

27

אלול
תשס"ח

גיליון מקיף לבירורי הלכה ומנהג

אליבא דהלכתא

גיליון רשת כוללי הערב "אליבא דהלכתא" שעל ידי ישיבת "חברת אהבת שלום"

רשת בית שמש, ביהר נטילת, אלעד, בוכפלד, רותה, בית זק, רחטט, הל ציט, נה יעקב, רטט שלחה, גאולה, ארזי הכירה, גבעת שאול, בני מר, רכסיס, קרית ספר

הלכות נטילת ידיים לסעודה

טושי"ע ומשנ"ב סימנים קס"ב - קס"ה

בגיליון:

הלכות נטילת ידיים,

מתוך ביאור לסידור התפילה,

להגאון רבי מאיר טולידאנו זלה"ה

גנזי הלכה עמ' ב'

הלכות נטילת ידיים,

לרבינו שמואל ב"ר משולם גרונדי

מגדולי הראשונים

גנזי קדם עמ' ג'

מקום הנטילה לדעת רבותינו

המקובלים

לאמתה של הלכה עמ' ה'

איך ינהג היוצא מביה"כ

בנטילה לסעודה

תשובות ופסקים עמ' ו'

המנהג וטעמו עמ' י"ד

נתינת מאכל לאדם שאינו שומר

תורה ומצוות

עוד יוסף חי עמ' ט'

סיכום כל השיטות וההלכות באופן

יצורת נטילת הידיים

מקור ההלכה עמ' י'

בעת הפסקת מים בבית

האם צריך להמתין כשיעור

ההולך בדרך

הוראת הלכה עמ' י"א

האם אמירת "נו" חשיב הפסק?

שי"ח הלכה עמ' ט"ו

מרפסין איגרי

מדור חדש ובו שאלות

שנתעוררו בבית המדרש

ודורשות ליבון ובירור

שאלות בעמ' י"ז, תשובות בעמ' י"ח

סיכום הלכות הנטילה,

ההגבה והניגוב

לקט הלכה עמ' כב

דין נטילת ידיים

לדבר שטיבולו במשקה

פניני הלכה, עמ' כ"ד

האם מי שיש לו גבס ונוטל רק יד

אחת, מברך על נטילת יד

הערות והארות, ה' שמואל בצלאל,

עמ' ל"ה

הרה"ג מרדכי קרלינך שליט"א

רו"ח תורת רפאל - "אהבת שלום"

בירור הלכה

בקושית המ"א על התוס' דעד כ"ב אמה נחשב תיכף בנטילת ידיים

שיירי מצוה היא ולא עיקר כפרה, ע"כ שחיטה עיקר, וצריך לסמוך הסמיכה במקום שחיטה.

ומעתה כתב דנפ"מ רבתיא לדינא בזה, דהנה סמיכת אשם מצורע היתה בשער נקנור והשחיטה היתה בעזרה, והרי שער זה לא היתה לה גיפופים, וא"כ דין שער זה כדון חצר קטנה שנפרצה לגדולה, ובערובין [דף צב:] איתא דחצר קטנה שנפרצה במילואה לחצר גדולה, ואין גיפופים ניכרים כשעומד בחצר הקטנה, הרי שכל הנמצא בחצר קטנה נגרר אל החצר הגדולה, ואם ש"ץ בקטנה יכול להוציא את הציבור הנמצאים בגדולה.

ומעתה תמה המלבי"ם בארצות החיים על האחרונים הנ"ל, דכל מה שלא נתקיים דין תיכף לסמיכה שחיטה בסמיכת אשם מצורע הוא לפי שהמה בב' מקומות, זה אינו, שהרי עיקר דין תיכף לסמיכה שחיטה הוא זה שהסמיכה תהא במקום השחיטה, ומאחר דכשעומד המצורע בשער נקנור הרי הוא נמשך אל הגדולה, א"כ שפיר נחשב הסמיכה במקום השחיטה, [ומה שאין השחיטה במקום סמיכה, זה לא איכפ"ל], וצ"ע.

[ואמנם עיקר דברי המלבי"ם שנקט שלא היו גיפופים לשער נקנור צ"ע לכאורה, שהרי היו שם דלתות כמפורש ביומא [דף לח.] שנקנור הביא דלתות, וא"כ ודאי שהיו לשער זה גיפופים, וצ"ל דהדלתות היו בצד העזרת נשים, ואילו המצורעים נכנסו ועמדו במקום עובי הדלתות, באופן דבאמת לא היו גיפופים בין מקום עמידת המצורע לעזרה, שהרי שער נקנור לא נתקדש בקדושת עזרה, כמבואר בפסחים [דף פה:]].

עוד כתב המלבי"ם ליישב קושית המ"א בדרך אחרת, דאף שהמקום ששם סומך המצורע חשיב כמקום העזרה, כמש"נ דהו"ל כחצר קטנה הפרוצה לגדולה, מ"מ בדיני המקומות לענין שחיטה הרי הם חשובים כב' מיני מקומות, שהרי שער נקנור הוא מקום שאינו ראוי לשחיטת קדשים, ולכן אף בפסיעה אחת בטל דין תיכף לסמיכה שחיטה, שאין הסמיכה במקום שראוי לשחוט שם, ואף דבעצם מקום אחד הוא, וכמש"נ.

אלא דכל זה דוקא למ"ד שהיה סומך בשער נקנור, אך למ"ד שהיה יכול להכניס ידיו לעזרה ולסמוך [דביאה במקצת ל"ש ביאה], ודאי מקום אחד הוא, וזהו שכתבו בתוס' דבזה עד כ"ב אמה אינו הפסק, ונמצא דביסוד הדברים ס"ל כדעת הפלתי והיעב"ץ הנ"ל, דהא מיהת בב' מקומות שפיר אין בזה קיום של תיכף לנטילת ידיים ברכה, אף בפסיעה אחת, כמו שלענין תיכף לסמיכה שחיטה כל דהוה ב' מקומות אין בזה תיכף.

אמנם בעמק ברכה עניני נטילת ידיים העיר, דדוקא גבי קרבן, שמצות השחיטה נעשית בצירוף המקום שחיטה, היינו עזרה או צפון המזבח, דכיון שהמקום הוא חלק ממעשה השחיטה, ע"כ אמרינן דתרי מקומות מפסיקין בין סמיכה לשחיטה, אך לענין תיכף לנטילה ברכה, דהמקום אינו גורם שום תנאי במצות הברכה, לא שייך למילף דתרי מקומות מפסיקין בין נטילה לברכה, ודברי המג"א והגר"א והפוסקים בזה צ"ע.

ולענייני דברי הארצות החיים תמוהים מיניה וביה, שהרי למ"ד דבעינן מרחק צפון [בצד צפון המזבח], א"כ צפון המזבח קובע שם לעצמו בתורת מקום שחיטה, וא"כ כל שסמך חוץ לצפון המזבח הרי שאין הסמיכה במקום השחיטה, וא"כ שוב אין מכאן ראייה ששהיו כ"ב אמה או הליכה הוה הפסק במקום אחד, כמו אם היה סומך בשער נקנור דחשיב מקום אחר לפי שאינו ראוי לשחיטת קדשים, וצ"ע טובא. וכבר עמד בזה בחוות יאיר [סי' רכ"ז] על עיקר דברי התוס' שכתבו דעד שיעור כ"ב אמה עדיין חשיב זה תיכף, [לענין סמיכה ולענין נטילת], והוכיח לזה ממה דלא מצינו שעד כ"ב אמה הוה הפסק בסמיכה, והשיג ע"ז, דלעולם י"ל דאף יותר מכ"ב אמה אינו הפסק, ומה שמצינו לענין סמיכה דכ"ב אמה הוה הפסק, היינו משום דהתם מיירי שלא שחט בצד המזבח, וכיון שבמקום סמיכה א"א לשחוט חשיב זה כב' מקומות.

בביאור תירוץ המלבי"ם על קושית המג"א

ובגדר שחיטה בעזרה ובצפון א. קדושת מחיצות ב. דין בהמעשה

והנראה בכל זה [בביאור תירוץ המלבי"ם], דהנה כבר נתבאר לעיל מדברי העמק ברכה

דעצם החפצא דשחיטה נעשה במקום מסוים, והיינו שהעזרה עצמה היא מקום לשחיטת קדשים, וקיום דין השחיטה נעשית בהעזרה כולה, ומחיצות העזרה המה מחיצות להשחיטה, ובפשוטו נראה שכן הדין גם במקום צפון העזרה והמזבח, שהוא מקום לשחיטת קדשי קדשים, וקיום דין השחיטה מתקיימת במקום

המשך בעמ' כ"א

איתא בברכות [דף מב.], אמר רחב"א אמר רב, ג' תכפיות הן, תכף לסמיכה שחיטה, תכף לגאולה תפלה, תכף לנטילת ידיים ברכה, ובתוס' סוטה [דף לט. ד"ה כל] חקרו מהו שיעור תיכף לנטילת ידיים ברכה.

בזבחים [דף לג.] תניא, כל הסמיכות שהיו במקדש, קורא עליהן אני תכף לסמיכה שחיטה, חוץ מזו [סמיכת אשם מצורע] שהיתה בשער נקנור, שאין מצורע יכול ליכנס לשם עד שמזין עליו מדם חטאתו ומדם אשמו, וכיון שהיה סומך בשער נקנור אין זה תיכף לשחיטה, ושם פריך הש"ס, דלמ"ד ביאה במקצת לא שמה ביאה, א"כ יוכל להכניס ידיו לעזרה ולסמוך, וא"כ שפיר מתקיים בזה דין תיכף לסמיכה שחיטה. ומשני רב יוסף הא מני ר' יוסי ברבי יהודה, דאמר מרחק צפון, והיינו דאין צפון לשחיטת קדשים אלא בצד המזבח, וממילא דאף אם מכניס ידיו לעזרה וסומך עכ"ז עדיין אין כאן תיכף לסמיכה שחיטה, שכן יש כאן הפסק שיעור של מפתח נקנור עד סמוך למזבח, עוד משני דכל הסומך ראשו ורובו הוא מכניס למקום שהוא סומך, כיון שצריך לסמוך בכל כוחו, וא"כ אף למ"ד ביאה במקצת ל"ש ביאה א"א לסמוך בעזרה.

ובתוס' סוטה שם כתבו דשיעור תכפה יש ללמוד מתכפת סמיכה לשחיטה, דבזבחים שם מבואר דמשער נקנור עד בית המטבחים בצד המזבח אינו תיכף, ושיעור זה הוא ככ"ב אמה, כמבואר במדות [פ"ה מ"א], והובא לדינא ברמ"א [א"ח סי' רס"ו ס"א].

ובט"ז [או"ח סי' ח' סק"א] כתב דבדברי התוס' חזינן שיסוד ההפסק לבטלו מתורת תיכף, אין זה תלוי במעשה ההליכה של כ"ב אמה ממקום הסמיכה עד מקום השחיטה, אלא תלוי בשיהוי זמן של כ"ב אמה, שהרי התוס' הוכיחו ממה שבסמיכה עד כ"ב אמה לא מצינו שהוא הפסק לבטל מתורת תיכף, ה"נ לענין דין תיכף לנטילת ידיים ברכה שיעורו כ"ב אמות, והתם משמע דלא מיירי הפסק הילוך אלא בשיהוי זמן.

ובמג"א [סק"ג] תמה על התוס' [והרמ"א שפסק בעקבותיהם], דהלא מפורש בסוטה שם, דלמ"ד דביאה במקצת שמה ביאה, והמצורע ע"כ עומד בחוץ וסומך על אשמו, אין בזה קיום דין תיכף לסמיכה, ואף למ"ד דאפשר לשחוט בכל צפון העזרה אף סמוך לשער נקנור, וקשה הלא המצורע עומד סמוך מאד לשער נקנור במקום השחיטה, ע"כ דאף הליכה מועטת חשיבא הפסק לזה דשוב אין זה תיכף לסמיכה, וצ"ע.

במחצית השקל כתב שכן יש להקשות ממסקנת הש"ס, דלמ"ד דסמיכה בכל כוחו אין כאן תיכף לסמיכה שחיטה, כיון דבשעת סמיכה הקרבן בשער נקנור, ואח"כ בהולכת הקרבן לעזרה שוב אין כאן תיכף.

ובחכם צבי [סי' קכ"ח] הקשה גם כקושית המג"א, אלא ששם כתב דלפי סוגיא דזבחים מוכרח דאף פסיעה אחת הוי הפסק לזאת שאין בזה קיום דין תיכף, שהרי משער נקנור עד תוך העזרה פסיעה אחת היא, וכן הוא בביאור הגר"א להדיא, [אלא שכתב שיש לדון דפסיעה אחת הפסק לכתחילה, וכ"כ אמות הוא לעיכובא], ובמחצית השקל שלראיית המ"א א"כ יש לו הכרח דעד ב' אמות שוב אין כאן תיכף, יעוי"ש.

תירוץ הפלתי והיעב"ץ והמלבי"ם על קושית המג"א

ובדין תיכף לסמיכה שחיטה א. דין בסמיכה ב. דין בשחיטה

בפלתי [סי' י"ט סק"ה] תירץ קושית המ"א על התוס' דשיעורא דתיכף לנטילת ידיים ברכה הוא כ"ב אמה, דכל מה דמפורש בסוגיא שם דאף בפסיעה אחת ביטל דין תיכף, היינו רק אם הסמיכה מחוץ לעזרה והשחיטה בעזרה, דשינוי מקום מפקיעתו מכלל תיכף לסמיכה, ובזה שפיר י"ל דאף פסיעה אחת הפסק הוא, וכל ראיית תוס' היא למ"ד דביאה במקצת ל"ש ביאה ונכנס לעזרה וסומך, לדידיה רק בכ"ב אמה הוי הפסק, וכן תירצו בעונג יו"ט [סי' י"ח] ובעמק ברכה [ע' נ"ג]. ובשחיטה יעבץ [סי' ל"ז] תירץ כן קושית המ"א, והוסיף בזה, שכן יסוד דברי התוס' דהליכה כ"ב אמות הפסק הוא בדין תיכף לסמיכה שחיטה, אין זה משום דההילוך הוא ההפסק, שהרי תוס' למדו זה אף לענין שיהיו זמן שבין נטילת ידיים לברכה, אלא עיקרו מפני שיהיו הזמן, דשיהוי זמן של כ"ב אמה הפסק הוא, [וכן הוא בט"ז (או"ח סי' ח' סק"א)], וא"כ נמצא שבאמת חלוקים המה הנך ב' דינים שנאמרו בדין תיכף לסמיכה שחיטה, דכל שהמה ב' מקומות אין זה תיכף לסמיכה שחיטה משום עצם המקומות, ואילו כשהוא במקום אחד בזה הוא שחידשו בתוס' דההליכה כ"ב אמות או שיהיו זמן זה נחשב כהפסק, עכ"ד. ובארצות החיים [סי' ח' בארץ יהודה סק"ב] כתב לדחות תירוץ הפלתי והשאלית יעבץ הנ"ל, שכן הנה יש לחקור ביסוד הנך דינא דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה, האם עיקרו מהלכות הסמיכה שיהא מתקיף את השחיטה לה, או שיסודו מהלכות השחיטה שתהא הסמיכה תיכף לה, וכתב דמאחר דמבואר בזבחים [דף ה.] דסמיכה

גליון זה יוצא לאור לעילוי נשמות הורי הנדיבים החשובים המסייעים והתומכים בהחזקת רשת הכוללים

הרה"ח ר' נחום יואל

בהרה"ח חיים יעקב ע"ה

הלפרין

מגזע המהרש"ל ובעל סדר הדורות

ולב"ע בשם טוב

ביום ה' כסלו תשנ"ז

מוה"ר פרץ

בן מוה"ר שמואל נטע ע"ה גראס

נלב"ע כ"ב כסבת תשנ"ז

ווי' החשובה מרת יענטא

בת מוה"ר אשר ע"ה

נלב"ע י"א ניסן תשס"ד

המרוחם

אברהם בן אלטן הררי ז"ל

נלב"ע כ"ז סבת תשנ"ב

ווי' המרוחמות

שרה עליזה טובה בת מול הררי נ"ע

נלב"ע י"ז סבת תשנ"ן



גנזי הלכה

הגאון רבי מאיר טולידאנו זלה"ה מחור"ר מקנאס

הגאון רבי מאיר ב"ר משה טולידאנו ז"ל, מחכמי ורבני העיר מקנאס שבמרוקו¹, מחבר ספרים, דורש ברבים², ושליח ציבור³, והיה תלמידו המובהק של הגאון רבי משה מאימראן זלה"ה [תצ"ט – תקמ"ו], והתנו של הגאון רבי משה ב"ר דניאל טולידאנו זלה"ה [תפ"ד – תקל"ג] בע"ס מלאכת הקודש (ליוורנו תקס"ג). בין החיבורים אשר הותר אחריו בכת"י נמצא ביאורו לסידור התפלה, בו אסף כל ענין הנקשר לסדר יום האדם מעת קומו ממטתו עד עת שכבו, עם הנהגות לימים וזמנים שבתות ומועדים, כלול בהלכה ואגדה בבקאות רבה. לפנינו הלכות נטילת ידים מתוך חיבורו כת"י זה העתיד לראות אור בשלימות בקרוב בעזה"י ע"י מכון אהבת שלום.

חייב כל אדם לקיים מצות עשה שתקנו חז"ל⁴ נטילת ידים קודם כל סעודה. ועיקרה הוא מדברי סופרים, ויש לה סמך גדול במקרא, דכתיב⁵ וידיו לא שטף במים, וחמורים דברי סופרים מדברי תורה שחייבין עליהם מיתה, וביחוד זה שהיא חמורה שבחמורות שמדבריהם, ויש בה סוד גדול ונורא, ועונש המזלזל בה חמור מאד, שכן אמרו חז"ל⁶ כל המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות. כי על כן יצדק הרמז בר"ת הברכה על נטילת ידים ר"ת ענ"י. ועוד אמרו⁷ המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, כדאמרי את מי נדו את ר"א בן הנדל שזלזל בנטילת ידים. ועוד אמרו⁸ המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. והטעם כי בידיהם יש בהם עשר אצבעות, כנגד עשרה מאמרות שבהם נברא העולם, וכנגד עשרה אותיות מילוי הויה"ו. ויש בעשר אצבעות כ"ח פרקים, כנגד כ"ח אותיות מילוי המילוי דהויה"דשם ע"ב שבהם נברא העולם, וכנגד עשרת הדברות שבהם נתקיים העולם. ובתד"א דף נ"ה אמרו כל המזלזל בנטילת ידים כאלו בא על אשת איש, וגם סימן רע לו, לא יאבה ה' סלוח לו. והנזהר בנטילת ידים מתעשר. וצריך לזהר לערות על ידיו מים הרבה בשופע, אע"פ שאז"ל⁹ ששיעורם הוא ברביעית מים, דא"ר חסדא אנא משאי מלא חפנאי מייא ויהיב לי מלא חפנאי טיבותא¹⁰. ובזוהר¹¹ אמרו דר' שמעון בירך אותו תלמיד מלא ידיו מברכותיך ר"ת מים.

וכתב בס' עמודי שמים דף רפ"ו ע"ב¹² וז"ל: וסימן לדבר וינטלם וינטאם [ר"ל ע"י שוינטלם שהיא הנטילה וינטאם שהם מתעשרים], ורמז כמו כן בס"ת של על נטילת ידים בגימטריא עשיר שהאותיות כפולות נגד הר"ת, עכ"ל. אמר המאסף, לא הבנתי דברי המחבר הזה שכתב שס"ת של על נטילת ידים הם בגימטריא עשיר, שהרי ס"ת הנז' הם עולים בגימטריא ת"ע ועשיר עולה תק"ף א"כ חסר למנין עשיר ק"י. ועוד סוף דבריו שכתב שהאותיות כפולות נגד הר"ת אין להם הבנה כלל. ונלע"ד להליץ בעד הרב המחבר ז"ל שכוונתו שאמר שס"ת של על נטילת ידים הם בגימטריא עשיר היא על שני אותיות מן סוף כל תיבה מאלו כזה ע"ל ל"ת י"מ שהם בגימטריא תק"ף כמנין עשיר. וז"ש שהאותיות כפולות נגד הר"ת ר"ל שהר"ת שהם רומזים לעני אין אנו מונים מהם רק תיבה אחת, אכן ס"ת שהם רומזים לעשיר אנו מונים שתי תיבות מן כל תיבה. א"נ כוונתו היא שס"ת אלו הם למ"ד תי"ו מים הם בגימטריא תק"ע ועם ח' אותיות המילוי והכולל שלהם ועם גוף הברכה הרי עשרה אחרים הם בין הכל תק"ף כמנין עשיר. אך לפי דרך זה לא יתיישבו סוף דבריו שכתב שהאותיות כפולות נגד הר"ת, ודוק.

כתבו חכמי האמת¹³ שמי שלא נטל ידיו לאכילה כתיקון חז"ל עונשו הוא שמתגלגל במים במקום מדרון ואין לו מנוחה. וזהו סוד אזי עבר על נפשנו המים הזדונים ברוך ה' שלא ניתנו טרף לשניהם ר"ת נט"ל. גם אם תחבר תיבת שלא עם אותיות הר"ת הנז' יהיה שלא נטל. גם כיון לומר ברוך ה' שעלינו לא עברו המים הזדונים וזהו שילא ניתנו טרף לשניהם ר"ת שנט"ל [כי ע"י שנטלנו ידינו לא נתננו טרף לשניהם של המים הזדונים הנז', ולכן ברוך ה' שלא עשנו כמו הרשעים שאינם נוטלים ידיהם].

ולכן צריך לזהר מאד בנטילת ידים ואפילו לדבר שטיבולו במשקה, ולא כמו שהקלו רבים עתה עם הארץ בנטילה זו של דבר שטיבולו במשקה, שיש שאין רוחצים כלל, ויש שרוחצים אכן אינם רוחצים כי אם ראשי אצבעותיהם בלבד, ולא ידעו ולא יבינו כי אין חילוק בין נטילה זו לנטילה אכילת פת כי אם לענין ברכה בלבד, שאין מברכין עליהם משום דיש אוממים¹⁴ דמה שגזרו נטילה על דבר שטיבולו

במשקה לאו משום גזרה דסרך תרומה אמרו כן אלא משום נקיות בעלמא וספק ברכות להקל. אכן לענין נטילה עצמה נקטינן לחומרא כמ"ד¹⁵ שגזרו עליו משום סרך תרומה דתירוש ויצהר ובעינן נטילה גמורה.

[וכתב בס' כנה"ג באו"ח סי' קנ"ח¹⁶ בשם הרדב"ז ז"ל¹⁷ וז"ל: מסתברא דלא גזרו אלא כעין נהמא שהוא מילתא דשכיחא, דהיינו דבר שדרכו לאוכלו מטובל במשקה או שדרכו להיות עליו משקה, אבל מידי אחרינא שאין דרכו לאוכלו מטובל במשקה אע"פ שזה אוכלו בטיבול במשקה בטלה דעתו אצל כל אדם ואין צריך נטילה, עכ"ל]. ועיסה שנילושה במי פירות, כתב בס' עמודי שמים¹⁸ וז"ל: אע"ג דפת גמור היא לכל דבר לענין המוציא ובהמ"ז, מ"מ אינה צריכה נטילת ידים, ועיין בספרי מר וקציעה¹⁹ הטעם, עכ"ל. ואם אוכל דבר שטיבולו בשכר צריך נטילת ידים כמו דבר שטיבולו בשאר משקין ולא אמרי' זיעה בעלמא הוא. ותבשיל שהוא טופח ע"מ להטפיה, כתב הרב החסיד מהר"ר יעקב צמח ז"ל בהגהותיו לאו"ח כ"י שיש לו דין טיבולו במשקה וצריך נטילה, והסכימו עמו כל גדולי צפת תוב"ב. ועיין מ"ש הט"ז בס"י קנ"ח²⁰. ואם אוכל פת כדי למתק השתייה, כתב הכנה"ג²¹ בשם מהר"ר משה איסרלאס ז"ל²² דאין צריך נטילת ידים. אבל בספר מטה משה סימן שס"ד כתב דצריך נטילה אבל לא ברכת המוציא. ארבעה דברים הם הצריכים נטילה, וסימנם ושכולת מים שטפתנן, נוטריקון של שטפתנ"י הוא ש'מע טיבולו במשקה פת תפלה נטילת ידים, כן כתבו חכמי הרמז ז"ל²³.

וסדר הנטילה הוא באופן זה, יקח הכלי מלא מים ביד ימינו תחלה ויחזירונו לשמאל כדי שיטול ידו הימנית תחלה כדרך שעושה בנטילת שחרית, ויטול יד ימין תחלה בפני עצמה ואח"כ יד שמאל, ואח"כ חוזר ונוטל יד ימין פעם שנית וחוזר ונוטל יד שמאל ג"כ פעם שנית, ואח"כ ישפשפם ביחד. וצריך שיטול רביעית בבת אחת על כל יד שאז אין צריך מים שניים לטהרם. וסדר נטילה זו לא ישנתה לעולם בין אין ידיו נקיות בין אם הם נקיות דאין כאן לכלוך ודבר החוצץ עכ"ז צריך לאחוז בסדר נטילה זו ב' פעמים לכל יד לפי סדר המדרגות עליונים למעלה כמו שמבואר בדברי רבינו האר"י ז"ל²⁴. וצריך ליטול כל היד עד חיבור הכף לקנה הזרוע. ואחר הנטילה צריך להגביה ראשי אצבעותיו למעלה לעומת ראשו ולומר קודם הברכה שאו ידיכם קודש וברכו את ה'. ומי שאינו מגביה ידיו גורם יניקת הקליפות מהשפע מן המדות העליונות וגורם עניות לעצמו. אבל המטביל ידיו אין צריך להגביהם.

וצריך לזהר שלא יהיה דבר חוצץ על ידיו, וכל החוצץ בטבילת הגוף חוצץ בנטילה זו. וטיט שתחת הציפורן שלא כנגד הבשר חוצץ. וצריך שינקר צפורניו קודם הנטילה אם הם גדולים. ובשבת אסור לגרור הטיט שתחת הציפורן בצפורניו כדי שלא יגרר את הציפורן עצמו כשסמרי הטיט אלא ירחצם במים. וטיט שבין הציפורן לבשר אינו חוצץ. ונוטלים מים ראשונים בין על גבי כלי בין על גבי קרקע. והעושה צרכיו ורוצה לאכול, נטילה אחת עולה לכאן ולכאן, דהיינו לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשפם יברך אשר יצר ואח"כ כשיגמור הנטילה בשעת ניגוב יברך על נטילת ידים.

וצריך לנגב הידים יפה קודם שיאכל, וכל מי שאינו מנגב ידיו יפה ואוכל כאלו אוכל לחם טמא [שנאמר²⁵ ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים. וכתב הטור²⁶ לחמם טמא בגימ' בלא ניגוב ידים. ובה"ג לחמם היא נוטריקון לח מים]. ואפילו נטל ידיו ביותר מרביעית או המטביל ידיו כולן צריכין ניגוב, כ"כ בס' עמודי שמים דף רפ"ח ע"ב²⁷. אבל מרן ב"י בס' קנ"ט סעיף י"ט פסק שהמטביל ידיו אין צריך ניגוב.

והמים שנוטלין בהם צריכין שיהיו מים שלא נעשית בהם שום מלאכה כלל. ואם שרה בהן פתו, או צינן בהם יין, או הדיח בהם כלים ישנים, או אם בדק בהם הכלים לראות אם הם שלמים או שבורים, או מים שנותנים בכלים חדשים שרוצים להכניס בהם יין או שמן לקיום כדי שישאבו מים שאז לא ישאבו עוד יין ושמן, או מים שנתן בהם כלים בימות החמה כדי שלא יתבקעו, או שרה בהם ירקות שלא יכמשו, כל אלו פסולין. אבל אם הדיח בהם כלים מודחים או כלים חדשים שאין בתוכם עפרורית או קסמין כשרים. או שחפן מהם בחפניו אז המים הנשארים כשרים אם לא נשתנה מראיהן. וכן אם נתן דגים חיים במים אין פוסלין אותן לפי שהוא כדרך ברייתן. ומים מלוחים כגון מי הים או מים סרוחים או מרים שאין הכלב יכול לשתות מהן פסולין לנטילה אע"פ שכשרין לטבילה. ומים ששתו מהם תרגולים או שלקק מהם הכלב או שאר בהמה חיה ועוף כשרין לנטילת ידים, כן פסק מרן בש"ע סי' ק"ס ס"ד. אבל בס' עמודי שמים דף רפ"ז²⁸ כתב וז"ל: מים ששתה מהם ככל או חזיר או תרגולין וכיוצא פסולין

תשובות וחידושים מכת"י רבותינו נ"ע עורך: הרב שלום הלל

שנמאסין בכך והו"ל שופכין, וכך חובתינו להחמיר בכל אלו אע"פ שבש"ע מקל בהן, כי בלי ספק נתעלמה ממנו הלכה בכאן וכמ"ש גם האחרונים ז"ל, עכ"ל. וכ"כ הב"ח²⁹ בשם א"ז³⁰ והמרדכי³¹ בשם התוס', יעו"ש.

חמי האור נוטלין מהם לידים אפילו הם חמין שהיד סולדת בהן, אבל חמי טבריא אין נוטלין מהם מפני שהם מרים ואינם ראויים לשתיית הכלב, אבל להטביל בהם הידים כשרין. וכשנוטל צריך שיבואו המים מכח נותן אדם כל שהו אפי' חש"ו גוים ונדה, אבל בקוף יש להחמיר. ורש"ל³² כתב אשרי מי שיוכל לזהר שלא ליטול מן המים ששאבן גוי או נדה, וכ"ש שלא ליטול ידיו מהם. על כן האיש הירא לפחות לא יטול על ידם. וצריך שיכוין בשעת הנטילה לשם נטילה המטהרת ומכשרת לאכילה, וכוונת נותן נמי מהניא, אבל אם לא כיון הנותן כגון אם הוא חש"ו או גוי צריך שיתכוין הנוטל. וצריך לברך (עד) אחר נטילה מפני שפעמים אין ידיו נקיות, ומפני כך אין מברכין קודם הנטילה אע"פ שכל המצות מברך עליהם עובר לעשייתן, לכן צריך לברך אחר נטילה קודם הניגוב שגם הניגוב הוא מן המצוה ומקרי ג"כ עובר לעשייתן. ואם שכח לברך בשעת הניגוב, מברך אח"כ קודם ברכת המוציא, אבל לא אחר ברכת המוציא. ויש לזהר שלא להפסיק בין נטילה להמוציא. וכתב רש"ל³³ דוקא במים אחרונים בעינן תקף לנטילה ברכה, אבל בראשונים אין שם כי אם זהירות בעלמא. ועיין בס' ברכי יוסף סי' קס"א³⁴. ואם שהה כדי הילוך כ"ב אמה אפילו בלא דיבור מקרי הפסק, והדיבור הוי הפסק אפילו מעט ואפילו בדברי תורה, כ"כ בס' אליה רבה³⁵. ובס' מור וקציעה סי' קס"ו כתב וז"ל: מיהו להתפלל תפלה קצרה על מזונו כמ"ש בס' הזוהר³⁶, וכן אמירת מזמור לדוד ה' רועי, אינו חשוב הפסק, עכ"ל.

ברכת המוציא היא מדברי סופרים, ולמדוה מק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן³⁷, לכן ספקה להקל, שאם נסתפק אם בירך אם לאו אין צריך לחזור ולברך, ואם רוצה לאכול עוד יברך. ואם יש לו פת שלם מצוה הוא שיבצע עליו כדי שיברך את השי"ת על פת שלם שנתן לו, שהוא דרך כבוד משום הקריבהו נא לפחתך. ובס' תורת חיים בסנהדרין דף ק"ב כתב וז"ל: ויש רמז גדול בפריסת המוציא, כשם שמפרישין ביכורים מן הקמה, ותרומה מדגן, וחלה מעיסה, ככה מפריש ממנו ראשית לה' אחר אפיה. ולהכי צריך לחתוך במקום שנאפה הפת היטב, כמו בביכורים שאמרו חז"ל³⁸ אדם יורד לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה וכו'. ולכן מצוה לבצוע על פת שלם משום דאז מפריש ראשית הפת, אבל כשנחתך ממנה כבר שיריים הוא. ועוד טעם אחר, דשולחן הוא דומה למזבח, וכל מעשה המזבח צריך להיות שלם בתכלית השלימות, במזבח גופיה אבנים שלימות, הכהן והקרנן מום פוסל בהן, ולכן גם הכוס של בהמ"ז צריך להיות שלם, וכן היין לא יהיה פגום, וצריך להיות מלא, עכ"ל.

וכשחותך פרוסת המוציא יכוין לחתוך רק מעט כדי שאם יאחוז בפרוסה יעלה שאר הככר עמו, דאל"כ חשיב כפרוס וחתוך ואיננו שלם, ואח"כ יברך, ואחר סיום הברכה יפרידנה כדי שתהיה הברכה על פת שלם. ומ"מ לא יברך בעוד הפת שלם לגמרי ואחר הברכה יחתוך כל הפת, שאם כן הוי החתיכה הפסק בין הברכה ובין האכילה. ומיהו בשבת שצריכין לחם משנה שלמים נכון לברך קודם שיחתוך כלל דחיישין שמא תשמט ידו לבצוע כולה קודם שתכלה הברכה ואז לא יהיה לו לחם משנה. ומ"מ אם שכח בשבת וחתך כמו בחול עדיין מיקרי הפת שלם ויכול לברך עליו.

ולא יבצע פרוסה קטנה פחות מכזית מפני שנראה כצר עין. ולא יחתוך פרוסה יותר מכביצה מפני שנראה כרעבתן. ודוקא בחול והוא אוכל לבדו, אבל בשבת חותך פרוסה גדולה וכך יפה לו כדי לחבב סעודת שבת. וכן כשאחרים אוכלים עמו דצריך ליתן מן הפרוסה שלו כזית לכל אחד מותר לבצוע פרוסה גדולה שתספיק לו.

ולא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או ליפתן ללפת בו פרוסת הבציעה. והטעם משום שהשולחן נקרא מזבח³⁹ והאכילה כקרבן, ונאמר במזבח⁴⁰ על כל קרבנך תקריב מלח. והוא מגין מן הפורענות. והתם במזבח הוי טעמא כדי להטעים הבשר שלא יהא תפל בלי טעם, לכן אנו מטעימין ג"כ פרוסת המוציא לברכה. ואע"ג דבמזבח היה דוקא מלח ואנו נוטלין שאר מיני ליפתן ג"כ, היינו משום דגבי מזבח היו קרבנות בשר ואין דבר שמטעים הבשר יותר מן המלח, אבל פרוסת המוציא היא לחם וכל שאר מיני ליפתן מטעימין אותו כמו המלח לבשר. ולפיכך אם הפת נקיה או מתובלת אינו צריך להביא המלח או ליפתן. ומ"מ מצוה להביא מלח על השולחן, משום דאמרו במדרש כשישראל יושבין על השולחן וממתנין זה את זה עד שיטילו ידיהם והם בלא מצות השטן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם.

1. ראה עליו בס' מלכי רבנן דף פ' ע"ב, ובס' נר המערב עמ' רס"ד הע' מ"ד, ובאורך בהקדמת ספר 'סולח עונות' הוצאת אהבת שלום, ירושלים תשס"א. 2. דרשותיו שנשא בין השנים תקמ"ד – תקס"ח, העלם עלי ספר ונשתמרו בכת"י 3. כאשר נזכר מפירושו לסידור התפלה (כת"י), שם כתב: 'אמר המאסף, אני ראיתי לאדוני דודי הרב המובהק כמוהר"ר שלמה טולידאנו ז"ל, ולמורי הרב איש אלהים קדוש הוא כמוהר"ר משה מאימראן זצוק"ל, שכשהיו מתפללים בצבור כשהיו מגיעים לווהכחנים והעם היה אחד מן הקהל מרחיק מלפניהם התיבה קצת והיו נופלים על פניהם באופן שלא היו נעקרים ממקומם כלל ולא היו רגליהם נפרדים זה מזה כלל. וכן אני הצעיר נוהג אחריהם מיום שנתמנתי להיות ש"ץ, עכ"ל. 4. חולין ק"ה ע"א. 5. ויקרא ט"ו י"א. 6. שבת ס"ב ע"ב. 7. עדויות פ"ה מ"ו. 8. סוטה ד' ע"ב. 9. פרק ט"ו. 10. חולין ק"ז ע"א. 11. שבת ס"ב ע"ב. 12. בראשית דף פ"ח ע"א. 13. הנהגת הסעודה מדרגה ו' יד ב'. 14. שער הגלגולים הקדמה כ"ב. 15. תוס' פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבולו. 16. רש"י שם ד"ה כל שטיבולו. 17. הגה"ט. 18. ח"ד סי' אלף ק"ג. 19. הנהגת הסעודה מדרגה ו' יד ב'. 20. סי' קנ"ח. 21. ס"ק ט'. 22. סי' קנ"ח הגה"ט. 23. שו"ת הרמ"א סי' א'. 24. שו"ת הרשב"א חלק ז' סי' תקל"ה. ואבודרהם סדר תפלות של חול, ברכת אשר יצר. 25. שער המצות פרשת עקב דף ל"ט ע"א. 26. יחזקאל ד' י"ג. 27. סי' קנ"ח. 28. הנהגת הסעודה מדרגה ו' יד ב'. 29. שם. 30. סי' ק"ס. 31. הו"ד בתרוה"ד סי' ר"ס. 32. ברכות רמז קצ"ו. 33. הגהות הטור סי' קנ"ט. 34. בתשו' סי' ל"ד. 35. ס"ק א'. 36. סי' קס"ו ס"ק א'. 37. שמות דף ס"ב ע"א. 38. ברכות ל"ה ע"א. 39. בכורים פ"ג מ"א. 40. זהר שמות דף קנ"ב ע"ב. 41. ויקרא ב' י"ג.

גנדי קדם

דרך ה' בדיני נט"י וכולל ט' נתיבות

נתיב א': אמרו חכמים על הידים וכך גזרו ילהיות שניות לענין חולין, ואע"פ שהחולין טמאים הם גזרו שלא יאכל אדם בבלא נט"י מפני שהידיים עסקניות הן, גוגזרו ליטול הידים לד' דברים לסעודה ולברכה ולק"ש ולתפלה, מי שאין לו מים לק"ש מקנה ידיו בכל דבר המנקה ודיו כן לתפלה וכן נתבאר דין זה גבי ק"ש ספק נטל ידיו ספק לא נטל טהור, ויאם היו לו מים לרחוץ אומי רחץ והוציא עצמך מן הספק,המהזלזל בנט"י נעקר מן העולם פי' שאוכל תמיד בלא נטילה ועובר על דברי חכמים חייב מיתה ונעקר כדכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש, מים ראשונים מצוה וצריך לברך על נטילה זו, ואחרונים חובה משום סכנת מלח סדומית וכל שאכל שום דבר שנתערב בו מלח חוששין שיש באותו מלח מטבע מלח סדומית שמסמא את העינים וצריך ליטול ידיו, ואין נטילה זו טעונה ברכה, מים אמצעיים דהיינו בין תבשיל לתבשיל כגון בשר ודגים רשות הן ואין מברכין אל על מים אחרונים ולא על מים אמצעיים.

נתיב ב': וכשם שכהן מזההם פסול לעבודה כך ידים מזההמות פסולות לברכה ופי' זה שהוא לברהמ"ז כשהוא בכוס ושהרי אמרו סתם ידים כשרות לברכה והילכך מי שאכל כל דבר מזההם כשמברך ברהמ"ז בכוס צריך לרחוץ ידיו וזה אמרו על והיתם קדושים, ומברך על רחיצת ידים וכ"כ רשב"א.וכל דבר שהוא מצטרך לידים קרי מזההם הילכך מי שאוכל פת חריבה דיו שיטול ידיוללאחר הברכה,ויצריך ליזהר במים אחרונים שלא יפלו ע"ג קרקע אלא ע"ג כלי והטעם מפני שרוח רעה שורה על המים שנטלו מהם הידים באחרונה ובמקום שיפלו שם הוא ששורה רוח רעה ובפנותו אותם מיד יפנה הרוח לפיכך צריך שיקבלם בכלי כשנוטל ידיו וישפכם במקום אחר,וואם יפלו המים על קש או על דבר שמעכב שלא יפלו מיד בקרקע מותר.

נתיב ג': ד' דברים פוסלין את המים לנטילה ההפסד שמונע את הבהמה מלשתות כמים מלוחים וחמי טבריא ומים עכורין ושינוי מראה וגלוי ועשית מלאכה בהן, והמים אשר כלין מונחים בהם לא נפסלו בכך, וכל אלו הדברים הפוסלין לנט"י כשרים למים אחרונים, אבל חומר במים אחרונים שאין נוטלין בחמין מפני שמפעפין הידיים ואין מעבירין הזהמה ובראשונים מותר בחמי האור אבל לא בחמי טבריא כמו שנתבאר לפי שאינן ראויות לשתיהלכשירות ליטול ידיו שם משום שכלי אפילו לבהמה, הי בקרקע ויש שם שיעור מקוה אעפ"י שאינן ראויות לשתיה כשרות ליטול ידיו שם משום שכ"ש הוא ומה כל גופו טובל בהם ידיו לא כ"ש, וכל ספק בדברים אלו טהור ואפילו הכי כל זמן שבריא לו שלא נטל אעפ"י שאפשר שאין ידיו טמאות צריך נטילהלכיון שהסיח דעתו מהם ולא שמרן משעת נטילה הראשונה ע"ד כן.

נתיב ד': כל שטיבולו במשקה צריך נט"י מפני שקרוב הוא ליגע במשקין ובבשתייה לא חששו דילמא יגע, ומיהו בברכות משמע דלשתות נמי בעי ליטול ידו אחת,וואין נט"י לפירות דאמר"ר בר חנה זימנא חדא הוה קאימנא קמיה דרבי אמי ורבי אסי ואכלי פירי ולא משו ידייהו ולא יהבו

- ברכות נ"ב וזה מ"ח דבר שנקבעה הלכה כב"ש בשבת י"ד.
- יעויין בחולין ק"ו דנט"י משום סרך תרומה, ועוד משום מצוה שמצוה לשמוע לדברי חכמים, ויעויין בתוס' שם משמום מצוה היינו משום נקיות, ואפשר שרבינו חשב לטעם זה.
- ברכות י"ד ונ"ט.
- אפשר לומר שבא לומר חומרת הענין שאין זה סתם חומרא, וכן דעת הראב"ד, אבל דעת הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ו' הלכה ט"ו אינה כן ויעוי"ש בכ"מ. [ויעויין מה שהאר"ק בזה מאוד רבנו אברהם בן הרמב"ם בהמספיק לעובדי השם חלק ב' והוא רצה לומר שגם חיובא רמיא לרחוץ הרגלים לתפלה ולא רק בשחרית כשיטת אביו הרמב"ם וכתב שאם אביו היה שומע ראיותיו היה חוזר בו והאר"ק בזה רבות שם יעוש"ה ועוד עיין במאירי בסוף ברכות קונטרס בית יד בסוף החלק הראשון.
- סוטה ד"ד וכפירש"י שם ונראה דאין הכוונה שכל חייו צריך לזלזל ורק אז יעקר מן העולם כעין קרקפתא דתפילין אלא אפילו עשה זאת פעמים ספורות רק מחמת שהוא מזלזל בדברי חכמים, ומ"ש שאוכל תמיד בא לומר שכוונתו לזלזל ולא שהיה זה באקראי בעלמא, וכ"כ בספר הנייר מבעלי התוס'. ובתוס' שם כתבו שהכוונה שיובא לידי עניות וצ"ב מה המידה כנגד מידה, ואפשר לומר שקמצנותו על המים גורמות ששמים יתקמצו בפרנסתו. א"נ מים כידוע זה רמז לחסדים שזה השפע שבא מלמעלה וממילא במה שלא עשה כן אין לו זכות לחסדים ויעויין בשבת ס"ב אנה משאי ידאי וכו'.
- ברכות נ"ג ע"ב עירובין י"ז ע"ב וחולין ק"ה ע"ב, ועיין בתוס' שם שכתבו שהיום שלא שייך מלח סדומית לא צריך ליטול מים אחרונים אך מדברי רבינו נראה דלא ס"ל כוותייהו וכן משמע בעוד ראשונים, ואפשר לומר בביאור מחלוקתם שהתוס' ודעימייהו ס"ל שמלח סדומית היינו דווקא מלח שמקורו מסדום רק שנתערב במלח אחר אך רבינו ודעימיה ס"ל דמלח סדומית אין הכוונה שאך ורק ישנו בסדום אלא יתכן למוצאו בעוד מקורות מלח רק שבסדום כל המלח שם הוא מסוג זה ולכן כל קורטוב מלח בעולם נקרא על שם המקום שבו נמצא בריבוי גדול ולכן ס"ל לרבינו שגם בימינו צריך ליטול מים אחרונים. וכתב הראב"ם בהמספיק שחובה ליטול ידיו במים אחרונים, וטעמו ונימוקי שכל הטעם שתיקנו מים אחרונים הוא אך ורק שיברך בטהרה ורק סמכו לזה טעם דמלח סדומית כדי שהאדם לא יתעצל מליטול ידיו במים והאר"ק שם ויעויין בספר הנייר דף קכ"ט.
- ברכות נ"ג ע"ב.
- קשה דאין זה סתם ידים אלא זה ידים מזההמות וכן משמע בשאר ראשונים שלא חלקו חילוק זה ולא מצאתי היכן כתוב סתם ידים כשרות לברכה ונראה שרבינו מדייק זאת מהנוטל ידיו לפירות הרי זה מגסי הרוח ועוד כמה ראיות יעויין בשו"ת הרשב"א חלק א' סי' תק"ח ויתכן שדברי רבינו בנויים משם.
- נראה כוונתו מאכלים הלחים שהידיים מתלחלחות בהם וכגדולי המפרשים שהביא המאירי בקונטרס בית יד ודלא כבעל השאלתות יעוי"ש.
- הכוונה לאחר ברהמ"ז דהרי כל הטעם מפני מלח סדומית ולטעם זה לא צריך ליטול לפני הברכה אלא אף לאחריה. אגב יש ליתן טעם מדוע סדום נתברכה במלח הזה, ואפשר לומר דמכיון שעיקר חרבתה היה בגלל שופטיה ששפטו משפטים מעוקלים כידוע נגזר עליהם שגם המלח שבא להאיר את העינים (דריבוי סוכר מחשיכים) גם יסמא את העינים והיא קללה כפולה ומכופלת מדיין שלוקח שוחד שמסתמים עיניו.
- חולין ק"ה.
- רבינו מפרש שהקינסא מהני ולאחר שישפך מקינסא לקרקע זה מיקרי שנשפכו במקום אחר וממילא אין רוח רעה בזה, אבל באחרונים פירשו הובא במשנ"ב סי' קפ"א סק"ו שהמים נבלעים בהם ואין נשפכים כלל על הקרקע וכן משמע פשט רש"י בחולין שם.
- בריש מסכת ידים ויעויין בקונטרס בית יד למאירי מש"ב.

ליה מינייהו ובר"ך כל חד לחודיה ש"מ שנים שאכלו מצוה ליחלק וש"מ אין זימון לפירות וש"מ אין נט"י לפירות לואע"ג שאין נט"י לפירות אם יודע שידיו מטונפות הרי זה צריך לרחוץ ידיו משום הברכה שצריך לברך על הפירות, סתם ידים כשרות לברכה ולת"ת,וכתב הר"מ שברכת נט"י עובר לעשייתן כשאר מצות ואעפ"י שאמרו ידים מזההמות פסולות לברכה דוקא לברהמ"ז ולמי שנוטל את הכוס לברכה כמו שנתבאר בנתיב שני הא לברכות בעלמא ידים מזההמות אינן פוסלות,וואפשר דכיון שצריך לנגב ידיו דכל שלא נגב הרי זה עובר לעשייתן.

נתיב ה': ממשוקת שנותנין שם מים שבכלי וכל כלי המחובר לקרקע אין מטבילין הידים בה לפי שהיא כקרקע וכיון שכן אינה נטילה אלא טבילה וטבילה אפילו לידים ליכא לשאובין ולא במקום שאין שם שיעור מקוה, ואפילו בשוקת שיש להוכיד נחושת לא יועיל דהא היד עצמה אינה מחזיק רביעית לאדם שישפשף ידיו בתוך כלי של מים ואפילו לאכילה וכלבד שיהא בו שיעור רביעית שהוא שיעור נטילה ומברך על נט"י וכ"כ רב אחא ובה"ג וקצת הגאונים וכן עיקר אע"פ שמגדולי המורים מחמירין בזה. המטביל ידיו במקוה או בנהר מברך על טבילת ידים וכ"כ בתוספ"ו והר"ר רבינו יונה אומר דהואיל דמחמת חיוב הטבילה הוא מטביל ידיו יש בכלל מאתים מנה ועל הנטילה מברך וכן עיקר.

נתיב ו': הנוטל ידיו ע"י אחר אם הוא מתכוין והנותן אין מתכוין או שהנותן מתכוין והנוטל אין מתכוין ידיו טהורות.וכהנוטל מן הגוי אעפ"י דגוי אדעתא דנפשיה קעביד סגי בכוננת הנוטל,וא"ל רב אסי לאמימר קפדיתו אמנא פי' שיטול מן הכלי קפדיתו אחזותא פי' בשינוי מראה קפדיתו אשיעורא א"ל אין מכאן יש למדין שאין קפיצא על כח אדם הואיל ולא א"ל קפדיתו אכח אדם, ואין ראייה מזה דהא איכא מילי אחריני דקפדינן בהו כמו שנכתב בראש נתיב ג'. אין נוטלים אלא במים אבל לא בשאר משקים ומיהו בנטילה של נקיות סגי ביין אבל לא לסעודה אבל אסור לכתחילה ביין משום ביזוי אוכלין,וכלי שאינו בלא סמיכות אין נוטלין ממנו, כלי שניקב בשוליו בכונס משקה אם הנקב במקום שיצאו כל המים ממנו ולא ישאר שיעור רביעית בכלי אין נוטלין ממנו,וה"ה הנקב גדול כ"כ עד שמעלה את הכלי מטומאתו למעלה מן הנקב אין בו תורת כלי אעפ"י שמחזיק רביעית למטה וצריך להזהר שלא יעברו המים שנוטל מהם דרך שם לפי שמן הנקב ואילך אין בו תורת כלי,וכלי שיש בו ברזא מותר ליטול דרך הברזא, במים ראשונים צריך ליתן שיעור בכלי לכתחילה, צריך ליתן רביעית המים על ידיו בשני פעמים ואם בשטיפה אחת נתן הרביעית כולו אפילו הם רבים בידיו של למעלה מידיו של זה ולדעת הגאונים ר"י שאע"פ שיפחות אחרון מרביעית, ור"מ אומר שצריך שיפלו רביעית מים ביד האחרון ולמים האחרונים לא נתנו שיעור אלא רוחץ כדי שיעביר הזוהמא, קדוש המים עד הפרק הד' שהוא בסוף הכפל המחובר לקנה הזרוע אך בעל התרומה פסק שחייב נט"י אינו אלא עד פרק ג' שזה הוא כל פיצול האצבעות ובמים האחרונים הכל מודים דסגי עד פרק שלישי, וצריך לשפוך רביעית בין שני פעמים וצריך להגביה ידיו פן יחזרו המים

מספר אהל מועד

לרבינו שמואל ב"ר משולם גרודי

הראשונים אשר יצאו חוץ לפרק ויטמאו המים השניים הטהורות, ואסור לרחוץ במים שרחץ בהם חבירו כבר, ולא יגע בידו הרחוצה לידו השנית שלא שפך עליה מים פעם א' פן טטמא אותה ע"כ.

נתיב ז': כל דבר חוצץ בטבילה חוצץ בנט"יויש מקילין בטיט תוך הצפורן דחשבי למעוטו שאינו מקפיד, שנינו במסכת ידים הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק חזרו לידי טהרה, נטל את הראשונים ויצאו חוץ לפרק והשניים עד לפרק חזרו לידי טומאה פי' שמקצת המים ששפך בראשונה יטמאו בידים והשניים לא יטהרו אלא עד הפרק ויחזרו הראשונים ויטמאו ידיו הילכך צריך להגביה ידיו למעלה,ונראה שא"צ לזה מי שנטל ברבוי המים, מי שלא נטל ידיו אם לט במפה את ידיו מותר לו לאכוללפסק הר"מ אבל הראב"ד אומר שלא התירו אלא לאוכלי טהרות,וכהאוכל במגרפה צריך נט"י לדברי הכל, אוכל מחמת מאכיל צריך האוכל נט"יואבל מאכיל אינו צריך, ואם לא נטלוכידיו שחרית אע"פ שאינו אוכל אלא מאכיל צריך נט"י משום שיבתא פי' רוח רעה ששורה על הידים כשלא נטלן שחרית, נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהן כל היוםואומר ר"ח שלא התירו כן אלא בשעת הדחקוהר"מ מתיר אפילו שלא בשעת הדחק ולדברי הכל מדאמרין ומתנה עליהן יש ללמוד שאם נטל ידיו שלא על הדעת לאכול צריך נט"י לשם אכילה ואפילו לשעתו, רחקו המים ממנו יותר מפרסה יש אומרים שמותר לאכול אם התנה שחרית ויש אומרים שמותר אפילו לא התנה שחרית ואם היו המים לאחריו אפילו מיל אינו חוזר אבל פחות ממיל חוזר.

נתיב ח': ממים ראשונים צריך להגביה ידיו למעלה כמו שנתבאר, מים אחרונים צריך שישפיל ידיו למטה כדי שיצא כל כח המלח שעל ידיו, ובמים ראשונים אחר הנטילה צריך לנגב ידיו והאוכל בלא ניגוב כאילו אוכל לחם טמאודעת ר"מ שאפילו למים אחרונים צריך לנגב ידיו ויש אומרים שאפילו בלא ניגוב מברך.

נתיב ט': הלכה בסעודה ושיצא להשתין מים נוטל ידו אחת ונכנס לאכול, דבר עם חבירו והפליג הואיל שהסיח דעתו ולא שמר ידיו צריך ליטול שתי ידיו קודם שיאכל,ומי שנטל ידו אחת ושפשפה בחבירתה טמאה אלא כיצד עושה נוטל הכלי בידו ויצק בשניה מן המים ואחר נוטל הכלי בידו אחת ויצק בשניה מן המים ואחר נוטל הכלי בידו שנטל ונטל היד הראשונה,ונשאל לרשב"א אם מי שהוצרך לנקביו מברך נט"י אח"כ כשנוטל ידיו והשיב, הראב"ד מצריך לברך ונתן טעם לדבריו משום שחייב לברך ברכת אשר יצר אבל מקובל אני מרבתי שאין מברכין אלא בשחר ובשעת תפלה ובמי שטיבולו במשקה וכך אנו נוהגין ובאמצע סעודה ודאי צריך נטילה וברכה וכך אנו עושין בלילי פסחים נוטלין ומברכין על טיבול ראשון וכן על טיבול שני ע"כ, אע"פ שדיו לאדם ברביעית מים לנט"י אם יש לו מים מרובים צריך לכתחילה יותר מרביעית כמו שמצינו קצת החכמים שהיו אומ' לאנא משאי ידאי וכו' מלא חפנאי טיבוצא.

- ברכת יישר כוח מרובה להרב משה שבת שליט"א על עריכת המדור**
- הלשון אינה ברורה וחסוריו מילים יש בספר.
 - חולין ק"ו ויעויין ברש"י שם וברמב"ם פרק ו' הלכה י"ז.
 - יעויין ברשב"א ברכות מ"ג ובת"ה בית ו' ש"א ובקונטרס בית יד למאירי.
 - חולין ק"ו.
 - יש ללמוד מכאן גם שאם אחר אכילת מזונות וכדומה אם ידיו מטונפות מאכילה או שמן וכדומה יש לו לרחוץ ידיו.
 - הלכות ברכות פרק ו' הלכה ב' ובתשובותיו חלק ב' (בלאו) סי' קפ"ז שמי שנוהג לברך אחר הנטילה הוא ברכה לבטלה וצריך למחות על זה ולבטלו ואין משגיחין בזה במנהג לפי שהוא דבר אסור, כמו כן יעויין בתשובות בנו הראב"ם סי' פ"ג מ"ש על זה גם בתוקף וכתב שם שרב האי גאון ג"כ סבר כרוב הראשונים אך אין למדים ממנו וכו' יעוי"ש. וכן בספור המספיק דיבר בזה, ויעויין גם ברשב"א חלק א' סי' תק"ח שהסכים עם הרמב"ם בזה.
 - היא שיטת התוס' בפסחים ז' וכן רוב הראשונים.
 - יעויין בשאלתות פרשת מצורע שאילתא צ' והובא בבה"ג הלכות ברכות סוף פרק אלו דברים ויעויין בתוס' בחולין ק"ז ד"ה דלא וברמב"ן וברשב"א בכל הענין ובבית יד למאירי שער ח'.
 - היינו שהיא נשלפת והוא כלי רגיל.
 - גם הובאה ברשב"א חלק א' סי' תשנ"ד וכ"פ רוב הפוסקים.
 - יעויין בתוס' נדה ע"א ד"ה מערה וברשב"א ודלא כהר"ש בסוף פרק א' דידים.
 - חולין שם.
 - זוהי שיטת התוס' בחולין שם ד"ה מגופת וכ"כ תר"י סוף פרק אלו דברים ויעויין ברשב"א בחולין שם.
 - דלא כשיטת סה"ת הובא בת"ה ש"ג ויעויין בבית יד.
 - יעויין במסכת ידים פרק ה' משנה ה' ובבית יד למאירי שער שביעי.
 - חולין ק"ו.
 - דלא כיש אומרים שהביא הרשב"א בחידושויו שם ויעויין בר"ש מקואות פרק ט' משנה ד'.
 - יוצא מריש מסכת ידים יעוי"ש.
 - הלכות ברכות פרק ו' הלכה י"ח ובראב"ד שם ובבית יד למאירי החלק השני.
 - ברמב"ם שם.
 - חולין ק"ז.
 - שם ק"ו.
 - מובא גם ברשב"א שם ובת"ה שער ד' וכ"פ עוד ראשונים.
 - רמב"ם שם הלכה י"ז ויעויין ברשב"א שם ובתר"י סוף פרק אלו דברים.
 - סוטה ד'.
 - יעויין בבית יד סוף שער אחד עשרה.
 - יומא ל' ויעויין בשו"ע סי' ק"ע דג"כ מרן כותב שצריך ליטול ידו אחת והיינו היד ששפשף בה משמע דהיד השניה לא צריך וקשה דבס"י ד' סעי' י"ח פוסק מרן שהיוצא מבית הכסא צריך ליטול ידיו והיינו שעצם כניסתו לבית הכסא נצרך ליטול תרומייהו ואפשר לומר דמרן בס"י ק"ע מיירי שלא בבית הכסא א"נ דיבר מעיקר הדין שם ביומא יעוי"ש.
 - פרק ב' דידים.
 - נשאל לרשב"א יעויין בתשובותיו חלק א' סי' תקצ"ה וסי' תשנ"ד וסי' אלף קכ"ד ומ"ש בס"י תקצ"ה אין זה סותר לס"י תשנ"ד דאפשר שכלל במילא אכילה גם טיבולו במשקה.
 - אנא משאי, שבת ס"ב.

עיון הלכה

מש"כ הסד"ט דעפי"ד הרשב"א אי מקפיד חוצץ

בענין חציצה בטבילה, כתב השו"ע ביו"ד סימן קצ"ח (סעיף י"ז) וז"ל וכן מי שהוא צובע וידיו צבועות אינו חוצץ, ומדייק שם הסדרי טהרה (בס"ק ל"ג) דמלשון השו"ע משמע דדוקא מי שהוא צובע אין חוצץ, אבל אדם אחר שאינו צובע אם היו ידיו צבועות חוצץ. ומבאר בס"ט, דהוא עפי"ד הרשב"א שכתב דנשים שמלאכתן לצבוע אין אותו הצבע שעל ידיהן חוצץ, משום שאין ממשו של צבע אלא מראיתו. ועוד, שכל שמלאכתו בכך אינה מקפדת. והיינו ב' טעמים, א' דאי"ז חציצה אלא חזותא בעלמא. ב' דחציצה תלוי בקפידא. והשו"ע חשב גם לטעם הב', לכן פסק דדוקא מי שהוא צובע אין ידיו צבועות חוצץ, משא"כ אחר שמקפיד חוצץ, ואף בחזותא בעלמא בלא ממשות (ע"כ מהסד"ט).

א) מביא מהב"י בשם הרשב"א דחזותא בלבד אין חוצץ

ועיין באו"ח סימן קס"א במ"ב [ס"ק י"ג. שכתב בשם האחרונים דאחר שאינו צבע, שהיה ממשות צבע על ידו, הר"ז חוצץ]. והנה בבית יוסף (או"ח סימן קס"א) בענין נטילת ידים. כתב בשם הרשב"א, וז"ל כיצד היה אחד צבע וכו' אין הצבע חוצץ על ידיו, אע"פ שיש על ידיו **ממשו** של צבעים. לא היה צבע, אם היו ידיו צבועות ויש **ממשו** הצבע על ידו, הרי זה חוצץ. משמע דדוקא כשיש ממש חוצץ. ודוחק לומר שרק בנטילת ידים מיקל [דחזותא בעלמא כשאין ממשות אינו חוצץ. אבל לענין טבילה, חוצץ גם בלא ממשות אם מקפיד. וכדיקוה של הסד"ט].

- ועיין בבית יוסף (יו"ד סימן קצ"ח) בענינא דצואה שתחת הצפורן שבתחילה ר"ל שהרשב"א מחלק בין נט"י לבין טבילה [דבנט"י לא הזכיר שחוצץ בזה] ולבסוף הקשה דאם הציון הוא מהתוספתא, למה נחלק בזה. וכמו"כ י"ל גם כאן לענין צבע, דכיון דמשמע דהרשב"א ס"ל לסברא זו, דדוקא כשיש ממשות חוצץ, למה נחלק בזה.

ב) מוכיח על פי ביאור הגר"א דחזותא אינו חוצץ

וכן משמע בביאור הגר"א שעל דברי השו"ע (באו"ח סי קס"א) בסעיף ב' שהעתיק כדברי הרשב"א כתב (בס"ק ו'), דבעינן דוקא ממשות. ומשמע בדבריו שמבאר שהרשב"א יליף זאת מהחילוק שבין יבש ללח. [דעל דברי השו"ע שכתב ויש ממש הצבע על ידו הרי זה חוצץ. כתב הגר"א וז"ל בפרק ט"ז דשבת, ור"ל והי"ה לצבעים שהם כמו דיו וכמוהם דווקא שממשו עליו. עכ"ל. - וכוונתו פרק ט"ז דשבת. דשם איתא הא דיבשים חוצצים לחים אין חוצצים]. [ובמש"כ הגר"א דחזותא בלא ממשות דאין חוצץ, ילפינן מהא דלחים אין חוצצים].

לכאורה י"ל דזה ניחא להסוברים דטעם הדין דלח דאינו חוצץ, משום שהמים כננסים ונוגעים. וא"כ ה"ה בחזותא [בלבד בלא ממשות] מקרי שהמים נוגעים בו. אבל אם נפרש שטעם דלח אינו חוצץ, הוא משום דבלח אינה מקפדת - וכהמרדכי. א"כ הא ניחא בחזותא שאינה מקפדת [הרי"ז דומה ללח], אבל בחזותא שמקפדת מאי נימא [דמהיכי תיתי שאין חוצץ בזה] זולת דנימא בהא מסברא [דמה שבחזותא אינו חוצץ, א"צ ליה ילפותא דסברא הוא] דהא המים נוגעים בה. אבל בלח ס"ל דלא מחלחלי [ולכך הוצרך בזה לומר דהטעם שאין חוצץ, משום שאינה מקפדת] אולם לכאורה הנידון של חזותא הוא אע"ג דנימא דאין כאן נגיעת מים [ואפ"ה אינו חוצץ, דחזותא בעלמא הוא] דאי לא"ה, מה הדיון בזה [אם חוצץ, מהי"ת שיחוצץ] וא"כ שוב הדרן לדוכתא, מאי נימא להמרדכי במקפדת על החזותא [דלכאורה חוצץ ומנא יליף לה]. ואולי צ"ל דבחזותא יש נגיעת מים. ומ"מ הנידון בחזותא הוא אי נימא דס"ל כרבותיו של רש"י [בשבת ב"ז ע"א. שהו"ד בב"י סי קצ"ח, דסוברים דכל שמקפיד עליו חוצץ, אע"פ שאינו מהודק]. - ומוכיח מלח בשאין מקפיד. אמנם לפי"ז יהא מוכח

חזותא בלא ממשא היכא דמקפיד אי חוצץ

מהא, שהרשב"א ס"ל כרבותיו של רש"י, ובב"י (ביו"ד) בענינא דצואה שתחת הצפורן נסתפק בזה איך ס"ל להרשב"א.

ג) - והנה הרמ"א (ביו"ד סימן קצ"ח סעיף ב') פסק כרבותיו של רש"י [דבמקפדת חוצץ גם כשאין מהודק]. והרמ"א (שם בסעיף י"ד) פסק ג"כ כהמרדכי דמקפדת בדבר לח חוצץ (ועיין סדרי טהרה סימן קצ"ח ס"ק ל'). ואם כן היה אפ"ל, שמה שמהני בחזותא [דאין חוצץ] משם דאין מקפיד. וא"כ יוצא דאי מקפדת, לא להניי גם בחזותא [וזה כדברי הסד"ט בשו"ע].

- ובחקר הלכה (אות ח' עניני חציצה או"ק ג') רוצה לומר שגם כונת הרמ"א בסעיף י"ד דבמקפדת על לח חוצץ, הוא משום דפסק כרבותיו של רש"י [ולא משום דס"ל כהמרדכי] וא"כ נימא גם כן דחזותא בשיש קפידא יחצוץ.

- ולכאורה היה אפ"ל סברא [דגם לדעת הרמ"א איך שנפרש, לא יחצוץ בחזותא בלא ממשות בכל גונא] דחזותא אינו כלום, ויש כאן נגיעת מים, והקפידא היא לא קפידא, והוי כמקפיד על שינוי צבע בשרו.

ד) מבאר דדברי הגר"א מוכרחים ברשב"א והם דלא כהסד"ט

אבל לפי"ד הגר"א בביאור כונת הרשב"א צ"ע. [ע"ד הסד"ט שכתב דבחזותא חוצץ אם מקפיד] - והרי לכאורה מוכח בדברי הרשב"א כהגר"א, מדכתב (כפי שהו"ד כאן בב"י) וז"ל לא היה צבע, אם היו ידיו צבועות ויש ממש הצבע על ידיו הרי זה חוצץ. **שהדיו היבש חוצץ אבל הלח אינו חוצץ**. ומדהזכיר ע"ז את הדוגמא מהחילוק בדיו בין יבש לח מוכח כהגר"א, דאיל"ה מאי שייטא הכא. ואין לומר שהרשב"א רצה לפרש רק מה שכתב בשיש ממש חוצץ, דהיינו ביבש. דא"כ קשה לישנא שכתב שהדיו וכו' דמשמע שיש בזה נתינת טעם למה שכתב קודם. וא"כ לפי"ז אם זה תלוי בטעם זה [דמה דחזותא אינו חוצץ, תלוי בחילוק שבין לח ליבש] הרי אפשר לעיין כנ"ל אליבא דרבותיו של רש"י, על חזותא היכא דמקפיד [דאפשר דבחזותא אין כאן כלל חציצה וכנ"ל]. - מ"מ מפשט דברי הגר"א משמע שזה יסוד קבוע להלכה [דחזותא אין חוצץ גם אם מקפיד] אך עדיין צ"ע לענין דעת רבותיו של רש"י.

ה) מבאר דהדין עם הסד"ט בהלכות טבילה

ועיין בסדרי טהרה סוף ס"ק י"ג [שכתב בנידון דרבותיו של רש"י דכשהם רפויים, אפילו היכא דמקפיד נראה לו להקל היכא דאיכא עוד צד להקל כיון דהוא מדרבנן, דהא מדאורייתא בעינן רובו ומקפיד]. ויעוין בב"י שם בענינא דצואה שתחת הצפורן שכתב, שאם דעת הרשב"א כוותיהו מחמירין כן רק בטבילה ולא בנט"י. ואת"ש לפי"ד הסדרי טהרה שאפילו לדעת רבותיו של רש"י הוי רק מדרבנן. וגם לענין טבילה כתב הסד"ט להקל בצרוף עוד סניף [וכנ"ל] - וא"כ יתכן דבנט"י לא מחמירנן כלל. ואולי גם רבותיו של רש"י עצמם לא ס"ל כן בנט"י. וא"כ כבר שוב את"ש הערת הסדרי טהרה [שכתב לענין טבילה שחזותא היכא דמקפיד חוצץ. ולא קשה מהרשב"א וכביאור הגר"א וכנ"ל] משום דבנט"י פשוט שנקטינן כהרשב"א דשם לא חיישינן לדעת רבותיו של רש"י (ויתכן דגם הם לא ס"ל כן). אבל בטבילה יתכן לחשוש [באחר שאינו צבע שיחצוץ אף באין בו ממשות כיון שמקפיד - וכהסד"ט] ואך שוב זה נוגע כאן רק לחשוש באיסור דרבנן (לפי"ד הסד"ט בס"ק י"ג שדעת רבותיו של רש"י הוי רק מדרבנן).

ו) והנה בביאור הלכה סימן קס"א ס"א ד"ה מקפיד כתב דחומרת הרמ"א ביו"ד כהמרדכי דמקפיד בלח, חוצץ, היא רק בטבילה ולא בנט"י. - וא"כ אף גם נימא כנ"ל דהחומרא כרבותיו של רש"י היא רק בטבילה. ובפרט לפי"ד החקר הלכה דחומרת רמ"א במקפדת על דבר לח הוא משום דעת

האגן רבי שמוחה בוגם ולדנברג

זצלה"ה

רבותיו של רש"י א"כ מה שכתבנו כבר נכלל בדברי בה"ל. (אלא שמבה"ל לא משמע כחקר הלכה, אלא דהרמ"א חושש להמרדכי - אלא דשפיר מ"מ אפ"ל כנ"ל).

ועיין במשנ"ב ס"ק י"ד מש"כ בביאור דברי הגר"א ומשמע דפירש כפשוטו דהרשב"א מוכיח דמהני, משום דבחזותא המים נוגעים בו ולא גרע מלח. וא"כ משמע אפילו במקפיד. ולהנ"ל אכתי יתכן דטבילה שאני, משום דעת רבותיו של רש"י. - ואולם בחקר הלכה נקט דלרבותיו של רש"י גם לח המקפיד לא מהני. אך אולי אפ"ל שכיון שנמחה במים עדף גם לדידו - ובפרט בחזותא, דאפ"ל שאינה כלום, ולא שייך חציצה וכמש"כ במשנ"ב.

אך עיקר דיוקו של הסד"ט שהוכיח מדברי השו"ע מצבע דאין חוצץ, דמשמע דבאחר חוצץ צ"ב. דהרי י"ל שהשו"ע ביו"ד כתב קולא בצבע אף כשיש ממשו של צבע. וכמש"כ באו"ח (קס"א ס"ב). להדיא שהקולא של צבע היא ביש ממש [שכתב אע"פ שיש על ידיו ממשות וכו', אין הצבע חוצץ אם היה צבע].

בלבוע מה שבפיו, אם נגע במקומות המכוסים

סימן קס"ד סעיף ב'. מ"ב ס"ק ח. ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו אסור לבלוע עד שיטול ידיו [מג"א].

עיין פתחי נדה ריש פרק כל היד [שמוכיח דלהרמב"ם יכול לבלוע. ועל ראיית המג"א מסימן קס"ג, מהא דבאוכל ע"י מאכיל צריך ליטול ידיו אף שאינו נוגע, כתב, דאי"ז מוכרח ויש לחלק. יעו"ש].

נט"י בנוגע בכתבי הקודש

סעיף ב'. בה"ל ד"ה לחזור. כתב החיי אדם הנוגע באמצע סעודתו בס"ת או בתפלו או ברצועות או במגילה וכו' צריך ליטול ידיו וכו'.

עיין לעיל סימן קמ"ז סעיף א' בה"ל ד"ה טוב. [שלענין נט"י קודם שנוגע בספר - מחלק שם בין ספר תורה לכתבי הקודש].

נט"י אם נגע בס"ת או מגילה באמצע הסעודה

סעיף ב'. בה"ל ד"ה לחזור. ולכן לא אשתמיט בשום פוסק לכתוב זאת.

עיין לקמן סימן תע"ה סעיף א', בה"ל ד"ה יטול ידיו. בשם שיבולי הלקט שצריך ליטול (ר"י טובי) [שכתב לענין נטילת ידים לסעודה בליל פסח בשם שבה"ל דאם ברור לו ששימר ידיו היטב ולא נגע בכתבי הקודש וכו' א"צ לחזור וליטול ידיו].

הפסק בין נטילה לאכילה - כשא"צ לברך

סימן קס"ה סעיף א' מ"ב ס"ק ב'. כתב מג"א דהעושה צרכיו באמצע הסעודה לכו"ע נוטל רק פ"א ומברך ענט"י ואח"כ אשר יצר. כיון דאין צריך לברך המוציא. **א"כ אין כאן הפסק.** בחזו"א ידים סימן ב' ס"ק י"ג כתב דלא כמג"א [ותכף לנטילה סעודה הוא גם כשא"צ לברך המוציא]. וא"כ יש להשתדל בנטל ידיו באמצע הסעודה, להסמיך הנטילה לאכילה.

הפסק שהי בין נט"י לאכילה

סעיף ב'. מ"ב ס"ק ו'. שלא להפסיק. היינו בשהיה מרובה וכדלקמן בסימן קס"ו

היינו שיעור של הילוך כ"ב אמה ועיין שם מ"ב סוף ס"ק ה' [דבהולך מביתו לבית אחר יש שמחמירין אף בהליכה מועטת. ועוד, דבשלא לצורך אין לשהות כלל בינתים, אלא יברך מיד אחר הניגוב].

עוד יוסף חי המשך מעמ' ט'

דבר מאכל לפיו או לידו וכמבואר בשו"ע סימן קסט"ו ובב"י, מ"מ היה יכול להניח דבר מאכל בפניו. ולדעת התוס' בע"ז דף כ"ב בשם ר"ת שגם באיסור דרבנן יש משום לפני עור, וכ"כ בחידושי הר"ן ובמאירי שם. יש לומר על פי מש"כ לצדד התו"ח שם סק"ה דזהו רק באיסור דרבנן שהחליטו האיסור מדבריהם, ויש תורת איסור ומכשול על אותו הדבר עצמו. משא"כ היכא דלא שייך כלל לומר שהדבר נחלט באיסור בעצם, רק שגזרו מדבריהם חיוב על האדם, וכמו באוכל בלא נט"י דלא שייך לומר דהוי הפת איסור בעצם רק ודאי גברא הוי עובר על תקנת חכמים, וכיון שאין גוף הדבר איסור ומכשול בעצם לכו"ע אין איסור אלא כשמאכיל חבריו בזים ע"ש. ולפ"ז היה רבי יכול להניח לפני הע"ה שאר מאכלים ולא היה עובר בלפ"ע כלל.

חילוק בין נתינת מאכל לנתינת ממון לשם קניית מאכל

ו. ועוד יש ליישב הא דהצטער רבי במה שנתן פתו לע"ה, דיכול היה לתת לו מעות והוא יקנה בהם פת, ודעת החינוך מצוה רל"ב והריטב"א ע"ז דף ב' דהממציא מעות לעובר עבירה והוא יקנה בהם דבר איסור, חשיב כלפני דלפני וליכא בזה משום לפני עור. ודלא כמש"כ התוס' ע"ז דו ר' ע"א ד"ה או, בדעת רש"י. ואף לפי מש"כ הרא"ש ע"ז פ"ק סימן י"ד דדוקא בנכשל עכו"ם לא מפקדינן אלפני דלפני, אבל בנכשל ישראל מפקדינן. מ"מ יש לומר שאין זה אלא בנכשל שוגג ומשום עצה שאינה הוגנת, אבל בנכשל מזיד גם בישראל שרי וכמו שהארכנו בשערי שלום דיני לפ"ע שער שביעי ס"ז בבירור הלכה סק"ג. א"נ יש לומר שאין זה אלא משום אפרושי מאיסורא דבלא"ה מה החילוק בין ישראל לגוי, ומבואר בדגול מרובה יור"ד סימן קנ"א בש"ך סק"ו



לאמתה של הלכה

שאלה

הנה בעת לימודינו במסגרת הכוללים הנפלאים "אליבא דהלכתא" שע"י הישיבה הקדושה אהבת שלום בראשות ראש הישיבה הגאון האדיר רבי יעקב משה הלל שליט"א, נתעוררנו בספק אחד הנוגע להלכה ולמעשה בהלכות נטילת ידים לסעודה.
בטור סוף סי' קס"א הביא פלוגתת הרי"ף ורא"ש איך מסקינן להלכה פלוגתת הש"ס בשיעור מקום הנטילה, דדעת הרי"ף ושא"ר שהוא עד הפרק (בין היד לזרוע) "ולחומרא", ומאיךך דעת הרא"ש ושא"ר שמקומו עד סוף האצבעות. וכתב מרן בב"י שראוי להחמיר כדעת הרי"ף, ובכאז"פ יעשה תנאי שלא יהיה בגדר חובה, יעוי"ש. והנה במג"א שם (ס"ק י"ב) הביא בשם הזוהר והרקנטי שצריך רק עד חיבור האצבעות, יעוי"ש ברע"א פרשת עקב דף רע"ב ע"ב וכן דקדק הרמ"ז שם. ועיין בשו"ת דברי יציב חלק א' סי' ע"ט דהביא דבחכם צבי סימן ל"ו כתב דבכהאי גוונא במחלוקת הפוסקים הזוהר מכריע. אך מאידך מצאנו שמרן האר"י ז"ל בכמה מקומות כתב להדיא ששיעור מקום הנטילה עד פרק הזרוע, יעויין בשער המצוות פרשת עקב, ובשער הכוונות דף א' ע"ד, ובפע"ח שער הברכות פרק ג', וציין לכולם בכה"ח הכא אות ל"ה, וכתב עוד שהטעם שאין נוטלין אלא עד פרק הזרוע כתב הרב ז"ל בשער מאמרי רשב"י פרשת נשא על אד"ר ד"ה מארי דחומא וכו' עיי"ש. ושאלתינו ובקשתינו לברר לן, מהי דעת האר"י ז"ל בזה, ומאיךך איך ניישב לשון הזוהר עם דעת האר"י בזה. והאם כלל שכלל לן החכם צבי שייך גם לפלוגתא זו.

תשובה

הנה הטור (או"ח סימן קס"א) הביא בזה פלוגתא, דהרי"ף ודעימיה סבירא להו שהוא בכל היד עד הקנה של הזרוע, והרא"ש ודעימיה סבירא להו שהוא עד סוף האצבעות במקום חבורם בכף היד. ומרן בשולחן ערוך שם (סעיף ד') הביא בסתם את דעת הרי"ף, והביא דעת הרא"ש בשם יש אומרים, וסי"ם: וראוי לנהוג כדעת הראשון. והנה, איתא בזוהר (חלק ג' דף רע"ב ע"ב) וז"ל: ועוד נטילת ידים צריך ליטול עד פרקא דגזרו עליה י"ד פרקין וכו' עכ"ל. וכתב הרמ"ז בפירושו לזוהר שם וז"ל: מכאן סייעתא להרא"ש (חולין פרק ח' סימן י"א) שפירש מ"ש במסכת ידים (פרק ב' משנה ג') ("עד הפרק" דהיינו עד מקום חבור האצבעות עם הכף. ובזה מדוייקים דברי רז"ל (סוטה דף ל"ח ע"א) שבענין ברכת כהנים אמר "נשיאות כפיים", מפני שגם הכף נכללת ונישאת עם האצבעות, ואז הם ט"ו

הגאון רבי נתן הכהן קופשיץ שליט"א

מרא דאתרא שכונת נחלה ומנוחה,

הקריה החרדית בית שמש

הערות והארות וציונים על סדר משנה ברורה הלכות נטילת ידים

סי' קס"ב שעה"צ אות א' וכו', דלא כדמשמע בר"ש בעניין השניים דהוא תלוי רק ברצונו וכו' –
נ.ב. ודעת השו"ע [סעי' ה'] הוא כדעת הר"ש, עי' במ"ב לקמן סקנ"ז ובביאווה"ל שם ד"ה מטהרים ועי"ש מש"כ בגליון [בשם החזו"א, שמפרש באופ"א את דברי השו"ע שם].

סי' קס"ב משנ"ב ס"ק י"א וכו' וס"ל דלעולם צריך להגביה ידיו וכו' ועיין בא"ר שכתב דהעיקר כהיש חולקים וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סק"י"ח וס"ק כ"א ודו"ק.

סי' קס"ב ביאווה"ל ד"ה הנוטל ידיו שופך וכו' דזהו רק הכנה לנטילה ג"כ נראה דלא נטמאו המים וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סק"כ מה שכתב בזה.

סי' קס"ב שו"ע סעי' ג' וכו' ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל בתחלה טופח על מנת להטפיח וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סקכ"ב, דזהו דוקא דלא התחיל לנגב, אבל התחיל לנגב אינו מועיל להוסיף, אפי' אם יהי טופח על מנת להטפיח, {שהמים במקום שנתנגב לא טהרו כלום, ומים שאינם מטהרין מטמאין היד והמים, וצריך נגיוב ונטילת כל היד} [וכתב שם דיש חולקי' על דין טופח על מנת להטפיח].

סי' קס"ב משנ"ב ס"ק כ"ז, כתב לגבי נטל מקצת ידו שאין צריך לנגב מתחלה –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סקכ"ב דמסיק דצריך לנגב תחילה, ועי"ש סק"כ, ועי' לעיל ביאווה"ל ד"ה הנוטל, ועי' לקמן שעה"צ אות מ"א ובגליון.

סי' קס"ב שעה"צ אות כ"ב וכו' כיון דלהרמב"ם פשיטא ליה וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סק"כ דתמה על הב"י שהביא ראיה מהרמב"ם דמהרמב"ם אין שום הוכחה.

סי' קס"ב שו"ע סעי' ז' אם שפשף ידיו זו בזו יזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סקכ"ד דמשאיר מדרי השו"ע בצע"ג עי"ש.

סי' קס"ב ביאווה"ל ד"ה אם שפשף ידיו יזהר וכו' רק דהמחבר חשש

אברים כנגד ט"ו תיבות של ברכת כהנים. אבל בנטילה אומרים "נטילת ידים", שהעיקר הוא י"ד פרקי האצבעות, עכ"ל. והעתיק דבריו במקדש מלך שם. וכבר העיר בזה המגן אברהם (שם בס"ק י"ב) להביא סמך לשיטת הרא"ש מדברי הזוהר הנ"ל.

אולם בכתבי רבינו האר"י ז"ל מבואר דסבירא ליה כשיטת הרי"ף, שכן כתב בשער המצוות (פרשת עקב דף ל"ח ע"א) לגבי נטילת ידים לסעודה, וז"ל: נטילת ידים שיעורה כל היד, שהוא חמש אצבעות והכף עצמה, עד פרק הזרוע, וטעם זה נתבאר אצלי באדרת נשא דף ק"ל ע"ב עכ"ל, עיש"ב. וכתב בשער מאמרי רשב"י על לשון הזוהר הנ"ל (דף מ"ב ריש ע"ב) וז"ל: בזה תבין טעם נטילת ידים שאינה רק עד פרק הזרוע בלבד, [ולא נוטלים גם את הזרוע]. והטעם הוא כי הזרוע עצמו אי אפשר למתקו ולבסמו עד לעתיד לבוא, עכ"ל. וכ"כ בספר פרי עץ חיים לגבי נטילת ידים דשחרית (שער הברכות פרק ז' דף י"ב ע"ג), ומקורו מעולת תמיד (דף כ"ח ע"ב בהנד"מ). ובשער הכוונות בנטילת ידים דשחרית (דף א' ע"ד) כתב וז"ל: לפי שאין המים נטלים בזרועות אלא בידים וכו' ע"כ, פירוש כף היד והאצבעות.

וביאור הדברים כמ"ש בשער הכוונות שם שהגבורות מושרשות בחמשה מקומות, והם בחוטם פה זרועות יד ואצבעות, ועיקר גילויין באצבעות ששם נתחלקו לעשר אצבעות שהם כנגד פעמיים חמש גבורות, ולכן עיקר חיוב המתקתם הוא שם. וגם לגבי נטילת ידים לסעודה בשער המצוות שם (דף ל"ט ע"א) רמז לטעם זה. נמצינו למדים, דכל מה שנוכל לפעול במיתוק הדינים אנו עושין בנטילת ידים, וכיון שאי אפשר בזמן הזה להמתיק דיני הזרועות, לכן לפחות צריכים אנו ליטול האצבעות עם כף היד, שהם שני מקומות האחרונים שבהתפשטות הגבורות. יוצא לנו מזה לכאורה שהאר"י ז"ל דבריו חולקים על מ"ש בזוהר הנ"ל, וכפי שפירש כוונתו הרמ"ז. ופלא שלא העיר בזה הרמ"ז להרגיש מדברי האר"י ז"ל על מ"ש בזוהר שם.

והנה כל זה הביא בספר כף החיים להרי"ח סופר (שם באות ל"ז), וכתב שאין הכרח בדברי הזוהר לפרשם כשיטת הרא"ש, ושאין ספק שהאר"י ז"ל ומהרח"ו ז"ל ראו דברי הזוהר הנ"ל, ובכל זאת כתבו שצריך ליטול כל היד. (ולא העיר בכף החיים שם ממ"ש במקדש מלך הנ"ל שפירש הזוהר להדיא כדעת הרא"ש).

ועוד כתב שם, שכיון שבדין זה ישנה מחלוקת הפוסקים, דעת המקובלים יכריעו, ושלכן לא משום חומרא בלבד צריכין לעשות כשיטת הרי"ף, כמ"ש מרן בשולחן ערוך, אלא מדינא, כיון שכך הבין

לדעת הרשב"א דס"ל וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א שם דכתב דהרשב"א כתבו

כן רק אליבא דרב אבל להלכתא לא שייך דין זה עי"ש, ולפי דבריו אלו אי"כ לפי מש"כ בשו"ע ס"א דאם נטל עד הפרק א"צ להגביה, גם אם נוטל עד פרקי אצבעות אי"צ להגביה, דהא הרשב"א כתב דכל הדין הוא לרב, אמנם החזו"א שם סקי"ח דאין להקל גם בנוטל עד הפרק דרוב הראשונים ס"ל כן, ועי"ש סקכ"א ודו"ק.

סי' קס"ב שעה"צ אות מ"א כתב שאי"צ לנגב אוזן הכלי שאין המים שעל הכלי נטמאים –
נ.ב. ובחזו"א סי' כ"ד סקכ"ג סובר דצריך לנגב כיון דבשעת נטילה יהיו על ידו מים טמאים שלא מחמת נטילה, עי"ש ובסקכ"ד, ועי' לעיל מ"ב סקכ"ו כ"ז ובביאווה"ל ס"ב ד"ה הנוטל.

סי' קס"ב משנ"ב ס"ק נ"ז וכו' ובפחות מרביעית דהמים טמאים הם אם קנה אותם נטהרו ידיו אף בלא מים שניים וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סקכ"ד דכתב דליכא למ"ד בפחות מרביעית דסגי בניגוב, ומפרש דברי השו"ע דלא נטהרו לגמרי אלא דיכול ליטול שניים עי"ש"ה.

סי' קס"ב שעה"צ אות נ' וכו' אף שבספר יד הקטנה וכו' –
נ.ב. ביד הקטנה מבואר דמחמיר גם אם נטל את הקיסם אחר הראשונים דהמים שעל הצרור באו ליד וטמאוה, עי"ש במנ"ע סקצ"ז, וכמש"כ השעה"צ.

סי' קס"ב שעה"צ אות נ"ח וכו' ואולי דזהו כוונת הלק"ט שהובא בבה"ט [נ.ב. בסי' קס'] שכתב שא"צ נטילה דהיינו למקום שנטל בראשונה, דאל"ה אין טעם לדבריו וכו' –
נ.ב. עי' בהלק"ט ח"ב סי' קל"ג דמבואר להדיא בדבריו דאי"צ ליטול כלל את ידיו גם מקום הרטיה, אלא דהוא כתב שם דהטעם דיכול ליטול ידיו כשיש רטיה דהוי מיעוט שאינו מקפיד, ולפי דבריו צריך גם ליטול על הרטיה עי"ש, וזה דלא כהרא"ש, ועי"ש דסיים דדברי הרא"ש צ"ע, ודעת השו"ע היא כהרא"ש, דכתב דצריך ליטול רק את שאר היד, ואדרבה צריך לזהר שלא יגעו המים ברטיה, ובע"כ דלאו משום דהוי מיעוט שאינו מקפיד ולא הוי חציצה אתינן עלה, [ועי' חזו"א סי' כ"ד סקכ"ה], אלא משום דהוי כנקטעה אצבעו, כמ"ש הרא"ש, וכמש"כ המ"ב סקס"ח, וא"כ א"א ללמוד מדברי הלק"ט לדידן, וצ"ע על הבה"ט שהביאו.

סי' קס"ב שעה"צ אות נ"ח וכו' ואולי כוונתו דאם חזר וכיסה בסמרטוט דיצא בזה וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ד סוף סקכ"ה דכתב דצריך לחזור וליטול אחר שישים את הרטי' למקומה.

הגאון רבי יעקב משה הלל שליט"א

ראש ישיבת "חברת אהבת שלום"

האר"י ז"ל ונתן טעם על דרך הסוד להצריך הנטילה על כל היד עד קנה הזרוע, ודבריו יכריעו לדינא כאן במחלוקת הפוסקים.

והנה מ"ש בכף החיים שם שאין הפירוש בזוהר מוכרח כדעת הרא"ש, לא פירש כוונתו. ונלע"ד דיש להבין בזוהר ולדייק בלשונו שכתב: ועוד נטילת ידים צריך ליטול עד פרקא דגזרו עליה י"ד פרקין ע"כ, דאם הכוונה כמ"ש הרא"ש היה צריך לומר "על עשר אצבעאן" או "על י"ד פרקין דאצבעאן", ותו לא. ומה ר"ל עד "פרקא" דגזרו עליה י"ד פרקין, אלא כוונת הזוהר בתיבת "פרקא" לכלול לכף הי"ד, שהוא בעצמו פרק אחד הכולל כל החמש אצבעות, שכולן מחוברין בו, ונמשכין לתוכו. ומ"ש: דגזרו עליה י"ד פרקין, ר"ל, שמתוך כף היד יוצאות בגילוי חמש אצבעות חלוקות וגזורות כל אחת לעצמה, שיש בהן י"ד פרקין. באופן שבמ"ש "פרקא דגזרו עליה וכו'" כלל גם את כף היד. וכן נראה לי האמת בכוונת הזוהר בס"ד.

ואולם גם כפי פשט משמעות לשון הזוהר, יש לבאר, דכיון שעיקר הכוונה היא בי"ד פרקי אצבען, לכן מזכירן בזוהר שם בפרטות לענין הכוונה דוקא, שלזה מכווין הזוהר דרך כלל להודיענו פנימיות העניינים, ולא כיוון כלל לאפוקי מחיוב הנטילה על כף היד. והבוחר יבחר. ועל כל פנים כיון שאינו מסתבר שיחלוק רבינו האר"י ז"ל על דברי הזוהר המפורשים בזה בלי להתייחס אליהם, מוכח שהיה לו איזה יישוב ללשון הזוהר שלא יחלוק על דעתו.

והנכון, דגם זה אינו הכרח, ליישב לשון הזוהר עם מ"ש האר"י ז"ל, דבכמה מקומות מצאנו דברי האר"י ז"ל שאינם מוסכמים כפי הכתוב בזוהר, ולפעמים ישנן בזוהר לשונות סותרות ממקום למקום. וכבר כתב השדי חמד (בכללי הפוסקים סימן י"ג אות ט') שאין אנו סומכים על לשונות הזוהר בפני עצמן, אלא על דעת האר"י ז"ל וכפי הכרעתו, שהיא הלכה פסוקה לנו וז"ל שם: והרב האר"י כשכותב איזה דבר, והוא היפך משמעות לשון הזוהר הקדוש, מסתברא לי דאית לן למנקט כדברי האר"י דקים לן דאיהו בקי במילי דזוהר הקדוש טפי מינן, וידיעתו מכרעת, וכל שכן בדבר שנמצא גם בפוסקים, דאיכא דסבר כוותיה דרב האר"י וכו' עכ"ל. והוא ממש כבנידון דידן.

ומוכח בכוונת דבריו הנ"ל גם מ"ש הכף החיים שם (באות ל"ז) שכיון שיש בדבר זה מחלוקת הפוסקים, אית לן להכריע להלכה ולמעשה כדעת האר"י ז"ל, ולא רק משום חומרא לבד וכמ"ש מרן ז"ל בשולחן ערוך.

וכתבתי זה בנחיצות רבה, בלא הפנאי לציין עוד ראיות והוכחות. אבל נראין הדברים ברורים בס"ד.

קס"ד

סי' קס"ד ביאווה"ל ד"ה לא מהני וכו' וכבר מצאתי שנתעורר ע"ז במחצה"ש אך מה שתירץ שם הוא דוחק גדול וכו' –
נ.ב. במחא"ש תירץ דקושיית הר"י הוא דבדיעבד ינהי, ועי' חזו"א סי' כ"ה סק"ח דג"כ ביאר דברי הר"י כמחא"ש, ומתמה שם סק"ט על המ"ב דלפי דבריו אינו מובן תירוצו של הר"י, עי"ש שכתב דמשום קנס צריך לחזור וליטול, וביאר החזו"א שהוא משום קנס שהפסיק, אבל לפי דברי המ"ב אין לזה ביאור, וצ"ל לפי דברי המ"ב שהוא משום קנס דתקנת חז"ל היתה ליטול ידים אחר מזיגת הכוס משום איזה סיבה, ולפי דברי המ"ב ליכא שום קנס בהפסיק, וא"כ מה שהשיג שם החזו"א על המ"ב סי' קס"ו סק"ה (במש"כ שם שאם הפסיק בין נטילה לאכילה אי"צ ליטול שנית, והשיג עי"ז החזו"א שהרי לפי רבינו יונה צריך לחזור וליטול משום קנס) הוא רק לשיטתו, אבל לפי פירוש המ"ב ליכא שום השגה.

סי' קס"ד ביאווה"ל ד"ה לחזור וליטול ידיו וכו' דבעשה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שהלך והפליג צריך לברך שנית ואם נגע וכו' –
נ.ב. עי' חזו"א סי' כ"ה ססק"ט דכתב דקשה לחלק במה שלא חלקו הראשונים ומסיק דהמברך לא הפסיד והמקיל משום ספק ברכה כרש"ל אין מוחין בידו.

קס"ה

סי' קס"ה משנ"ב ס"ק ב' וכו' העושה צרכיו באמצע סעודה וכו' כיון דאי"צ לברך המוציא כדלקמן בסימן קע"ח א"כ אין כאן הפסק וכו' –
נ.ב. משמע מזה דכל היכא דצריך ליטול באמצע סעודה מותר להפסיק בין נטילה לאכילה, ועי' חזו"א סי' כ"ה סק"י"ג דפליג ע"ז.
סי' קס"ה ביאווה"ל ד"ה לחזור וליטול ידיו וכו' אבל לחולין מסתברא דלא גזרו וכו' ולכן לא אישתמיט בשום פוסק לכתוב זאת וכו' –
נ.ב. עי' סי' תע"ה ס"א ביאווה"ל ד"ה יטול המביא בשם שיבולי הלקט דכתב להדיא דצריך ליטול ידיו בנגע בספרי הקדוש וגם לברך עי"ש וצ"ע. (של"ח).

יישר כח מרובה למורינו הרב שליט"א על עינו הטובה במסירת ספרי המשנ"ב שלו עם הגהותיו בשיפוילי הגליון.
ההערות לא נמסרו להגאון שליט"א קודם כניסתם לדפוס, ועימנו תלון משוגתנינו בהעתקת הלשון ובהבנתם.
נערך ונסדר ע" הרה"ג יהודה לייב קובר שליט"א, כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

תשובות ופסקים

עשה צרכיו או נגע בטינוף באמצע סעודתו האם יחזור ויטול ידיו עם ברכה

בשו"ע (סימן קס"ד סעיף ב') איתא: ומי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחיך בראשו וכל כיוצא בזה במקומות המטונפים שיש בהם מלמולי זיעה צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים. ובמשנה ברורה (ס"ק י"ב) כתב: וכל שכן אם נגע במקום הטינופת ממש או עשה צרכיו או אפילו הטיל מי רגלים ושפשף בידיו כדלקמן בסימן ק"ע. ובמשנה ברורה (ס"ק י"ג) כתב: ויברך על נטילת ידים. ורש"ל חולק וס"ל דאין צריך לברך מחמת נגיעתו באמצע סעודה בזיעה ואפילו בעשה צרכיו באמצע סעודתו גם כן ס"ל דאין צריך לברך אלא אם כן הלך והפליג באמצע סעודתו. והנה יש הרבה דעות באחרונים אם יש לנהוג למעשה כמותו [דבט"ז הסכים לדעתו וכן הפרי מגדים והדרכ החיים ומגן גיבורים חשו לדבריו לענין ברכה אכן בספר מאמר מרדכי ומטה יהודה ובגדי ישע ובית מאיר הסכימו לפסק השו"ע אף לענין ברכה וכן בנהר שלום ובחמד משה סימן ק"ע תמחו על ראיותיו של הט"ז - שער הציון ס"ק י'] ועיין בביאור הלכה שהכרעו דבעשה צרכיו או שנגע במקום מטונף ממש או שהלך והפליג צריך נטילת ידים בברכה אבל אם נגע במקום המכוסה סתם או שהשתין אף שפשף צריך נטילת ידים אבל לא יברך ע"ש.

וזה לשונו בביאור הלכה (ד"ה לחזור וליטול ידיו): עיין במשנה ברורה מה שכתבנו בשם הרש"ל והנה בט"ז הביא כמה ראיות להסכים לדיוו ועיין בספר בית מאיר שהרבה להפליא על כל ראיותיו והסכים לפסק השו"ע וכן בספר בגדי ישע ובספר מאמר מרדכי ובספר מטה יהודה כולם תמחו על ראיותיו ודחו לדברי רש"ל והסכימו לפסק השו"ע אכן מצאתי בפרי מגדים בפתיחתו להלכות נטילת ידים שעיקר דין זה אם נגע באמצע סעודתו במקום מטונף אם צריך נטילת ידים תלוי במחלוקת דלרש"י צריך ברכת על נטילת ידים משום סרך תרומה כי זהו עיקר הטעם [דידין עסקניות הן ונוגעות במקום הטינופת] ולפירוש רבותיו של רש"י וכן לדעת הרמב"ם אין צריך ברכה כה"ג דחששא הוי שמא נגע בטומאה בראשון ומשום הכי ידיים שניות וכו' ומשום סרך תרומה התקינו בחולין גם כן ואם כן בידע ונזהר מטומאה רק נגע במקום מטונף באמצע סעודה אין מברך על נטילת ידים. ועיי"ש מה שהאריך בזה בביאור הלכה. ומסיים: ולפי זה דברי השו"ע נכונים והנוהג כן יש לו על מי לסמוך דהר"ח סבירא ליה בהדיא הכי וכן הרמב"ן והרשב"א בעלי דעה זו וכן משמע מרש"י וגם מהטור שכתב בסעיף א' בלבד שיזהר מלטנפם וגם הרמ"א והאחרונים סתמו שם כן. נחזור לעניננו דמי שרוצה לנהוג כפסק השו"ע לברך בודאי אין למחות בידו [אף דבעל דרך החיים והפרי מגדים כתבו דיש לחוש לדברי רש"ל מכל מקום כבר הבאנו לעיל כמה אחרונים דהסכימו כולן לפסק השו"ע וגם בספר נהר שלום וחמד משה בסימן ק"ע דחווה לראיותיו של הט"ז ותמחו עליו ע"ש] אכן לכתחילה למעשה נראה שיש לנהוג כהכרעת החיי אדם דבעשה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שהלך והפליג צריך לברך שנית ואם נגע בשוק וירך ומקומות המכוסים או שחיך ראשו או שהשתין יחזור ויטול ידיו ולא יברך על נטילת ידים דבר"ח הג"ל לא נזכר בהדיא זיעה וי"ל דזקא טינוף ממש כמו צואה ומקום הטינופת ורק דהרמב"ן והרשב"א כתבו דזיעה חשיב טינוף לענין זה. והנה בהטיל מים ושפשף גם כן דעת החיי אדם לחזור ולברך על נטילת ידים וכן משמע דעת המגן אברהם בסימן ק"ע שצריך לברך אף דבסימן זה לענין זיעה הביא דעת רש"ל דלא יברך [ואף דרש"ל אינו מחלק וס"ל דלא יברך באמצע הסעודה בשום גוונא] והנה הפרי מגדים והדרכ החיים כתבו שלא לברך וכבר כתבנו דהנוהג לברך יש לו על מי לסמוך וכל שכן בהטיל מים ושפשף ומכל מקום יותר נכון לכתחלה שלא לברך אף בהטיל מים ושפשף דהברכות אין מעכבות וכן כתב בספר חמד משה בסימן ק"ע שלא לברך דיש דעות בין הראשונים בהטיל מים ושפשף במי רגלים ע"ש. אבל בעשה צרכיו נראה דצריך לברך וכמו שכתב החיי אדם [ובלאו הכי לכמה פוסקים אף בנטילה שלא לצורך אכילה ס"ל דצריך לברך על נטילת ידים כמבואר בבית יוסף בסימן ז' ונוכל לצרף שיטתם לענין זה על כל פנים] עכ"ל הביאור הלכה.

ובערור השלחן (סעיף ה') כתב: מיהו ביצא לנקביו כו"ע מודים דצריך לברך ומוסיף שם: עיין מג"א ס"ק ז' שכתב דאם נגע בעוד הפרוסה תוך פיו דאסור לבלוע עד שיטול ידיו ולעני"ד חומרא יתירה היא. אולם המשנה ברורה בס"ק ח' מביא את דברי המגן אברהם להלכה.

וכן שמעתי למעשה ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א כהכרעת

המשנה ברורה דביצא באמצע הסעודה לצרכיו הגדולים יש לו לחזור וליטול ידיו ולברך על נטילת ידים.

וכן כתב בשו"ת דברי חכמים פרק י' סעיף 13 בשם מרן הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל שצריך ליטול בברכה ע"ש.

ומהגאון רבי נסים קרליץ שליט"א שמעתי דרך דכשבדעתו לחזור ולאכול עוד כביצה פת יש לו לחזור וליטול את ידיו בברכה אולם אם לא יאכל עוד כביצה פת יטול ידיו כדיני נטילת ידים בלי ברכה.

ומהגאון רבי משה שטרנבוך שליט"א שמעתי דמסתבר דרך כשבדעתו לחזור ולאכול עוד פת יש לו לחזור וליטול את ידיו בברכה ומסתמא די בכזית פת שמעיקר הדין האוכל כזית פת כבר יכול לברך על נטילת ידים אולם הנוגע במקום טינוף באמצע הסעודה כגון שמחליף טיטול של תינוק ונגע במקום טינוף יטול ידיו כדיני נטילת ידים ולא יברך דרך כשעשה צרכיו יש ליטול ידיו עם ברכה כהכרעת המ"ב, דבביאור הלכה הנ"ל מצרף את השיטות שבנטילה על עשיית צרכיו צריך לברך על נטילת ידים ולכן אם לא עשה צרכיו ורק נגע במקום טינוף אף שצריך לחזור וליטול ידיו כדין מכל מקום שלא יחזור ויברך על נטילת ידים כיון שאין הצירוף של השיטות הנ"ל.

ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן ע"ג) כתב לגבי הדין שאם יוצא לבית הכסא לגדולים באמצע הסעודה נוטל ידיו ויברך: נשאלתי אם זה כשאוכל לחם מיד וענתי מדלא הוזכר לחם משמע מה שיאכל צריך ליטול ידיו ואם זה לפני ברכת המזון שלא יאכל עוד יטול ידיו בלא ברכה. ובח"ח סימן קע"ג אות ב' כתב האם צריך לאכול כביצה פת או מספיק אפילו לאכול שאר דברים כדי לברך על נטילת ידים. תשובה: מספיק אם אוכל שאר דברים ולכתחילה יאכל כביצה פת.

אמנם בשו"ע הרב (סעיף ב') כתב: מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקום מטונף צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו לא יבלע עד שיטול ידיו ולא מקום הטינופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם לפי שיש להם מלמולי זיעה וכן אם חיך בראשו וכל כיוצא בזה ויש אומרים שאין לברך על נטילת ידים באמצע הסעודה כי לא תיקנו אלא בתחילתה אלא אם כן הפסיק סעודתו והלך להפליג בדבר אחר והסיח דעתו משמירת ידיו שצריך לחזור וליטול ולברך על נטילת ידים כי כסעודה אחרת היא הואיל והפליג בינתיים אבל משום נגיעה במקום הטינופת ואפילו עשה צרכיו אין לברך על נטילת ידים שכל העושה מצוה אחת ב' פעמים אינו חוזר ומברך אלא אם כן הפליג בנתיים או שהסיח דעתו ממנה וחזר ונמלך או שפסקה המצוה מעצמה וחוזר לעשותה כגון שנשמטה ונפלה טליתו מעליו כמ"ש סימן ח' סעיף כ"ו אבל זה שהפסיק טהרת ידים בידים על מנת לחזור ולטהרן או שלא מדעת כלל ובדעתו לא היה מטמאן כי אם על דעת לחזור ולטהרן אין זה חשוב הפסק בטהרתן לחזור ולברך כשחוזר ומטהרן כיון שלא הסיח דעתו מלטהרן שהרי אפילו מי שמסיר טליתו מדעתו בסתם אין צריך לחזור ולברך אם נשאר עליו טלית קטן שיש בזה גילוי דעת שאינו מסיח דעתו ממצוה זו אף על פי שאין בדעתו כלום על טלית זו ואינו יודע אם יחזור ויתעטף בה כמו שנתבאר שם כ"ש זה שהדבר ידוע שבודאי יחזור למצותו לטהר את ידיו שהרי הוא מיסב בסעודה ודעתו לאכול ויש לחוש לדבריהם להקל בספק ברכות.

וכן בבן איש חי (שנה ראשונה פרשת אחרי קדושים סעיף כ"א) כתב: מי שנגע באמצע סעודה בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחיך ראשו צריך נטילת ידים, ולא יברך על נטילת ידים. ואם נגע ביד אחת במקום מטונף אין צריך ליטול אלא אותו יד.

וכן כתב בקיצור שו"ע (סימן מ' סעיף ט"ז): מי שבאמצע סעודה נגע בגופו במקומות המכוסים או שחיך בראשו, או שהשתין מים, צריך ליטול ידיו פעם שנית, אבל לא יברך עליהם. וכן אפילו אם עשה צרכיו ונוטל ידיו באמצע הסעודה, אינו צריך לברך על נטילת ידים.

וכן בכף החיים (ס"ק ט"ז) הביא את דברי האחרונים שחולקים על השו"ע וכתב על זה: והגם דהמטה יהודה וי"א והמאמר מרדכי אות ג' והנהר שלום אות ב' יישבו קושיות הט"ז ודעתם לפסוק כדברי מרן ז"ל לחזור ולברך מכל מקום הא כבר כתבנו לעיל סימן ח"י אות ז' דבענין ספק ברכות אין הולכין אחר הרוב ואפילו כנגד מרן ז"ל יעויין שם וכן המנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה דבדבר דאית ביה פלוגתא אין מברכין מספק, ובפרט בדבר זה דאיכא למימר דלא תיקנו כי אם ברכה אחת לכל הסעודה ההיא עד שיברך ברכת המזון וכן נראה לפי סודם של דברים דלא שייך כי אם ברכה אחת לכל הסעודה עיין בדברינו לעיל סימן קס"ב אות א' ואות ב' ודו"ק.

הרה"ג יוסף זונדל שוב שליט"א קריית ספר

וכן בקובץ שאלות המצויות (ח"ד עמ' י"ד) מובא דנשאל מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל: מצוי מאוד שמחליפים טיטול של תינוק באמצע הסעודה, האם זה דומה לעשיית צרכיו שחייב ליטול ידיו עם ברכה כיון שיש נגיעה במקום טינוף או שעיקר חיוב הוא רק משום עצם עשיית צרכיו, וזה רק בעשיית עצמו ולא כשמחליף לתינוק.

וכתב מרן זצוק"ל: לכאורה יש להתנהג כהמשנה ברורה בסוף סימן קס"ד שהכריע שאפילו נוגע בטינופת ממש צריך ליטול עם ברכה. אך בשו"ע הרב שם בסעיף ב' פסק לא לברך ולכאורה ספק ברכות להקל.

וכן שמעתי מהגאון בעל המשנה הלכות שליט"א הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א והגאון רבי אברהם קופשיץ שליט"א דאם עשה צרכיו באמצע הסעודה אין נוהגים לברך על נטילת ידים כהכרעת המשנה ברורה אלא כדעת המהרש"ל שאין לברך אולם יש ליטול את הידים כדיני נטילת ידים.

וכן כתב בספר שרגא המאיר על הלכות נטילת ידים (סימן קס"ד סעיף ב'): מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע במקומות המכוסים, צריך לחזור וליטול ידיו בלא ברכה ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו לא יבלע עד שיטול ידיו ואפילו אם עשה צרכיו אין לברך ויש אומרים שיברך ויש לחוש להקל בספק ברכות.

ובחזון איש (סימן כ"ה ס"ק ט') כתב: ובמ"ב כתב להכריע דבעשה צרכיו יברך וכן בנגע בצואה, אבל לא בשאר דברים, והדבר קשה לחלק במה שלא חלקו ראשונים ז"ל, והמברך לא הפסיד, והמקיל משום ספק ברכה כדעת רש"ל אין מוחין בידו.

עשה צרכיו לפני אכילתו כיצד ינהג בנטילת ידים

בשו"ע (סימן קס"ה סעיף א') איתא: העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך על נטילת ידים.

ובמשנה ברורה (ס"ק ב') כתב: יטול שתי פעמים וכו'. דאם יטול פעם אחת ויברך מתחילה אשר יצר ואחר כך על נטילת ידים הוי הפסק בין הנטילה לברכתה ואם יברך מתחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר הוי הפסק בין ברכת נטילה להמוציא [ר"ל ולכתחילה מצוה ליזהר להסמיך הנטילה לסעודה - שער הציון ס"ק ב'] ולהניח מלברך ברכת אשר יצר עד אחר ברכת המוציא גם כן אין נכון שחיובה חל עליו מיד כשעשה צרכיו ואין לאחרה כל כך וכתבו האחרונים דצריך ליזהר שלא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה ורק מעט משום נקיות דאי לאו הכי הרי נטהרו בפעם הראשון ואין שייך לברך עוד על נטילה שניה וכנ"ל בסימן קנ"ח סעיף ז'. ודע דיש כמה פוסקים שס"ל דאשר יצר לא הוי הפסק בין ברכת נטילה להמוציא משום דהכל לצורך טהרת ידים והוי כמו גביל לתורא בסימן קס"ז וע"כ אם בדיעבד נטל נטילה אחת כדין לשם נטילה לאכילה [דאי נטל שלא לאכילה רק מפני שצריך לומר אשר יצר אין ראוי לברך על זה על נטילת ידים כמו שכתב המ"א בסימן קנ"ח ס"ק י"ג - שער הציון ס"ק ו'] יברך מתחלה על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר דיש לסמוך על הפוסקים אלו והוא הדין לכתחלה אם היה קשה לו ליטול שתי נטילות מדוחק מים וכיוצא בזה יטול אחת ויברך על נטילת ידים ואחר כך אשר יצר.

ובשער הציון (ס"ק ז') כתב: דמלבד אלו הפוסקים המקילים הלא דין דתירץ לנטילה סעודה אינו מוכרח כדלקמן בסימן קס"ו וגם דעת הגר"א במעשה רב וכן בסימן זה משמע דלכתחלה יכול לעשות כן.

ובבן איש חי (שנה ראשונה פרשת שמיני סעיף ט') כתב: אם עשה צרכיו ורוצה מיד לאכול, יטול ידיו תחלה בשביל עשיית צרכיו ויברך אשר יצר, ואחר כך יגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו, ואז יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, אבל אי אפשר לעשות נטילה אחת לשתיים דאין הנטילות שוות, מפני כי נטילת בית הכסא צריכה ג' פעמים בסירוגין, ונטילת ידים לאכילה צריכה ג' פעמים רצופין בזה אחר זה, לכך יעשה כאשר כתבנו, מיהו אם אין לו מים הרבה או שהוא צריך למחר יעשה כך, שיטול ידיו בסירוגין ג' פעמים ויכוין בנטילה זו אדעתא דהכי שרוצה לאכול ויברך על נטילת ידים והמוציא, ואחר שיאכל כזית של המוציא יברך אשר יצר, אך לא יעשה כן אלא מדוחק, דלכתחילה טוב לעשות שתי נטילות כל אחת כדינה כאשר כתבנו.

ובאשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש (סימן קס"ה) כתב: אודות נטילת ידים לנקיות קודם נטילת ידים לסעודה. אני רגיל ליטול בדרך שלכולי עלמא אין יוצאין בו ידי נטילת ידים לסעודה ועל ידי זה יוצא ידי חובת הפלוגתא שבין הפוסקים בב' נטילות רצופים לענין הברכה.

וכן כתבו בהליכות שלמה (ח"א פרק כ' סעיף כ"ו) בשם מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל דאם עשה צרכיו סמוך לסעודה, טוב



הרה"ג חיים פרזון שליט"א
כולל "אליבא דהלכתא" רמת בית שמש

באופן הנטילה

לגבי אופן הנטילה כתבנו בזה במדור האייר המזרח בבאורים לסימן ק"ס לדברי הבא"ח (ש"ר פרשת שמיני אותיות ד-ה). ולפ"ז מש"כ הרמ"א (סימן קס"ב ס"א) אחד מאופני הנטילה שישפיל ידיו מתחילת הנטילה עד סופה ושלא יגביה ראשי אצבעותיו וכו' לדידן ליתא אלא יטלם כמש"כ בבא"ח. וכמו כן מש"כ מרן (שם) שכשנוטל כל היד עד מקום חבור היד עם הזרוע אין צריך להגביה ידיו, וכן אם שפך רביעית על שתי ידיו בפעם אחת כיוון דאין שם מים טמאים כלל אין צריך להגביה ידיו וכן המטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו. כתב הכף החיים (אותיות א', ט', י') שלפי דעת רבינו האר"י ז"ל שאנן נוהגים כותיה יש להגביה ידיו בין כשנוטל כל היד עד מקום הזרוע בין אם שפך רביעית בפעם אחת ואפילו אם הטביל ידיו. ועע"ב בבן איש חי (ש"ר פרשת תזריע טהרות אות י"ב).

וכמו כן מש"כ הרמ"א בהגה שאם שופך על ידו ג' פעמים אין צריך לזיהר בכל זה, לפי המבואר בבא"ח הנ"ל הגם שאנו נוטלים לידים ג' פעמים אנו מגביהים ידיו כנגד הראש ע"ש.

וכמו כן מש"כ המ"ב (ס"ק י"ט) שכשהידים נקיים בלי שום לכלוך סגי לשפוך עליהם שתי פעמים על ידיו ע"ש. כבר התבאר בדברי הבא"ח (ש"ר פרשת תזריע טהרות אות י"ב) דבכל גווני בעי לשפוך שלש פעמים בזו אחר זו וגם לשפשף שלש פעמים, עע"ב בכף החיים (אות י"ב).

וכן מש"כ מרן (סעיפים ב', ד') שאם אין בידים לכלוך ודבר החוצץ שופך על שתי ידיו רביעית בבת אחת ואין צריך מים שניים. כתב הכף החיים (אות י"ד) שלפי דברי רבינו האר"י ז"ל צריך ליטול ג' פעמים אף בנותן רביעית בבת אחת.

וכן מש"כ המ"ב (ס"ק מ"א) שכששופך על שתי ידיו כאחד ונטל רביעית אחת א"צ מים שניים לפי הנ"ל לדידן צריך לעשות להסדר הנזכר בבן איש חי.

לסיכום: הגבחה היד המוזכרת במרן היא מחשש טומאה וכמו שמבואר במשנ"ב, כמו כן הגבחה היד לפי הפשט היא בשעת הנטילה. אמנם אנן נהגין כדעת רבינו האר"י ז"ל וכפי תורת הקבלה שחיוב הגבחה היד היא אחר הנטילה מיד ובשעת הברכה ולא בשעת הנטילה כפי הפשט, והיות וענין הגבחה היד הוא על פי הקבלה ולא מחשש טומאה אין נ"מ אם נוטל ג' פעמים או מטביל ידיו בכל גוונא חייב להגביה ידיו ובשעת הברכה וכנ"ל. כמו כן חיוב הנטילה לדעת רבינו האר"י ז"ל הוא ג' פעמים בכל גוונא וכמו שמבואר בדברי הבא"ח (ש"ר פרשת שמיני אות ד', ופרשת תזריע אות י"ב).

השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה כשחוזר ונוטל ידיו אם מברך
כתב מרן (סימן קס"ב סעיף ד') "שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה לא עלתה לו נטילה אפילו שפך באחרונה על שתי ידיו לפי שהמים ששפך על ידו אחת נטמאו וכששפשפה נטמאת חברתה ואין מים שניים מטהרים אלא המים שנטמאו מחמת היד עצמה ולא הבאים מחמת היד האחרת, הלכך השופך מהכלי על ידו אחת ושפשף בחברתה צריך לנגב ידיו ולחזור וליטלם כראוי, לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם, ואם אין לו אחר יאחוז הכלי בראשי אצבעותיו וישפוך על שתי ידיו כאחד או ישפוך על כל אחת רביעית ואח"כ ישפשפם שהשופך רביעית כאחד אין צריך מים שניים לטהרם שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה ב' פעמים. אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו בעודן לחות מן המים צריך לנגבם ולחזור וליטול שהרי זה טימאם ע"י המים שעליהם לכך צריך לזיהר כששופך מים שלישית שהם שניים לבד מהראשונים שלא יגע יד בחברתה עד שישפוך גם זה על השניה או שישפוך מתחילה על שתיהן כאחד, ואם נטל יד מרביעית אין צריך לכל זה" עכ"ל. ומשמע מדברי המ"ב (ס"ק מ"ט) שכשחוזר ונוטל ידיו מברך, ע"ש. אמנם מרן בבית יוסף בסימן קנ"ט (ד"ה "ולא יתן") הביא לדברי התרומת הדשן שהביא בשם התוס' שכתבו שאם שופך מן הכלי על ידו האחת ואח"כ משפשף אותה יד בחברתה שפיר דמי כיון דמתחילה נטל מן הכלי ומה שאמרו במסכת דים (פ"ב מ"ג) שכשנוטל ידו אחת ושפשף בחברתה טמאה היינו כשאינו מתכוין ליטול אלא ידו אחת ולכן אם שפשף אותה בחברתה טמאה, וכתב ע"י התרומת הדשן שהוא דוחק קצת לחלק בין מתכוין ליטול ידו אחת או שתיים ואין לסמוך עליו לענין שפשוף יד בחבירתה שהרי כל הגאונים כתבו בהדיא לאיסור. ומרן בבדק הבית דחה לשיטה זו וכתב על חילוק זה שאין לו שחר ושאינו מן התוס' אלא שום תלמיד טועה כתבו, וכן הסכים הדרכי משה (סימן קס"ב אות ד'), אמנם הרב אברהם הלוי זצ"ל בספרו גינת ורדים בקונטרס גן המלך (סימן א') חשש לשיטת התוס' הנ"ל וכתב שאם נתכוין מתחילה לשפשף ידו אחת בשניה כשחוזר ונוטל לא יברך על הנטילה, והיד אהרן (הגהות טור) והמאמר מרדכי (אות ט') פליגי עליה וס"ל שכשחוזר ונוטל מברך, ע"ש. ועע"ב בכף החיים (אות כ"ה). ולדינא פסק הגר"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת שמיני אות ט"ז) לחוש לספק ברכות להקל ובין אם נטל ידו אחת ונגע בחברתה שלא נטל אותה עדיין, בין אם נגע בידיו אדם אחר שלא נטל ידיו, בין כשנגע בו תינוק בן יומו בידיו, בין כשנטל שתי ידיו ולא נזהר לשפוך רביעית על כל אחת בבת אחת ושפשף יד בחברתה, שנטמאו ידיו וחוזר ונוטלם בלא ברכה, ע"ש.

באופן הנטילה

כתב המ"ב (סימן קס"ב ס"ק מ"ט) שכתבו האחרונים שאם נטל הכלי בידו הלחה דהיינו ביד ימין ששפך עליה מתחילה פעם אחת בידו השמאלית נטמא אוזן הכלי מהמים שיש על ידו דמים הראשונים טמאים הם ואם חזר ואחזו בידו השמאלית ליטול פעם שניה על הימין נטמא ידו ע"י זה וצריך לנגבה ושהעצה לזה שיטיל רביעית בבת אחת על כל יד ויד או שישפוך מים ראשונים ושניים על כל יד ויד בפני עצמה, ע"ש. הנה כבר כתבנו לעיל לדברי הגר"ח זצ"ל בספרו בא"ח (ש"ר פרשת שמיני אות ד') סדר הנטילה ע"פ

האייר המזרח

רבינו האר"י ז"ל שבתחילה לאחר שלקח הכלי ביד ימין ומסרו ליד שמאל תשפוך יד שמאל על הימין שלש פעמים בזו אחר זו ויניח הכלי בארץ והימין תיקחנו מעל הארץ ותשפוך על יד שמאל שלש פעמים זו אחר זו ולאחר מכן עושה סדר שפשופים, ע"ש. א"כ אנו בלאו הכי עושים לעצה השניה אלא שאנו שופכים שלש פעמים וכנ"ל.

אם יש לחשוש ללחלוח מים הנמצא על הכלי

בשער הציון (סימן קס"ב ס"ק מ"א) הביא לדברי הפתחי תשובה שכתב שלכתחילה יזהר שיהא אזן הכלי נגוב לגמרי שאם הוא לח א"כ כשנוטל ידו אחת נטמא המים שעל הכלי וכשיחזור ויטול ויגע בה בהיד שכבר נטל תטמא אותו היד, ושכ"כ השלחן שלמה ושמשמע מלשונם שבפעם הראשונה כשנוטל הכלי ביזו יזהר שיהיה אזן הכלי נגוב דאל"ה תטמא תיכף ע"י היד. וכתב על זה שבאמת משמע מהאחרונים (המחצית השקל, והגר"ז) דע"ז לא נטמא המים דהוי כמו שנגע בידו במים שבכלי שלא בשעת נטילה דמבואר לעיל בסימן ק"ס ס"יא דלא נפסלו המים ע"י"ז והכא נמי הרי אותה היד לא נטל עדיין, ע"ש. הנה הגר"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת שמיני סעיף י"ז) לאחר שהביא שיש חסידים ואנשי מעשה שמדקדקין שאין נוטלין הם בעצמם אלא יהיה אדם אחר שופך לידים שלהם כתב שלשה טעמים בדבר הראשון מפני שלפעמים אם לא שפך רביעית על ידו האחת אז כשיבוא ליתן מים על ידו האחרת יהיה צריך להשפיל ידו ואז חוזרין המים שחוץ לפרק ומטמאין את היד. הטעם השני שחוששין שמא בנתינת הכלי מיד ליד נוגעת היד שנטל ביד שלא נטל ותיטמא. והטעם השלישי שחוששין מחמת ליחלוח שנטמא בנגעו ביד שאינה טולה ומטמא אח"כ את הנטולה כשאוחזת באוזן הכלי. וכתב שע"כ מי שמוכרח ליטול בעצמו ישים לב להישמר בכל אותם החששות שלא ישגה בהם. וכתב לגבי החששא האחרונה שהיא בעבור ליחלוח הכלי שהיא החששא הנזכרת בשער הציון שיהיה לאחוז פעם שנית במקום חדש וכתב שאם אי אפשר לו בכך יש לסמוך על המקילין שאומרים שהמים שבאוזן הכלי או בדפני הכלי אין מטמאין בנגיעת יד שאינה נטולה דהכי קימא לן להלכה וכנזכר בחסד לאלפים (אות ה), ע"ש.

יש לו מכה בידו ורטיה עליה ונטל עמה ידיו ונפלה הרטיה בתוך הסעודה
כתב מרן (סימן קס"ב סעיף י') "מי שיש לו מכה בידו ורטיה עליה די לו שיטול שאר היד שלא במקום הרטיה, וצריך לזיהר שלא יגע ברטיה שלא יחזרו המים שעל הרטיה ויטמאו היד או שפוך רביעית על היד כאחת שאז לא נטמאו המים" ע"כ. וכתב המ"ב (ס"ק ע"א) לדברי האחרונים שכתבו שאם נפלה הרטיה בתוך הסעודה צריך ליטול שנית כדון מפה שאם הסירה אסור לאכול כן. ובשע"צ (אות נ"ח) הביא לדברי השערי תשובה (סימן קכ"א אות א') בשם הרב חיד"א בספרו רכז יוסף (סימן קס"א אות ד') בשם המהר"י מולכו שצריך ליטול עתה כל היד ולא סגי במה שיטול עתה רק במקום הרטיה דהוי בכלל נטילה לחצאין, וכתב ע"ז השע"צ דלא ברירא ליה זה הדין אחרי דבעת נטילה הראשונה לא היה עליו חיוב יותר ושאויל דזהו כונת ההלכות קטנות שהובא בבאר היטב שכתב שאין צריך נטילה דהיינו למקום שנטל בראשונה, עע"ש. הנה דברי ההלכות קטנות הנ"ל הובאו בספר יד אהרן והביאו הרב חיד"א בסיום דבריו בספרו הנזכר, ולא הכריע בין השיטות. ולדינא כתב הגר"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת שמיני אות י"ד) כהמהר"י מולכו שאם באמצע השולחן הסיר הרטיה או נפלה צריך לחזור וליטול כל היד שאין נטילה לחצאין. הביא דבריו הכף החיים (סימן קס"א אות ז') והביא שכ"כ הזכור לאברהם.

נגע באמצע סעודתו במקום המטונף או שעשה צרכיו

כתב מרן (סימן קס"ד סעיף ב') "מי שעומד בסעודה ונזכר שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחיכך בראשו וכל כיוצא בזה צריך לחזור וליטול ידיו ויברך על נטילת ידים" ע"כ. והמ"ב (ס"ק י"ג) הביא שהרש"ל חולק וס"ל דאין צריך לברך מחמת נגיעתו באמצע סעודה בזיעה, ואפילו עשה צרכיו באמצע סעודתו גם כן ס"ל דאין צריך לברך אא"כ הלך והפליג באמצע סעודתו, והעלה בבה"ל (ד"ה "לחזור וליטול ידיו") כהכרעת החיי אדם דבעשה צרכיו או שנגע במקום מטונף ממש או שהלך והפליג צריך נטילת ידים בברכה אבל אם נגע בשוק וירך ומקומות המכוסים או שחיכך ראשו או שהשתין יחזור ויטול ידיו ללא ברכה, ע"ש. הנה כתב הגר"ח זצ"ל בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת אחרי קדשים אות כ"א) וז"ל "מי שנגע באמצע סעודה בשוק וירך ומקומות המכוסים באדם או שחיכך ראשו צריך נטילת ידים ולא יברך על נטילת ידים, אבל אם נגע בשערות ראשו ולא חיכך הראש אין צריך נטילה, ואם נגע ביד אחת במקום מטונף אין צריך ליטול אלא אותו יד, ואפילו באכילת פירות ושתיית מים בלבד אם יודע שנגעו ידיו במקום מטונף יטול בעצור הברכה" עכ"ל. הרי שהביא לדברי הרש"ל לדינא שכשנגע במקומות המכוסים נוטל ידיו ובלי ברכה. ומסיום דבריו שכתב "ואם נגע ביד אחת במקום מטונף אין צריך ליטול אלא אותו יד" משמע שלגמרי נוקט כדברי הרש"ל שגם כשנגע במקום מטונף נוטל ובלי ברכה דאל"כ ה"ל לפרושי שבמקום המטונף הנזכר צריך לברך. (וענין בדבריו בש"ר פרשת תזריע טהרות אות י"ג בדין נטילת ידו אחת שמברך על נטילת ידים) אלא ודאי שש"כ דגם כשנגע במקום מטונף לא מברך. ואף שיד הדוחה נטויה מ"מ כן משמע מדבריו (ש"ר פרשת בהעלתך אות ח) שכתב וז"ל "הנצרך לנקביו בתוך סעודתו אין זה חשיב הפסק ואין צריך לברך כשחוזר ואוכל, וגם ברכה של נטילת ידים אין צריך לברך משום דיש פלוגתא בזה וספק ברכות להקל ורק יהרהר ברכת על נטילת ידים בליבו" עכ"ל. חזינו שכשנצרך לנקביו נוטל בלי ברכה, ומסתמיות דבריו משמע דבין כשעשה צרכיו לגדולים בין כשעשה לקטנים דינא הכי שנוטל ובלי ברכה אלא יהרהר הברכה בליבו וכנזכר בדבריו. וכן השיירי כנה"ג (הגהות ב"י אות ד') לאחר שהביא לדברי הרשב"א שהוא מקור דברי מרן ושכן פסק בש"ע כתב לדברי

רבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"
הגאונים רבי מנשה שוע ורבי דוד פנירי שליט"א

הרש"ל הנ"ל וכתב שנראין דבריו. א"כ לגמרי ס"ל כהרש"ל שגם כשנגע בצואה או שנצרך לנקביו לגדולים כשנוטל ידיו לא מברך ברכת על נטילת ידים. וכן הכה"ח (אות ט"ז) לאחר שהביא לדברי הרש"ל הנ"ל ולרשימת אחרונים שס"ל כותיה ולדברי הפוסקים שפליגי עליה ושפסקו כמרן סיים דמ"מ בענין ספק ברכות אין הולכים אחר הרוב ואפי' נגד מרן ושכן המנהג פשוט אצל כל בעלי הוראה דבדבר דאית ביה פלוגתא אין מברכין מספק, עע"ש. ומוכח שמחמת ספק ברכות בכל גווני יש לחוש להרש"ל גם בנגע במקום מטונף או בעשה צרכיו. וכ"כ להדיא (אות טו"ב) שבעשה צרכיו כשחוזר ונוטל ידיו אינו מברך ברכת על נטילת ידים דסב"ל.

אם מותר לנעת באמצע הסעודה בס"ת תפילין או מגילה

הבה"ל (סימן קס"ד סוף ד"ה "לחזור ולטיול") הביא לדברי החיי אדם (כלל מ' אות ו') שכתב שהנוגע באמצע הסעודה בס"ת או בתפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדן צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין את הידים. ולאחר שדחה דבריו סיים שמ"מ אפשר דלכתחילה נכון לזיהר בזה שלא ליגע באמצע סעודה, ע"ש. הנה גם בספר פנים מאירות (ח"א סימן ע"ו) דיבר בזה וכתב שאין נזהרים מליגע בספר אחר נטילה דלדברי המרדכי בסוף פרק בני העיר בשם ראב"ה פשיטא שאין חשש כלל ליגע בתוך הסעודה בספר, וגם לדעת רש"י בפ"ק דשבת שפירש לא גזרו לידים משום סרך טומאה אלא מחשש שנגע במקום טנופת וגנאי לתרומה אם כן כשנגע בספר אף ד"יים שניות מ"מ אין צריך ליטול ידיו שהרי אפילו משום חשש טומאה דאורייתא לא גזרו נטילה, ואפילו לדעת התוספות דמפרשי שמא נגעו בטומאה גם כן אין חשש כלל דגם לפי דבריהם היינו דוקא בטומאה משום דאם היתה הטומאה נוגעת בחולין גופיהו אפשר דנטמאו להו ולכך גזרו אף בידים שמא נגעו בטומאה אבל בידים הבאים מחמת ספר דספר גופיה לא מטמא חולין כדפירש רש"י, שם, דעיקר גזירה היה שמצניעין אוכלי תרומה אצל ספר תורה ואמרו האי קודש והאי קודש ובחולין לא הוצרכו לגזור דבלאו הכי נמי לא היו נותנין חול אצל קודש ולכן ידים הבאים מחמת ספר לא עדיפי וחמידי מספר עצמו לא גזרו דלא הוי להו מילי דרבנן כחוכא וטלולא ולא גזרו אלא בתרומה דספר גופיה פוסל התרומה משום דרבי פרך דהאוחז ס"ת ערום נקבר ערום וכתב שלכן אין אנו נזהרין מליגע בספר אחר נטילה. הביא דבריו הגר"ח זצ"ל בשו"ת רב פעלים (או"ח ח"ג סימן ו') וכתב ע"ז שדבריו ברוורים בזה, וכן הביא דבריו בספרו בן איש חי (ש"ר פרשת קדשים אות כ') הביא דבריו הכף החיים (אות י"א), ולפי המבואר בדברי הרב פנים מאירות הנ"ל אפילו לכתחילה אין נזהרים מליגע בספר אחר נטילה, וכן מבואר בדברי הרב השואל ברב פעלים הנ"ל שכתב שלא ראינו ולא שמענו מעולם מי שזהר בכך. ומעתה הרוצה להחמיר בזה יחמיר בצינעה בתוך ביתו שלא יבוא לידי חשש יוהרא.

דין העושה צרכיו ורוצה לאכול

כתב מרן (סימן קס"ה סעיף א') "העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך על נטילת ידים, ואם אינו רוצה ליטול אלא פעם אחת לאחר ששפך פעם אחת על ידיו ומשפשף יברך אשר יצר ואח"כ בשעת ניגוב יברך על נטילת ידים" ע"כ. שאלו הפוסקים מאי שנא מלעיל בסימן קנ"ח ס"ז שמבואר ברמ"א שכשנוטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם שאם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה ואמאי כאן בעי לברוכי על נטילה שניה. השל"ה סובר שכאן מיידי כשנוגע במקומות המכוסים כדי שיטמאו ויוכל לברך, המ"א (ס"ק ב') כתב על דברי השל"ה הנזכר דכיון שנטל כדינו למה ליה לחזור ולגרום טומאה וליטול ולגרום ברכה אלא ביאר שמדובר שהנטילה הראשונה אינו נוטל כדינו. והאר"י (אות ב') תירץ דהכא גרע שמכיון בנטילה הראשונה שלא לשם אכילה, משא"כ לעיל לא כיון בפרוש שלא תהא לאכילה. והנה המ"ב (ס"ק ב') כתב לדברי המ"א הנזכר שבנטילה הראשונה לא יטול נטילה גמורה ורק מעט משום נקיות. ועיין עוד באור לציון (ח"ב פרק מ"ו הערה ב') שאחר שביאר שאין ליטול ידים לסעודה מברז מים כתב לנדון דידן שכיון שלאחר שעשה צרכיו אין צריך ליטול ידיו בכלי א"כ בפעם הראשונה רוחץ ידיו בלי כלי ומברך אשר יצר ונוטל ידיו שוב בכלי ומברך על נטילת ידים, ע"ש. וסיים שעכ"פ מי שכבר נטל ידיו ינהג כדברי הבא"ח שיובאו לקמן. ובספר חסד לאלפים (סימן קנ"ח אות ו') כתב שיעשה או באופן המוזכר במ"א או באופן הנזכר בשל"ה, ע"ש. והבא"ח (ש"ר פרשת שמיני אות ט') כתב שיעשה כאופן המוזכר בשל"ה דיטול ידיו תחילה בשביל עשיית צרכיו ויברך אשר יצר ואח"כ יגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו ואז יטול ידיו ויברך על נטילת ידים (ולגבי ברכה שאינה צריכה אין בזה כמבואר בשו"ת רב פעלים או"ח סימן ב' תשובה ה' ובכה"ח אות ד' וכ"כ בשו"ת אור לציון שם וכמו שביאר בשו"ת אור לציון ח"א או"ח סימן י"ז). וכתב החסד לאלפים (שם) שאם אינו רוצה ליטול כי אם פעם אחת יברך על נטילת ידים והמוציא ואח"כ יברך אשר יצר, וכן כתב הבא"ח (שם) שאם אין לו מים הרבה או שהוא צריך למחר יעשה כך שיטול ידיו בסרוגין שלש פעמים ויכוין בנטילה זו אדעתא דהכי שרוצה לאכול ויברך על נטילת ידים והמוציא ואחר שיאכל כזית של המוציא יברך אשר יצר, אך כתב שלא יעשה כך אלא מדוחק דלכתחילה טוב לעשות שתי נטילות כל אחת כדינה. והנה מש"כ המ"ב (שם) שאם בדיעבד נטל נטילה אחת כדין לשם נטילה לאכילה יברך מתחילה ענטי"י ואח"כ אשר יצר נראה שלפי דברי הבא"ח שכתב שנטילת בית הכסא צריכה שלש פעמים בסרוגין (וכמש"כ הבא"ח בש"ר פ' תולדות אות ט"ז) ונטילת ידים לאכילה צריכה שלש פעמים רצופים בזו אחר זו, ע"כ ישלים לנטילה שנטל עוד שתי נטילות לסרוגין שסה"כ יהיה לו רצף של ג' נטילות זו אחר זו. ולענין הברכות כתבו בהערות חכמי ורבני בית ההוראה שע"י ישיבת חברת אהבת שלום, שיעשה או כהמשנ"ב דהיינו שיברך מתחילה על נט"י ואח"כ אשר יצר או כמו שכתב הבא"ח דהיינו שיברך אשר יצר ואח"כ יגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו ואז יטול ידיו ויברך על נט"י.

עוד יוסף חי

בירור וליבון במשנתו של חזן ה"בן איש חי"

בדין נתינת מאכל לאדם שאינו שומר מצוות

משום הרווחא. [ופרש"י דרווח ואזיל ומודה לעבודת כוכבים, ועבר ישראל משום לא ישמע על פיך]. או משום ולפני עור לא תתן מכשול. [ופרש"י דמזבין ליה בהמה ומקריבה לעבודת כוכבים] וכו' ע"ש. ומבואר דהמוכר בהמה לעכו"ם קודם יום אידיהן עובר בלפ"ע, אף שאין איסורו מיד אלא לאחר זמן. וכן מוכח מהא דאיתא בנדרים דף ס"ב ע"ב, רב אשי הוה ליה ההוא אבא (יער), זבני לבי נורא (לעובדי האש). א"ל רבינא לרב אשי האיכא לפני עור לא תתן מכשול. א"ל רוב עצים להסקה ניתנו. הרי דשייך איסור לפ"ע אף בשאינו נכשל מיד. וצ"ע.

ונראה לדחוק, בהקדם מש"כ בשו"ת פני יהושע חיוור"ד סימן ג' דמעיקר הדין היה צריך להיות מותר למכור לעכו"ם בהמה קודם יום אידיהן, כיון דאיכא למיתלי דלאו להקרבה בעי ליה, ורק רבנן הוה דגזרו אסורו חומר דהוא זרה ע"ש. ולפ"ז יש לומר דמהאי טעמא אסרו למכור בהמה לעכו"ם אף קודם יום אידיהן. וכן האי דנדרים משום חומר ע"ז החמירו לאסור אף קודם זמן איסורו. ויתיישב נמי הא דהוצרך לומר רוב עצים להסקה, ולא סגי במה שהוא ספק השקול. והיינו משום חומר ע"ז.

אך עוד יש להקשות, דהנה בפשוטו דברי הב"ח אמורים גם גבי אדם שאינו מברך ברכה ראשונה, דכיון דאינו עובר באיסור עד שיאכל אינו עובר משום לפ"ע. וקשה מהא דתנן בע"ז דף י"ד, מקום שנהגו שלא למכור בהמה דקה לעכו"ם אין מוכרים. והוא משום לפני עור דחשודים על הרביעה. הרי דקעבר משום לפני עור אף דאין הנכרי נכשל בשעת המכירה. וכן מוכח מהא דתנן בשביעית פ"ה מ"ו, אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית, מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר ע"ש. וכן עוררני חד מן חבריא נ"י מהא דאיתא בע"ז ד"ו לא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבן נח משום לפני עור. הרי דגם היכא דאינו עובר באיסור עד שיאכל עובר משום לפני עור. ועוד הקשה בשו"ת דובב מישרים ח"ב סימן כ' מהא דאיתא בב"מ דף ה' ע"ב דהמוסר בהמותיו לרועה, עובר משום לפ"ע שמכשילו באיסור גזל, לולי דאין אדם חוטא ולא לו. הרי דעובר משום לפ"ע אף שאין הרועה נכשל בשעת ההושטה אלא לאחר מכן. וכן הקשה בשם ח"א מהא דאיתא ב"מ דף ע"ה ע"ב דהמלוה מעותיו שלא בעדים עובר משום לפ"ע ע"ש.

וראיתי באשל אברהם (מבוטאשטש) שכתב, דכוונת הב"ח באופן דלא שייך משום לפני עור לא תתן מכשול דאינו בתרי עברי דנהרא, ומ"מ יש מניעה מליתן מצד מסייע ידי עוברי עבירה, ובזה שפיר יש לחלק בין שהעבירה מיד, או לא. וכשאוכל בלא נט"י הוה ליה מסייע בשעת העבירה ממשי, כי נותן לידו והוא נותן תיכף לפיו ע"ש. וכן כתב בשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן קפ"ד, דגבי חד עברא דנהרא יש לחלק בין אם המכשול הוא מיד לבין אם הוא לאחר זמן.

ולפ"ז מתיישב שפיר כל מה שהקשינו, דבכל הסוגיות הנ"ל מיירי בפשוטו בתרי עברי דנהרא, ולכן אסרינן אף באינו מושיט בשעת איסורו. זולת הסוגיא בב"מ ד"ה גבי רועה, שהשטמ"ק שם הביא בשם הריטב"א דמיירי בחד עברא דנהרא ואיסורו רק משום מסייע. אך דברי הריטב"א מחודשים ע"ש.

אולם דברי האשל אברהם צ"ב, דבב"ח לא מרומז שמייירי שיש באפשרות העני לקבל מאדם אחר. ובפרט דלדעת המשנה למלך פ"ד מה' מלוה ולוה ה"ב כל שיכול להשיג רק מישראל אחר, עובר המושיט משום לפני עור מה"ת, דחשיב כתרי עברי דנהרא. ורק ביכול להשיג מגוי דאינו מצווה בלפ"ע, שרי לישראל להושיט לו מן התורה. וכן דעת הרבה האחרונים. וכן פסקו החכמת אדם כלל ק"ל ס"ב והבן איש חי ש"ב פרשת ואתחנן ס"ב. ועיין בשערי שלום דיני לפ"ע שער שליש ס"ב. ולפ"ז צריך להעמיד דמיירי שיש גוי שמוכן להושיט לעני זה לחם.

ונראה ליישב ע"פ דרכו, דהנה הפתחי תשובה בס' נחלת צבי יור"ד סימן ק"ס ס"א כתב בדעת הרא"ש, דהמכשיל את חבריו באיסור דרבנן עובר באיסור לפ"ע, אבל אין זה אלא מדבריהם ובגדרי מסייע,

דכשם שאסרו להושיט כוס יין לנזיר אף בחד עברא דנהרא משום שחייב להפרישו והיאך יסייע, ה"ה הכא ע"ש. ולפי זה יש לומר

בנידון דידן דנותן פת לעני ומכשילו בחיסור נט"י ובחיסור ברכה שאיסורם מדרבנן, אף בתרי עברא דנהרא איסורו משום מסייע ידי עוברי עבירה, ויש לחלק בין נט"י שגורם מכשול מיד בשעת הנתינה, לבין מכשול חיסור הברכה שאינו מכשול אלא לאחר זמן.

ומה שמחסר ברכת המזון דאורייתא, יעויין בשו"ת אבן שתיה סימן ל"ד שכתב שאין בזה לפ"ע כלל, דאין חיובו אלא רק ע"י שישנתה הדבר ע"י המקבל. ויש חולקים וכדלהלן סק"ד. [ואף אם אין זו כוונת הב"ח יש לומר כן ע"פ דרכו].

ועוד יש לומר על דרך זו, דהנה דעת הרמב"ן ע"ז דף כ"א ע"ב דבאיסור דרבנן ליכא איסור לפ"ע כלל. ובתורת חסד או"ח סימן ה' סק"ג וד' כתב, דמ"מ גם לדעת הרמב"ן אסור למספיה בידים.

ולפ"ז יש לומר דאסור ליתן פת לאדם שאינו נוטל ידיו, שספיה

ליה בידים איסור. אבל שרי ליתן לאדם שאינו מברך, שאין האיסור מיד בשעת ההושטה. וגם לדעת התוס' בע"ז דף כ"ב בשם ר"ת

שאף באיסור דרבנן יש לפ"ע, יעויין בתו"ח שם סק"ה שכתב, דזהו

רק באיסור דרבנן שהחליטו האיסור מדבריהם, ויש תורת איסור

ומכשול על אותו דבר עצמו. משא"כ היכא שרק גזרו חיוב על האדם

וכמו באוכל בלא נט"י ובלא ברכה, דלכו"ע אין לאסור אלא בספיה

ליה בידים ע"ש. ולפי זה ל"ק מכל הסוגיות הנ"ל, שמייירי במכשול באיסור תורה ולכן נאסר גם במושיט קודם שעת העבירה. וכן האי דע"ז דף כ"א גבי משכיר שדהו לכותי שלדעת ר"ת הוא איסור דרבנן, מיירי באיסור דרבנן בעצם, ולכן נאסר גם במושיט קודם זמן העבירה.

וראיתי בשו"ת דובב מישרים ח"ב סימן כ' שהביא משה"ק על הב"ח מההיא דע"ז דף כ"א גבי משכיר שדהו לכותי, וכתב ליישב עפמש"כ הרמב"ן בקידושין דף ע"ז ע"א לענין אוכל נבילה ביום כיפור, דמשעה שאדם נעשה גדול אפילו אם נעשה גדול בימי החול תיכף חל עליו חיוב לשמור שבת ויום הכיפורים, אע"ג שעדיין לא הגיע שבת ויהכ"פ מ"מ החיוב על הקרקפתא דגברא לשמור שבת ויוהכ"פ. וא"כ לפ"ז אין הסוגיא בע"ז דכ"א דומה לדינו של הב"ח, דבשלמא התם אין שום חיוב עליו ורק אם רוצה לאכול מחוייב לברך, א"כ בשעה שנותן לו אינו עובר ולא שייך לפני עור. משא"כ הכא החיוב לשמור חול המועד רובץ עליו גם ביום חול, על כן אם משכיר לכותי שעובד בה בחוה"מ שפיר שייך לפ"ע גם במשכיר לו בימי החול ע"ש.

ובאשל אברהם (מבוטאשטש) כתב עוד בביאור דברי הב"ח, דלגבי ברכה לא שייך כל כך לפני עור לא תתן מכשול, כי אין זה כבתרי עברי דנהרא, ולחסר ברכה הצריכה יוכל גם כן על ידי שתיית מים המצויים בלי שיתן לו שום אדם. משא"כ לחסר נט"י לא יוכל רק ע"י שיתן לו לחם ע"ש.

ודבריו צריכים ביאור, דיעויין בחפץ חיים הלכות לשון הרע כלל ט' ס"א בהג"ה שכתב, דהגורם לחבירו שידבר לשה"ר עובר בלפ"ע, אף שהיה באפשרות חבריו לדבר לשה"ר גם מבצעדי עזרתו, מ"מ כיון שהוא לא דיבר מתחילה ורק חבריו גרם לו שידבר, הרי הכין לו סיבת העבירה ודמיא כדקאי בתרי עברי דנהרא. וכן מוכח מהא דאמרין במועד קטן דף י"ז דהמכה בנו גדול עובר בלפ"ע משום דגורם לו לעבור על כיבוד אב. ואף שהבן היה יכול לחטוא כלפי אביו אף אם לא הכהו, מ"מ כיון דעתה אם לא הכהו לא היה מדבר כגדרו מיקרי כקאי בתרי עברי דנהרא ע"ש. וע"ע ברמב"ם פ"ה מה' גזילה ה"א ובשערי שלום דיני לפ"ע שער שליש ס"ח. ולפי זה ה"ה בנידון דידן, אף שיש באפשרות העני לחסר ברכות אחרות, מ"מ כיון שעכשיו הנותן לו דבר מאכל נתן לו סיבה לחסר ברכה, חשיב כתרי עברי דנהרא. אלא דיש לדון עפ"ד הריטב"א החדשים ב"מ ד"ה וע"ז ד"ו, דהגורם לחבירו להרבות באיסורים אינו עובר משום לפני עור ואכמ"ל. וע"ע לקמן סק"ד מש"כ בביאור דברי הב"ח.

חילוק בין הגשת פת להגשת שאר מאכל

ד. ועוד נראה בביאור עובדא דרבי, דהנה בשביעית פ"ה מ"ו תנן, אלו כלים שאין האומן רשאי למכרם בשביעית, מחרישה וכל כליה העול והמזרה והדקר. אבל מוכר הוא מגל יד ומגל קציר ועגלה וכל כליה. זה הכלל, כל שמלאכתו מיוחדת לעבירה אסור, לאיסור ולהיתר מותר. ועיין עוד במשנה ח'. ומבואר דכל דאיכא למיתלי להיתר שרי. ובירושלמי שביעית פ"ה ה"ג מבואר דכמו שתולין בספק אם יעשה איסור, כך תולין באדם שאנו מסופקים אם יעשה איסור. ולפ"ז בנידון רבי שנתן פתו לע"ה, אף שיש לחוש שמא לא יברך ולא יטול ידיו, מ"מ אין הדבר אלא ספק, ואין בזה משום לפני עור.

אולם יעויין בתוספות אנשי שם שם שכתב, דנראה דהא דתלינן להיתר הוא דוקא במוצא להשיג במקום אחר, דהוי כחד עברא דנהרא שאין בדבר איסור לפ"ע מה"ת. אבל באינו מוצא להשיג במק"א דהוי לפ"ע מה"ת, אסור אפילו במקום ששייך דרכי שלום ויש לתלות להיתר. וכ"כ לדון במשנה ראשונה שם. ובהגהות מקור מים חיים יור"ד סימן קנ"א ס"א כתב לדון, דרק באיסור דרבנן תלינן להיתר, אבל באיסור תורה ספק דאורייתא לחומרא ע"ש.

ולפי זה יש לומר דרבי הצטער שנתן פת לע"ה, שאין ליתתו לע"ה אף במקום ספק אם יברך ברכת המזון, כיון דיש בו איסור תורה ואין לתלות להיתר. [וגם משום חיוב ברכת המזון יש משום לפני עור וכמבואר באשל אברהם (מבוטאשט) סימן קס"ט, וכן משמע בדברי חמדות חולין פ"ח אות ע"ד]. ובמקום זה היה לו לתת דבר מאכל אחר שאין בו חיוב ברכה אלא מדרבנן, וכיון שאינו אלא ספק שלא יברך, אין בדבר איסור. [ואכתיו יש לעיין מלשון השו"ע סימן קס"ט ס"א וס"ב ובביאור הלכה שם ד"ה למי, שמשמע שגם במקום ספק אסור. ועיין בפמ"ג סימן קס"ט מש"ז סק"ג ובשו"ת בית יצחק או"ח סימן קי"ז סק"ו. ועיין להגר"ש קלוגר ז"ל בשו"ת טוב טעם ודעת מה"ג ח"ב סימן ל"ב שכתב בדעת הב"ח, דבברכה הוי רק ספק שלא יברך, וספק דרבנן לקולא. וכ"כ כמה אחרונים בביאור חילוק הב"ח, שבנט"י הוי ודאי מכשול ואסור, ובברכה הוי רק ספק, וספק דרבנן לקולא. הרי דנקטו דשייך הכא דין ספק דרבנן לקולא. וי"ל].

עוד בענין הנ"ל

ה. עוד יש לומר בביאור מעשה דרבי, דהנה הרמב"ן בע"ז דף כ"א ע"ב כתב, דבאיסור דרבנן ליכא איסור לפני עור כלל. ולפי זה יש לומר דרבי הצטער שנתן לע"ה פת שיש בה חיוב ברכת המזון מה"ת וקעבר משום לפני עור. והיה לו לתת דבר מאכל אחר שאין בו אלא איסור דרבנן, ובזה לא היה עובר משום לפ"ע. ואף למש"כ בתורת חסד או"ח סימן ה' סק"ג וד' דגם לשיטת הרמב"ן אין לתת

מעשה דרבי בשני בצורת, בבא בתרא דף ח'

א. בגמ' בבא בתרא דף ח' ע"א איתא, רבי פתח אוצרות בשני בצורת, אמר יכנסו בעלי מקרא בעלי משנה בעלי גמרא בעלי הלכה בעלי הגדה, אבל עמי הארץ אל יכנסו. דחק רבי יונתן בן עמרם ונכנס, אמר לו רבי פרנסני, אמר לו בני קרית אמר לו לאו, שנית א"ל לאו, אם כן במה אפרנסך. א"ל פרנסני ככלב וכעורב, פרנסיה. בתר דנפק יתיב רבי וקא מצטער ואמר אוי לי שנתתי פתי לעם הארץ וכו' ע"ש.

והאחרונים הקשו, דאחר שא"ל פרנסני ככלב וכעורב והשתכנע בטענה זו ופרנסו, במה התחרט אח"כ שאמר אוי לי שנתתי פתי לע"ה. ובעינין יעקב כתב לבאר, דכלב ועורב נותנין להם מאכל גרוע שאינו ראוי למאכל אדם. ועל זה דאג שנתן פתו, ר"ל הראוי למאכל שהיתה פת נקיה ועל זה התחרט. והחיד"א בס' פתח עינים כתב ליישב, שרבי הצטער שנתן לו במתנה, דהוה ליה לומר שישרת איהו שירות ויקח בשכר שמושו. וזה שאמר שנתתי פתי, היינו במתנה ע"ש. ועוד יש לומר, שרבי לא התחרט על מה שנתן, שבאמת היה לו ליתן וככלב וכעורב, אלא שהצטער שלא זכה לעשות בכספו צדקה מועילה יותר.

ובבן יהוידע כתב ליישב וז"ל, ונראה לי לא נתחרט על אשר פרנסו, אלא נתחרט על אשר נתן לו הפת והלך לו, כי אמר כיון שהוא עם הארץ ודאי יאכל בלא נטילת ידים ובלא ברכה. והיה צריך שלא אתן לו הפת וילך, אלא יאכלהו הפת בביתו כדי שיטול ידיו ויברך בפניו. ולזה אמר אוי שנתתי פתי לעם הארץ. נתתי דייקא, כלומר נתתי לו ולא האכלתיו בביתי את הפת אלא נתתיו לו ועל ידי כן הוליכו עמו לביתו. אי נמי אמר אוי שנתתי פתי ולא נתתי לו מאכל אחר, או מעות, כי בפת איכא תרי איסור, שיאכל בלא נט"י ובלא ברכת המזון ע"ש. ויש לבאר ע"פ דרכו בכמה אופנים וכדלהלן.

חילוק בין חיסרון נטילת ידים לחיסרון ברכה

ב. והנראה בזה, דהנה בגמ' חולין דף ק"ז ע"ב איתא, השמש שלא נטל ידיו אסור ליתן פרוסה לתוך פיו. ותלמידי רבינו יונה בברכות פ"ח (דף מ"ב ע"א מדפי הרי"ף) כתבו, יש למדין מכאן שאין ראוי לתת לאכול אלא למי שיודע בו שיברך. ונראה שכיון שמתכוין לעשות מצוה שנותן בתורת צדקה מותר ע"ש. והב"ח סו"ס קס"ט כתב בביאור דברי תר"י ז"ל, דביודע שלא נטל ידיו אם נותן לתוך פיו או לידו כדי לאכלו מיד, עובר משום לפני עור לא תתן מכשול. אבל במי שאינו יודע בו אם יברך אם לאו, בשעה שנותן לו אינו עובר כלום, אלא אדרבה מקיים מצות צדקה, ואם אין העני מברך הנותן צדקה אינו עובר בזה על לפני עור בשעת נתינה וקיים מצות צדקה. ואפילו יודע בו שהוא ע"ה גמור ולא יברך כלל, לא מפני כך יבטל מצות צדקה ע"ש. וביאר המחצית השקל סימן קס"ט סק"ו, דהוקשה לב"ח דכיון דבגמ' מיירי מדין נטילת ידים למה רבינו יונה דיבר מדין הברכה ולא מדין נט"י. ומזה למד הב"ח דגבי נט"י אין מקום להקל בזה דעובר משום לפ"ע, ורק כלפי הברכה שאין האיסור נעשה מיד אפשר להקל.

והנה מה שכתב הב"ח דיש להקל בחיסרון ברכה, בפשוטו כוונתו גם היכא דאינו מברך ברכה ראשונה ודלא כמו שנראה מאיהו אחרונים, דהרי תלמידי רבינו יונה והב"ח כתבו בסתם שאינו מברך והיינו גם ברכה ראשונה. וכן ראיתי שכתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ה סימן י"ג סק". אלא דלפי זה צ"ע מה החילוק בין נט"י לברכה, דבשניהם האיסור הוא בשעה שאוכל. וכבר עמד על זה המאמר מרדכי סק"ב ע"ש. וצריך לומר בדעת הב"ח, דחיוב ברכה הוא רק בשעה שאוכל, אבל חיוב נט"י הוא כבר משעה שנוטל את הלחם כדי לאוכלו, דהרי טעמא דנט"י לחד מד"א הוא כדי שהידים לא יטמאו את האוכל תרומה בנגיעתן. וטומאה זו שייכא כבר משעת נגיעה, אלא שבאוכל חולין לא תיקנו בכל נגיעה אלא רק בשעה שבא לאכול שאנו הדרך לנגוע באוכל. וכן ראיתי בספר המקנה (סופר) כלל ל"א פרט ד' דכשאוכל בלא נט"י, עובר באיסור למפרע משעה שלקח הפת בידו. משא"כ באוכל בלא ברכה שאינו עובר באיסור אלא משעת אכילה גרידא.

ולפי זה יש לבאר את דברי רבי, דאחר שהסכים שצריך לפרנסו וככלב וכעורב, מ"מ הצטער שנתן לו פת לאכול ובזה יש חיוב נט"י שאיסורו מיד בשעת הנתינה ואיכא משום לפני עור. והיה צריך לתת לו דבר מאכל שיש בו רק חיוב ברכה, ואין בו משום איסור לפני עור וכש"כ הב"ח.

בירור דברי הב"ח שאיסור לפני עור שייך רק במכשול מייד

ג. אולם האחרונים תמהו עמש"כ הב"ח לחלק בין מכשול מייד, למכשול שבא אחר זמן, דהיכן מצאנו חילוק באיסור לפני עור בין אם נכשל מיד לנכשל לאחר זמן. ואדרבה בגמ' ע"ז דף כ"ב ע"א איתא, המשכיר שדהו לכותי עובר בלפני עור, כיון שהכותי יעבוד בה בחול המועד. הרי דאף בנותן דבר מכשול קודם שעת העבירה איכא משום לפני עור. ובשו"ת מהרש"ם ח"ב סימן צ"ג כתב ליישב דשכירות שאני דהוי כמשכיר לו בכל יום ויום ע"ש. וע"ע בשערי שלום דיני לפ"ע שער תשיעי ס"ד.

ועוד יש להקשות מהא דתנן בע"ז ד"ב, לפני אידיהן של עכו"ם שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם. ובגמ' דף ו', איבעיא להו

מקור ההלכה

בירור הלכה באופן וצורת נט"י למעשה - סימן קס"ב.

א. נט"י ע"י שפיכה פחות מרביעית לכל יד.

הנה מעיקר הדין מספיק בנט"י רביעית אחת לשתי הידיים, גם לשתי פעמים מים ראשונים ומים שניים ואפי' שלא הגיע רביעית שלימה לכל יד ג"כ מועיל אלא שבאופן זה המים הראשונים נטמאים מידו שהיא טמאה ונשארים מים טמאים על ידו, ואע"פ שאינם חוזרים ומטמאים את היד מ"מ המצוה לטהר אותם ע"י מים שניים שע"י שנוטל שוב נטילה גמורה על כל היד נטהרו גם המים ועכשיו כל המים שעל ידו טהורים. וצריך גם לנגב ידיו לגמר הטהרה. כמבואר סוס"י קנ"ח.

ובדיעבד שלא נטל מים שניים ורק ניגב את ידיו, מהשו"ע סעי' ח' משמע שבדיעבד יצא וכך הסיק הבה"ל שם, אבל בחזו"א תמה ע"ז ודעתו שבנטל פחות מרביעית אפי' בדיעבד לא מהני ניגוב ללא מים שניים וצריך לחזור וליטול ידיו.

והנה כשנוטל באופן זה בפחות מרביעית מבואר בגמ' בחולין שחייב להגביה ידיו ומשום שחוששים שמא המים הראשונים הטמאים עברו את פרק היד למקום הזרוע, ושם אפי' אם יתן עליהם מים שניים לא יוכלו ליטתר כי אין טהרה למים אלא במקום נטילה ואח"כ כשיוריד ידו יחזרו המים הטמאים מן הזרוע אל מקום היד וחוזרים ומטמאים אותה וע"כ צריך להשאר כל הזמן עם ידיו למעלה.¹

אלא שכבר כ' המ"ב ס"ק ג' והנה אי אפשר לקיים מצות הגבהת ידיו אלא בששופך אחר על ידיו דכששופך בעצמו בע"ז ישפיל ידיו כשבא ליטול הכלי בידו השניה, וכמו שכ' בשו"ע עצמו סעי' ד' "לפיכך הנוטל ידיו צריך שישפוך לו אחר עליהם", עיי"ש.² ולפי"ז כשנוטל בעצמו הרי לא יוכל לעשות מצות הגבהת הידיים.

עוד יש לחשוש כשנוטל בפחות מרביעית שעלול ליפול המים הטמאים שעל ידו האחת ע"ג ידו השניה אחר שכבר נטהרה או אפי' לפני שנטהרה שאז חייב לנגב ידו ולחזור וליטול שוב.

גם צריך מאוד לזהר בכה"ג שלא יותז על ידו עם המים הטמאים טיפת מים מן הברז ומשום שאותם מים נטמאים מן המים הטמאים ואין להם טהרה ע"י המים השניים כיון שאינם ממי הנטילה ומצוי מאוד כשממלא עוד בספל או כשנוטל ליד אחרים וכדו'.³

והחשש החמור מכל כשנוטל באופן זה בפחות מרביעית לכל יד שמאוד מצוי שלא יגיע מים ממש לכל חלק ביד, וכבר כ' הפמ"ג שאם המים לא הגיעו אפי' לחלק קטן ומועט אפי' בין אצבעותיו לא יצא יד"ח נטילה וכ' שם שצריך האדם הבינוני לומר אולי מימי לא נטלתי ידי כראוי.

ובודאי שמתחמת כל הנ"ל שצריך הגבהת הידיים וא"א אלא א"כ יתן אחר על ידו וזהירות שלא יותז על ידו שום טיפת מים וחשש גדול אם באמת הגיעו המים על כל ידו ממש ודאי שאין ראוי כלל וכלל ליטול בפחות מרביעית על כל יד.

ב. נט"י ע"י שפיכה יותר מרביעית לכל יד.

הנה באופן ששופך רביעית שלימה על כל יד שי' התוס' והרא"ש ועוד ראשונים שהמים כלל לא נטמאים מידיו ומשום שרביעית שלימה יש לה כח טהרה לכן נתנו לה רבנן דין כמו מקוה שאע"פ שנכנס הטמא לתוכו לא מטמא את המים, וכן פסק בשו"ע סעי' ד' להלכה כמותם וכ' שהשופך רביעית כאחת א"צ מים שניים לטהרם, ומשום שאין על ידיו מים טמאים כלל.

ולפי"ז גם לא צריך להגביה ידיו כי אין כאן מים טמאים כלל. וגם לא צריך לחוש שיותז על ידו טיפת מים כי המים שעל ידו טהורים וגם אם יגעו ידיו אחר הנטילה זו בזו נמי לא טמאים.

[ויש שעושים כן לכתחילה לקיים דין ששופך הידיים].

אמנם עדיין יש לזהר שלא יגע בידו שעדיין לא נטולה ביד הנטולה, וכן שלא יגע אחר שלא נטל ידיו עדיין, בידו הנטולה שאם נגע הרי שטימא את המים שעל ידו, ולגבי ניגוב עי' מ"ב ושעה"צ שנסתפקו כה"ג אם יצטרך לנגבם, ומ"מ חוזר ונוטל ללא ברכה אם נגעו בו אחר שכבר בירך קודם שניגב כי י"א שרביעית מציל אפי' מגביעת חבירו (עי' שעה"צ ס"ק ל"ט).

והנה החזו"א עורר בזה שלשיות הראשונים שמקום הנטילה הוא עד סוף קשרי האצבעות א"כ צריכה להיות כל שפיכת הרביעית על מקום האצבעות חוץ ממה ששופך על שאר ידיו כדי שיחשב ששפך רביעית שלימה על מקום הנטילה בידו ולכן צריך לשפוך בשפע גדול על ידו שתהיה רביעית שלימה על מקום האצבעות⁴ חוץ משאר המים ששופך על שאר ידו.

גם יקפיד שתהיה כל הרביעית בקילוח אחד ללא הפסק כלל כי אפי' לשיטות שבהפסק קצר לא נחשב נטילה לחצאין מ"מ כבר לא נחשב שפיכת רביעית שלימה.

גם יקפיד ליתן קודם את הרביעית השלימה על אצבעותיו לפני שממשיך ליתן על שאר ידו שאל"כ לראשונים שמקום הנטילה עד סוף קשרי האצבעות הרי כשיוצא משם למקו"א חשיב כמו נפסק הקילוח וכמו בשפך ב' פעמים שלא נחשב לשפיכת רביעית שלימה.

ג. שיטת הראב"ד.

אמנם שיטת הראב"ד והרשב"א וכן הוא שי' הר"ם גבי תרומה שאין שום חילוק בין שופך על ידו פחות מרביעית או רביעית שלימה ובכל גווני נטמאים המים וצריך לטהר אותם ע"י מים שניים, ובמ"ב הביא מהחיי אדם שיש לנהוג כן.

ולפי"ז נמצא שגם בשופך על ידו רביעית שלימה יש לו לזהר ליתן מים שניים שיגיע לכל מקום בידו, ושלא יפול מידו אחר מים ראשונים לידו השניה ושלא יותז על ידו באמצע נטילה מים ע"ג המים הטמאים וכמו שכת' לעיל. ומ"מ אע"פ שגם ברביעית המים נטמאו לשיטתם בודאי שיש לנהוג ליתן רביעית שלימה לכל יד כדי שאם בדיעבד הותז על ידו וכדו' ולא השגיח יוכל לסמוך על שיטת התוס' והרא"ש.

אלא שלגבי הגבהת הידיים לכא' אין עיצה דהא א"א אלא ע"י נתינת אחר, ואולי אפשר לסמוך בזה על שיטת הרשב"א, שפסק השו"ע כמותו, שכל מה שנאמר דין הגבהת הידיים זה רק בנוטל עד סוף קשרי אצבעותיו, אך בנוטל עד פרק היד אין דין של הגבהת הידיים.⁵

גם אפשר לעשות כמו שכ' הרמ"א בסעי' א' שיכול להקפיד להשפיל ידיו כל עת הנטילה שכה"ג לא יוכלו המים הראשונים לצאת חוץ לפרק, ומ"מ יזהר שלא יתן מים בצמצום ליד מקום הפרק כדי שלא יפסיד את כל הנטילה.⁶

ד. זהירות מרטיבות הידיים לפני הנטילה.

והנה מי שבא ליטול ידיו, והיו ידיו קצת רטובות או שידית הספל רטובה וכשמגביה את הספל נרטבת ידו ועכשיו יש על ידו מים לפני הנטילה ולכא' המים האלו נטמאים ע"י ידו שעדיין אינה נטולה ושוב לא יוכלו לטהר כי אין טהרה ע"י המים אלא למים הראשונים שבאו על ידו דרך נטילה.

אבל בשעה"צ ס"ק מ"א כתב שאין בזה חשש והביא ממחצית השקל לדמות דין זה למה שכ' הרמ"א לעיל ק"ס סעי' י"א שאם נגע בידו במים סתם לא נפסלו המים לנטילה, והטעם שכל מה

שאמרו חז"ל שהיד מטמאה את המים זה רק **מי נטילה** במים ראשונים, שעליהם חלה טומאה מן הידיים, אך סתם מימות השאובין בעולם לא נטמאים שאל"כ הרי שאין לנו שום מים טהורים, שהרי כל הכלים טמאים בסתמא כראשון לטומאה וכל משקה שבא לתוכם נטמא ואיך אפשר כלל ליטול ידיים וע"כ שלא טמאו רבנן מים סתם לנט"י. ורק במים ראשונים שעוסק עכשיו בטהרת הידיים תקנו שנטמאים ושצריך לטהרם. ולפי"ז גם כשהיתה ידו רטובה שלא מן הנטילה נחשב סתם מים שאין עליהם כלל שם טומאה לנט"י.

ולפ"ד א"צ לזהר שיהיו ידיו יבשות, וצריך רק לזהר שלא יגע במים ראשונים טמאים של נטילה שזה ודאי טמא ומטמא את ידיו וכמו שכ' השו"ע בסעי' ח'. ומצוי דבר זה כשלוקח את הספל אחר חבירו באופן שחבירו לא עשה מים שניים שהמים הללו טמאים לכו"ע.

אבל הביא בשעה"צ שם מהפתחי תשובה ושלחן שלמה שכתבו שגם כשיש מים על ידו לפני הנטילה נחשבים כמים טמאים, וכ"כ החזו"א באופן ברור שלא דמי כלל להך דס"י ק"ס ששם אין זה כלל **שעת נטילה** וסתם נוגע במים ודאי לא טימא אותם אך כאן שהשתא בא ליטול ידיו בזה תקנו חז"ל שיהיה הכל באופן של טהרה והואיל ועכשיו זה **שעת נטילה** כל מים שיגע בידיו נטמאים.

ולכן לפי דבריהם צריך להקפיד מאוד שיהיו ידיו יבשות לגמרי וגם הידית של הספל תהיה יבשה כדי שלא ירטבו ידיו. גם יש לזהר שבשעה שממלא את הספל לא יותז מים על ידו ואם ניתז שיזהר לנגבם.

ה. נגיעה במים אחר הנטילה ובאמצע הסעודה.

בשו"ע סעי' ח' מבואר שנגע במים טמאים של **מי נטילה** אפי' אחר נטילה חוזר ומטמא ידיו, וכ' החזו"א שלפ"ז ה"ה אפי' אם הוא באמצע סעודתו אם נגע במי נטילת חבירו נטמאים ידיו וצריך ליטול שוב. - ודבר זה מצוי כשהוא באמצע הסעודה וחבירו נטל ידיו ובא ונותן לו "שלום עליכם" ויד חבירו לא מנוגבת כראוי ממש, הרי שאם לא נטל חבירו מרביעית, או אפי' נטל מרביעית אך לא נתן עליהם מים שניים שלשי' הראב"ד יש כאן מים טמאים ממש, ולפי הנ"ל צריך לשוב וליטול ידיו [ויתכן שכה"ג גם חבירו צריך שוב נט"י כי עכשיו שידיו נטמאו הוי נוגע בידיים טמאות במים שעל יד חבירו שיד חבירו נטמאת ובאין כאחת ודו"ק]. אמנם יל"ע מאי שנא ממה שכ' הבה"ל קס"ד שבנוגע בשרץ או בנבילה באמצע סעודתו א"צ לחזור וליטול ידיו כי בלא"ה כולנו טמאים.⁷

ולגבי הברכה אם חבירו נטל ברביעית כדין אפי' שהיה בלי מים שניים מ"מ אין חוזר לברך כי לדעת תוס' והרא"ש אין כאן מים טמאים כלל, אבל אם לא נטל חבירו מרביעית שאז לכו"ע המים טמאים, יל"ע אם צריך לחזור ולברך.

והנה כ"ז שחוזר ונוטל ידיו אפי' באמצע סעודתו הוא רק אם נגע **במי נטילה** שטמאים ומטמאין, אך אם נגע במים **שנגע** בהם חבירו הרי קי"ל שכה"ג לא נטמאין כשאין זה לכה"פ שעת **נטילה** אצלו, ואם כבר גמר ליטול ידיו ואח"כ נגע במים שנגע בהם חבירו שעדיין לא נטל בזה כ' החזו"א שלא פסל את נטילתו, ומשום שכבר אין זה שעת נטילה. אך אם נגע אחר בידו הרטובה אפי' שכבר גמר לגמרי ליטול ידיו במים שניים וכי' טימא הכל וחוזר ונוטל ידיו וכמו שכ' בשו"ע, וכ' בחזו"א שיש לחלק בין נוגע ביד חבירו שלא נטל ידיו לנוגע במים שנגע בהם חבירו שלא נטל

1. עי' בשעה"צ ס"ק ח' שהחשש שיחזרו המים הטמאים אחר נתינת מים שניים ושוב יטמאו אבל אם יחזרו לפני שנתן על ידו את המים השניים אין חשש כי המים השניים יטהרו את הכל, אך בחזו"א כ' שאפי' בחזרו לפני מים שניים לא נטהרים כיון שיצאו מחוץ לידו וכמו שמוכח מסעי' ח' בניגב בכותל וחזרו המים על ידו שלא מהני שיתן מים שניים, ולפי המ"ב לכא' צריך לחלק ששם יצאו לגמרי מן היד והיו כסתם מים טמאים.

2. וכשאחר שופך על ידו באמת יכול אפי' לחבר ידו זו לזו ואין נטמאות כלל זו מזו משום ששפך על שניהם יחד נידונים כיד אחת. וזה הפירוש בדברי השו"ע לעיל סוס"י קנ"ח שכ' עיצה שתהיה הברכה עובר לעשייתו שישפוך פעם א' ואח"כ ישפוף ואח"ז יברך וישפוך מים שניים ולכא' הוא פלא הא ודאי מיירי בנתן פחות מרביעית שלכן צריך מים שניים וא"כ איך כ' שישפוף ידיו הא כה"ג טימא אותם ופסל את כל הנטילה כמו"ש בשו"ע כאן סעי' ד' וע"כ שמייירי כה"ג שאחר נתן על ידו או הוא עצמו שפך שפיכה אחת על שתי ידיו ביחד בראשי אצבעותיו שאז נידונים שתי ידיו כאחת ואין נטמאות זו מזו כנ"ל.

3. **עי' אורחות רבינו** ח"ג עמ' רי"ט שהביא **שהגר"ח קנייבסקי שליט"א** היה פ"א באמצע נטילתו וטפטף טיפת מים מן הברז על ידו ושאל את החזו"א והורה לו לנגב כל היד ולחזור וליטול ידיו, ואע"פ שבודאי נטל ביותר מרביעית שלימה לכל יד מ"מ צ"ל שחשש לשי' הראב"ד וכמו שיבואר להלן.

4. ואולי החזו"א לשיטתו בזה כמו שיבואר להלן אות ד' שכל מים בשעת נטילה מטמאים אך לשי' המ"ב שרק מי נטילה מטמאין יש להסתפק בזה, ואולי שגם הוא יודה שבנפלו מים על מים טמאים נטמאים המים וחוזרים ומטמאין את ידו ולא דמי למים שבאו על ידו קודם נטילה שלפ"ד אינם נטמאים וצ"ע.

5. למ"ד שאפי' לתרומה סגי עד סוף קשרי האצבעות והוא שי' רש"י ותוס' חולין ק"ו. אך למ"ד שלתרומה צריך עד הפרק שפיר נחשב שראוי לטהר אפי' ששופך את הרביעית על כל היד.

6. ועי' בספר **מועדים וזמנים** להגר"מ שטרנבוך שליט"א ח"ג סי' רמ"ט שכת' שכן הוא ג"כ שיטת הראב"ד ולשיטתו קאי ושפיר אפשר לסמוך ע"ז.

7. והנה בהסכמת הרב אליקים שלזינגר מלונדון על ספר מימי חסד על נט"י כ' בזה"ל "אבל יש מקום לציין הנהגתו הנפלאה של **מרן קדוש ישראל הגרי"ז מבריסק זצוק"ל אשר הרבה פעמים התבוננתי ודקדקתי אחרייו איך היתה אצלו נט"י תורה שלמה ועסק ממושך וכן היה נוהג שפך מים בשפע יותר מרביעית על יד אחת והיה מעיין בעיון רב וממושך אם המים הגיעו ממש לכל צדדי היד ולא נשאר משהו יבש ומיד אח"ז כיסה היד במגבת ואח"כ עשה כמו"כ ליד השנייה בהיותו אוזח הכלי במגבת, וניגב בלי מים שניים".**

ובודאי שצ"ב למה לא נהג לכתחילה את שיטת הראב"ד והרשב"א, ורצה לבאר את הנהגתו שם בהסכמה הנ"ל שחשש שמא בפעם השניה לא יתן מים ממש על כל היד דכיון שהיד כבר רטובה שוב א"א לבדוק זאת ועל צד שלא הגיעו ממש לכל מקום אין זה מי נטילה ולא די שלא מטהר את המים הראשונים עוד ע"ז המים נטמאים ומטמאים את ידיו ולא קיים כלל מצוות נטילה וע"כ סמך ע"ז שבדיעבד מהני ניגוב הידיים. אך לכא' הוא דוחק שהיה יכול ליתן מים שניים בשפע גדול כ"כ שודאי יגיע לכל היד ולא יפסיד את קיום מצות נט"י כהלכתו לשי' הראב"ד.

ומה שהיה נראה אולי לבאר בזה דהנה שי' הר"ם שלחולין לא תקנו מים שניים ורק ניגוב שיהא לגמר הטהרה, ומעתה נראה שלפי הר"ם שיש כאן מים ראשונים טמאים ממילא לא יוכל לעשות מים שניים שכיון שלא תקנו מים שניים אי"כ אין אלו מי נטילה כלל והרי הם כסתם מים, [ואין לומר שאם עדיין המים שעל ידו הם טופח ע"מ להטפוח הם מצטרפין למים הראשונים שכיון שכבר נטל את כל ידו שוב למה יצטרפו ולא דמי להיכא שעדיין לא השלים הנטילה דשפיר יכול להוסיף לשי' הר"ם אם יש ע"י טוע"ל] וממילא שהמים הללו השתא נטמאים מן המים הראשונים וחוזרין ומטמאין את ידו ובודאי לא יצא יד"ח נטילה ועל כן לשי' הר"ם לא שייך לעשות מים שניים ולכן הוצרך לעשות ע"י ניגוב שזו המצוה לשי' הר"ם לכתחילה, וגם לשי' הראב"ד יצא בזה מ"מ בדיעבד לכה"פ, והעדיף כן מאשר לצאת לכתחילה כהראב"ד ולא יצא כלל לפי שי' הר"ם. ומה שהניח מגבת מיד על ידו כי יש על ידו מים טמאים ויש לחוש שלא יזלו על ידו השניה או שתותז טיפת מים עליהם או שמים שיצאו חוץ לפרק שלא יחזרו ליד וכן לא הצטרך לעשות הגבהת היד ודו"ק. ועי' בספר אורחות רבינו ח"ג עמ' רי"ח שמנהג החזו"א ג"כ היה לערות רק שפיכה אחת בשפע על כל היד. אך בשם הסטייפלר הביא שם שנהג ליטול ב' פעמים על כל יד וכמנהג העולם.

7. ואולי מהשו"ע סעי' ח' אין כ"כ ראייה שגם אחר שגמר את מעשה הנטילה אם נגע במי נטילה חוזר ומטמא ידיו, כי אולי שם מיירי שאכתי לא בירך וחשיב עדיין תוך מעשה הנטילה, ודו"ק.



ידיו, ומ"מ לגבי הברכה לא יברך כמו שכ' בשעה"צ.

ולפי"ז ה"ה באמצע הסעודה אם נוגע במים שנגע בהם חבירו שלא נטל ידיו או אפי' ביד רטובה סתם של חבירו - לא של נטילה - א"צ לחזור ולנטל ידיו.

אמנם גם בזה יש מחמירים* שכל מים שנגע בהם מי שלא נטל ידיו נגיעה בהם פוסלת הנטילה וצריך לשוב ולנטל ידיו אפי' באמצע הסעודה, ומצוי מאוד כששוטפים ירקות לפני הסעודה לפני נט", ואח"כ נוגעים בהם בסעודה והם רטובים וכן סכו"ם וכוסות ששטפו אותם לפני הסעודה ועדיין רטובים קצת, וראוי ליהזר בזה לכתחילה.

ו. ניוגב במגבת שניגב בה חבירו.

כ' במחצית השקל על מה שכ' השו"ע [בס"ח] "שמי נטילה שלו שחזרו לידו מטמאים את ידו וחוזר ונטל" שה"ה אם ניוגב במגבת שקינח בה חבירו ויש בה טופח ע"מ להטפיח חוזר ומטמא ידיו דהרי נגע במי נטילת חבירו ומה לי מי נטילה שלו או דחבירו. וכ' ואע"פ שרובן נוטלים מרביעית [והיה לנו לילך בתר רובא] מ"מ

8. שו"ת ארץ צבי הובא בחוברת מימי חסד עמ' 242 הערה מ"א ושמעתי שכך **הקפידו בבית רבותינו**.

9. גם בחזו"א כ"ה ס"ק י"ב כשהביא דין זה כ' **"אם אינו חבר לכך"**. וחזינן שנקטו הפוסקים בפשיטות שמי שלא ידוע לנו שנטל כדיו וחבר הוא, היינו שיודע ומקפיד ביותר ע"ז נקטינן בסתמא שלא נטל ידיו כדיו ולפי"ז יש מקום ליהזר מליגוע במי נגיעת חבירו אפי' אם נטל חבירו ידיו כי ע"פ רוב לא נטל כדיו.

ושמעתי שהר"מ יאדלר שליט"א מח"ס מאור השבת סיפר בשם הגר"י זילברשטיין שליט"א שא' שאל את החזו"א שהזמינוהו לסעודת ברית מילה וקשה עליו ללכת אך חושש ממה שכ' ע"ז הרמ"א שהוא בנידוי, ואמר שלא ע"ז קאי הרמ"א כי סתמא הו' אנשים שאינם מהוגנים ושאלו הא מדובר בכשרים וענה לו אעפ"כ סתמא דאנשי אינם מקפידים א' **"בנט"י כראוי**. ב. **בניקיון הגוף כראוי**. ג. **בכוונה בתפילת שמו"ע**, ונחשבים שאינם מהוגנים.

40. ואפי' שלתוס' והרא"ש כה"ג א"צ ניוגוב מ"מ עדיף טפי כי אם יטול בפחות מרביעית ע"פ רוב לא יצא יד"ח נטילה כדת וגם לפי שיטתם יש לסמוך על המהרש"ל שתמיד צריך ניוגוב מדינא.

הוראת הלכה

חכמי ורבני בית ההוראה

שע"י ישיבת "חברת אהבת שלום"

העצה היעוצה למי שעשה צרכיו

ורוצה לאכול לענין נטילת ידים

שאלה: בשו"ע סי' קס"ה כתב העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך על נט", ובמשנ"ב כתב וכתבו האחרונים דצריך להיזהר שלא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה ורק מעט משום נקיות דאי לאו הכי הרי נטהרו ידיו בפעם הראשון ואין שייך לברך עוד על נטילה שניה. ויל"ע במי שרוצה ליטול נטילה ראשונה נטילה גמורה וליגע אח"כ במקומות המכוסים האם סגי בהכי, וכן ראינו בספר בא"ח פרשת שמיני דכתב דיעשה כן, אך צ"ע דהרי איכא ספק האם נגיעה במקומות המכוסים מחייבת נטילה ובבא"ח פרשת אחרי מות פסק דמספק לא יברך וא"כ לכאורה לא מהני בהכי, ויש לדקדק בנטילה הראשונה שלא תעלה נטילה וכגון שיטול בלא כלי [וכמו שפסק רבינו הבא"ח בעצמו בספרו עוד יוסף חי דאין צריך נטילה בכלי לעושה צרכיו]. עוד ראיתי נוהגין ליטול נטילה ראשונה שלא מן הכלי ואח"כ נוגעים במקומות המכוסים ויש לדעת האם יש ענין בדבר זה דלכאורה סגי כשעושה נטילה ראשונה שלא כדיו.

תשובה: בסיומן קס"ד סעי' ב' כתב מרן דבנוגע במקומות המכוסים באמצע הסעודה צריך ליטול ידיו בברכה, והאחרונים הביאו דרש"ל חולק וסובר דיטול בלא ברכה דלא מצינו שתיקנו ברכה באמצע הסעודה, והאחרונים פסקו דספק ברכות להקל לכך יטול בלא ברכה, וכן הוא בכף החיים ס"ק ט"ז, ולכך הבן איש חי בפרשת אחרי פסק כן. ובסיומן קנ"ח בכף החיים ס"ק פ"ה כתב לענין אם נטל ידיו ונגבם ועדיין לא בירך דיגע במקומות המכוסים ויתחייב בנטילה ויברך ואף רש"ל מודה דלא כתב רש"ל דלא יברך רק בנוגע במקומות המכוסים בתוך הסעודה דהתם כבר בירך ולא תיקנו ברכה באמצע הסעודה אבל הכא שעדיין לא בירך וגם נמצא קודם סעודה מודה רש"ל, וכן כתב הפמ"ג במשבצות זהב. ובסיומן קס"ה סק"ד כתב בכף החיים בשם השל"ה דאם נטל ידיו לעשיית צרכיו יגע במקומות המכוסים כדי שיוכל לברך על הנטילה והיינו כמ"ש לעיל דגם רש"ל מודה בזה, אלא דהמג"א כתב דהוי גורם ברכה שאינה צריכה, ובכף החיים כתב דאין בזה גורם ברכה שאינה צריכה שהרי חייב לברך על נטילת ידיו, ואף דבנטל לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול יטול בלא ברכה, התם משום דיש אומרים דנט"י לחולין אינה צריכה כוונה וקימל"ן ספק ברכות להקל אבל אם בא לחייב עצמו בברכה לצאת אליבא דכו"ע לא חשיב גורם ברכה שאינה צריכה, ועוד דיש אומרים דאם כיון בראשונה שלא תהא לאכילה יכול לברך בנטילה שניה, וזה מה שכתב הבן איש חי בפרשת שמיני. אמנם נראה דעדיף לעשות כהמשנ"ב, ואם נטל שלא מן הכלי אין ענין לטמאות ידיו ולנגוע במקומות המכוסים.

לא רבים יחכמו ליטול ע"פ הדין' ומשום שלא טהרו ידיו ממילא נטמאו המים וחשיבי מי נטילת חבירו וטמאים. ובחזו"א נחלק ע"ז וכ' שכיון שלא חשיב נטילה כדת אין זה מי נטילה והו' רק כמי נגיעת חבירו וכיון שהוא אחר נטילת ידיו שוב כה"ג לא חוזר ומטמא.

אמנם נראה שיש לחוש לכך מכיון שכבר נת' שיש מקפידים גם בכל מי נגיעת חבירו ואפי' באמצע הסעודה וכ"ש בזה שעדיין לא ניוגב ידיו שעדיין נמצא בסיום מעשה הנטילה שחמיר טפי. ועוד יותר שבד"כ רובא דאינשי שנוטלים מרביעית אינן עושים מים שניים ולראב"ד המים טמאים וגם יש שנוטלין בפחות מרביעית ולא מקפידים על מים שניים, ובכה"ג גם לחזו"א ידיו טמאות, שהרי אלו מים טמאים, לכן ודאי שראוי לא לנגב במגבת שיש בה טוע"ל.

ז. סיכום צורת הנטילה לכתחילה.

- כשבא ליטול ידיו יזהר שאין בהם שום חציצה [אפי' מיעוט המקפיד ולכלוך שתחת הציפורן].
- יהיו ידיו יבשות לגמרי, וגם את ידית הספל צריך לייבש.

המובא בב"י סוף סי' ק"ס דס"ל דהא דמבואר במשנה נוטלין לידים מרביעית לאחד אף לשנים היינו דמהני לנטילה ראשונה בגוונא דנטלו זה אחר זה אך עדיין צריך לחזור ולנטל בשביל להשלים לנטילת רביעית לכל אחד והנה הם איירו בזה אחר זה ויל"ע לדעתם בגוונא דהכא לכל שתי ידים ובפרט לדעת הראב"ד דמבואר דדעתו דשיעור רביעית היא ששיערו השיעור שיספיק בשביל להגיע לכל היד עיין ביאורה"ל סי' קס"ב סעי' ב' ד"ה קצת מהרביעית] יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: נראה כיון דנחשב נטילה אחת המים טהורים, ובסיומן ק"ס סעיף י"ג כתב מרן בשנים הנוטלים מרביעית שידי שניהם טהורות ולא הצריך מים שניים משמע שהמים טהורים, ובסיומן קס"ב סעי' ה' כתב בשו"ע דנחשבות כיד אחת וכמו בנוטל יד אחת מרביעית המים טהורים גם בשנים הנוטלים מרביעית כיד אחת חשיבי והמים טהורים. וכן מפורש במשנ"ב שם ס"ק נ"א עיי"ש.

היושב בביתו ויש הפסקת מים אם צריך להמתין שיעור

ההולך בדרך או שרי ליה ללוט ידיו במפה

שאלה: בשו"ע סי' קס"ג סעי' א' כתב אם אין מים מצויים לפניו בריחוק יותר מארבעה מילין ולאחריו מיל ילוט ידיו במפה ואוכל פת, ובביאורה"ל שם כתב דמסתברא דכשהוא נוסע בגמלא פרחא אין חושבין לפי אורך הדרך אלא לפי חשבון הזמן של הילוך ד' מילין לאדם בינוני שהוא שיעור ע"ב דקות. ויל"ע במי שיושב בביתו ולא יזדמן לו מים בתוך שבעים ושתים דקות וכגון שיש הפסקת מים ואין להשיג במקום אחר האם שרי על ידי שלט ידיו במפה דכיון דחזינן דאף בגוונא שאין לו טורח הדרך משערינן בזמן זה א"כ הוא הדין יושב בביתו או דשאני התם דסוף סוף צריך להגיע למקום אחר ומשא"כ כשיושב בביתו לא סגי בשיעור זה. וכיוצא בזה יש להסתפק בשאר מקומות שנתנו שיעור זה כגון לתפלה בציבור אם יש לו להמתין במקום זה למנין יותר מכדי הילוך ד' מילין, יורונו המורים ושכמ"ה.

תשובה: במשנ"ב וכף החיים פסקו דביושב בביתו הוי כלאחריו ואין צריך ללכת רק שיעור מיל, ודלא כמג"א דסובר דיושב בביתו הוי כלפניו והשיעור ארבעה מילין, וכן הדין לענין תפלה בציבור כמ"ש שער הציון בסיומן צ"ב ד"ה אבל צריך. ועיין פסקי תשובות סימן צ' ס"ק כ"א ובמקורות דהשיעור מיל הוא שיעור הליכה, ושיעור חזרה הוא גם כן מיל, ועיי"ש שהביא משו"ת שלמת חיים והליכות שלמה דכן הדין ביושב במקומו כגון בנמצא בבית הכנסת ויודע שתוך זמן הליכת מיל הלוך וחזור יתקיים מנין תפלה בציבור שם צריך להמתין, משמע דאף באין טורח הדרך אין צריך יותר משיעור שיש טורח הדרך והוא הדין לענין נט"י דדינם שוה.

בנוטלין ד' וה' זה בצד זה אי סגי אף לענין טומאת הנגיעה

נטילתן מרביעית אף שלא הגיע רביעית לשום יד

שאלה: בשו"ע סי' קס"ב סעי' ה' כתב ואפילו ד' או ה' שהניחו ידיהם זה בצד זה או זה על גבי זה כיד אחת חשיבי ואינן מטמאות זו את זו. ויל"ע באם נתן על כולן ביחד רביעית מים האם המים טמאים בכהאי גוונא דעל כל אחד בפני עצמו אין רביעית מים או דכיון דנחשב נטילה אחת ונטלו רביעית הוי כמקוה המטהר שאין המים טמאים, ומלשון השו"ע קצת משמע דהידיים לא מטמאות זו את זו דחשיבי כיד אחת דאף בפחות מרביעית לא מטמא זה את זה אך המים טמאים, ויש לדחות דנפק"מ בנגעה יד של אחד בחבירו קודם שהגיעו לידו מי הנטילה. [וכן יש להסתפק לדעת הראב"ד ורבינו יונה

מקור ההלכה

שיטת תלמידי רבינו יונה עפ"י הבנת מהר"י בן חביב ז"ל

ותמיהה על שיטת המהרל"ח עפ"י

א. בב"י סי' קס"ב הביא לשון תלמידי רבינו יונה המפרשים דין הגמ' שהביא הר"ף דהנוטל צריך שיגביה ידיו למעלה כדי שלא יצאו מים חוץ לפרק וכו', ז"ל, שיעור הנטילה עד הפרק שהוא בין חיבור היד והזרוע. ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיהיה "שלא" יגביה ידיו למעלה עד שינגבם, מפני שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים ולא עלתה לו נטילה, ע"כ. ותמה בב"י דהא בהדיא קתני שיגביה ידיו כדי שלא יצאו מים וכו' והיאך פירשו שלא יגביה ידיו כדי שלא יצאו מים. והביא תירוצו מהר"י בן חביב ז"ל דתלמידי רבינו יונה היתה כוונתם רצויה לעשות סייג להמון העם שיהיה בנטי"י מתחילה ועד סוף, כי ההגברה שצויה רב בההיא דסוטה היא בסוף הנטילה, ועדיין איכא למיחש שמא המון העם לא ידעו דאחר נטילה שניה צריכים לעמוד על משמרתם ולהעמיד ידיהם בהגברה זו עד הניגוב, מפני שאם ישפילו קודם הניגוב לא עשו כלום דשוב יחזרו המים שנטמאו בנטילה ראשונה ויצאו חוץ לפרק ולא נטהרו ע"י מים שניים דאין מים שניים מטהרים חוץ לפרק ויחזרו מים ראשונים ויטמאו היד, ע"כ הורו לן תר"י הדרך הטוב והישר להורות את בני"י המון העם איך לא ישימו מחלה וזוה לא יצטרכו לרפואת תעלה, והוא שיהיו נזהרים מתחילת הנטילה שלא יגביהו ידיהם כלל באופן שע"ז לעולם לא שייך שיחזרו המים הטמאים ליד, אלו תורף דבריהם.

ואני שמעתי ולא אבין דלכאורה לשון תר"י סותר כל האמור, שהרי כתבו בבאורם לחשש ההגבהה: "מפני שאם יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים", ואם כדברי מהר"י בן חביב, הוה להו למימר "מפני שאם יגביהם ושוב ישפילם יחזרו המים הראשונים שנטמאו מן היד ויטמאו היד", ומה ענין זה שכתבו "יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים טומאה מהזרוע", הא מים ששופך באחרונה אינם פועלים כלום חוץ לפרק במקום הזרוע, ואינם פועלים כלום שם על מים הראשונים, וודאי לא הם אלו שיטמאו היד כי מעולם לא נטמאו שם. ועוד מזה שכתבו שהטומאה הנ"ל תבוא מהזרוע, הא אם הטומאה באה מן הזרוע לדעתם וכשיטת הערוך המובא בב"י, הא לא תקנו כלום בתקנתם ואדרבה קלקול הוא דאם ישפיל ידיו לעולם יבואו המים מן הזרוע דאי אפשר לצמצם ויטמאו הידים. וצ"ע טובא.

ומצינן ליישב בדוחק גדול דס"ל לתר"י על פי יישוב מהר"י בן חביב הנ"ל, דבהיות דמים הראשונים שיצאו חוץ לפרק נטמאו מן היד ואי אפשר להם לקבל טהרה ממים השניים חוץ לפרק, א"כ לא רק שאינם נטהרים אלא שמטמאים מים השניים הללו במגעם שלא במקום פיסת היד, ושוב חוזרים מים שניים הללו שנטמאו ע"י מים הראשונים במקום הזרוע ויחזרו ויטמאו הידים. וצ"ל לפי זה דמה שהדגישו תר"י יקבלו המים ששופך "באחרונה" לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו הידים, והול"ל דיחזרו מים ראשונים ושניים ויטמאו כנ"ל, דמציאות הדבר קאתו לאשמעין דכששפך מים שניים הסירו מים אלו מים הראשונים, וא"כ החוזרים על היד הם מים השניים שנטמאו בנגיעתם במים הראשונים, ופשוט.

שוב מצאתי דכן פירש להדיא הגר"א בפירוש תלמידו ה' אליה רבה במתני' דידים (פרק ב' משנה ג') ושם אמרו: נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה, ופירש שם וז"ל, שיצאו מן הפרק לחוץ וחזרו ליד טמאין, שמים הראשונים נטמאו לפנים מהפרק, וכשיצאו חוץ לפרק נשארו בטומאת, והמים השניים שיצאו אח"כ חוץ לפרק אינם מטהרים את הראשונים, שהמים השניים אין מטהרין אלא עד הפרק "ונטמאו השניים בהראשונים וכשחזרו אח"כ ליד לפנים מהפרק טמאה היד מהן", עכ"ל. וברוך שכוונתי.

אלא אהי כוננים אנו בכ"ז איכא למיפרכ משטית תר"י שיטת המהרל"ח המובא בטורים שלנו שכתב ליישב תמיהת הב"י להני ראשונים דס"ל דעיקר ס'יבת ההגבהה הוא משום דחיישינן שמים שנטמאו תוך הפרק יצאו חוץ לפרק ולא ייטהרו ע"י המים השניים וכנ"ל וכשישפיל ידיו יחזרו מים אלו ויטמאו הידים, ותמה דסתי עדיף לשיטתם להשפיל ידיו מתחילת הנטילה עד סופו ושוב לא יטמאו הידים כיוון שלא יחזרו שום מים טמאים על הידים. [והיא היא עצת תר"י לביאור מהר"י בן חביב]. ותירץ המהרל"ח דאפשר לומר דכיון שהמים שבתוך אהי כוננים חוץ ליד, כי אי אפשר לצמצם שלא יטול אלא עד השיעור שצריך ליטול, א"כ יטמאו המים שבתוך הפרק למים שחוץ לפרק במגע, ואותן שחוץ לפרק לא יקבלו טהרה מהשניים וכשיחזרו ליד יטמאו, משא"כ כשמגביהם מתחילה ועד סוף א"כ כל מה שנטמא חוץ לפרק אף אם לא יקבלו טהרה מ"מ לא יחזרו להיד עוד, עכ"ל. ומעתה אם כדבריו לא מצאנו שום תרופה למחלה בעצתם של תר"י, דהרי בכאו"פ גם כשישפיל חיישינן שהמים שמחוץ לפרק יגעו במים שתוך הפרק שנטמאו מן היד ויחזרו הם או השניים שיגעו בהם חוץ לפרק וייטמאו גם הם ויחזרו לידים וייטמאום. ע"כ דס"ל לתר"י דרך מים שנטמאו תוך היד ושוב יצאו חוץ לפרק הם עומדים בטומאתם ואף בכחם לטמאות מים השניים, אבל מים הבאים מתחילה חוץ לפרק אף שנוגעים במים הטמאים שתוך הפרק לא חשיבי לקבל טומאה כיון שעומדים במקום שלא תקנו בו חז"ל שום טומאה, ואף שדוחק להבין סברת החילוק ומקופיא צדקו דברי המהרל"ח, בכאו"פ מפורש בדברי תר"י דלא חשו לזה.

סתירת שיטת מהרל"ח הנ"ל עפ"י לשון הרשב"א בתשובותיו

עוד יש להכריח סברא הנ"ל ולתמוה כנ"ל אדברי מהרל"ח מלשון הרשב"א בתשובה (ח"ג סי' ר"ס) המובא בב"י שם. ותורף דבריו, ששאל אליו השואל מדוע לא הזכיר בשער הקדושה (בתורת הבית) דין הגמי בסוטה שהנוטל צריך שיגביה ידיו עד הניגוב. וכתב לו השואל ליישב מדיליה, דאולי מפני שפסקת (תור"ב ב"ו ש"א) דלחלוץ עד הפרק העליון שהוא סוף הכף המחובר לזרוע, דתו ליכא למיחש להמים היוצאים שאין הזרוע עסקן לטמא. והשיב לו הרשב"א: היטבת לראות, דכל שנוטל עד סוף הכף וחוזר ונותר שניה עד אותו הפרק עצמו למה נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים, "וליוצאין למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש, שאותן אין להם שום טומאה שלא גזרו

אלא על הידים", ע"כ מלשונו שם.

הרי שדעתו ברורה דכיון שמקום הזרוע לא חשיב מקום טומאה כלל, ועיקר הטומאה המטמאת ושיש לחוש לה היא הטומאה הבאה מפיסת היד לפיצול האצבעות, שאף שפיסת היד אינה מקום נטילה (רק עד פיצול האצבעות) בכאו"פ חשיב מקום טומאה לטמאות מקום הנטילה דהיינו האצבעות, כמו כן דעת הרשב"א מסכמת עם דעות הראשונים דמים הנטמאין במקום נטילה יצאו חוץ לפרק יביאו טומאה ליד בחזרתן. וע"כ ס"ל לרשב"א דכשנוטל עד פיצול האצבעות יוכרח להגביה ידיו, דאם ישפיל ידיו לא יועיל כלום, דכיון דאי אפשר לצמצם שלא יצאו המים למקום פיסת היד שהוא מקום טומאה הרי כשיחזרו יביאו טומאה עמהם ויטמאו היד, וגם מים שניים לא יועילו להם שם, שהרי הם עצמם יקבלו טומאה מן המים הראשונים שנטמאו שם, וכמו כן כיון שאי אפשר לצמצם, גם השניים אי אפשר לצמצם ויש לחוש שיצאו יותר מן הראשונים והם עצמם ייעשו ראשונים שנגעו בראשונה בעוד שיעור מקום טומאה שבפיסת היד, ע"כ באופ"ז ההכרח הוא להגביה הידים ושוב גם כשנטמאו הא אינם חוזרים למקום הנטילה. אבל כשנוטל ידיו עד סוף פיסת היד שוב ליכא למיחש לכלום ויכול לכתחילה להשפיל ידיו, דהרי גם אם יטול ידיו ממקום הזרוע לא הביא שום טומאה דלא חשיב שם מקום טומאה, ומפיסת היד למקום הנטילה גם אין לחוש שהרי נטל עד סוף הכף ובמקום שנטל ראשונים נטל שניים וטיהר בזה כל היד, ולחוש למים הטמאים שיצאו לזרוע ויחזרו גם ליכא למיחש שהרי משפיל ידיו, ע"כ לא הביא דין הנ"ל.

ומעתה נסתרו דברי המהרל"ח גם מלשון הרשב"א הנפסק להלכה בשו"ע שם, שהרי עדיין לא הועלנו כלום בנטילה עד סוף הכף, שהרי איכא מים על הזרוע (דלא חשו לנטילה שם) וכשנטל בראשונה על כל פיסת היד נטמאו מים הראשונים ובנגיעתם למים שחוץ לזרוע טימאום, ומעתה גם אחר נטילת מים שניים עד סוף פיסת היד לא הועיל כלום, דאיה"נ מים שניים הללו טיהרו מים הראשונים שעד סוף פיסת היד, אך לא טיהרו מים הראשונים שנטמאו חוץ לזרוע ובחזרתן יטמאו היד, וא"כ לעולם נצטרך להגביה היד.

אלא ע"כ דס"ל לרשב"א סברא הנ"ל, דבהיות שמים הנמצאים חוץ לזרוע אינם מקבלים טומאה שם, וטעמא דכרכת בב"י שם בביאור שיטת הרשב"א: אבל מפרק הזרוע ולמעלה לא, וטעמא, משום דאין טומאה זו אלא בידים לבד משום דעסקניות הן, ועד פרק הזרוע איכא האי חששא אבל לא משם ולמעלה. אי נמי משום דעד פרק הזרוע איקרי ד' לענין קידוש ידים ורגלים. וע"כ ס"ל לרשב"א דבהיות שחז"ל הגדירו מקום הטומאה שביד וסברו דמקום הזרוע לא חשיב מקום טומאה ע"כ תיקנו שמים העומדים שם לא יקבלו טומאה בנגיעתם במים הטמאים שבפיסת היד, לכד אם מים טמאים שבפיסת היד עצמם יצאו חוץ לפרק ויחזרו דיטמאו, דהתם מים טמאים מתקנת חז"ל הם החוזרים ומטמאים, ודו"ק.

כמה תמיהות שתמוה גדולי האחרונים בשיטת הרשב"א

והנראה ליישב תמיהות זו בהקדמת מה שיש לתמוה תמיהות גדולות ועצומות לשיטת הרשב"א, דהרי משנה שלמה שנינו בפרק ב' ידיים ומשנה זו היא מקור הדין והטעם להגבתה הידים, ושם: הידים מטמאות ומטהרות עד הפרק, כיצד, נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה. ואם כפירוש הרשב"א דדין דרב בההיא דסוטה שצריך להגביה ידיו מיירי בנוטל עד פיצול האצבעות שהוא מקום הנטילה, א"כ חוץ לפרק שאמרו היינו פיסת היד, שהוא מקום טומאה, וצריך להגביה ידיו כיון דאי אפשר לצמצם ומי הנטילה הבאים על פיסת היד יחזרו למקום הנטילה ויטמאום, א"כ הוא מזה זה שאמרו במשנה נטל את הראשונים עד הפרק ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, הא שניים אלו יצאו חוץ לפרק דהיינו מקום פיסת היד ונטמאו שם, ובחזרתן מטמאין היד. ועוד מזה זה שאמרו נטל את הראשונים "עד הפרק", הא לרשב"א אי אפשר לצמצם במקום פיסת האצבעות ואין היכי תימצאי ללשון "עד הפרק", וא"כ כבר בנטל את הראשונים עד הפרק בעינן לטמאות היד כיון שיצאו מים "חוץ לפרק" וחזרו ויטמאו היד.

עוד איכא לתמוה טובא בדברי המג"א (שם סק"א) בביאורו לשיטת הרשב"א, ז"ל, דעת הרשב"א דוקא כשלא נטל אלא עד פיצול האצבעות חיישינן שמא מים הראשונים נטל חוץ לפרק ויטמאו שם בכף היד, "והשניים לא נטל אלא עד פיצול האצבעות", או ששפכם יותר ממים ראשונים ויחזרו ויטמאו הידים, ע"כ. ומתוך לשונו משמע דס"ל דלרשב"א אם נטל מים שניים באופן שיוכל לצמצם בנטילתו שיבואו מים שניים עד מקום שהגיעו מים ראשונים במקום פיסת היד טיהרו שניים את הראשונים. וגם זה נסתר ממשנה המפורשת שם, שאמרו: נטל את הראשונים ואת השניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה, הרי שאף שבאו שניים על הראשונים לא טיהרום, וטעמא כדביארו בר"ש וברמב"ם שם "דאין השניים מטהרים את הראשונים חוץ לפרק", ואדרבה נטמאין השניים מן הראשונים שם.

עוד איכא לתמוה אמה דס"ל לרשב"א דכשנוטל עד סוף פיסת היד שוב אין צריך להגביה ידו, וכדביארו: למה נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים. וצ"ע מה יועיל לו בנתינת השניים הרי המקום הנ"ל נקרא בלשון המשנה "חוץ לפרק" ובפירוש אמרו נטל את הראשונים ואת השניים וכו' טמאה, הרי שאין מים שניים מטהרין חוץ לפרק, וכיון דלא שייך שם טהרה שוב איכא למיחש שיחזרו מים אלו ויטמאו היד, וצע"ג.

ועל תמיהה האחרונה צ"ל, דס"ל לרשב"א דאיה"נ מקום פיסת היד חשיב חוץ לפרק וכנ"ל, אך בהיות דלתרומה חשיב פיסת היד תוך הפרק ובעינן ליטול עד מקום הזרוע, ע"כ דשייך במקום זה טהרה ע"י נטילה, אלא דלחלוץ לא הצריכו ליטול רק עד פיצול האצבעות, וא"כ ודאי אתי שפיר נטילתו כשיטול עד סוף פיסת היד. ודו"ק.

אלא דאם כנים אנו בזה, ע"כ דס"ל דטעם דלא יועיל נטילת ראשונים ושניים עד אמצע פיסת היד הוא משום דקיי"ל דאין נטילה לחצאין וע"כ לא עלתה לו שם נטילה כלל וחזר הדין להיות מקום זה "חוץ לפרק" ומקום טומאה וכשיחזרו המים שנטל שבאו שם למקום הנטילה יחזרו ויטמאו היד, ודו"ק. ולפי זה תחזור התמיהה ביתר שאת על הבנת המג"א בדעת הרשב"א דהבין

סיכום וביאור שיטות הראשונים בדין הגבתה הידים בשעת הנטילה

בדעתו שעיקר סיבת אי התועלת במים השניים הבאים במקום פיסת היד הוא מחשש שלא יבואו על כל מים הראשונים, ולדברינו עתה גם אם יצמצם לא יועיל כלום כיון דאין נטילה לחצאין ואין טהרה לחצאין ומים הנמצאים שם יעמדו בטומאתם בכל גווני, וצע"ג.

גירסת רש"י בלשון המשנה ושיטתו, ולהכריח דכן היא גירסת הרשב"א

שוב מצאתי שכעין כל הנ"ל תמה בחזו"א (או"ח סי' כ"ד אותיות ט"ז ו"י"ח) ועמד בתמיהה גדולה על הבנת המ"א, ונדחק מאוד ביישוב דעת הרשב"א, ושוב כתב דאין שיטת הרשב"א מבוארת ולכאורה הוא נגד משנה שלמה. אלא דשוב ציין דאח"כ ראה דכל דברי מרן המג"א מכוונים בדעת הרשב"א על פי מש"כ בחזו"א שם אות כ"א.

ועל מנת להבין שיטת הרשב"א ודברי החזו"א להלן יש לן להקדים פלוגתת הר"ש רמב"ם ורא"ש וש"פ עם רש"י בדין המשנה הנ"ל. ועיקר פלוגתתם היא בגירסתם במשנה הנ"ל. גירסת כל הראשונים הנ"ל היא: הידים מטמאין ומטהרין עד הפרק, כיצד, נטל הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, נטל הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טמאה. וכתב בב"י שם: וביאור הענין לפי גירסא זו שאין הידים מטמאות משקין אלא עד הפרק, אבל משקין שנגעו חוץ לפרק טהורין, וכן אין מים שניים מטהרין את הראשונים אלא בעודן בתוך הפרק, אבל נפלו עליהם חוץ לפרק אין מטהרין אותן. וחוץ לפרק דרישא וסיפא הוא שהיו בתחילתן תוך הפרק ויצאו אח"כ חוץ לפרק, לפיכך ברישא טהורים שמים השניים הטהורים הם לבדם יצאו חוץ לפרק ועם לא קיבלו שום טומאה, אבל בסיפא שמים הראשונים הטמאים יצאו חוץ לפרק והשניים שיצאו אחריהם לא טהרו שם כמו שביארנו, לפיכך כשחזרו ליד טימאוו, ע"כ. כך פירש הרא"ש וכך גירסתו בפרק כל הבשר (סי' י"ח), וכך כתוב בסמ"ג (עשין כ"ד הל' נט"י ק"יב ע"ד), וכן פירשו הרמב"ם ורבינו שמשון ורא"ש בפירושם למשנה שם, וכן כתב ג"כ הרמב"ם בפרק ו"א מהלכות מקוואות (הלכה ד') וכן פסק הטור. אבל רש"י כתב משנה זו בפרק קמא דסוטה (ד' ע"ב ד"ה שמא יצאו) והוא גורס: נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים, נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה, ע"כ. וכך היא גירסת ספר התרומה. ומפרש רש"י שם הא דאמרו דצריך שיגביה ידיו שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, ז"ל כדתנן וכו' נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים שהרי טיהרו השניים את הראשונים, נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה, כלומר יצאו הראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו הראשונים אלא עד הפרק כמשפטם וחזרו הראשונים ליד טהורה, נטל את הראשונים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורים עד הפרק וחזרו ליד טהורים, שהרי נטמאו תחילה מחמת הידים והשניים לא טיהרו את היוצאים (כיון שלא הגיעו אליהם), הילכך צריך שיגביה ראשי אצבעותיו למעלה שמא יצאו מים הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידים, עכ"ל. ומשמע דטעמא משום דראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק הוא דטמאה הא אם נטל גם השניים חוץ לפרק טהורה וטיהרו שניים את הראשונים שהם חוץ לפרק.

ועיין עוד שם בב"י דהביא דרבינו שמשון כתב בפרק ב' דמסכת ידים פירש הקונטרס וכו': אגב חורפיה לא עיין בה דאלו ואלו אם חזרו לפרק טמאה, לבד כשנטל ראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד טהורה, עכ"ל. אמנם האמת שאין מקום כלל לתמיהת רבינו שמשון, דכן הוה גירסת המשנה לרש"י, ועיין ביאור הגר"א ריש סי' קס"ב.

מעתה מוכרחים אנו לומר דכן היתה הגירסא במתני' קמיה הרשב"א ושוב לא קשה מידי, דרק בכ"י סיפא דמתני' פליג עם רש"י, דרש"י מפרש כשאר ראשונים דעיקר החשש הוא ממים ראשונים שנטמאו תוך הפרק ויצאו חוץ לפרק ולא הגיעו אליהם מים הראשונים לטהרם וכשיחזרו מטמאים, והוכרח לפרש כן מלשון נש"ס "שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו" דלשון זה יותר מכריח שהחשש הוא ממים היוצאים מתוך הפרק חוץ לפרק וחוזרים. אמנם הרשב"א מפרש דהחשש הוא שמקום פיסת היד עצמו יביא טומאה למים שיבואו עליו ויטמאו לכשיחזרו למקום הנטילה [וודאי דגם הרשב"א מסכים לדיוג דמים ראשונים שיצאו וחזרו מטמאים, אלא דלא הוצרך לזה כיון דס"ל שאף מים שיבואו מן הכלי למקום הנ"ל ייטמאו מפיסת היד]. ונראה דהוכרח לזה מלשון המשנה לגירסתם: "נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק" וחזרו ליד טמאה, דמשמע יותר שעצם נתינת מים הראשונים חוץ לפרק היא המטמאתם ולא בחזרתם ממקום הנטילה, וע"כ ההכרח רש"י שלא פירש כן להוסיף "כלומר", דהלשון גופא לא משמע כפירוש זה, ודו"ק.

ולכל הנ"ל דברי הרשב"א באים על נכון דלמד מגירסת המשנה הנ"ל דבכל מקום שיבואו מים שניים על הראשונים המה מטהרים ואף חוץ לפרק, וע"כ פשיטא ליה למ"א בדעתו דאם היה אפשר לצמצם מים השניים באופן שיבואו לגמרי על מים הראשונים הרי הם מטהרים אותם אף חוץ לפרק כלשון המשנה, ולפי זה פשוט דאם יבואו ראשונים עד הפרק ושניים חוץ לפרק מטמאים בחזרתם, כמו בנטל את הראשונים חוץ לפרק ושניים עד הפרק דלגירסתו מטמאו בחזרתם, ודו"ק.

וז"ל החזו"א (שם ס"ק כ"א): כל מש"כ ס"ק י"ח הוא על פי ג' ה"רש וש"פ במשנה פרק ב' משנה ג', אבל לגירס' רש"י סוטה ד' ע"ב אין חוששין למים שחוץ לפרק ולא החמיירו בהן יותר מתוך הפרק, בין שבאו מתוך הפרק חוץ לפרק, ובין שבאו מכלי חוץ לפרק, ומה שהן מיטמאות מהיד או ממים שעל היד אין בכחן לחזור ולטמא היד או המים שעל היד, והלכך אם נטל שניים עד מקום שנטל ראשונים לא איכפת לן כלל במה שיחזרו המים שכלן נטהרות, אלא הא דצריך להגביה, דחיישינן שמא לא הגיעו השניים לסוף ראשונים, וכו' עי"ש עוד מה דהוסיף בכ"ז כיד ה' הטובה עליו. וברוך שכוונתי.

אלא שעדיין צע"ק רישא דמתני' לשיטת הרשב"א, דלגירסתו הלשון: נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים. בשלמא לפירוש רש"י דהחשש הוא רק ממים החוזרים אתי שפיר הלשון, דכיון דלדעתו אין טומאה במקום פיסת היד שהוא חוץ לפרק, ע"כ אם נטל ראשונים ושניים עד הפרק ליכא טומאה דהשניים טיהרו הראשונים, אבל לפירוש הרשב"א דמקום פיסת היד עצמו הוא המביא טומאה, וטעם ההגבהה משום דחיישינן שלא יוכל לצמצם ויצאו ראשונים לשם, ואף דנוטל שניים ומטהרים אותם, חיישינן



שיצאו יותר וייחשבו הם לראשונים, א"כ היכי תימצוי שיטול ראשונים ושניים עד הפרק ויהיו טהורים.

אבל האמת דאין זה קושיא, דלא באה המשנה עתה בלשונה לחדש דין דרב בסוטה דצריך להגביה הידים, והיא חששו כחשש שפי' הרשב"א ולפי זה היה מקום להקשות כנ"ל. רק באה המשנה לומר לן אמיתת הדין דמים שניים מטהרין הראשונים והיו יכולים גם למינקט בלשונם: נטל את הראשונים ואת השניים "חוץ לפרק" וחזרו ליד טהורים, דשורש הדין באו להשמיענו דמים שניים מטהרים את הראשונים. וע"כ אתא רבא להשמיענו חשש הנ"ל ושלפיכך צריך להגביה הידים, ודו"ק.

עוד אפשר עפ"י גירסת מהרש"ל בגירסת רש"י בסוטה שם דצ"ל נטל את הראשונים ואת השניים "חוץ לפרק" וחזרו ליד טהורים, דהוק"ל מאי קמ"ל מתני לפירוש רש"י פשוט שאם נטל עד הפרק טהורים וגם מה שייק בהם לשון "וחזרו" הא לא חזרו משום מקום. ע"כ גרס כנ"ל. ולפי זה אתי שפיר יותר מה שתי' לעיל לדעת הרשב"א.

אלא דעדיין צל"ע לפירש"י וביתר שאת לפירוש הרשב"א לשון המשנה "הידים מטמאין ומטהרין עד הפרק", דלרש"י איה"נ הידים מטמאין רק עד הפרק וחוץ לפרק לא חשיב מקום טומאה, אך מהו שאמרו ומטהרין עד הפרק, הא מים שניים מטהרין גם ביצאו חוץ לפרק. וביותר צ"ע לפירוש הרשב"א שהרי גם "מטמאין עד הפרק" אינו נכון שהרי מטמאין גם חוץ לפרק. גם צ"ע הלשון "כיצד", ועיין במפרשי הש"ס שם שכתבו לפירוש רש"י. ולענ"ד לשון המשנה אתא לאשמעינן עצם דין הנטילה ושהוא עד הפרק בלבד, ודו"ק, ועדיין צ"ע.

אלא דקצת קשה דמלשון הב"י שם שהביא לדעת רש"י ושוב הביא לשון הר"ש לדחות דבריו, ולא כתב כלום בב"י דרש"י גירסא אחרת היתה לו. ונראה שהעמיד הפי' במשנה ומיניה כל הנפק"מ לדינא כגירסת שאר כל הראשונים וכפי', ומאידך הביא דעת הרשב"א ופסקה בשו"ע ולא חש דלגירסת שא"ר כל הדינים משתנים מן הקצה אל הקצה, וגם לא כתב כלום ששיטתו מכרחת רק לגירסת הרש"י, וצ"ע.

מכריח דגם דעת המשנ"ב בשיטת הרשב"א שגירסתו כפירוש רש"י

אך עכ"ז לא מצוינו דרך אחרת לפרש שיטת הרשב"א רק באופן הנ"ל. ונראה עוד דגם המשנ"ב שם מכריח בדעת הרשב"א כהבנת החזו"א דאזיל כגירסת הרש"י. והכרחתי כן מהא דיש לתמוה מקופיא תמיהה גדולה בלשון המשנ"ב בשע"צ שם, דשם במשנ"ב (ס"ק א') הביא שיטת הרשב"א ור' אביגדור דסתם המחבר כדעתם, ז"ל, ויש חולקין וסבירא להו דכשנוטל כל פיסת היד עד הקנה כמנהגנו לא חיישינן שמא יצאו המים חוץ למקום הזה ויחזרו, ועיקר החשש הוא רק בשלא נטל כי אם עד קשרי אצבעותיו דאז חיישינן שמא בעת הנטילה נשפך מעט מן הכלי לחוץ קשרי אצבעותיו, דקשה לצמצם שם, וממילא נטמאו שם המים, ומים שניים לא הגיעו שם לטהרם, וכשלא יגביהם ירדו המים הטמאים למטה על אצבעותיו ויטמאו אותם. והמחבר סמך עצמו על זה להקל, ולא בשעה"צ שם ס"ק ה' ביאר טעם הרשב"א דס"ל דכשנוטל עד סוף פיסת היד לא בעינן שיגביה דיו, ז"ל, רוצה לומר, דאף שאם היו יוצאין המים הראשונים שנטמאו מהדין חוץ לפיסת היד "ותמים שניים לא הגיעו כל כך כדי לטהרם" והיו חוזרים אח"כ בודאי היו מטמאין הידים, סבירא ליה לרשב"א דמסתמא לא חיישינן שמא יזובו המים מעצמן, וכר ע"כ.

וצע"ג מנין ליה להמשנ"ב להוסיף בדעת הרשב"א דאם היו יוצאין המים הראשונים שנטמאו מהידים למקום הזרוע היו מיטהרין אי הוו המים השניים מגיעים כל כך כדי לטהרם, דע"כ לא שמענו בדעת הרשב"א דמים שניים מועילים לטהר רק ביצאו למקום פיסת היד שהוא מקום נטילה לתרומה, וס"ל דמים שנטמאו שם שייך בהו טהרה ע"י מים שניים וכנ"ל דהוא מקום נטילה לשאר דברים, אבל ביצאו חוץ לזרוע שאינו מקום נטילה ואינו מביא טומאה מהיכי תיתי שיועילו שם ביאת מים שניים. אלא דהאמת הורה דרכו, דס"ל דאין מקום לפרש שיטה זו רק אם הוה גירסתם כגירסת רש"י, ולגירסא זו אין שום חילוק להיכן יצאו מים הראשונים דבכ"מ שהגיעו מים אלו תיקנו חז"ל דמים שניים מטהרין אותם, ומוכרח כן מלשון המשנה נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה, הוא אם באו השניים אף הם חוץ לפרק למקום ראשונים יטהרום.

ואף שהיה מקום עדיין להקשות, דבשלמא לפירוש רש"י דלא איכפת ליה כלל דמקום פיסת היד חשיב מקום נטילה, ועיקר החשש הוא למים שנטמאו במקום נטילה ויצאו חוץ לפרק ולא הגיעו מים שניים אליהם ושוב חזרו וטימאו, איה"נ לפירוש זה אין שום חילוק בין אם יצאו לפיסת היד או יצאו לזרוע דמים שניים מטהרים הראשונים בכל מקום. אבל לפירוש הרשב"א דמקום פיסת היד היא המטמאת וחשיבא למקום נטילה אפשר דיועילו מים שניים רק שם משום דשייך שם טהרה ונטילה, אבל ביצאו לגמרי למקום הזרוע שוב לא יועילו מים שניים. י"ל דלמדך כן המשנ"ב בממ"ג, דאם עיקר הסיבה הוא משום דהוא מקום נטילה וטהרה, ומים שניים יועילו שם רק משום נטילה, "הא קי"ל דאין נטילה לחצאין", וע"כ דכן תקנו חז"ל דמים שניים מועילים לראשונים, וא"כ שוב אין חילוק אם הוא במקום פיסת היד למקום הזרוע וכ"מ שיבואו שניים על הראשונים יטהרום. וכז"י רק אם גירסתו כנ"ל ודו"ק.

יישוב שיטת המהרל"ח עפ"י יישוב הנ"ל

ומעתה לכל הנ"ל לא נסתר שיטת המהרל"ח מדברי הרשב"א הנ"ל דנתקשינו בראשונה דאיהו תרופה נמצא שלא להצריך הגבהת הידים בעצת הרשב"א ליטול עד סוף פיסת היד, הא כשם דאי אפשר לצמצם בנטילתו עד קשרי האצבעות כן אי אפשר לצמצם בנטילה עד סוף פיסת היד שלא יצא למקום הזרוע, ואיה"נ דמקום הזרוע אינו מקום טומאה, אך מים ראשונים שיצאו אליו מפיסת היד טמאים, וגם באופן שמשפיל ידיו דאין הכי תימצוי שיצאו מים טמאים למקום הזרוע שהרי מושפל ועומד הוא הא לשיטת המהרל"ח כל מים שיהיו שם נטמאים בנגיעתם במים הראשונים הנמצאים בפיסת היד וכשיטול השניים לא יטהרו הטמאים שמחוץ לזרוע ויחזרו ויטמאו היד. ומעתה כז"ל ליתא דס"ל לרשב"א כדעת רש"י ולשיטתם מים שניים מטהרים גם במקום הזרוע, אי"כ אף אי נימא שהמים הנמצאים שם ייטמאו בנגיעתם וכנ"ל אך יועיל להם תרופה גם בלא הגבהה ע"י מים שניים שיבואו עליהם, ופשוט.

אלא דאם איכא לדחות שיטת מהרל"ח מדברי הרשב"א, לא מחמת שיטתו וכנ"ל אלא מלשונו שכתב: דלחולין עד לפרק העליון שהוא סוף כף המחובר לזרוע, וכל שנוטל "עד שם" וחזרו ונותן שניים "עד אותו פרק עצמו" למה נחוש שהרי למקום שנתן הראשונים יתן השניים "וליוצאים למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע אין לחוש שאותם אין להם שום טומאה שלא גזרו אלא על

הידים". ואם כדברי המהרל"ח ודאי דאיכא לחוש ליוצאים למעלה מן הפרק ההוא על קנה הזרוע שהרי בנגיעתם בראשונה קיבלו טומאה וכיון "שחזרו ונותן שניים עד אותו פרק עצמו" ולא על מים הנמצאים על הזרוע עדיין לא נטהרו מים אלו ע"י השניים ובחזרתם יטמאו. וע"כ דס"ל דאין מים העומדים שלא במקום טומאה מקבלים טומאה בנגיעתם במים העומדים במקום טומאה, ודו"ק. לבד אם נאמר דאתא רק לאפוקי שיטת הערוך דס"ל דזרוע חשיב מקום טומאה, וצ"ע.

ובאגב מלשון הרשב"א הנ"ל יש להעיר עמ"ש במשנ"ב (שם ס"ק א' ושעה"צ ס"ק ה') בביאורו לשיטת הרשב"א דס"ל דכשנוטל כל פיסת היד "לא חיישינן שמא יצאו המים חוץ למקום הזה ויחזרו", וביאר בשעה"צ "סבירא ליה להרשב"א דמסתמא לא חיישינן שמא יזובו המים מעצמן". ולא זכית להבין דודאי אם לא ישפיל ידיו איכא למיחש אף לרשב"א דיצאו מים טמאים חוץ למקום הזה, ורק דהרשב"א ס"ל דכשנוטל עד סוף פיסת היד "יועיל ההשפלה", דכיון דמשפיל שוב אין מציאות שיבואו מים מן פיסת היד לזרוע דהא משפיל, ולמים שיבואו מן הכלי על מקום הזרוע לא חיישינן דשם לא יטמאו המים מן הזרוע, דלא גזרו טומאה כי אם על הידים ולא על הזרוע, וכלשון השעה"צ גופא שם בהמשך, ורק בנוטל עד סוף קשרי אצבעותיו איכא למיחש אם ישפיל, כיון דמים גופא שיבואו על פיסת היד המה יחזרו ויטמאו, וא"כ מהיכי תיתי שיחזרו דעל זה הוצרך המשנ"ב לחדש דמסתמא לא חיישינן שיצאו המים, וצ"ע. שוב מצאתי בחזו"א שם דכן הבין בפשיטות בדעת הרשב"א דכיון דמשפיל אין שום היכי תיתי שיזובו המים לשם, ולא משום דלא חיישינן וכו' כלשון המשנ"ב, וצ"ע.

אם דין הגבהת הידים שייך בנוטל רביעית בבת אחת או מטביל ידיו

ב. בב"י הובא שיטת הערוך (ולהלן יתבאר דזו היא נמי שיטת תלמידי דרבינו יונה) דס"ל דסיבת הדבר דצריך להגביה הידים, שמא יבואו מים חוץ לפרק במקום הזרוע וייטמאו שם מחמת הזרוע עצמה, וע"כ דס"ל כגירסת רש"י וכשיטת הרשב"א דאף שיועילו מים שניים, חיישינן דלא יבואו על כל מקום נטילת הראשונים, או שילכו יותר במקום הזרוע ממקום שהלכו המים הראשונים ועי"ז יעשו הם עצמם במקום הנ"ל ראשונים, ובחזרתם יטמאו מקום הנטילה, דאי ס"ל כגירסת שא"ר יקשה טובא דלגירסתם בפירוש אמרו במשנה דאם נטל את הראשונים עד הפרק והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד "טהורה", ואם מקום הזרוע עצמו הוא המטמא הו"ל לטמאות בחזרתם. אלא ע"כ דגרס כרש"י, רק דלרש"י אין המקום שחוץ לזרוע מטמא רק מה שיוצאין מים שבתוך הפרק חוץ לפרק וחזרו, ולדעת הערוך חוץ לפרק עצמו הוא המטמא, וכיון דלשון המשנה לגירס' היא נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה, ומיניה דאם שניים היו באים ג"כ למקום שבאו ראשונים היה המקום נטרה, ע"כ הדחשש הוא שמא לא יוכל לצמצם וכנ"ל. ושיטת הערוך היא היא שיטת הרשב"א. רק דלרשב"א מקום הזרוע לא חשיב מקום טומאה, ולערוך חשיב, וכשם דלרשב"א כשנוטל עד פיצול האצבעות חיישינן שלא יצמצם ויבואו מים על פיסת היד שהוא מקום טומאה ויחזרו ויטמאו, כן הוא לערוך גם אם ננטל עד סוף פיסת היד, דחיישינן כנ"ל שיבואו מים על מקום הזרוע שהוא מקום טומאה ויחזרו ויטמאו. וכן כתב להדיא הב"י בפירושו לשיטת הרשב"א, ז"ל, נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזרו לאצבעות שהוא מקום הנטילה, "וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחששת רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם במקום שאינו מכלל היד לענין נטילה", ע"כ.

עוד הביא הב"י דבמרדכי (פרק אלו דברים, ברכות ס"י ר"ב) כתב בשם התוספתא (ידו פרק ב' הלכה א') שהמטביל ידיו אינו צריך להגביהם. ושכ"כ הסמ"ג (עשין כ"ז הל' נט"י ק"ג) ג"כ בשם התוספתא, וכתב הב"י דנראה הטעם, לפי שאין שם מים שנטמאו ביד, ומטעם זה נראה לו לב"י דהוא הדין למי ששפך רביעית בפעם אחת על ידיו, דכיון דאין שם מים טמאים כלל לא חיישינן אם אינו מגביהם. וסמך דבריו על לשון הסמ"ק (סי' קפ"א עמוד קל"ג) עיי"ש. אלא דהוסיף: ומיהו לדעת הערוך שפירש שהטעם שצריך שיגביה ידיו מפני שמים היוצאים מיטמאים בזרוע, "אפילו במטביל ידיו צריך שיגביה, דהא איתא למיחש שמא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים", עכ"ל. מעתה פשוט יוצא דלדעת הב"י אף לרשב"א ההולך בשיטת הערוך, אם יטביל ידיו עד מקום פיצול האצבעות או ישפוך רביעית בבת אחת עד שם לא יועיל לו כלום אם לא יגביה ידיו, כיון דמים היוצאים למקום פיסת היד יקבלו טומאה ממקום הנ"ל ויחזרו ויטמאו את הידים.

ולפי זה צ"ע טובא על פסקו בשו"ע, דאחר שפסק שם להדיא כדעת הרשב"א מהו שכתב שם: וכן אם שפך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת, כיון דאין שם מים טמאים כלל אין צריך להגביה ידיו. וכן המטביל ידיו אין צריך להגביה ידיו. ע"כ. ואם כשיטת הרשב"א הוא דאזיל הא עדיין בעי להגביה ידיו כיון שייטמאו במקום פיסת היד, כשם שלערוך ייטמאו במקום הזרוע, ואכן בתמיהה גדולה זו תמה המ"א (שם סק"א), והכריח דצ"ל דחזר בו הרב ב"י, וסבירא ליה דמטביל וברביעית אין מקבלין המים טומאה כלל אפילו מחוץ למקום הנטילה אף לדעת הערוך, וכתב דהכי מסתבר, דהא הפוסקים כתבו כן בשם התוספתא, ובודאי לא פלגי הרשב"א והערוך על התוספתא.

אמנם בפמ"ג (שם אשל אברהם סק"א) דחה התמיהה מעיקרא, ז"ל, ויש לעיין בזה, דלערוך שפיר, דחוץ ליד מקבלים המים טומאה, אי"כ במטביל והוציא חוץ למקוה נטמאו המים חוץ ליד ויזובו ליד, וכן רביעית, מה שאין כן לרשב"א דסרך תרומה לחומרא דחוץ לאצבעות מקום טומאה, הוא הדין דיש שם מקום טהרה ברביעית בבת אחת, והוא הדין בטובל, ע"כ. הרי שרוצה לחלק, דלדעת הרשב"א כיון שמקום פיסת היד אף שאינו מקום נטילה לחולין הוא מקום טומאה ואף מקום נטילה לתרומה, אי"כ אפשר דיועיל לו נטילת רביעית או טבילה לטהרו. ואני שמעתי ולא אבין, דהרי מוכרחים אנו לומר דגירסת הרשב"א היתה כגירסת רש"י בלשון המשנה, והכרחנו לעיל בראיות נכוחות דלדעת הרשב"א אין מועילים מים שניים על מקום פיסת היד מדין נטילה, דאין נטילה לחצאין, ורק משום דמעלה עשו למים ראשונים דבכ"מ שיבואו יועילו המים השניים לטהרם, וא"כ שוב אין שום סברא לחלק בין שיטת הערוך לשיטת הרשב"א וצ"ע.

וע"כ כהכרח המ"א דב"י חזר בו. והסברא מכרעת כדבריו, דכשם דפשיטא לן דלדעת כל הגי' ראשונים דאזלו כגירסת רש"י, אם יבואו מים שניים על הראשונים יטהרום אף במקום טומאה, הוא הדין והסברא לנטילה ברביעית או בטבילה, דכיון דאינם מים טמאים חשיבי כאילו מים ראשונים ושניים באו למקום אחד ובטהרתם עומדים, ודו"ק.

אמנם עדיין צריך לי לעיין יישוב זה, דמהיכי תיתי לומר שחזר בו בשו"ע ממה שכתב בב"י אחר שלא הזכיר כלום מחזרתו. ולולי דמסתפינא כיון שלא מצאתי לי חבר בזה בשאר פוסקים, היה נלענ"ד דגם בדעת הרשב"א ס"ל לשו"ע כדעתו בערוך שלא יועיל נטילת רביעית בבת אחת או טבילה, ולשון זה שכתב בשו"ע כתבו רק אחר משכ"כ לעיל מיניה דכל מה דבעינן שיגביה ידיו היינו כשאינו נוטל כל היד עד מקום חיבור היד עם הזרוע, אבל אם נוטל עד שם אין צריך להגביה ידיו, על זה הוסיף דהוא הדין אם ישפוך על שתי ידיו רביעית בפעם אחת עד סוף פיסת היד שוב אין צריך להגביה ידיו כיון דאין שם מים טמאים ונטל שפיר עד סוף פיסת היד וטיהר כל היד, ושוב ליכא למיחש שיטמא ידו ממקום טומאה, כיון דליכא מקום טומאה שהרי נטל רביעית בבת אחת על כל ידו, ואיה"נ דגם לדעת השו"ע אם היה נוטל או טובל כנ"ל רק עד קשרי אצבעותיו לא היה מועיל כלום כיון שהיה נטמא ממקום טומאה.

לכוונת השו"ע היתה לומר לך דלכלל הדיעות כשטביל ידיו או שפך רביעית מהני בזה, וכדביאר בשעה"צ ס"ק י"ד הא דכתב במשנ"ב ס"ק ט' דטעם דכהיום נהגו העולם שאין מדקדקין להגביה הידים, מפני שנוטלין רביעית על כל יד יוד, וגם שנוטלין עד סוף פיסת היד, וביאר בשעה"צ: דממה נפשך, הלא לשיטת כמה ראשונים מהני רביעית לזה, וכדלקמיה בפנים, "ואפילו לדעת הרשב"א דלדידיה לא מהני רביעית לזה, הלא לדדידיה אין צריך כלל לזיזהר כשנוטל כל פיסת היד", עכ"ל ודו"ק. ובכאופ"ח חזינו מפשיטות הלשון בשעה"צ שהבין דלא חזר בו בשו"ע ובאמת לרשב"א לא יועיל נטילת רביעית בפעם אחת עד מקום קשרי האצבעות, ודו"ק.

ויש להכריח כתירוציונו שלא בא השו"ע רק להשמיענו דלכלל הדיעות (לבד משיטת הערוך דלא איפסקא להילכתא כלל) בנטל רביעית בפעם אחת עד סוף פיסת היד שוב ליכא למיחש, דאי כהבנת המ"א דאירי לשיטת הרשב"א חזר בו לדעתו וס"ל שאין מי רביעית נטמאין, אי"כ יקשה שפיר דהא דעת הרשב"א להחמיר כשיטת הראב"ד דגם בנטל רביעית בבת אחת לא עלתה נטילתו ולעולם בעי מים שניים, (עיי' ב"י סימן זה ומשנ"ב להלן ס"ק י"ז ושעה"צ י"ז), אי"כ גם אי נימא שאין מקבלין טומאה ממקום פיסת היד, הא עיקר נטילה לא עלתה בידו ועדיין איכא טומאה על כל ידו, ולפי זה אף לענין הגבהת הידים צריך להגביה בכל ענין, שהרי עיקר טעמו שיועיל רביעית הוא משום "ולכיא מים טמאים כלל", ואם לדעת הרשב"א עדיין איכא מים טמאים מ"ט יועיל שלא יוצרך להגביה ידיו. רק אם נפרש כנ"ל דדין רביעית רצה השו"ע להשמיענו לכל הדיעות, ודו"ק.

ביאור שיטת תלמידי רבינו יונה והכרח דאזלו כשיטת הערוך

ג. והנה אחר שבידרנו היטב שיטת הרשב"א ומינה הבנו היטב שיטת הערוך נחזור שוב לבאר שיטת תלמידי רבינו יונה ולהוכיח דשיטתם היא ממש שיטת הערוך, ושוב לא יקשה מידי גם מתר"י על שיטת מהרל"ח.

הנה הזכרנו לעיל לשון תר"י, ותמיהת ב"י ושאר מפרשים על שיטתם, ויישוב מהר"י בן חביב, ומה שתמנהו עפ"יז על שיטת מהרל"ח, עיי"ש בכ"ז. אמנם האמת דגירסא מוטעית נזדמנה קמיה הב"י וזהו שגרם לכל התמיהות, וגירסה הנכונה הנמצאת בכת"י היא: פירוש, שיעור הנטילה הוא עד הפרק שבין חיבור היד והזרוע כדכתבין לעיל. ועכשיו בא להשמיענו שבשעת הנטילה צריך שיזהר "שיגביה" ידיו למעלה עד שינגבם, מפני שאם "לא" יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה, עכ"ל.

ודרך אחת היא לפרש שיטה זו עפ"י גירס' שבכת"י כשאר ראשונים וכגירסתם בלשון המשנה רק עפ"י שיטת המהרל"ח, דכיון דמים ראשונים נטמאים בכל היד, עד אף דאם ישפילם ליכא למיחש למים החוזרים, אך מים אלו עצמם הנמצאים במקום הזרוע (שאינו מקום טומאה) יקבלו טומאה בנגיעתם במים הראשונים הטמאים הנמצאים על היד, וכיון שמקום הזרוע אינו מקום טומאה ומיניה גם שאינו מקום טהרה איכא למיחש שיקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים טומאה ממים הטמאים שעל הזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה. ומה שהזכירו מים ששופך באחרונה, דדצונם לומר דאף אם מים שניים ידחו מים הראשונים הא הם עצמם יקבלו טומאה בנגיעתם בהם שם ובחזרתם יטמאו היד, ודו"ק.

אמנם היותר נכון בביאור שיטתם, דגרסו בלשון המשנה כגירסת רש"י, רק שיטתם היא היא שיטת הערוך, דאם כהבנת רש"י שאין מקום שחוץ לפרק מקום טומאה, רק עיקר החשש שמא לא יבואו מים שניים בכ"מ שבאו ראשונים, אי"כ עצה הטובה ביותר היעוצה לשיטת רש"י היא השפלת הידים מתחילה עד סוף, דבאופ"ז אין שום הכ"ת שיחזרו מים טמאים חוץ לפרק ודו"ק, ולפי זה מהו שאמרו תר"י "שאם לא יגביהם יקבלו המים ששופך באחרונה טומאה מהזרוע", ואיך יקבלו טומאה אם תשפיל ידיו ולא חזרו ויצאו מים טמאים. וע"כ דאזלו כשיטת הערוך (וכשיטת הרשב"א עד מקום הפרק לדעתו) וכגירסת רש"י בלשון המשנה שמקום הזרוע עצמו הוא מקום טומאה ומטמא מים הבאים עליו, ואתי שפיר לשונם מאוד לפי זה, דצריך לזיזהר להגביה ידיו למעלה "עד שינגבם", מפני שאם לא יגביהם יקבלו מים ראשונים טומאה מהזרוע, וגם יקבלו המים ששופך באחרונה לטהר המים שעל הידים "טומאה מהזרוע" כיון דאינו יכול לצמצם מים שניים שיבואו רק על מקום מים ראשונים לטהרם, וחיישינן שיצאו מעט יותר מן הראשונים על הזרוע והם יצאו מים טמאים. מהזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים ולא עלתה לו נטילה, ודו"ק.

שוב מצאתי דכן פירש להדיא בהגהות הב"ח שם דעת תר"י, ז"ל, נ"ב סובר הרב דמשום מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו ליכא למיחש, שהרי כששופך השניים מטהרים את כל המים שנטמאו תחילה בין אותם שהם על הפרק בין אותם שיצאו חוץ לפרק וחזרו, וכמו שגורס רש"י במשנה נטל את הראשונים ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טהורים, נטל את הראשונים חוץ לפרק ואת השניים עד הפרק וחזרו ליד טמאה, דדוקא כשיצא מים ראשונים חוץ לפרק ועל השניים לא הקפיד ליטול עד מקום שיצאו הראשונים התם הוא כשחזרו מים ראשונים לידו טמאוא כדפירש"י להדיא, וסובר הר"י דמשום הך חששא לא היינו מחייבים אותו בהגבהה עד שינגבם אלא היינו מחייבים אותו לעולם שיטול ידו בשניה ג"כ בשפע כמו בראשונה, לפיכך מפרש הרב דהחששא הוא מפני מים השניים, דשמא בראשונה לא יטול כי אם עד הפרק דהיינו בין חיבור היד והזרוע, ובשניה יצאו מים בלא כוונה חוץ לפרק דהיינו על הזרוע ויקבלו טומאה מהזרוע ויחזרו ויטמאו את הידים, ומשום הך חששא הצריכהו שיזהר שיגביה את ידיו כל שעת הנטילה עד שינגבם, עכ"ל, ודבריו קילורין לעיניים.

והשתא אתי שפיר מאוד מה שכתבו דהגבהת ידיו צריך למהוי "עד שינגבם",

המשך בעמ' יז

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

המנהג וטעמו

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

ויש ליגע במקומות המכוסים ג"כ קודם נטילה שניה ואח"כ נוטל כמ"ש לקמן אות ד' יעו"ש, ואם לא אפשר בבי' נטילות כגון שאין לו מים כי אם לנטילה אחת או כגון

שהוא טרוד ואינו יכול להתעכב אז יעשה נטילה אחת של ג' פעמים בסירוגין דג' פעמים בסירוגין מעויל ג"כ לנטי' לאכילה כמ"ש לעיל סי' קס"ב אות ב' דכוונת נטי' של שחרית ושל אכילה שוים הם אלא דשל שחרית צריך ג' פעמים בסירוגין משום שיבתא ולאכילה אין צריך אבל אם עשה גם נטי' של אכילה בסירוגין אינו מזיק, ויכוין בנטילה זו להעביר רוח רעה של בית הכסא וגם כדי לטהר ידיו לאכילת פת, ואחר שנטל ג' פעמים בסירוגין אז יעשה שפשוף ג"כ ג' פעמים כנז' סי' קס"ב אות ב' ואח"כ יברך אשר יצר ואח"כ יגביה ידו כנגד ראשו ויברך על נטי' ואח"כ ינגב ידיו ויברך המוציא, ועיין לעיל סי' קנ"ח אות פ"ב ופי"ג ולקמן אות ו'.

ועיין שם עוד באות ד' שכתב: וכתב שם השל"ה דמ"מ יהיה נזהר שימשמש בידייו בגופו במקום הנסתר כדי שיביא את עצמו לידי חיוב נטילה כי אם ישארו נקיים ובלי הסח הדעת אין יברך על נטי' אח"כ עכ"ל והא דכתב זה השל"ה דיגע במקומות המכוסים כדי שיוכל לברך על נטי' משום הדוקשה לו דלעיל סי' קנ"ח סעי' ז כתב דהנוטל לדבר שטיבולו במשקה או שלא לאכול ואח"כ רוצה לאכול אם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה ואין כתב כאן דיברך על נטי' על נטילה שניה וע"כ כתב דיגע בידיו במקומות המכוסים כדי שיטמאו ידיו ויוכל לברך יעו"ש.
מיהו המ"א סק"ב כתב על דברי השל"ה הנז' דכיון שנטל כדינו למה ליה לחזור ולגרום טומאה ולטול ולגרום ברכה אלא דבראשונה אינו נוטל כדינו יעו"ש, והא"ר אות ב' תירץ דהכא גרע שמכוין בראשונה שלא יהא לאכילה משא"כ לעיל שלא כיון בפירוש שלא תהא לאכילה יעו"ש, וכ"כ א"א אות ב'. ונראה לענין דינא אם אפשר לו אינו נוטל בראשונה כדינו כגון כבלי נקוב או מים פסולים וכדומה ויברך על נטי' ואם אי אפשר לו בזה כגון שאין לו כלי נקוב וכו' נאמר דהא חייב לברך על נטי' ואם אי הסח הדעת מנטילה ראשונה אז בראשונה יכוין שלא תהא זה לאכילה כי אם דוקא להעביר רוח רעה של בית הכסא ואח"כ יעשה ג"כ כמ"ש השל"ה שיגע במקומות המכוסים ויחזור לטול ומברך על נטי'. והגם דהמ"א כתב על דברי השל"ה למה ליה לגרום טומאה ולגרום ברכה, אז אינו מוטב גורם ברכה דהא חייב לברך על נטי' כמו שתקנו רז"ל וגם יש לנטילה ולברכה זו טעם בסוד להתעכב על נטי' ואם אי דהא דאינו מברך אם כבר נטל ולא הסיח דעתו משום דיש אומרים דנטי' לחולין אין צריך כוונה כמ"ש סי' קנ"ח סעי' ז וקיי"ל סב"ל אבל אם בא לחייב עצמו בברכה כדי לצאת אליבא דכו"ע לא נקרא זה גורם ברכה, ועוד דהא יש אומרים דאם כיוון בראשונה שלא תהא לאכילה יכול לברך בשניה וע"כ מ"ש הוא העיקר, ועיין לעיל סי' קנ"ח אות ס"ד.

ועיין בספר בן איש חי פרשת שמיני אות ט' שכתב: אם עשה צרכיו ורוצה מיד לאכול יטול ידיו תחילה בשביל עשית צרכיו, ויברך אשר יצר, ואח"כ יגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו, ואז יטול ידיו ויברך על נטי', אבל אי אפשר לעשות נטילה אחת לשתיהם, דאין הנטילה שוות, מפני כי נטילת בית הכסא צריכה שלוש פעמים בסירוגין, ונטי' לאכילה צריכה שלוש פעמים רצופין בזה אחר זו, לכך יעשה כאשר כתבנו, מיהו אם אין לו מים הרבה או שהוא צריך למהר יעשה כך שיטול ידיו בסירוגין שלוש פעמים, ויכוין בנטילה זו אדעתא דהכי שרוצה לאכול, ויברך על נטי' והמוציא, ואחר שיאכל כזית של המוציא יברך אשר יצר, אך לא יעשה כך אלא מזדחק, דלכתחילה טוב לעשות שתי נטילות, כל אחת כדינה, כאשר כתבנו.

ועיין בתשובות ומהנהגות סי' קס"ח שכתב: קודם נטי' אם הלך לעשות צרכיו מסיק במשנ"ב ריש סימן קס"ה שנוטל ב' פעמים, פעם ראשונה שלא כדון נטילה רק מעט משום נקיות, ומברך אשר יצר, וחזור ונוטל בנטילה גמורה ומברך על נטי', ומביא יש אומרים שנוטל רק נטילה אחת ומברך על נטי' ואשר יצר, ובדיעבד יש לסמוך על זה.

ואני שמעתי דיעה כמכרעת, שנוטל ידיו רק פעם אחת וכדון ומברך על נטי', ואחר הניגוב דוקא מברך אשר יצר, שאחרי ברכת על נטי' והניגוב יש אומרים שאין צריך ליהרר מהפסק דביבור וכמבואר במחבר ריש סימן קס"ו, רק מסקינן דטוב ליהרר, וכהאי גוונא שאומר אשר יצר אין צורך ליהרר כלל, ולפי דברי מ"ר הגה"ר רבי משה שניידער זצ"ל נוכח אצל הקדוש ה"חפץ חיים" וראה היאך הקדוש זצ"ל נטל ידיו רק פעם ויברך על נטי', ואח"כ כשגמר לנגב אמר אשר יצר, והיינו דלא כמו שפסקו בעצמו במשנ"ב לטול פעמיים, אבל לפי דבריו בירך אשר יצר אחר הניגוב ובזה סמך על המקילין, וכן בחזו"א סוף סימן כ"ב כתב שכן המנהג לטול רק פעם אחת ולהקדים על נטי' לברכת אשר יצר ולדבריו יש לומר אשר יצר אחר הניגוב.

ועיין בספר דעת תורה שהקשה: והנה לפי מ"ש התוס' בברכות נ"א ע"א ד"ה מעיקרא וכו' ועוד כמב"ק וכן הוא בשו"ע סוף סימן קנ"ח דלפניך מברכין על נטי' אחר נטילה משום דלפעמים אדם יוצא מבית הכסא [ואין ראוי לברך קודם נטילה] וכו', ואם צריך לטול ידיו ב' פעמים [ביוצא מבית הכסא כמ"ש בשו"ע כאן], הרי לא שייך טעם זה, וצריך לומר דלפעמים עושה צרכיו באמצע הסעודה ואינו נוטל אלא פעם אחת כמ"ש מג"א סק"א, ועיין שם בהערה שתיצדו וז"ל: טעם זה שכתב אוזמזר ז"ל נראה דוחק לתלות כל עיקר דין זה במה דלפעמים עושה צרכיו באמצע הסעודה, ולענ"ד האי "דלפעמים אדם יוצא מבית הכסא" וכו' שכתבו התוס' לאו דוקא, אלא העיקר שאין ידיו נקיות, כלומר: דהא יש לו לאדם לבדוק עצמו קודם סעודה שמא יהא צריך לנקבו, כדאמרינן בברכות כ"ג ע"ב. ועוד בכמ"ק הרוצה ליכנס לסעודת קבע מהלך וכו' ויפנה ואח"כ כנס, וכו"ה ברמב"ם פרק ד' מהלכות ידעות, וא"כ י"ל דאיידי כהאי גוונא שנכנס לבית הכסא אבל לא הוצרך לנקבו, ומ"מ נטילת ידים בעי כדאיתא בשו"ע סי' ד' סעיף י"ח ע"ש, וזהו כוונת התוס' שלפעמים אדם בא מבית הכסא וכו', וממילא אין כאן טעם הפסק של ברכת אשר יצר ששנינו כאן. ואמנם כ"כ הרא"ש בפ"ק דפסחים וז"ל: והאי טעמא שייך נמי בנטי', שנהגו לברך אחר הנטילה לפי שבבוקר שידיו מלוכלכות לא מצי לברוכי עד אחר הנטילה לכך נהגו לעשות כן אף בנטילה דסעודה וכו' ע"ש, וכן הוא בטור ושו"ע סוף סי' קנ"ח שכתבו בסתם "דלפעמים אין ידיו נקיות" ותו לא מידי, ומצאתי בארחות חיים הלכות נטי' סי' כ"ז וז"ל: וכשינגב ידיו וכו', ויש אומרים מזה דנשים וכו' מידי דהוי אנטילת ידים בסעודה דמברכין אחר הנטילה אעפ"י שהוא נקי לברך, מידי דהוי אידים דבית הכסא דאינו יכול לברך קודם הנטילה, ולא פלוג רבנן, ה"נ לענין טבילה עכ"ל.

בענין שיעור ד' מילין

שו"ע סי' קס"ג סעיף א': אם אין מים מצויים לפניו בריחוק יותר מארבעה מילין ולאחריו מיל יטול ידיו במפה ואוכל פת או דבר שטיבולו במשקה, ועיין בביאור"ל שם ד"ה בריחוק שכתב: ומסתברא דכשהוא נוסע בגמלא פרחא [כגון על פאס"ט (מרכבת דואר) וכו"נ] אין חושבין לפי אורך הדרך אלא לפי חשבון הזמן של הילוך ד' מילין לאדם בינוני שהוא שיעור ע"ב מיינוט"ו, וכי"ז דוקא כשהוא רעב הרבה וכנ"ל, אמנם עיין במשנ"ב סי' צ"ב לענין מים לתפלה כתב: ורוכב דינו בכל זה כמהלך ברגליו, גם אין חילוק בין דרך רע לטוב, ועיין בסי' ק"י במשנ"ב ס"ק ל' שכתב בשם

הרב אליהו נכס

נוולל "אליבא דהלכתא" קריית ספר

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה

הערך נמצא בדף השיחה של הדף הזה



שי"ח הלכה

בדין ברכת על נט"י

נטל ידיו ודיבר כיצד יתנהג

שאלה: יש להסתפק הנוטל ידיו ודיבר, האם יכול לברך על נטילת ידים, או לא.

ויש להסתפק בין באופן שעדיין לא ניגב, ובין באופן שכבר ניגב, וצ"ע.

תשובה: אם נגב, ראוי שיטול עוד פעם ויברך, (תשו' בכת"י).

[א"ה: משמע שכשלא ניגב, יכול לברך בלי נטילה עוד פעם].

נטילת ידים בשביל "הברכה" כיצד

שאלה: מי ששכח לברך על נטילת ידים של שחרית קודם התפילה, כיצד ראוי לנהוג, שהנה המ"ב (סי' ד' ס"ק א') כתב בשם החיי אדם, שאם לא בירך ענט"י קודם התפילה, אין לברך אחר התפילה, לא מיבעיא לטעם הרא"ש שנט"י מטעם שידיו של אדם עסקניות, וצריך נטילה לתפילה, א"כ אחר התפילה אין לברך, אלא גם לטעם הרשב"א שנט"י משום "בריה חדשה", מ"מ הנטילה משום שאנחנו ככהנים המתקדשים מהכיוור לפני העבודה, וזהו דוקא בתפילה שזהו כעבודה, אבל אחר התפילה אין לברך. ולפי"ז כיצד יתנהג מי ששכח לברך קודם התפילה.

תשובה: יטול לסעודה ויברך, (תשו' בכת"י).

[א"ה: הכוונה שיוכין בברכה גם על נט"י של שחרית, ובאמת שמכיון שהמ"ב פוסק שעבר זמן הברכה, מדוע צריך לעשות עצה זו של נט"י לסעודה, ושמה אפי' שמצד הדין עבר הזמן, אבל "ענין" של ברכה אם יכול לצאת, יש ענין, ודו"ק].

דין הברכה בטובל ידיו בים אחר שהיה בים

שאלה: מי שהיה בים זמן מסויים, וממילא ידיו טבולים בים בלי כוונה לטבילה, [שיש שיטות שמועיל להחשב כטבילה], ואח"כ יוצא מן הים, ורוצה לאכול, וטובל ידיו במים לשם טבילת ידים לסעודה, האם יכול עכשיו לברך על הטבילה, [או שצריך לחשוש שכבר יצא בטבילה שבתחילה, אפי' בלי כוונה, ועבר כבר זמן מרובה ואין יכול לברך], וצ"ע.

תשובה: צריך לברך, (תשו' בכת"י).

[א"ה: צ"ע טעמא דמילתא, האם בגלל שמברך עכשיו על הטבילה שבתחילה, או שהוא ברכה על טבילה של עכשיו, ולא חוששים לטבילה הראשונה, וצ"ע].

נטל ידיו לטיבולו במשקה ובירך כיצד ינהג

שאלה: בנט"י בטיבולו במשקה, יש מחלוקת אם מברך או לא, ויש להסתפק באופן שנטל ידיו לטיבולו במשקה, ובטעות "בירך", כיצד יתנהג עכשיו, שיש שיעצו שיאכל "פת" על סמך נטילה זו שמעיקר הדין קי"ל שנטילה לטיבולו במשקה, פוטר נטילה של פת, וממילא הוי זאת ברכה על נטילה לפת, ולא יחשב ברכה לבטלה, האם כך ראוי לנהוג, או לא.

תשובה: עי' או"ח סי' קנ"ח ס"ז, אלא יטול עוד פעם בלי ברכה ויאכל פת, (תשו' בכת"י).

[א"ה: השו"ע שם הביא יש אומרים שנטילה לטיבולו במשקה אין נחשב נטילה לפת, והטעם שסוברים שטיבולו במשקה א"צ נטילה, וממילא אין זה נטילה של חיוב ואין פוטר נטילה של חיוב, והמ"ב שם מאריך שמ"מ אין לברך על הנטילה לפת, א. שלהרבה פוסקים יש חיוב נטילה על טיבולו במשקה, וממילא פוטר של פת, ב. שהרבה פוסקים סוברים שגם נטילה בלי כונה יוצא כדיעבד, ויצא בנטילה, ע"ש].

טעה וסבר שיש לו פת ונטל ידיו

שאלה: נסתפקו בבי מדרשא אדם שהיה נראה לו שיש לו פת, ונטל ידיו ובירך, ואח"כ נתברר לו שאין לו כלל פת, האם היה כאן ברכה לבטלה, או לא. שהרי ידוע דברי הריטב"א שאם בשעת ברכה היה עליו דין לברך, אפי' שאח"כ נתברר שלא צריך לברך, אין זה ברכה לבטלה, מכיון שבשעתו היה לו מצווה לברך, א"כ כמו כן כאן לפי מחשבתו שחושב שיש לו פת, (ודעתו לאכול פת), א"כ יש לו חיוב ליטול ידיו ולברך, ואפי' שאח"כ נתברר שאין לו פת, אין זה ברכה לבטלה, (שבשעתו היה לו חיוב ליטול ולברך), וצ"ע.

תשובה: יאמר בשכמל"ו, (תשו' בכת"י).

[א"ה: לכאורה מבואר מתשובת מרן שליט"א, שכן נחשב זאת ברכה לבטלה, וצ"ע].

איזה טינוף באמצע סעודה נוטל בברכה

שאלה: נחלקו המ"ב והחזו"א בדין טינוף המחייב נטילה בברכה באמצע סעודה, שלדעת המ"ב בטינוף מועט א"צ נטילה בברכה, ובטינוף מרובה צריך נטילה בברכה, [כגון שעשה צרכיו ושפשף וכיו"ב], ולדעת החזו"א אם מברכים על טינוף באמצע סעודה מברכים בכל טינוף, גם בטינוף מועט, אלא שיש שיטות שבכל טינוף אין מברכים באמצע סעודה. וצ"ע איך לנהוג למעשה בזה.

תשובה: כהמ"ב, (תשו' בע"פ לתלמיד).

[א"ה: היינו שבטינוף מרובה נוטל ידיו בברכה, באמצע הסעודה, והטעם יתכן, שהוא כעין ספק ספיקא, שגם לחזו"א יש צד שמברכים בכל טינוף, ובטינוף מרובה למ"ב לכנ"ע מברכים, ודו"ק].

כשאומרים נו האם הוא הפסק

שאלה: נסתפקו כשאומרים תיבת נו, (כמו הרגילות), האם נחשב הפסק, או לא, ונפ"מ בין ברכת המוציא לאכילה, ובין נטילה לברכה.

תשובה: מו"ח מחמיר, והעולם מקילים, (תשובה בע"פ לתלמיד).

[א"ה: מסתמא ביאור השאלה היא, האם זהו "תיבה", או השמעת קול בעלמא, ודו"ק].

עניית אמן בין נט"י לברכה קודם ניגוב

שאלה: השומע "קדיש" אחר נטילה, קודם ניגוב, ועדיין לא בירך ענט"י, האם יענה איש"ר, או לא.

האם נחשב הפסק בין נטילה לברכה, או שמכיון שניגוב הוא גמר הנטילה שמטעם זה נחשב עובר לעשייתו, אינו הפסק, וצ"ע.

תשובה: זה שאלה, (תשו' לתלמיד בע"פ).

[א"ה: ובשם מרן הגרא"ל שטיינמן שליט"א אמרו שיכול לענות גם בכל אמן].

אשה שאוכלת קודם התפילה כיצד תנהג

שאלה: נסתפקו, אשה שמשום בריאות צריכה לאכול פת מיד בבוקר, קודם שמתפללת, כיצד תנהג עם ברכת ענט"י, האם תברך פ"א מצד ברכת ענט"י של שחרית, ואח"כ תטמא ידיה ותיטול ותברך פעם שניה לסעודה, או שתברך רק פעם אחת ענט"י, ותכוון לפטור גם את ענט"י של שחרית וגם את ענט"י של הסעודה. וצ"ע.

תשובה: מסתבר שתברך רק פעם אחת, (שאלת רב, בכת"י).

נגע בטנוף קצת באמצע סעודה ובירך בטעות

שאלה: נסתפקו, מי שנגע באמצע הסעודה בטינוף קצת, כגון מקומות המכוסין, שקי"ל שנוטל ידיו בלי ברכה, ובטעות נטל ובירך, האם יאמר מיד ברוך שם כבוד מלכותו וכו', להציל מברכה לבטלה, או שקודם יטעום קצת, שיהיה לברכה על מה לחול, [שהרי יש שיטות שמחוייב בנטילה, וחל בזה הברכה ואח"כ אולי יאמר ברוך שם].

תשובה: יאמר ברוך שם, (שאלת רב, בכת"י).

בדין חיוב נטילה וצורת הנטילה

נרטבו ידיו באמצע סעודה ונגע במי שלא נטל

שאלה: קי"ל שאם נגע אחר נטילה בעוד ידיו רטובות, באדם אחר שלא נטל, צריך ליטול ידיו פעם נוספת, [שאותו אדם מטמא לו את ידיו], ונסתפקו איך הדין באדם שבאמצע הסעודה נרטבו ידיו ונגע באדם אחר שלא נטל ידיו, האם גם נאמר שנטמאו ידיו, וצריך נטילה נוספת, או לא, [האם נאמר שצריך להזהר שלא לנגוע באדם אחר שלא נטל בזמן שידיו רטובות], וצ"ע.

תשובה: לא, (תשובה בכת"י).

[א"ה: כנראה הטעם שרק מים של נטילה, בזמן של הנטילה נטמאים אבל לא מים סתם שלא בשעת נטילה, ודו"ק].

אחיזת הספל בנט"י כיצד

שאלה: בנט"י שחרית, קי"ל שנוטל הספל תחילה ביד ימין, ומעביר לשמאל, ואח"כ נוטל על יד ימין תחילה, האם בנט"י לסעודה גם צריך לעשות כן, או לא.

תשובה: כמדומה שרק בשחרית, (תשו' בכת"י).

[א"ה: הכוונה מסתמא שבנט"י לסעודה יכול מיד לקחת הספל ביד שמאל, ויטול את היד ימין. ואין צריך לקחת קודם הספל ביד ימין. אמנם בבן איש חי (שנה ראשונה, פרשת שמני, ה"ד) מבואר להדיא שיש לנהוג כן אף בנט"י לסעודה, שכתב שם: כשנוטל יקה הכלי ביד ימין וימסרנו ליד שמאל, כדי להכניע השמאל כעבד הנכנס לשרת את אדונו, ע"כ].

שפך קצת מים והפסיק ואח"כ ממשיך בנטילה

שאלה: יש להסתפק, מי שהתחיל ליטול ידיו ושפך קצת מים על ידו, והפסיק קצת, ואח"כ המשיך בנטילה, האם מועיל, לדעת החזו"א שמים שנטפו על ידו קודם נטילה חייב לנגבם, ויסוד הפסק האם מים אלו של תחילת הנטילה הוי כחלק מנטילה, או לא, וצ"ע.

תשובה: מכיון שהפסיק בנטילה באמצע, צריך לנגב ידיו ואח"כ ליטול, (תשו' בע"פ).

[א"ה: עיין שו"ע סי' קס"ב סעי' ג, והכרעת המשנ"ב (ס"ק כ"ז) דצריך ליטול מחדש על כל היד כדין נטילה, "ואין צריך לנגב מתחילה", ועיין בשעה"צ (ס"ק כ"ב) דהוסיף דאף דברא"ש ור"ש מספקא להו בזה דאפשר דצריך לנגב מתחלה, כיון דלהרמב"ם פשיטא ליה, פסק המחבר לקולא דלא צריך לנגב מתחלה. אמנם דעת החזו"א דצריך לנגב מתחלה. ושיעור שיועיל אף לחזו"א פשוט דהוא אם יש על מקצת היד עדיין טופח ע"מ להטפיה, עיי"ש בשו"ע ובמשנ"ב].

מהו עד הפרק

שאלה: כתוב בהלכה שצריך ליטול ידיו עד הפרק, ושאלו מהו עד הפרק, עד היכן הוא.

תשובה: עד סמוך לעצם הכולט שאחר גמר כף היד, (מאחוריו), (תשו' בע"פ לתלמיד).

[א"ה: נפלגו בזה רי"ף ורא"ש כמובא בטור סוף סי' קס"א אם עד סוף פיסת האצבעות או עד סוף כף היד, והביא השו"ע (שם סעי' ד') ב' השיטות וכתב דראוי לנהוג כשיטה הסוברת עד סוף כף היד].

תשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א

נערך ע"י הרב אברהם חיים שצ'יגל כולל אליבא דהלכתא - קרית ספר

חולה הנוטל ידיו לפת בת"ב כיצד יטול

שאלה: קי"ל שכל נטילת ידיים בת"ב הוא רק עד סוף קשרי אצבעותיו, ונסתפקו בחולה שצריך לאכול פת בת"ב, ונוטל ידיו, האם גם כן יטול רק עד סוף קשרי אצבעותיו, או שנט"י לסעודה שאני, וחמור יותר, וצריך ליטול עד הפרק כמו בכל השנה, וצ"ע.

תשובה: יטול עד הסוף, (שאלת רב עמוד שע"ב).

[א"ה: מסתמא הטעם שבשאר נטילות מעיקר הדין מספיק עד סוף קשרי אצבעות, ולכן כך נוטלים בת"ב, משא"כ לענין סעודה שחוששים לשיטות שמקום פיסת היד בין האצבעות לכף אף שאינה מקום נטילה לסעודה היא מקום טומאה (כיון שלתרומה בענין עד סוף פיסת היד), וא"כ לא יועיל לו נטילתו עד קשרי האצבעות, שחישין שיחזרו מים טמאים ויטמאו היד, ובאופן שיחזרו הוי כאילו לא נטל כלל. רק צ"ע מ"ט לא כתב מרן שליט"א העצה היעוצה בסי' קס"ב לכל השיטות ליטול עד שם בהשפלה מתחילת הנטילה עד סופה ושוב ליכא למיחש לכלום. רק אם נאמר דחש מרן שליט"א כ"כ לשיטות המצריכות נטילה עד מקום הזרוע, עיין משנ"ב סו"ס קס"א ובה"ל שם ד"ה וראוי לנהוג].

בדין חיוב נטילה כשנגע בכתבי הקודש

שאלה: הבה"ל (סוף סי' קס"ד) מביא מהחיי אדם, שמי שנגע באמצע הסעודה בכתבי הקודש, או תפילין, צריך ליטול ידיו, (ורק מכיון שהפוסקים השמיטו דבר זה כתב שיטול בלא ברכה), ובהה"ל מפקפק בדבריו, וכתב שאין לו מקום כלל, והפוסקים שהזכירו זאת, הוא רק בתרומה, ולא בחולין, ע"ש בדבריו. ומוכיח כן גם מכמה ראשונים, וצ"ע שבבה"ל בהל' פסח (ריש סי' תע"ה) מביא בשם השבולי הלקט שבליל הסדר באופן שזוהר מלטמאות ידיו, ושמר ידיו היטיב ולא נגע בכתבי הקודש או בשאר דברים המטמאים את הידיים אין צריך לחזור וליטול ידיו, (בליל הסדר בנטילה שניה), ע"ש, א"כ מפורש בשיבולי הלקט, שיש דין שנגיעה בכתבי הקודש באמצע סעודה מחייב נט"י, והוא כחיי אדם, וצ"ע.

תשובה: הרי כתב שלכתחילה נכון להזהר, (שאלת רב, כת"י).

[א"ה: הכוונה שבסוף מסיים הבה"ל (בסי' קס"ד) להחמיר כחיי אדם לכתחילה].

בדיני הכלי בנטילה

האם עדיף לקחת כלי מפלסטיק

שאלה: מוזכר בהלכה שיש ענין שלא יקבלו המים טומאה, (לענין קבלת ספל מנדה וכיו"ב). ונסתפקו שמכיון שכולנו טמאי מתים ומטמאים את המים, א"כ שיהיה ענין ליטול עם כלי "מפלסטיק", שאינו מקבל טומאה, ולא יעבור טומאה מהאדם למים, ולא "בכלי מתכות", שאז האדם מטמא את הכלי והכלי מטמא את המים, וצ"ע.

תשובה: אין נפקא מינה, (תשו' בכת"י).

בדיני המים לנטילה

אדים אם כשירים לנטילה

שאלה: יש להסתפק אם יצליחו ליטול ידים באדים, (שנתאדו מהמים), האם הם נחשבים כמים וכשירים לנטילה, או לא.

תשובה: עי' שעה"צ סי' קנ"ח אות ט"ו, (תשו' בכת"י).

[א"ה: בשעה"צ שם כתב שמים קפואים אין דינם כמים, ע"ש, באריכות דבריו, ומרן שליט"א מדמה מים קפואים למים מאוידים שגם אין נחשב מים ודו"ק, והנה יש לעיין במים שנתאדו וחזרו להיות מים, אם כשירים לנטילה, או לא. והנה בקרח שהפשיר חוזרים המים להכשירים, אפי' שכשהיו קרח נפסלו, א"כ כמו כן כאן אפי' שבזמן שנתאדו נפסלו, אח"כ כשחזרו להיות מים יוכשרו, ועוד יש להוכיח זאת, שאל"כ כל מי גשמים יפסלו, שהם מים מאדים, כש"כ בפסוק ואד יעלה וכו'].

בדיני הניגוב

ניגוב בנגדים קודם נטילה

שאלה: מי שידיו רטובות קצת במים, האם מותר לנגב ידיו בבגדיו, לפני הנטילה [כחומרת החזו"א] שהרי ניגוב בבגדים הוא קשה לשכחה, אבל שמא ניגוב מועט, של מים מועטים, מותר, וצ"ע.

תשובה: נוהגים להקל, (תשו' בע"פ לתלמיד).

בדין שפשוף

מהו טעמו של תקנת שפשוף

שאלה: מהו הטעם שתקנו לעשות שפשוף הידיים אחר הנטילה, שאין מבואר כ"כ הטעם בפוסקים הראשונים, וצ"ע.

תשובה: כדי שיעברו המים בכל המקומות גם במקום שלא הגיעו המים בנטילה, (תשו' בע"פ לתלמיד).

[א"ה: בספר פסקי תשובות כאן הביא שטעם זה כבר נמצא בפמ"ג ע"ש, ובמ"ב כתב הטעם כדי שישפשף הלכלוך, שלא יחצוץ, וצ"ע על שהשמיט טעמו של הפמ"ג, ועי' בפסקי תשובות אריכות בענין זה].

ע"פ בקשת מרן שליט"א

אין להורות הלכה למעשה ע"פ התשובות

מרפסן איגרי

א

בענין נטילה בכלי שיש בו נקב

בסי' קנ"ט סעי' ז' כתב בדצינור שעולה מים מן היאור ושופך בו וכו' ואם משים ידיו קרוב למקום השפיכה אע"פ שאינו משים אותה תחת השפיכה ממש עלתה לו נטילה וכו', ובסעיף ב' כתב דכלי שיש בו נקב כונס משקה אם תחת הנקב מחזיק רביעית אם נוטל דרך הנקב שרי, וקשה אמאי לא עלתה לו נטילה אף דרך פיו דהרי עד הנקב נחשב לכלי ומעל הנקב נחשבו כאותו צינור שדולה בו מים ושפך דרכו וכשר, ואפשר לומר שהשפיכה אינה מכח הכלי כאן כיון שעובר דרך החלק הפסול שבכלי, וא"כ צ"ל דבמקום ששפך באופן שלא הוסיף בכח השפיכה החלק הפסול יהיה כשר, ואולי באמת כך יהיה כשר, ויש לעיין.

רפאל משה כהן – קרית ספר

ב

ביצא יד"ח נטילת ידים מספק ונזדמנו לו מים

סי' קנ"ט סעי' י"ג בביאור"ל ד"ה ולכתחילה, לענין הנוטל ידיו ללא כוונה דיצא בדיעבד, ונזדמנו לו מים, הביא מהמג"א שיטול ידיו בלא ברכה, (שמא כבר יצא יד"ח) וכתב על זה הביאור"ל דטוב שיטמא ידיו כדי שיתחייב בנטילה שניה, ויוכל לברך, וצ"ע שבכל הספיקות לא כתב כן אפילו היכא דיצא רק בשעת הדחק, כמו לענין שיטת ר"ת בסי' קנ"ט סעי' ו', דלכל הראשונים לא יצא יד"ח, ורק בדיעבד ושעת הדחק סמכינן אר"ת, עי"ש משנ"ב ס"ק ל"ה וביאור"ל סוף ד"ה רביעית, וכן לענין שיטת הבה"ג שם סעי' ח' דהוא ג"כ רק דיעבד, וכמש"כ שם משנ"ב ס"ק נ"ו דכל הפוסקים חולקים על זה, ושם בביאור"ל, וכן לענין מקוה פחות מארבעים סאה שם סעיף י"ד דג"כ רוב הראשונים מחמירין וכביאור"ל שם ד"ה ויש להחמיר, עי"ש, ובכל הדוגמאות הנ"ל במשנ"ב כתב שאם נזדמנו לו מים יטול בלא ברכה ולא כתב שיטמא ידיו, והוא צ"ע דכל שכן הכא דאדברה לרוב הראשונים לא בעי כוונה, וא"כ יותר יתכן דכבר יצא יד"ח ובכ"ז אמרינן ליה שיטמא ידיו, ול"ה ברכה שאינה צריכה, א"כ כל שכן במקרים הנ"ל ובשאר הספיקות ואמאי שם לא נקט המשנ"ב דין זה, וצ"ע.

שמעון בן גיגי - רוממה

ג

סתירה במשנ"ב ביש לו רביעית אחת אי עדיף לחלקו לשנים

סי' ק"ס כתב במשנ"ב סק"א דברביעית אחת על ב' ידיו, אין צריך למים שניים, וכתב על זה בשעה"צ ס"ק ע' "אבל לכתחילה טוב יותר לשפוך בשני פעמים משום דיש אומרים דלעולם צריך מים שניים, וכשיטת הרשב"א וראב"ד. ומבואר דגם ברביעית עדיף לחלק לב' פעמים כדי לצאת יד"ח הרשב"א וראב"ד, ולא כשו"ע סי' קס"ב דבכהאי גוונא עדיף בדוקא ליטול בבת אחת כדי לא ליכנס לפרטי הדינים שבמים שניים, וצ"ע שבמשנ"ב הנ"ל גופיה ס"ק ס"ח כתב דיש לנהוג שלא לפחות משיעור רביעית מים לכל יד ויד דבזה לא יצטרך לזיהר וכו', ומבואר דברביעית סגי, וע"כ שיטלנה בפ"א אלא בב"פ, ואין לחלק בין רביעית אחת לב' ידיו, לרביעית על כל יד, דתרווייהו חד סברא הוא, ואף ברביעית אחת כתב במשנ"ב לקמן סי' קס"ב סוף ס"ק כ"א, וכ"ז הוא רק לכתחילה (ליטול גם רביעית וגם שניים) אבל לטרוח אח"ז אין צריך, וכסתימת השו"ע דברביעית בבת אחת אין צריך לשנים ומבואר דביש רביעית לפניו עדיף ליטול בפ"א על ב' ידיו מלחלקו לשנים, וסותר עצמו להנ"ל, וצ"ע.

ד

טעם הגבחה הידים בעת הנטילה

בב"י ריש סימן קס"ב הביא ב' דעות הראשונים בטעם הגבחה הידים בשעת הנטילה, טעם הר"ש ורא"ש וסמ"ג ושא"ר דחיישינן שיצאו המים הראשונים שנטמאו מן היד חוץ לפרק [דהיינו או למקום הזרוע או לפיסת היד למר כדאית ליה] ושם לא יועילו מים שניים לטהר, שלא תיקנו שמטהרין רק תוך הפרק, וע"כ חיישינן שאחר הנטילה השניה יחזרו מים ראשונים אלו מחוץ לפרק ויטמאו היד. עוד הביא שיטת הערוך דנראה מדבריו שהטומאה באה למים שעל הזרוע "מחמת הזרוע".

ולפי זה תמה הב"י דבשלמא לדעת הערוך אתי שפיר טעם להגבחה הידים, דבהיות שהזרוע הוא המטמא לא יועיל אם ישפיל מתחילה, דלעולם יבואו המים מן הזרוע ויטמאו היד, אך לשיטות דס"ל דעיקר החשש הוא שהמים שנטמאו הם אלו שיחזרו ויטמאו למה ליה להגביה טפי הוה עדיף שישפיל ידיו מתחילה ועד סוף דהשתא אי אפשר להמצא חוץ ליד מים שנטמאו בה. והביא תירוץ רבינו הגדול מהר"י אבובב ז"ל דזה הפרק שאמרו שלא יצאו המים חוץ לפרק אינו הפרק העליון במקום חיבור היד והזרוע אלא הוא מקום חיבור האצבעות לכף, ומזה הפרק עד סוף פיסת היד הוא מקום טומאה, אע"פ שלא תיקנו במקום זה נטילה לחולין מ"מ מים הנוגעים שם נטמאו, "וא"כ אם היה משפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה יצאו המים מכף היד ויטמאו את האצבעות", ולכן אי אפשר להשפיל ידיו לצד מטה בשעת נטילה, ע"כ תורף תירוצו.

ואני שמעתי ולא אבין, מה תירוץ מצא הב"י ביישוב זה לתמיהתו הגדולה, הא חזרו דבריו של מהר"י אבובב להיות כשיטת הערוך שאין

מדור השאלות

הטומאה באה מחזרת המים שנטמאו אלא שהמים נטמאים מחוץ לפרק וכשחוזרים מטמאים היד, וחילוק שנתחדש לן בדברי מהר"י אבובב הוא רק דלדעת הערוך טומאה זו באה מן הזרוע, ולמהר"י אבובב היא באה מפיסת היד, ולא נחלקו רק אמקום הנקרא חוץ לפרק. [ושיטת מהר"י אבובב היא שיטת הרשב"א המובאת שם, ושם כתב כן בפירוש בב"י ז"ל, נראה מדבריו שהוא מפרש שהחששא של רב אינה אלא שיטמאו המים בכף היד ויחזרו לאצבעות שהוא מקום הנטילה, "וכדעת בעל הערוך שהוא סובר שחששת רב אינה אלא שיטמאו המים בנגיעתם במקום שאינו מכלל היד לענין נטילה", עכ"ל], אמנם לכל הראשונים דס"ל דסיבת ההגבהה היא רק משום חזרת המים שנטמאו במקום הנטילה ולא ממים הנוגעים חוץ לפרק יקשה טובא מה שתמה בב"י דטפי הוה עדיף להשפיל היד מתחילה ועד סוף ושוב לא תבוא שום טומאה, שהרי רק על שיטות אלו מקשה בב"י שם. וביותר יש לתמוה דעיקר דחיית הב"י לתירוץ מהר"י אבובב היא רק משום דבעי לתרץ גם לשיטות הסוברות שכל שמקום הנטילה הוא עד סוף פיסת היד, ומשמע דלסוברים שהוא עד פיצול האצבעות אתי שפיר תירוצו, והוא תמוה דגם לשיטה זו טפי עדיף שישפיל דשוב לא הוה שום היכי תימצוי שיחזרו מים טמאים שהרי משפיל אצבעותיו, וצ"ע טובא, שו"מ תיכף להדפסה שתמה בכע"ז במור וקציעה, שם ועמד בתימה.

יהודה הלל – רמת בית שמש

ה

תמיהה ליישוב המ"א בטעם דבנטילת ג' פעמים אין צריך הגבחה ידים

בב"י סי' קס"ב הביא שיטת האור זרוע (ח"א סי' ע"ג): מים ראשונים צריך שיגביה ידיו למעלה, "אבל אנו שנוטלין שלוש פעמים אין לחוש", ע"כ. וכתב על זה בב"י: ואינו רואה טעם בזה, ע"כ. אמנם הרמ"א בהגהה סוף סעיף א' הביא דבריהם להלכה, ז"ל, ויש אומרים דאם שופך על ידיו שלשה פעמים אין צריך לזיהר בכל זה, וכן נהגו להקל, עכ"ל.

ועיין במ"א שנדחק ליישב שיטה זו, וכתב ליישב בב' אנפי. ועתה באתי על תירוצו השני, ז"ל, אי נמי סבירא ליה כהרשב"א (שו"ת ח"ג סי' ר"ס) דהשניים מטהרים הראשונים, אלא דחיישינן שלא הלכו לשם, אבל כששופך פעם ג' תו לא חיישינן, עכ"ל.

ואני שמעתי ולא אבין, הא מ"א איהו מרא דשמעתיא בפירוש שיטת הרשב"א לעיל (סק"א) ושם ביאר דעתו, דכיון דמעיקר הדין שיעור הנטילה הוא עד ראשי האצבעות, חיישינן שלא יוכל לצמצם וראשונים יצאו חוץ לפרק על מקום פיסת היד שהוא מקום טומאה, ובחזרתן יטמאו היד, ואף דס"ל לרשב"א כרש"י דבכ"מ שילכו השניים הם מטהרים הראשונים, חיישינן שמא לא ילכו עד מקום שראשונים הלכו, ואם ילכו, חיישינן דכשם שראשונים יצאו חוץ לפרק כיון שאי אפשר לצמצם, הוא הדין שניים איכא למיחש "שמא ילכו יותר מן הראשונים והם עצמם יניו ראשונים בנוגעם במקום פיסת היד שלא הגיעו ראשונים", ע"כ אין שום אפשרות רק ע"י הגבחה, ולפי זה צע"ג בפירושו עתה, דאפשר דחשש ראשון אתי שפיר דאף אם שניים לא באו למקום ראשונים אפשר דשלישיים באו וטיהרום, אך עדיין איכא למיחש לחשש השני דעד כמה שיבואו שניים או שלישיים יותר מחוץ לפרק לטהר הראשונים איכא למיחש עליהם עצמם שיקבלו טומאה ממקום פיסת היד שלא באו עליהם ראשונים ושניים, ומה הועילו בתקנתם.

וביותר צל"ע דהא שיטה זו הסוברת דבעינן נטילה ג' פעמים היא שיטת ספר המצוות המובאת בטור שם, וחששם שמא איכא ליכלוך על היד והוה חציצה, ע"כ נוטל פעם א' להסיר הליכלוך ועוד ב' פעמים אחת לטהר הידים והשנית לטהר המים שנטמאו מן הידים, א"כ לדעתם ראשונה כמאן דליתא, ואינה משפיעה כלום על סדר הנטילה שהרי היא באה רק להסיר הליכלוך, וא"כ צע"ג דמה הועילו בתקנתם לפירוש המ"א, הא מים שלישיים אלו הינם "מים שניים", וכשם דכשאין ליכלוך ונוטל רק ב' פעמים איכא למיחש לכל הני חששות, הוא הדין כשיש ליכלוך ונוטל ג' פעמים איכא למיחש כנ"ל שהרי סדר הנטילה יוחל רק ממים שניים דהם הם מים הראשונים. וכדכתב להדיא בב"י לקמן ופסקה בשו"ע (שם סעי' ד') גבי השופך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה שלא עלתה לו נטילה, דכתב המחבר: לכך צריך לזיהר כששופך מים שלישיים שהם שניים לבד מהראשונים, שלא יגע יד בחברתה עד שישפוך גם זה על השניה, וכו'. וכדיאר במשנ"ב (שם ס"ק מ"ו) "שהראשונים באים רק להסיר הלכלוך", כנ"ל בסעיף ב'.

וידעתי גם ידעתי הא דכתב בב"י אדין ספר המצוות ז"ל, ודבר פשוט הוא שאם ידיו נקיות די לו בשתי פעמים כדקתני במתני', ע"כ. וא"כ אפשר דהמ"א מפרשם לאופן שידיו נקיות, דגם ראשונה נכנסה בסדר הנטילה, אין זה נכון כלל, שהרי החוששים חוששים תמיד, דלא חילקו בין ידיו נקיות לאינם נקיות, ואם כן הוא עיקר חסר מן הספר דהוה להו לפרש דמייירי שהם נקיות, ולשון מרן שם סעיף ד' מכריח דלעולם חיישינן לנוטלים ג' פעמים, ודו"ק, וצ"ע.

יהודה הלל – רמת בית שמש

ו

שיטת הרמב"ם בדין מים שניים

בטור סי' קס"ב סעי' ד' כתב דהשופך רביעית אחתא אין צריך מים

הערות ותמיהות שנתעוררו בבית המדרש

דורשות עיין ותשובה

שניים לטהרם וכתב על זה בב"י דכן כתבו התוספות והרא"ש והמרדכי וכן כתב הרמב"ם בהלכות ברכות פרק ו' הלכה י' יש לנוטל ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן הרביעית כולה בשטיפה אחת כשר ונראה הטעם לפי שעשו רביעית בבת אחת כמו טבילה שאינה צריכה שטיפה שתי פעמים עכ"ל הב"י והדברים תמוהים ומרפסין איגרא לכאורה דהרי כבר כתב הרב"י בסוף סימן ק"ס דדעת הרמב"ם דלחולין אין כלל דין מים שניים ורק לתרומה עי"ש וא"כ הכא בהלכות ברכות דאיירי לחולין לכך כשר ולתרומה איה"נ דצריך מים שניים אף ברביעית וביותר יש להקשות דהרי להרמב"ם אף בנטל רביעית לשתי ידיו כל יד מחצי רביעית גם אין צריך מים שניים והרי בכהאי גוונא לכו"ע המים טמאים ע"כ דהוא דין בפני עצמו דאין צריך מים שניים [ואין לומר דלהרמב"ם צריך ליטול שתי ידיו בבת אחת מרביעית ובלאו הכי לא חשיב נטילה עיין רמב"ם הלכות מקואות פרק י"א הלכה ו' דכתב חידוש דמהני נטילה ראשונה אף משטיפה אחת מוכח דודאי חצי חצי מהני וזהו גם כוונתי מש"כ הכא ליטול מעט מעט עיין בזה ועוד דאם בחולין צריך רביעית בבת אחת א"כ ממנ"פ מבואר דבכהאי גוונא בתרומה צריך מים שניים ומפני שהמים טמאין וכמו שביאר הרמב"ם בהקדמתו וא"כ עדיין לא הוה כדעת הטור ועיין חזו"א סי' כ"ד ס"ק ט"ו דכתב דלדעת הרמב"ם אף ברביעית בבת אחת המים טמאים וכן נראה מסתימת הרמב"ם בהלכות מקואות דהרי לדעתו בנטילה ראשונה תמיד צריך רביעית ועל זה כתב דצריך מים שניים ואמאי לא חילק אם נטל בבת אחת או אחד אחד ע"כ דבכל גוונא המים טמאים] ומצוה ליישב.

רפאל ברוך טולידאנו – בית וגן

ז

שיטת הראב"ד בדין מים שניים

א. במ"ב ס' קס"ב ס"ק כ"א הביא ד' הראב"ד שאף כשנוטל מרביעית צריך מים שניים, ויל"ע לד' הראב"ד מה הדין במטביל ידיו אי צריך להטביל ב' פעמים, דהרי טעמא דהראב"ד הוא כמו שכ' בב"י שהובא בכל בו "כי עיקר טומאת הידים שאמרו לא טומאה ממש היא אלא טומאת לכלוך מפני שאף זיעה או צואה או שהרג מאכולת וגזרו עליהם טומאה מאותו הלכלוך כאילו נגעו בטומאה, ומה שאמרו ראשונים מטהרים את הידים כלומר מורידין מהן הזיעה והלכלוך שעליהם שממנו הם טמאות ובאין השניים ומדירין אותם במים שהם מטושטשות מן הזיעה והלכלוך שעל ידם ומפני זה צריך שיפסיק במים הראשונים שאם יתן כל הרביעית עליהם בב"א אע"פ שהן מורידין הלכלוך מעליהן מ"מ הנשארים על היד משיירי טשטוש הן ולכך צריך שיפסיק בהם כי המים השניים מדירים את הטשטוש ומה שישאר ע"ג היד מן הנקיים הוא" וכו'. ולפי"ז לכאו ה"ה בטפילה דמ"ט, אמנם מדברי הגר"א והמ"ב משמע שהטבילה כו"ע מודו ממה ששתקו על מ"ש שו"ע בס' קנ"ט סי"ט שמי שמטביל ידיו אין צריך שתי פעמים ורק כאן גבי רביעית הביא ד' הראב"ד, וכן מצאתי בסידור הרב בסדר נט"י שהחמיר בסעיף ב' לכתחילה כהראב"ד להרוצה לקיים מצות נט"י לדברי הכל ומ"מ בס"ט כ' שהמטביל דיו בפעם אחת, וצ"ב מ"ש מרביעית, [ויש שרצו ליישב ששאני טבילה שתקנוה כעין טבילת אפו, ובאמת כסברא לי כ' היש"ש בפ' כל הבשר שאע"פ שהחמיר שאף הרביעית צריך ניגוב משום מיאוס מ"מ בטבילת ידים כיון שהוא כעין טבילה דאורייתא של טבילת הגוף לכך לא תקנו בו ניגוב, (והובאו דבריו במ"ב בס' קנ"ח סקמ"ו), מ"מ לכאו זה ניחא התם שהניגוב הוא תקנה אחרת משום מיאוס ובטבילה לא תקנו ואוקמוה אדאורייתא משא"כ בנ"ד שלד' הראב"ד עיקר טומאת הידים אינה משום טומאה כי אם משום לכלוך ובפעם אחת אין המים נקיים עדיין מהלכלוך א"כ לכאו א"א לומר שבטבילה אוקמוה אדאו' דטבילת גופו אינה משום לכלוך כי אם משום טומאה, וצ"ע.

ב. במ"ב שם מסיק בזה"ל "וכ' הר"א דיש לנהוג כן (כהראב"ד) לטול רביעית על כל יד וגם שניים וכל זה הוא רק לכתחלה אם יש לו מים מזומנים אבל לטרוח אחר זה נראה דאין צריך דרוה"פ הקילו בזה וכסתימת המחבר דברביעית בב"א א"צ לשניים ומבואר מדבריו בפשטות שאפי' בגונא שיש לו ב' רביעיות יטול פ"א רביעית על כל יד ויד ורק אם יש לו מים מזומנים רביעית לכל יד ועוד מים שניים ינהג כהראב"ד, וצ"ע ממ"ש בשעה"צ בס' קס"ק שאפי' בגוונא שיש לו רק רביעית אחת לכתחילה יחלק המים למים ראשונים ושניים כהראב"ד (וע' עוד בעלון הקודם מה שהק' הרב ויסבלום שליט"א ע"ד השעה"צ ממ"ש שו"ע בס' קס"ב ס"ד ומשנ"ב סקל"ח) ואולי יש לחלק דכשיש רק רביעית אחת גרע לפימ"ש המ"ב ס' קס"ב סק"מ שאם נוטל לעצמו על שתי ידיו בב"א קשה לזיהר שיבואו המים על ידיו ועל ראשי אצבעותיו, ודוחק.

משה הכהן דויטש - ברכפלד

ח

בדין יד הנטולה מרביעית לענין טומאה מחברתה

כתב המשנ"ב סי' קס"ב ס"ק מ"ב, דאם ישפוך רביעית רק על יד אחת תקבל טומאה ע"י נגיעה מחברתה. ביאר בשעה"צ ס"ק ל"ה בזה למ"א בסק"ט בת"י קמא, וכתב בזה"ל, וגם לתירוץ שני אפשר לומר דכיון דיד השני נטמאה ממילא מטמא גם יד הראשונה, עכ"ל. וצ"ע טובא דמה בכך דנטמאה היד השניה, סוף סוף היד הראשונה נטולה מרביעית ואינה צריכה לקבל טומאה ממיד לתירוץ בתרא דהמ"א



שם, ועי"ל דעכ"פ אין רביעית על היד השניה ונטמאו המים "של"י השניה". ומשמע להדיא דהראשונה לא נטמאת עי"ש. וביותר צ"ע, דהמ"א תירץ כן מחמת שהקשה מדברי השו"ע כאן אמ"ש בסק"א ליסד דברביעית אין טומאה כלל, עי"ש שהאר"י להוכיח כן מדין הגבלת הידים דפסק השו"ע דברביעית אין צריך להגביה הידים, ואי נימא דרביעית מקבל טומאה הא עדיין יש חשש שיצאו מחוץ למקום הנטילה יקבלו טומאה ויחזרו ויטמאו הידים, ומכוח זה הכרח שם דרביעית לא מקבל טומאה כלל, ומשום הכי הקשה על זה בסק"ט מדברי השו"ע כאן, ועל זה תירץ את ב' תירוצים, ולתירוץ בתרא נמצא דכל החשש הוא משום היד השניה, דאי נימא כדברי השעה"צ חוזרת ונצבה קושיית המ"א כבתחילה, דמ"ש קבלת טומאה מהיד השניה מקבלת טומאה מחוץ לפרק, א"כ מוכח להדיא מדברי המ"א דלא כפירוש השעה"צ כאן, וצע"ג.

עוד בענין הנ"ל

הביא המשנ"ב ס"י קס"ב ס"ק מ"ח פלוגתא בנגעה ידו הנטולה מרביעית בחברתה שאינה נטולה האם צריך לנגב וליטלה או"ד לא צריך לנגב וסגי ליטלה שוב, ובס"ק מ"ט הביא בזה דברי הח"א, דמ"מ אם כבר בירך על נט"י ונזכר יחזור ויטול ידיו ולא יברך, וביאר בשעה"צ ס"ק ל"ט דזה הדין גופא שהסכים המ"א דרביעית לא מהני ואם נגע בהם אחר או ידו השניה לא בריא ליה עיין בנשמת אדם, עכ"ל. ויש להקשות דהנה ז"ל הנשמת אדם שם (בכלל מ' סק"א), כתב המ"א דאם שפך על ידו אחת רביעית ונגע בחברתה נטמאה מחברתה וכו' וצ"ע דהא כתב המ"א בסק"א דלכו"ע אם נטל מרביעית אין המים מקבלים טומאה אפילו משום חשון מים הנטילה, והמעין במ"א יראה שהוא מסופק בדבר, עכ"ל. הנה קושיא זו מסק"א כבר הקשה המ"א עצמו בסק"ט ותירץ שתי תירוצים כנ"ל, וא"כ פשוט דמ"ש הח"א דהמ"א עצמו מסופק דבבר כוונתו לשתי תירוצים אלו, דלתירוץ קמא אכן יש קבלת טומאה ברביעית. אך לתירוץ בתרא ליכא, וכמ"ש לעיל, נמצא דס"ל להח"א בהדיא דלא כמ"ש השעה"צ הנ"ל בס"ק ל"ה דאף לתירוץ בתרא דהמ"א יש קבלת טומאה ברביעית, ומהא דהביאו השעה"צ הכא וסמך עליה נמצא דסותרים דבריו אהדדי, וצ"ע. (ואין לומר דסמך על דבר הגר"ז דהביא לאח"מ, דהא במשנ"ב הביא רק את דברי הח"א, וגם דעצם דברי הח"א סותרים את דבריו דלעיל, וכנ"ל).

עוד בענין הנ"ל

הנה בנטל ידו אחת מרביעית ואח"כ נגע בה אחר או נגע בידו השניה הביא המשנ"ב מהח"א דאחר שכבר בירך יטול ידיו ולא יברך, וזה משום דמספק"ל אם יש טומאה ברביעית או לא, וכדלעיל, והעירוני להקשות דאף ללא ספיקו דהח"א יש להמשנ"ב לפסוק כן, ומטעמא אחרינא דהא הביא בס"ק מ"ח פלוגתת האחרונים אם בכהאי גוונא צריך לנגב ידו קודם הנטילה או לא, ולא הכריע בדבר, עי"ש, ומאן דס"ל דאין צריך ניוגוב הוא המהרש"ל ביש"ש ז"ל בחולין פרק ח' סי'

מקור ההלכה המשך מעמ' ט"ו

דלשא"ר אם השפיל ידיו במים הראשונים והגביה בשניים שוב ליכא למיחש לכלום ויכול להשפיל ידיו כמה שירצה, שהרי הראשונים נטל בהשפלה ולא היתה חזרת מים טמאים חוץ לפרק, וכנטל השניים טיהר הראשונים שתוך הפרק, ומים שניים שיבואו בהגבלתו בשניה לא נטמאין, כך שאין חזרת ויציאת מים חוץ לפרק, ומעתה יכול להשפיל כמה שירצה, אבל לשיטת הרשב"א, הערוך ומעתה גם תר"י אם השפיל בראשונה לא יועיל השפלתו בשניה, דעדיין חיישין דיבוא טומאה ממקום הזרוע ויטמא, ואם יגביה בשניה לא יועיל להשפילו אח"כ, דכמה שיגביה כך חיישין שבחזרתו יביא טומאה יותר ממקום טומאה, ובע"כ לעמוד בהגבלתו עד שינגב, ודו"ק. ומעתה לק"מ מתר"י הנ"ל לשיטת מהרל"ח, דהא מעולם לא נתנו עצה להשפיל וכהבנת מהר"י בן חביב ז"ל ואדורבה לדעתם היא קשה מכולם שהרי היא תביא טומאה מהזרוע, ולדעתם אין שום עצה רק ע"י הגבהה, ואין צריך לטומאת נגיעה כיון שהמקום עצמו מטמא, רק שלא מטמא כיון שמגביה, ופשוט.

פלוגתת המשנ"ב והחזו"א בדין מים ראשונים שיצאו חוץ לפרק וחזרו קודם נטילת השניים
ד. ובהיות שרצוני לתועלת הלומדים לסכם כל השיטות והנפק"מ להלכה היוצא מדבריהם, לא אמנע מלהביא עוד פלוגתא יסודית בכ"ז והיא פלוגתת המשנ"ב וחזו"א בחזרת מים ראשונים. והנה זה פשוט אף דראיתי רבים שטעו בזה, [עיין מה שהארכתי בזה במדור הערות והארות], דעיקר פלוגתתם היא רק בדין מים הראשונים שחזרו ליד אם יועיל להם מים שניים אם לאו, אך לכ"ע אם יחזרו מים ראשונים אחר נטילת מים שניים לא חשיבי מים אלו כמים טמאים בלבד דנימא שיועיל להם ניוגוב בעלמא או נטילה שלישית, אלא שהידיים עצמן נטמאין בכך וצריך לחזור וליטול ידיו בכל דיני הנטילה כבראשונה, שהרי הוא דין המשנה דביצאו וחזרו טמאין. וכן כתבו בפשיטות מפרשי המשנה שם, ז"ל המשנה אחרונה: וחזרו ליד טמא, והכא לא מהני מים שלשיים לטהר כמו שניים דעלמא, "דהכא נטמאת היד עצמה ואין השניים מטהרין היד אלא המים" ע"כ מדבריו. וכן מפורש ברמב"ם (פרק ו' מהלכות ברכות הלכה ט"ז), דהאף שהוא סובר שאין צריך מים שניים אלא לאכילת תרומה בלבד כתב שם: מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים, עכ"ל, הרי דאף דס"ל שאין צריך מים שניים ולא איכפת לן דמים טמאים נמצאים על ידו, ולפי זה אין חילוק בין אם מים אלו נמצאין תוך ידו או חוץ לפרק עכ"י כתב דצריך להגביה ידיו (דהיינו עד שינגב) כיון שאם יחזור מחוץ לפרק מטמא את הידים, אף דהוו אותם מים, ע"כ דעיקר תקנת חז"ל הוא רק על מים שניים שיטהרו מים הראשונים, אך אם חוזרין מחוץ לפרק אינם מטמאין רק המים אלא הידיים עצמן ושוב יוצרך לנטילה גמורה, ופשוט.

לג, אבל היכא דנטל ב' פעמים א"כ נטהרו אף המים א"כ אפילו נגע בחברתה ונטמאו המים ממנה מ"מ לא גרע ממים ראשונים שנטמאו מן היד והשניים מטהרים אותה, עכ"ל עי"ש. חזינן דס"ל להיש"ש דאף אחר שנגעו הידים זו בזו יש ליד הנטולה רק דין של מים ראשונים, והא האר"י הביאוה"ל להלן בד"ה מטהרים דנטהרו הידים אף אחר מים ראשונים בלחוד ובדיעבד אין צריך אפילו מים שניים וסגי בניגוב, עי"ש, א"כ ס"ל דאחר מים ראשונים בעינן רק להסירם מהיד ותו לא, נמצא מכ"ז, דכיון דלהיש"ש בנידון דידן דינו כמים ראשונים, אם כבר בירך וניגב ידיו בודאי דאין צריך לברך, דהוי ספק ברכה לבטלה לפימש"כ הביאוה"ל הנ"ל, ואף אם בירך ועדיין לא ניגב מ"מ נאמר לו לנגב ולא לברך שוב.

העולה לן, דבנ"ד דנטמאה ידו האחת מרעותה או מאחר איכא מחלוקת אחרונים אם נטהרו ידיו ורק צריך להסיר המים הטמאים, או דכלל לא נטהרו ידיו וצריך ליטול ידיו שוב, ובכהאי גוונא יש לנו לפסוק לכאורה דלצאת ידו מחלוקת יטול שוב, אך לא יברך שוב משום סב"ל, וא"כ צ"ע אמאי הוצרך המשנ"ב לדברי הח"א (דנתבאר לעיל דבזה נסתרו דבריו דלעיל) הא מעצם המחלוקת דהביא בעצמו יש לו לפסוק כן, ודו"ק וצ"ע.

מרדכי ברגר – אלעד

ט
סתירה במשנ"ב בשיעור ד' מילין ביושב בעגלה
סי' קס"ג סעי' א', בדין שאין צריך לטרוח למים לנט"י יותר מד' מילין כתב הביאוה"ל שמסתבר דכשהוא נוסע בגמלא פרחא (עגלה) מחשבים לפי הזמן ולא לפי המרחק וצ"ע דבס"י צ"ב סעי' ד' לענין ד' מילין שצריך לטרוח לנט"י לתפלה כתב שם מהאל"ר סקי"ז דרוכב דינו כמהלך, והיינו דאזלינן לפי מרחק ההליכה, ואף את"ל דכוונתו לרוכב ממש ורוכב יותר טירחה מעגלה, מ"מ הא ודאי דהוא לא כמהלך ברגליו וחזינן דאזלינן בתר המרחק, ואין לחלק בין ב' הדינים וכמש"כ שם בביאוה"ל ד"ה אבל לענין יושב בביתו שכיון שהגמ' דימתה את ב' הדינים הנ"ל אין לחלק ביניהם, וצ"ע.

י
בענין אכילה בכף ללא נטילה
כתב השו"ע (סי' קסג) שאם אין מצויים לו יכול לכסות ידיו במפה ולאכול בלא נטילה, והרמ"א (סי' קסג) הוסיף שיכול לאכול עם כף בלא ליגע באוכל, אמנם המשנ"ב (סק"ז) הביא שהאחרונים תמהו על הרמ"א מנ"ל לחדש שאפשר לאכול עי"י כף והרי יש לחוש שמא יגע במאכל.

ונראה שיש להוסיף ולהקשות על הרמ"א שנראה שמהרמב"ם מוכח דלא מהני לאכול עי"י כף, שהרי דעת הרמב"ם היא שאפשר אפילו לכתחילה לאכול עי"י מפה כפי שהביא הב"י דעתו, אמנם מאידך גיסא, הרמב"ם כתב בפירוש שהאוכל עי"י מגריפה צריך ליטול ידיו, ומוכח

א"כ מדבריו שאכילה עי"י מגריפה אינה בכלל ההיתר של חז"ל לאכול עי"י מפה, וצ"ע על הרמ"א שדימה אותם.

משה ששון - גאולה

יא
בענין תנאי בנטילה
בשו"ע (סי' קסד, ברמ"א) מבואר שרק לנטילה שאינה צורך האכילה יכול להתנות, אך אכילה שהיא צורך אכילה לא מהני ביה תנאי, ועי' במשנ"ב (סק"ו) שביאר שבכלל אכילה שאינה צורך הסעודה כשנטול ידיו כשיוצא מבית הכסא, וכן כשנטול ידיו לדבר שטיבולו במשקה. אמנם דבר זה צ"ע שהרי הנטילה לטיבולו במשקה היא נטילה לצורך האכילה הסמוכה לה וצריך לה כל דיני נטילה, וכן צריך לסמוך לה את האכילה, ובהכרח צ"ל שכוונת המשנ"ב שאם אוכל לאחר מכן סעודה אחרת יכול להתנות ולאכול על סמך נטילה זו, אמנם א"כ אין חילוק בין נטילה זו לנטילה לסעודה, והיה לו לכלול דין זה במש"כ בסק"ז שאף אם נטל לפת יכול להתנות שנטילה זו תועיל לו לסעודה שלאחר מכן, וצ"ע.

משה ששון – גאולה

יב
אופן הנטילה ביוצא מבית הכסא
בשו"ע סי' קס"ה כתב העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול ב' פעמים על הראשונה מברך אשר יצר ועל השניה מברך על נט"י וכתב המשנ"ב סק"א וכתבו האחרונים דצריך להיזהר שלא ליטול בפעם הראשון נטילה גמורה ורק מעט משום נקיות דאי להו הכי הרי נטהרו ידיו בפעם הראשון ואין שייך לברך עוד על נטילה שניה עכ"ל ועיין בבן איש חי פרשת שמיני דכתב באופן אחר דיטול ידיו תחילה בשביל עשיית צרכיו מברך אשר יצר ואח"כ יגע בידיו במקומות המכוסים שבגופו ואז יטול ידיו ויברך על נט"י עכ"ל והדברים לכאורה תמוהים דהרי בפרשת אחרי מות פסק רבינו הבא"ח דמי שנגע באמצע הסעודה בשוק ויירך ומקומות המכוסים באדם צריך נט"י ולא יברך על נט"י עכ"ל והיינו משום דאיכא ספק בזה וא"כ איך מהני הכא נגיעה במקומות המכוסים לצאת מידי הספק לברך על נט"י על נטילה שניה וביותר קשה ששינה מדברי המג"א דכתב דיטול נטילה ראשונה שלא כדין ומדוע הכניס עצמו לבית הספק [והרי שיטתו בעוד יוסף חי דהיוצא מבית הכסא אין צריך כלי לנטילה וא"כ מי מעכב בזה] וצע"ג.

רפאל ברוך טולידאנו – בית וגן

מדור זה בא על מנת לקבץ שאלות ותמיהות שנתעוררו משך הלימוד במסגרת אליבא דהלכתא. כל מי שעולים לפניו תמיהות כנ"ל או תשובות ויושבים על תמיהות אלו מתבקש להעבירן לשולחן המערכת ולציון למדור "מרפסן איגרי".

[ולחזו"א גם זה לא יועיל כיון דקודם נתינת מים שניים כבר חזרו הראשונים שנטמאו חוץ לפרק ממים טמאין שתוך הפרק ויטמאו היד]. ולדעתו אם יגביה ידו בראשונה שוב לא יוכל להשפילו עד הניגוב, כיון דחיישין שהמים הטמאין הלכו חוץ לפרק הרבה ומים שניים לא יבואו עד שם כדי לטהרם, ובחזרתם אחר מים שניים יטמאו היד (ולחזו"א כנ"ל אף קודם נתינת השניים), לבד אם יוכל לדקדק היטב שמים שניים באו על כל מים הראשונים. ולדעתו אם ישפיל בראשונה שוב אף אם יגביה בשניה יכול לחזור ולהשפיל כיון שלא יצאו חוץ לפרק מים טמאים. (לבד משיטת מהרל"ח דלא יועיל כנ"ל, ולחזו"א בצירוף מהרל"ח המים הראשונים יטמאו מיד, וכנ"ל).

ג. שיטת הערוך ותר"י לגירס' במשנה כגירסת רש"י: שיעור הנטילה עד מקום הזרוע. מים הבאים מן הכלי על הזרוע מיטמאין שם ומטמאין בחזרתם, כמו כן גם לדעתם מים היוצאין למקום הזרוע וחוזרין אח"כ בודאי מטמאין את הידים. רק דס"ד דמים שניים מטהרין בכל מקום אף במקום הזרוע. ולשיטתם אין שום אפשרות להשפיל הידים בשניים (ולחזו"א כבר בראשונים), כיון דאין החשש רק מיציאת המים ממקום הנטילה אלא שמקום הזרוע עצמו מטמא, ואף דמים שניים מטהרין וכנ"ל, חיישין שלא יוכל לצמצם ולא יגיעו על כל מים הראשונים. כמו כן חיישין שלא יוכל לצמצם ויצאו יותר מן הראשונים ושוב יחזרו אחר מים שניים (ולחזו"א כנ"ל גם בראשונים) ויטמאו היד. ולדעתם גם אם ישפיל בראשונים ויגביה בשניים לא יוכל להשפיל שוב עד אחר הניגוב, כיון דחיישין שיצאו שניים יותר מן הראשונים והם נעשו ראשונים מן הזרוע ויטמאו כנ"ל. והדרך היחידה לדעתם להגביה מתחילה ועד אחר הניגוב, (ולמהרל"ח פשוט דאף שייטמאו בנגיעתם אינם מטמאים היד, כיון שתקנו שרק עי"י חזרה נטמא היד).

ד. שיטת הרשב"א לגירסתו במשנה וכגירסת רש"י: מקום הנטילה הוא עד פיצול האצבעות. פיסת היד חשיב מקום טומאה ומטמא המים. מקום הזרוע לא חשיב מקום טומאה ואינו משפיע כלום. ולדעתו הנוטל עד סוף פיסת היד אין לו לחוש לכלום ויכול להשפיל ידיו, דעי"י שנטל גם פיסת ידו טיהר מקום זה ושוב ליכא שום מים טמאים החוזרין למקום נטילה. (וצ"ע לשיטת מהרל"ח, עיין מה שכתבתי בפנים). ולדעתו אם יגביה בנטילה ואף אם יטול עד פיסת היד ושוב ישפיל באופן שודאי יצאו מים טמאין בראשונה, וגם ודאי חזרו, מטמאין היד, רק דלא חשו לזה שיצאו כ"כ עד מקום הזרוע. ולדעתו, בנטל עד סוף פיסת היד ונטל הראשונים בהשפלה, שוב יוכל להגביה ולהשפיל אחר שניים, שהרי טיהרו שניים כל הראשונים, ומים שבזרוע אין צריך לטהרה כיון שאינו מקום טומאה, (וצ"ע כנ"ל לשיטת מהרל"ח). ובנטל רק מקום הנטילה עד פיצול האצבעות יוכרח להגביה ידיו מיד בנתינת מים שניים (ולחזו"א מיד במים ראשונים), דאי לאו הכי יבואו מים שנטמאו במקום פיסת היד ויטמאו מקום הנטילה. וכשיטת הרשב"א סתם המחבר להלכה.

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

במה שכתב הר"ח שטעם הניגוב מפני שהמים מכשירים את האוכלין והפירות לטומאה, וקשה הלא הפת הוכשרה מכבר בלישתה במים.

לכאורה יש לדחוק דהגמ' איירי בנילוש במי פירות, אלא דק"ל בסי' קס"ח דהוי פת הבאה בכיסנין (וללא מים, ודאי ניכר טעם הפירות, ופשטו), ובזה אין נט"י, דוחק גדול להעמיד בקבע סעודה, אלא י"ל דהר"ח לשיטתו שוהבא שם, דפת הבאה בכיסנין הוא פת הממולאת (כשיטת קמא בשו"ע) ואי נימא דפליגי (עי"ש בזה) א"כ לשיטתו שפיר נוטל על זה ידיים או דס"ל דבפת כיסנין נמי נוטל ידיו, ולא כרשב"א (ועיין ב"י ריש סי' קנ"ח) ומה שאמרו שם "לחם" טמא הוא שם כולל לאוכל, דהא הר"ח איירי גם בפירות (וכמו שאמרו אל תלחם את לחם רע, עיין סוטה ל"ח ע"ב), אלא שלפי זה קשה ק' שהביא הביאור"ל כיון שהוא אינו להלכה להנ"ל.

שמעון בן גיגי - רוממה

שמעתי בשם הגאון ר' ישראל זיכרמן שליט"א ליישב דדוחק דגזרו חז"ל אטו, קובע אכילתו על פת הבאה בכיסנין שנילושה במי פירות ולא הוכשרה לקבל טומאה, אמנם כאמור זה דוחק וכמו שכבר הדגיש השואל דהרי עיקר נט"י אינו אלא משום סרך תרומה דהיינו משום קבלת טומאה דהפת כמבואר בפוסקים. והנראה לענ"ד ביישוב קושיא עצומה זו בס"ד ומקודם נציע לשון הר"ח מתחילתו ועד סופו בסוטה שם וז"ל כאילו אוכל לחם טמא שנאמר ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים אשר אדיחם שם (יחזקאל ד', י"ג) שהמים מכשירים האוכלים והפירות לטומאה ואם לא ינגב ידיו בטוב תצא הלחלוחית שבידיו להפת ויוכשר לקבל טומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל פירוש כמו הענ"ם עכ"ל אתה הראת לדעת דהפסוק מייירי על הזמן שעם ישראל בגלות בין הגוים ואם כן יש מקום לפרש דכוונת הפסוק לשני דברים, האחד שאוכלים פת עכו"ם והשני שאוכלים אותו בטומאה, והנה פת עכו"ם כידוע הותר וא"כ אין דבר גנות ובע"כ מייירי בפת הבאה בכיסנין דכתבו התוס' בביצה ט"ז ע"ב ד"ה קמ"ל דכיון שאין מברכין עלייהו ברכת המוציא אין בהם היתר דפת עכו"ם ואסורים משום בישולי נכרים וא"כ יתיישב בדברי ר"ח דכיון דס"ל כד' התוס' הני שפיר מפרש משום הכשר כאן דבע"כ מייירי בפת שלא נילוושה במים אלא במי פירות בלבד דאל"כ ליכא קפידא דהרי פת עכו"ם שרי וכיון שלא הוכשרה לקבל טומאה שפיר שייך לאסור האכילה בידיים שאינם נגובות משום ההכשרה לקבל טומאה.

אליהו סאל - קרית ספר

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

מדור התשובות

מטעם דלעולם מים שמשתנים מראיהם לירקות יש בזה סיבה חיצונית מחמת חום השמש או אטימות האויר וכדו' (דודאי אם יתנו מים בכלי זכוכית ויסתמו בסתימה היטב לא ישתנו מראיו לעולם, וע"כ דתמיד משתנה מאויר או מחום וכו' ולא מחמת עצמו כלל)

והשתא י"ל בכוונת המ"ב דלעולם מים שודאי מחמת עצמן אין לפוסלם, אך באמת המציאות היא שזה רק נראה שנפסלו מחמת עצמן, דבאמת זה מחמת דבר אחר וכנ"ל, ורק ככגון יבחושים וכדו' שנוצרים כן בתחילת בריותו זה חשיב מחמת עצמו וכשר, ומש"כ השו"ע שפסול מחמת עצמן היינו כשלא עשו בהם כלום אבל באמת אי"ז מחמת עצמן אלא מחמת האויר וכדו' ולכן פסול. ועי"ז אומר המ"ב דלא נטעה לומר שגם מחמת עצמן ממש פסול דהא כשר כדמוכח בסעיף י'.

וכ"ז כתבנו רק לפלפולא, דבאמת הרי המ"ב איירי בכגון עמדו בכלי זמן רב, וגם בזה נטה להכשיר וככל האחרונים שפלגר על השו"ע ועי"ז כתב דכן מוכח בסעיף י', והדר"ק לונכת דבסעיף י' שאני דזה מחמת בריתו וכי' וכנ"ל, וצ"ל דמש"כ המ"ב וכן מוכח מסעיף י', אין הכוונה שכך דעת השו"ע בסעיף י' דא"כ השו"ע סותר עצמו, אלא הכוונה שכן מוכח מההלכה המובאת בסעיף י' והיינו דכאן אזול כפי הפשטות ולא חילק בין תחילת בריתו מן המים וכי' ואה"נ לעולם השו"ע ס"ל דהתם שאנו וכמש"ב המ"ב שם, ועכ"פ צ"ע דלא מצאנו לאחרונים שהביאו ראי' משם ועי"כ המ"ב הוכיח זאת מעצמו וזה תמוה עד כמה שביאר שם באר את החילוק בין יבחושים לנשתנו מחמ"ע סתם. ועי'.

אליהו ברכה - בני ברק

ועיין ב"הערות והארות" לגליון מס' 26 (עמוד ל"ג) דעמדנו בזה, ואשנה כאן בקיצור מש"כ שם ליישב קושיא גדולה זו ע"ד אכשר, דאין כוונת השעה"צ להוכיח דינו מדעת המחבר בסעיף י', אלא מדעת הרמ"א שם, כלומר, דהנה הקשה הפמ"ג ע"ד הרמ"א דסעיף י"ב דפסל נט"י ביין משום שינוי מראה מ"ש מדין יבחושין אדומין דכשר, עי"ש שנדחק בזה טובא, וי"ל בזה דס"ל לרמ"א ככל הני אחרונים דהובאו במשנ"ב סק"ב דבנשתנו מחמת עצמן כשרין, וא"כ ביבחושין דזה מים שנשתנו מחמת עצמן מכשיר הרמ"א ואילו ביין אדום דכלל לא היה מים מעודו, פסל, וממילא י"ל דזו נמי כוונת השעה"צ דמוכח מסעיף י' מהא דהסכים הרמ"א לדברי המחבר שם עי"ש ולא פליג כבסעיף י"ב, דס"ל לרמ"א דלא כהשו"ע דסעיף א ומכשיר בנשתנו מחמת עצמן, ולזה לא סותרים ד' השעה"צ ואף דזה דוחק להעמיס כ"ז בקוצר דבריו, מ"מ אפשר לומר כן לחומר הקושיא, והבוחר יבחר.

מרדכי ברגר - אלעד

מרפסן איגרי, 1911, אויף אן ארבעטן פארן צווייטן וועלט קריג

בדין שינוי מראה, שלגבי נשתנו מחמת עצמן החמירו בנט"י יותר ממקוה, ולענין יין ומי פירות החמירו במקוה יותר מנט"י.

לכבוד עורכי העלון הנפלא והעצום "אליבא דהלכתא" אשר הוא מלא וגדוש בחידושי תורה נפלאים מכל הגוונים ואורו מפץ' וזורח לארץ ולדרים עליה ות"ח יושבי תהכמוני זוכים להתבשם מהודו והדרו אשרים ואשרי חלקכם. והנה עתה שהרחבתם גבולכם במדור הנקרא "מרפסין איגרי" אשר בו יובא הקושיות החמורות מבי מדרשא אשר נתקשו בהם הלומדים אמרתי ליתן לבי ועיני על דבר זה אולי יתן ה' חלקו ליישב ההדורים ולהחזיר הגגות למקומם. ראשית ראיתי קושיית ידידי הרה"ג ה"ר יהודה לוי שליט"א בענין פסול שינוי מראה בנט"י ובמה שהביא מהראב"ד בספר תמים דעים עי"ש. והנה במה דנתקשה בדברי הראב"ד שם דדהא דפסול הדחת כלים אינו משום שינוי מראה אלא מפני דנתבטל חשיבותן ומבואר לכאורה בדבריו דכלים שעושים שינוי מראה אינם פוסלים מדין שינוי מראה וכמו דכתב הראב"ד דמ"ש ממקוה דנפסל בשינוי מראה ואפילו הכי אינו נפסל עד שיפול גוף המראה כשיניה את מראה ואדברנה מקוה חמור דנפסל בשינוי מראה יין ולנט"י אף מי עצמו כשר והקשה הרב הנ"ל דהרי דין שינוי מראה הנוכר בנט"י הוא משנה מפורשת במס' ידים פרק א' משנה ג' דנפל לתוכו דיו וקומום וקנקנתום ונשתנו מראיהן פסול. ונראה ליישב דבריו באופן פשוט דהנה עלינו לברר ב' דברים א' בפסול נט"י בשינוי מראה האם נפסל דוקא בנפל גוף הצבע עצמו ונתן מראהו במים או אפילו שרק שרה הסממנין והוציאן ונתנו הצבע במים.

ב עוד יש לברר במקוה דמבואר במשנה מקואות פרק ז' משנה ג' דמי צבע שנפלו למקוה ונשתנה מראיתן כשר ואם נפל יין או מוחל פסול מה הדין בנפל גוף הצבע האם פסול או דוקא במשקה. והנה בדין נט"י דחקרנו האם דוקא בנפל גוף הצבע דבמשנה כתוב נפל דיו וקומום ובפשטות היינו גוף הצבע [ומשא"כ במסכת מקואות שם כתוב מי צבע דהיינו שנפל מים שנשרה בהם הסממנין דלית בהו ממשא של הצבע] וא"כ אפשר דבמראה בלבד כשר וכמו לענין מקואות דמי צבע כשר. אך העומד מנגד הוא דברי הרמב"ם בפרק ו' ממקואות הלכה ז' שכתב דהוא הדין נשתנו מחמת מקומן חשיב שינוי מראה ודאי דלא היה שם ממשות הצבע (ולאו הכי היינו נפל לתוכן המז??? בר"מ שם) ואפילו הכי פסול ובטור ושו"ע הוסיפו יותר דהוא הדין נשתנו מחמת עצמן פסול וכתב בב"י בשם הרא"ה דהטעם דפסול שינוי מראה בנט

דאין כאן ממשות ומשא"כ כשיש גוף הצבע שנימוח פסול וכן הוא לשון הרע"ב. נמצא דדעת הראב"ד אינו דעת יחידאה אלא דגם הרשב"א והר"ש והרע"ב אזלי בשיטתו ואף בנימוח גוף הצבע פסול ולדעתם נראה דשינוי מראה הנאמר בנט"י שכתבה המשנה דנפל לתוכו דיו וקומום ודאי הוה דוקא דאם הוא הדין במי צבע היתה המשנה צריכה לחדש דבר זה דהרי במקוה איכא חילוק וע"כ בדאמת ס"ל דכשר בנט"י בנשתנה ואין ממשות גוף הצבע כנלענ"ד.

והנה עוד יש להעיר דאף הרא"ה שהובא בב"י דכתב דפסול נשתנו צורתן דומיא דקידוש ידים ורגלים לא איירי לענין שינוי מראה אלא לענין חמי טבריה דפסולים משום שינוי אך לענין שינוי מראה אפשר דס"ל דדמי ממש למקוה והוא הדין בכיור (וכדעת הרמב"ם דכיור דמי למקוה) ויהיה כשר בנשתנו מחמת עצמן או מקומן והיינו דבריו הב"י הם רק לבאר דעת הרמב"ם על פי דבריו.

[עוד ראיתי בתפארת ישראל על מסכת ידים שם דהשווה דין נט"י לדין מקוה והוציא רק מדברי הרמב"ם בהלכות ברכות שכתב דשינוי מראה פוסל בין בכלים בין בקרקעות ולפי דבריו איירי שנימוח גוף הצבע ופסול בין במקוה ובין בנטילה אך באמת ממש"כ הרמב"ם דפסול אף בנשתנו מחמת מקומן והרי במקוה ודאי אינו פוסל א"כ מבואר דמש"כ הרמב"ם בין בכלים ובין בקרקעות היינו שנשתנה מראיהן בזמן שהיו בקרקע וכמו שפירש המשנ"ב וא"כ לא איירי כלל במקוה דדיו וקומום היינו אפילו בהוציא גוף הצבע וכו"ל].

והנה עוד יש לדקדק ממש"כ בתוספתא פרק א' משנה ו' המים שהנחתום מטביל בהן גלוסקאות אע"פ שלא נשתנו מראיהן פסולין וכשהוא נוטל ונותנו על גבי ככרו אם נשתנו מראיהן פסולין ואם לאו כשרים. והנה בפשטות היינו שנשתנו מראה המים על ידי שהכניס ידיו לתוך המים בשביל ליתן מים על גבי ככרו ומשמע לכאורה דאף בנשתנו בלא ממשות גמורה הוה שינוי מראה אך יש לדחות. א' דאפשר דאיירי דהיה על גבי ידיו ממשות של משקה וכדומה. ב. דהתוספתא אתי לאשמועינן עוד פסול של שינוי מראה דלא נתבאר שם במקו"א ואם נשתנו מראיהן לאו היינו מחמת ידיו אלא דבר בפני עצמו שהיה בהם שינוי מראה ואולי שכח דבר זה בנחתום.

העולה מכל הנ"ל דלדעת הראב"ד וכו"נ לדעת הרשב"א והר"ש והרע"ב כל פסול שינוי מראה אינו אלא בנפל ממשות הצבע או משקה ומשא"כ במראה בעלמא וכגון מחמת מקומם או עצמן אינו פסול ורק דעת הרמב"ם לפסול וממש"כ דפסול מחמת מקומן וכן הטור פסק והוסף אף מחמת עצמן ופסק כמותו בשר"ע. ועוד מצינו מחלוקת לענין מקוה דלדעת הראב"ד ושאר הנ"ל איכא פסול של שינוי מראה אף בנפל ממשות של צבע ומשא"כ לדעת הרמב"ם דוקא בנפל יין ושאר משקה דהוה כיון מזיגא.

והנה בעיקר הקושיא מה שהקשה ידידי הרב דכיון דשינוי מראה פסול בנט"י כל שכן דיון פסול דכיין דילפינן מכיור דצריך מים כצורתן ודאי דייק פסול וא"כ הכשיר השו"ע לז"א ביי"ב. והנה הראשונים המכשירים לענין יין לנט"י הרי אז"שר שיסברו דקעת הראב"ד לענין דין שינוי מראה דדמי למקוה ולא ילפינן מקידוש ידים וכמו שנתבאר ולאידך גיסא הסוברים דפסול שינוי מראה מחמת מקומן או מחמת עצמן אפשר דיפסלו אף יין לנט"י ולא מצינו סתירה בדבר זה ורק בדעת השו"ע איכא סתירה לכאורה דפסק דשינוי מראה פוסל ואף מחמת עצמן ולאידך גיסא הביא מחלוקת לענין יין.

והנה במג"א סק"א כתב לפסוק דנשתנו מחמת עצמן כשר לנט"י וכתב על זה והא דהקשו הפוסקים דיין לפסול משום שינוי מראה אע"ג דהוי מחמת עצמו י"ל דהכי קא קשיא להו מאחר דאם נפל יין לתוך המים נפסלו בשינוי מראה כל שכן שיפסול הוא עצמו כמו דיו דפסול ע"ה??? וצ"ע עכ"ל וקושיית הפוסקים היינו הרא"ש המובא בב"י סעי' י"ב וביאר המג"א קושייתו דכיון דיין פוסל המים כל שכן שהיא עצמו פסול והיינו כקושייתנו דכיון דחשיב שינוי על ידי המראה כל שכן היין עצמו וא"כ ניתי ונחוי מה תירץ בזה הרא"ש וכתב הרא"ש וז"ל ושמה יד לחלק דמים שנשתנו מראיהן גרועים ממי פירות שעומדים במראיתם ושם מים עליהם עכ"ל וצ"ב תי' [לפי הסבר קושייתו כמש"כ המג"א] ונראה בכוונתו דמכאור דפסול שינוי מראה הנאמר בנט"י אין זה משום דהמים אינם עומדים בצורתן וחסר בשם מים דא"כ כל שכן היין והמי פירות עצמן דפסולים וכמו במקוה אך בתי' חידש הרא"ש דהוה פסול בפני עצמו דכיון דנשתנה מראיהן הוי קלקול במים וחסר בחשיבות המים והוה מים גרועים ולכן גרע ממי פירות עצמם שעומדים במראיהן ושפיר לנט"י ועדיפא ממקוה דלענין נט"י קיל ומהני גם מי פירות [או אפילו יין לסוברים כן] להיחשב מים. [והנה באמת בפשיטות היה נראה לבאר כוונת הרא"ש דס"ל דיין יותר מהני ממים שנשתנו מראיהן דכיון דיין חשיב מים לענין זה ולא נשתנו מצורתן מהני יותר ממים שנשתנה מראיהן ואינם עומדים בהוייתן אך בדעת הב"י מחומר הקושיא דבמקוה הוציא דיין יותר פסול משינוי מראה ע"כ נצטרך לפרש כך פסול שינוי מראה]. וזוהי דבריה הרב"י דברי הראב"ד דהפסול מצד שנשתנו צורתן ובזינין דומיא דקידוש ידים ורגלים שהמים עומדים בהוייתן הנה כבר נתבאר דהמעין ברא"ה לא ימצא כלל דאיירי לענין שינוי מראה אלא דאיירי בעלמא לענין חמי טבריה אלא דהרב"י דימה דבריו לדן שינוי מראה דצריך שיהא עומד בצורתו והנה הדבר נכון להסוברים דלא מהני יין ובאמת הרא"ש עצמו לא מסכים עם רש"י ומטעמא דצריך דוקא מים וכמו דממשך שם דהוה דומיא דתרומה דצריך מים דילפינן מוידוי לא שטף במים אך בדעת רש"י ושאר"ה הסוברים כמותו נימא דפסול שינוי מראה אינו משום דחסר בהוייתן של המים אלא דהוי מים גרועים והרב"י לא החליט דבריו בטעם הפסול אלא דהביא דברי הרא"ה כאן ואיה"נ דלדעת המכשירים ביין אין זה הטעם ולא ס"ל לדמות לקידוש ידים ובלאו הכי אנו מוכרחין לומר כן דאין הכל מודים לדברי הרא"ה דאי לאו הכי תיקשי ביותר ובפשטות דכיון דנט"י הוה כקידוש ידים ורגלים א?? כשר יין ומי פירות וע"כ אנו מוכרחין לומר דהמכשירין יין ומי פירות לא ס"ל כהרא"ה ועיין בבד"ה לרא"ה שבאמת פוסל יין ומטעם דנט"י דמיא לקידוש ידים ורגלים עי"ש ובהו גרועה נחלקו וא"כ אתי שפיר דהחולקים ומכשירין ביין ס"ל טעם אחר לפסול בשינוי מראה ומשום דהוה מים גריעי' וכמו דנתבאר ברא"ש הנ"ל ואתי שפיר.

והנה מצאנו סמך לזה בדברי המג"א ס"ק י"ט דכתב על דברי הרמ"א דמכשיר ליטול בשיכר ומי דבש המבושלין דעיקרן מים והקשה מג"א דהקשה נשתנו מראיהן ולא דמי ליין דמעיקר כך היה ומשא"כ הכא הוה מים שנשתנו וכתב בז"ל דכיון דנשתנו לעילויא לא מיפסלא בהכי והנה א? הפסול של שינוי מראה משום דאין המים בצורתן מאי מהני דאישתני לעילויא דאין זה ענין של חשיבות אלא שיהיה מים כהוייתן וע"כ מבואר דלדעת הגהות אשרי שפסק הרמ"א הפסול בשינוי מראה היא מחמת דגריעי' ולכך באישתני לעילויא כשר והוא סעד גדול לדברינו.

אך עדיין יש לדקדק בדברי המרדכי ברכות סי' קצ"ו הובא בב"י על סעי' י"ב דגם הקשה קושיית הרא"ש דאף שרי ליטול ביין והרי איכא שינוי מראה ותי' דאיירי ביין לבן דליכא שינוי מראה וחושב דמי פירות חשיב מיא כמו שפירש"י עי"ש, והדבר צריך תלמוד רב דהנה מבואר לדבריו דיין מהני וחשיב מים אך אם

הוא אדום יש בעי' מצד המראה אף דזה מראהו מעיקרו ואין כאן קלקול ומשום דצריך מראה הרגיל של מים ולכן יין לבן כשר דיש לו מראה מים ומבואר דהוה דין בפני עצמו דצריך מראה מים ואין זה משום דנשתנה צורת מים דהרי אפילו יין כשר וצ"ע בזה [ועיין בגר"א דציין הגמ' בכ"ה קפדיתו אחזותא דאיתא כאן פסול בפני עצמו בחזותא. ועכ"פ נראה דלדבריו ודאי דהוא הדין נשתנו מחמת עצמן פסול במים דהרי יין אדום? היה כמו נשתנו מחמת עצמן וכמו שהקשה המג"א הנ"ל ואפילו הכי פסול לדעתו ונמצא דגם דעת המרדכי דקעת הטור ונמצינו למידין דלדעת הפוסלים ביין פסול שינוי מראה אפשר דהוה משום מים שנשתנו צורתן וחסרון בשם מים ומשא"כ למכשירין ביין ע"כ דהוה משום דהוה מים גרועים על ידי שינוי מראיתן ובמרדכי מבואר פסול חדש במראה המים, כנלענ"ד בדבר זה וצור יצילנו משגיאות. אשמח מאוד לשמוע חוות דעתו הרמתה של ידידי הרב הנ"ל ושכמ"ה.

רפאל ברוך טולדנו – בית וגן

בענין הקושיא דלגבי שינוי מראה מצינו חומרא בנט"י ממקוה ולענין יין ומי פירות החמירו במקוה מנט"י והביא תירוץ הראב"ד דחומרת שינוי מראה בנט"י אינו אלא משום דבטלה חשיבותן והקשה על תירוצו ממתני' דפסלה שינוי מראה בנט"י ונשאר בצ"ע כיון שדוחק לומר שהוא טעם אחר מאשר נתבאר במקוה ונראה ליישב דהראב"ד לטעמיה דפליג עמש"כ הראשונים דפסולא דשינוי מראה דמקוה מן התורה הוא כפשטות דברי התנ"כ (שמיני פרק ט' הלכה ד') יעו"ש דהראב"ד ס"ל בספר בעלי הנפש שער המים (סי' ב' הלכה ד') שאין זה אלא אסמכתא והפסול אינו אלא מדרבנן דכיון שבטל חשיבות המים מיתחי' במקוה של שאר משקין ויבואו להטביל במקוה שכולו שאר משקין יעו"ש ומעתה לק"מ כיון דלהראב"ד כל עיקר טעם שינוי מראה במקוה הוא משום ביטול חשיבות המים וע"כ שפיר מפרש דבנט"י מתבטל החשיבות אף בהדחת כלים וכן במי צבע ובנשתנו מחמת מקומן דכיון שהם מועטים נוחים טפי להבטל ושפיר.

אליהו סאל – קרית ספר

נ"ל בזה באופן פשוט לולי דברי הראב"ד, דמה שנסק הנ"ל בקושייתו כדבר פשוט ש"יין יש לו דין מים לענין נטילת ידים", זה אינו, אלא טעם היש אומרים הוא דכדכתב המשנ"ב שם בס"ק ס' דס"ל דלא הצריכו דוקא מים לנטילה, והיינו, דאין כלל דין מים בנט"י וסגי ליטלם בכל משקה, וא"כ ל"ד כלל למקוה, דבו איכא גזירת הכתוב מפורטת מקרא דזידיז לא שטף במים (ויקרא ט"ו וברש"י שם) ועל כן פסול יין למקוה, אך נט"י דאסמכוה אקרא זה בחולין ק"ו מ"מ אסמכתא בעלמא היא עי"ש וברש"י, וס"ל להיש אומרים דלענין מים אין ילפותא ורק לענין עצם הנטילה למדנו, והא דדין שינוי מראה ילפינן מכיור, הן אמת דבכיור יש דין מים כדאיתא בקרא, מ"מ דין שינוי מראה דהתם ילפינן מיתורא כדהביא הב"י בשם הרא"ה, ודין זה בלבד מדמינן לנט"י דשינוי מראה פוסל, אך לא ילפינן משם דין נטילה במים בלבד, דהא ודאי דלא נתנו כל דיני כיור בדיני נט"י, ולדוגמא בעלמא, דהנה בנט"י כהטביל ידיו במקוה מהני ואילו בכיור ודאי דלא מהני בכהאי גוונא. ואין בדינו לקבוע מה ללמוד משם ומה לא. וכמו"כ להמ"א דמדן מי חטאת ילפינן ליה, דנמי לא למדנו כל ביניהם כדכ' המשנ"ב בס"ק כ"ב לענין מי שתיתי התרגולין עי"ש, סוף דבר, הא דבמקוה פוסל יין הוא משום ד"אינו מים", ואילו בנט"י נפסל להיש אומרים רק "שינוי מראה" ואין כלל דין של "מים", וממילא לק"מ.

מרדכי ברגר - אלעד

ד

בדין מים שנעשו בהם מלאכה, שלא"ר פסול משום דבטלם מתורת מים, וקשה מהתוספתא דמשמע שיש פסול של מים שנעשו מלאכה אף אם מיוחדים לנט"י.

לענ"ד אין כוונת הא"ר במש"כ "דבטלם ונשתנו מתורת מים" לומר דבטלם מיעודם לשם נטילה משום היחוד למלאכה אלא אע"ג שלא יחדם לשם מלאכה כלל מ"מ כיון שכבר נעשה בהם פעולה חשוב ביטול ונעשו כשופכין וכעין מש"כ הב"י בהמשך דבריו מפירוש המשניות להרמב"ם שע"י המלאכה שנעשה בהם שמם מכלל השופכין וכיון שכן אע"ג שאין בו משום יחוד למלאכה כלל וכגוונא דהתוספתא אפילו הכי שפיר שייך להחשיבם כנעשו בהם מלאכה כיון שנעשו פעולה ונתבטלה חשיבותם כי אינם חדשים עוד ואחר כתבי זאת בלמדי חיפוש מחיפוש מצאתי שכ"כ ג"כ להדיא בספר בני ציון ע"ד השו"ע כאן (לגרבי"צ לייכטיין צ"ל) והנאני.

אליהו סאל – קרית ספר

במה שכתב הא"ר דטעמא פסול של נעשה בהם מלאכה, דכיון דעושה בו מלאכה מבטלו ונשתנו מתורת מים, וביאר כוונתו דעל ידי שיחוד למלאכה מבטלו ממים העומדים לנטילה דהעמידן למלאכה ופסול בהכי וזהו גם הפסול במים שהיד סולדת בהם והקשה על זה מתוספתא דנוטלים זמנ"ז אין חוששין משום עשיית מלאכה והרי התם עומדים לנטילה, ובאמת נראה דאין זה כלל כוונת הא"ר דמבטלם ומיחדם למלאכה דמהיכי תיתי דצריך שיהיה עומד לנטילה ועוד מהו מש"כ ונשתנו מתורת מים לפי אז דהו"ל לימיר ונשתנו ממים העומדים לנטילה ועוד במים שחימים אותם ליד סולדת מה יחוד יש בהם ומהיכי תיתי דמיחדם לדבר אחר. וכוונת הא"ר היא דאתא לאפוקי מלבוש דביאר דעל ידי המלאכה שנית צורתה הגשמית וכמש"כ שם דאין שאין ניכר ע"כ נשתנו אך להבנת הא"ר אין שינוי בצורתו הגשמית אלא דעל ידי שעושה בהם מלאכה מבטלם אותם מצורת המים דמים בהוייתן היינו מים שאינם משומשים ועומדים כתחילת בריאתן ובהו שנשתמש אף שהשינוי אין בממשות הדבר סוף סוף בטלם ושינה אותם מתורת מים ועיין ברש"י חולין דממנו לקח הר"ש פ"י דכתב דבטלו ונשתנו מתורת מים והיינו דלא כתב דהוה דבר בפני עצמו שמבטלם אלא דהמים עצמם בטלו ונשתנו והיינו דהשינוי הוא ביטולם במה דנשתמש בהם אי שחימם ליד סולדת. כן נראה לכאורה בהבנת דבריו.

רפאל ברוך טולדנו –בית וגן

הנה יל"ע במש"כ האל"ר ועוד שמשנהו מתורת מים, וכן בר"ש שמבטלו ממים, ולכאורה מהו יעוד המים שמשנה אותם מיעודם, ולכאורה היינו יעודם לשתיה, וכמו שמיצינו בב"י וב"ח ועוד דתלו פסול מלאכה בפסול לשתית אדם (עיין מש"כ בהערות בזה) וגם אי נימא באו"א (ואולי לזה גופא שהם מים ללא שימוש בהם, ודו"ק), מ"מ ודאי יעוד המים הוא לא לנטילת ידים, וממילא כשנטל בהם, אי"כ לגבי חבירו לא איכפת לן אם נשתמש בהם לרחיצה או לנט"י דתרווייהו הוי שינוי מיעוד המים, ונפסלו לחבירו, ודו"ק.

שמעון בן גיגי – רוממה

ה

במים שלפני הספק, דבשו"ע משמע שכשרים לכתחילה, והאחרונים פירשו

שכשרותם היא מספק, וקשה ממה שכתב המשנ"ב דבספק אין ליטול לכתחילה.

ובענין אם נוטלים לכתחילה במים הכשרים מספק דבסעי' י"א משמע דאינו לכתחילה וגבי מים שלפני הספר משמע דאפילו לכתחילה אף דההכשר אינו אלא משום ספק לענ"ד יש ליישב דגבי מים שלפני הספר יש ספק ספיקא להקל דמלבד מה דיש ספק אם נשתמש בהם כלל יש עוד ספק אם נשתמש באופן של הדחת כליו או רק נטל מהם להשרות השערות שזה אינו פוסל המים הנשארים בכלי ועיין ערוך השולחן אות ט' ובא"ח פרשת אחרי ס"ו שכתבו טעם ההיתר משום זה שאינו מדיח בהם אלא רק נוטל מהם ולכאורה יקשה על דבריהם מד' התוה"ב שהביא השעה"צ שפירש שההיתר הוא משום ספק ובע"כ דאין כוונתם להתיר רק מטעם זה דאל"כ יהיה מותר אפילו ודאי נשתמש בהם אלא ודאי כוונתם לבאר רק מאי טעמא הקילו הכא אפילו לכתחילה והיינו משום שיש בדבר ספק ספיקא להקל ושפיר.

אליהו סאל – קרית ספר

י"ל ע"ד המבואר באחרונים דיש ב' סוגי חזקות, יש חזקה שלא יתעורר הספק ויש חזקה המכרעת את הספק, והיכן שיש מעשה המעורר ספק אז דנים לומר הכרעת הספק, והיכא שאין מעשה המספק אז אמרינן מהיכי תיתי להסתפק, והדברים ידועים.

ואפשר שגם בדין ספק ידים לקולא נתחדש ב' הלכות א' במקום שנתעורר הספק נכריע לצד הקולא, ובהו במקום שאפשר בעינן להוציא עצמו מן הספק, ב' במקום שאין מעשה המספק לפניך נכריע שאין צריך לעורר הספק וטהור משום זה דלא מעוררים ספיקות, וזהו צורת הדין. ובהו אין צריך להוציא עצמו מן הספק שאנו נוקטים שאין כאן ספק, ועל דרך זה י"ל דמים שלפני הספר שלא ראינו מעשה המספק אלא שאנו אומרים שמא נעשה בהם מלאכה לזה באה ההלכתא המחודשת (כמש"כ הגר"מ קרליבך שליט"א) דספק ידים טהור לומר שאין כאן מקום להסתפק ולכן אין צריך ג"כ להוציא עמו מן הספק. ונפק"מ דבכל מקום שאין מעשה המעורר ספק ובאנו לומר שמא מים פסולין הם, בזה לא יהיה אפילו דין לכתחילה ליטול שוב.

ישראל אנקוה – אלעד

הנה המשנ"ב מסיים "ולכן כשרים מספק, וכדלקמיה בסעי' י"א." הרי שהמשנ"ב לומד שסעיף י"א הוא סייעתא למה שפירש כאן. ולפיכך נראה כוונתו, דבסעיף י"א מבואר שמעיקר הדין מים שנפל בהם ספק כשרים, וממילא הוא הדין לכאן במים שלפני הספר. ואיה"נ לפי מה שהסיק לקמן שיש להחמיר בספק הוא הדין כאן, אולם לענין פירוש דברי השו"ע יש לפרש בסעיף ג' כמו דעתו בסעיף י"א. [ועיין עוד בחזו"א אור"ח סי' כ"ב סק"י בביאור הלכה זז].

איברא דמה שבחר המשנ"ב לפרש הטעם בדין מים שלפני הספר משום שהם נכיים שנפל בהם ספק, צ"ב. דהן אמת שכ"כ בלבוש ובא"ר ובגר"א וכמ"ש בשעה"צ, מ"מ הרבה מן האחרונים ביארו אחרת וחלקו על הלבוש, והמשנ"ב לא מזכירם כלל.

דהנה הנחתל צבי (בפירוש עטרת צבי סק"ז) אחר שהביא דברי הלבוש כתב לפרש, דכאן מייירי במים שהספר מטביל בהם ידיו כדי להרטיב את ראש המסתפר, ודמי למש"כ קודם לכן גבי נחתום, שאם מטביל ידיו לטווח פני הגלוסקין כשרים, והוא הדין לספר שמטביל ידיו. ואף הא"ר העתיק דבריו, אלא שהסכים עם הלבוש מחמת דברי הרשב"א בתורת הבית הקצר. אולם הפרמ"ג (משב"ז סק"ד) כותב שהרשב"א לשיטתו, וא"כ שפיר יש לפרש כהנחתל צבי בדעת השו"ע, יעו"ש. ועיין עוד בחסדי דוד (פארדו) על התוספתא (שהיא מקור הדין) שפירש ג"כ כהנחתל צבי, וסיים דבזה מיושב מדוע הרמב"ם לא הביא התוספתא הזאת להלכה, לפי שהוא ממש כדין הטבלת ידי נחתום, ודי בזה שהביא דין הנחתום וממנו תלמד לכל כיצא כו. וכ"כ בתורת חיים (סופר, סק"ט), והביא שהגאון עצי אלמוגים (סק"ח) סובר שאפילו ודאי שהספר הטביל ידיו המים כשרים, דהמלאכה נעשית במים שיצאו ולא במים שנשארו וכמ"ש גבי נחתום. וכ"כ מדפנשיה בערוך השולחן (סק"ט). וכן פסק להלכה בשו"ע הרב (סי' ק"ס סעי' ז') ז"ל: "כי מה שהספר טובל ידיו בהם להשרות בהם השערות דומה לטובל ידו וטח פני הגלוסקין שהמים הנשארים לא נעשה בהם מלאכה". והגאון בא"ח (ש"ר פרשת אח"ק אות ו') פוסק כדברי הגאון ר' זלמן הנז'. [ולא חש לשיטת הלבוש, אף שדרכו לצדד לחומרא]. ועכ"פ אם נפרש דברי השו"ע דלא כהמשנ"ב, יצא דלינא שאין להחמיר במים שלפני הספר כדן מים שנפל בהם ספק, לפי שטעם ההיתר הוא אף אם ודאי הטביל ידיו, וכנ"ל.

ועיין בהכרעת הנה"ח (ס"ק כ"ה), ובמש"כ בהל"ע (עמוד של"ח) לבאר שיש כאן ב' חששות, הטבלת ידי הספר, והטבלת כלי מלאכתו, ונמצא דשני הפירושים אמת. וקדמו לדפוס בספר בני ציון (ליכטמאן, סי' ק"ס סק"ה), ודו"ק.

אברהם בטאט – ביתר עילית

הנה על דברי השו"ע עצמו דהכשיר מים שלפני הספר אין כלל קושיא, דהא איהו גופיה בכל הספיקות דסעיף יא סתם להכשיר, ולא חילק בין יש לו מים אחרים לאין לו מים, וכל הנידון הוא לאור דברי המשנ"ב שם, א"כ י"ל דזו נמי כוונת המשנ"ב כאן בס"ק י"ט דהדגיש דהם כשרים מספק וכדלקמיה בס"יא", וחזר והדגיש זאת שוב בשעה"צ ס"ק כ"ה דכן נראה לדעת הגר"א דההכשר משום ספק, ולכאורה אמאי האריך בזה, דמאי נפק"מ משום מאי כשרים הן, וי"ל דמשום הכי האריך ושלח לסעיף י"א, דכיון דרק מחמת ספק הכשירות א"כ לכתחילה יש להחמיר בזה.

מרדכי ברגר – אלעד

במש"כ הרב מרדכי ברגר לדחות קושיא זו, שדעת השו"ע להכשיר בכל הספיקות, וא"כ בשיטתו לא קשיא מידי, יעוי' בשו"ע גופיה בסעיף יא שכתב בשם יש מי שאומר שאם יש לו מים אחרים יטול בהם ויוציא עצמו מהספק, והשו"ע לא הביא מי שחולק על דעה זו, ומשמע שאף לדעתו אין ראוי לכתחילה ליטול במים שיש בהם ספק, וא"כ חוזרת למקומה הקושיא בשיטת השו"ע מ"ט לגבי מים שלפני הספר לא כתב שאם יש לו מים אחרים יטול בהם ויוציא עצמו מהספק.

משה ששון - גאולה

ו

סתירה האם יש להחמיר במים שלא היתה להם שעת הכושר.

לכבוד מערכת הגליון החשוב "אליבא דהלכתא".

אשר באמת כל גליון לא רחוק מלהיות ספר מבחינת הכמות ובעיקר באיכות ועד שלא מספיקים ללמוד את הראשון כבר ישנ מפני חדש תוציאו, והכל בעריכה מופלאה ובתבונה מלאכת מחשבת ממש. יעזור ה' שימשיכו ויתמשכו מעינותיכם חוצה ומלאה הארץ דעה את ה'.

ועל עתה באתי במדור החדש הנפלא "מרפסין איגרי" קושיא ו'.

הקשה שם הרה"ג אלופי רעי ומיודעי הרה"ג יהודה הלל שליט"א, במה שהביא המשנ"ב ס"ק ל"ח בשם הרדב"ז (חלק ד' אלף שס"ו) דמי הים אם הרתיתו אותם כשרין. ולעיל ס"ק כ"ז הביא דיש מחמירין בחמי האור וכל שכן במעניות שלא היה להם שעת הכושר. וא"כ לפי זה כל שכן דראוי להחמיר במים מלוחים שלא היה להם שעת הכושר ובפרט שזה שיטת רש"י ס"ל דנשתנו מתורת מים וכתב בסמ"ג ה"ד בשעה"צ דגם אחר שנצטננו וק"ו הכא בתרתי א. דמעיקרא פסולין. ב. נפסלו ברתיחתן, והנה דבר זה נפק"מ מאוד לדינא במה שרווח בעולם התפלת מי ים כמו שכבר הביא בפסקי תשובות, דמצד הסברה שלא היתה להם שעת הכושר ואינם בתורת מים, גם כאן יש לפסול אף אם לא מרתיחין אותן. אמנם יש לדון בכמה אנפי, ראשית דבשעה"צ הנ"ל כתב דלגבי נצטננו יש לסמוך להקל ולא כפמ"ג, וא"כ ה"נ כל שנצטננו לדינא אין לחוש אף בלא היה להם שעת הכושר.

גם נראה דיש לחלק בין כל מלוחין למי הים. א. דאולי במקור יציאתם מן התהום אינם מלוחין והיתה להם שעת הכושר, או דבשעת בריאתן לא היו מלוחין ובדבר צריך לתמוד.

ב. מסתברא דליכא למימר בהו נשתנו מתורת מים דאדרבה הם רוב המים בעולם וכ"כ שם הרדב"ז דמי הים שם מים עליהם, ועיין עוד שבת ק"ט דמי הים יפין יותר משאר מים מלוחים. ועוד נראה דעכ"פ אחר דנתקנו הכא ודאי מהני אפילו לדעת הפמ"ג דלדעת רש"י דנשתנו מתורת מים לא מהני שיצטננו היינו בחמין בגוף המים נשתנו ולא מים מקרי, אבל כהאי גוונא דאין ארויין מחמת תערובת המלח בהם אף אי מקרי לא היתה להם שעת הכושר אף הוא דבר חיצוני וכל שהסיר המונע חזרו המים להיות מים שהם גופן לא נשתנו.

ולענין מה שהרתיתן שיפסלו כחמי האור שלא היתה להם שעת הכושר, אפשר דלא אמרו דבהרתחת מים נפסלו אלא במים רגילים שהרתחן שינוי ופסול, אבל כאן אדרבה מרתיחן כדי לתקן אין זה גורם לפסול ובלאו הכי יל"ע אי יש לומר בזה לא היה שעת הכושר מפסול מלוחים לפסול חמין.

טרם אכלה, עוד יש להביא ראיה מפורשת לרדב"ז, דאיתא בגמ' תענית ט' ע"ב דלר"א כל העולם מימי אוקיינוס הם שותים, אמר לו ר' יהושע והלא מימי אוקיינוס מלוחין הן אמר לו מתמתקין בעבים. והיינו כידוע שהמים מתאדים לעבים והמלח נשאר באוקיינוס, הרי שכל מימיהו הם מי הים שהורתחו ואין נוטלין לידים.

ועדיין יש מקום לעיין בכ"ז וישטטו רבים ותרבה הדעת כמטרת כל גליונכם להגדיל תורה ויאדיר.

ת.ו.א.הבת שלום ירושלים

קושיא זו הקשה הגאון ישועות יעקב (סי' ק"ס סק"ו), ועיין עוד במש"כ בתורת חיים (סופר, סי' ק"ס סק"ב). אולם בכה"ח (סי' ק"ס ס"ק מ"ב) הכריע להלכה דלא כדבריו, משום שרבו האחרונים שחלקו עליו בזה.

אברהם בטאט – ביתר עילית

הנה מלבד מה דיש ליישב בדאמת מתחילה נבראו מתוקים ורק ע"י מעשה שהיה עשאם ה' מלוחים לאחר מכן כדי ליתן להם שכן שיקריבו מהם על גבי המזבח (עיין רש"י ויקרא ב', י"ג וברבינו בחיי וילקוט ראובני שם) עוד יש ליישב כמש"כ הכסף משנה (בפרק ו' מהלכות פרה אדומה הלכה י"ב) וז"ל דמלוחים לא מיפסלי למי חטאת אלא כשאין תקנה למליחותן אבל מי הים יש תקנה למליחותן יש אומרים על ידי כלי חרס חדש שיסתמו פיו וישקעוהו בתוך הים והמים שהוא מוצץ מאחוריו לתוכו כדרך כלי חרס חדש הם מתוקים ויש אומרים על ידי תיקונים אחרים וכיון שיכולים להמתק לא מיפסלי מטעם שהם מלוחים עכ"ל, ועל פי זה יש ליישב הכא דאע"ג דפסלינן כל זמן שלא תיקנן לענין נט"י מ"מ מהני האי סברא לענין שלא נחמיר כדמחמירין לענין חמי טבריה שלא היה להם שעת הכושר דאינהו אי אפשר לתקנן מחמימותן אלא לכשיתלשו משא"כ במים המלוחים והבוחר יבחר.

אליהו סאל – קרית ספר

נראה בפשיטות, דהמשנ"ב דהתיר מי ים שהרתיוחם מיירי שחזרו ונצטננו, ובכהאי גוונא סתם להדיא המשנ"ב בס"ק כ"ז להתיר לכ"ע, עי"ש שהביא דעות דס"ל דבדי סולדת בהן יש להחמיר, וכתב על זה דבפושרין אין איסור לכ"ע ואף בתמין שנצטננו, ומשום הכי אין בזה חסרון שלשא היתה שעת הכושר, דאדרבה עתה שנצטננו וראויים לשתייית הכלב כשרים לכ"ע, והא דכתב דלרש"י פסולין בכהאי גוונא יעויין בשעה"צ ס"ק ל"ח דהביא דרק דעת הפמ"ג כן בדעת רש"י, ולא חש לה כלל עי"ש, ומשום הכי גם בצד סתם להכשיר ולא חש לשיטה יחידאה זו, וא"כ לק"מ.

מרדכי ברגר – אלעד

מרדכי ברגר, מנהל תחנת הרכבת אלעד

במה שכתב הב"י להתיר ליטול ליבחושים מק"ו ממקוה, וקשה הלא החמירו בנטילה מבמקוה, ובגמ' בחולין עשו ק"ו רק להתיר טבילת ידים ולא נטילתם.

ודאי דעיקר הק"ו הוא לטבילת ידיו, אך מ"מ חזינן שאלים כח המקוה לענין טהרה, ומה שכל הפסולים לא נאמרו בו, הוא אדרבה מכח אלימותו שבו לא נאמרו הנך פסולים, אך כל זה לענין "פסולי" אך לענין עיקר יציאת המקוה שצריך להיות ממים ואנו דנים מה זה "מים", א"כ כל שיבחושין גריעי לנט"י שאינו מים, א"כ כל שכן מקוה שאין זה מים והוא כמקוה מעפר, ואם למקוה שכוחו עדיף הוי מים. כל שכן לנטילה דקילי, וכדחזינן דמי פירות פסולים למקוה וכשרים לנט"י דקיל, [ובאמת שהוא ילפותא ללא ק"ו והוא לתוספת כנ"ל, ואולי הוצרך לק"ו דלכאורה יש להקשות דלדידן דכשר מי פירות א"כ אין דין "מים" וא"כ היאך כשר יבחושין דתולדותו מן ה"מים" ושאיני מקוה שדינו "מים" ועיין לעיל בתירוץ קושיא ב', ולפי זה השו"ע לשיטתו קשה כנ"ל, ומהאי טעמא הוצרך לק"ו דהתם הוא דין "מים" והכשירו הנ"ל, וא"כ הוא הדין לדידן ודו"ק אלא דאכתי יל"ע מה מהני ק"ו, ועיין].

שמעון בן גיגי – רוממה

הנה מתחילה יש לציין לפירושו של רבינו גרשום שם על הגליון בחולין ק"ו, דהק"ו דהתם אינו לענין טבילת ידים כפירש"י אלא לענין קידוש ידים ורגלים לעבוד עבודה, עי"ש, ולזה אתי שפיר דברי הב"י, דקידוש ידים ורגלים דמי לנט"י וילפינן מהתם דין שינוי מראה, אמנם עדיין צ"ע דברי הב"י לפירש"י, ובעיקר צ"ע מסברא כדהקשה הרב הנ"ל בטוב טעם, והשווה לקי האחרונים על הט"ז עי"ש.

ונראה בזה, דהנה בעיקר הכשר יבחושין לנט"י כתב המשנ"ב דאף להשו"ע דפסל בנשתנו מחמת עצמן כשרים, משום דכן הוא תחילת גידולם, וביאור הדבר, דאין היבחושין מים שנתהפכו ליבחושין, אלא יבחושין ש"מקום" התהוותן מהמים וכך נוצרו מלכתחילה ואין בהם שינוי כלל מתחילת יצירתם, ונתחדש ש"דין

מים" להם ומשום הכי כשרים, ולזה שפיר איכא ק"ו ממקוה, דאם במקוה דאיתא בקרא דבעינן רק מים הוכשרו היבחושין, ק"ו דבנט"י דיש צד דאין בהם כלל דין מים, כדנתבאר בקטע הקודם עי"ש, דהיו כשרים, ולא דמאי כלל לקי האחרונים על הט"ז, דהתם מיירי בדין שינוי מראה, דבו באמת חלוק דין מקוה מדין נט"י, אך בנ"ד דהנידון אם יש "שם מים" עלה שפיר איכא ק"ו.

ואף דבגמ' בחולין לפירוש"י אין מיירי על בנט"י, מ"מ הביא משם הב"י ראיה רק לעצם עריכת הק"ו, ואין כוונתו דזה מה שאמרה הגמ', וזה ביאור דבריו, "וכיון שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו" כלומר דיש לו דין מים, "הא ודאי שנטולין ממנו לידים מק"ו" כמשנ"ת, "כדאמרינן בפרק כל הבשר" כוונתו "כדמצינו" שם כעין זה לענין טבילה, והוא הדין הכא, ודו"ק.

מרדכי ברגר – אלעד

הנה באמת מקור דברי ההג' אשר"י שכתב הב"י טעם לדבריו הם מדברי האו"ז (סימן נ"ה) ושם מפורש להדיא דכברי הב"י דבאמת האו"ז יליף לנטילת ידים מההיא סוגיא דזבחים שהכשירו יבחושים למקוה וא"כ התמיהה אינה אלא על האו"ז הגדול דממנו מקור חיים וכיון שכן ביותר עלינו לטרוח ביישוב הדבר והנראה לענ"ד בס"ד דקושיא מעיקרא ליתא דכבר ייסד לנו הראב"ד בספרו תמים דעים סי' ס"ו דבאמת אין שום חומרא בנטילת ידים מבמקוה דמה שפסלו שינוי מראה ועשיית מלאכה ברביעית דנט"י אינה חומרא אלא מכיון שהוא מים מועטים מתבטל חשיבות בהנך דברים משא"כ במקוה שלם לפי שהוא חשוב הרבה לא מתבטל חשיבותו בדברים אלו והשתא מכיון שזה הוא הטעם וזו היא הסיבה א"כ יש לומר דשאני יבחושין שאינם דבר שביטל חשיבות מים אלא אנו דנים מעיקרו אם יש לו שם מים לפי שהוא סוג מהות אחרת ולא שייך לומר ביטול חשיבות כיון שכן הוא תחילת ברייתו וא"כ שפיר שייך ללמדו מק"ו דמקוה דאורייתא לנט"י דרבנן שיועיל הנטילה ואף דלא שייך כ"כ לק"ו הנזכר בחולין דהתם הלא למדו הק"ו לטבילת ידים מטבילת הגוף ולא למדו ממקוה לנט"י מ"מ היינו משום דמיירי התם בחמי טבריה דהם פסולים משתיית בהמה וגבי רביעית לנטילה מתבטל חשיבותם וכדברי הראב"ד משא"כ גבי יבחושים דלא שייך סברא זו שפיר מצינן למילף ממקוה לנט"י ואתי שפיר הכל, תודה לקל שעזרני ליישב דברי הראשונים ובוזה נתיישבו גם דברי מאורינו הגדול הב"י זיע"א.

אליהו סאל – קרית ספר

ואפשר ליישב דהנה אם היה הנידון ביבחושין לפסול מטעם דאינו ראוי לשתייית בהמה או מטעם שינוי מראה, אזי היה קשה ביותר מה הראיה מהא דכשר למקוה לגבי הכשר בנט"י, אמנם כבר ביאר המשנ"ב דאין חשש מצד הלכות אלו מכמה טעמים. א"כ כל הצד לפסול הוא מחשש שאינו נקרא בשם "מים", ועל זה הוכיח הב"י דאם נקרא מים לענין דין דאורייתא שהרי צריך "מקוה מים" פשיטא שנקרא לענין דין דרבנן בשם מים, ואינו ענין למה שמצאנו חומרות בהלכות נט"י שהם דינים ותנאים נוספים ואינם חומרות בעצם השם מים, כך היה נראה לפ"ר אך ממה שהביא המשנ"ב בס"ק ל"ט בטעמא דנפסל משתיית בהמה משום "דכיון שהם סרוחים כ"כ שאפילו הכלב אין יכול לשתות מהם הוי כאילו נתבטל מתורת מים ופסלוה רבנן לנט"י" א"כ מצינו שהחמירו דבעצם השם מים חמיר נט"י מטבילה, והדרא הקושיא איך ילפינן ק"ו מטבילה על נטילה, ושמא הב"י לא ס"ל טעם זה ומה שפסול לשתיה הוי טעם אחר והוא דין נוסף ואין להוכיח שהחמירו בשם מים בנט"י יותר מטבילה.

ישראל אנקווה – אלעד

יעויין בספר תורת חיים (סופר, סי' ק"ס ס"ק כ"ה) שעמד בזה ונשאר בצ"ע.
אברהם בטאט – ביתר עילית

ח'המחמירין בנטילה מבמקוה, ובגמ' בחולין עשו ק"ו רק להתיר טבילת ידים ולא נטילתם.

במה שכתב המשנה ברורה שאפשר לברך על מים שיש בהם ספק, מכיון שחז"ל הרשוהו לקיים את המצוה באופן זה, וקשה שלגבי עירובי חצירות כתב טעם אחר בדין זה.

מעיקרא לא ידעתי מאי קושיא כלל אחר שהנחתום העיד על עיסתו וכתב להדיא הכא דזה הוא הטעם וזו היא הסיבה גם הכא וגם התם ומה שכתב הכא דהרשוהו חז"ל היינו נמי מטעם דטהרת ידים קיל כמש"א ספק ידים טהור ולכן הקילו לומר כאילו המים כשרים בודאי וכן מש"כ שם בהלכות שבת שהוא משנ"ב התם לטעמא אחריתא, ומ"ש הביאהו"ל כאן דהוא הדין בעירובי חצירות השמשות וזהו עיקר הטעם שיכול לברך והכל אחד ואין דבבר קושיא כלל.

אליהו סאל – קרית ספר

יעויין במש"כ ב"הערות והארות" (שם) לבאר שורש פלוגתת הביאהו"ל והחזו"א בנ"ד, דלהמשנ"ב גדר הברכה דעל נט"י היא על טהרת הידים ומשום הכי כל שידיו טהורות בפועל, ואפילו מספק יכול לברך, ולהחזו"א גדר הברכה על מעשה הנטילה ועל כן בספק דרק טיהור הידים ולא הכשירו המים אין לברך, עי"ש בארוכה, ולפי זה ל"ד לנידון עירובי חצירות כלל, ואתי שפיר דהוצרך המשנ"ב התם לטעמא אחריתא, ומ"ש הביאהו"ל כאן דהוא הדין בעירובי חצירות כוונתו דהדין בתרווייהו שווה, אך כל חד מטעמא דידיה.

מרדכי ברגר – אלעד

לפי מש"כ בגליון הנ"ל (בהערות) לחלק בין ספק פסול במים, לספק נטל דלכו"ע לא יברך וכמדויק בפמ"ג, א"כ אתי שפיר, יעוי"ש.

שמעון בן גיגי – רוממה

ט'המחמירין בנטילה מבמקוה, ובגמ' בחולין עשו ק"ו רק להתיר טבילת ידים ולא נטילתם.

במה שכתב רבנו מנוח לפרש את הרמב"ם שכוונתו במש"כ במים טמאים למים פסולים, וקשה מדוע לא פירש במים שנטל בהם חבירו שהם טמאים לכ"ע.

לדעת הרמב"ם כ"ל לא מהני פחות מרביעית לנט"י ואין דין מים שניים (כמבואר בב"י ובביאהו"ל סוף סי' ק"ס) וממילא ליכא דינא דמים טמאים, וא"כ אי אפשר לפרש לדעתו בנטילת חבירו שהרי המים לא נטמאים ברביעית, ובלאו הכי הוא לא מציאותי שיתקבץ למקום אחד שיעור נטילה משויורי נטילה של פחות מרביעית של כמה בני אדם.

שמעון בן גיגי – רוממה

הנה בעצמו הרגיש דהא כבר שנאה הרמב"ם בספק נעשה בהם מלאכה, ותירץ דקמ"ל בזה דבמקום ב' ספיקות נמי כשר, וזה אין נראה, דאין נחשב נידון זה לשתי פסיקות, דהא מתרי טעמי, ואין זה מעלה ולא מוריד מידי מגדול הספק, דסוף סוף הספק הוא אותו ספק, ומ"ש המג"א דבהצטרץ כל הספיקות נמי כשרים אין כוונתו לכהאי גוונא כלל, אלא כוונתו כגון שמסתפק אם נעשה בהם מלאכה וגם אם יש בהם כשיעור וכיוצ"ב, דמצד המציאות יש כאן שתי ספיקות שונים זה מזה, ויש יותר מקום לפסול, וקמ"ל שאפילו הכי כשרים,

נמצא דלא שייך לבאר בדברי הרמב"ם כן ובהכרח כפירוש רבנו מנוח, וקמ"ל הרמב"ם כדפירש השעה"צ דמתחילה מנה פסול מלאכה ואח"כ כלל בכללות שאר פסולי הנטילה, ואין זה כ"כ דחוק, דמצינו הרבה כעיי"א.

מרדכי ברגר – אלעד

נראה פשוט דהיינו משום דא"כ נכלל זה במש"כ הרמב"ם כבר שנסתפק אם נעשה בהם מלאכה ועל כן פירש רבינו מנוח דכוונת הרמב"ם למים הפסולים לנט"י שחשובים הם כטמאים וכוונת רבינו מנוח לשאר פסולים מלבד מה שהזכיר הרמב"ם להדיא וכמו שביאר כוונתו בשעה"צ ס"ק נ"א ומה שכתב השואל שדברי השעה"צ האלו הם דחוק לא ידעתי מאי דחוק יש בזה אחר שהכהן הגדול כתב כן בפשיטות ללא שום קושי ואפילו תיבות "צריך לומר" לא כתב ואדרבה אם לא נפרש כן יקשה מה טעם הזכיר הרמב"ם רק ספק דמלאכה וספק שיעור ולא הזכיר ספק דשאר פסולים, (ומה שרצה השואל לפרש פירוש מיוחד ולהרויח בזה מקור לד' המג"א שכתב דאפילו היו כל הספיקות יחד כשרין לא ידעתי מאי ראיה שייך מהרמב"ם הזה דאפילו אם נפרש כדבריו אין זה נחשב כל הספיקות יחד כיון שאין כאן אלא ספק אחד אם נטל חבירו ידיו במים אלו או לא ואכמ"ל) ואשר על כן פשוט מאד דפירושו של רבינו מנוח בדברי הרמב"ם מוכרחים ותול"מ.

אליהו סאל – קרית ספר

במה דהקשה גיסי הרה"ג יהודה הלל שליט"א בדברי הרמב"ם דכתב בנטילה בספק טהורים ספק טמאים דכשר לנט"י ופי' רבינו מנוח והובא בב"י ב' פירושים א. דאיידי בספק הסיח דעתו מהידים. ב. דכל פסול במים נקרא טמא והכוונה על מים ספק פסולים והקשה ידידי הרב הנ"ל קושיא אלימתא דמה לו לרבינו מנוח לפרש פירושים דחוקים אלו ולא פי' בפשיטות דאיכא ספק אם נטל בהם חבירו דפסולים לנט"י [וכמתבאר ברמב"ם פרק י"א ממקואות הלכה ו'] ועיין במשנ"ב ס"ק מ"ח דכתב פי' מים פסולים או כשרים דלנטילה לחולין אין המים נפסלין מחמת טומאתן כדלעיל סי' קנ"ט סעי' י"א והיינו דמבואר שם דגוי או נדה כשרים לנט"י אף שנטמאים המים במשא אך עדיין תיקשי דלוקמא במי נטילת חבירו. ולחומר הקושיא נראה משום דקשיא להו סתימת לשון הרמב"ם דכתב ספק טמאים או טהורים ומשמע דבכל גוונא דטמאים פסול והרי גוי או נדה כשרים ומשום זה שינו הפי' דטמאים היינו פסולים או דאזיל על הדיים.

רפאל ברוך טולדנו – בית וגן

יש ליישב שכיון שנקטינן דלנטילת ידים לחולין אין צריך מים טהורים, שהרי מותר ליטול אפילו מהגוי והנדה אע"פ שהמים טמאים, א"כ אף מה שאין ליטול במי נטילת חבירו אינו מחמת הדין טומאה שיש בהם, שהרי מותר לחולין ליטול במים טמאים, (ובד"כ אותם מים אף קודם שנטל בהם חבירו הם נטמאו בלאו הכי מחמת טומאת מת וכדו') אלא זה דין פסול שחידשו חז"ל על מים אלו, והגדירו את הפסול כטומאה, ולכן אין לפרש שכוונת הרמב"ם במש"כ מים טמאים לדין זה, כיון דלחולין אין פסול של טומאה, וגדר הפסול במים אלו אינו מחמת טומאתם.

משה ששון - גאולה

י'המחמירין בנטילה מבמקוה, ובגמ' בחולין עשו ק"ו רק להתיר טבילת ידים ולא נטילתם.

במה שכתב המשנ"ב שמי שנטל ידיו ואח"כ נולד בהם ספק אין צריך ליטול אפילו לכתחילה כיון שיש לו חזקת כשרות, וקשה ממש"כ השו"ע שהנוטל במים שספק האם נעשית בהם מלאכה לכתחילה צריך ליטול שוב במים אחרים, אע"פ שיש חזקה קמייתא שכשרים.

יש שתירצו לי על הקושיא דהכא איכא חזקה נגדית על האדם שידיו לא נטולות, ואתי שפיר. אמנם לענין מקוה שנמדד וכו' לולי חסר לפניך, אף דיש חזקת טמא, כשר [ואף בחסר לפניך שיטת תוס' בנדה ב' ע"ב דרך ב"חסר ואתאי" (עי"ש) טמא, הא לאו הכי כשר] וא"נ היינו מספק א"כ אתי שפיר דגם פה הוא מספק, אך א"נ דהוא הכרעה על עיקר הספק שהוא המקוה, וכשר, א"כ ה"נ ההכרעה היא על המים, ודו"ק. [וכן הוא לתוס' הנ"ל, בהכרח]. ועיין ריטב"א בעירובין מ' דמהאי טעמא אזלינן בתר חזקת טמא, ולא בתר חזקת טהרות, והיינו משום דאזלינן בתר שורש הספק, (ועיין רמב"ן סוף קידושין בסוגיא דתינוקות מטפחין). ובאחרונים הקשו ממקוה דל"א בתר חזקת מקוה, ותי בכמה אופנים ונפק"מ בזה להנ"ל. ואכ"מ.

שמעון בן גיגי – רוממה

נראה ליישב על פי הנועד דחזקה אינה בירור אלא הנהגה וכמו שכתב הרמב"ם בפירוש המשניות (נזיר פרק ט' משנה ב') וז"ל שחזקת טמא טמא שרגלים לדבר פירוש שהענין יצא לדבר שאין לו תכלית כל זמן שנלך אחר האפשרויות עכ"ל והיינו דיסד לן דביאורה של חזקה זוהי הנהגה מחוסר ברירה וכיון שכן כשיש לו מים אחרים בודאי עדיפי מאלו שנעשה אולי בהם מלאכה משא"כ במי שנטל ידיו בודאי ועתה הוא מסופק אם הסיח דעתו כיון שיש חזקה אף שהיא רק הנהגה מ"מ מכח זאת הנהגה גופא אמרו לו חז"ל שאינו צריך ליטול שוב ידיו שכן היא ההנהגה מכח החזקה, ומה שהביא השואל מד' רבינו מנוח לא ידעתי מאי קושיא שהרי המשנ"ב כבר פירש לן כפירוש בתרא דרבינו מנוח וגם מרבינו מנוח גופיה מדמייתי לפירוש ב' ש"מ דלא ניחא ליה בפירוש קמא כאן דעדיף משום חזקתו ואינו בכלל הספיקות שאמר עליהם הב"י שיש בהם משום קושי לעניות.

אליהו סאל – קרית ספר

הנה מקור חילוק זה ציין בשעה"צ ס"ק נ"ה מדברי רש"ל, והוא ביש"ש חולין פרק ח' סי' ט"ז, ונעתיק לשונו, וכן ספק אם נטמאו הידים אם לאו דאוקמינן הידים בחזקת טהורות, דלא גזרו נטילה אלא על סתם ידים ולא על ספק, והכיא דליכא דררא דנטילה כלל אף לעניות לא קשה, עכ"ל. הנה דבריו ברור מללו, דבספק אם נטמאו הידים לא גזרו חז"ל כלל נטילת ידים, ואין צריך להחמיר כלל, משא"כ אם בודאי נתחייב בנט"י ויש ספק אם נטל כדין דכל כשרותו מדין חזקה, יש להחמיר עכ"פ לכתחילה, (אך צ"ע דהתם כתב כן אף לענין ספק מלאכה, עי"ש, ודלא כהכרעת המשנ"ב, וזה צ"ע מסברא, אך עכ"פ דברי המשנ"ב אתי שפיר היטם).

מרדכי ברגר – אלעד

הנה מקור דין הוא מדברי היש"ש חולין פרק ח' סי' ט"ז ועי"ש דכתב באמת דגם בספק פסול במים נראה לו דלא מחמירין כולי האי וכתב וכל שכן בגוונא דהידיים היו נטולות ואירע בהם ספק דאין צריך לחזור וליטול ורק בספק אם יש בהם שיעור או אם נטל גרע [אך לא כתב להדיא דאין צריך לחזור וליטול רק באירע ספק בידיים דהידיים בחזקת טהורות ולכן כתב המשנ"ב כן רק לענין ספק בידיים]. ועיין במשנה ידידים פרק ב' משנה ד' מחלוקת ר"י והכמים דלר"י



ספק לטמא וליטמא טמא ומשא"כ ליטרה טמא והיינו דבספק אם אירע טומאה בידיים או בככר טהור ומשא"כ ספק אם נטרה כגון מים ספק פסולים טמא וחכמים חולקים דגם ליטרה טהור עיי"ש וא"כ כבר במשנה מבואר חילוק זה וע"כ דנשחל חובת נטילה לא סמכינן אספיקא ומשא"כ כשיש ספק בחיוב הנטילה, ואף דאיכא חזקה על המים סוף סוף עדיין הוה בכלל סברת הראב"ד דהוציא עצמן מן הספק ומשא"כ כשיש ספק בכל חיוב הנטילה ואיכא חזקת כשרות לא חייבו כלל. והנה ודאי דהוא הדין בספק הסיח דעתו איכא חזקת כשרות על הידים כמש"כ המשנ"ב וכן הוא במהרש"ל שם דהיידם בחזקת נטולות וע"כ מש"כ ב"י דהוא הדין שאר ספיקות לא אזיל על כהאי גוונא (ועוד אפשר דמהרש"ל פליג עליו ואיה"נ דלב"י בכל גוונא אף בחזקת נטול קשה לעניות).

רפאל ברוך טולדנו - בית וגן

ונראה ד"ל דהא דמצינו "חזקת דין", הוא על מקוה דייקא. שהמקוה בעצמותו הוא המטהר ולכן החזקה היא שלא נשתנה דין המקוה שלו [ואף בזה יש מהאחרונים הסוברין שהוא חזקת הגוף שלא נשתנה המים ולא חזרת הדין], אבל ברביעית מים לא שייך לומר שלא נשתנה שמו מלהיות מים כשרים כי אין המים המסתהרים כמקוה אלא "הנטילה", ולכן במים בעצמותם לא חל שום דין ולא שייך למימר חזקה שלא נשתנה שמו דאין הוא שם שחל על המים. ואף לפי מה שכתב המשנ"ב בטעם פסול מים שנעשה בהם מלאכה משום שנעשו כשופכין, אין זה שינוי בגוף המים ממים לשופכין, אלא ביעוד של המים דמים המיועדים לשפיכה גרועין הן בחשיבותן אך אין זה שינוי בגוף המים.

ישראל אנקווה - אלעד

לכאורה י"ל דידוע דדין חזקה נאמר רק בדבר שדנין עליו ואז מעמידין על חזקה אך מה שאינו בכלל ספק לא בא לכלל חזקה. וא"כ הידים שיש נ"מ בדינם ממילא אומרים בהם חזקת כשרות אבל סתם מים אינם עומדים ומיועדים לנטילה שנעמידם מעיקרא בכשרות להכא ורק כשבא ליטול בהם נכנסו לבית הספק ואין כאן חזקה דמעיקרא, ורק על הידים שייך חזקת נטול, והיעבת"א.

ח.ו. - אהבת שלום ירושלים

יא

במש"כ המשנ"ב ב' פעמים לחוש לראב"ד שעדיף ליטול מים שניים מאשר ליטול רביעית בבת אחת, וקשה שבשור"ע בסי' קס"ב מפורש שעדיף ליטול רביעית בפעם אחת.

במדור (גליון מס' 26) אות י"א הועתקה שאלתי ותכון השאלה המופיעה שם דהמשנ"ב בסי' ק"ס ס"ק ס"ו ומשעה"צ ס"ק ע' שמשמע דאם יש לו רק רביעית אחת עדף לשפוך על ידיו בב' פעמים לצאת ידי שיטת הראב"ד דבכל גווני צריך ליטול ראשונים ושנינו ואפילו נטל בראשונה מרביעית והוקשה דבשור"ע סי' קס"ב סעי' ד' כתב דעדיף ליטול ברביעית בפעם א' מליטול בב' פעמים

בירור הלכה המשך מעמ' א'

המסוים הזה.

והנה בחולין [דף סח.] תנן שהשוחט בהמה ניתר עוברה עמה, ואם הוציא עובר את ידו נאסר בתחילה, דכתיב ובשר בשדה טרפה כיון שיצא בשר חוץ למחיצת אכילתו נאסר, ושם [דף טט.] בעי ר"ח הוציא עובר את ידו בעזרה מהו, מגו דהוה מחיצה לגבי קדשים הויא נמי לגבי דהאי, או דילמא לגבי דהאי לאו מחיצה היא, דמחיצת עובר אמו היא, ופרש"י [ד"ה מהו] מהו להיות לו חומת העזרה מחיצה להתירו בשחיטת האם. ובחידושי מרן רי"ז הלוי [הלכות פסוה"מ] ביאר, דדין מחיצה של קדשים תהני ליה לגבי עובר דלא להוי בשר בשדה, וכוונת הש"ס מגו דהוי מחיצה לדין קדשים שבעובר, מהניא גם לדין בשר בשדה.

ברם המאירי כתב וז"ל, בהמת קדשים שהיתה בעזרה שהוא מקום שחיטתה והוציא העובר את ידו אסור על הדרכים שביארנו ואין אומרים כשם שהועילו מחיצות העזרה לאם שכל זמן שלא יצאה ממחיצותיהם לא נפסלה כך יועילו לעובר שאין מחיצות לעובר אלא דפני האם בלבד, עכ"ל, משמע דלא מיירי שהעובר עצמו קדשים, כי אם שהאם היא קדשים, ומגו דמהני לאם מהניא מחיצות גם לעובר, וכ"ה ברע"א שם.

ברם דבריהם צ"ע, דבפשוטו נראה כוונת הש"ס דכיון דהעובר עצמו קדשים מהניא ליה מחיצת ירושלים לענין זה שהבשר שם לא חשיבא בשר בשדה, וכפי הנראה מדברי מרן רי"ז הלוי, ומה שייך מגו בזה, וצ"ב.

ונראה בביאור דבריהם, עפ"י מש"נ דכאשר אנו דנים לשחיטת קדשים הרי דמעשה השחיטה קיומה בכל העזרה, וכמש"נ וכמש"נ בדברי העמק ברכה, ובזה הוא דמספק"ל דסגי לן במחיצת שחיטת האם, דמאחר שקיום דין השחיטה מתקיים בעזרה כולה, וא"כ נמצא דמחיצות שחיטת האם היא בכל העזרה, וא"כ י"ל דיסוד מה דנחשית האם מתרת העובר תליא במה שהעובר נמצא בתוך מחיצת שחיטת האם.

אמנם לכאורה כל זה נכון רק בקדשים קלים, שמקום שחיטתם בכל מקום בעזרה, אך בקדשי קדשים דמקום שחיטתן בצפון, אין קיום השחיטה בעזרה כולה, אלא במקום צפון העזרה והמזבח בלבד, [ובאמת

ברש"י בחולין שם (ד"ה הוציא עובר) העמיד הסוגיא שם בשלמים, ובצל"ח עמד בזה למה לא פירש בחטאת כפי שהעלה בדעת הר"מ, יעוי"ש, ולמש"נ י"ל דשלמים כל העזרה מחיצות השחיטה, ולא בקק"ד].

אשר נראה לחדש בזה, דחלוק גדר העזרה שהוא נידון כמקום לשחיטת קדשים, ממה שצפון העזרה והמזבח איקרי מקום לשחיטת קדשי קדשים, דמקום העזרה יסודו בעיקר המקום בעצמו, שהמקום הוא מקום לשחיטת קדשים, הן לשחיטת קדשים קלים והן לשחיטת קדשי קדשים, ודין צפון אינו מהלכות קדושת מחיצות, אלא דין מסוים במעשה השחיטה עצמה שתהא נעשית בצפון, אך עצם המקום מקומו בעזרה.

ונמצא דכשם שבקק"ל קיום דין השחיטה מתקיים בכל העזרה כולה, וכל העזרה היא מחיצות השחיטה, הרי כמו"כ בקדשי קדשים דכל העזרה כולה היא מחיצות של חלות השחיטה, ואך שמעשה השחיטה בצפון.

(מכמה טעמים) ונראה דנפל טעות בהעתקת השאלה דזה אינו קושיא מה דפליג המשנ"ב על ד' השור"ע ותכון השאלה האמיתית הוא מה שנסתפקתי במדור לקט הלכה גליון הנ"ל "בדעת המשנ"ב" עצמו דבסי ק"ס בשעה"צ ס"ק ע' משמע דדעתו דבאופן שאין לו רק רביעית יטול בב' שפיכות כדי לחוש לשיטת הראב"ד ואילו בסי' קס"ב סוף ס"ק כ"א במה שהביא מחיי אדם שם וסיים על זה וז"ל "וכ"ז הוא רק לכתחילה אם יש לו מים מזומנים אבל לטרוח על זה אין צריך דרוה"פ הקילו בזה (פי היינו שאין לחוש להראב"ד להצריך ב' נטילות) וכסתימת המחבר דרביעית בבת אחת אין צריך לשניים" וכי' דמשמע קצת דאז ינהג ליטול כולה כאחת והוספתי שם דבב' המקומות אפשר לדחוק כהצד השני ומה שנראה לפרש שיטת המשנ"ב בס"ד יעוי"ש.

צבי ויסכלום - רמת בית שמש

השור"ע ומשנ"ב ודאי פליגי, דהשור"ע לא ס"ל כלל דין מים שנים ברביעית וכנ"ל וברוב הראשונים, ומשנ"ב הוא זה שציין לשיטת הרשב"א וראב"ד דבעינן מים שניים גם ברביעית.

שמעון בן יגיי - רוממה

יש לומר בזה בהקדם ביאור עיקר דברי השור"ע שם, דמחמת חשש שפשוף ונגיעה כתב דיש לכתחילה ליטול באחד מג' אופנים, ואלו דברי המשנ"ב שם בס"ק ל"ח, ר"ל הואיל שביארנו שצריך ליהזר שלא ליגע יד אחת בחברתה קודם גמר הנטילה ומצוי להכשל בזה ע"כ טוב יותר שיעשה אחד מהג' דברים וכו' או שישפוך על כל אחת רביעית בבת אחת דאז נטהור עיי"ז ידיו לגמרי ושוב אין נגיעתן זו בזו מקלקלין ואדרבה מצוה לכתחילה לשפשפש זה בזה אח"כ, עכ"ל. ולכאורה צ"ע טובא בזה, דהא מסיק המשנ"ב בסמוך דאף אחר שנטל ידו אחת מרביעית אם נגעה ידו בחברתה שעדיין לא נטלה, נטמאה ידו וצריך ליטלה שוב ויש אומרים דצריך אף לנגבה, א"כ מה הועיל השור"ע בעצתו השלישית לענין חשש נגיעה בחברתה הא עדיין חשש זה קיים ועומד, ובהכרח דבי' דברי השור"ע הם דהעצה בזה היא ד"ישפוך על כל אחת רביעית", כלומר, דב' הנטילות על שתי ידיו היו ללא כל הפסק ביניהם, וממילא תו אין חשש נגיעה בינתיים, נמצא דאין תורף העצה הנטילה מרביעית, אלא דתרי הרביעיות יהיו ללא הפסק ביניהם. וזה מ"ש המשנ"ב שם בס"ק מ"ב עיי"ש, השתא דאתינן להכי לק"מ, דכיון דנטול ב' ידיו זה אחר זה ללא הפסק אין שום חשש אף אם יעשה כהראב"ד ויחלק כל רביעית לשתי נטילות, דסוף סוף כיון דעושה ברצף אין חשש נגיעה, ויצא ידי כולם.

מרדכי ברגר - אלעד

לא ידעתי מאי קושיא דהרי המחבר לא פסק לדברי הראב"ד כלל ע"כ כתב דיש לשפוך רביעית בבת אחת שאז לא יבוא לידי חשש נגיעה משא"כ המשנ"ב שכתב בס"ק כ"א דיש לנהוג כהראב"ד א"כ אפילו יטול ברביעית בבת אחת ישארו המים שעל ידיו טמאים ולא הועיל כלום בתקנתו ע"כ כתב השעה"צ

דלדידן דחיישינן לראב"ד יש ליטול בב' פעמים בכל גוונא, והיינו משום דלית תקנתא באופ"א כי לעולם מים ראשונים טמאים ואפילו ברביעית.

אליהו סאל - קרית ספר

יב

במה שכתב הר"ש שאין לג' ליטול ברביעית ומחצה דכיון דנפישו גברא יש לחוש שמא לא ידקדקו ליטול יפה, ולפי"ז קשה מה הטעם שאין ראוי לג' ליטול ברביעית ומחצה זה על גב זה.

לענ"ד לא קשיא מידי דהא מיירי שנטול לשלשה ברביעית ומחצה וא"כ אף שהראשון ודאי ישפוך את כל הספל שבידו מ"מ השני יצמצם ולא ישפסף ידיו שיגיעו המים עד הפרק כדי שישארו מים לשלישי ושפיר שייך חשש זה לכ"ע ופשוט.

אליהו סאל - קרית ספר

ונראה ליישב דודאי גם בהא דמהני נצוק היינו שישפוך בדקדוק ויטה הקילוח ממקום למקום באופן שיבוא לכל יד ויד כל מקום הנטילה וחסו חכמים דברביעית ומחצה מדוקדק לתלתא גברי לא יוכלו לדקדק כ"כ בשפיכתן.

צבי ויסכלום - רמת בית שמש

ונראה דהנה מקור דבריו של המשנ"ב הם דברי הר"ש ריש ידים ואזיל לטעמיה דס"ל דדין שייר טהרה נאמר בנטולין בזה אחר זה ועל זה כתב דע"כ הטעם משום דיצמצמו בנטילה ועיי"ש בתו"ד דכתב ויותר ניחא אם ההיינו מפרשים דאיירי בשופך בבת אחת אבל מפרק כ"ה משמע דאיירי בזה אחר זה עיי"ש ונראה דלמאן דסובר כנטלים בשפיכה אחת הטעם הוא פשוט דבמעט מים ודאי לא יגיע לאדם השלישי דהיידם מעכבות מהמים לעבור וצריך ריבוי מים ולדעה זו לא הוה קשיא כלל ורק למאן דסבר דהוה בזה אחר זה א"כ מאי נפק"מ כמה אנשים והרי סגי בחצי רביעית לכל אחד ועל זה תירץ דסוף סוף חיישינן שיצמצו במים.

רפאל ברוך טולידאנו - בית וגן

בתפארת ישראל (בפ"א ידידים אות ג' ד') מבואר שס"ל שא"ש כתיורף הר"ש שחוששים שלא ידקדקו ליטול יפה אפילו אם ידיהם זו למטה מזו, ע"ש. ואפשר לומר שמי שנטול ידיו כשיש לו מים בצמצום נוזהר לטהות הכלי והיד באופן שיגיעו המים לכל מקום הנטילה, משא"כ כשנטול גם על ידי אחרים הוא מצמצם יותר כדי שיגיעו המים גם לידי האחרים כדון, ולכן באופן שנפשיש גברי חששו חכמים שלא ידקדק ליטול יפה.

משה הכהן דויטש - ברכפלד

ישר כוח להרה"ג משה ששון שליט"א

על עזרתו הרבה בעריכת המדור

השחיטה, הרי דעצם הסמיכה אינה תיכף להשחיטה, [ואמנם מדברי הר"מ אין הכרח לגדר זה, שיש לומר שהטעם הוא משום שינוי מקום למקום, וכפי שראה בדברי האחרונים].

ויש להוסיף בזה, דהנה בארצות החיים [סי' ח' ארץ יהודה סק"יב] כתב, דדין תיכף לסמיכה שחיטה אינו דין בהסמיכה להסמיק לה את השחיטה, אלא שחיטה עיקר, ודין הוא להסמיק סמיכה במקום ששוחט, ועפי"ז כתב, שאם סמך בחצר קטנה הפרוצה במילואה לעזרה, חשיב זה תיכף לסמיכה שחיטה, דהסמיכה במקום השחיטה, עפ"י המבואר בעירובין [דף צב:] בסוגיא דחצר קטנה, והארכתי בזה לעיל.

ומאחר ששחיטה עיקר, נראה להוסיף דבדין תיכף לסמיכה שחיטה נקבע דינים בעצם הסמיכה, והוא זה שתהא גם 'במקום שחיטה', וכל שאין הסמיכה במקום שחיטה אינה נחשבת סמוכה להשחיטה. וברש"י [דף לב: ד"ה דכתיב] כתב וז"ל, כיון דבעינן תיכף לסמיכה שחיטה אין סמיכה מבחוץ, ושחיטה מבפנים אף הסמיכה בפנים, ובתוס' [דף לב: ד"ה מ"ש] כתבו דבזבחים [דף לג.] משמע כפרש"י דמה שאין סמיכה אלא בעזרה הוא מדין תיכף, אך התוס' נחלקו דהוא משום דכתיב בסמיכה לפני ה', וכן משמע בר"מ פ"ג מעה"ק הי"א ובאור שמח שם, אך י"ל דיסוד הדין הוא מדין תיכף, ואכ"מ].

ונראה דכשם דמדינא דתיכף לסמיכה שחיטה ילפינן שהסמיכה צריכה להיות במקום שחיטה, הרי כמו"כ מדינא דתיכף לסמיכה שחיטה דין הוא שהסמיכה תהא בזמן שחיטה, וא"כ אם סמך בלילה ומיד אח"כ שחט ביום אין הסמיכה תיכף לשחיטה, [ויישבתי שם קושיות האחרונים למה סמיכה נחשבת מ"ע שהזמ"ג, דמדינא דתיכף לסמיכה שחיטה נקבע שהסמיכה צריכה להיות בזמן השחיטה].

[בעמק ברכה (תגינה ע' קד:) הקשה בהא דמבואר בשיטת התוס' בחגיגה (דף יז:) דלמ"ד דלא בעינן תיכף לסמיכה שחיטה ה"נ שפיר יכול לסמוך על קרבן חגיגה מערב יו"ט, וקשה הרי הסמיכה היא מדיני הקרבן, וא"כ בודאי צריך שזמן הסמיכה יהא בזמן ההקרבה, וקרבן חגיגה זמנו קבוע ביו"ט, וא"כ היאך יסמוך עליו מערב יו"ט, (ויעוי"ש שהעלה בדעת הירושלמי דלא כדעת התוס' בדעת הבבלי), ויש ליישב].

ומאחר דנתחדש דין מקום להסמיכה שתהא במקום שחיטה, הרי מעתה יש לחקור מהי מקומה של הסמיכה בקדשי קדשים, האם קביעות מקומה היא בכל העזרה, או דוקא בצד צפון, ולמש"נ לעיל בארוכה, הרי דמקום שחיטה הוא בכל העזרה, ופרט למ"ד דאין שוחטין אלא בצד המזבח לצפון, ודאי שאין זה קדושת הסמיכה בצד המזבח מקום דין מסוים במעשה השחיטה שתהא על ירך המזבח, ואף שאר הצפון איקרי מקום שחיטה.

הלא מעתה מיושבים דברי התוס' מקושית המג"א, דיסוד מה דבסמיכת אשם מצורע לא נתקיים דין תיכף לסמיכה שחיטה, הוא משום דנקבע מקום להסמיכה שתהא במקום שחיטה, באופן דלפי"ז כל שעומד בשער נקנור מקום שאינו ראוי לשחיטת קק"ד, הרי שלא נתקיים בזה דין תיכף, אף אם אין שום הפסק, דעצם מה שאין הסמיכה במקום שחיטה זה גופא הפקעה מהדין של תיכף לסמיכה שחיטה, משא"כ אם הוא בתוך העזרה וסומך, אזי אף שאין הסמיכה בצד המזבח מקום הראוי לשחיטה, מ"מ כלפי הילפותא לסמיכה סגי לן שהסמיכה בעזרה להחשיבה כתיכף, וע"כ דרק משום ריחוק כ"ב אמה הוא ההפסק.

לקט הלכה

ענין נטילה מרביעית

א. ב' דרכים לנטילה מרביעית כפי שנתבאר בס"ד (בגליון חודש מנ"א סח), דישנם ב' אופנים לנטילה מרביעית.
דרך הא': ליטול בב' שפיקות (כל א' מידיו) שכ"א מהן פחות מרביעית, **ובשפיכה הראשונה** מטהר הידים אבל המים נטמאים. **ובשפיכה השני'** מטהר המים שעליהם, וזה הנקרא "מים שניים" (סק"ט).

דרך הב': ליטול רביעית שלמה על ב' ידיו (כשמחברן יחד ברפיון - או רביעית בב"א על כל א' מידיו כשאין מחברן). דבזה סגי בפעם א' וא"צ למים שנים דעשו רביעית בב"א לנט"י כמקוה המטהרת, וגם המים טהורים הם (סקכ"א) [נמ"מ לכתחי' גם בנוטל מרביעית שלמה בבת אחת טוב לשפוך ב' פעמים לצאת שי' הראב"ד דהצריך ב' נטילות אף שנטל רביעית כאחת].

וכתב השו"ע ס"ד דראוי ליטול ידיו מרביעית שלמה דוקא ובזה יוצא מכמה וכמה חששות (המתבארות בסימן זה).
ושנינו זה מחמת נחיצותו לרוב ההלכות הנזכרות בסימן זה. (א.ה.)
ודע דלהחזו"א (נט"י סי' כד) ישנה דרך אחרת בכל הענין ויוצא מזה כמה שינוים להלכה יעו"ש).

הנוטל ידיו מים ראשונים בלבד ונגבם האם מהני: אם נטל מים ראשונים בלבד כדינם [דהיינו **מכלי** שהיה בו **רביעית** ונטל **שיעור הנטילה** (נר' הכוונה דתלוי בהדעות בסי' ק"ס סי"ג עיי"ש שעה"צ ע"ב אם רביעית נוטלים לשנים היינו בב"א הוי שיעור הנטילה כל הרביעית וחילקו לב' ידיו, ולהשי' דמהני לב' בזה אחר זה סגי גם אם לא שפך על ידיו כל הרביעית ונשתייר בכלי) **ונגב ידיו** בלא נטילת מים שניים **יצא בדיעבד יד"ח**, כיון שהעביר המים הטמאים מעל ידיו, וידיו הרי נטהרו בנטילת הראשונים כמבואר [ולשי' הראב"ד (הובא בסקכ"א ובביה"ל כאן) צריך עדיין נטילה שניה בדוקא אף שכבר נגב - ולדינא יש לסמוך על המקילים].
ומיהו לכתחי' צריך לטול "שניים" דוקא [כשאין נוטל רביעית שלמה בב"א] שכן היא צורת התקנה, ולא יסמוך על מה שבלא"ה ינגב תיכף. (ס"ח סקכ"ז-ס' ובה"ח ד"ה מטהרים).

ב. באופן הנ"ל וחזר ונגע במי הקנוח: אף שנתבאר דבנגב המים ראשונים יצא יד"ח מ"מ אם חזר ונגע במי הקנוח (כגון שהמגבת לחה **מהם** וכד') נטמאו ידיו חזרה מאותם מים ראשונים הטמאים וצריך לנגבן ולחזור וליטלן כראוי (סקס"א). ואם היתה הנטילה רביעית בב"א (על ב' ידיו כאחד או על כל א' רביעית שלמה) אין המים נטמאים ואף אם חזר ונגע בהם לא פוסל הנטילה (סקנ"ח, נ"ט, ס"א).

ענין נטילה לחצאין

ליטול כל מקום החייב בנטילה בבת אחת: לכתחי' יטול הנטילה בבת אחת ממש, ולכן ביש לו כלי אחר לא יטול ע"י ברזא שפיו צר (סוסק"ל - לחוש לשיטת הב"ח שמחמיר לכתחילה).

אם נוטל ידו מעט מעט והמים טופח ע"מ להטפich מהני כל שאינו שווה בין השפיקות וכשפיכה אחת חשוב. ולכן כשיש לו כלי עם ברז שצריך לפתוח ולסגור בכל שפיכה כדי שיהי' כח גברא מהני, דאין חשוב הפסק בזמן קצר כזה (שם).

בהפסיק בין השפיקות ועדיין ידו טופח ע"מ להטפich: בדיעבד מהני וא"צ לחזור וליטול.

נטל מקצת היד ונתיבשה מהמים שעליה (או שהיא טופח שלא ע"מ להטפich) אין מועיל ליטול שנית על מקצת היד הנותרת, **דאין נטילה לחצאין** (ס"ג), היינו דאין דרך נטילה בכך.

באופן זה שנתייבשה (קצת) וחוזר ונוטל כל היד נטילה חדשה מהני, וא"צ לנגבה היטב קודם שנוטל כולה (סקכ"ז), (ולרא"ש ור"ש מספקא להו דאפשר דצריך לנגב מתחילה (שעה"צ כ"ב).

נטילה לחצאין במים "שניים": הא דלא מהני נטילה לחצאין דוקא במים "ראשונים" אבל מים שניים נוטל מקצת ידיו וחוזר ומוסיף על קצתן (ס"ג).

כמה פרטים בטומאת מי הנטילה (מסי' קס"ב)

א. הנוגע בידיו במים לא בשעת נטילה: לא נטמאו המים עי"ז **וכשרים לנטילה** (רמ"א סי' ק"ס סי"א). והיינו נגיעה בעלמא שלא כדרך מלאכה, אבל אם שפשף ידיו במים לנקותן, או אפי' להדיחן ביוצא מבה"כ, מפני שנגעו במקום הטנופת **הוי מלאכה** ונפסלו משום כן. אבל יכול היוצא מבה"כ לשאוב בידיו מהדלי ולשפוך המים לחוץ, **והנשארים** בדלי כשרים לנט"י לסעודה (ק"ס סקנ"ד).
ב. אבל מי נטילת ידים לסעודה: נטמאים ע"י הנטילה, ואם נטל מרביעית אף שלא נטמאים, מ"מ נפסלו משום מלאכה, ולכן אסור ליטול ממים שנטל בהם חברו כבר (ק"ס סי"א ברמ"א וסקנ"ה).
ג. מים ראשונים שעל ידו הנטולה: והגיעו על מקום החייב

בהנהגות הנוטל בנטילת ידיו והניגוב (מסי' קס"ב)

בנטילה (לפי השיטות) [ולרשב"א ה"ה גם בין פרק הזרוע לקשרי האצבעות שחייב בנטילה שם לתרומה אף דלחולין א"צ שם לשי' **טמאים**. ויש בזה ב' אפנים:

א. בעודן על היד הנטולה עצמה מועיל להם נטילת מים שניים וכן עיקר דינם (כמבואר לעיל בענין נטילה מרביעית).

ב. מים ראשונים של יד אחת שבאו על יד אחרת [או שפרשו מהיד לדבר אחר אף שחזרו לאותה היד עצמה, וכגון **הנוגע אחר נטילת ראשונים בכותל** (או במגבת וכד') וחוזר ונוגע שוב בהן בעודן לחים "ממי נטילתו"]. **אין מים שניים מועילים לטהרם**, שאין מים שניים מטהרים אלא מים ראשונים שנטמאו מיד זו עצמה שבאו עליה לטהרה [ועודן עליה מאז] **ולא שנטמאו מיד אחרת** (מלשון שר"ע הגר"ז בס"ט), **וצריך לנגבן** ולחזור וליטול שוב (ונתבאר בענין נטילה מרביעית אות ב'). (א.ה.) ויל"ע מאי שנא פירשו לכותל וחזרו שצריך לנגב מהא דשעה"צ סק"ח לענין מים ראשונים שיצאו לזרוע וחזרו שמועיל נטילת שניים לטהרם - הערת הגר"ה שליט"א).

הנוטל כל א' מידיו מים ראשונים ואח"כ הגיען זו בזו: **נטמאו** בנגיעה זו, ואין מועיל ליטול עליהם מים שניים, **וצריך לנגבן ולחזור וליטול** (ס"ו וסקל"ז). אבל אם בנטילת הראשונים נטלן כשהם מחוברים חשובין כיד אחת לכל דבר ויכול לטול שניים עליהם (ס"ה).

ד. נטל ידיו לגמרי (ע"י ראשונים ושניים או ברביעית) ונגעו זב"ז בעודן לחים טהורים, ואף לכתחי' מצוה לשפשף (סקל"ח. והטעם כנזכר ברמ"א ס"ב ובמ"ב שם סקכ"ג וכ"ד).

ה. נטל ידיו ונגע בהם אחר שלא נטל בעודן לחות: נטמאו המים שעל ידיו (הנטולות) ע"י נגיעת אותו אחר, וצריך לנגבן ולחזור ולטול, ולא סגי בנטילת מים עליהם בלא נגוב (ועשה"צ סקל"ו ד' מחה"ש). **אכן לענין ברכת ענט"י** אם כבר ברך ענט"י ונזכר שנטמא מהנגיעה, (א.ה.) ונר' דכ"ש בברך קודם שנטמא) כ' החי"א שיחזור ויטול ידיו (אחר שנגב) ולא יברך כשכבר היו נטולות (סקמ"ט).

וכן אם נגע בידו האחת שעדין לא נטולה בשניה הנטולה כראוי צריך לחזור ולנגבן ורק אח"כ יטול שוב. (ועפמ"ג משב"ז ו' דמ"מ להיד שאין נטולה סגי בנטילה עליהם בלא ניגוב עיי"ש טעמו, ולשי' ג"כ בא"א סק"י ד' יש"ש לחלק בין נגע בידו האחת שאין נטולה לנגיעת אדם אחר שלא נטל, יעו"ש והובא בשעה"צ סקל"ו הנ"ל) (ס"ד סקמ"ה).

ו. אם נגע בידו אחת הנטולה מים ראשונים בשני הנטולה משניים ג"כ, נטמאה היד הנטולה לגמרי. ויש בזה ב' דעות, **י"א** דבזה סגי בנטילה נוספת להעביר טומאת הראשנים שבאו עליה וא"צ נגוב כיון שכבר היתה טהורה לגמרי, **וי"א** דגם בזה צריך נגוב קודם (סקמ"ח). (ונסתפקתי לדעה זו אם גם היד הנטולה מראשונים בלבד צריכה נגוב שהרי עליה לא באו מים טמאים כ"א טהורים).

ז. המקור למנהג ליטול ברציפות ב' פעמים על כל יד: כ' האחרונים אם נטל הכלי בידו הלחה (הימנית) הנטולה ממים ראשונים, כדי לשפוך בו על ידו השני', **נטמא הכלי ממים ראשונים שעל ידו**, וכשחוזר אח"כ ואוחז הכלי [באותה אוזן] בידו השנית (השמאלית) לטול פעם שני' על הימין, נטמא ידו עיי"ז וצריך לנגבה וליטול מחדש, **והעצה לזה** שיטול רביעית בב"א על כל יד, **או שישפוך מים ראשונים ושניים על כל יד בפ"ע** (ואז נשאר אוזן הכלי טהור גם אחר נטילה) (סקמ"ט).

ח. האם צריך לנגב אוזן הכלי קודם תחילת הנטילה: יש פוסקים הסוברים דאם לא הי' נגוב אוזן הכלי **קודם תחילת הנטילה** נטמאו המים שבאוזן הלחה מנגיעת היד **שאינה נטולה**. והשעה"צ מפקפק בזה, דזה חשיב כמים שנגע בהם שלא בשעת נטילה, (הנ"ל אות א') (שעה"צ סקמ"א). (א.ה.) ומ"מ י"ל דאם נמצא במקום שיש לחוש שאזני הכלי לחות מנטילה (לסעודה) שאינה כדין כמצוי בילדים וכד', ראוי לנגבן לפני הנטילה, וכנ"ל אות ו', וגם דיש דעות דא"צ דוקא בשעת נטילה).

ט. אם נטל מים ראשונים והיה במי הנטילה צרור או קיסם ונפלו על ידו ומצאן אחר מים שניים צריך לנגבן ולחזור וליטלן, שנטמאו ידיו (ממים שעל הצרור) **ואין מים שניים מטהרין אלא מים שע"ג היד** ולא מים שע"ג צרור, וראוי ליהזר בזה אפי' בשלג וברד המעורב במים. **ואם הסיר הצרור** מידו קודם נטילת השניים, **נסתפקו האחרונים** אם מהני מים שניים לטהרם, **וכשנוטל מרביעית יוצא מידי חשש**. (ס"ט, סקס"ב ס"ו בה"ל ושעה"צ).
י. מי שיש לו רטיה על ידיו: באופן שאין יכול להסירה (ואז אין חוצץ), סגי במה שנוטל שאר היד, ויהזר שלא יגעו המים ברטי', מטעם הנזכר אות ח'. **ועדיף** ליטול **מרביעית** דוקא דאז יכול ליטול גם ע"ג הרטי', דקשה ליהזר כ"כ בדקדוק השפיכה. **וטוב לכרוך** אחר הנטילה על הרטיה סמרטוט לבן ונקי לכסות

הרה"ג צבי ויסבלום שליט"א

כונל "אלינא דהלכתא" רמת בית שמש

זוהמתה. **ואם נפלה** הרטי' באמצע הסעודה צריך לטול ידו שנית (ועשה"צ סקכ"ח) (ס"י).

ענין הגבחה הידים

הנוטל צריך להגביה ידיו. ובטעם הדבר יש ב' שיטות עיקריות וכמה נפק"מ ביניהם:

לשיטת רוב הפוסקים חוששין שהמים הראשונים יצאו ממקומן לחוץ למקומן, (והם הרי עדין טמאים טרם נטילת השניים) ואח"כ כשנוטל השניים יהיו עדיין חוץ למקומן ונשארו בטומאתן, אפי' אם מים שניים יבואו עליהם שם במקום ההוא, **[מפני שאין טומאת וטהרת הידים חוץ למקום הנטילה]**. ואח"כ אחר נטילת השניים, אותם ראשונים שיצאו יחזרו חזרה למקום הנטילה ויטמאו היד שנית.

כמה פרטים המיוחדים לדעה זו:

[א.ה.] שנויי הדעות מופיעים לפי סדר האותיות דלהלן, והמקורות מופיעים לעיתים בדעה המקבילה].

א. זמן ההגבחה: הוא תיכף **אחר שנטל מים שניים** ועד הנגוב, [וקודם לכן א"צ, שהרי אם יצאו וחזרו למקומן, יועיל להם מה שנוטל עכשיו שניים, כמו שמועיל לכל הראשונים שעל ידו] (שעה"צ סק"ח). (א.ה.) ועי' לעיל מה שהבאנו להעיר מדין דשפשפה בכותל דסעי' ח). **ולכתחי'** טוב ליהזר בעת נטילת מים שניים עצמן, שיהי' בהגבחת ידיו, [שמא בעת הנטילה עצמה יִרדו חזרה על המים השניים] (שעה"צ סק"ט).

ב. אין הבדל בין השיטות שהנטילה עד הזרוע ובין השיטות שעד סוף האצבעות, דלתרויהו מה שנוטל מלכתחי' מחוץ למקום החיוב (כל דעה כשיטתה) אין נטמא, (דאין טומאת וטהרת הידים אלא במקומן) (שעה"צ סק"ו).

ג. בנטל עד הפרק חוששין שִׁצאו ויחזרו.

ד. אם משפיל ידיו מתחילת הנטילה ועד סופה (עד אחר שניים) דאז לא יצאו מעיקרא כלל חוץ לפרק (מי הנטילה), **שפיר דמי**, דמה שנוטל חוץ למקום החיוב אין לו טומאה. ואחר הנטילה השני' יכול שוב להגביה (שכבר נטהרו בשניים כל הראשונים ולא יצאו בנתנים מהם כיון שהיו בהשפלה).

ולדעת המ"ב סוסק"ג כ' ינהג מי **שאין לו מי שיטול לו ידיו**, (דאז הרי בהכרח יצטרך להשפיל בשעה שנוטל הכלי לשפוך על ידו השניה) **וגם אין לו רביעית** ליטול על כל יד (דאז אין טומאת ידים כלל), שצריך להשפילן מתחילת הנטילה עד אחר מים שניים. [ויש שמפקפקין על עיצה זו דהשפלה דאולי לא יבואו המים על ראשי אצבעותיו. (וגם לחוש לרשב"א). וגם דילפינן מקרא דוינטלם וינשאם ענין "הגבחה", ומה שאין נזהרים בזה האידנא הוא מפני שנוטלים מרביעית, ומ"מ ישגיח שיבואו המים לכל היד].

ה. בדיעבד אם נטל ולא הגביה אין מחויב ליטול שנית, אם לא שידוע שיצאו חוץ לפרק וחזרו בודאי (סק"ב).

ו. נטילה מרביעית מהני, שהרי המים טהורים, וכפי שנתבאר.

ז. אם משפשף ידיו זו בזו אחר מים שניים, או בנוטל מרביעית, לדעה זו אין שום חשש, שהרי נטל כל מקום החייב בנטילה (לכל חד כדאית ליה), משום שאינו מקום טומאה (ס"ו בה"ל ד"ה אם).

שיטה שניה: שיטת הרשב"א (והמחבר סמך להקל בזה).

אין חוששין שמא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו (ומיהו ביצאו וחזרו מודה לדעה קמא שמטמאין), **והחשש הוא** רק לגבי המים שנוטל מחבור האצבעות לכף ועד הפרק (היינו כף היד בלא האצבעות). והוא כהשיטות שאין חובת נטילה (לחולין) רק עד חברו האצבעות, ואם נשפך בעת נטילת הראשונים חוץ לאצבעות, ובנטילה שניה לא יגיעו המים לכל המקום שהגיעו מים ראשונים, **אותן המים,** אף שלא היו מעולם על האצבעות, ולא יצאו וחזרו, **סוברת שיטה זו** שמקום זה, אף שאין בו חובת נטילה, מ"מ טומאת ידים יש בו לטמא המים (סק"ז), ואם יורדים עתה על מקום הנטילה (שהוא אצבעות הידים) **יטמאום**. ונמצא לשיטה זו שחלוקה בפרטים אלו המבוארים לעיל דעה א'.

א. זמן ההגבחה צריך להיות דוקא **קודם נטילת השניים** ולא אח"כ, [דאפי'] יבואו המים שניים יותר משבאו הראשונים, (בתוך מקום כף היד), ונמצא ששם הם "ראשונים", שהרי באותו מקום לא באו מים קודם לכן. (אבל בעת נטילת ראשונים א"צ להגביה, שגם המים שירדו מהכף לאצבעות יטהרו בשניים).

ב. אין מקום לסברא זו **להסוברים שהנטילה עד הפרק** ושייך רק לסוברים שנטילה עד סוף האצבעות, וכדלקמן ג' (לבד שיטת הערוך).

ג. אם נטל בשניהם עד הפרק שוב א"צ להגביה (דלא חיישינן



שיצאו ויחזרו, ומצד עצמן המים שמעל הפרק ודאי לא שייך בהם טומאה, ושתחתיו הרי נטלן ב"פ.

ד. השפלת ידיו לא מהני, אפי' מתחילה ועד סוף (אא"כ נטל בתרויהו עד הפרק), שהרי אין החשש ליוצאים וחוזרים, רק ממים ראשונים עצמן שנופלים מהכף אל האצבעות, (ומים שניים שמא לא טהרום או שהם נהיים ראשונים כדלעיל) (בה"ל ד"ה ועוד, וה"ה).

ה. בדיעבד נטל ולא הגביה לא עלתה לו נטילה, (כ"מ בשעה"צ סק"ז ומ"ב סוסק"א דלשיטתם קשה לצמצם הנטילה).

ו. נטילה מרביעית לחלק מהפירושים לא מהני (שעה"צ סקי"ד). [א.ה. אבל למסקנת המ"א בהקדמה והפמ"ג דמהני גם לרשב"א, וזהו טעם פסק המחבר דרביעית מהני אף שנוקט כרשב"א, כן נ"ל].

ז. אם משפשף ידיו זו בזו יזהר, באופן שנטל עד קשרי האצבעות, אף שנטל שניים או רביעית, **שלא יגעו** זו בזו בעודן לחות, **במקום שלא באו שם המים**. כיון שחשוב מקום זה (כף היד) (כמבואר לעיל) מקום טומאה וטהרת הידים, ותטמא היד הלחה שם מהיד האינה נטולה, **ואם נטל עד הזרוע** בזה אין חשש (ס"ז מ"ב ובה"ל).

ח. נטילה ג"פ, לדעה זו דהחשש שלא באו שניים עד סוף הראשונים **לא חששו בנוטל ג"פ** דאז י"ל דאם לא באו בשניים הגיעו בשלישיים (א.ה. ויל"ע למה לא נחוש לשעה"צ דסק"י).

דין נקוי הידים מחציצה קודם נטילה

א. צריך להסיר החציצה מידיו קודם נטילה: אם יש על ידיו דבר החוצץ לנטילה צריך שיסירונו (במים או במידי דמנקי) קודם הנטילה ולא יסמוך על מה שיסירונו בעת הנטילה (ס"ב).

ב. כשמסיר ע"י מים: כ' בה"ל (ס"ב ד"ה הנוטל) משמע דא"צ נגוב בנתים (לנגבן ממים שהסיר על ידם את החציצה), שלא נטמאו המים ע"י נטילה זו שיצטרך לנגבן, עיי"ש טעמו.

ג. כשיש לו מים יותר מרביעית: אם יכול להסיר החציצה בהעודף על הרביעית יסירנה באותו העודף ויכול אח"כ ליטול ידיו, או בפעם א' כל הרביעית (ששופך על שתיהן בבת א' ע"י אחר וכיו"ב) או בב' שפיכות (כמבואר לעיל).

ד. כשיש לו רביעית מצומצם, אבל כשאין לו אלא רביעית, (או כשאין די בהעודף להנקוי ונחסר מהרביעית), צריך אז ליטול ג"פ, היינו פעם הא' להסרת הלכלוך, ופעם הב' והג' הם הנטילה דראשונים ושניים. **ובזה אין יכול לטול** כל הרביעית **בפ"א** דהרי אין לו רביעית שלמה שנחסר ע"י הנקוי, ומ"מ מהני במה שנשאר ליטול ראשונים ושניים. **והטעם** דחשיב העברת הלכלוך, מכלל הנטילה, דגם זה לצורך טהרת ידים הוא בא, כן שי' השו"ע ולבוש (סק"י). **אבל** לדעת **המ"ב** אין נחשב רחיצה זו רק הכנה לנטילה ואם נפחת עי"ז מרביעית צריך לחוש שלא עלתה לו נטילה, ולכן נכון לכתחי' להחמיר ולנקותן במים פסולים או בשאר מידי דמנקי כדי שיהא נטילת מים ראשונים ושניים **מרביעית שלמה** דוקא ולא יחסרו ע"י הנקוי (בה"ל ד"ה קצת).

ה. שפשוף הידים אחר הנטילה: לכתחי' צריך הנוטל לשפשף ידיו זב"ז **אחר נטילת מים שניים**, וכן בנוטל מרביעית או מטביל ישפשפם זב"ז. **והטעם** כדי להעביר הלכלוך היטב היטב (רמ"א ס"ב וסקס"ג כ"ד).

מי שאין מים מצוים לפניו ליטול ידיו (מסי' קס"ג)

א. אם אינו רעב הרבה: ימתין, אם מסופק דאפשר שיזדמן לו מים. **ואם יודע בודאי** שגם אח"כ כשירעב מאוד **לא יהא לו** מים א"צ להמתין, וינהג כבסמוך (בה"ל ס"א ד"ה אם).

ב. אם רעב הרבה ותאב לאכול, (כגון שחלש מטורח הדרך וכיו"ב), **צריך להמתין** אם משער ששיג מים בשיעורים דלקמן, **אבל אם משער** שלא ימצא, **או שמסופק** אם ימצא א"צ בזה להמתין (סק"ג).

ג. כמה שיעור המרחק שצריך לטרוח אחר מים לנט"י (היינו ללכת ולהביא מים כשיודע שיש שם מים):

א. אם הוא הולך בדרך, ולפניו (בכיוון הליכתו) **שעור ד' מילין ויותר**, אם משער שבכל אותו מקום לא ימצא מים, (או מסופק), א"צ לילך יותר מזה, אבל אם משער שימצא שם [אפי' תיכף אחר ד' מילין] ימשיך בדרכו עד שם כדי שיטול ידיו (סק"ג ושעה"צ).

ב. לאחריו (או שלא בכוון הליכתו), אם **תוך** מיל אין לו מים א"צ לטרוח יותר אף שתיכף אחר מיל ימצא, ושונה מלענין ד' מילין דלפניו דדוקא יותר מד' מילין א"צ לחזר (שם).

ג. שומרי גינות ופרדסים, והיושב בביתו, (שאין הולך בדרך) א"צ לחזר רק כדין לאחריו, דהיינו דוקא במשער ששיג מים בתוך מיל (שם).

ד. אם נוסע ברכב וכד' כמה שיעורו: בזה מסתברא דאזלינן בתר משך הזמן של הילוך דהיינו 72 דקות לפניו ו-18 לאחריו אף שמספיק בזמן זה מרחק גדול יותר (בה"ל ד"ה ברחוק).

ד. כשאין בתוך שיעורים הנ"ל איך ינהג באכילתו: אף שאין

נוטל ידיו מ"מ צריך **לכסותן** (לב' הידים) במפה או כיו"ב ויאכל, **ולהרמ"א** יכול ג"כ לאכול ע"י כף (ולדבריו סגי במכסה במפה ידו האחת), והאחרונים השיגו עליו, ולכן אם יש לו מפה יכרוך ידיו בדוקא (ס"א סק"ד-ז). (א.ה. ומשמע דאין מועיל כריכת "הפת" במפה).

ה. אם אין לו מפה: כ' א"ר דבמקום שאין מפה מותר אף בלא מפה, וכ' עליו המ"ב דהוא דבר שאין מצוי, שהרי ודאי לבוש באיזה סודר וכד' (סוסק"ו). ומהא"ר משמע דא"צ להשתמש בסודרו באופן זה, ובמ"ב נר' שחולק ומטעם דכמה ראשונים כתבו דין דמפה).

עוד מדיני חובת הנטילה

א. המאכיל אדם אחר בפת וכיו"ב: אין המאכיל צריך לטול ידיו, אבל האוכל צריך נטילה אף שאין נוגע במאכל בידיו, דלא פלוג רבנן.

ב. האוכל ע"י מזלג וכד' ג"כ חייב בנט"י דלא עדיף מחמת מאכיל (ס"ב). (ומדין זה הקשה הגר"א לרמ"א ס"א שבאין לו מים יאכל ע"י כף).

ג. אסור ליתן פת לאכול בידוע שלא נטל ידיו, ובספק מותר, ובפרט לעני בתורת צדקה, וטוב שיאמר לו אז "קום נטול ידיך". ובנותן לו ליקח לביתו מותר דמי יודע שיאכל שם בלא נט"י (סקי"א, ועי' סי' קס"ט סק"ט דיש מחמירין בספק אם נט"י עיי"ש).

בדין תנאי בנט"י (מסי' קס"ד)

א. ענין התנאי: נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום, והיינו שמכוין בשעת הנטילה [בפיו ולכה"פ בלבן] שתעלה נטילה זו לכל האכילות שיאכל בכל היום, ומהני לו כשהתנה שא"צ ליטול שוב כשיבא לאכול, אם נזהר מלהסיח דעתו ושמר ידיו כל הזמן שלא יטנפו מדברים הפוסלים בנטילה (וכן מעשיית צרכיו), **ואם מכניס ידיו לבתי ידים** מיד אחר הנטילה ולא הוציאן הוי כנזהר (ס"א וסק"א).

ב. טעם דצריך תנאי: הצריכו "להתנות" מקודם, שתעלה לו הנטילה לאכילה, (אף דבלא"ה הרי צריך שידע שנזהר בשמירת ידיו מטנוף והינם נקיות), **או מטעם** דנט"י בעי כוונה לאכילה (להשיטות בקנ"ט סי"ג ובקנ"ח ס"ז), **ואו מטעם** דחיישינן שמא ישכח ולאן אדעתיה (שנגע בטנוף), וע"י שמתנה נותן לב להזהר יותר (סק"א). **ג. באיזה אופן התירו להשתמש בעצה ד"תנאי": לעיקר הדין** נקטינן דאפי' **שלא בשעת דחק** כלל וגם מים מצויים לפניו יכול להתנות. **וי"א דאין להקל** בזה אלא בשעת הדחק, [כגון שהולך בדרך וירא שלא ימצא מים, או שלא ירצו להמתין עליו בדרכו כשירד מהעגלה לבקש מים וכיו"ב]. **וי"א** דא"צ להיות שעת הדחק גמור, ומ"מ אם מים מצויין לפניו וא"צ לטרוח אחריהם לא הקילו.

והשו"ע חשש **לכתחי'** לדעה זו האחרונה, שביש לו מים מצויים טוב **שיחזור ויטול בלא ברכה**.

מסקנת המ"ב בזה: **וכתבו האחרונים** שכהיום המנהג שלא להתנות כלל שקשה להזהר בשמירת הידים, ומנעו התנאי מכל וכל, **ומסיק המ"ב** דמ"מ בדחק גדול יש לסמוך על התנאי גם כהיום, רק יזהר מאד בשמירת ידיו, ולכן יניחם בבתי ידים. ומ"מ אם יזדמנו לו מים יטול שנית (ובלא ברכה) (סק"ב ד' ה).

ד. באיזה נטילה מהני התנאי: נטילה זו מהני **דוקא בנטילה שאינה צורך אכילה**, כגון נט"י דשחרית או דבית הכסא (רמ"א ס"א), או נטילה לטבולו במשקה (שאין בה דין "תיכף") (סק"ו). (וצריך כמובן כל דיני ותנאי נט"י לסעודה בכשרות הכלי והמים ושאר הפרטים אף דלנטילת שחרית וביה"כ א"צ להם) (שם).

ה. ברכה על נטילה זו: כשנוטל ומתנה ביוצא מבה"כ **אינו מברך**, דבשעה שנוטל הרי א"צ לברך שאינו לסעודה, ובשעת סעודה עצמה הרי ידיו נקיות מכבר ופטור מנט"י. וממילא אין מברך, ולא נחשב בזה כמבטל חיוב הברכה עיי"כ (שעה"צ סק"ו). (א.ה. ולא דמי לערום לא יתרום ששם חייב עתה בברכה רק שמונע מלברך).

ו. דין התנאי בנטל ידיו לסעודה: ברמ"א מבואר דנוטל ידיו לסעודה לא מהני, והטעם (מובא בר' יונה) דכיון שנוטל עתה לצורך אכילה של עכשיו, הצריכוהו חכמים לאכול מיד, דבעינן **להסמיק** נט"י לסעודה, [ולכה"פ שלא יהא הפסק גדול כמבואר סק"ו]. ומשא"כ בנטל שלא בשעת אכילה שאין שייך לחייבו לאכול, וכשבא לאכול אח"כ הרי ידיו שמורות מכבר והתנה עליהם, נמצא שאין לו עתה חיוב נטילה (בה"ל ד"ה נוטל).

ז. ויש בדין זה דנוטל לסעודה כמה פרטים:

א. האופן העיקרי שלא מהני תנאי בנוטל לצורך אכילה: אם נטל ידיו לאכול ומתנה שיעשה דבר אחר קודם שיאכל סעודה זו עצמה, דבזה תקנו שיתכיף הנטילה לסעודה ול"מ התנאי (כן דעת האחרו' ברמ"א סק"ב).

ב. הנוטל לסעודה של עכשיו ומתנה על סעודה הבאה: מהני (כששמר ידיו), דהוי כנטילה לדבר אחר, שהרי סעודה שניה אין

זמנה עתה, (והרי לא בטל ענין התכיפה שהרי סעד תיכף סעודה ראשונה) (סק"ז - ועשה"צ סק"ח דאף דיש מחמירין מסתברא להקל עי"ש, ובשעה"צ סק"ז מביא שלמ"א א"צ בזה אפי' תנאי שהרי היתה "כוונה" לנט"י דסעודה, ועי"ש מה שדוחה).

ג. באופן שמתנה שתעלה לו נטילה זו אלאחר שעה: כשנוטל ללא מטרה נוספת (כשחרית ובה"כ וכד') ומתנה שיעלה לו הנטילה על אכילה של אחר איזה שעה, **ממשמעות הרמ"א** נר' **דלא מהני ובה"ל** מצדד שמהני. (ומצדד עוד דיתכן דכל מה דלא מהני בלצורך אכילה היינו כשלא התנה). וגם בד' רמ"א מצדד דאולי לא אוסר אלא בנוטל ע"ד לאכול תיכף, רק רוצה לעשות בנתים איזו פעולה (הנחשבת להפסק לכו"ע לנט"י כמזיגת הכוס וכד' (כמבואר שעה"צ סק"ו סק"א) בזה אמרו שלא מהני תנאי, אבל כשאינו רוצה לאכול עתה, ונטל להכין עצמו לאכילה של אחר זמן אפשר דמודה הרמ"א (בה"ל ד"ה לא מהני).

דין נגיעה באמצע הסעודה בטנוף וכיו"ב

א. ליגע בטנוף בשעת הסעודה: צריך ליהזר בתפילה או **באכילה** שלא ליגע בשוק וירך ושאר מקומות המכוסים, ולא יחכך בראשו (שו"ע סי' ד' סעיף כא), [אבל בפניו או במקום מגולה שבזרועו אפי' יש בו זיעה, או בנוגע בראשו בלא חיכוך א"צ נטילה (סק"ט)]. **ואם נגע בהם צריך נטילה** (ס"ב). **ונכון ליהזר** מליגע אפי' **בנגד** שידוע שיש שם הרבה זיעה, **כגון בצד התחתון של הכובע** המונח על הראש, שיש שם הרבה זיעה (בה"ל ד"ה שיש).

(א.ה. יל"ע בהא דצריך **ליזהר מליגע**, אם דוקא לשיטתו, שבנגע צריך ליטול בברכה, אבל למהרש"ל א"צ לימנע, - ומ"מ לדין ודאי יש לחוש מליגע שלא להכניס עצמו בספק הברכה).

ב. וכן אם עשה צרכיו או הטיל מים ושפשף צריך נטילה (סק"ב). (א.ה. עי' בה"ל (דף ס"א סוף עמוד א) דמשמע דהשתין אפי' בלא שפשוף צריך נטילה, וע"ע סימן ד').

ג. נגע בטנוף בעוד הפרוסה בפיו אסור לבלוע עד שיטול ידיו (סק"ח).

ד. אם צריך לברך על נטילה זו: לדעת השו"ע והרבה פוסקים נטילה זו **בברכה**, ולמהרש"ל **בלא ברכה. והכרעת המ"ב** דמי שרוצה לנהוג כפסק השו"ע ולברך בכל גווני בודאי אין למחות בידו, שכן הסכימו כמה פוסקים. **אכן לכתחילה ינהג כך: דבעשה צרכיו** או שנגע במקום מטונף ממש או שהפליג **יברך**. אבל הנוגע **במקום המכוסה סתם**, או השתין אפי' שפשף, **יטול אבל לא יברך** (סקי"ג ובה"ל ד"ה לחזור).

ה. הנוגע בטומאה באמצע סעודתו כגון במת ושרץ ונבילה וכד', מצדד הפמ"ג שא"צ לחזור וליטול דבלא"ה כולנו טמאי מתים (סק"ד בה"ל ד"ה בשוק).

ו. הנוגע באמצע סעודה בס"ת או בתפילין (ורצועותיהן המחוברות), או בכתבי הקודש (המגילות הנכתבות על קלף וכד'), כ' הח"א שצריך ליטול ידיו. והבה"ל נחלק דלחולין לא גזרו בזה [טומאת ידים מכתבי הקודש], ומ"מ אפשר דלכתחי' נכון ליהזר שלא ליגע באמצע סעודה (שם).

העושה צרכיו ורוצה לאכול (מסי' קס"ה)

א. יבדוק עצמו קודם אכילה: כ' בשל"ה דכל אדם יבדוק עצמו לפנות קודם הנטילה (סק"א).

ב. אם עשה צרכיו ורוצה לאכול איך ינהג בברכת ענט"י ואשר יצר: צדדי השאלה: **דאם** יברך אשר יצר (הקודם) קודם ברכת ענט"י, יש הפסק בין נטילה לברכתה. **ואם** יברך ענט"י ואח"כ אשר יצר הוי הפסק בין נטילה להמוציא, ולכתחי' מצוה להסמיכן. **ולהשאות** לברכת אשר יצר עד אחר המוציא ג"כ אין נכון שחיובה חל מיד כשעשה צרכיו ואין לאחרה כ"כ. וכמה דרכים נאמרו בזה.

אופן הא' שיטול נטילה הראשונה **נטילה שאינה גמורה** (דאל"ה לא יוכל שוב לברך ענט"י בנטילה הבאה) ויברך אשר יצר, ואח"כ יטול שוב נטילה גמורה ויברך ענט"י. אופן הא' בשו"ע (ס"א).

אופן הב' יטול מים ראשונים פחות מרביעית (על שתי ידיו כאחת (סק"ג, וישפשפם משום נקיות) ויברך אשר יצר, ואח"כ שופך עליהם מים שניים לטהר הראשונים ומברך ענט"י ומנגב (שם). וכ' המ"ב דלדידן דנהגין לטול רביעית בב"א על כל יד ונגמר טהרת ידיו א"כ יתחייב תיכף בברכת ענט"י, ולכן עדיף לנהוג כאופן הראשון.

אופן הג' שיטת כמה פוסקים (בסק"ב) דאין ברכת אשר יצר חשוב הפסק בין ענט"י להמוציא דהכל לצורך טהרת הידים, והוי כמו גביל לתורא, (בסי' קסז ס"ו), וקודם המוציא מותר לכתחי' כמבואר סק"ו סק"ב), ולכן בדיעבד בנטל נטילה כדין לאכילה יברך אשר יצר בין ענט"י להמוציא, וכן ינהג לכתחי' אם דחוק למים.

העושה צרכיו באמצע הסעודה: (וצריך לברך שנית ענט"י כנ"ל סי' קס"ד) בזה לכו"ע נוטל כדין סעודה ומברך ענט"י ואשר יצר דהרי א"צ לברך שוב המוציא (סק"ב).

פניני הלכה

נטילת ידים - טעמה וענינה

כ' השו"ע (סי' קנ"ח, סעי' א'), כשיבא לאכול פת שמברכין עליו המוציא יטול ידיו וכו', ויברך על נטילת ידים. ובמ"ב כ', טעם תקנת נטילה הוא משני דברים, אחד מפני סרך תרומה והיינו כיון ידיים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר וכו', ועוד טעם לתקנת נטילה משום נקיות וקדושה. ובראשונים ביארו ענין הנטילה וטעמה, כן ביארו טעם שנתקן הברכה בנוסח "על נטילת ידים", ולא על רחיצת ידים, בכמה אופנים.

ענין הנטילה: מפני שהידים עסקניות, והטומאה מוצאה בהם מקום לשרות, ועל זה גזרו רז"ל טומאה על הידים, וכשבא לאכול צריך להעביר ממנו אותה טומאה, ולא יתן לו כח בשעת אכילתו, ולא יהיה בו אל זר חס ושלום. ומי שאינו חושש על זה ואוכל בידים מסואבות, כאילו אוכל לחם טמא ומתדבק בסטרא אחרא והטומאה מתפשטת על ידו ומצאה לה מנוח, ועל כן ראוי לו ליעקר מן העולם ולבוא לידי עניות כיון שנותן כח למקום העניות. לכן ראוי לכל בעל נפש וירא שמים להסתכל במצוה הזאת, כי קלה היא ונעשה חמורה בעונשיה, וגורם לו עושר וכבוד ויצליח בכל מעשי ידיו, ולא יצטרך לידי מתנת בשר ודם. (סדר היום, סדר ברכת המזון). • ענין נט"י קודם אכילה לטהר ידיו, אשר המה בכלל כל הפעולות, לישא אותם השמימה, להורות כי לא יאכל האדם להנאת עצמו, ולא ירים ידו זולת ברצון בוראו, ולעשות רצון בוראו באכילתו במחשבה הפשוטה לחזק כוחו. (קרן אורה, סוטה ד"ע א'). • וכיוצא בהן באה המצוה הזאת הכללית וכו', עד שיכנס בכלל זאת הצוואה, הנקיות בידי וגופו, כמו שאמרו והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו', כי אע"פ שאלו מצות מדבריהם, עיקר הכתוב בכיוצא בזה יזהיר שנהיה נקיים וטהורים, ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמן במותרות ובכיעורים.

(רמב"ן עה"ת, פר' קדושים).

כוונת הנטילה: נחזור לענין המאכל הוא קרבן, והאוכל הוא הכהן העובד, וכמו שהכהן העובד היה צריך להיות לו כוונה, כי מתעסק בקדשים פסול, כן בשעת נטילה שתקנו רז"ל משום סרך תרומה, שהכהן אוכל צריך כוונה, ויכוון בשעת נטילה שהוא נוטל ידיו לאכילה, וכו'. וכתב אבא מורי זלה"ה, וטוב לחשוב בשעת נטילה שתקנו רז"ל נטילה לחולין משום סרך תרומה, פירוש שלא יבא לאכול תרומה בלא נטילה, וסתם ידים שניות לטומאה ופוסל תרומה, ומשום הכי תקנו שירגיל לטול אף לחולין אף על פי דאין שני פוסל בחולין, ויועיל זאת המחשבה שלא יחשוב מחשבות אחרות הפוגמות הנטילה. (של"ה, שער האותיות, אות ק').

דרך כבוד של מעלה: והתקדשתם. אמרו רז"ל והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו'. ולהיות דמקרא זה נאמר אחר איסורי מאכלות, דרשוהו לענין קדושה וטהרה התלוי בסעודה, ואף שאין זה דרשה גמורה כי אם אסמכתא, מכל מקום ראוי לתת על לב על כללם ענין נטילת ידים בלשון קדושה, והנה גם רחיצת ידים ורגלים של כהנים מן הכיור, קראוהו רז"ל בכל מקום בשם קדוש ידים ורגלים, כי הרחיצה מן הכיור הנאמר ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ורגליהם, תרגם אונקלוס ויונתן בן עוזיאל ויקדשו ית ידיהו, וטעם תרגומם אמר הרמב"ן שם, לפי שרחיצה זו דרך כבוד שלמעלה, כי כל הקרב בשלחן מלכים לשרתו, וליגע בפת בג המלך, ויין משתיו רוחץ ידיו תחלה, כי הידים עסקניות הן, ע"ש. הנה כמו שנקראה הרחיצה מן הכיור בשם קדוש, להיותו דרך כבוד שלמעלה, ככה ראו רז"ל לקרוא את רחיצת הידים לאכילה, גם כן בשם קדושה, להיות האדם מתקרב לשולחן לאכול בפת בג מלכו של עולם, והוא דרך כבוד שלמעלה לרוחץ ידיו תחלה. (הכתב והקבלה עה"ת, פרשת שמיי).

מקדש ומזכר האכילה החמרתית: האדם הזה אשר בראו השם יתברך ורצה לזכותו ולטהרו מן פחיתותו הגשמי, ולכן כאשר האדם נוטה אל הגשמי דהיינו אכילה ושתיה שלו שהיא גופנית, שלא יהיה נוטה לגמרי אל הגשמי, ולכן המצוה שקודם שיאכל וישתה יטול את ידיו, כי דבר זה הוא קדושה כמו שיתבאר, ואז אין נוטה באכילה שלו אל הגשמי. ועוד כי אכילה של אדם אין ראוי לאדם שיהיה בטומאה דבר שהוא פרנסתו רק יהיה בטהרה, ולכן תקנו לאדם נטילת ידים. (נתיבות עולם למהר"ל, נתיב העבודה, פרק ט"ז) • וכע"ז כי בנתיב הפרישות, כי האדם בעת אכלו ראוי שיתקדש, ולא יאכל בזוהמת ידים, כי דבר זה היא אכילתו חמרתית לגמרי כמו הבהמה, ולפיכך תקנו נטילה ראשונה וכו', ובזה תראה כי לאדם להתקדש עצמו באכילתו וכו', ולכן יש לאדם ביותר לקדש עצמו במעשה שבו נוטה אל החמרי. (נתיבות עולם למהר"ל, נתיב הפרישות פ"א). • כי אנשי מעלה מתקדשים עצמם באכילה עצמה, כי איננה להם לערבות גשמיותם ולמלא תאותם, אבל יכוונו בה לפעולה שכלית לקיום האיש והמין לבד כפי מצות בוראם, כמאמרם קדש עצמך במותר לך שהוא בכלל מ"ע קדושים תהיו, שהמכון בו להיות קדוש ופרוש מלשחף שום ערבות והנאה בפעולת גשמיות, וכו', הנה כמו שמתקדשים עצמם באכילה עצמה, ככה הם מתקדשים ומכינים עצמם אליה, ר"ל ברחיצתם המכשרת אותם לקדושת פעולתם. (הכתב והקבלה עה"ת, פרשת שמיי).

יש בה סוד גדול ונורא: בני הוי זהיר בנטילת ידים, כי נטילת ידים בכלל הדברים העומדים ברומו של עולם. (צוואת רבי אליעזר הגדול). הנטילה לאכילה היא מצוה קלה שבתורה וכו', וחמורים דברי סופרים מדברי תורה שחייבין עליהן מיתה, וביחוד זה שנעשה חמורה שבחמורות ויש בה סוד גדול ונורא, ועונש וכו' לידי עניות, והזהיר בה מתעשר, ולפיכך לא לחנם דקדקו בה חז"ל מאד בפרטי דיניה והלכותיה החביבים מיינה של תורה. (סידור היעב"ץ).

לשון נטילה - על שם הגבחה הידים: ברכה ראשונה על נטילת ידים. ותקנו רז"ל בנוסח ברכה זו לשון נטילה שהיא הגבחה, מתרגם ותשאני רוח ונטלתני, וכתבי וינטלם וינשאם כל ימי עולם, שצריך שיגביה ידיו למעלה. (ספר שולחן של ארבע, לרבינו בחי, השער הראשון). • ומה שמברכין "על נטילת ידים" ואין מברכין על רחיצת ידים מצאתי בשם רב האי גאון ז"ל, על שם שצריך להגביה ידיו במים ראשונים לאחר נטילתן, על שם וינטלם וינשאם כל ימי עולם. (תניא רבת).

לשון נטילה - על שם הכלי: ושאלו אנשי קוראין [קירואן] למר רב שרירא גאון מ"ט היו מברכין לא על רחיצת ידים ולא על שטיפת ידים אלא על נטילת ידים. והשיב להם כלי היה במקדש ונטלא שמו ובו נוטלים מממי הכיור ונוטלין לידים, ועל שם אותו כלי אומרים נטילה. (אוצר הגאונים, סי' רס"ד, מובא בסידור הגאונים והמקובלים, שער י"ח פ"ב). • וכההיא דאמרין באגדתא דרות הדין עלמא דמי לגלגלא דנטיאל וכו', וגלגלא הוא גלגל הבור שעושין אותו מכלים קטנים הקרוין נטיליא וכו', ומשום האי טעמא קא מברכין בלשון נטילה. (ר"י אברצלונג, מובא בסידור הנ"ל, שם).

לשון נטילה - רוממות והתנשאות: ובזה נבא ג"כ לכלל דעת, לקריאת ענין רחיצת הידים לסעודה בשם נטילה, כמורגל בדברי רז"ל, וגם נוסח הברכה על נטילת ידים, שצריך ביאור, כי מה שאמרו שהוא על שם הכלי שנקרא נטלא בלשון תלמוד, וכמו שכתבו הרא"ש והערוך, הוא דוחק גדול, כי לא יתכן לומר שע"ש שהרחיצה צריכה כלי, עזבו לשון רחיצה שהיא העיקרית, ובחרו לשון נטילה ע"ש הכלי לבד, שאינו אלא דבר המצורף לרחיצה, אמנם כמו שאמרו רז"ל, כל הנהנה מעולם הזה בלא ברכה מעל בקדשי שמים וכו', ואמרו רז"ל, נטילת ידים משום סרך תרומה תקנו, דכמו שהיו הכהנים צריכים טהרת ידים לאכילת תרומה וקדש, כן הצריכו טהרת ידים לאכילת חולין, שהוא קודם הברכה ג"כ קדשי שמים, ואסור לאכול קדשי שמים בידיים מסואבות, א"כ ע"י רחיצת ידים במים, הוכשרו ליגע באוכלין שהם קדשי שמים, מה שלא היו ראויים אליהם קודם רחיצתן, והרחיצה גורמת לידים מעלת רוממות ליהנות על ידיהם מלחם גבוה, הנה להתרוממותם ולהתנשאות ממדרגת פחיתותם למדרגה גבוה כזו, תקנו נוסח הברכה על נטילת ידים, כלומר לרומם את הידים ולנשאם מפחיתות ערכם, ולהתעסק בקדשי שמים, כי נטל ענינו התנשאות והתרוממות מעלה. (הכתב והקבלה עה"ת, פרשת שמיי).

מעשה דרבי עקיבא: תנו רבנן, מעשה ברבי עקיבא, שהיה חבוש בבית האסורין, והיה רבי יהושע הגרסי משרתו, בכל יום ויום היו מכניסין לו מים במדה, יום אחד מצאו שומר בית האסורין, אמר לו היום מימך מרובין, שמא לחתור בית האסורין אתה צריך, שפך חציין ונתן לו חציין, כשבא אצל רבי עקיבא, אמר לו יהושע אין אתה יודע שזקן אני וחיי תלויין בחייך, סח לו כל אותו המאורע, אמר לו תן לי מים שאטול ידי, אמר לו לשתות אין מגיעין ליטול, ידך מגיעין, אמר לו מה אעשה שחייבים עליהן מיתה, מוטב אמות מיתה עצמי, ולא אעבור על דעת חברי, אמרו לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו, כששמעו חכמים בדבר אמרו, מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה, ומה בבית האסורין כך, שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה. (ערובין כא, ב).

דבר שטיבולו במשקה

כ' השו"ע (סעי' ד') אם אוכל דבר שטיבולו באחד משבעה משקין שסימנם י"ד שח"ט ד"ם וכו', צריך נטילה בלא ברכה, ובמ"ב (ס"ק כ') הביא דיש מקצת מהראשונים שסוברים דחייב נטילה זו היה רק בזמן שהיו אוכלים חולין בטהרה, אבל הרבה אחרונים החמירו מאוד בדבר, ואין להקל לאכול בלי נטילה. ומצאנו בספרים שכתבו להקפיד בנטילה זו, וכמו שנוהגים בליל הסדר ליטול קודם הכרפס, כן צריך להקפיד כל השנה.

המקל בזה, בכלל המזלזל בנט"י: ורבים אינם נזהרים בנטילה זו, כי אם בליל פסח שעושין ירוחץ. ונהי שיש מקילין, בפרט במבושל, ולכן אין בידינו למחות ביד המקילין, אבל יש שכתבו שהמיקל הוא בכלל המזלזל בנטילה שנעקר מן העולם וחייב נידוי, על כן ירא שמים יזהר בדבר ויחוש לעצמו. (חסד לאלפים, לר"א פאפו). **מה נשתנה הלילה הזה:** נוטל ידיו לצורך טיבול ראשון. דכל שטיבולו במשקה צריך נטילה. מכאן יש תוכחת מגולה לאותן שאין נזהרין בכל השנה ליטול קודם שיאכל דבר שטיבולו במשקה דמה נשתנה הלילה הזה מכל הימים שבשנה, ואם בא לטהר עצמו טפי בלילה זה, היה לו להזהר עכ"פ בעשרת ימי תשובה שנוהרים הכל לאכול

הרב שמואל זלוטניק

נוול "אליבא דהלכתא" - ברנפלד

פת של ישראל דוקא, אלא ודאי שאין כאן אלא חסרון זהירות, ואין מדקדקים להשוות מידותיהם. (ט"ז, סי' תע"ג, סק"ז). • כל דבר שטיבולו במשקה צריך נטילה אף האידנא, וסימן המשקין י"ד שח"ט ד"ם, ומבוארים הדינים באורח חיים סימן קס"א ובבית יוסף ובשולחן ערוך. ותמיהה גדולה בעיני הפלא ופלא על שרוב העולם אינם נזהרים, והם בחשיכה יתהלכו, מראים הבורות שבהם, בסדר של פסח רוחצין קודם הכרפס, מאחר שמוזכר בסימן קדש, רחץ, כרפס וכו', וכל השנה אין נזהרין, ועד כאן לא יש פלוגתא בפוסקים רק אם לברך על הנטילה או לא, והמסקנא שלא לברך, אבל ליטול פשיטא שמחויב. (של"ה, שער האותיות, אות ק, בהג"ה). • ויש נטילה אחרת גם כן שהיא חיובית, דהיינו כשאוכל דבר שטיבולו במשקה, כגון בדבש או מים או יין או שמן או חלב, וגם בזה רבים מעמי הארץ מקילין בה, ואין נזהרין בה אלא בליל פסח, ומה נשתנה הלילה הזה, ולכן האיש הירא את דבר ה' לא יקל ולא יעבור דברי חכמים בשום זמן מהזמנים, ולא יאכל שום דבר שטיבולו במשקה בלי נטילת ידים. (פלא יועץ, ערך נטילת ידים).

פרי שהיה עליו כפור ונמס: מה ששאל מע"כ במיני מזונות או פירות וכו' ונעשה עליהם כפור, ואח"כ נמס והיה למים, אם מקרי טיבולו במשקה להצריך נטילת ידים. נראה דמכמה טעמים אין בו משום טיבולו במשקה, משום דזו המשקה הוי כזיעת הבתים, דתנן במכשירין פ"ב מ"א דלא הוה שם משקה עלה אם אין שם מרחץ דנוכל לומר שהזיעה באה מן המים, וה"נ כיון דיסוד הכפור אינו מן המים אין בו דין משקה וכו', והכא בודאי לא ניחא להו במשקה שעל האוכל ובכה"ג מצד זה לחוד לאו שם משקה עלה, ובודאי א"צ נטילת ידים. (אבן ישראל להגר"י פישה, ח"ח סי' י"ג).

דבר שטיבולו במשקה, מיד אחר ברכהמ"ז: אם אחר שבירך ברכת המזון תקף הביאו לפניו דבר שטבולו במשקה אין צריך ליטול ידיו. ודבר זה קיימתינו מסבא. ואחר זמן רב מצאתי כתוב לאחד קדוש וז"ל, כתב הרדב"ז מי שנטל ידיו לברך ובירך והביאו לפניו מיד דבר שטבולו במשקה אין צריך לחזור וליטול ידיו, דאי משום הסח הדעת הא לא אסח דעתיה, ואי משום דגמר סעודתו לא מביעיא אם היתה כונתו לאכול אחר כך דבר אחר שטבולו במשקה דפשיטא דאין כאן הפסק, דמסעודת פת ותבשיל נסתלק וגמר, אבל מדבר שטבולו במשקה לא נסתלק, אלא אפי' לא היה יודע שיביאו לפניו דבר שטבולו במשקה ולא נתכוון בשעת נטילה לזה כלל אין צריך נטילה פעם אחרת כיון שלא הסיח דעתו מידיו. ותו לא מיד. (ברכי יוסף, סעי' ה'). • אמנם יש מי שכ' שבעי נטילה, וכן הביא בהג"ה בספר חסד לאלפים, האוכל דבר שטיבולו במשקה תיכף אחר ברכת המזון, ואפילו לא בירך ברכת המזון אלא שנטל ידיו למים אחרונים ונמלך לאכול דבר שטיבולו במשקה, אפילו הכי יטול ידיו. וכן כתב בספר ערך השולחן סק"ט לענין מי שרוצה לאכול פת אחר ברכת המזון, דצריך נטילת ידים אחרת, דברכת המזון הוי הפסק אפילו דלא אסח דעתיה, (חסד לאלפים, סי' קנ"ח בהג"ה מכן המחבר).

זהירות בפרטי הדינים

הרבה הלכות ודינים נאמרו בנטילת ידים לסעודה, הן בעצם מעשה הנטילה וסדרו, וכגון ליטול בשפע, ולנגב ידיו, ולהגביהם קודם הברכה, והן בדיני הכלי הכשר לנטילה, והן בדיני המים הכשרים לנטילה, והן בדיני החציצה, שצריך להזהר שלא יהא שום חציצה ולכלוך על ידיו, ובפוסקים כתבו להזהר בדינים אלו ולשננם היטב כדי לקיים נט"י כתיקונה, ולא להיות ח"ו בכלל המזלזל בנט"י.

יזהר ליטול בשפע: אף על פי ששיעור נטילת ידים ברביעית, יזהר ליטול בשפע, ואותם אנשים בורים שנוטלין ואין נוטלין כראוי, עונשם יותר מרובה מאותם שאינם נוטלין כלל, חדא הנה הם אוכלים בלא נטילת ידים, כיון דאין נוטלין נטילה ראויה כפי הדין, והשנית שמברכים ברכה לבטלה, והשלישית ריב לה' עמהם, מאחר דנוטלין, למה אין נוטלין כראוי מה הפסד יש בזה, ומה עול כבד יש להם בזה, אין זה אלא רוע לב, על כן איש הירא, יזהר ויזהיר אחרים בזה לעשות המצוה כתיקונה. (בן איש חי, פרשת שמיי). • ודע עוד דכהיום שנוהגין העולם כדעה הראשונה ליטול כל היד, מה מאד טוב ליזהר שלא לצמצם בשיעור מים, אלא יטלנה בשפע, דאם יצמצם רק בשיעור רביעית, עלול מאד שישאר חלק מהיד בלי נטילה, וצריך להשגיח הרבה על זה. (ביאור הלכה, סימן קס"א).

לא יחשוב ע"מ להתעשר: וצריך אדם להיות בקי במאוד בהלכות נטילת ידים כי רב הוא, ואשרי מי שנוטל ידיו בשפע רב יותר מרביעית, כדאיתא וכו', המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות וכו'. דאמר רב חסדא, אנא משא מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא, שמע מינה שרב חסדא היה לוקח יותר מרביעית. וכל צדיק יאחז דרכו, אבל לא יעשה על מנת להתעשר חס ושלום, דאם כן עובד על מנת לקבל פרס. אלא מאחר דחזינן שהוא מצוה רבה, שהרי זכה רב חסדא לעושר בזכות זה בעולם הזה, ומסתמא גם קרן קיים לעולם הבא, על כן יעשה הידור מצוה לכבוד השם יתברך. (של"ה, שער האותיות, אות ק, בהג"ה). • צריך ליזהר מאוד בנטילת ידים

שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם, ואפי' הנוטל ידיו ברביעית מצומצם מביאו לידי עניות, אלא יוסיף ליטול ידיו בשפע, וכל הנוטל מלא חפניו מים נותנים לו מלא חפניו טובה וברכה, ומכל מקום לא יכוין לכך כדי להתעשר ונמצא עובד על מנת לקבל פרס אלא יעשה לכבוד קונו. (שו"ע הגר"ז, סעי' ט"ו).

יזהר שיכסו המים את כל היד: ומאד מאד צריך אדם ליזהר בנטילת ידים, ולדקדק בכל דבר החוץץ, ובכל דבר המטמא את הידים, וצריך להביט בהם אם כסו המים את כל היד, שאם נשאר מעט מגולה מהם לא הועיל במעשיו כלום, והטומאה מצאה לה מנוח באותו מקום, כמו שאמרו בענין טובל גופו, אם נשאר לו שיער אחד חוץ מן המים לא עלתה לו טבילה כלל. ועל זה צריך ליזהר הרבה במאד מאד. ולא ישליך המים על הידים אחד מפה ואחד מפה ולא יחוש לראות אם צריכין שפשוף, או אם צריך מים יותר לכסות היד, כי המזלזל בנטילת ידים חס ושלום נעקר מן העולם. (סדר היום, סדר ברכת המזון). • אמר הכותב כפי הפרטים המבוארים בסי' זה, ובסימנים הקודמים כי רבים המה, צריך האדם בינוני להתבונן ולומר, אולי מיומאי לא משאי ידי כראוי, והנה בשפיכה בעלמא סגי, עפ"י הרוב אין כל היד מה שצריך נטילה, בא המים בכל המקומות, וכי תימא מיעוט דמיעוט אין כ"כ קפידיא הא בורכא והרי טבילה כל שמיעוט הגוף חוץ למים מן התורה לא הוה טבילה וכו', ומינה לנט"י כל שמקום אחד לא באו המים לא הוי נטילה. (פמ"ג סי' קס"ג משבצות זהב ס"ק ז'). • וצריך שיתכסה כל היד במים, ולא ישאר כלום מן היד שלא יתלחלה, כמו שרגיל להיות לפעמים שאפילו שופכים על היד מים רבים נשאר איזה מקום קטן ביד שלא נאחו שם המים, אלא נשמט משם ונשאר יבש, וזה רגיל מצד הכף של יד, וצריך ליזהר. (תסד לאלפים ל"א פאפו).

ישנן היטב הדינים, כי יש דברים המעכבים הנטילה: לכן צריך ליזהר מאוד לידע ולהודיע כל דיני נטילת ידים, כי יש הרבה דברים שמעכבים את הנטילה וכאילו לא נטל דמי, וכמו שיתבארו בסייעתא דשמיא. (תסד לאלפים, לר"א פאפו). • נטילת ידים היא מצוה דרבנן ורבים מעמי הארץ מקילין בה, יש שאין נוטלים כלל ואוכלים בלי נטילת ידים, ויש שאין נוטלים, אלא ראשי אצבעות, או שאין נוטלין אלא מצד אחד של יד, כאשר אין נזהרים להפך הידים לכל צד, וכן כמה דינים שמעכבים הנטילה, כגון הטבעות, ומים שנעשה בהם מלאכה, וכח גברא, ונגיעת היד שנוטל ביד שלא נטל שצריך ניגוב ולחזור וליטול, וזוהמת הצפרנים שמעכבים הנטילה וכדומה. וידוע מאמר רבותינו זכרונם לברכה שהמזלזל בנטילת ידים חייב נידוי. וחייב מיתה. ובא לידי עניות, שכן על נטילת ידים ראשי תיבות "עני". ולכן טהר ידים יוסיף ואומץ, ויזהר לידע כל דיני נטילת ידים מפי ספרים ומפי סופרים, וישמור ליטול ידיו נטילה כתיקונה וימלא ידיו מברכת ה'. (פלא יועץ, ערך נטילת ידים).

זהירות בפרטי הדינים: נטילת ידים לסעודה, המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, והזהיר בו מתברך, ונותנים לו מלא חפניו טיבותא, והנה צריך לזהר ליתן רביעית בבת אחת על היד, שאז ניצול מכמה חששות, ויטול מכלי שלם, ומה מאד השגתי בסעודות, שאפילו הלומדים אינם נזהרין בין נטילה לברכת נט"י, ויותר המה נזהרים להפסיק אחר ברכת נט"י לברכת המוציא, וטעות הוא בידם, כי קודם ברכת נט"י אם שח צריך ליטול שנית, ואחר ברכת נט"י הוא רק זהירות בעלמא. וגם יזהרו שלא יפסלו המים במלאכה, לא כמו שעושין בהרבה בתים ששורין חריין בחבתי מים, ואז נפסלו כל המים. (דרושי הצל"ח, דרוש ד' לשבת תשובה).

יזהר ויזהיר אחרים לעשות המצוה כתיקונה: אבל ריב לה' עם הני אינשי דמשו ולא משו כדת מה לעשות, לאחר שטורחים ליטול ידיהם, למה אין נוטלין כראוי, ומאבדין טובה הרבה, מה טורח יש ומה הוצאה יש ליטול בשפע, אין זה כי אם רוע לב או חסרון ידיעה. והאיש הירא יזהר ויזהיר את אחיים שיעשו המצוה כתיקונה, לרצון ולנחת רוח ליוצרו ולהניח ברכה, כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, מי מעכב, חטאותינו מונעים הטוב, לכן לכו ונשובה, ומעשה ידינו כוננהו. (תסד לאלפים, לר"א פאפו).

זהירות מחציצה שתחת הצפרנים: קודם הנטילה יסיר הטיט שתחת צפורניו, כי מיעוט ומקפיד עליו חוץץ בנטילה כמו בטבילה אף שכתב רמ"א שלא נהגו העולם לנקר, אל תשגיח בזה כשהצפרנים גדולים. וראוי לכל אדם שינהוג כל ימיו לטול צפרניו בכל ערב שבת, ואז מצוה גוררת מצוה, כי מצוה היא משום כבוד שבת כמו שיבואר לקמן אם ירצה השם במסכת שבת, וגורר מצוה שניה בנטילה לסעודה בכל השבוע, שאז הטיט מיעוטא דמיעוטא הוא ובדאי אינו מקפיד. (של"ה, שער האותיות, אות ק; בהג"ה).

יש מדקדקים, שאין נוטלין בעצמם: יש חסידים ואנשי מעשה, מדקדקין שאין נוטלין הם בעצמם, אלא יהיה אדם אחר שופך לידים שלהם, מפני דלפעמים אם לא שפך רביעית על ידו אחת, אז כשיבא ליתן מים על ידו האחרת, יהיה צריך להשפיל ידו, ואז חוזרין המים שחוץ לפרק ומטמאין את היד, ועוד שמא בנתינת הכלי מיד ליד נוגעת היד שנטל ביד שלא נטל ותטמא, ועוד חוששין מחמת לחלוח שנטמא בנגעו ביד שאינה נטולה ומטמא אח"כ את הנטולה כשאוחזת באוזן הכלי וכו'. (בן איש חי, פרשת שמיי).

מנהג גדולים, לשפוך שפיכה אחת כעין ב': וראיתי לגדולים שנוטלים ידיהם בהרבה מים ונוהגין באופן זה, ששופכין על כל יד פעם אחת רק שהשפיכה הוי כמו שתי שפיכות, והיינו שיש כעין הפסק מעט באמצע ולא הפסק ממש. והטעם בזה דהא צריך ליטול כל

היד בשפיכה אחת שלא ישאר שום מקום בלי מים, ואם יצמצמו בנטילה ראשונה שישאר מים לצורך שניה, יוכל עי"ז לישאר קצת מקום שלא באו עליו המים בשפיכה ראשונה, והגם דשופך פעם שנית הרי נטילה הראשונה היא עיקר ואינה מן המובחר, ולכן אין מפסיקין בהפסק ממש בין נטילה ראשונה לשניה, ועי"י צירוף ב' השפיכות שהם כחדא בודאי יבואו המים על כל היד בלי שום שיעור, שהרי נזהרים לסבב קצת היד והאצבעות בשעת הנטילה שיבואו המים בכל מקום. ושופכין על יד אחת כמה רביעית בשפיכה זו כידוע המנהג במדינתינו, ובזה יוצאים כדברי השו"ע והפוסקים מן המובחר, וכדי לצאת גם דעת המקובלים ומהרז"ש בסידור עושין כעין הפסק קצת באמצע השפיכה. (ישועות חכמה, לבעל מסגרת השולחן, סי' מ"ו ס"ק ב', בחוסן ישועות).

ינגב ידיו היטב, והטעם: אמר ר' אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, שנאמר ויאמר ה' ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא וגו'. האוכל בלא ניגוב ידים. דבר מאוס הוא וחשוב כטומאה שנאמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא, אלמא דבר מיאוס קרי טומאה. (סוטה ד' ע"ב, ורש"י שם) • א"ר אבהו כל האוכל פת בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא וכו'. נראה כי המים יש בהם טהרה כאשר הם בכלי ובמקוה, וכאשר הם על היד יש בהם טומאה, כי היד מקום מוכן לטומאה, שהרי היד צריך טהרה, ולפיכך האוכל בלא נגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא. (חידושי אגדות למהר"ל, סוטה ד' ע"א).

טעם הברכה קודם הניגוב: ויברך על נטילת ידים ואחר כך ינגב ידיו היטב. ואף על פי שאמרו כל האוכל בלא ניגוב ידים כאילו אוכל לחם טמא, ונראה שלא נגמר הענין עד שינגב ידיו, ומטמא הלחם כמו שיאמרו רז"ל לחמם טמא בגוים, לחות מים מטמא, ואיך נברך והטומאה בידינו, אפילו הכי אין ענין זה דומה לענין זה, כי לענין נטילת ידים לאכילה צריך להרחיק כל צד וענין המביא לידי טומאה, ועל זה כשהמים עדיין על הידים, המשקים עלולים לקבל טומאה וכשנוגע בידיו באיזה דבר והוא טמא חוזר ומטמא ידיו, ונמצא שלא הועילו מעשיו כלום, והרי הוא כאילו אוכל לחם טמא, כיון שלא נטל ידיו, אבל לענין הברכה אין הדבר תלוי אלא שיהיו הידים נקיות בלי לכלוך, ואין אנו חוששין לטומאה, ומפני זה אין לחוש אם נברך קודם הניגוב. ועוד כי מפני זה אנו מברכין קודם הנגוב, מפני שהנטילה לא נשלמה ושפיר מיקרי עובר לעשייתן. (סדר היום, סדר ברכת המזון).

המזלזל בנט"י - חומרתו ועונשו

כ' השו"ע (סעי' י'), צריך ליזהר בנט"י, שכל המזלזל בנט"י חייב נידוי ובא לידי עניות ונעקר מן העולם, והוא מגמ' סוטה (ד' ע"א), ובראשונים ביארו חומרת הענין וגודל העונש למי שמזלזל בנט"י שהוא פריקת עול בדבר שאין היצר מפתהו להמנע, וזלזול בדברי חכמים, ומונע השפע ומביא לריבוי עניים בעולם.

חומר הזלזול בזה: בא חבירו וכו', רבי רחיצת ידים מן התורה לא נאמר לנו מהר סיני, אמרתי לו בני דברים הרבה יש לנו וחמורין הן, ולא צריך הכתוב לאמרן לפיכך הטילו אותן על ישראל ואמר הן יבדילו אותן להרבות שכרן וכו', גם למדנו רחיצת ידים מהתורה, מן משה ואהרן ובניו, שנאמר בבואם על אהל מועד ירחצו מים, ואצל ישראל מה הוא אומר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני וכו', שנאמר דבר אל כל עדת בני" קדושים תהיו, מכאן אמרו כל המזלזל בנט"י סימן רע לו, ועליו הוא אומר והיה בשמעו את דברי האלה הזאת וכו', ומחה ה' את שמו מתחת השמים. (תנא דבי אליהו, פרק ט"ז). • ואסור לזלזל בנטילת ידים, וצווים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר (רמב"ם פי"ו מהל' ברכות ה"ט). • מים ראשונים ואחרונים דבר שבקדושה, וכל דבר שבקדושה המיקל בו מקילין לו ימים ושנים. (שו"ת מן השמים סי' יז').

בר נידוי הוא: וכשמבקש לאכל לחם צריך ליטול ידיו קודם ואח"כ לקבוע סעודתו, אף על פי שאוכל חולין. וכל המזלזל בנטילת ידים בר נידוי הוא, שכן שנינו אמר ר' יהודה חס ושלום שעקביא נתנדה, שאין עזרה ננעלת על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל. אלא את מי נדו את אלעזר בן הגר, שפקפק בנטילת ידים, ונדוהו ומת בנידויו, ושלחו בית דין והניחו אבן על ארונו. ללמדך שכל המתנדה ומת בנידויו סוקלין את ארונו. וכל המזלזל בנטילת ידים סוף בא לידי עניות, דאמר ר' אמי ואמרי לה במתניתא תנא, שלשה דברים מביאין את האדם לידי עניות וכו', והמזלזל בנטילת ידים וכו', ואמר ר' זריקא אמר ר' אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. (סדר רב עמרם גאון, הלכות סעודה).

גורם הרציחה שהוא חורבן העולם: ועל הכונה הזו היה הכהן מקדש ידיו ורגליו מן הכיור בגשתו אל המזבח, וכן השלחן נקרא מזבח, מטעם זה החמירו בעונש המזלזל בנטילת ידים שהוא נעקר מן העולם, וזהו חומר העונש בהיות נטילת ידים רמז לדבר שכל העולם תלוי עליו, וכן המזלזל בנטילה גורם הרציחה שהוא חרבן העולם, וכמו שאמרו מים ראשונים האכילו בשר חזיר אחרונים הרגו את הנפש. עוד אמרו בנטילת ידים כל המזלזל בנטילת ידים בא לידי עניות, לפי שהעושר מתאסף בעסק הידים, וכן כתוב ובכל משלח ירך ונתבאר מזה כי לפי גודל המצוה בכונה העליונה הזאת הוא גודל עונש למזלזל בה. (ספר שולחן של ארבע, לרבינו בחיי, השער הראשון).

• ולא ימותו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו. זו נטילה של אכילה, ולזרעו לדרתם גימטריא זו היא נטילת ידים של אכילה. ווי שימוש ולא ימותו, זהו שאמר כל האוכל בלא נטילת ידים סימן רע לו, לפי שזו הרחיצה תירגם אונקלוס ורחצו ויקדשון בלשון קדושה, וכשאינו רוחץ הוא ניזון מהטומאה ושם מיתה מצויה ונהפך רוחץ לורצח. (שפתי כהן עה"ת, פרשת כי תשא).

פריקת עול בדבר שאין בו טורח: והנה כי תראה אנשים זוללים מזלזלים בנטילת ידים וכו', בזאת תדע ובחנת את דרכם, כי הם רעים וחטאים לה' מאד, ואחריתם עדי אובד, ועליהם אמרו כי העובר על דברי חכמים חייב מיתה, כי המעללים האלה לא יכריחם היצר עליהם, ולא תתקפם תולדות החומר והתאוה הגשמית לחטאו בהם, אין זה כי אם רוע לב ופרוק עול שמים מעל צוארם, והנה הם כל המון כת הזדים האומרים לקל סור סור ממנו, ודעת דרכיך לא חפצנו, גם הם רחוקים מדרך האמת. (שערי תשובה לרבינו יונה, שער ג, אות ח'). • ואמרו ז"ל כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. וטעם הדבר כי הוא פורק מעליו עול דברי חכמים, והוא מתייאש מדבר שאין התאוה מכריחתו לבא כנגדו, ועון כזה מר רוע מן האוכל נבלה או שאר המאכלים האסורים, כי שם תכריחהו תאותו לעברו ולאכול, אבל ככאן נטילת ידים שאין התאוה מכריחתו. שלא ליטול, ואין לו בו שום טורח כשהוא מזלזל, אין זה כי אם רוע לב ותכונה רעה לנפש, ולכך אמרו נעקר מן העולם מה שלא אמרו באוכל נבלות. (כד הקמח לרבינו בחיי, ערך ברכה).

נעקר מן העולם - הטעם: אמר רבי זריקא א"ר אלעזר כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם. נעקר מן העולם פי' דבר זה, כי קדושת הידים הוא קדושת התחלתו של אדם, כאשר יגביה ידיו למעלה מראשו, וכאשר מזלזל האדם בקדושת התחלתו נעקר מן העולם, כי אין לו התחלה כאשר חוטא בהתחלה, ולפיכך כתב אצל רחיצת ידים, ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימותו כי מגיע העדר כאשר הוא פוגם בהתחלה, רק יקדש ידיו בקדושה עליונה, ויש לך להבין זה. (חדושי אגדות למהר"ל, סוטה ד' ע"א). • וכעז"ז כ' בספרו נתיבות עולם, ואמר ר"א אמר רבי זריקא כל המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם, דבר זה מופלג בחכמה, וזה כי קדושת הידים היא קדושת התחלתו, כי היד היא התחלתו של האדם, כאשר יגביה ידיו למעלה מראשו, ובהתחלה דבר ההעדר, כאשר כל התחלה היא אחד ההעדר, ולפיכך המזלזל בנטילת ידים נעקר מן העולם כי נעקר מן התחלתו.

(נתיבות עולם למהר"ל, נתיב העבודה פט"ז).

גורם לעצמו עניות: כל איש שאינו נוטל ידיו כראוי, אע"ג שנענש למעלה, נענש למטה, ומהו עונשו למטה, שגורם לעצמו עניות, כמו שעונשו כך, כן זוכה האיש שנוטל כראוי, שגורם לעצמו ברכות מלמעלה, שהברכה שורה על ידיו כראוי ומתברך בעושר. (תרגום הזהר, פרשת לך לך).

גורם למיעוט השפע, וריבוי עניים: כתבו חכמי האמת, מי שלא נטל ידיו כתיקון חז"ל אין לו מנוח, ועונשו כמו הרוצח ששופך דמים כמים, אף זה גורם שממעט השפע מן המקור שבא המזון, ועל ידי זה כמה עניים שנשפך דמם כמים מחמת הבושה שסובלים, וגורמים ג"כ שבא רעב ח"ו לעולם שמתים ח"ו כמה נפשות. (קיצור השלי"ה). • וכל אותן העניים שנעים ונדים בעולם ואין להם מנוחה עולמית הם אותם הנשמות המגולגלות שהיו אוכלים כשהיו בעולם בלא נטילה.

(קמח סולת, דיני נטילה לאכילה).

עונשו שמתגלגל במים: עונש המזלזל בנטילת ידים, מתגלגל במים, נרמז בפסוק אזי עבר על נפשינו המים הזדונים ברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם כי הנה ר"ת נתננו **ט**רף לשיניהם ר"ת נטל, וזהו שאמרו האוכל בלי נט"י נעקר מהעולם, ונדון במים כנ"ל, גם ממילא רמז להיפך ואמר ברוך ה' **ש**לא נתננו **ט**רף לשיניהם ר"ת שנטל כי ע"י שנטלנו ידינו לא נתננו טרף לשיניהם, של המים הזידונים, ולכן ברוך ה' שלא עשנו כמו הרשעים שאינם נוטלין ידיהם. (שער הגלגלים).

בהושענא רבא נידונים המזלזלים בנט"י: ובמדרש הנעלם אמרו, שמה שאמרו החכמים שבחג נידונים על המים, ר"ל שהיו מזלזלין במקואות ובנטילת ידים ע"כ. ומעתה יובן מאמר החכמים שאמרו, שבבילי שביעי של חג נקרא ליל החותם לחיי בני אדם, והלא ביום צום כיפור יחתמוּן מי יחיה, אכן להיות שבחג נדונין על נטילת ידים כאמור, ואמרו ז"ל המזלזל בנט"י נעקר מן העולם, ואלקים שופט צדק גם את האדם בימים ההם, על עסק נטילת ידים, על כן מי שיצא חייב בדינו נעקר מן העולם, ולהיות שרבים עתה עמי הארץ שהמכשלה הזאת תחת ידיהם, על כן כתבנו זה שיזהרו לרחוץ בנקיון כפיהם. (הגהות יש נוחלין, לאחי השלי"ה, אות מ"ז).

מעשה בשעת הגזרה: מעשה בשעת הגזירה בחנוני אחד מישראל, שהיה מבשל בשר טהור ובשר חזיר ומוכר, שלא ירגישו בו שהוא יהודי, וכן היה מנהגו כל מי שנכנס לחנות שלו ולא נטל ידיו, יודע שהוא עובד כוכבים ונותן לפניו בשר חזיר. וכל מי שנטל ידיו ומברך יודע שהוא ישראל ומאכילו בשר טהור. פעם אחת נכנס יהודי לאכול שם ולא נטל ידיו, והיה סבור שהוא עובד כוכבים, נתן לפניו בשר חזיר, אכל ולא בירך, בא לעשות עמו חשבון על הפת ועל הבשר, אמר לו יש לי עליך כך וכך מן הבשר שאכלת, שחתיכה עולה עשרה מנה, אמר לו אתמול אכלתי אותה בח' והיום אתה רוצה ליטול ממני עשרה, אמר לו זו שאכלת של חזיר היא, כיון שאמר לו כך עמדו שערותיו, נבהל ונחפז, אמר לו בצנעה יהודי אני ונתת לי בשר חזיר, אמר לי תיפח רוחך שכשראייתי שאכלת בלא נטילת ידים ובלא ברכה, הייתי סבור שאתה עובד כוכבים, מיכן שנו חכמים, מים ראשונים האכילו בשר חזיר. (מדרש רבא, במדבר כ, כא).

ביני עמודי

הקדמה: בסדר התפלה שתקנו לנו קדמונינו אנשי כנסת הגדולה וגדולי הדורות שאחריהם, יש כמה וכמה מקומות שצריך לכרוע בהם להראות הכנעתינו לפני ד' יתברך שהוא אלוקינו ואנחנו עבדיו, ויש חלק מהתפלה שנאמרת בישיבה, ויש חלק בעמידה, יש חלק שלכו"ע חובה לכרוע בהם כריעה גמורה, ויש חלק שיש בהם מחלוקת אם לעשות כריעה גמורה או חלקית שהיא רק הרכנת הראש, או אין לכרוע, ובס"ד נציין להלן את רוב המקומות ונשתדל לכאר מה דינם.

א. בברכת אבות. ב. בברכת ההודאה (היינו מודים. ג. זכרנו לחיים ומי כמוך אב הרחמן. ד. עושה שלום במרומיו. ה. בקדש. ו. בברכו. ז. בהגהת הס"ת. ח. בברך שמיה באמירת דסגידנא קמיה. ט. לכרוע באמצע ברכות התפלה. י. בעלינו לשבת. יא. בברכת מעין שבע בליל שבת. יב. בוהכהנים והעם שביהו"כ"פ. יג. בהודאה שבהלל. יד. בהודאה בברהמ"ז. טו. בהודאה של נשמת. טז. בוכל קומה לפניך תשתחוה. יז. כשאומר לפני י"ג מדות ויעבור ד' על פניו ויקרא.

א. בגמ' ברכות ל"ד ע"כ כתוב, ת"ר אלו ברכות שאדם שוחה בהן, באבות תחילה וסוף, בהודאה תחילה וסוף, ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה, ובתחילת כל ברכה וברכה, מלמדין אותו שלא ישחה, ע"כ.

ובגמ' ברכות ל"א ע"א תניא אמר ר' יהודה כך היה מנהגו של ר"ע, כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה, מפני טורח הציבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה, מפני כריעות והשתחויות, ע"כ.

והקשו בתוס' איך ר"ע השתחוה הרבה הרי בגמ' ל"ד ע"א אמרו הבא לשחות בסוף כל ברכה מלמדין אותו שלא ישחה, ותירצו בשם הר' יוסף דהכא מיירי בתחנונים שהיה אומר אחרי י"ח ברכות ולכן מותר לו להוסיף כריעות והשתחויות, ודחו התוס' תירוץ זה מכיון שבלשון הגמ' משמע שמדובר על תפלת י"ח עצמה, ולכן תירצו, ונראה לר"י, דודאי בסוף כל ברכה אסור לשחות אבל באמצע הברכה מיהא מותר לשחות, ובהכי מיירי הכא, וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף ע"כ.

וא"כ התוס' העמידו את המעשה עם ר"ע שהיה שוחה באמצע הברכות. אבל רבינו יונה והרא"ש והרשב"א והמאירי העמידו שהיה שוחה בתחנונים שאחרי התפלה, מפני שכתוב שהיו מניחים אותו בזוית זו ומוציאים אותו בזוית אחרת, ואסור לזוז באמצע התפלה, ולכן ודאי שמדובר בתחנונים שאחרי התפלה. וא"כ לכאורה לפי רבינו יונה הרא"ש ורשב"א ומאירי אין את המקור להתיר לשחות באמצע הברכות. אבל יותר נראה דכו"ע מודים שיותר לשחות באמצע הברכות וכדמשמע מלשון הגמ' שדיברו בתחילת כל ברכה ובסוף כל ברכה שבהם אין לשחות, אבל באמצע מותר.

ועוד דהא דהרא"ש והרשב"א והמאירי העדיפו לכאר שר"ע היה מוסיף כריעות והשתחויות רק אחר יהיו לרצון זה לא מפני שגם באמצע אין לכרוע, אלא בגלל סיבה אחרת שהיא מפני שע"י השתחויות היה ודאי זז ממקומו, ואין רשות לצאת ממקומו באמצע תפלת י"ח.

ועוד שהיו נוהגין בזכרנו לחיים, ומי כמוך אב הרחמן לכרוע, וזה הובא להלכה בראשונים ובטור ובשו"ע, והטעם שיותר לכרוע שם הוא מפני שזה אמצע הברכה, ולכן דין זה נפסק בשו"ע סי' קי"ג סעי' א' וסעי' ב' שיותר לשחות ולכרוע באמצע הברכות, ויש נוהגין לכרוע בזכרנו ומי כמוך. ולכן ודאי שדין זה שיותר לכרוע באמצע מוסכם לכל הראשונים. והא דהקפידו חז"ל שלא ישחה במקום שלא תקנו, כבר הקשו בתוס' ברכות ל"ד ע"א בד"ה מלמדין אותו וכו' וא"ת וישחה ומה בכך, וי"ל שלא יבוא לעקור דברי חכמים שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה, ואין כאן תקנת חכמים, ועוד דחיישינן ליוהרא, ע"כ. דהיינו שצריך לדעת שיש תקנה מיוחדת לשחות באבות תחילה וסוף, ובהודאה תחילה וסוף וכמו שיבואר להלן שהמיוחד בברכות אלו שהם מורים על הכנעה וקבלת עול מלכותו יתברך עלינו.

ב. השו"ע בסי' קי"ג סעי' א' כתב וז"ל אלו ברכות ששוחין בהם, באבות תחילה וסוף, ובהודאה תחילה וסוף, ואם בא לשחות בסוף כל ברכה או בתחילתה מלמדין אותו שלא ישחה, אבל באמצעיתן יכול לשחות, עכ"ל. ובסעי' ג' כתב וז"ל הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה, או בלך לבדך אנחנו מודים, או בהודאה דהלל וברכת המזון הרי זה מגונה, [פירוש שאין לכרוע אלא במקום שתקנו חכמים], ע"כ.

ולכאורה צ"ב שהרי בסעי' א' כתב שבאמצעיתן יכול לשחות וא"כ מדוע לא ישחה בוכל קומה לפניך תשתחוה, או בהודאה דהלל הרי הם באמצע נשמת כל חי ובאמצע הלל, ובאמצע ברכת המזון.

ובב"י בסי' בסי' קי"ג סעי' א' אבוב הקשה סתירה מלעיל סי' ק"ט סוף סעי' א' שכתב הטור ושו"ע שרק אם צריך להתחיל תפלת י"ח מיד כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונזדמן שמגיע ש"ץ למודים, אם הוא באחת מהברכות באמצעה ישחה עמו, אבל בתחילתה או בסופה לא ישחה, שאין שוחין בתחילת ברכה או בסופה אלא באבות או בהודאה, ע"כ.

ומשמע שרק בשעת הדחק מתירים לו לשחות באמצע, וצ"ב דהרי אצלנו בסי' קי"ג משמע ששכחתחילה מותר לשחות באמצע, ותירץ המהרי"א שאצלנו שמתירים לשחות לכתחילה באמצע זה דוקא כששוחה כל התפלה, אבל כששוחה רק באמצע ברכה אחת זה לא לכתחילה.

והבי' חולק וטובר דבכל גוונא מותר לשחות לכתחילה באמצע ברכה בין באחת בין בכמה ברכות ודלא כמהרי"א, ובסי' ק"ט שלא התיר לכתחילה על סמך זה שישחה באמצע מפני שחיישינן שמא לא יוכל לכוין לצמצם שהיה באמצע ברכה כשיגיע ש"ץ למודים. ובד"מ תירץ שמא לא ישים לב שהגיע ש"ץ למודים ולא ישחה באמצע מכיון ששקוע בתפלתו. והב"ח תירץ בסי' ק"ט דבסי' ק"ט ששוחה באמצע ולא אומר שבח יחד עם הציבור, זה לא עצה טובה לכתחילה שהציבור משבח את ד' והוא שותק, משא"כ בסי' קי"ג שאין הציבור אומר שבח, אלא הוא לעצמו כורע באמצע מותר לכתחילה.

ג. והנה צ"ב א"כ מדוע כתבו בגמ' שלא ישחה בהודאה דהלל ובברהמ"ז ובנשמת, הרי זה באמצע ברכה, ואפשר ליישב חלק מהאופנים הנ"ל

באיזה מקומות כורעים בתפלה, ומתי אסור, וטעמים

ההודאה דהלל רש"י אומר שהכוונה על הודו לד' כי טוב, וזה בתהלים תחילת פרק קי"ח והוי תחילת ברכה, ולכן הרי זה מגונה, וכן בלך לבדך אנחנו מודים זה סוף קטע בנשמת והוי כמו סוף ברכה, וכן בברהמ"ז אם מדובר כשאומר נודה לך וכו' מוכן דאין לשחות מפני דהוי תחילת ברכה, ונפסק להלכה דאין להוסיף על הכריעות בתחילת ברכה או בסוף ברכה, יותר ממה שתקנו חכמים, אבל בוכל קומה לפניך תשתחוה מדוע לא ישחה הרי זה כבאמצע ברכה, וברבינו יונה בברכות [כ"ד ע"א בדפי הרי"ף] כתב דגם בועל הכל אנחנו מודים לך בברהמ"ז לא ישחה, צ"ב מדוע, הרי זה באמצע ברכה ומדוע לא ישחה אם רוצה.

ואח"כ ראיתי בחידושי אנשי שם על הרי"ף [כ"ד ע"א בדפי הרי"ף] שהביא שיש שני פירושים במלה מודים א. הודאה שבח והלול. ב. לשון וידוי וקבלת מלכות שמים, ובאופן א' שזה לשון שבח והלול לא שייך השתחויה, ובאופן ב' שהוא לשון וידוי וקבלת מלכות שמים שייך כריעה או השתחויה. ומבאר דקים להו לחז"ל שהמודים שכתוב בהלל ובברכת המזון ובנשמת הם רק לשון שבח והלול ולכן אין לכרוע בהם, משא"כ ההודאה של תפלת י"ח במודים ובאבות כוונתם וידוי וקבלת עול מלכות שמים ולכן כורעים בהם, והוא הדין בעלינו לשבח ששם אנו באים להראות ולפרסם הכנעתינו לפני ד' יתברך ולכן צריך לכרוע, ובעצם כ"כ בט"ז בסי' קי"ג סק"ד, והוסיף עוד שבכל קומה לפניך תשתחוה אע"פ שזה ודאי לשון הכנעה, אבל מ"מ אינו מורה על עצמו אלא על כלל העולם, ולכן לא ישתחוה בזה.

ד. וקצת נבאר דבריהם דבכל מקום שאומרים הודאה דהיינו תודה ושבח על זה אין שייך השתחויה, אבל במקום שההודאה כוונתו הכנעה וקבלת עול מלכות שמים, וזה במודים שבתפלת י"ח ששם פירושו אנו מודים ונכנעים ומקבלים עלינו עול מלכותך שאתה הוא ד' אלוקינו לעולם ועד ולכן שייך בו השתחויה, כי במילים אלו בעצם מונח שאנו מקבלים עלינו אלהותו יתברך, משא"כ כשהכוונה רק הודאה ושבח אין כאן קבלת עול מלכות ולכן לא שייך להשתחוות, וכמו להבדיל כשאדם אומר תודה לחבירו שבודאי אין כוונתו לקבל עליו את חבירו למלך, אלא רק להודות לו, ותו לא, ולפי זה מוכן שרק במודים של תפלת י"ח חזינן מהמילים שהכוונה היא קבלת עול מלכות ולכן תקנו להשתחוות, משא"כ במודים של נשמת, כגון ולך לבדך אנחנו מודים וכגון שכן חובת כל היצורים להודות להלל וכו' שהם משמעות הלל ושבח שהרי כל הנשמת הוא בעצם שבח והודאה לד'. וכן רואים מסגנון הקטע שלפניו שזה בא להודות ולא לקבלת עול מלכות. וכן בברכת המזון ששם עוסקים בהודאה ושבח לד' על שזן ומפרנס אותנו לא שייך להשתחוות כי כולו הודאה, גם בועל הכל אנחנו מודים וגם בנודה לך ד' שמודים ומשבחים על חסד ד' שעושה אתנו זון ומפרנס אותנו, ולכן אפילו שזה באמצע הברכה לא שייך להשתחוות וכן בהלל שאומרים הודו לד' כי טוב פירושו מודים ומשבחים לד'. על הטוב שגמלנו ולכן לא שייך השתחויה.

ולכן שפיר פסק בשו"ע סעי' ג' הכורע בוכל קומה לפניך תשתחוה או בלך לבדך אנחנו מודים או בהודאה דהלל וברהמ"ז הרי זה מגונה. אבל בעלינו לשבח ששם אנו אומרים בפירוש שאנחנו כורעים ומשתחוים לפני ממ"ה הקב"ה, לכן אנחנו כורעים בפועל. ובברך שמיה שאומרים שם אנא עבדא דקב"ה דסגידנא קמיה ומקמיה דיקר אורייתא בכל עידן ועידן נהוג עלמא ג"כ לכרוע מעט. ויש שפקפקו בזה [וכמו שמובא באור לציון חלק ב' עמוד מ"ח בביאורים אות י"ג וכן בפכה"ח סי' קי"ג ס"ק י"ב], אבל כבר כתב בפסקי תשובות סי' קל"ד הערה 67 בשם היביע אומר שבברך שמיה יש לכרוע מכיון שזה דומה לעלינו לשבח שאומרים על עצמנו שאנו כורעים ומשתחוים ולכן נהגו להשתחוות וכמשכ"ת גם במשנ"ב סי' קי"ג סק"ט, וכן כאן אומרים ומעיידים על עצמנו שאנו משתחוים לפני ד' ולפני תורתו בכל עידן ועידן, וזה כולל גם ברגעים אלו שעומדים בפתיחת ההיכל מול ס"ת פתוח, שמסתבר בודאי שיש לכרוע מעט מול הס"ת שבהיכל, וכן כשעושים הגבהה לס"ת נהגו לכרוע וכמשכ"ת בשו"ע סי' קל"ד סעי' ב' ומקורו ממסכת סופרים ונורע ואומר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל, וכבר דנו בזה בשו"ת מהריק"ש סי' נ"ז והובאו דבריו בברכ"י סי' קל"ד שיש לכרוע מול הס"ת כשעושה הגבהה, ואין לחוש למה שיש שרצו לפקפק בזה ממשכ"ת בשלטי גבורים, אלא העיקר כמו שנהגו לכרוע לפני הס"ת כשעושים הגבהה, וכמשכ"ת במסכת סופרים, וגם השלטי גבורים שכתב, הזכיר שלא משתחוים, אבל כריעה יודה שעושים לכבוד הס"ת.

ה. ובאמירת ברכו נהוג עלמא לכרוע מעט, אמנם יש שכתבו שלא לכרוע בברכו כ"כ בשם המגן גבורים ועיין ביאוה"ל סי' קי"ג שבאמת יש למנהג זה סמך מן המקרא בדברי הימים א' פרק כ"ט פסוק כ' שכתוב שם ויאמר דוד לכל הקהל ברכו נא את ד' אלוקיכם, ויברכו כל הקהל לד' אלוקי אבותיהם ויקדו [ויעשתחוו] לד', ולמלך, ע"כ.

ובעוד יוסף חי פרשת ויחי סעי' י' כתב שנהגו לכרוע מעט כשעונים ברכו ולא מצא מנהג זה בשום ספר, ובפסקי תשובות סי' נ"ז הערה 11 הביא שבעת תורה כתב שרק בכלבו סי' ז' כתב דבר זה שהש"ץ כורע בברכו, ושם בהערה הוסיף שלאחרונה נתגלו כמה כת"י מהראשונים ומובא בהם ענין זה כגון בסידור הרוקח סי' ל"ט, ספר הקנה דף כ"א, ספר שושן סודות מתלמיד הרמב"ן בסוד כוונת ברכו, ובספר העיתים להר"י ברצלוני, שכתב והא מילתא נהגו כל ישראל בכל בתי כנסיות לישב בכובד ראש, ראשיהם כפופים בשעה שאומר הש"ץ ברכו וכו', וכן ממקור חיים להחות יאיר שכתב שנהגו שהש"ץ והקהל שוחים בברכו. ולכן מנהג זה יש לו סימוכין בפוסקים דנהגו לכרוע גם בברכו, גם החזן כשאומר ברכו, וגם הקהל כשעונים ברכו כורעים מעט. ואע"פ שבגמ' לא מוזכר מנהג זה, וגם זה כתחילת ברכה מ"מ כיון שראינו שכבר בראשונים מוזכר מנהג זה, ראוי לכרוע בברכו, אלא שהציבור לא עושים כריעה גמורה אלא כורעים מעט ואז לכו"ע אין חשש בזה, ומנהג ישראל תורה, ולפי הנראה נהגו לכרוע מעט בכל ברכו בין ביוצר בין בעלינו לשבת, ומסופקני בברכו של עליה

הרה"ג מרדכי פרחים שליט"א

מרבני בית ההוראה שע"י ישיבת "אהבת שלום"

לתורה אם כורעים מעט.

ו. ובאמירת זכרנו לחיים ומי כמוך יש נוהגים לכרוע ממש וזה נפסק להלכה בסי' קי"ג סעי' ב' ומותר כיון שזה באמצע הברכה, והענין שיש נהגו לכרוע בזה נראה שזה להראות הכנעה גדולה בר"ה כשבאים לבקש על הזכירה לחיים כדי שנשים לב שכל חיינו הם מידו יתברך בכל עת ובכל רגע, וכשגמר תפלתו בעושה שלום כורע ופוסע ג' פסיעות כ"כ בשו"ע סי' קכ"ג, וברמב"ם משמע שזו כריעה גמורה כי אומר שבתפלת י"ח יש חמש כריעות, והאחרונה היא בעושה שלום, וכ"כ במשנ"ב סק"א, אבל בבן איש חי כתב כורע מעט. ובאמירת מודים כורע פעמיים אחד בתחילתו ואחד בסופו, כריעה גמורה, וכן פסק בשו"ע סי' קכ"א.

ובאמירת מודים דרבנן כתב בשו"ע סי' קכ"ז סעי' א' וכשיגיע ש"ץ למודים, שוחין הציבור עמו ולא ישחו יותר מדי וכו', יש שאמרו שהכוונה שלא ישחה כל גופו אלא רק יענענע ראשו מעט, ויש שנהגו ממש לכרוע, ובפסקי תשובות סי' קכ"ז הערה 12 הביא בשם כמה אחרונים ובשם שו"ת אבכתב רוכל סי' ל"ו דמשמע דיכרע רק מעט ולא כמו כריעה רגילה, וכ"כ בשם האר"י בקשר גודל סי' י"ח.

ואחרי הוידוי שאומרים ויעבור ד' על פניו ויקרא נהגו העולם לשחות מעט, וזוקפים עצמם כשאומרים ד' ד', וכו', והנה החיד"א מביא בברכ"י סי' קל"א בסופו בשיו"ב [בשם מהר"י קולון] כשאומר י"ג מדות ד' ד' יש לכרוע, ואע"ג דזוקף בשם, שאני הכא דאחר י"ג מדות כתיב בפרשת כי תשא וימחר משה ויקוד ארצה וישתחו, ומיהו אין לכרוע אלא ישוח מעט ע"כ, והעתיקו בכפה"ח אבל מנהג העולם לא כך אלא שוחין מעט בויעבור ד' על פניו ויקרא וזוקפין כשמגיעים לד' ד' והלאה, וכ"כ הבן איש חי בשנה א' פרשת כי תשא סעי' י' שהמנהג כמשכ"ת לעיל, ושלח לשאול את מהר"א מני מה מנהג בית אל וכתב לו שנוהגין לשחות בויעבור ואח"כ בויקרא מגביהין ראשן ואח"כ בתיבת ד' ד' שוחין מעט וכו' ע"כ, ועכ"פ נראה שהמנהג לא כמו שכתב בברכ"י סי' קל"א.

והטעם נראה דהראיה של המהרי"ק ממשה רבינו יש עליה תשובה, כי דוקא משה רבינו שחה בכל ה"ג מדות מפני כבוד השכינה שנגלה עליו כבוד ד' כמשכ"ת ויעבור ד' על פניו וכו' אבל בכל מקום אחר שאין שם גילוי שכינה כמו שהיה אצל משה רבינו לא שוחין ב"ג מדות אלא שרק במילים של ויעבור ד' על פניו ויקרא שוחין זכר למה שהיה אצל משה רבינו, אבל בד' ד' זוקפין כמו בכל הברכות, שבשם ד' זוקף.

ובאמירת הוידוי עצמו כתב החיד"א בקשר גודל סי' י"ט שיש לשחות מעט ובאמירת והכהנים והעם ביוה"כ שנהגו להשתחוות, מפני שאנו עושים ליכר שאנחנו עכשיו מדמין עצמנו במקום הכהנים בגדר ונשלמה פרים שפתינו, ולכן אנו משתחוים, כ"כ בט"ז סי' קי"ג סק"ד.

ובאמירת הקדיש כתב בשו"ע סי' נ"ו סעי' ד', כשאומר החזן יתגדל כורע וכן ביהא שמיה וכו' וכן ביתברך וכן בברך הוא וכן באמן. ונהגו לכרוע בה' אמנים של הקדיש, ומקור מנהג זה בגאונים כמשכ"ת בב"י וכמדומני שמונהג אשכנז שלא כורעים בקדיש כריעה ממש, ומובא בפסקי תשובות סי' נ"ו אות ט' טעמים על פי הגר"א דחשש דאין מוסיפין על הכריעות יותר ממה שתקנו חז"ל, ובשם הגרש"ז אמרו לכרוע מעט בקדיש, אמנם מנהג הספרדים שעושים ה' כריעות בקדיש, דלא אסרו חז"ל להוסיף בכריעות אלא רק במקום הודאה, כמשכ"ת לעיל בשם האנשי שם והט"ז.

בברכת מעין שבע בליל שבת יש כתבו שאין לכרוע ויש כתבו לכרוע, ביביע אומר ובאור"צ כתבו שאין לכרוע, ובישכ"י"ע חלק ו' בהשטמות כתב שצריך לכרוע וטעמו מכיון שלפי האר"י ברכת מעין שבע שאומרים בליל שבת היא חובה כמו חזרת הש"ץ של שחרית ומנחה, וא"כ צריך לכרוע כמו בחזרה, ואח"כ כתב שהעירו לו שבאר"י לא הוזכרו כוונות של כריעה וזקיפה כמו בשאר חזרת הש"ץ, סימן שאין צורך לכרוע וכתב שעכ"פ יש פנים לכאן ולכאן ולכן הרוצה לשחות יש לו על מה לסמוך ועיין משכ"ת לקמן בשם הר"פ חלק ג' סי' כ"ג, ואח"כ ראיתי שכתבו ששרב פעלים מדבר בענין ברכת מעין שבע בחלק ג' סי' כ"ג לגבי אם הש"ץ שאומר ברכת מעין שבע יכול להפסיק לקדיש או קדושה כמו בברכות ק"ש או אינו יכול לענות כדין תפלת י"ח והביא בזה מחלוקת הפר"ח והמט"י לגבי אם הש"ץ טעה בעשרת ימי תשובה ואמר במעין שבע האל הקדוש במקום המלך הקדוש אם צריך לחזור או לא, ואמרו שתלוי אם זה ממש כתפלת י"ח א"כ חוזר, ואם לאו אינו חוזר ואח"כ הביא שהחיד"א במחזיק ברכה סי' תקפ"ב כתב בשם האר"י שמעיין שבע חשיבה ממש כתפלת י"ח, וא"כ לפי דבריו לא יכול הש"ץ לענות קדיש וקדושה בברכת מעין שבע. ולפי דבריו א"כ צריך גם לשחות בתחילת ברכת מעין שבע כמו בתפלת י"ח, ולכן מי שיעשה כדבריו, ודאי שיש לו אילן גדול ליסמך עליו, גם שוחה בברכת מעין שבע. ויש עצה נוספת שלא יעשה כריעה ממש אלא ישחה מעט ויצא ע"ז ממ"כ, וכמו שאמרו לגבי ברכו, שישחה מעט.

ולסיום נבאר קצת על דרך המוסר שעל פי הפשט הענין של הכריעה היא להורות הכנעתינו לפניו יתברך וקבלת עול מלכותו עלינו. ומובא בגמ' תענית כ"ה ע"ב שר"א גזר י"ג תעניות על הגשם ולא נענו, ובאחרונה כשהתחילו הציבור לצאת אמר להם האם תקנתם קברים לעצמכם, געו כל העם בבכיה וירדו גשמים, ע"כ חזינן דאפילו שעשו תעניות, מ"מ עדיין לא היתה מספיק הכנעת הלב, ועי"ז שאמר להם מילים אלו שבר את לבם ונתקבלה תפלתם וירדו הגשמים, וכמשכ"ת לב נשבר ונדכה, אלוקים לא תבהז.

ובברכת מודים מבינים בפשט הפשוט שהכוונה להודות לד' וכמו הודו לד' כי טוב כי לעולם חסדו. אבל לפי הביאור שהזכרנו לעיל בשם האנשי שם, והט"ז, ב'יאורו באופן אחר והכוונה מודים פירושו מתוודים ונכנעים אנחנו לך ומקבלים עלינו עול מלכותך שאתה הוא ד' אלוקינו לעולם ועד, ואח"כ בהמשך זה כבר הודאה כמשכ"ת נודה לך ונספר תהלתך וכו', וקעין זה בפרשת כי תבוא שמביא ביכורים ומודה ומשתחוה. וד' יזכנו להתפלל לפניו בהכנעה ויקבל תפלותינו עם תפלות עמו ישראל ברחמים, אמן.



ביני עמודי

הרה"ג אברהם בן חיים שליט"א מחו"ר מדרש "אור יצחק" שע"י ישיבת אהבת שלום

מהו הגדר בשיעור של כדי אכילת פרס

הנה ידועה ההלכה, שהאוכל פחות מכביצה יטול דיו בלא ברכה, וכמו שמבואר בשו"ע (סי קנ"ח סעי ב'), ועמדתי ואתבונן במשך כמה זמן צריך לאכול את הכביצה, האם בשיעור של כדי אכילת פרס שהוא למחמירים בתוך ארבע דקות, ולשיטה האמצעית בתוך שבע וחצי דקות, או שיש לה שיעור אחר. ומצאתי בזה מחלוקת מפורשת באחרונים, מחד כתב הגר"ז (סדר נט"ו לסעודה אות י"ח) וז"ל, והשיעור לצרף לכביצה הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס ע"כ, וכ"כ בספר קצות השולחן (סי ל"ז סעי ב'). והוסיף על זה בבדי השולחן שם (סק"ה), שצריכים שתי הזיתים שבתוך הביצה להיות תכופים זה לזה אחד אחרי השני, ונמצא לפי זה להלכה, שהואיל ובכביצה יש קרוב לשתי כזיתות, לכך אפשר לאכול את הכביצה בין שמונה דקות לחמש עשרה דקות. אך מאידך ראיתי בכה"ח (סי קנ"ח סק"ט) שהביא מספר שנות חיים למהר"ש קלוגר ז"ל (סי רל"ט) וז"ל, אם אוכל פחות פחות מכשיעור כביצה, אינו צריך נטילה בברכה אלא א"כ בהצטרף יחד כל הביצה בתוך כדי אכילת פרס ע"כ. ופתחתיו את הספר שנות חיים שם, ומצאתי שביאר את טעמו בזה, שכך הלכה למשה מסיני, דכל שאוכל שיעור אכילה בתוך זמן של אכילת פרס אינו נחשב להפסק, והוי כאכולו בידו, ולכן בנט"י שצריך שיעור אכילה של כביצה, עליו לאכול את כל הכביצה בזמן של אכילת פרס. וכן אנכי רואה בספר תהלה לידו (סי קנ"ח סק"א) שכתב, ועכ"פ נראה, אם שווה באכילת כביצה יותר מכדי אכילת פרס אינו מצטרף ע"כ. ושמעתי בזה, שהגדר בשיעור של כדי אכילת פרס אין זה מצד "חשיבות אכילה", שהרי בטעם שצריך כביצה בנט"י אינו מדין חשיבות ה"אכילה" אלא מדין חשיבות ה"אוכל" בעצמו שאינו ראוי לקבל טומאה בפחות מכביצה, ולפי זה היה נראה, שלא משנה בזה הזמן של האכילה, כי העיקר שיש בקביעות סעודה יש שיעור של כביצה הראוי לקבל טומאה, ואפילו בשיעור זמן של כשבעים דקות חשוב סעודה אחת, ואם בכ"ז כותב מהר"ש קלוגר ז"ל, שצריך לאכול את הכביצה בשיעור זמן של כדי אכילת פרס, מזה שמעתי כדבריו הנוכרים, שהגדר בשיעור של כדי אכילת פרס הוא מדין "צירוף" של האכילה מתחילתה לסופה, ולכן גם לגבי נט"י צריך לאכול את הכביצה בשיעור זמן זה, דאל"כ דינינו ליה כאוכל שתי אכילות מחולקות שבכל אחד יש פחות מכביצה, וממילא לא צריך נט"י עם ברכה בכל אכילה בפני עצמה, כיון שאין בה שיעור של אוכל הראוי לקבל טומאה.

ויוצא לנו בזה שתי נפק"מ הלכה למעשה בענינא דיומא, ראשית ביוה"כ יש לנו הלכה בחולה של ב סכנה, שאם הרופא קבע שמספיק לו לאכול ולשתות לשיעורים במשך היום, הרי שיש לו לאכול שיעור של שלושים גרם כל עשר דקות, ולשתות ארבעים סמ"ק כל ממש דקות והנה אם אותו חולה אוכל לחם ביוה"כ, הרי שעליו ליטול דיים בלי ברכה, כי אע"פ שהוא מתכוון לאכול שתי פרוטות לחם שיש בהם יותר כביצה, מ"מ הואיל ונדענו ואפילו בשיעור זמן, כי מותר לו לאכול כל שלושים גרם כל עשר דקות, הרי שאין לו שיעור של כביצה שהוא כחמישים וארבע גרם במשך כדי אכילת פרס בזמן של ארבע דקות או תשע דקות, ולענין ברכה יש להחמיר לאכול את הכביצה במשך זמן של ארבע דקות כדי לצאת ידי חובת השיטה המקומיה ביותר, וזאת משום חומר ברכה לבטלה. ולכן ידויף להורות לחולה לאכול בסקיטים בשיעור של שלושים גרם כל עשר דקות, ולכתחילה עליו להזהר שלא לאכול מזה שיעור של קביעות סעודה שהוא מאתים ושלושים גרם במשך שבעים ושתיים דקות וכדלהלן. עוד יש להעיר, ששיעוריו התורה נמדדים בנפח ולא במשקל, וכמו שכותב הרמב"ם בפירושו לחלה (פרק ב' משנה ו'). וכ"כ הפרי תואר (סי צ"ט סוף סק"ד), אולם ברה"ח בית דוד (סי פ"ב) כתב, שיש לשער את שיעור קביעות סעודה המקומי, והביא הרב פתח דביר (סי קצ"א), ועיין עוד בכה"ח (סי קס"ח ס"ק מ"ו). אך להלכה הסכימו פוסקי זמנינו, שיש לשער את כל השיעורים בנפח ולא במשקל. וכמו שהאר"ק לנכון בשו"ת אור לציון (בהקדמה לחלק ג' עמוד כ"ח), ולכן עליו להזהר בזה, ובפרט ביוה"כ שאיסורו בכרת, שלא יאכל החולה בסקיטים או פרוסת לחם בשיעור של שלושים גרם בדיוק כל עשר דקות, כיון שלפעמים יצא השיעור בנפח יותר משיעור ככותבת.

ושנית יש לנו נפק"מ בענין האכילה בסוכה, שקיי"ל להלכה שמותר לאכול מחוץ לסוכה לחם ומזונות עד שיעור כביצה, אבל האוכל לחם מעל כביצה חייב לשבת בסוכה עד ברכה. וכתב על זה הגר"ז בסידורו, שהשיעור לצרף כביצה לענין סוכה, הוא שיאכל כל כזית בכדי אכילת פרס, ושיש להזהר בזה גם בסעודה שלישית של שבת וכ"כ בשו"ת שרגא המאיר (חלק ה' סי פ"ז אות ה'), אולם הכה"ח (סי תרל"ט אות כ"א) כתב, שצריך לאכול את כל הכביצה בתוך זמן של בכדי אכילת פרס, ולא די במה שיאכל כל כזית ממנה בתוך פרס של בכדי אכילת פרס. ומחלוקתם זו אצל החוקר הנוכרת, האם שיעור של אכילת פרס הוא שיעור בחשיבות האכילה או בצירוף האכילה. א"כ הגר"ז אזיל לשיטתו, שהשיעור של אכילת פרס הוא בחשיבות האכילה, ולכן כל כזית וכזית מהכביצה צריך שיהיה לו חשיבות של אכילה, כי שיעור אכילה חשובה הוא בכזית, ואין מצטרף כביצה אלא רק משתי כזיתות בשיעור של אכילת חשובה, אבל אין צורך לאכול את כל הכביצה באכילת כדי פרס, כיון שמטרת השיעור בכביצה הוא בשביל תהליה סעודת קבע, א"כ קביעות הסעודה נמדד במשך כל זמן הסעודה ולא רק בשיעור של אכילת כדי פרס, אבל הכה"ח אזיל לשיטתו, שהשיעור בכדי אכילת פרס הוא בשביל לעשות צירוף בין תחילת האכילה לסוף האכילה, א"כ לפי זה גם באכילת כביצה בסוכה, צריך להקפיד לאכול את כל הכביצה בשיעור של בכדי אכילת פרס, דאל"כ אין האכילה מצטרפת מתחילתה לסופה. ולפי זה יש לנו לדון בעוד דין בהלכות נט"י, שנתבאר בשו"ע (סי קנ"ח סעי א') שהאוכל מיני מזונות בשיעור של קביעות סעודה צריך נט"י. ונחלקו האחרונים אם יש לברך על נט"י באוכל מזונות בשיעור של קביעות סעודה. והכה"ח (שם סק"ז) הביא בזה פלוגתא דרבוותא. אם יש לברך על נט"י באוכל מזונות של קביעות סעודה. מחד הלבוש שם כתב, שיטול ידיו ולא יברך. וכ"כ המאמר מרדכי (שם אות ז). ומאידך דעת רוב האחרונים שיטול עם ברכה. וכ"כ המשנ"ב (אות ח). וכן מסיק הכה"ח שם, שאע"פ שקיי"ל להלכה ספק ברכות לקולא, מ"מ העולם נוהגין לברך על נט"י באוכל מזונות בשיעור קביעות סעודה, ובמקום מנהג לא אמרינן סב"כ. אולם הרב כה"ח לאלפים (שם אות ב') כתב, שטוב שיעור, ג"כ כביצה מפת כדי לצאת ידי כל הדעות, ועל כל פנים אם אין לו פת או שאינו יכול לאכול פת, יטול ויברך ע"כ.

ודא עקא יש להסתפק במשך כמה זמן יש לאכול את השיעור של קביעות סעודה, ומצאתי בשו"ת אור לציון (חלק ב' עמוד צ"ה) שכתב, אם אוכל שיעור קביעות סעודה בתוך שעה וחומש, דהיינו שאוכל כמאתים ושלושים גרם מיני מזונות בתוך שעה ושתיים עשרה דקות, נחשב סעודה אחת, ומכבר בתחילה המוציא לחם מן הארץ ולבסוף ברהמ"ז. אבל אם אוכל שיעור זה במשך זמן יותר משעה וחומש, אינו מכבר אלא בורא מיני מזונות וברכת מעין שלוש עכ"ל. אולם מאידך כתב בשו"ת קרבן אשה (חלק א"ו"ח סינ סי ה'), שכשם שבאכילת כזית פת אם הפסיק באכילתו ושהה כדי אכילת פרס אינו מכבר ברהמ"ז, ה"נ באכילת קבע של כסנין שדינה כאכילת קבע של פת שמכבר ברהמ"ז, אם שהה בכדי אכילת פרס מאותו המין שאוכל, אינו מכבר ברהמ"ז. ובע"ז לומר, הדרב קרבן אשה אזיל עם שיטת מהר"ש קלוגר ז"ל, שהגדר של שיעור אכילת פרס הוא לא בא לתת חשיבות לאכילה אלא הוא בא לצרף את האכילה מתחילתה לסופה, וממילא גם בשיעור של קביעות סעודה אף שאין צורך לתת חשיבות לאכילה לכל השיעור של

קביעות סעודה, מ"מ אין לצרף את כל האכילה לאכילה אחת אלא אם כן הכל נאכל בשיעור של כדי אכילת פרס.

ולשיטתם יצא לנו חידוש גדול להלכה, שאי אפשר לברך על נט"י המוציא וברהמ"ז באוכל מזונות במשקל מאתים ושלושים גרם אלא בתנאי שיאכל את כל השיעור הזה במשך זמן של בין ארבע דקות לתשע דקות. ולכן האוכלים לחמניות מתוקות עם סלטים ומנה עיקרית וסומכים ליטול דיים עם ברכה, ומברכים המוציא וברהמ"ז על סמך שאוכלים שתי לחמניות ויותר, אין אז אליבא דכר"ע, כי לשיטת הקרבן אשה ומהר"ש קלוגר צריך לאכול את כל שתי הלחמניות במשך זמן של עד כתשע דקות, והרבה פעמים זה נאכל עם סלטים ודיבורים במשך כשעה ויותר. אולם לשיטת הגר"ז הנוכר יוצא, שלא צריך לאכול את כל השיעור של מאתים ושלושים גרם במשך זמן של בכדי אכילת פרס, אלא די לאכול כל כזית מזה במשך זמן של כדי אכילת פרס. וכן העלה להלכה בספר הליכות עולם (חלק ב' עמוד ק"ג), שצריך להזהר באכילת מזונות בשיעור של קביעות סעודה, שיש לאכול כל כזית מזה בתוך כדי אכילת פרס. אך לענ"ד נראה, שמשום חומרא של ספק ברכה לבטלה, יש להקפיד לאכול את כל השיעור של קביעות סעודה במשך זמן של בכדי אכילת פרס, והוא בין ארבע דקות לתשע דקות, אבל מי שאוכל את כל השיעור של מאתים ושלושים גרם או מאתים וששה עשר גרם ביותר משיעור זמן זה, הרי הוא נכנס לספק ברכת על נט"י. וברכת המזון לבטלה, ויש לחוש בזה לסב"ל אחרי ששיטת הקרבן אשה אינו שיטה יחידאה, כי מהר"ש קלוגר והתהלה לדוד והכה"ח הג"ל אזלי עמו באותה סברה וכנזכר. ובודאי הוא שיש לנו לחוש לסב"ל במקום שיש לנו שלושה פוסקים המחמירים בזה.

המורם מהאמור מסקנה לדינא.

- א. אין חיוב נט"י באוכל לחם פחות מכזית, אבל המחמיר ליטול דיים גם בפחות מכזית תבוא עליו ברכה, כ"כ הכה"ח (סי קנ"ח סק"ד). ואם אוכל לחם בפחות מכזית בשביל להעביר מתיקות או חריפות של איזה מאכל או משקה, בזה אין צורך להחמיר ליטול דיים באוכל פחות מכזית. כ"כ הכה"ח שם (סי ק"ב), אבל באוכל שיעור כזית כדי להעביר דים חריפות או את המתוקים שבהן, יש בזה מחלוקת אחרונים, וכמו שהביא הכה"ח שם, מחד ס"ל להרמ"א בתשובה (סי א'), ולרבינו הרש"ל, שצריך נט"י, ומאידך ס"ל להרב מטה משה (סי שס"ד), והפ"ח (סוף סי ר"ב), שלא צריך נט"י. ולהלכה יטול בלי ברכה.
- ב. האוכל לחם פחות מכביצה, נוטל דיים בלי ברכה. כ"כ השו"ע (שם סעי ב'). ומי שחשב בתחילה לאכול כביצה, ולבסוף התחרט בו לאחר שהרגיש שובע משאר המאכלים, הביאו האחרונים בשם הריטב"א בחידושיו לחולין (ק"ו ע"ב), שאין ברכתו על נט"י ברכה לבטלה. אבל הש"י חמד (אסיפת דיינים ברכות אות כ"ט) כתב, שנראה שאין הכל מודים בזה, ומסקנתו שם, שאין נכון לעשות כן, אלא ידחוק עצמו לאכול כדי שלא יכנס בחשש ברכה לבטלה. ואפשר שאף הריטב"א יודה דלכתחילה בלא שום הכרח לא יעשה כן ע"כ.
- ג. האוכל לחם בשיעור של כביצה, הרי זה חייב בנט"י עם ברכה, אולם נחלקו האחרונים אם יש לאכול את הכביצה במשך זמן של כדי אכילת פרס, או שרק כל כזית וכזית יש לאכול אותו בתוך זמן של אכילת פרס. לכן לכתחילה יש להקפיד לאכול את כל הכביצה במשך זמן של אכילת פרס, שהוא זמן של ליטול דיים ולברך המוציא וברהמ"ז. אלא רק לתפוס את השיטה האמצעית שהוא בשיעור של שבע וחצי דקות. והמכבר על נט"י באוכל כל כזית וכזית מהכביצה במשך זמן של אכילת פרס, יש לו על מה לסמוך. ולכן ידיעבד אפשר לברך על נט"י באוכל כביצה במשך זמן של חמש עשרה דקות, ובדיעבד דדיעבד אפשר להקל עד שמונה עשרה דקות.
- ד. חולה האוכל לשיעורים ביוה"כ, שיעור מאכלו הוא שלושים גרם כל תשע דקות, אם הוא אוכל פרוסת לחם, אפילו שאוכל למעלה מכביצה במשך כשעה, עליו ליטול דיים בלא ברכה, כיון שאינו אוכל שיעור של כביצה במשך זמן של אכילת כדי פרס, ומ"מ על החולה להזהר לאכול פחות מפרוסת לחם כל עשר דקות, כיון שבנפח יש בפרוסת לחם יותר משלושים גרם.
- ה. כמו כן במצות ישיבה בסוכה, לכתחילה אין לברך לישב בסוכה רק אם אוכלים למעלה מכביצה במשך זמן של אכילת פרס שהוא בין ארבע לתשע דקות, והמקילים לאכול כל כזית מהכביצה במשך זמן של אכילת פרס, יש להם על מה לסמוך.
- ו. להקביעו סעודה על אכילת כדי פרס, יש לו על מה לסמוך לברך על נט"י המוציא וברהמ"ז. אם אוכלים את כל השיעור של קביעות סעודה, שהוא מאתים ושלושים גרם, במשך זמן של כדי אכילת פרס, והוא ארבע עד תשע דקות, ולכתחילה יש לתפוס כשיטה האמצעית שהוא במשך זמן של שבע דקות וחצי. ובדיעבד מי שאוכל כל כזית וכזית מתוך שיעור זה במשך זמן של אכילת כדי פרס, יש לו על מה לסמוך לברך על נט"י המוציא וברהמ"ז. ולשיטת האור לציון אפשר לאכול את כל השיעור של קביעות סעודה שהוא מאתים ושלושים גרם במשך זמן של שבעים ושתיים דקות. אך משום חומרא של ברכה לבטלה נראה שאין להקל לברך בשיעור זה.

הרב שמעון בן יגיא כולל "אליבא דהלכתא" - רוממה

בתקנת נטילת ידים אי הוי מצוה או איסור לב' הטעמים דהמשנ"ב ובביאור דין מתנה דיו, ושיעורא דד' מילין להנ"ל

דין מתנה אדם ידיו שחרית, והערה בזה

א. סי קס"ד סעי א' כתב השו"ע נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה. עליהם כל היום אפילו שלא בשעת הדחק וכו', ואם מיים מצויים לו טוב שיחזור ויטול ידיו וכו' והוא מגמי חולין ק"ו ע"ב. והקשו תוס' שם ד"ה נוטל וכו' תימה דאמרינן בע"פ דנוטל ידיו לא יקדש משום יקדוש מפסיק בין נטילת ידים לסעודה וכו' ואומר ר"ת דהני מילי כשמתנה שחרית ועוד. י"ל דאע"ג דמועיל תנאי לרב אין הם שלא בשעת הדחק היינו אם אין מיים בסמוך לו א"נ יש לו וצריך לדברים אחרים, ע"כ. ובטור כאן הביא את שיטת רבינו פרץ דכתב דהיינו דוקא במתנה שחרית וכתב הב"י דהיינו כשיטת תוס' הג"ל בתירוץ קמא והביא על דא משי"כ הרבינו יונה דהתם שלא התנה בנטילת שחרית ונתחייב ליטול בשעת נטילה בזה אמרו תיכף לנטילה סעודה, אבל בזה שאלו מחוייב לנטול בשעת אכילה בזה אמרו תיכף לנטילה סעודה ע"כ וכתב הב"י שזה גם כוונת תוס' בתירוץ קמא לתרץ, ועי"ש בב"י דשחרית לאו דוקא, וכל שהוא שלא בשעת אכילה מהני, ותירוץ זה הובא גם בשאר פוסקים ובביאור"ל כאן ד"ה נוטל עי"ש. וצ"ב בתירוץ זה מאי שנא הכא דהתנה שחרית דליכא דין זה מנטל ידיו לסעודה שכן נתחייב לאכול בסמוך ומאי גרע והשתא דנטל דמחוייב טפי מאילו נוטל עכשיו שלא על דעת לאכול שאז כן יכול להפסיק, ובזה שחשב לאכול חייב לאכול מיד, ולא מצוין זאת בשאר דוכות, וצ"ב בזה. וכן צ"ב בתירוץ ב' בתוס' ופסקן קן ג"כ בשו"ע דאע"פ שמועיל תנאי ג"כ שלא בשעת הדחק מ"מ היכא דיש לו מיים כן יטול, ואין זה גדר שרק בשעת הדחק הדחק דהרי ס"ל לשו"ע כראשונים שפסקו כרב דגם שלא בשעת הדחק כ"ש ולא כראשונים דהתירו רק בשעת הדחק, וא"כ מהו דכשיש מיים מזומנים כן צריך ליטול, וגם זה גדר שלא מצוין בשאר הל' נט"י[ומצוין כן לענין ספיקות שמותר משום ספק לקולא, והיכא שיש לו מיים א"כ יוציא עצמו מן הספק עיין בזה לקמן אך כאן הרי הוא כן מעיקר הדין, ולא משום ספק], ואפילו יש לו מיים וצריך לדבר אחר מותר לו לסמוך על תנאי כמש"כ תוס', ואין זה גדר של שעת הדחק, וצ"ב בכל זה. [ועיין אות ט'].‏

טאמרים שונים שנתלבנו ביני עמודי

דכוללי "אליבא דהלכתא"

הערה בדין שיעור ד' מילין לענין החיוב דנטילת ידים

ב. בגמ' פסחים מ"ו ע"א וחולין קכ"ב ע"ב מבואר דלנטילת ידים ד' מילין, ועד אז צריך להדור אחר מיים, וביותר אין צריך להדר, ועיין בביאור"ל בריש הסימן שכתב בשם הריטב"א בפסחים דהני מילי היכא דהוא רעב וחלוש מאורך הדרך הא לאו הכי לא מילין, אמנם בסתימת השו"ע ובי" לא הביא דין זה, וכן בחי"א שבביאור"ל משמע דדוקא בספק מיים לפניו בענין שיהא רעב אך לא בודאי ליכא מיים לפניו, אלא דהשו"ע כתב דההיתר דד' מילין הוא דוקא במפה, וכמש"כ בב"י בשם הערוך דהיתרא דד' מילין הוא דוקא במפה, ולאורה ממנ"פ כיון דהוא שיעור עד כמה הטריחוהו רבנן לענין נט"י ד' מילין ותו לא כשאר שיעורי דהתם א"כ אמאי בעינו מפה, וכן הרי כיון דקד"ל דלא התירו מפה בסתם גזירה שמא יגע בכ"ז, א"כ דוחק הוא לומר דכל שיעורא דד' מילין הוא רק שיעור דבכהאי גוונא לא גזור לאכול במפה, דובר זה הוא עיקר חסר מן הספר, ומשמע דדין מפה הוא דין נוסף ולא שזה הוא עיקר הדין בפסחים, וא"כ כיון שהתירו בד' מילין א"כ אמאי בעינו ומהני מפה, וכן עי' ביש"ש בחולין שכתב דהיתרא דד' מילין הוא דוקא היכא דהתנה דיו שחרית ובהו הוא דמהני ובעינו שיעורא דד' מילין לא לאו הכי לא התירו לו לאכול בלא נט"י, וגם זה צ"ב מהו הצירוף של ב' דינים אלו דמתנה דיו וכן שיעור ד' מילין ובהו אפשר לומר דד' מילין הוא שיעור של שעת הדחק בדזה התירו דין מתנה, והוא הדין כל שעת הדחק, [וצ"ב גם בדגמי לא הוזכר להדיא דין מתנה]. [ועיין אות י'].‏

תליה בב' הטעמים דנטילת ידים, האם הוא מצוה ליטול, או איסור אכילה ללא נטילה

ג. והנה בכל עיקר תקנת נטילת ידים, יל"ע אם גדר המצוה מדרבנן הוא איסור עשה לאכול בלא נטילת ידים או זהו מצות עשה ליטול ידיו לאכילה וממילא אסור לו לאכול בלא נט"י, והיינו כמו שאסור ללכת בד' כנפות בלא ציצית שאין זה איסור אלא מצוה שחייב לשים ציצית לד' כנפות בגדו, וממילא היכא שאנום בקיום המצוה כמו בשבת א"כ פטור מעיקר החיוב (להרמדכי) וכן בסוכה עיקר האיסור לאכול בחוץ לסוכה הוא מפאת המצוה שצריך לאכול בסוכה, הא לאו הכי לא לאורה אין זה איסור עצמי [ועיין אות י"א] וה"נ האיסור הוא מכח הדין מצוה שמחוייב ליטול ידים, או שהוא איסור עצמי ללא תלות בקיום המצוה, דאסור לאכול בלא נטילת ידים.‏

והנה בעיקר התקנה דנט"י שהוא משום סרך תרומה (חולין ק"ו ע"א), א"כ בזמן שנהג טומאה וטהרה הא דאי דהיה זה איסור עצמי לאכול ללא נט"י, ומשום דסוף סוף מטמא את התרומה, דמהאי טעמא גזרו על חולין, אלא הספק השתן שאין טומאה אם הוא גדר של מצוה או איסור וכנ"ל. ובפשוטו לטעם זה הוא אכן איסור לאכול ללא נט"י כעיקר התקנה, אך אין זה מוכרח וכו"ל. וכן על פי דברי הגר"ח שהוא בגליון מס' 25 בהערות יתכן דאף לטעם זה הוא גדר מצוה, יעוי"ש.‏

וכן לטעמא שהוזכר בגמ' בברכות כ"ג ע"ב והתקדשתם והייתם קדושים דקאי על נט"י וכמו שהביאו בראשונים בחולין שם והובא במשנ"ב בריש הל' נט"י, א"כ דאי לכאורה שהוא מצוה [ועיין ברכ"י שדן שם אם כל הראשונים ס"ל טעמא דקדושה, הג"ל]. וא"כ לכאורה יתכן דלעטמא דסרך תרומה הוא איסור כעיקר התקנה, ולטעמא ב' הג"ל א"כ הוא מצוה. והנה עיין בחולין ק"ו ע"א הג"ל אמר רב אידי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן נט"י לחולין משום סרך תרומה, ועוד משום מצוה, מאי מצוה אמר אב"י מצוה לשמוע בקול דברי חכמים וכו', וכתב רש"י מצוה לשמוע בקול דברי חכמים שתקוה. וצ"ב מה הוסיף אב"י על דברי רב אידי, ובתוס' הקשו שם כן, ותירצו משום נקיות קמ"ל. וא"כ לדבריו הוא טעם נוסף לנט"י, וגדר טעם זה הוא לכאורה מצוה, ולא איסור לאכול ללא נקיות, ועיין לקמן אות ז'.‏

דברי הרמב"ם והרמב"ן בסה"מ, אי הוי מצוה בנטילת ידים ושחיטה

ד. והנה הג"ל א"כ הוא דאי מצוה לטעמא דוהתקדשתם עכ"פ וכו"ל. אמנם לטעמא דסרך תרומה בפשוטו הוא איסור, ויתכן דגם אכילת בזה מצוה, ומצאתי מפורש בברמב"ן בספר המצוות בהשגותיו שורש א' אמש"כ הרמב"ם להשיג על בה"ג שכתב למנות מצות דרבנן, והשיג על זה הרמב"ם שם דא"כ אמאי לא מנה נט"י ועירובין שגם הם מצוה, והביא המקורות הג"ל, והרמב"ן הג"ל השיג על זה וכתב "אבל ענין נט"י שהקשה עוד יש בו טעם על דעת בעל בה"ג שאין נט"י לחולין משום מצוה שחידשו הסופרים, אלא גזירה משום תרומה", והביא הקושיא ממה שהוסיף אב"י דהוי מצוה לשמוע בקול דברי חכמים, ותרץ שלפני אב"י היה זה רק סרך תרומה דהיינו לא מצוה אלא סרך שנהגו בזה, ועל זה אמר אב"י שהוא מצוה שתקנו ואין זה רק מנהג אך לא בא לומר שהוא מצוה ולא איסור. [ולדבריו נראה לפרש כן על אב"י שהוסיף שם שחידשו הסופרים, אלא זה רש"י שתקוהו, ולאורה כוונתו להג"ל, וכע"ז פירש שם הרשב"א וציינו השיטמ"ק על הרש"י, והוה מש"כ רש"י שתקוהו, ועד אז היה לכאורה רק סרך ואין זה אלא מנהג], ועיין עוד ברמב"ן שהארץ בזה לפי שאין אדם מצווה וכו' ולא הטילו חז"ל על האדם שיטול, והנטילת דיוי " פעמים ביום ואוכל, אין לזה מצוה יותר מזה וכו', ואלו וכו"ב לאו הבא מכלל עשה וכו'. אמנם במה שהארץ הרמב"ם לכאורה בא להוכיח דהוא כן מצוה ועל זה הוכיח ממה שמברכים וצונו על נט"י, ועל זה השיג הרמב"ן שמברכים גם בשחיטה שהוא רק סילוק איסור, ואזין זה מצוה ולאכורה יש לפרש דהרמב"ם לשיטתו ששחיטה הוא ג"כ מצוה מקרא דוובחת [רמב"ם ריש הלכות שחיטה, ועיין עוד ספר המצוות מצות עשה קמ"ז היא שצוינו לשחוט וכו' ואחר יאכל, דכתיב וובחת וכו', ולשון ספרי וכו' מה קודשים בשחיטה, אף חולין בשחיטה [וכנראה שהבין הרמב"ם דכתיב וובחת וכו' שהיא מצוה דומיא דקדושים] וכ"כ בספר"מ הקצר, והראב"ד שם (בקצר) פליג על זה דלא הוי מצוה אלא איסור עשה, אמנם גם בדעת הרמב"ם יש שנקטו שאין זה מצות עשה לשחוט כשורוצה לאכול, אלא איסור עשה לאכול בלא וביאה, ובשיטת תוס' כבמ"ק [נד אברהם בגליון שו"ע י"ד ריש סי א' וכן ראיתי שציינו לפמ"ג בפתיחה להלכות שחיטה]. אך בכסף משנה שם מבואר שהוא מצוה להרמב"ם, ולפי זה ניהא. [ועיין ט"ז י"ד סי א' ס"ק י"ז]. הדרן לדידן א"כ חזינו לכאורה דלדעת הרמב"ם הוא מצוה ועי"ש עוד שהוכיח ממה שכשתיקן שלמה נט"י יצתה בת קול וכו' ולאכורה לא הוצרך הרמב"ם לראיות שדין נט"י מדרבנן ולאכורה ס"ל להוכיח מזה שהוא מצוה, ולא רק איסור וכנ"ל, ואינו מוכרח. וגם בדברי הרמב"ן היה אפשר לדחוק דכוונתו שם לחלוק דאין זה מצוה חיובית שהרי אינו מחוייב לעולם ליטול אך יתכן דכן מקיים מצוה, אך משמע מלשונו שם שהואב לעיל דכלל אין זה מצוה, ועכ"פ לענינו דכשבא לאכול נוטל, הוא רק כדי לסלק האיסור, ולא לקיום המצוה המחייבתו, עי"ש.‏

יישוב הסתיירה בכס"מ לענין שחיטה ונטילת ידים אי הוי מצוה ובשטיט הב"י בזה

ה. ועיין כס"מ בהלכות ברכות פרק י"א הלכה י"א לענין נוסח ברכת המצוות בתו"ז. לכך י"ל דתלתא גוויי ניהנו חובה, ואינה חובה, דובר הרשות, ונט"י ושחיטה הם דברי הרשות שהרי אפשר לו שלא לאכול בשר ולא דבר שיצטרך נט"י אלא פירות או ירקות וכו' עי"ש עוד, ולאכורה מבואר דאין זה מצוה, ולהג"ל י"ל דלפי מש"כ תללות זאת בב' הטעמים דכל"ל דסרך תרומה או טעמא דוהתקדשתם, א"כ אתי שפיר דהנה בב"י כאן בהלכות נט"י נט"י לא לא הביא את מקורו או הביא רק טעמא דסרך תרומה, ומהאי טעמא ליכא הכא מצוה וכנ"ל.‏

אמנם נראה לכאורה דאין ראיה מהכס"מ הנ"ל דמש"כ שם הוא רק לענין שאין עליו חיוב לאכול, והתם איירי לענין נוסח הברכות וזה אכן תלוי לענין החיוב דרמי עליו, ולגבי זה כתב שכיון שלא מוטל עליו לאכול א"כ יכול לא לאכול ולא ליטול דיו, אך שפיר הוי מצוה המחייבתו ליטול כשבא לאכול, ולא רק איסור, אלא דלענין ברכות לא תליא בזה, אלא



אם המצוה מוטלת עליו בחיוב, והכרח לזה לכאורה דהרי איירי הכס"מ בדעת הרמב"ם, והוא הרי ס"ל לענין נט"י דהוי מצוה (כנ"ל בספר"מ), והיאך כתב כאן שהוא רשות, ואף את"ל שהנ"ל אינו מוכרח דלהר"א הוא מצוה, מ"מ הרי הרמב"ם וסכ"מ איירי כאן גם לענין שחיטה בהלכות שחיטה, והבאנו לעיל שיטתו ששחיטה הוי כמצוה וכמו שנקטו בשיטתו וכמשכ"י הכס"מ גופיה הנ"ל, וא"כ היאך כתב הכא דשחיטה הוי רשות, אמנם להנ"ל ניתא דהיינו רק לענין שאין זה מוטל עליו, אך שפיר הוי מצוה המחייבתו כשבא לאכול, ולענינו שפיר הוי מצוה, וכלשון הרמב"ם שם הלכה ג' ”בין מצוות שאינם חובה כגון עירוב ונט"י מברך ועל הכל וכו' והיינו שאין זה חובה, לענין נוסח הברכה, אך שפיר הוי מצוה.

ולכאורה יש להביא ראיה שזה כן מצוה גם לשיטת הב"י עיין ריש סי' קנ"ח שהביא דברי האורחות חיים שכתב מים ראשונים מצוה ואחרונים חובה, ומאי נפק"מ לבטולי האי מקמי הא, דאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון ג' סעודות בשבת, מבטל הסעודה האחרת ונוטל דיו לברכת המזון, מפני שכבר נתחייב בברכה וכו' ע"ש, והרבה יש לדון בזה. אמנם לענינו יל"ע דכיון דמבטל סעודה שלישית, אי"כ במה נחשב הוא שמבטל את מים ראשונים דקיל, לאחרונים, הא כיון שלא אוכל אי"כ אינו מצוה כלל במצוה, ומה שמבטל את עצם סעודה ג' שהיא מצוה שמוטלת עליו, עכ"פ אין זה עדיפות של מים ראשונים על נט"י אלא על מצות סעודה שלישית, ואם היינו מפרשים שכוונתו שמוותר על נט"י לסעודה האחרת אתי שפיר דזהו החידוש שמבטל מצות נט"י מפני מים אחרונים ועיין הערה הנ"ל, אך בלשוננו מבואר להדיא שמבטל את הסעודה גופה, ולכאורה היה אפשר לומר חידוש גדול, דעוד קשה למה נקט סעודה ג' שמחוייב בה ולא נקט סעודת חולין, וא"נ שהוא מבטל את הנט"י ולא את הסעודה וכנ"ל ודאי קשה, וגם בלאו הכי קשה, דלכבי נט"י מאי שגא אם מחוייב בעצם הסעודה, ואי נימא לאכול הסעודה היום, ומהאי טעמא הוזקק לדוגמא של סעודה שלישית בשבת, ומבואר דלענין סעודה רגילה אי"כ פשיטא דכנ"ל דאין זה חשיב שמבטל מצוה כיון שאכתיו לא נתחייב, אך לענין סעודה שנתיחייב לאכול אי"כ ס"ל לאורחות חיים דגם עכשיו הרי מחוייב בסעודה ונבט"ל לו מים אי"כ יבטל הסעודה, והואי טעמא חשיב שמבטל ראשונים מפני האחרונים, וזאת ראיתי דמבטל רק הנטילה, אי"כ אתי שפיר טפי דחשיב שמבטל ראשונים מפני אחרונים, אך למה שכתב שמבטל את כל הסעודה הוא חידוש גדול דחשיב שמבטל בכך שחל עליו כבר חיוב לאכול ולטויל דיים, ובלאו הכי צ"ע אמאי יוצרך לבטל הסעודה כיון דבשעתו יהיה אגוס וכו' לו מים אי"כ יבטל הסעודה, ובאמת נש"ע מה כוונתו, וזאת ראיתי כדרישה שהעיר קצת מהנ"ל (ובעיקר ממשכ"כ בהערה 3) ע"ש שיישב כעין הנ"ל. וגו"כ לא נתברר אם מבטל הסעודה או הנט"י, [וקצת משמע שמבטל רק את הנט"י, וצ"ע מדברי הארחות חיים דבבלשנו מבואר לכאורה לא כן]. ע"ש, עכ"פ לבי הביאורים הנ"ל מוכח לכאורה שהוא מצוה קיומית שחלה עליו לטעודה, ושייך לומר שנתיחייב עוד לפני שאכל, [המצוה היא לטויל לפני האכילה ולא לאכול בידים נטולות, ודו"ק] משא"כ אם הוא סילוק איסור לכאורה לא שייך סברא זו, וכל שכן אם בלאו הכי הרי לא יאכל וא"כ לא הביטול הוא במה שהוא מבטל המצוה אי"כ דהוי מוכח כנ"ל, שהרי בסוף לא אוכל, ואכתיו זהו צ"ע דבבחיא גוונא חשיב ביטול מצוה.

ועכ"פ היוצא מכל הנ"ל דלכאורה יש מקום לדון אי הוי מצוה בנט"י או סילוק איסור, ולשיטת הרמב"ן משמע שהוא אינו מצוה, ובדעת הרמב"ם לכאורה הוי מצוה (אך אינו מוכרח וכנ"ל) וכן בדברי הב"י יש לדון כן, אמנם כנ"ל כל זה הוא רק אי הוי סרך תרומה וכמו שהזכיר הרמב"ן אך טעמא דזההתקדשתם והיייתם קדושים הוא לכאורה ענין מצוה בודאי, וכן לטעמא דנקיות הדתוס הנ"ל אות ג', ועיין לקמן אות ד', אלא שלא הוזכר זאת בכ"י, אלא במשנ"ב, וכנ"ל. [ועיין בברכ"י שצייתי לעיל אות ג'].‏

ראיה מהריטב"א לענין הנוטל דיו ונמלך, דהוי מצוה, ועוד ראיות לזה

ו. וכן נלע"ד ראה שזה מצוה מהריטב"א המפורסם (חולין ק"ו) דהנוטל דיו לאכילה ובירך ונמלך לא לאכול דשרי, ואין זה ברכה לבטלה, וכבר נתבאר במק"א, שבברכה על ציצית ושאר מילי אינו רשאי לימלך, דהוי ברכה לבטלה, אלא הכא כיון שנטל דיו אי"כ קיים את המצוה ותו יכול לימלך לענין האכילה, והיינו דאין מצוה לאכול עם נט"י אלא מצוה לטויל לכל הנטילה, ובשעת נטילה קיים המצוה, ואין ברכותו לבטלה, ומפורש כן בריטב"א הנ"ל שכתב דהא מכיון שנטל דיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך ולהדיא שהוא משום דקיים המצוה שבירך עליה, ודו"ק, ונראה לפי זה דכ"ז אתי שפיר רק אי נימא דהוא מצוה ושייך לומר הגדר בזה כנ"ל, אך א"נ דהוא איסור, אי"כ אי אפשר להפריד את הנטילה מהאכילה ולהנ"ל הגדר הוא כן שאסור לאכול בלא נט"י, ולא שאסור לא לטויל לפני האכילה, וכיון שכן לא היה רשאי לימלך, ולענ"ד זהו ראיה מהריטב"א דהגדר הוא מצוה, ודו"ק.

ועיין ריטב"א חולין שם אקרא דר"א ב"ע ד"ודידיו לו שוטף במים" מכאן לנט"י מהתורה שכתב וכו' דלא מיייתי קרא דזהתקדשתם (הנ"ל) וי"ל דההיא מדרבנן בעלמא וכו', ותמוה אטו קרא דר"א הוא דאורייתא, הא בודאי נט"י הוא דרבנן, ולכאורה הריטב"א לשיטתו דאסמכתא הוי רמז מהתורה. וס"ל דקרא זה הוי אסמכתא מיתורא, ואילו ההיא דזהתקדשתם הוא רמז, עכ"פ לדרך זו לכאורה הוא ג"כ מצוה דלכאורה לא שייך אסמכתא מהתורה לגזירת סרך תרומה, ועיין.

וכן נלע"ד יש להביא ראיה שהוא מצוה מההיא דשבת ס"ב, ונפסק בטור ושו"ע סי' קנ"ח סעי' י דיטול בשפע יותר מכשיעור, ואמר ר"ח וכו' ע"ש, ובשלמא דמצוה שייך להוסיף בזה, ומעבר לחיוב אך לענין מתיה, כיון דבלאו הכי יוצא יד"ת, אי"כ לא שייך זאת, ועי"כ מהנ"ל שהוא מצוה בעצם הנטילה ומהאי טעמא שייך להוסיף בזה [ועיין משכ"י אות ד' בדברי הרמב"ם בסה"מ] ודו"ק ע"כ.

נידון אם טעם ד"זהתקדשתם" הוא מצוה נוספת בנטילת דיים, או אזהרה לאכילת חולין בטחורה

ז. והנה על הדרשה של "זהתקדשתם" שכלאורה הוא עוד אסמכתא לנט"י ולכאורה חזינו דהוא מצוה, וכנ"ל אין להקשות על הרמב"ן הנ"ל, [והרמב"ן נמי נקט ג"כ גמי זו עיין חולין ק"ה ע"ב לענין מים אחרונים] דעיינ תוס' חולין ב' ע"ב ד"ה טמא שהביא דרשה והתקדשתם והיייתם קדושים אזהרה לבני ישראל שיאכלו חוליהן בטחרה ובמסורת הש"ס שם כתב ואינו יודע מקומו ע"ש, אמנם בסיעתא דשמיא מצאתי שהוא באלוה רבה פרשה ה"ל, והתקדשתם והיייתם קדושים מכאן היה ר"ג אוכל חולין בטחרה, ואכ"ל יתכן דס"ל לרמב"ן שבעי"ז הוא הדרשה על הגמ' בברכות הנ"ל שאין זה מצוה בעצם הנט"י, אלא על עצם הענין לאכול חולין בטחרה, וא"כ אין ראיה מכאן למצוה בנט"י גופה, ואף שהוזכר שם מים ראשונים, מכל מקום גם באלוהי רבה הנ"ל ג"כ מסיים אחר הנ"ל (ולא הוזכר בתוס' הנ"ל) מכאן אמרו לה המזולזל ברחיצת דיים סימן רע לו, עליו הוא אומר וכו' לא יאבה י סלחו לו וכו' הא למדת שכל המבעט בנט"י סימן רע לו ע"כ. ואכ"י יתכן שהוא ג"כ ענין הנ"ל הדרשה בגמ' ברכות, וי"ל בזה טובא.

[ושוב ראיתי ג"כ ברמב"ן על התורה הנ"ל (ויקרא י"ט) שכתב על הדרשה בברכות הנ"ל כתב אמנ"ע שמוצות אלו הם שהיום עיקר הכתוב וכו' שנהיה נקים וטהורים ופרושים מהמון בני אדם שהם מלכלכים עצמם במוותרות וכיעורים. וחזינו דהוא כנ"ל דהדרשה הוא על התוצאה שלאכול ולהיות בקדושה, ולאו דוקא על עצם הנטילה, וגם זה אינו מוכרח, עכ"פ אתי שפיר גם א"נ כנ"ל. וכן מבואר דקאי גם על מים אחרונים ואף דהוא ע"ד ההגדה, מ"מ בגד הדברים לכאורה ילפנין].

ועל פי הנ"ל עולה דגם לטעמא דזההתקדשתם דברכות הנ"ל אין זה הכרח שהוא מצוה דיתכן דלא קאי על עצם המצות נט"י אלא כנ"ל דהוא קדושה בכך שאוכל חולין בטחרה, וא"כ הוא מקור לנט"י בכך שצריך להיות טהור ולא רק בגלל סרך תרומה, אך אין זה כלל ראיה לפי זה שיש מצוה בעצם הנט"י. וא"כ לפי זה אין כלל הכרח דלטעמא דזההתקדשתם הוא מצוה ולא כמשכ"י בתחילה.

אמנם אין לומר כן גם בדעת משנ"ב, עיין בביאור"ה סי' קס"ד ד"ה לחזור, לענין נגיעת טינוף באמצע סעודה, דאף לשיטות דסרך תרומה (דהיינו סתם דיים שטמטמות ומהאי טעמא תיקנו נט"י) הוא משום טומאה, ולא טינוף ע"ש במחלוקת רש"י ורמב"ם ושאו"ר, מכל מקום לענין נט"י כפדינן גם אטינוף ומשום טעמא דקדושה ונקיות, ומבואר דקדושה הוא דין חדש, וכלל לא משום הטהרה דחולין ולא כהנ"ל, וכן הוא הפשטות לכאורה במה

שנקטו הפוסקים והתקדשתם דהוא על הנטילה גופא ולא על האכילת חולין בטחרה, אמנם גם בזה יתכן דהגדר הוא שאסור לאכול ללא נקיות וקדושה, אך יותר מסתבר שהלכנה זו הוי כן מצוה חיובית בעצם הנטילה המקדשת ויל"ע.

ועיין חת"ס חולין ק"ג ע"ב שכתב מים ראשונים מצוה, והענין בזה כיון דמשום תרומה גזרו נט"י, ועשינו ידיו כאינם נקיים אי"כ ממילא הוי מים ראשונים בכלל והתקדשתם אפילו לחולין וכו', ומבואר ג"כ דזההתקדשתם הוא דין נוסף מעצם הדין של חולין בטחרה, אלא משום נקיות וכהפשטות הנ"ל לכאורה, אלא דלדבריו הוא גופא אחרי סרך תרומה, ואין זה ב' טעמים לגמרי. אמנם אי לא להוכיח מכאן דפליג על המשנ"ב לענין נגיעה בטינוף שהרי לדבריו הוא תוספת על הגזירה דתרומה, וא"כ לענין טינוף לא שייך, דיתכן דזההתקדשתם הוא דין נקיות וכמשנ"ב ואפילו טינוף ג"כ בכלל זה, וזהו גופא כוונתו דמהאי טעמא דגזרו על תרומה מפני סרך תרומה אי"כ ממילא עשאוים לסתם דיים כאינם נקיות אך מטנופות הם מצד עצמם וכל התקדשתם מאחר ואינם נקיות, ועל זה הוא גופא קאי אזהרה הנ"ל. [וקרובים הדברים למשכ"י הגר"ח בענין זה והבואו דבריו בגליון הקודם בהערות ע"ש].

אמנם יש להוכיח מתוס' פסחים קט"ו ע"א ד"ה כל שטיבילו (והובא בב"י) כתב לענין טיבולו במשקה ונראה דנט"י דהכא לאו משום קדושה ונקיות כמו בהנחמא אלא משום שלא יטמא ומשקין וכו' ולפי זה נראה דאין לברך על אותה נטילה כיון דליכא הכא מצוה לשמוע דברי ר"א בן ערך (הנ"ל בחולין ק"ו ע"א שמקרא דזוטף ידיו במים מכאן אסמכתא לנט"י מן התורה) וכל שכן שאין אנו נזהרין לטמאות וכו' ומבואר בתוס' בתחילת דבריו שהגדיר נט"י לפת קדושה ונקיות, ומשכ"י קדושה הוא לכאורה מהגמי בברכות הנ"ל, ומשום שהוא קדושה חיובית בעצם הנטילה, וכן משכ"י נקיות כוונתו לא לכאורה לשיטתו בחולין שם (הובא לעיל אות ג') שבאר מה שהוסיף אביי הנ"ל שמצוה לשמוע והקשו תוס' מה הוסיף אביי ותיצרו משום נקיות, והיינו עוד טעם לנט"י. וגם זה הוא גדר של מצוה ולא איסור, ובעיקר המשך התוס' שמבואר דלענין טיבולו במשקה, אף אי כן נוטלים בזמן שנהג טומאה מכל מקום אין מברכים, ומשום דדק על פת הברכה משום ר"א בן ערך בחולין הנ"ל, ומבואר שס"ל שאין הברכה על סילוק הטומאה, אלא על המצוה, ואת זה ילפינן (באסמכתא לכאורה, ופשוט) מקרא הנ"ל, והוא ג"כ בהכרח שהוא מצוה חדשה ולא רק איסור על אכילה בטומאה וזהו כל תורף החילוק דתוס' בין פת לטיבולו במשקה, שבה יש מצוה ולכן מברך ולא בנט"י טיבולו במשקה (ולכאורה אין פת לטיבולו הנ"ל) וא"כ לשיטתו חזינו כן דהוי מצוה מכל הנ"ל, ודו"ק היטב. וכנ"ל בשי' בחולין שהוסיף טעמא דנקיות לנט"י.

אי דין נטילת דיים הוי [גם] איסור, ובדין דשיל"מ בספק בנטילת דיים

ח. ומכל זה חזינו לכאורה דישנם שיטות עכ"פ וכן להלכה לכאורה שהוא ג"כ מצוה, אך לענין אי הוי איסור, הנה לשיטת הרמב"ן לכאורה שהוא לא גדר של מצוה אי"כ הוא דהאי הוא איסור לאכול שלא בנט"י בעיקר התקנה אטו תרומה דהוא איסור לאכול בטומאה אמנם א"נ דגדרו הוא מצוה יל"ע אי הוי איסור, והיינו דבפועל דהאי אסור לאכול בלא נט"י ומשום שעובר על המצוה, ובאוכל חוץ לסוכה, והולך בד' נפשות בלא ציצית, אלא יל"ע אי הוי איסור עצמי ללא המצוה, והנה לענין אונן ראיתי בשעה"צ סי' תר"מ ס"ק מ"ח דנקט בפשיטות דפסור מנט"י וכמו שפסור מסוכה והיינו כנ"ל דאין זה אי אפשר לאכול חוץ לסוכה אלא דעובר במצוה, וכן כתב שעה"צ בפשיטות לענין נט"י, וא"כ מבואר דס"ל דאין אי כלל איסור דהרי האונן מצוה בכל העניות, ומבואר דס"ל דהוא רק מצוה, ואף לטעמא דסרך תרומה צ"ל כנ"ל דלדידן הוא מצוה ולא איסור, אך הביא שם ברכ"י שכן צריך לטויל ולא לברך, ולכאורה הוא משום דס"ל דהוא (עכ"פ גם) איסור לאכול בלא נט"י, וממילא אף דפסור מהמצוה הוי בנט"י, וכנ"ל, דעכ"פ איכא ג"כ איסור, וכעת ראיתי בסי' ע"א סק"ד דטעם דנין אונן חסימא המשינ"ב כהכריז' הנ"ל, וא"כ משמע שכן הוא עיקר שיטתו ועיין עוד אות י"ג בזה, ודו"ק.

ועיין בסי' ק"ס סעי' י"א לענין ספק בכשרות המים דהביא השו"ע דיש מי שאומר דאם יש לו מים עדף שיטול ויודיע עצמו מן הספק, והוא שיטת האיסור, ובמצוה דהאי אין כתב להנחמה לשיטתו וצ"ח אין כל לשמוע על הספק, דמהי זאת לאת דלא מסכינן. אספק דרבנן לכתחילה בדשיל"מ. ובדעת הראב"ד הוא לכאורה כעין הגדר הזה וק' משמע כן בשעה"צ [והראני ה"ר] לבנון בתשובות האבנ"מ סי' י"א שהביא מכס"מ דטעמא דראב"ד משום דספק טהרה ברה"ר מדחמרינן, והוא ס"ל דטעמא דראב"ד משום דשיל"מ כנ"ל, אלא דשעה"צ כתב זאת לכרע' לענין לכתחילה, והאבנ"מ כתב לשיטת הראב"ד דאיירי גם בנטל"י.

ועיין קהילות יעקב בברכות סי' ה' שהקשה בדין זה דספק דרבנן בדשיל"מ מספירת העומר בבין השמשות דשרי לכתחילה, ועי"ש שכתב לחלק בין מצוה לאיסור, ובמצוה דהאי אין דין להחמיר לכתחילה, ובאיסור הוא דאמרו להחמיר. והנה הראב"ד איירי בנטילת דיים, וא"כ גם נקטוס חילוק זה י צ"ל דהכא הוי איסור וכנ"ל דאסור לאכול בלא נט"י, ולא רק מצוה, ומשום האיסור לא התירו בדשיל"מ, ודו"ק. [ועיין עוד סי' תרל"ט בביאור"ל ד"ה ולא יאכל, ומאידיך בשעה"צ סי' תרג"ב סק"א, ויל"ע כנ"י].

והשאת לפי זה חזינו דיש ראיות גם לאיסור, וגם למצוה עכ"פ לחלק מהשיטות, אי"כ חזינו דהוא אכן גם מצוה וכן להלכה לכאורה לפימשכ"י לעיל דעת המשנ"ב, וגם איסור, ואף דבד"כ הוא או מצוה או איסור, הכא הרי איכא ב' הטעמים, וגם לטעמא דסרך תרומה שייך גם את עיקר האיסור כתרומה, וגם את המצוה לדידן שלא שייך טומאה, וכנ"ל באורך. ועיין באות ג' שצייתי לדברי הגר"ח בנט"י, בב' הטעמים יעוי"ש, ומשכ"י ע"ה ושייך לכאן. [ולדבריו נמי לטעמא דסרך תרומה יתכן דהוא מצוה וכנ"ל, ודו"ק].

ביאר דין מתנה דיו שהוא סילוק האיסור ללא מצוה, ויישוב התערות הנ"ל לפי זה
ט. והשאת דדאא למשכ"י בתחילה לענין מתנה דיו ע"ש מה שהערתו, והנה להנ"ל יש ליישב דהיינו דחקך למכור אכילה או בפשטות דיו עכשיו דנט"י ככל שאר דייני הסמוכים שהוא במצוה וכן הוא מסברא. דרק במצוה שייך לומר דין חיובי להסמיך, ופשוט. וגם להשיטות לקמן סי' קס"ו שהאיסור להפסיק הוא מדין "הפסק" הוא גם רק במצוות, דמפסיק בין האכילה למצות הנטילה שנטל לאכילה, ודו"ק, וממילא אתי שפיר דיד"ל במתנה דיו הגדר שם הוא רק סילוק האיסור ולא קיים המצוה, והיינו שעל דיו שמתנה דיו אי"כ ידיו אחרות ולא נזקק למצוה, או אינו מקיימיה בכך שמתנה דיו כן הוא לכאורה, וא"כ לפי זה אתי שפיר, דהיכא דנוטל דיו לאכילה כדון, ומקיים מצוה אי"כ נתיחייב בדין סמיכה לנטילה אכילה, ובהו עדיף ממתנה, אך מתנה שהוא רק גורם לטהרת דיו וממילא אינו עובר אח"כ איסור, אך אינו מקיים מצוה אי"כ לא חל עליו דין זה דסמוך לנטילה אכילה וממילא אחרי שנטל לאכילה וקיים המצוה חו' אין יכול להתנות דכיון דקיים המצוה וחל עליו החיוב, תו אי אפשר להפקיע וזה הביאור מאי טעמא בסתם נטילה חל החיוב להסמיך, ובמתנה אינו צריך להסמיך, ודו"ק.

אמנם גם אי נימא דנט"י הוא גדר של איסור, אכתי יתכן דסוף סוף כשהוא בגדר תקנת חכמים, נאמר לו דין סמיכה והספק, ובמתנה וכו' הוא גורם שבכך לא יצטרך לתקנת חכמים, וממילא כל שלא עושה מצד תקנת חכמים, אי"כ לא אסור בהפסקה, אלא דלפי משכ"י אתי שפיר טפי.

וכן אתי שפיר שיטת התוס' שנפסק בשו"ע דאע"ג דשרינן להתנות גם שלא בשעת הדחק מכל מקום אם יש לו מים טויל. ולהנ"ל היינו משום כדי שסוף סוף יקיים המצוה, ומהאי טעמא אם צריך המים לדבר אחר יכול לסמוך על התנא, דאע"ג והיינו עד האיסור אין כאן, מ"מ הרי מפסיד המצוה, ולכן כל שאפשר לו, אמרינן לו לקיים המצוה, אך אין זה גדר כלל של שעת הדחק, וכנ"ל. ואף דלכאורה מאחר וכעת דיוו וטהרות אין לו מצוה, מ"מ חזינו דכן תיקנו חז"ל, ולהנ"ל הגדר דמלכתחילה לא הפקיעו המצוה אלא האיסור, ועיין.

בגדרי הפסור לנטילת דיים בשיעור ד' מילין [ובמתנה], ויישוב הנ"ל

י. וכן משכ"י להעיר לענין שיעורא דד' מילין (עיין אות ב'), ולהנ"ל יתכן הביאור, דשיעורא דד' מילין הוא בדזה אמרו דליכא המצוה לנטיל דיים, אלא דאכתי סוף סוף איכא איסורא כדמכ"י, ומהאי טעמא ס"ל לערוך וכמו דפסק השו"ע כוותיה דבעינן מפה, ואף דבסתם אוכל במפה לכאורה הוא לא רק אינו מקיים המצוה אלא גם עובר באיסור אכילה ללא

נט"י, דכיון שאסור חז"ל מפה גזירה שמא יגע, הוא כאוכל ללא נט"י, אלא בהכרח ס"ל לערוך שהתיר מפה דבבחיא גוונא לא גזרו מפה, אלא דכנ"ל דלא משמע דכל הסוגיא בפסחים איירי לענין גזירת מפה, ולא הוזכר מזה כלום, ולהנ"ל אתי שפיר דיד"ל דהגמי איירי לענין המצוה דליכא בד' מילין המצוה לטויל דיו, אלא דאכתי איכא איסורא, ולא ביטלו איסור דאכילה ללא נט"י בשיעורא דד' מילין לערוך, ומהאי טעמא בעינן מפה, אלא דבשיעור זה לא גזרו את הגזירה של מפה (שהוא גזירה נוספת ולא בעיקר התקנה דנט"י), אך הגמי איירי לענין עיקר המצוה דפסור בשיעורא דד' מילין, והיינו באופן דליכא איסור, וכנ"ל. ולשאר שיטות דלא בעינן מפה, עכצ"ל דלשיעורא דד' מילין איתמר שבבחיא גוונא ליכא כלל חיובא דנט"י וגם לענין האיסור אין דין זה. ושיטת הריטב"א שרק ברעב התירו שיעורא דד' מילין, הוא ג"כ לכאורה משום דס"ל דלא התירו ד' מילין אלא במוצות דחתם, אך בנט"י שהוא גם איסור לאכול אי"כ לא התירו אלא אם כן גם רעב והוא דחוק מצד מצבו, אמנם אין צריך לזה דיתכן דגם למצוה ס"ל דלא סגי שיעורא דד' מילין, ואין הכרח דד' מילין איתמר למצוה, ומשום האיסור בעינן שיהיה רעב.

ובגליון הקודם (בהערות) כתבתי לחלק בין אן דפסורו מנט"י בריחוק ד' מילין לדין נט"י שפסורו במתנה (עירובין י"ז) וכן מקום סכנה שלמד האיר"ח מדין הנ"ל, ונפסק כן בשו"ע סי' קנ"ח, וכתבתי דאף היכא דהוא סכנה בהבאת המים אף שהוא אינו מסוכן באי אכילתו, בנ"ז פסור, דאי לאו הכי מאי רבותא, ומצאתי כן גם בגר"ז, ומשא"כ שיעורא דד' מילין הוא איינו פסור אלא משום שלא הטריחוהו כל כך, ומהאי טעמא ס"ל לריטב"א דבעינן שיהא רעב ואנטו גם באכילה גופא, ולא רק בהשגת המים לנטילה, ודו"ק, ולהנ"ל כל זה כשיטת הריטב"א וכן לשו"ע שס"ל כערך דבעינן מפה וכנ"ל. אך לשאר השיטות דלא בעינן לא שיהא רעב, ולא מפה, ע"כ שבתרווייהו הוא פסור, וזהו שכתב הב"י בשיטתם שדרינו זאת למחנה הנ"ל, והוא כנ"ל כמשכ"י דאדברא לשו"ע גופיה הוא חלוק וכמשכ"י דחתם הוא פסור משאי"כ כאן, וכן לריטב"א, אך לשיטתם גם פה הוא פסור כמו במתנה, ודו"ק.

ובהו אפשר ג"כ ליישב משכ"י היש"ש דשיעורא דד' מילין הוא רק במתנה וכו' ובפשוטו אפשר לומר דד' מילין הוא שיעורא דשעת הדחק דהתירו מתנה דיו, וס"ל לגמ' זו כצד בחולין ק"ז ע"א שרק בשעת הדחק התירו מתנה דיו, ודלא כרב, והוא דוחק לכאורה ועוד דוחק ששרי הגמי לא איירי להדיא במתנה, אמנם יתכן להנ"ל דהיכא דמתנה דיו כנ"ל הוא אינו מקיים המצוה, אלא רק מסלק האיסור, וממילא התירו רק בשעת הדחק, ושיעורא דד' מילין לענין דלא שצריך להלך דלשיעורא דד' מילין צריך להלך דלשיעורא דד' מילין, וממילא גוונא פסור לגמרי, וכמו דלשו"ע התירו על ידי מפה לסילוק האיסור כן ליש"ש על ידי מתנה וכו' התירו האיסור, והגמי איירי לענין המצוה, וכנ"ל, [ולכן לא נקטה דאיירי במתנה, ובמפה להנ"ל דכיון דלא נתנו דין שיעור בדין מתנה או בדין מפה אלא באו לומר החיוב לענין המצוה, באופן שאין את האיסור, והיינו בהכרח במתנה להיש"ש, או במפה להערוך, ודו"ק, אמנם אין חידוש כן, ועיין]. אמנם בפשוטו דמכ"י דלמ"ד דהתירו בשעת הדחק הוא ממשך שמא לא ישמור דיו, ורק לשיטת השו"ע שהתיר בשעת הדחק ומ"מ יש להדר באיכא מים, בזה יתכן שהטעם משום המצוה וממילא יתכן דהביאור כמשכ"י בתחילה, ודו"ק, והביאור הנ"ל הוא יותר לחידודא לכאורה.

בטעם שטיבולו במשקה מהני לכתחילה להתנות דיו

יא. בשערי תשובה סי' קנ"ח סק"ה הביא מהריב"ר דאף דבנט"י לטעודה לכתחילה לא מהני מתנה אדם דיו וכו' מ"מ בנט"י לטיבולו במשקה מהני כן לכתחילה, ואף בלא כוונה כל שיעוד שדיין טהורות סגי יעוי"ש, ולהנ"ל יתכן דהגדר בזה על פי הנ"ל דטעמא דלא מהני מתנה אדם דיו לכתחילה, ומשום דלא מקיים המצוה, אי"כ א"א דטעמא דמצוה הוא משום נקיות וקדושה, ויתכן על פי משנ"ת בדין טיבולו במשקה שאין זה משום נקיות וקדושה, והוא רק איסור לאכול בלא נט"י, וא"כ בזה הוא גדר שגד איסור ללא מצוה, ומהאי טעמא מהני לכתחילה כשיעוד שדיין טהורות, ויתכן דא"א להגדר במצוה הוא להנ"ל דיו נטולות באופן חיוב, כנ"ל מהגר"ח אי"כ הכא ליכא דין זה, ומהאי טעמא מהני לכתחילה, אך יתכן דהטעם בזה באר"א ומשום שאין דין כוונה לטיבולו במשקה כמשכ"י הפמ"ג בסי קנ"ט אשל אברהם אות כ"ה ע"ש, וא' לענין הנ"ל שכאורה אי אפשר לומר כן דהרי גם במתנה יש כוונה (דמהאי טעמא בעינן כוונה לדח טעמא) ומאפ"ל הכי לא שטעמא דלא נטולות באופן חיוב דיים נאסור לו לאכול בלא נט"י, אלא שבתיעוק וקטן שלא יאכל כביצה או כזית להכפ"ח, דהאי דשרי ולכן כל הגידון הוא רק בגיל שכבר אוכל כביצה (דבצירוף הסברות דלקמן יתכן דשרי בכזית, עיין לקמן), אמנם לדינא לכאורה ממנ"פ שרי, וכמשכ"י בסי רס"ט שמותר להטעים לקטן לפני קידוש ומבואר שם במג"א דעיקר ההיתר הוא על פי הר"ן דאין איסור באוכל שהוא רביתיה דקטן וכמו באכילת קטן ביום כיפור. וכן משום דחלוק ספיה במאכל איסור למאכל היתר בזמן האסור. אמנם יל"ע בב' ספרות אלו ולענינו דטעמא דרביתיהו דקטן דבמדי דאכילה שלא גזרו יל"ע דדוקא הנתם דהגידון אם יאכל לאו לא, אי"כ לא גזרו, אך כאן שהוא יכול לאכול בלא נט"י הוא לאכול בלא נט"י, לא שייך סברא זו, ויש להוכיח זאת מדלקמן, וכן יל"ע אם אכילת לחם בידים לא נטולות

והוא בגדר של זמן איסור או אכילת איסור, ועיין בזה.

והנה לענין סוכה כתב המשנ"ב סי' תר"מ סק"ה, שאסור לתת לקטן לאכול מחוץ לסוכה גם מי שחש אביו שאין בו דין חינוך וכמשכ"י מג"א, ובאר במחצית השקל דהוי איסור ספיה, ובפמ"ג כתב שצריך לגרום שמותיר לתת לקטן ומשום סברת המג"א הכא בקידוש שלא אסרו מטעם שהוא זמן איסור, ע"ש שנשאר בצ"ע, ולכאורה היה אפשר ליישב שיטת המג"א שאסור כסברא הנ"ל דאעפ"י שבמדין דרביתיה לא גזרו מ"מ באופן הנ"ל שיכול לטויל או לאכול דבר שפסור מסוכה כן גזרו, ולפי זה אפשר ליישב קושית הפמ"ג דדוקא בקידוש שיש ב' הטעמים הנ"ל דמשמעו במג"א אי"כ מותר, אך בסוכה שיש רק את הטעם הב' שהרי יכול לאכול בסוכה או דבר שלא מחוייב בסוכה, אי"כ בזה כן גזרו ומיישב המג"א כמחצית השקל ומשנ"ב, ולפי זה לענינו ג"כ יאסר, וצ"ע, ועיין עוד מג"א סי' ק"ו סק"ג דשרי להאכיל לקטן לפני תפלה וכמו בסי' רס"ט והיינו דין קידוש הנ"ל, ולהנ"ל אתי שפיר דהוא ג"כ נידון שלא יאכל עכשיו, ולכן דמי בקידוש ולא לסוכה, ודו"ק, ועיין עוד יישוב אחר לקמן להנ"ל.

אלא שבבלאו הכי יל"ע במשכ"י תלפות זאת אי הוי מצוה או איסור דהרי סוכה הוא מצוה לאכול וזהו האוסרו לאכול חוץ לסוכה, ובכ"ז חזינו מהמג"א הנ"ל דשייך בזה איסורי ספיה [ומקידוש אין להוכיח שדן שם המג"א מדין ספיה, דהתם בפשטות יתכן דהוא איסור ואכז"מ] וידוע להוכיח מהמתנת חינוך דס"ל דאכילה חוץ לסוכה הוא איסור ולא רק מצוה, ומהאי טעמא במצוה הבאה בעביירה הוא אינו מקיים מצוה ובכ"ז לא עובר איסור, והגרש"ש חלק עליו וכן הפשטות דכל האיסור הוא בשל ביטול העשה, ולכאורה מהמג"א כאן מוכח דהוא איסור מדשייך בזר איסור ספיה אמנם דהאי לכאורה שאין שייך לומר שהוא גדר איסור עשה לאכול חוץ לסוכה דהרי מבואר בסוכה כ"ה ע"א דעוסק במצוה פסור ממצות סוכה ומהאי טעמא שלוחי מצוה פטורים, והא דהאי דעוסק במצוה לא פסור ממצות עשה ואסור לכהן גדול העוסק במצוה לישא אשה שאינה בתולה, ולכאורה גדר האיסור חינוך הוא דהוי איסור בכך שאינו עושה את העשה, ואין זה תלוי בקיום המצוה שבה, [דבכלל העשה הוא לקיימו, ואם לא מקיים הוא עובר בכך שלא מקיים, וס"ל דגם ללא קיום המצוה והריצוי (כמו מצוה הבאה בעביירה) מ"מ אינו עובר, אך הכל הוא משום שאינו מקיים] ודו"ק היטב. [והיה אפשר לומר דהאיסור תלוי במצוה וכל שפסור מהמצוה מדיון עוסק במצוה אין איסור, אך מהיכי תיתי כן, ולגדר הנ"ל, עשה שפיר]. ולעניינו משכ"י המג"א לאסור ספיה לכאורה מבואר שהוא נאמר על בביטול עשה באופן של עשייה, ולא רק באיסורים, ויל"ע לפי זה גם בטילת לא מצויצת לקטן דבפשיטות לא שייך בזה איסור

ספיה, דהוא מצוה אלא שלמג"א הנ"ל יאסר, אמנם א"נ כהגדרה הנ"ל במנחת חינוך א"כ יתכן בדציצית עדיף טפי, וגם המג"א מודה שאין בור איסור ספיה, וצ"ע בעינים רחבים אלו ואין כאן מקומם, אלא דלענינו לנט"י לקטן להצד שהוא מצוה א"כ הוא תלוי בהנ"ל אם שייך בזה. ספיה אך מצד האיסור שישנו בלאורה א"כ יאסר, וגם זה לא נהגו, ואולי כן סמכין אמש"כ המג"א דבמדיי דאכילה לא אסרו, ואף שקשה על זה מסוכה ולפי מש"כ ליישב א"כ כאן דמי לסוכה, מ"מ יתכן שהתירוץ באו"א דדוקא בקידוש דהוא איסור דרבנן (האכילה לפני הקידוש) וממילא סמך המג"א על הרשב"א דשרי ספיה בדרבנן דאף דלא קיימא לן כוותיה, וכמש"כ המג"א שם וכנפסק בשו"ע סי שמי"ג, מ"מ צריך לזה את סברתו הנ"ל, אך בסוכה דהוא דאורייתא אסור, ולפי זה מיושב גם מסי ק"ו הנ"ל, ולפי זה בנט"י אין איסור ספיה גם אם הוא איסור, ודו"ק. וכן יתכן דגם האיסור הוא רק במי ששייך בו המצוה דנט"י ועליו אסור אך לא במי שלא שייך בהמצוה, ובסוכה דחזוין לא כן הדתם הוא דאורייתא, ובדרבנן יתכן כנ"ל]. ויש לציין שבמשנ"ב שם מבאר דלהניח לפניו שיאכל אין זה גדר של ספיה, ע"ש.

עוסק במצוה לענין פטור מנטילת ידים

י. וכן יל"ע עוד לענין עוסק במצוה פטור מן המצוה, אי פטור מנט"י בדפשיטות הוא תלוי בהנ"ל דמצד המצוה הרי פטור, אמנם א"נ דאיכא [עכ"פ גם] איסור הרי לא נאמר על זה פטור עוסק מן המצוה ובאמת שהוא המחלוקת הנ"ל באות ח' לענין אונן שהמשנ"ב בסי תרג" בשעה"צ ס"ק מ"ח מדדד לפטור (ועיין עוד הערה 3) וברכ"י מצדד לחיוב וסתם כמותו המשנ"ב גופיה בסי ע"א סק"ד וכנראה שזהו עיקר ההלכה. וברע"א ביו"ד ריש סי שמי"א הביא כן מספר מציא מאש שיטלו משום האיסור ע"ש, וכן בשו"ת מנחת שלמה חלק א סי י"ח שנקט כן מהפוסקים ביו"ד דאונן נוטל דיו, ומהטעם הנ"ל. וגם שם הפטור באונן הוא מצד עוסק במצוה וכו' וכמש"כ בממ"ק עיין רש"י בברכות ריש פרק מי שמתו, ורמב"ם מהלכות ק"ש פרק ד' הלכה ג' וגם בשעה"צ הנ"ל שם, א"כ הוא תלוי בהנ"ל. [ונפק"מ לפי מש"כ לעיל שיתכן דבזה יועיל לכתחילה מפה או מותרה דיו א"נ דהתם מה דלא מהני הוא רק מצד המצוה, אמנם במפה הרי ללא שעת הדחק הוא גם איסור כמש"כ שם דרבנן גזרו שמא יגע, ובאופן של שעת הדחק יש לפלפל כנ"ל, ועיין].

אם נטיבולו במשקה ראוי ליטול דיו, ולא לנגב הפרי

יד. וכן יל"ע באוכל נטיבולו במשקה אם צריך ליטול דיו, ולא לנגב הפרי, דא"נ דהוא רק איסור, א"כ יכול לנגב, אך א"נ דהוא מצוה א"כ לנאורה יתכן דצריך להביא עצמו לחיוב כיון שעל די שלא ינגב יטול דיו ויקיים מצוה, א"כ דמי קצת לחיוב ללבוש ציצית כדי להתחייב בד כנפות וכמש"כ בביאור"ל סי קכ"ח סעי' א ד"ה או לענין שצריך לחייב עצמו בתנאים המחייבים לברכת כהנים (וע"ש במה שכתבתי שם), וממילא כשהאוכל מזומן לפניו ומטובל במשקה א"כ לנאורה צריך לכתחילה ליטול דיו, ולא לנגב הפרי, ובפת לא משכחת ליה כהאי גוונא. אך נטיבולו במשקה יל"ע כנ"ל, ובאמת גם א"נ דהוא איסור ולא מצוה מ"מ ברור שעושה תקנת חכמים בנטול דיו ויש על זה שכת' וממנ"פ ראוי לירא שמים ליטול דיו לא לנגב אך להגדר מצוה הוא מצווה על זה וכהנ"ל. אמנם לפי מה שכתבתי לעיל אות י' דיתכן דנטיבולו במשקה הוא גדר איסור ולא מצוה א"כ ממנ"פ הכא אין מצוה, ודו"ק.

אם קטן עושה שיורי טהרה

טו. ומעיין הענין הנ"ל יש לעיין לענין קטן שנטל דיו או עושה שיירי טהרה לענין שלא צריך רביעית אח"כ ככלי או בנטילה עיין סוף סי ק"ס בפרטי הדברים שבוה, דפשוט שאם נשפך שלא בתורת נטילת אין שיירי טהרה וכמש"כ בביאור"ל סי קס"ב סעי' ב ד"ה קצת [וגם לשו"ע שם נטילה ראשונה חשיבא כחלק מהנטילה ע"ש בביאור"ל] וא"כ יל"ע אם נטילת קטן חשיבא שפיהא או נטילה לענין גדול, ויל"ע לב' הגדדים הנ"ל דבקטן שהגיע לחינוך לנאורה כיון שבדרבנן מחייב א"כ הוי נטילה, והוי שיירי טהרה, אלא שבה יתכן דלשטות דחינוה הוא מצוה על האב, ואין כאן מצוה באמת לבן, ולכן לא מוציא יד"ח אף דדרבנן כן מוציא [עיין ברכות י"ח ע"ב ורש"י תוס' שם]. א"כ יתכן דלא הוי נטילה, וכן יתכן לאידך גיסא דכיון דהוא משום סרך תרומה ובעיקר התקנה דטומאת ידים הוא שכן ושפיר מחיל טהרה על דיו אזו גם קטן שלא הגיע לחינוך הרי אף שאין כאן מצוה מ"מ טהרה יש כאן דבלא שהיום בלאו הכי אין טהרה ורק קיום הדיו של סרך תרומה או מצוה להנ"ל א"כ יתכן דבלא הגיע לחינוך לא הוי שיירי טהרה ואפילו הגיע לחינוך, וכן לדברי הגר"ח שציינתי לעיל (אות ח') ג"כ יל"ע דידים נטולות איכא גם בקטן, ויל"ע כנ"ל.

- [אגב ורחוץ יש להעיר דהרי קי"ל דשחיטה בעוף סא בסי א ולכתחילה צריך לשחוט בן סימנים (חולין כ"ז ע"א), ונחלקו בראשונים אי משום חשש שחטו סגי כדון, או מדינא דאורייתא, ואי נימא דאינו מצוה אלא קד מתי, א"כ מה שייך בזה לכתחילה ודבעיד כיון דדיעבד הוא מותר בלאו הכי. וכע"ז הקשו תוס' לענין סבילה נדה סי' ע"ב ולנאורה לשטות אלו ע"כ שזה מצוה, ויל"ע בזה].
- ועיין ראייתו ב"ד אברהם" בגליון השו"ע יור' סי א' שהקשה סתירה מהכס"מ הנ"ל ששחיטה זה מצוה לכס"מ הנ"ל שהוא רשות אמנם להנ"ל מה מיושב לענין שחיטה, כמו נטילה.
- דלנאורה צ"ע להבנת הארוחות חיים דא"כ מאי אלימותא דמים אחרונים חובה, הרי מה דמקדימם הוא משום נתיחייב דמי שנהלוקו הרדב"ד והחכם צבי באחד שחבשו בבית הסוהר ושחרורו ליום אחד דלרדב"ד (ר"ב סי י"ג) אי עמד ולא יזכה ליום שיש בו קריאת התורה ודכונה ופסק כן במשנ"ב סי צ ס"ק כ"ח ואילו החכם צבי פליג על זה (והובא בבאר היטב שם ס"ק י"א) דעדיף לכתוב למצוה הכאה הויצר געילת ופסק כן הח"א (כלל סי"ח), וא"כ ממנ"פ אי ס"ל דאזלינן בתר החיוב שחל עליו איכ מאי מעליותא דמים אחרונים חובה, ואי אזיל בתר המצוה היתור גדולה, א"כ למח' לו טעמא דנתתיא, וכעת ראייתי בדרישה שדן בהנ"ל ומשמי' שלארוחות חיים באמת ניהם שוים, וזהו גופא מה שאמרו חובה, והוא לענין שבמכה הנ"ל שיתחיל לאכול וכו' הוא חובה, ומטעם שכבר נתיחייב בהם, וצ"ע. וכעת ראייתי בארוחות חיים שכביאר דבריו כדרישה, והיינו דהוא חובה מחמת זה שאכל, משא"כ לענין נט"י, דו"ק].
- שוב ראייתי בגליון מס' 26 שיעצ נדון בהנ"ל הגאון ר' מרדכי קרליבך, והביא מהגר"ז ענין הנ"ל דאיכא איסור ומצוה ע"ש ועיין ג"כ לדברי הבר"י הנ"ל, והביא מהביטוי יעקב והפ"ת שפטר, יע"ש בדבריו הנפלאים, ומש"כ שם בטעם שם ובתריס, יתכן גם באר"א דהא גופיה שצריך לבקר על המצוות הוא גופא מצוה, ואונן טור מזה, ואמנם לא תלוי הוא המצוה היא חלה מהרבה (ועיין תוס' הרא"ש בברכות ט"ו ע"א ד"ה אבל דא"ל ברכה דאורייתא, היא מעכבת המצוה, וכן מפורסם ידוע להוכיח מידוי מעשר שמותרה על שלא הפריש ללא ברכה, ולש"י ע"ה ועוד הוא ברכת המצוות, ומכוח שהוא חלק מהמצוה), ולפי זה כשאונן מקיים, ממילא כן יברך, ונחלק' מ"מ בטעם אונן שטובל כדי לאכול בקודשים אי מברך, ודו"ק. ושוב הראינו דלשמי' יוסף ובחס' יט ע"ב הובא שם מהגר"מ דהביא שיטה דמהאי טעמא הנ"ל אונן לא מברך על הקדושה, והגר"מ פליג וס"ל כדצ ב' הנ"ל דאונן מברך ברכת המצוות. והגר"י אדילשטיין שם דן בדבריו והביא ג"כ מספר מוצל מאש שכתב ג"כ כהר"י, לענין הנידון הנ"ל, ע"ש.
- ועיין חזו"א סי' כ"ג ס"ק י"ג שכתב על דברי המשנ"ב "וכנת המשנ"ב דאם נטל במים מסופקים צריך לחזור לליטול כדין שדיל"מ דספיקו להחמיר וכו'". והשיג על זה ע"ש, וצ"ע. דהמשנ"ב איירי להדיא לענין לא ליטול לכתחילה, ואם נטל הוא רק דעת הראב"ד. וכנראה שהחזו"א הבין שכונתו שגם לראב"ד הוא מטעם זה, עיין היטב בלשון השעה"צ, ואי"מ והקשה כח"א אמאי לענין נטילה לחצאין לא החמיר משנ"ב מהאי טעמא דהכא והלכ"ל י"א דהתם אחר שנטל כבר חצי הוא כדעבד, ובהו הוי מקלינן, וכן יתכן דכל ספיקא דדינא שהנידון הוא במחלוקת כבר לקוה לא חשיב לכתחילה לענין זה, ויל"ע בזה. ועיין עוד מש"כ בזה בהערות [ועיין בזה בספר שלמי יוסף ביצה סי' כ].
- ועיין שם בקהילות יעקב שכתב לחלק בין היכא דהדשיל"מ הוא על ידי דבר אחר שמותר כמו זמן המחר לענין אכילה הביצה ושהאל על תרומה וכארי גוונא. להיכא שהדשיל"מ הוא על ידי הנידון גופא שלמי יתירנו, דבהא אין זה דשיל"מ, [וגם מש"כ משופר וולוב ג"כ אתי שפיר, לפי זה, ודו"ק]. ולנאורה הכא שונים על המים דא' אמאי הוי דשיל"מ שצריך הרי חלות על המים שהם עיקר הנידון, וממילא לא הוי ודשיל"מ אמנם להנ"ל י"ל דכיון דהוא איסור, א"כ הנידון הוא לא [רק] על המים, אלא [גם] על האכילה אם מותר לאכול על ידי נטילה זו שמספק, וא"כ לגבי האכילה הוי שפיר דשיל"מ בכך שיכול ליטול במים אחרים המזומנים, ודו"ק היטב.
- (וכעת ראייתי כן גם בחזו"א כאן סי' כ"ה אות ח' דבמותה דיו אין לו קיום מצוה דרבנן וכו' אלא שרשאי לאכול בלא כוונ' על נט"י, [ועיין ולפיקי אונן מברך על נט"י], והוא במש"כ).
- וכפי ידועש בסוכה שם הקשה אמאי נקטו דין זה ושלחו מצוה דוקא בסוכה, ותיזי' דהר"א דפטור זה הוא רק בשב' ואל תעשה, אך סוכה איכא נמי איסורא בקום ועשה כשאוכל ושותה חוץ לסוכה ע"כ, ודייק מזה דח"א דס"ל דהוא איסור, אמנם הא דואי דלא קפ"ל מתני' דבאיסורי עשה איכא פטור דעוסק במצוה, וכנ"ל, אלא גם בה פטורו משום שהביעה היא בכך שאינו מקיים את העשה, אלא דכיון שעובד בקום ועשה, בזה הוא אמינא שאין פטור, ודו"ק.
- והע"א במג"א סי' תע"א דמותר להאכיל מצה לקטן בערב פסח דבביטול מצות עשה אין איסור ספיה, [והמתנית השקל הקשה עליו מקידוש שלא כתב, כן ומבאר דלמתנית השקל איסור אכילה לפני קידוש הוא ביטול מצות עשה, אך כמדהמה שאין זה מוסכם, ולפי זה אתי שפיר המג"א וכלשון השו"ע ועוד שהוא

איסור, ואכ"מ. והמתנית השקל גופיה תיזי' דהוא איסור התלוי בזמן ולכן מותר] וא"כ ע"כ דבסוכה דאסר המג"א אין זה רק ביטול מצות עשה, ואף דיש לחלק בין האיסורים, מ"מ במג"א משמע דנקט זה לכלל שאין ספיה בביטול עשה, וא"כ בסוכה צריך לומר כנ"ל, ודו"ק.

הרב ניסים שרנבאי

נוול "אליבא דהלכתא" - נוה יעקב

ביורו גזירת חז"ל בדין נטילת ידים ויבוארו כו"כ הלכתא דפליג החזו"א עם המשנ"ב ושאר אחרונים

ביאור ענין טומאת מי הנטילה

א. מים המונחים בכלי אם נגע בהם אדם לא נטמאו המים וכשרים לנט"י, אמנם אם נטל בהם ידיו ונפלו אל כלי נטמאו ונפסלו לנט"י. שנית, (סי ק"ס סעי' י"א ברמ"א, ועריך לומר דאיירי אפילו בפחות מרביעית מים ע"ש).

למדנו דטומאת המים אינה דין העברת טומאת הידים אל המים, אלא גזירה משום סרך תרומה להרגיל הכהנים ליטול ידיהם קודם אכילת פת, דבזמן שנהוג טומאה וטהרה ואכלו הכהנים תרומה היו צריכים ליטול ידיהם מדברי סופרים כדי שלא יטמאו בנגיעתן, ולהרגילן גזרו ג"כ על כל איש ישראל כמבואר כל זה במשנ"ב ריש סי קנ"ח, והיינו דסרך תרומה אינו דין טומאה הקיים בידם, דאין שייך כלל לאיש ישראל, וגם היודע שידיו נקיות ואינו יודע להם שום טומאה צריך ליטול דיו, אלא עשו רבנן דיו טמאות קודם אכילת פת להצריכו נט"י להרגיל הכהנים, ולפי זה כל גזירותן אינה אלא בנט"י לאכילת פת (ושא"ל דבעי נט"י דכבר נטיבולו במשקה) ואחר שנטלן ובקש טהרה, נטמאו המים מחמת טומאת הידים דסרך תרומה, וע"כ הנוגע במים שבכלי אינו ענין לטמאן.

ב' דרכים בביאור גזירת חז"ל טומאה על הידים

ב. הא דגזרו חז"ל נט"י משום סרך תרומה יתכן בב' אנפי, הא דגזרו טומאה על הידים בבא לאכול פת ושא"ד השייכים בתרומה להרגיל הכהנים ליטול ידיהם לתרומה, ואחר גזירתן שיטמאו הידים בעינן נט"י וממילא נטמאין המים מן הידים בשעת נטילה דזקא וכמש"י, והב' דגזרו נט"י גרידא, ואחר דבעינן נט"י להרגיל הכהנים, מים אלו הבאין לטהר ידים ונפעל בהן פעולת טהרת ידים שייך בהם קבלת טומאה הקיים בידם וממילא נטמאין מידי אדם הנוטלן, [והיינו דלדרך א' לא הטומאה הכללית הקיימת בידם סיבת טומאת המים, וזה טעם דלא יטמאו ידים מים שבכלי, אלא טומאה המתחדשת מגזירת חז"ל להרגיל הכהנים שיטלו ידיהם היא סיבת טומאת הידים, וזה אין שייך אלא היכא דשייך סברת הרגלן כנט"י לפת, ולדרך ב' הטומאה הכללית אינה נטמא מים שבכלי, מ"מ אחר שנפעל במים פעולת טהרה מכח גזירת חז"ל להרגיל הכהנים היותנו פועלים טהרה היא סיבה לעורר הטומאה הכללית המונחת בידם לטמאות המים].

ביאור פלוגתת האחרונים אי מהני נטילת יד אחת בדליכא למיחש לגניעה

ג. ויתכן דב' אופנים שנתבארו ביסוד גזירת חז"ל ענין נט"י לפת, הוא פלוגתא אחרונים ז"ל, דמ"א וכו"נ במשנ"ב נקטו כדרך הא', וחזו"א נקט כדרך הב', ונולדו מזה כו"כ מחלוקות. סי קנ"ח סק"ד במשנ"ב כתב דאם נטל ידו אחת ואוכל בה אסור שמא יגע בשניה, והקשה חזו"א סי' כ"ג ס"ק י"ג דאין זה טעם אלא דאסור לו לאכול כיון שהשניה אינה נטולה מדין אוכל מחמת מאכיל דק"ל דצריך נטילה כדאיתא לקמן סי' קס"ג סעי' ב, ומבואר בחולין ק"ז ע"ב דאפילו במקום דליכא למיחש לגניעה אלא נדך הוא עיקר תקנת נט"י על האוכל אע"פ שאינו נוגע, וצריך ליטול ב' ידיו ואם נטל אחת אסור לו לאכול מחמת הגניעה עכ"ז, ולדרך א' שכתב דגזירות חז"ל ב' ידיו נטול ב' לטהרן וע"כ, וזה הניטלת נטמאת מטמאה שנתחדשה בגזירת חז"ל והנטילה מטהרת זמן הטומאה, והיד השניה אה"נ שגם עליה גזר טומאה מ"מ אם לא נטלה והיא בטומאתה אין מעכב האכילה לדעה זו דעיקר התקנה היא על עצם הנטילה, אלא על הטומאה כדי שיגזר ממנה נטילה להרגיל הכהנים, ואחר שנטהרה ידו אחת יכול לאכול ממנה אלאוה ע"כ, וזהו טעמא ידא בשניה, ולפי זה דמיא דליכא למיחש שו"י, והא דגמי חולין נכתבאר דבעי נטילה אפילו היכא דליכא למיחש ל"ל דאיירי דזקא בב' ידיו לא ניטלו ומשום דעיקר גזירת חז"ל לטמאות הידים כי היכי דליטלו, ומבטל הנטילה לגמרי עקר תקנתן, ומ"מ בנטל יד אחת העמיד יד אחת לתקנתו לטהרה מגזירת טומאתו, ומ"מ חיישינן לגניעה בידי השניה, וחזו"א הבין כדרך הב' וע"כ פשיטא ליה דבעי נטילת ב' ידיו דתקנתן על עצם הנטילה ולא על הטומאה כמש"נ.

ביאור פלוגתת אחרונים מתיי צריך ליהצר בהגבהת ידיו

ד. סי' קס"ב במשנ"ב אות ג' כתב צריך להגביה ידיו תכף אחר מים שניים עד הניגוב, דשמא יצאו מים ראשונים חוץ לפרק והם טמאים מכבר, שקבלו טומאה על ידי הידים, ואחר מים שניים ירדו למטה ויטמאו את הידים, וכתב בשעה"צ אות ח' דבעת נתינת מים שניים גופא אין צריך להגביה דאפילו אם ירדו מים ראשונים מתחילה חוץ לפרק ועתה יחזרו אל תוך הפרק יטהרנה השניים עכ"ז. וכתב על זה חזו"א סי' כ"ד ס"ק י"ח דתמה מאד דאם יחזרו מים ראשונים מחוץ לפרק לתוך הפרק כבר נטמאו את היד ובטלה נטילה ראשונה, דדוקא מים שבאו על היד מדון נטילה אין מטמאין את היד, אבל מים שבאו שלא מדרך נטילה, אפילו מים טהורין שנטפו על היד מיטמאין ומטמאין את היד ועריך ניגוב ונטילה ראשונים מחדש ע"כ.

ולדרך הא' דענין הנטילה לטהר הידים מהטומאה המחודשת שגזרו חז"ל עליהם טומאה, א"כ בנטלם ראשונה ידיו טהרו, ומ"מ המים עדיין טמאין וממילא לא חשיב הושלם טהרת הידים עד שיטלם שנית לטהר המים וממילא תושלם טהרת הידים, וע"כ בהנטלן ראשונה ויצאו מהמים המטהרין שנטמאו מחמת הידים אל הפרק, וישבו ויחזרו אל היד אין בכחן לפעול טומאת היד יותר מפעולת חביריהן שלא יצאו חוץ דאלו טמאים כאלו ולא ניתוסף בהם טומאה ביציאתן חוץ, ואחר שלא הושלמה פעולת טהרת היד, השניים החוזרים לא ביטלו הנטילה הראשונה, ובהנטלן שנית שבו וטהרו הידים. אמנם ביציאת מים ראשונים חוץ לפרק, ובהנטל שניים דכבר נשלמה טהרת הידים, אם יחזרו מהראשונים היוצאים אל היד ודאי יטמאו היד, דאחר שנטמאו מגזירתן בכחן לטמאות הטהור, ורק בלא הושלמה טהרתן ע"כ סברת גזירתן דאין הם מטמאין מה שלא יטמאו חביריהן.

אבל לדרך הב' דענין הנטילה לעורר הטומאה לטמאות המים וליטלם שנית לטהרן, ע"כ כל שבאו ליד מי נטילה ראויין לעורר הטומאה שבידים לטמאות, וא"כ ביציאת מים ראשונים חוץ היד אף שלא נשלמה טהרת המים מ"מ בחזרתן אל היד שבו לעורר הטומאה לטמאות וממילא נטמאין ומטמאין היד וכן פשיטא ליה לחזו"א וזהו שתמה דודאי בעינן הגבחה היד כבר ממים ראשונים.

ביאור פלוגתתן אי מי הסרת לכלוך מצריך ניגוב

ה. בביאו"ל ד"ה הנוטל כתב דמשמע דאין צריך ניגוב ביתיים (ואחר ששפך קצת מהרביעית להסיר לכלוך) ובודאי כ"ה לדעת השו"ע דזה מכלל הנטילה גופא, אלא אף למש"כ דזהו הכנה לנטילה ג"כ נראה דלא יטמאו המים ע"י זו הנטילה דיעסרך בשביל זה לנגבן דדמי לנוגע במים קודם נטילה דלא נפסלו (סי' ק"ס) ובחזו"א או"ח סי' כ"ד ס"ק כ' ל' כתב דלא נראה כן אלא זה זומה לנטל מקצת היד דקיי"ל דאין מוסיפין על הראשונים ועריך ניגוב, והא דנגע במים כשרים לנטילה היא משום דלדלין על המימות טמאות ואפילו הכי אנו צריכין נט"י לחולין, ולפיקי לא שייך למפסל משום טומאה אלא בשעת נטילה ובמעשה הנטילה וכדון סרך תרומה, אבל לא בטומאה קדומה, ולפיקי נגע במים כשרים לנטילה, אבל נגע במי נטילה אחר נטילה צריך ניגוב ונטילה וכן נראה עיקר לדינא דלעולם צריך ניגוב וכו' עכ"ז.

ולדרך הא' שכתב דענין הנטילה מחמת גזירה מחודשת לטמאות הידים, א"כ כל שאינו שייך לנטילה גופא ודאי לא שייך לדון ביה טומאה, ומש"כ בביאור"ל דיותר פשיטא ליה לדעת השו"ע דהוי מכלל הנטילה היינו דאז הוי כמים ראשונים דהגם שנטמאים אין מטמאין היד, והכא אי אפשר לומר כן דהא דאין מטמאין היד אף שנטמאין דסוף סוף

פעלו טהרת היד ובהתחדש בהו לטהר היד ודאי לא יטמאוה. אבל במסיר לכלוך דודאי לא מטהרין אמאי לא יטמאו, וזהו דקשיא לחזו"א והיינו לפי דרכו דהבין כדרך הב' דסוף סוף הוי מי נטילה ומעורר טומאת היד וכל שלא פועל טהרה נטמא ומטמא, אבל לדרך הא' דהטומאה היא מחודשת מגזירת חז"ל א"כ תתחדש טומאתה בהנטל מים המטהרין דזקא, ואף שמים אזלו מכלל מי הנטילה מ"מ אחר שלא פועלין טהרת היד לא העמיזו הידים לחידוש גזירת חז"ל להיותן טמאין לטמאות מי נטילתן, דודאי אי אפשר לצמצם למימר דבעי ליטול דכבר נטמאו ויטמאו בכל מה שיגע ואף במים המונחים בכלי שאין נדעתו ליטול בהם הידים, ועל כרחך ענין גזירת חז"ל לטמאות הידים באין כאחד עם פעולת טהרתן והוא דזקא בהנטלן במים המטהרין (משא"כ לדרך הב' דגזירתן עצם הנטילה א"כ כל מים שהם מי נטילה אף שאינם מטהרין או שכבר פעלו טהרה וטהורין הן מ"מ ראויין לעורר הטומאה ליטמאות ולטמאות).

ביאור פלוגתתן בנמצא צרור וקיסם אחר מים ראשונים אי בעינן ניגוב

ו. סי' קס"ב משנ"ב אות ס"ב כתב על דעת השו"ע דכשופך ראשונים צריך ליהצר שלא ישאר על ידיו צרור או קיסם וכו' וכתב דאם נמצא אחר הנטילה של שניים ידיו טמאות וצריך לנגבן ולחזור וליטול, אך אם הסיר הצרור אחר מים הראשונים ושפך אד"כ השניים (או שבהדחת שניים הוסר הצרור) יל"ע דבבר דאולי מהני, הנה המשנ"ב וביאורי הגר"מ בנעט על המרדכי נסתפקו בזה, ע"כ וחזו"א תמה על המשנ"ב דלנאורה הדברים סותרים זה את זה ונראה דאין כוונתו רק על דין נמצא צרור או קיסם אחר ראשונים דמספק"ל למשנ"ב, לדין נמצא אחר שניים דפשיטא ליה, דלנאורה ק' מ"ש, אלא ממה דפשיטא ליה למשנ"ב דלא בעי הגבחה ידיו אחר מים ראשונים רק אחר מים שניים, משמע דפשיטא ליה דאין המים שבים לטמא היד, ובדין צרור וקיסם שאחר ראשונים מספק"ל אי בעי ניגוב והיינו צד חומרא, וזה שסיים חזו"א ואחרי שהמשנ"ב לא הקיל בנמצא קיסם (והיינו דמספק"ל בנמצא אחר מים ראשונים) כמו כן לא מצינו להקל בהשפיל ידיו אחר מים ראשונים כו', עכ"ז.

וכבר נכתבאר לעיל אות ד' דין המשנ"ב דלא הצריך הגבחה ידים אלא אחר מים שניים, ולמתבאר דאפילו היכא שכבר נטהרו הידים ממים ראשונים כיון דלא הושלמה טהרתן דבעינן מים שניים לטהר המים, וכיון שאין נטמאים אלא מגזירת חז"ל שחשונים לטמאות הידים, לטמאות המים, כי היכי דליטלום להרגיל הכהנים כדרך הא', ממילא בחזרת מים מהפרק על היד כיון דאף חביריהם הטמאים כמותן לא שבים לטמאות היד אף מים אלו החוזרים לא יטמאו (ואפשר בנ"א קצת דכיון דטומאת המים מחידוש גזירת חז"ל ועל כרחך כך בהיות המים מי נטילה לטהר, יטמאו אף הם דרק אז גזרו שיטמאו הידים כי היכי דלטהרום, ממילא כ"ז שלא הושלמה טהרתן י"ל דאין עדיין בגזירתן לטמאות כל כך עד שיחזרו ויטמאו אלא רק להצריך טהרה בנטילת שניים, ורק במזר טהרת הידים הוי מי נטילה הראויים לחזור ולטמאות הידים דכיון דהושלמה טהרתן ודאי קיימינן בגזרת חז"ל וממילא מים ראשונים שימאין קודם הטומאה שנטמאו בהיותן על היד בכחה נעשיו לטמאות ביד) ורק לדרך ב' שהנטילה מעורבת טומאה ישנה א"כ כל מי נטילה ראויין לעורר טומאה זו וממילא אף חזרת מים ראשונים מהפרק ליד קודם נטילת שניים ראויין לשוב ולעורר הטומאה ליטמאות ולטמאות ואחר שלא הן מטהרין ממילא שבים ומטמאים היד.

ולפי זה אם נמצא צרור או קיסם אחר נטילת ראשונים לדרך הב' דכל שלא הושלמה טהרת הידים מים טמאים היוצאין חוץ לא שבים לטמא היד א"כ כל שכן הכא דאפילו פעולת טהרת הידים לא פעלו אחר שלא הגיעו מים לכל היד ז"ל דודאי השניים יטהרו היד, ומ"מ הא מספק"ל למשנ"ב, ויתכן דנידון צרור וקיסם אחר שגורם שלא יטהרו מים ראשונים וז"ל דאין צריך לנגבן השניים ויטמאו מים נטילה כ"ז שלא נטלה כ"ז גרמו סיבת טהרת חז"ל לחדש טומאה כי היכי דליטמאו המים וכיון דלא הוו מים המטהרים חזרו וטמאו את היד, וע"כ לא יתנו מים שניים לטהרן על היד ואדברא יטמאו הם מחמת טומאת המים והידים, ומ"מ דין זה אינו ברור דכיון דער"פ לא נגמרה טהרת הידים וכל שהוא מחידוש גזירות, ויחזו"א ממילא מים ראשונים שימאין קודם הטומאה שנטמאו המים עם טהרת הידים, והספק הוא האם בהשלם הטהרה בנטילת שניים לא יגרע טהרתו מחמת שנחסר טהרת הראשונים בצרור וקיסם ויש כאן צד קולא גדול למשנ"ב דמים שניים הכא יספיקו לטהר אף שלא טהרו הראשונים הידים כלל, והיינו כיון דאיכא למימר דלא נטמאו המים ומ"מ החלו בפעולת טהרת הידים יספיקו השניים לגמור וע"כ הם ספק, ולחזו"א דבפשטות דרק בדרך הב' דהמים מעוררים טומאה ישנה ודאי פשיטא ליה דצרור וקיסם אחר ראשונים יצריך ניגוב דסוף סוף הוי מי נטילה ועוררו הטומאה ליטמאות ולטמאות היד, וכל שלא ינוגבו יטמאו כל מים שיבואו עליהם ופשוט.

ביאור פלוגתתן בנוגע בברוא לחה קודם נטילה אי בעינן ניגוב

ז. סי' קס"ב סק"י במג"א כתב דאם נגע ביד טמאה על יד א' שנטל שניים אין צריך לנגב רק נוטל שלשישם, וכמו כן הקל בברוא לחה, ותמה חזו"א סימן כ"ד אות כ' דאף שמצינו בגי' ששטתה ה"ש שנסתפק בדיו דאין מוסיפין על הראשונים ולבעי ניגוב, דלר"י מספקא אי בעי ניגוב היינו משום דבאו דרך נטילה, אבל אם באו שלא בדרך נטילה לעולם צריך ניגוב דכל המים שבאו על היד שלא בדרך נטילה אין מים שניים מטהרין אותן כמו בבאו מחוץ הפרק ומקיסם ומ"ל באו אחר נטילה ומ"ל באו קודם נטילה, דהלא אין ביותן פוסלת אלא מציאותן וכל שנמצאין מים שלא בדרך נטילה שטמא בשבאי מ מי הנטילה נטמא היד מהמים הטמאין שלא באו דרך נטילה ואין השניים מועילין לזה כלום, ולפי זה תמה חזו"א דה"ה בנגע במי שנטל שניים וכן בנגע בברוא לחה דהוא מים על היד, וכשיגעו אח"כ מי נטילה תעורר הטומאה הישנה לטמאות מים שעליה וע"כ המים שנמצאים על היד מאדם אחר או מברוא יטמאו הם ויטמאו היד והשניים לא העלשיים לא יועילו כלום.

ולמשנ"נ דאיכא דרכא אחריתא בביאור גזירת חז"ל והיינו דאין כאן התעוררות טומאה ישנה אלא חידוש גזירת חז"ל לטמאות הידים בנטילה לפת להצריכן טהרה, ובפעולת הנטילה לטהר נטמאו המים וטהרו הידים, ובהנטל שניים הושלמה טהרתן, ולפי זה יותר דמי לבמצא קיסם אחר מים ראשונים דמספק"ל למשנ"ב דילמא לא בעי ניגוב, וכמש"י והכא עדיף טפי דאין כאן חציצה כלל וי"ל דיתאחדו מים שעל היד עם מי הנטילה ותחל פעולת טהרת הידים במים ראשונים ותושלם במים שניים וכל שלא הושלמה טהרתן עדיין ליכא תלתות טומאה שנתחדשה בגזירת חכמים דכל דליכא טהרה ליכא סיבת

עוד שם בחזו"א ע"ה הב"י שכתב דהר"מ לא מצריך ניגוב בנטל מקצת יד כתב דצ"ע דאין כל הכרח בדעת הר"מ דהר"מ עיקר דינא קתני דלא מהני נטילה למקצת הנשאר, וכיון דצריך נטילה מחדש נמצאת דהראשונים לא באו לטהר כלום ושפיר י"ל דמטמאין את היד ואת המים הבאים ולא יועיל נטילה עד שינגבם, הנה אף בזה י"ל דהב"י הבין כדרך הא' וע"כ בהיות המים ראשונים לאו מי נטילה אין סיבת גזירת חז"ל לטמאות הידים, ובהנתן אח"כ מים על כל היד ונתאחדו עם מים הניטלים ויטהרו היד ויטמאו המים, אבל החזו"א ס"ל דעיקר תקנת חז"ל אנט"י לעורר טומאת הידים וממילא אם לא ינגבם בשעת נטילה שנית ויכבר מתעוררת טומאת הידים ויטמאו מים שעליה, ואחר שאינם מטהרים יטמאו היד וכל מים אחרים שיבואו עליהם וכמש"נ.

בסברת לא כלתה נטילה ביש טופח על מנת להטפית, צ"ע בדעת השו"ע אם הוא הדין בנתנגב מעט, בביאור פלוגתתן

ח. שו"ע סי' קס"ב סעי' ג' בנטל מקצת ידו ועדיין יש על המקצת טופח על מנת להטפוח אם חזר והוסיף מים ידו טהורה דל"ח מוסיף על הראשונים דכ"ז שיש במים להטפוח למק"א אמרינן דלא כלתה נטילה ראשונה ומגטרפין יחד דהוי כנטילה אחת, ובחזו"א סי' כ"ד ס"ק כ"ב כ"ב ד"לדינא כתב נראה דזקא לא נגבה כלום אלא אם נגבה מקצת אינו יכול להוסיף דאשתכח דהמים שבמקום שנגבג לא סיחרו כלום, וי"ל כבוונתו, ואם וי"ל דהמים הנוספים בעינן לטהר שאר מקומות שביד שלא הגיעו אליהם מים ראשונים ועדיין לא נטהרו, ובה

ג"כ יש לחוש לזה וצ"ע, ועכ"פ נראה מדסתם השו"ע משמע דס"ל לטורח היד בכ"ג אפילו ניגב או נתנגב במקצת כל שיש על היד טופח על מנת להטפית, והיינו דס"ל כדרך הב' דרק בהשלם טהרת היד בהנטל כולה אתינן לגזירת חז"ל לטמאות היד וע"כ אף כהאי גוונא שנגב מקצת ל"ב ניגוב, וטתור היד בהוספת שניים, ועוד יל"ע.

ביאור פלוגתתן אי יד טהורה שנגעה בחבירתה בעי ניגוב

ט. מג"א סק"י כתב בשם יש"ש דאם נטל שניים ונגע בחבירתה לא הפסיד ראשונים, והטעם דהא גם הראשונים טמאים ואפילו שניים מטהרים אותם, ה"נ יטהרו שלישיים את הטמאים, וכתב על זה חזו"א ס"ק כ"ג ד"ה שם דהדברים תמיהים מאד, דהדבר פשוט שאם נטל ראשונים ושניים וניגב והרי דיו טהורות, אם חזר ונגע במים ראשונים של חבירו נטמאו דיו וצריך ראשונים ושניים וה"נ בנגע בחברתה אחר שנטל שניים הרי המים נעשו ראשונים ומטמאים דיו עכשיו ומעילתו ראשונה ושניה קדם הטומאה ובטלית ועכשיו על דיו מים טמאים שלא באו דרך נטילה ואם שופך שלישיים עליהם הרי הוא כטובל ושרץ בידו שהמים הטמאים מטמאים גם הבאים, אלא דהאי דצריך ניגוב, וכבר פירשו כן אחרונים ו"ל דברי השו"ע בס"י ע"ל.

מיהו י"ל דחזו"א דס"ל דא"ל לחלק מים טמאים הבאים ליד גנובה שפשוט שמטמאין היד למים טהורים והיינו אחר נטילת שניים הבאים ליד טמאה דאף בזה פשיטא ליה דנטמאו מיד הטמאה ונעשים ראשונים וחוזרים ומטמאים היד הראשונה, וכ"ז לפי דרכו דענין נט"י לעורר הטומאה הישנה וכל שהיא מי נטילה מעורר טומאה וה"נ הכא מים שניים טהורים, מי נטילה הם, עכשיו ומעילתו ראשונה וישנה קדם ונטמאים ובטלית דיו אחר שאינם מטהרים, אמנם לדרך האחרת שגזרו חז"ל טומאה וביטוייה רק בהנטל דיו כדת, אחר שנפעל טהרה נטמאים המים מכח גזירתו, ולפי זה מים טהורים הנוגעים ביד אחרת טמאה אינם נטמאים ולא מטמאים דלאו לטהרה אתו, וז"ש יש"ש הטעם דגם הראשונים טמאים וככ"ז שניים מטהרים אותם ה"נ יטהרו שלישיים את הטמאים והיינו דאין כאן נידון טומאה לדידם כלל, בהיות לאו מי נטילה ורק טומאת המים יש כאן וכשם שמים ראשונים טמאים נטהרים בנטילת שניים, ה"נ בנגע בחבירתה אף דטהורים הם ולא ראויים לטומאה ומדינא לכאורה אין צריך אפילו נטילת שניים עליהם כלל מ"מ י"ל דכיון דתקנת חז"ל להרגיל ההנהגה וכשם דלתרומה באם נגעה יד טהורה שעליה מי נטילה בחבירתה יטמאו המים ה"נ הכא יש להרחיק ואחר שאינו טומאה אמיתית דעכ"פ לא גזרו כאן טומאה נידון רק כמים הצריכים עדיין טהרה ועוד יל"ע.

י. המשנ"ב הביא היש"ש לענין נגיעת יד טהורה בחבירתה שניטלה מים ראשונים דמים טמאים שעליה לא מצריכים ניגוב ומיהו שניים (סי קס"ב ס"ק מ"ח), וביש"ש בפנים חולין ק"ז סי' ל"ג לא הוזכר זה, אלא נגיעת יד שניטלה ראשונים בחבירתה שניטלה ראשונים שיכול לשפשפם זה בזה שררי הידים נטהרו, אלא שהמים טמאים נתערבו ובוזה אין חשש וכן כתב הטור סי' קס"ה בענין היוצא מבית הכסא ורק למצוא מן המובחר ישפשף אחר שנטהרו לגמרי, וי"לע אם הא דאיידי היש"ש בנגיעת יד בחבירתה כשתל שניהם מים ראשונים בלבד והיינו דאין מים ראשונים מטמאין יד שעליה מים ראשונים, אם דמי לנידון המשנ"ב ידי שעליה מים ראשונים הנוגעת בחבירתה טהורה לגמרי אחרי נטילת שלישיים, דלמשנ"ב יד שנטהרה לגמרי היא יותר סיבה לקבלת טומאה, וכ"ה שיטת המשנ"ב סק"ג דהנבחה דיום רק אחר מים שניים, דכיון דהושלמה טהרתן חזרת מים טמאים תטמא המים ודמיא אחרים, וי"לע עוד לשיטת המשנ"ב סק"ג ה"נ"ל דהנבחה דיום אחר מים שניים בלבד דאמרין דכיון דהושלמה טהרתן חזרת מים טמאין תטמא המים ויטמאו הידים, מ"ש הכא דאם נגע אדם ידו שנטהרה ממים שניים בחבירתה שעליה מים טמאים דלא בעי ניגוב ויהי מים שניים, ואמאי לא כ"ל שמים טמאין הבאין על היד דאחר שהושלמה טהרתן דמיא אחרים וטמא היה, וצ"ע, וי"ל ד"ל המשנ"ב אפשר לומר בזה שה היש"ש דלא איידי בנגעה יד שנטהרה ממים ראשונים בחבירתה שניטלה שניים ושלישיים, דבזה הרי"ן ויהד דבעינן ניגוב, דמים ראשונים מים טמאים הם ויטמאו היד שנגמרה טהרתה, ושפטוט דברי היש"ש איידי בנגעה יד טהורה בחבירתה יבשה טמאה, דבזה י"ל דאחר שלחות המים מיד הטהורה לאו לנטילה אתו על הטמאה ליכא סיבת גזירת חז"ל לטמאות הידים וכמשנ"ב.

יא. דינים העולים: א. נטילת יד אחת היכא דליכא למיחש לנגיעה בשניה למשנ"ב שר"י (סי קל"ח סק"ד) ו"לחזו"א (סי' כ"ג ס"ק י"ג) אסור. ב. נטל רביעית שלימה על כל יד בפני עצמו למכ"כ אין צריך ליהרר בנהגות הידים, אחר מים שלישיים משמע אף לחזו"א אם יחזרו מהפרק ליד לא ישובו לטמאות היד (וכתב דאין זה מוכרע כך כל). ד. נטל פחות מרביעית לכל יד, למשנ"ב במים ראשונים אין צריך ליהרר בהגבהה, ולחזו"א דהאי צריך ליהרר, ובמים שניים לכר"ע צריך ליהרר. ה. יהרר בנט"י שלא ישאר צרור וקיסם (שר"ע סי' קס"ב סעי' ט), ואם נמצא אחר מים ראשונים, למשנ"ב מספקא אי בעי ניגוב (ויותר נראה לדעתו להקל), והחזו"א פשיטא ליה דבעי ניגוב ונטילת ראשונים ושניים. ו. בנמצא אחר שניים לכר"ע בעי ניגוב ונטילת ראשונים ושניים כדיו חזר ונגע בכותל ז. במסיר לכלוך קודם הנטילה, למשנ"ב לא בעי ניגוב ושפיר נוטל על זה ראשונים ושניים, ולחזו"א בעי ניגוב. ח. במסיר לכלוך כחפץ מצורת הנטילה שאינו מפסיק ביניהם אין צריך ניגוב כהכרעת השו"ע (סעי' ב) ואף חזו"א פליג בהא. ט. סתם מים הנמצאים על היד קודם נטילה, למשנ"ב אין צריך לנגוב, ולחזו"א צריך. י. הנוגע ביד טמאה על יד א' שנטל שניים, למג"א סי' קס"ב ס"ק י' אין צריך ניגוב רק טיול שניים (מיש"ש, הובא במשנ"ב ס"ק מ"ח בשם י"א), ולחזו"א בעי ניגוב. יא. הנוגע בברזא לזה קודם נטילה, למג"א סי' קס"ב ס"ק י' לא בעי ניגוב, ולחזו"א בעי ניגוב. יב. לכר"ע אם יגע בברזא אחר מים ראשונים נטמאת הברזא, ותשוב ידו לטמא מהמים הלחים, והעצה שטיול רביעית כאחת. יג. נטל דיו ולא הגיעו מים על כל היל, לכ"י בדעת הרמב"ם (ונראה דהכי ס"ל להלכה עיין משנ"ב סי' קס"ב סעי' ז') צריך לנגב וטוהר שניה על כל יד, ולחזו"א בעי ניגוב, וכ"ז שלא יגוב לא יטהרו הידים. יד. נטל מקצת היד, ויש על היד טופח על מנת להטפיה יכול להוסיף מים על שאר היד דלא היו מוסיף על הראשונים אלא היו המשך הנטילה. טו. עכ"פ כתב חזו"א (סי' כ"ד ס"ק כ"ב) דאם ניגב מקצת היד (ולאכאורה הוא הדין בנתנגב) אי אפשר להוסיף ובעי ניגוב, ומ"מ מדסתם השו"ע ולמשנ"ב דס"ל דבכהאי גוונא דאיכא טופח על מנת להטפיה יכול להוסיף וצ"ע פשוט דכל הנכתב דרך אפשר בלבד דהדברים חמורים ועוד צ"ע רב.

הרב ראובן ניון

נוכל "אליבא דהלכתא" - בני ברק

בענין שיעור מקום נטילה ביד, ובפסיקה קדעת האריז"ל גם בדבר שלא מפורש בדבריו
בשו"ע סימן קס"ב סעיף א' כתב מרן "הנוטל צריך להגביה ידיו", וביאר הרמ"א שם בהג"ה ד"היינו ראשי אצבעותיו, ופירש המשנ"ב שם בס"ד, שהכוונה היא קדעת הפוסקים לעיל בסמן קס"א סעיף ד, ששיעור נטילת ידים זה רק עד סוף קשרי האצבעות. לכן ממילא אם כהבלכה זו שהנוטל ליהגביה ידיו כתב הרמ"א שזה רק את ראשי אצבעותיו עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, כך ביאר הרמ"א בדעת מרן, וכפי שמסביר המשנ"ב שם, והוסיף המשנ"ב שאין הכי נמי לדעת החולקים וסוברים ששיעור נטילה הוא בכל היד, אז גם כאן בנידונינו צריך להגביה כל היד ועי"ש עוד במשנ"ב.

ומה שבאר הרמ"א את מרן שכתב "להגביה ידיו" שהכוונה דווקא לראשי אצבעותיו, וכפי השיטה שזה רק שיעור הנטילה, משום שכך מוכח ממרן כאן בהמשך הסעיף שכתב שבכלל כל הידן של הגהבת ידים בנטילה שמזכיר כאן, היא רק אם נוטל עד סוף קשרי האצבעות, אבל אם נוטל כל היד אין צריך להגביה, אם כן מפורש במרן שודאי הכוונה במה שכתב בתחילת "להגביה ידיו", היינו קשרי אצבעותיו בלבד וכדפירש הרמ"א.

אלא שיוצא מכאן שמרן מדבר בפשיטות באופן שנוטל ידיו לכתחילה רק עד סוף קשרי האצבעות, שמרן פוסק לדינא שישארה שטגל לכתחילה בנטילה עד סוף קשרי האצבעות, וכן מצאתי להדיא במאמר מרדכי כאן בס"ק א' שכתב שמכאן מוכח להדיא שכן סובר מרן לדינא, והכף החיים כאן בס"ק ה' ציין לדבריו, ואף על פי שלעיל בסימן קס"א סעיף ד' מרן הביא את שתי השיטות וכתב שראוי לנהוג קדעת הסוברים שמצד ליטול רק יד, כבר ביאר שם הכף החיים בס"ק ל"ז בדברי מרן שהכוונה היא רק מצד חומרא בעלמא, אבל מצד הדין ודאי שאפשר להקל לכתחילה ליטול רק עד סוף קשרי

האצבעות, וכמבואר כל זה גם במשנ"ב שם בס"ק כ"א, ובביאור הלכה שם בד"ה וראוי לנהוג וכו', שכן היא דעת מרן כנ"ל, רק שהביאור הלכה שם כתב שבעצם ישנם הרבה שיטות ראשונים שסוברים שהנטילה היא כל היד, והביא שבספר עצי אלמוגים כתב שלכן מצד הדין צריך לנהוג כך, ולא רק מצד חומרא אבל דעת מרן לא כן היא וכנ"ל, אלא שדבר פשוט הוא שגם לדעת המשנ"ב, בכהאי גוונא של שעת הדחק וכדומה, שמוכרח ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות, ודאי שגם מברך על נטילה זו, כך הריטא דשמעתתא, ואף על פי שזה לא מפורש בדבריו, זה משמע מדבריו שכתב שהרוצה להקל קדעה זו אין מוחין בידו, ובפשטות היינו שגם מברך, וכן מצאתי להדיא בשו"ת באר משה חלק ג' סימן ל"ו ס"ק ב', שכתב שדבר פשוט הוא מרהיטת הפוסקים כאן שבכהאי גוונא שנוטל עד סוף קשרי האצבעות שזה עיקר הדין אז ודאי שגם מברך עי"ש.

והנה מרן בבית יוסף בסוף סימן קס"א לאחר שהביא את המחלוקת הנ"ל בשיעור הנטילה האם זה כל היד או רק האצבעות, כתב וז"ל: ובאמת שכן ראוי להנוג [לכתחילה קדעת המחמירים ליטול כל היד], כיון דלאו מילתא טריחא היא, אמאי לא נפיק נפשין מפלוגתא וכו', וכנון להתנות ולומר שאינו מקבל עליו דבר זה בתורת חובה אלא בתורת רשות, כדי שאם איזה פעם לא יזדמנו לו כל כך מים לא יצטרך להחמיר כמנהגו, וכן ראוי להתנות בכל דבר שאדם רוצה להחמיר עליו בעצמו, ע"ל, והיינו שכיון שזה רק חומרא וכנ"ל לכן יעשה לא אדם תנאי שנוהג כך בלי נדר, כי אם ינהג כך בסתם בלי להתנות זה נחשב לו כנדר קידוע, ואז לא יוכל להקל בזה, ולכן יתנה כל אדם מלכתחילה שנוהג כן בלי נדר, ואז לא צריך להחמיר בזה רק באופן שמתאפשר לו דבר זה בקלות בלי טריחא, וכמו שהדגיש הבית יוסף בתחילת דבריו שראוי להחמיר בזה כי אין בזה טריחא עי"ש, וכן הביאו להלכה האחרונים על השו"ע שם את דברי הבית יוסף, שכל אדם יתנה את התנאי הזה, המגן אברהם שם בס"ק י"ג הט"ז שם בס"ק ו', העטרת זקנים בס"ק ג', הבאר היטב בס"ק י', והשער הציון בסימן קס"ב ס"ק י"ח, ואנן בדיין לא נהגינן הכי למיעבד האי תנאה, ואיכא לברורי אמאי לא י"ח, והוא מן דעות שמוציא הדין מרן הבית יוסף שקבלנו הרמ"אוי.

והנה רבינו הרי"ח הטוב בבן איש חי פרשת שמייני סעיף ט"ו כתב וז"ל: חובת נטילה [איכא] מאן דאמר דסבירא ליה דסגי עד האצבעות, ואף על גב דלא קיימא לן כותיה, מסכינן [עליה] בכהאי גוונא שהוא שעת הדחק לאכול פת על ידי נטילה זו, אך לא יברך על נטילת ידים אלא יברך בזה לא יזהררה בשם ומלכות, עכ"ל, ולאכארי שו"ת לעיין טובא בדבריו שפסק בכהאי גוונא לברך בלי שם ומלכות, וביותר שכתב שלא קיימא לן כמאן דאמר זה ששיעור נטילה זה רק עד סוף קשרי האצבעות, וזה נגד דברי מרן שפסק שמעיקר הדין קי"ל כמאן דאמר זה, וגם לגבי הברכה, וכלל הנ"ל.

וביאר הדבר אחר פשוט מאוד, משום שצאצאן שדעת האריז"ל על פי הסוד היא ששיעור נטילת ידים זה כל כף היד עד הזרוע, וכמו שכתב בשער המצוות דף ל"ח ע"א וז"ל: נטילת ידים שיעורה כף היד שהוא חמש אצבעות וכפי עצמה עד פרק הזרוע עכ"ל, והיות וכן דעת האריז"ל אי"כ ודאי שכן היא ההלכה, וכמו בכל מקום שיש מחלוקת בין הקבלה לפשטן, ההלכה כדעת המקבילים לדידן בן ספרד שקבלנו הראות מרן, ודעת מרן היא שכן לעולם פוסקים מקהבלה נגד הפוסקים, וכמו שכתב להדיא בסימן קמ"א, וזהו דבר פשוט ואינו חידוש כל עיקר, והוא מסיודי הפסיקה הפשוטים והבוררים אצל פוסקי הספרדים, לעומת פוסקי האשכנזים שפסקו כהרמ"א שם בסימן קמ"א, שחלק על מרן ביסוד זה לא אמכל"ב, ועל כל פנים פשוט הוא שלכן פסק הר"ח הטוב בסכניא חריףא שלא קי"ל כהדעה שחלק על רק עד סוף קשרי האצבעות, אלא כהדעה שצריך לא כל היד, בהיות שכן היא דעת האריז"ל, וכן מצאתי להדיא בכף החיים שם בסימן קס"א בס"ק ל"ה ול"ז, שכתב שהיות דעת האריז"ל נגד מרן, ודאי שפוסקים כהאריז"ל, והוסיף שם הכף החיים שעל פי זה יצא מהו שפסק האריז"ל שהשיעור הוא כל היד, שנממילא גם בשעת הדחק, שהאחרונים הטמאים שודאי אפשר לסמוך על המקילים עד על האצבעות ולברך וכנ"ל, מ"מ אנו בדיין שפסקינן כהאריז"ל, אין לן לברורי אפילו בשעת הדחק, ועוד הוסיף כף החיים עוד שממילא בטלה תקנת מרן הבית יוסף שצריך להתנות כל אדם שאינו מקבל עליו חומרה זו בנדר וכנ"ל, שמכיון שפסק האריז"ל שהשיעור הוא כל היד, אם כן זהו פסק ברור אדני לא כל ספק, וכא לארשנו חומרא, וכל עכשיו לא עיקר הדין הוא רק חומרא כמו שהבין הבית יוסף, וממילא כיון שזה כעת עיקר הדין כהאריז"ל ממילא אין שום צורך בתנאי, כי זהו הדין שאנו מחויבים בו ולא שאנו עושים כאן חסידות כמו שסבר מרן, שאין צריך להתנות שחסידות זו אינה נבדד.

ואם כן מובן כעת מאוד שתי הנתיחות שהקטינו לעיל, ראשית אמאי לא נהגינן בהאי תנאה דמרן הבית יוסף, והשתא אתי שפיר היטב כי אנו נוהגים כך מצד הדין, ולא מצד חומרא. שאז רק היה שייך תנאי וכנ"ל מהרף החיים, ולכן מעולם לא שמענו שעושים תנאי זה של טלימז מרן בבית יוסף, כי אנו קי"ל כהאריז"ל וכנ"ל, וממילא גם מיושב שפיר דברי הרי"ח הטוב בן איש חי הנ"ל, שכתב שקי"ל דוקא שהשיעור כל היד, ותמהנו על זה, והשתא מובן הכל כי זהו דעת האריז"ל, וכלל הנ"ל.

ובהו בעצם נסתיימה הסוגיא, אלא שכאן במהלך כל הדברים הנ"ל יש שתי נקודות חסידיות ושורשיות, שעלינו לפרשם ולבארם ולבררם באורך וברוחא, דחזינן דאינן מבוארות. ידי הצורך אבל הלומדים, וצריכים אנו בס"ד לפורשם כשכולם, כדי לדעת ולהודיע ולהודיע, ראשית שכאן חזינו שאף שהאר"י לא אמר בפירוש שגם בשעת הדחק לא לברך, וכן שאין צריך להתנות, אלא שהדברים מוכרחים בדבריו, כי אמר שהוא שיעור הנטילה, ואנו פוסקים את כל הדברים האצאים מדבריו כאילו הוא אמרם בפירוש, וזהו יסוד ראשון שצריכינו לברורי, והם גם בדבר שלא מפורש ממש בדברי הארי"ר קי יוצא ליד דבריו כך, אם היו כתוקף דברי הארי" המפורשים או לא, והיסוד השני שיוצא מהסוגיא שטעון ביאור מה גרע לן לקיים תנאו של הבית יוסף לצורך של שעת הדחק, שאז נוכל לסמוך על המקילים כדי להפשט, ואי יברך עליו הדבר בתורת חובת כנדר, ולמה לא נחמיר לעשות תנאי ליד שבשעת הדחק נוכל לעשות שטען קדעת מרן, ולמה רק עד סוף קשרי האצבעות, ועתה נשיב בעז"ה על שתי היסודות המתבארים לנו כאן.

היסוד הראשון בענין פסיקה כהאר"י גם בדבר שרק יוצא מדבריו ולא מפורש בדבריו, נפתח בו בדבר מענינא דיומאי, עשרתי ימי תשובה, בדינא דחמלק הקדוש בברכת מרן שבע בשו"ע ד"ה סוף תפס"ב סעיף ג, שבשבת שובה אומר השליח ציבור בברכת מעין שבע "המלך הקדוש שאין כמוהו", במקום "האל הקדוש שאין כמוהו", ונחלק שם האחרונים מה הדין אם טעה ולא אמר המלך הקדוש, וכבר כתם סוף הברכה מקדש השבת, האם יחזור או לא, והכף החיים שם בס"ק י"ח הביא את כל שיטות האחרונים בזה, מערכה מול מערכה, שם אומרים שיחזרו שם אומרים שלא חוזר, ולהלכה ולמעשה פסקו על גדולי רבותינו פוסקי הספרדים שחייב לחזור שוב, והם השוירי כנסת הגדולה שם בהגהת בית יוסף סעיף ה', מרן החיד"א במחזיק ברכה שם בס"ק ג, שלמי חגיגה עמוד י"ח (בנד"מ), רבינו חיים פלאגי' במועד לכל חי סימן י"ג סעיף כ"ח, מרן הרי"ח הטוב בבן איש חי פרשת

גיציבים סעיף י"ח, ועד אחרון הכף החיים בס"ק י"ח עי"ש.

ובביאור הדבר מדוע לא נימא ספק ברכות להקל ולא יחזור, הסביר הבן איש חי שם וז"ל: ואף על פי שיש חולקין בברכה מעין שבע, לא אמרינן ספק ברכות להקל נגד סברת רבינו האריז"ל, דסבר דמעין מעין שבע היא במקום חזרה, עכ"ל. ומרן החיד"א שם ה"נ"ל האריך וביאר יותר בזה בלשון המליצית וז"ל שם: וכל הרבנים הנזכרים כתבו על פי הפשט, אמנם לפי מה שכתב רבינו האריז"ל דברכת מעין שבע חובה היא, ורבותינו זכרונם לברכה שאמרו מפני עם שבשדות [לא התכוונו באמת לומר שהוא הטעם האמיתי, אלא] סוד שותו בדברי קודשם, [שטענמם בתקנת ברכת מעין שבע זהו על פי הסוד, שבבלי שבת יש ממש לדבריהם ה"ע] והיה העלמה [ורוצו להעלים את הטעם על פי הסוד, שלעולם נגמז הזכירו רק טעמים על פי הפשט ולא סודות, וכמו שהאר"יך ביסוד זה רבינו הרי"ח הטוב בספרו אמרי בינה - חקיר לב, סימן ג עי"ש בארוכה], אם כן מאחר דכל הרבנים הנזכרים תלו טעמיהו דאניה חובה, בהגלות גלותא אמרי קדוש האר"י ו"ל דחובה האר"י, וגם רבותינו זכרונם לברכה [בגמג] כיוונו לסוד הדבר, אלא שהיו נותנים טעם לפי הפשט ותחת כבודם הטמינו ברכא בדי' כשש, נראה דחזרו וכוהיראת אחר כנסת הגדולה ע"ל. והבן איש חי הזכיר את היסוד הזה גם כן בשנה שניה פרשת וירא סעיף י' וז"ל: ברכה מעין שבע אין עיקר טעם שלה מה שאמרו (שבת כ"ד ע"ב) שנתקנה בשביל המאחרין בבית הכנסת שבשדה, אלא באמת יש בה צורך גדול על פי הסוד, והיא במקום החזרה, עכ"ל.

הא מרן שרבינו האריז"ל שם באמר בסך הכל שברכת מעין שבע היא חובה, ולא ממש כמו חזרת הש"ץ, ודין חזרה ממש יש לה, וכמבואר בשער הכוונות דף ע' ע"ב, ובאו רבותינו

גדולי הפוסקים בעלי ההוראה דידן וסברו סברא פשוטה שאם האר"י אמר שזו היא חזרה, אם כן דינה כדין חזרת הש"ץ רגילה שאם שכח הש"ץ המלך הקדוש חוזר לראש, ואף על פי שבדבריו האר"י עצמו אין דבר ולא חצי דבר בהקשר לענין הזה, והסברא בזה פשוטה מאוד, שאם אמר האר"י שהיא חזרה אז מוכרח שכל דיני חזרה יש לה, ואינו צריך לפרט קעת את כל דיני חזרת הש"ץ, ולומר שכן זה גם במעין שבע, אלא די בזה שאמר שהיא חזרה, וממילא מונח בזה שכל דיני חזרה יש לה, וזה נחשב שהדבר מפורש בהאריז"ל שאם טעה בהמלך הקדוש במעין שבע חוזר לראש, ולכן פסקו כל רבותינו שהיות ואין אומרים ספק ברכות להקל כנגד האריז"ל שזה גם כן יסוד פשוט וברור, ממילא לא שייך כאן סב"ל וחוזר לראש, שכיון שזה יוצא מוכרח מדברי האריז"ל זה נחשב למפורש בדבריו, ואם זה לא היה נחשב כמפורש בדברי רבינו האריז"ל לא היה שייך לומר כאן שזה "סב"ל נגד האר"י", כי סוף סוף האר"י לא אמר שצריך לחזור בהמלך הקדוש, רק אמר שדינה כחזרה, אבל מאן לימא לן שסובר האר"י שנחשבת כחזרה ממש שיצטרכו גם לחזור עליה, אלא שזו לא שמענו מעולם לחלק בכך, כי כיון שאמר שהיא כחזרה, אי"כ איך זיל גמור, אטו כי יוכלא ליזיל ולימא כל הני פרטי, אלא מכללא שמעינן פרטא, ואם היה סובר שהיא סוג חזרה מיוחדת ושונה משאר חזרת הש"ץ, היה מגלה ומפרש, ואם לא פירט כלום אלא אמר להדיא שהיא חזרה, אי"כ אומר לן שכן שהיא ככל חזרת הש"ץ בעלמא.

וכל יסוד זה ייסד לן אותו מרן הבית יוסף בסימן קל"ט סעיף ב' בד"ה וכתוב בתרומת הדשן וכו', וז"ל, ואינו יודע למה אינו מחשיב דברי הרא"ש ורבינו מפורשים להיתר וכו', דכיון דעל כרחך צריך לפרש כן בדבריהם, כאילו הוא מפורש בהדיא הוי, עכ"ל, והכא נמי בכל דברי רבינו האריז"ל, כל היכא שהדבר יוצא ומוכרח בדבריו וכנ"ל, נחשב הדבר למפורש בדבריו, ויש על זה את כל תוקף הפסיקה כהאריז"ל.

ויש לדבר הזה דוגמאות רבות מאוד, שבהרבה מקומות שפסקו רבותינו כהאריז"ל היינו על פי מה שהוא כתב, ולא שזה מפורש בדבריו, וכל הבקי בספרי רבותינו יעיד על זה, ולא על האסך המקנה כעת, ורק נזכיר כאן ברמז כמה צריכים ומוטב מרבינו, עיין ברב פעלים חלק ב' אור"ח סימן י"ב בארוכה כמה וכמה דוגמאות כאלה, וכן בחלק ג' אור"ח סימן כ"ג, ובבן איש חי שנה ראשונה פרשת חוקת סעיף כ', ובפרשת שופטים סעיף ט"ז, ובכף החיים סימן רס"ח ס"ק ג' והמענין יראה עוד הרבה מקומות כהנה, ורק אביא כאן מה שמצאתי תשובה מסויימת על זה בשו"ת ישכיל עבדי להגאון רבי עובדיה הדאיה חלק ה' סימן ל"ה, בענין ברכת מעין שבע במקום שאין ספר תורה כגון בבית חתנים או אבלים וכדו', שידוע דעת המקובלים כפי שנוהגים הספרדים למעשה לאומרה בכל מקום כי היא במקום חזרה ממש, ולא קדעת מרן, עיין בן איש חי שנה שניה פרשת וירא סעיף י', וכן החיים סימן רס"ח ס"ק ב, והרב השואל שם בשו"ת ישכיל עבדי הקשה על זה וז"ל שם. כל שיש לפסוק קדעת האריז"ל גם נגד מרן, הוא דוקא במקום שיש גילוי דעת מפורש בדברי האר"י, כמו בברכת הנוחן ליעף כח, אבל כהנון זה שלא מצינו גילוי מפורש בשער הכוונות שכתב לאומרה גם במקום שאינו קבוע [בית הכנסת עם ספר תורה] אפשר שגם האריז"ל סובר כהדין שהשו"ע שלא לאומרה במקום קבוע בלי שום דבר, ולכן אין לו לחזו מדברי השולחן ערוך שאמר במפורש שלא לומר במקום שאינו קבוע, [עד כאן דברי השואל, וכתע משיב הישכיל עבדן] זאת אשיב בסיעתא דשמיאי, לדברי האריז"ל הדבר פשוט שעדתי ז"ל לאומרה בכל מקום גם באינו קבוע, דאף זלא בא הדבר מפורש להדיא בדבריו שרעי הכוונות, אך לפי הטעם שכתב ש בחיוב אומירתה שאין מעין החזרה היא בחג"ה, דהיינו ציחוק בין מקום למקום דוגמת חזרה שאומרים אלא בכל מקום, גם באינו מקום קבוע, ועיין בסידור הכוונות של תפילת ערבית ליל שבת, כמה מהסודות בברכת מעין שבע והוא קשור עם תיקון התפילה, ואי אפשר דלצלן בשום מקום וכו', ולפי הכלל שיש בדידני כי במקום שהאר"י חולק על דברי מרן דנקטינן קדעת האר"י, מפני שאנו אומרים שאילו נגלה למרן דברי האריז"ל הם הוא כדבר כדבריו, ודאי כך ראו להוכיח הלכה לדורות, עכ"ל, וששתי וששמחתי על התשובה הזאת שהיא ככל דבריו הנ"ל, וכעת ראיתי למר"ר מרן ראש הישיבה שליט"א ה"ים הגדול וה"ים התיכון בהגותיו לספר מכתב מאליוו בקובץ מקבציאל גליון ל"א עמוד ט"ז שכתב וז"ל: פשוט לן הכלל שאמרו שדעת המקובלים יכריע במחלוקת הפוסקים, שהדבר מפורש אריז"ל בדברי האריז"ל, או שהדבר מוכרח מתוך כללות דבריו, באופן שנראה לדעת גדולי המקובלים להבין שהדבר מבואר ואכילו מפורש, עכ"ל, וכלל במילים קצרות את כל היסוד הגדול הזה.

והמתבונן יראה שהיסוד הזה כבר נתבאר בדברי מרן הבית יוסף גופיה, בענין עניית אמן בין האות לתפילה, שכתב מרן בבית יוסף בסימן ס"ו סעיף ז, וכן בסימן י"א ד"ה ואח"כ וכן בסימן קל"א בד"ה אבל, שאע"פ שלפי הפשט כפי המבואר בראשונים עונים אמן אחר גאל ישראל, מכל מקום אנו הספרדים פוסקים למעשה שלא לענות, וזה על פי הזוהר בחלק א' דף קל"ב ע"ב, ודף ר"ה ע"ב, והמענין בזהוה שם יראה שבכלל לא כתוב מפורש בזוהר שאסור לענות אמן בין גאולה לתפילה, אלא כתוב בזהוה שיש סוד לחבר גאולה לתפילה, שזה סוד חיבור יסוד עם מלכות, ובאמת בכל השלש מקומות הנ"ל בבית יוסף דדקדק מרן וכתב שאנו נוהגים בזה **על פי** הזוהר, דהיינו שאע"פ שזה לא כתוב מפורש בזוהר, אבל כך יוצא על פי הזוהר, וזה מספיק כדי לפסוק כך נגד הפוסקים הפשטנים, (וכבר ראיתי בענין זה של מייכות גאולה לתפילה בכל הנ"ל בתשובה במקום אחר, ונתפרסמה בגיליון אליבא דהלכתא מספר 43 עמוד ט"ו עי"ש), וכבר נודע מה שכתב מרן החיד"א בספרו מראית העין עמוד קל"ב שבאותו יחס שהתייחס מרן לפסוק כהזוהר נגד כל הפוסקים, כך היה מתייחס מרן גם לדעת האר"י עי"ש, וא"כ כמו שבדבר היוצא על פי הזוהר פסק מרן נגד הפוסקים, כן בדבר היוצא לפי האר"י נחשב כדברי האר"י, וככל הנ"ל.

ובשו"ת איש מצליח להגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז בחלק א' אור"ח סימן י"ח, דן באריכות מדוע לא נתקן לצאת גם ידי חובת הפשט בענין הנ"ל של עניית אמן בין גאולה לתפילה על ידי שהשליח ציבור יאמר ברכת גאל ישראל בלבחש, ואז אין שום ניחן אם לענות אמן ולהפסיק בין גאולה לתפילה או לא, כי לא שומעים כלל את הברכה, ואין על מה לענות אמן, וכתב על זה יסוד גדול ועצום, שם בד"ה ועכ"פ וכו' וז"ל: במאי דקמן בברכת גאל ישראל, כיון דאנו בדידן הולכים אחר הקבלה דהוי הפסק וממבואר בבית יוסף סימן ז', שהמנהג הוא על פי הזוהר, גם כן צריכים לענין שם שלפסל האומרים בזה [לעשות תקנות כנ"ל ולברור מן הספק], יען דלדידן אין כאן ספק עד שצריכים לתקן, דלא מיקרי ספק אלא במחלוקת פוסקים, אבל מה שהוא על פי הזוהר והקבלה הוי דהאי לדידן, עכ"ל, ויסוד זה נפלא מאוד, שאם יש מחלוקת בין הפוסקים אפילו שהוכרעה ההלכה לא נחשב רק הכרעה בין השיטות, אבל לעולם יש מקום להחמיר כהצד שהשי כי לעולם נשאר הדבר כספק בעצם, אבל כשיש פסק על פי הסוד, זה נחשב לודאי גמור ולא שייך לנטות מזה לא לחומרא ולא לקולא, כי כל מה שלמד האריז"ל זה מפי אליהו הנביא, וכמבואר בהקדמת הרח"ו לעץ חיים, וכל מה שלמד אליהו שהוא פנחס זה הכל מפי משה רבינו משמע חפי הגבורה, ולכן לא דבר שהוא על פי האר"י הוא דאי לנו כהלכה למשה מסיני, וכמו שכתב מרן הרי"ח הטוב ברב פעלים חלק ב' אורח חיים סימן י"ב, וז"ל: סברא זו לסמוך על הנראה כפי הסוד שגילה רבינו האריז"ל אפילו בברכות, ואפילו שהוא נגד מה שפסק מרן ז"ל בשולחן הטוהר, אין זה דבר חדש, כי כבר נמצא הוראה זאת ונתפשטה בכל ישראל כהלכה למשה מסיני, עכ"ל, ולכן לא שייך לעולם להחמיר או להקל נגד רבינו האריז"ל, וזהו שכתב עוד הרי"ח הטוב ז"ל בספרו עוד יוסף חי פרשת חיי שר עיף ד' וז"ל: כיון דרבינו האריז"ל לא חייש וכו' הא ודאי דאין לנו לחוש לזה, אפילו אם כל הרבנים הפשטנים חוששין לכך עכ"ל, והן הן הדברים כי דברי האר"י הם ודאי גמור כהלכה למשה מסיני וכנ"ל, ולכן מכריע את הכף אף כנגד כל הפוסקים.

והשתא נבין היטב את היסוד השני שנתבאר בסוגין שרצינו לברר, מדוע לא נעשה את התנאי של הבית יוסף בנטילת ידים, כדי שלפעמים נוכל להקל, והענין הוא שלאחר שרבינו האר"י אמר שהשיעור של נטילת ידים היא כל היד דווקא, ממילא אין מה להתנות ולא שייך להתנות על דבר שאנו מושבעים ועומדים עליו מאר סיני, מה ששמעו משה מפי הגבורה ולימד את פנחס והוא אליהו שלימד את האר"י, ולכן גם בשעת הדחק לא נוכל להקל, לכן אין כאן שום מקום לתנא, וזהו שפסקו הבן איש חי והכף החיים הנ"ל שאפילו בשעת הדחק שאין לאדם מים ונוטל רק עד סוף קשרי אצבעותיו, לא יוכל לסמוך על מרן ולברך, כי הפסק הוא באופן ודאי גמור בלי שום ספק, שכן הוא הדין דוקא כל היד, לא יועיל ולא יציל שעת הדחק, ולכן לא יוכל לברך, והדברים נפלאים ושמינים כנתינתם מסיני.

הערות והארות

שפשוף בנטי" קודם ניגוב מקור הדין דצריך לשפשף

הרמ"א (קס ד, ת) כתב דהנטול דיו צריך לשפשפם זו בזו. ובמ"ב (ס"ק כג, כד) הינו אפילו נטל רביעית וכן במטביל דיו והוא כדי להעביר הלכלוך היטב היטב והוא רק לכתחילה ולא לעכובא ועיין בב"ת ע"כ.

והנה מנהג העולם השתא שאין משפשפין וצ"ע על מה סמכו אחר שכ"פ ברמ"א ובמ"ב וע"ע בב"ח ובערוה"ש שכן נהגו. וכדי ליישב המנהג יש לעיין בשרשי דין זה.

מקור האי דינא בתוספתא (פ"א ה"ב): הנטול את ידיו צריך לשפשף את ידיו. והביא הר"ש (פ"ו דים מ"ב) תוספתא זו ופירשה דר"ל דצריך ניגוב ור"ל לקנח ולשפשף במפה. אבל הרא"ש (חולין פ"ח ס"ח) כתב וז"ל: יאחז היטב בראשי אצבעותיו וישפוך על ב' ידיו או ישפוך על זו רביעית ועל זו רביעית ואח"כ ישפשפם זב"ז שהשופך רביעית על ידו האחת א"צ מים אחרונים לטהרה, עכ"ל. והביאו הטור ופסקו. וכתב הב"י שם דהטור דפסק כהרא"ש וכ"ה בכל בו בשם הראב"ד. והרמב"ם פסקו בפ"א ממקואות (ה"ב) אבל השמיטו בה'ל ברכות. ואי ס"ל כהר"ש ניחא דכתב דצריך ניגוב, אך דצ"ע דשינה הלשון דבהל מקוואות דאירי בנטי" לטרומה כתב לשון שפשוף ובהל ברכות כתב לשון ניגוב. ואי ס"ל כהרא"ש צ"ל שסמך עמש"כ בהלכות מקוואות. ע"כ. ובהגר"א ובמשנה אחרונה כתבו דודאי דדעת הרמב"ם כדעת הרא"ש דכ"מ מפירושו לידים בהקדמתו.

הטעם דצריך שפשוף

והנה הטעם לשפשוף זה כתב במ"ב דהוא כדי להעביר הלכלוך היטב. ומקורו אינו ברור, דבדרישה (שהוא המשך דברי המ"ב שכתב דהוא רק לכתחילה ולא לעיכובא) לא כ"כ דהוא להעביר הלכלוך, אלא דהוא כדי להעביר המים הטמאים היטב והוא צורך ניגוב. ונראה דר"ל דחיישנין שמא לא יעגב היטב) ונתקשה שם דא"כ ברביעית כיון דא"צ ניגוב לא יצטרך שפשוף ותריץ: יש לחלק כיון דלא טבל לידיו לא עדיפי הך רביעית ששפך בב"א אחר ממים שנים או שלשלים שנתנו על הידים לענין זה שצריך לפחות להעביר המים שהן בעין על הידים מפני שבלועים קצת מטמאה שהיתה מתחילה על הידים. עכ"ל. ואינו מובן כלל הלא ברביעית ליכא טומאה כלל ומה צריך להעביר ומ"ש מטבל דיו דמשמע מדבריו דא"צ שפשוף וכיון דס"ל דהוי צורך ניגוב ק"ו דא"צ שפשוף, וצ"ע. עכ"פ לא כתב בדרישה כדבריו המ"ב דהוא להעביר הלכלוך והמ"ב בודאי לא אוזיל כותיה דהא פסק דגם בטבילה בעינן לשפשוף.

ואולי מקור דבריו הוא בא"ר, שכתב בשם הכל בו "דא"ל לנטי" בלא שפשוף מפני הדיעה ומפני הצואה שע"ג ידיו. ובהה"ש קושית הב"ח על הרמ"א דמ"ט פסק הרמ"א דצריך לשפשפם ובשו"ע לא פסקו מפני שמסתפק בדעת הראב"ד, והיינו דכתב הב"י (ס"ו) לדייק מלשון הראב"דבתמים דעים (סי' סו) דאי שפשף ידיו זב"ז צריך שיהא נזהר שלא יגע חוץ ממקום שנפלו בו מים וכן מדקאמר אם שפשף ידיו משמע שא"צ מיהו איכא למידחי וכו'. ועי' דה"ח בא"ר דהא איתא בכל בו בשם הראב"ד דצריך לשפשף מפני הזיעה וצואה שעל ידיו וכו'. ובב"י גופיה כתב לפני זה דכן הוא דעת הראב"ד.)

ובמ"א לקמן (סק"ח) כתב דהב"י בשם הרשב"א ס"ל דצריך דוקא אחר שפיקה ראשונה לרחוץ יפה הזיעה. וכונתו מסתמא על הראב"ד דל"מ כן בשם רשב"א. אך גם הב"י לא הביא בשם הראב"ד דצריך שפשוף להסיר הזיעה. ועכ"פ לדבריו הוי השפשוף אחר שפיקה ראשונה ולא אחר שפיקה שניה. וגם דבריו צ"ע דמהראב"ד להדיא משמע דהוי קודם שפיקה ראשונה, וצ"ע.

והנה המענין בדברי הראב"ד שם דמנה שם ההבדלים בין מים ראשונים לאחרונים ולא כתב ההבדל דבראשונים צריך לשפשף ובאחרונים א"צ ורק לבסוף כתב דצריך ליטול במים מרובים מרביעית דמביא ברכה ושפע כדאמר ר"ח אנא משאי מלא חפני מיא ויהיבי לי חלה חפנאי. טיבולא. "ועוד כי י"א לנטי" בלא שפשוף מפני הזיעה והצואה שעל ידיו וכשהוא משפשף אינו יכול להזהר שלא יגע חוץ למקום המים והרי הוא צריך ליטלן בתחילה הלכך בעינן טפי מרביעית שהרי מן השפשוף ואילך צריך רביעית", עכ"ל. להדיא דאירי בשפשוף קודם הנטילה (עייןבשו"ע ס"א) ולא בשפשוף שאחר נטי". (ומש"כ דכשהוא משפשף א"י להזהר שלא יגע חוץ למקום המים, ביאור דבריו הוא דכתב לעיל מניה דנטי" דחולין הוא עד מקום שהאצבעות כלות. אך עד הפרק הוי מקום טומאה שאם נפלו שם מים מטמאים את ידיו, ועי"כ אמר דא"ל לו לשפשף במקצת מן הרביעית י ואח"כ ישלים הרביעית דכיון שמשפשף יצאו המים המלוכלכין חוץ לפרק, דהיינו לחלק שבין האצבעות לזרוע, ויטמאו את ידיו, וא"כ צריך ליטול שוב ועי"כ לא מהני אלא שיתן שוב רביעית. ועיין בבה"ל ס"ב ד"ה קצת מרביעית דדן במשכ" בשו"ע שם דאם יש לו לכלוך יכול ליקח מים רביעית לנקותו ולא חסר מן השיעור דרביעית . וכתב בבה"ל דמהראב"ד שכתב דאין לפחות משיעור רביעית מים בשתי פעמים דפחות מזה לא יטול יפה נראה דלדעתיה א"א לנקותו ולפחות מרביעית ולמשנ"ת להדיא בהראב"ד דלא מהני בפחות מרביעית, אך לא מטעמיה דבהב"ל אלא מטעם אחר. והבה"ל לא ראה את דברי הראב"ד בפנים). ועי"כ דברי הא"ר והמ"ב צ"ע טובא דצדקו דברי הב"ת. ומש"כ הב"ח דכן המנהג השתא אין המנהג כן, וניחא.

ובפמ"ג (מ"ז, ד) כתב דטעם השפשוף שמא לא באו המים בכל חלקי היד בדרך שפיקה דטופח ע"מ להטפיה הוי חיבור (עיין ס"ג) וכתב דבטבילה מסתמא באו המים בכל חלקי היד וא"צ שפשוף, עכ"ד. והמ"ב דלא הביאו נראה דפליג עליו וס"ל דלא מהני השפשוף אם לא באו המים בכל חלקי היד דכ"מ מדבריו בבה"ל (סוסי" ק"ס ד"ה ויש) שנתקשה איך אפשר ליטול מרביעית לאחד ואף לב' ב"א ב' פעמים מים ראשונים ושניים למאן דמותי שם ליטול מרביעית א' ואז"ב ב' ב"א. והנה בלא"ה

קשיא מריש פ"ק דידים דאפשר ליטול מלוג למאה ב"א ולדעת הפמ"ג מתיישב שפיר דאפשר ליטול מכלי מעט ואח"כ למשוך בידיו על כל היד. וכ"כ בשו"ת ארץ צבי סי' לה ליישב זה לדעת הפמ"ג והביא דכ"מ מהדרישה לעיל (קנט, ג) שנתקשה היאך מהני ליטול עי"י ברזא דלא שופך על כל היד ותרץ דאפשר ע"י שפשוף. ועע"ש. וא"כ דברי הפמ"ג מוכרחים מיניה וביה ממתני דפ"ק דידים וכהנ"ל.

ולדעת המ"ב צ"ע דאם לא מהני שפשוף להעביר את המים ממקום למקום ה"נ היכי דלא הגיעו מים שנטל מן הכלי לכל היד ורק כשהגביה או השפיל ידיו במקצת הגיעו המים לכל היד ה"נ נימא דלא הוי נטילה מכלי ותמוה הוא לומר כן דכמעט בכל נטי"י של כאו"א הוא כן. . וע"ע בטור לקמן והוא מהרא"ש: תנן נטל ידו אחת ושפשפה בחברתה טמאה, פירוש אם שפך מים על ידו אחת ושפשפה בחברתה כדי שיטול ב' ידיו, עכ"ל. משמע דמהני שפשוף ולא חשיב שלא בא מכלי, ואולי יש לחלק בין העברת מים בדרך כ"ז שמשפשפים יד ביד וכן שמטין את ידם והמים נופלים על מקום אחר לבין העברה ע"י יד אחרת דאין זה כדרך ב"א, וצ"ע.

שפשוף כדי להעביר המים לכל מקום בידו אי מהני

אך טעמא בעי דאמאי מהני לשפשף כל היד הלא לא באו מכח כלי על כל היד. והנלע"ד למש"כ בחידושי מרן הגר"ז ריש מקוואות בהאי הלכה דחציצה על כל הגוף אף שאינו מקפיד הוי חציצה מר"ת והלא הא דברבו אם אינו מקפיד אינו חוצץ ע"כ דחשיב כגופו א"כ בכלו נמי נימא הך, ותרץ דברבו נתחדשה ההלכה דסגי דיש מעט מים על גופו ועי"כ מהני, משא"כ בכלו ליכא כלל על גופו מים. וביאור דבריו דהא ודאי דאין סגי שיבואו מים רק על קצת ידיו ובעינן שירא כולו במקוה. אלא דב' דינים איכא להוית כולו בתוך המקוה ושיבואו מים על גופו ממש ודברר שאינו מקפיד חשיב דכולו במקוה כיון שאינו מקפיד, ועי"כ חשיב ככולו במקוה, אך דבעינן נמי שיבואו מים על גופו ובהה"ש בביאת מים במקצת. ואפשר דה"נ דמאי להתם דתרי דיני איכא בנטי" שיהיו מים על ידיו מכח כלי ובהה"ש סגי במקצת היד ועוד בעינן שיהיו כל הידיים בתוך המים ובהה"ש סגי אף שלא באו מיד מכח כלי, אלא מכח הנתניה הא.

ובהה"ש מביאר שיטת ר"ת המובא בשו"ע (סי' קנט ס"ו דמהני תנינת מים עי"י כלי על יד א' וממנה יתן ליד אחרת (ונהגו להלק כ"ת, אבל צריך להחמיר לכתחילה - רמ"א), והיינו דס"ל לר"ת דב' הידיים הוי כיד א' חשיבא ואפשר להעביר מכאן לכאן ואף דאנן פלגינן על ר"ת ומחמירין לכתחילה בהה"א אף שיש שנהגו להקל כר"ת ע"ש ברמ"א זהו בב' ידיים דאנן ס"ל דב' ידיים הוי כב' נטילות, משא"כ ביז אהוא לכו"ע. . וכ"כ בארץ צבי כדבריו. וא"כ צדקו דברי הפמ"ג.

לדעת הפמ"ג האם האידנא צריך שפשוף

והנה נ"ל דלדברי הפמ"ג היכי דנטל פעמיים רביעית כמנהג דידן א"צ לשפשף וכש"כ דבטבילה א"צ כיון שרדאי באו מים על כל ידיו ה"נ לא שכיח כלל שלא יבואו מים על כל ידיו וא"צ לשפשף, ובפרט למאי דקדיל' דהעיקר הוא שגמי ליטול עד סוף קשרי האצבעות ורק ראוי לנהוג עד הקנה של זרוע כדאיתא בסוסי" קסא. וא"ר ודאי דלא שכיח כלל שלא יבואו מים על כל ידיו.

והנלע"ד דכוונת הרא"ש הובא לעיל הוא כדברי הפמ"ג וכש"כ דאחר שכתב: ואח"כ ישפשפם כתב: שהשופך על ידיו באחת א"צ מים אחרונים לטהרה ור"ל דכיון דא"צ מים שניים איכא חששא שמא לא יבואו מים על ידיו ולהכי צריך לשפשף. ומדויק דבריו שפיר כהפמ"ג, ואם נניס דבריו מוכח דכשנטל ב' פעמים רביעית כמנהג דידן א"צ שפשוף, ובלא"ה אין מוכח כלל מדברי הרא"ש דצריך לשפשוף דאפשר דקאי אדלעיל מניה שכתב דכשנטל פחות מרביעית א"א לשפשף ולהכי קאמר דכשנטול רביעית ליכא מידי חששא, וכ"כ במעניני יו"ט שם וכ"כ בדרישה כונת הטור שהוא כלשון הרא"ש. וא"כ בודאי יש להקל כש"כ.

ולמשנ"ת דעתו הנה הכל בו בשם הראב"ד "שאי" שפשוף ועי"פ כ"י נסתפק בדבריו. וגם בדרך הרא"ש ליכא הוכחה כלל שצריך שפשוף ואם איני נימא שצריך שפשוף עכ"כ הוא הוא רק מטעם שמא לא באו מים על כל ידיו, ועי"כ יש להקל בנטול ב' פעמים רביעית כמנהג דידן.

ויותר לך לבאר שיטת הרמב"ם בה.

ביאור שיטת הרמב"ם

והנה כתב הב"י (ריש סי' קסב ד"ה והרמב"ם ווע"ש ד"ה ודע עוד שניינו) דהרמב"ם אף דס"ל דאין צריך מים שניים אלא לאכילת תרומה, אך שנטול רביעית. אפ"ה כתב בפ"א מברכות (הט"ז) דמים ראשונים צריך להגביה דיו למעלה עד שלא יצאו המים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידיים, והלא טעם הגבחה הידיים איתא בסוטה (ד): שלא יבואו המים שחוץ לפרק ויטמאו את הידיים ולביאור רוב הראשונים וכ"מ ברמב"ם הטעם שמא מים ראשונים יצאו חוץ לפרק אחר שהיו בתוך הפרק ונטמאו ויחזרו אחר שנטל מים שניים ואין מי שיטהר את המים הללו, והלא להרמב"ם ליכא מים שניים בחולין אלא בתרומה וגם א"א ליטול פחות מרביעית ותרץ הב"י דאירי דרצה לחלק רביעית לחצי ואז איכא טומאה דמים הראשונים וכ"ז דוקא דאירי כל דינא דהגבחה באדם מזור שרוצה לחלק מים ב' פעמים בלא טעם.

והנה הרמב"ם ס"ל דבתרומה בעינן ב' נטילות "כדי להסיר המים שעל"ן ידיו שהרי המים שנטל בהם תחילה והם הנקראים מים ראשונים נטמאו בידי". א"כ דס"ל דלא מהני רביעית לטהר ידיו ודלא כרוב הראשונים וכ"ז דוקא דאירי הוי כמקוה דמטהר הידיים לגמרי, דהא הרמב"ם ס"ל דאין יכול לפחות משיעורא דרביעית כמים ראשונים ורק במים שניים יכול ליטול פחות מרביעית (דכ"ה במס' ידיים פ"א מ"א) מובא בב"י סוסי" קס דסגי רק במים שימשוהו את ידיו. וא"כ ניחא דברי הרמב"ם כפשיטות דכיון דמים ראשונים טמאים צריך להגביה ידיו שמא יחזרו ויטמאו ידיו ול"ל להב"י לומר דאירי דחילק הרביעית לב' דבלא זה המים נטמאים

וחוזרים למקום שנטל. אך דלמש"כ צ"ב דכיון דס"ל להרמב"ם דרביעית מים מקבלין טומאה, א"כ מ"ט א"צ מים שניים בחולין והלא המים שע"ג ידיו טמאים ומ"ש תרומה מחולין.

ובאמת הוי דינא דצריך מים שניים וחובה איכא דכ"מ מלשון הרא"ש והטור התוס' והסמ"ג וכ"מ לשון השו"ע, אך הר"ש וכ"מ קצת כלשון הרא"ש בפירושו לידו ס"ל דליכא חובה, אלא רק רשות - כ"ז מביאר בשע"צ (ס"ס א), וטעם הראשונים צ"ב דמאי איכפת לן שמים ראשונים טמאים הלא יכול לנגבם ואז לא יהיו מים ע"ג ידיו. ואפשר דס"ל דאפשר דלא ינגבם יפה יפה וישארו מים ע"ג ידיו ויטמאו האוכלין. עי מש"כ לעיל בשם דמאי איכפת בעי"ז גבי שפשוף. ובהה"ש חילק הרמב"ם בין חולין לתרומה, דכיון דרק חשש רחוק הוא דלא ינגבם יפה לא חשו כלל בחולין לכך ורק בתרומה חששו. ולהכי צריך ליטול שוב ובחולין סגי בתרומה, דכיון דרק חשש רחוק הוא דלא ינגבם יפה לא חשו כלל לכך ורק בתרומה חששו. ולהכי צריך ליטול שוב ובחולין סגי בניגוב. ובהה"ש ניחא הא דכתב הרמב"ם בברכות (סופ'): צריך אדם לנגב את ידיו ואח"כ יאכל, וכל האוכל בלא ניגוב ידיו כאוכל לחם טמא. ובענינא דתרומה (סוף מקוואות) לא כתב דצריך לנגב רק כתב (ה"ב): וכל הנוטל ידיו צריך לשפשף. ובב"י (סי' קסב ס"ב) נתקשה בזה, ע"ש. ולהכי לניחא דניגוב מעכב רק בחולין דהתם ליכא מים שניים.

אך דלמש"כ לשון הרמב"ם דכתב כאילו אוכל לחם טמא אינו מביאר דהא דמעיקר דינא הוא ומהו לשון כאילו אוכל לחם טמא. וצ"ל דה"נ בתרומה דצריך מים שניים לאו מעיקר תקנה דנטי"י הוא דעיקר התקנה הוא ליטול ידיו וליטהר. והא דצריך מים שניים בתרומה וכן בחולין הוא משום דינא דטומאת משקין בתרומה ובחולין הוא סרך לכך אך משום מיאוס ולא בכלל תקנת נטי"י. וכ"מ גם בתרומה הרמב"ם גבי תרומה ע"ש ה"ג. ולשיטת הר"מ למשנ"ת נראה איך יכול לברך קודם ניגוב דלא מיקרי עובר לעשייתו וכ"מ ברמב"ם פ"י ה"ב מברכות דמברך ענט"י קודם לנטילה וכ"כ שם ר' מנוח ובב"י סוסי" קנח לשיטת הרמב"ם.

ביאור דברי הרמב"ם לשיטת הב"י

ודברי הב"י צ"ב אמאי נדחק בלשון הרמב"ם ולא כתב כש"כ וע"ע בסס"מ שכתב על דברי הרמב"ם דדברי רבינו מתבארים ע"פ מש"כ בהל' מקוואות (פ"א ה"ד): נטל את הראשונים והשניים חוץ לפרק וחזרו ליד נטמאת ידו שהמים הראשונים שחוץ לפרק נטמאו מחמת ידיו ואין המים השניים מטהרין מים שחוץ לפרק ולפי שחזרו המים שחוץ לפרק לידו טמאוו. והוסיף ע"ז: ונראה מכאן שאם נטל ידו בשטיפה א' אינו צריך להגביה ידיו שחרי אין שם מים טמאים ויחזרו ויטמאו את הידיים וגם חוץ ליד לא נטמאו דהא טומאתן אינה אלא עד הפרק כ"נ לי. "וצמצא סעד לזו שכתב סמ"ג וראיתי: בתוספתא שהמטביל ידיו א"צ להגביה ידיו וכו' ובודאי טעמם שאין שם מים טמאים. עכ"ד. ודבריו תמוהים מהיקין ראה ברמב"ם דבשטיפה א' א"צ להגביה דאדרבא מסתמינת דברי הרמב"ם דמשמע דאף בשטיפה א' צריך להגביה ואף דבב"י יישב דברי הרמב"ם דאירי כב' שטיפות, אך עכ"פ להביא ראיא מהרמב"ם דבשטיפה א' ליכא טומאה מנ"ל.

והנה רבי אברהם מן ההר (חולין הובא במקורות וציונים על הרמב"ם) ביאר מ"ט צריך הגבחה לשיטת הרמב"ם דכין זה שוה גם כן לחולין בין לתרומה ומשום שמים שנטול בידיו הם נמאסים אף לחולין וטמאים לתרומה ולהכי תקנו לתרומה מים שניים לטהרת המים ולחולין הרציכוהו ניגוב להעביר מיאוס המים, ולכן צריך להיזהר שלא יבואו מים מחוץ לפרק על ידיו ויאכל עם אותן המים שעל ידיו ולא יוכל לחזור ולנגב ויאכל בידיים נמאסות, עכ"ל. נראה מדבריו כש"כ דאירי דנטל רביעית בפעם א' ואפ"ה חיישנין שמא יחזרו המים אחר הניגוב, אך דס"ל דבחולין ליכא טומאה במים כלל ורק מיאוס איכא, וצ"ב אמאי לא ניח"ל למיזר דהוי טומאה רק מהני לזה ניגוב, וצ"ל דס"ל דכיון דבאמת בחולין ליכא ענין טומאה כלל דבלא"ה הידיים נמאטות וכל דין טומאה שיש בחולין היינו משום סרך תרומה ולהצריך נטילה ובהה"ש שייך לומר דגזרו טומאה, אך היכי דלא הצריכו נטי" כבתרומה, אלא ניגוב בעלמא ולא מים כבתרומה ל"ש שם טומאה עי"ז כיון דלא קעביד דכין תרומה, ועי"כ דניגוב הוא מטעם אחר דמאוס.

ונראה דזהו נמי הכרח הב"י דהרמב"ם איירי בב' נטילות כל א' פחות מרביעית א' דמסתבר ליה דל"ש טומאה אחר שנטל עי"כ ברביעית דאם היה שייך טומאה הוי גזרי נטי" כבתרומה דא"א לחלק בין חולין לתרמה דאי איכא שם טומאה בעינן נטי" כבתרומה דאל"כ ל"ש שם טומאה וזש"כ בסס"מ דנראה מהרמב"ם דבשטיפה א' ליכא טומאה וא"צ להגביה ידיו, והיינו מדגסי שטיפה א' בחולין ע"כ דבחולין ליכא טומאה ברביעית ושטיפה א'.

ושור' דהב"י גופיה כתב מפורש יותר דהרמב"ם ס"ל דליכא טומאה אחר מים ראשונים דכתב בסוסי" ק"ס דטעמא דהרמב"ם דא"צ מים שניים בחולין מדתתן בפ"ב ידיים (מ"ב): נפל ככר של תרומה לראשונים שמא אף איתא דלחולין נמי צריך מים שניים אמאי נקט נפל ככר של תרומה אפילו של חולין בתו"ט שם הביא דברי הב"י וכתב דלכל שאר הפוסקים דס"ל דצריך מים שניים נמי בחולין ס"ל דאף דתתן כל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה לחולין, וא"כ הוי"ה לטמא הככר דחולין אפ"ה ליכא ראיא מכאן להרמב"ם דאפשר דל"ש דלא משקין דעלמא, אבל לא במים שנטולין בהן דאותן שבאו לטהר לא נעשו תחילה לחולין כלל. דהא אף להרמב"ם כשנטול מים שניים נטמאו מן הראשונים, אלא עי"כ דהם אמרו סתם ידים שניות לתרומה נטמאו משקין להיות תחילה והם אמרו שמא נטל מים שניים אותן המים טהורים הם. וה"נ מים ראשונים לשאר הפוסקים כן הוא.

אברכי ורבני הכוללים

"אליבא דהלכתא"

הוכחות לביאורנו בשיטות הרמב"ם

אך קשה דמ"ט לאוקמי דינא דהגבחה באה שנטול הרביעית ב' פעמים והלא מסתבר דאין דרך כן, כיבואר למש"כ הר"מ שם ה"י: יש לנטול ליתן על ידיו מעט מעט עד שיתן כשיעור ואם נתן הרביעית כולה כשטיפה א' כשר, עכ"ל. ופי' ר' מנוח דלכתחילה צריך לחלק הרביעית לב' או לג' באותה ששנינו מים ראשונים מטהרין את הידיים, שניים מטהרים את המים שע"ג הידיים. ע"כ. אך דאינו מובן הטעם בכך וע"ש בבס"מ ובב"י (ד"ה ומ"ש רבינו שהשופך רביעית באחת וכו') דלא נראה דזהו כונת הר"מ וכ"מ בב"י דהכא דלא קאמר דכן הוא הדוך, אלא דכתב דאירי הכא באדם שנטל ב' פעמים. וטעמא דר' מנוח נראה דס"ל כש"כ דאיכא נמי טומאה בחולין ורק דניגוב מהני לזה ולא הצריכוהו נטי"י פעם ב' כבתרומה, אך בודאי דלכתחילה עדיף ליתן ב' פעמים כבתרומה ורק בדיעבד סמכינא אניגוב.

ושור דבעצי אלמוגים (ס"ס י בסופו) דכתב כדבריו הנ"ל דס"ל להרמב"ם דא"צ שפשוף רק בתרומה ור"ל בחולין הנ"ל דבחולין סמכו על ניגוב שלא ישארו שם מים טמאים ובתרומה חששו שמא לא ינגב יפה יפה רק דכתב דמה שהצריכו שפשוף הו"ט דכיון דמים הראשונים צריך רביעית, משא"כ בשניים וכש"כ הר"מ אלא סגי במיעוט וחיישנין שמא ירבו מים ראשונים על שניים ולכן משפשף ידיו זב"ז אחר נטי"י ראשונים להסירין ואח"כ נטל מים שניים, ע"ש. ובחולין כיון שא"צ שניים וצריך ניגוב אין טעם לשפשף.

וע"ע בכתבי מרן הגר"ז בסוטה (ד), וז"ל: והנה הר"מ (בהקדמה למס' ידים) פירש דשפשוף אינו כניגוב כי אם דזה דין בנטילה בדעי שפשוף ודינא דנגוב הביא דוקא בנטילה, ונראה דלענין טהרת ידיים זה ל"ש כלל דממנ"א י לא נטל ב"א מים ראשונים א"כ ידיו טהורות והמים טמאים ואי יגע בתרומה במים א"כ תטמא התרומה מחמת המים וכו'. ורק לענין נטילה שייך האי דינא דזה הלכה בנטי"י דבעי ניגוב וכל שחסר ניגוב כאול פת טמא, וא"כ זהו דוקא לנטילה דחולין, אבל לתרומה ליתא ללא דינא כלל, עכ"ל. א"כ דס"ל דלא כהב"י דבעינן ניגוב כתרומה, אלא רק שפשוף רק דס"ל דניגוב לא הוי ש"כ דהוא מחמת טומאה אלא משום מיאוס. אך נראה מדבריו דגם לחולין איכא טומאה ברביעית ועכ"פ מדבריו דענין שפשוף זהו רק בתרומה.

הלכה למעשה

נפקא דלינא דמקור להאי דינא דשפשוף הוא רק מהרא"ש ומהראב"ד המובא בכל בו משמע להדיא דא"צ שפשוף ועכ"פ הב"י נסתפק אי איכא ראיא מההם ומהרמב"ם נראה דא"צ שפשוף כלל בחולין דכ"כ בעצי אלמוגים וכ"מ בר' מנוח וכן נקט הגר"ז ורק מהרא"ש אפשר דאיכא ראיא לדין זה וגם בזה יש לפקפק וכש"כ ואף אי נימא דמהרא"ש י ש ראיא פשוט דהטעם ל"ל דאנן דנטולין רביעית ב' פעמים ליכא מידי חששא, כנלע"ד ליישב מנהג העולם.

הרב אוריאל קוקיס, ראש כולל גילת מאיר ירושלים

ברכה על דבר שנעקר או נתבטל, אי הוי ברכה לבטלה

ובזכי ברכה על נטילת ידים ונמלך מלאכול, ומסתעף לעוד דינים.
[בהאי מילתא באדם שבירך על דבר ונתבטלה במצוא, או נמלך להעשותה וכדו'. נראה שחלוק הדבר לכמה דרכים א'. בברכה על דבר, ונתקיים הדבר כדין. אלא שנעקר למפרע עי"י מעשה כל שהוא. ב'. ברכה על דבר שלא הושלם הדבר, או הושלם חלקו, ויש בזה כמה פרטים באם היה דעתו לעשותו וכו', ויבואר בעזה"י-]

-א-

א]. בנדרים (נט) אמרו דקונמיה הוי דבר שיש לו מתירין, שאם ירצה יוכל להשאל משא"כ תרומה, והקשו שהרי גם בתרומה יכול להשאל ובכ"ז בטל ברוב. ותרצו למסקנה דשאני קונמות דמצוה לאיתשולי עלה. אבל תרומה מאי מצוה לאיתשולי עלה ע"כ ומבואר בגמ' שרק מה שהוא מצוה לעשותו הוי דבר שיש לו מתירין. וכ"מ ברין ד"ה אלא. ובוד"ה תרומה שכתב שכיון שאין ההיתר בא מעצמו וליכא מצוה למעבד הכי לא מקרי דשיל"מ, וע"ע גם בפירוש המיוחס לרש"י.[וצ"ב הלא מביאר בשו"ע יו"ד סימן קב שלא רק דבר שבא מעצמו, אלא גם דבר שבכדי לעשותו נחשב דשיל"מ, (ובעצם מה שכתב כן י"ל דהוא כש"כ לפנ"כ בד"ה אלא קונמות עיי"ש). ועי' להלן]. ויש לדקדק בעיקר הדברים שהקשו שתרומה שאפשר להשאל עליה תהיה דבר שיש לו מתירין, והלא כשנשאל נעקרת התרומה, וחוזר לבטלה, ויוצא איהו שברכה שבירך היתה לבטלה. וכן יש לשאול בעלמא, איך מותר להשאל על הפרשת תרומות ומעשרות, (וכמבואר בשו"ע יו"ד סימן שלא סמ"ח), ואמאי לא חוששים לברכה לבטלה. וכן יש לשאול על שאלה בחלה דמבואר (יו"ד בב"י סי' שכד בבדק הבית שם, וכן בשו"ע סי' שגכ בהגה, ובנו"כ ובכ"מ) דמותר להשאל, והלא יש חשש דברכה לבטלה.

ובספר יהושע בפסקים (סימן תקיד) עמד בזה. וכתב שבכל ענין שמצאנו שנשאלים על חלה ותרומה צריך לומר דבברכתו הוא הפריש חלה מעיסה אחרת ובהכ"ג ברכתו לעולם תחול על איזו הפרשה, ואינה לבטלה, [ובעיקר דבריו עי' בס' מר ואהלות ונוכר בשד"ח באספ"ד ברכות סו"ס כט שהעיק דהלא נדר שהותר מקצתו הותר כולו. ועי' בפאת השדה סימן ט' בד"ה ועל שישב דבריו, עיי"ש]. ועוד יש לומר לפי דרכו שיש להעמיד שהשאלה בתרומה וחלה היא באופן שיש בדרך על התרומה (שהרי קי"ל בברכות דף יא: וכתוס' שם ריש דף יא' משם הירושלמי שברכות אינן מעכבות). אלא שגם אוקימתא זו היא דחוק להעמיד את הדברים רק באופן זה, ובפרט דאשכחן מפורש במשניות (פ"א דתרומות מ"ו) שהערום לא יתרום ומפרש בירושלמי מפני שאינו יכול לברך. וכן אשכחן לענין חלה במשנה (פ"ב דחלה). ועיין בש"ך ושא"י ביז"ד (סימן ר) ועוד. ובודאי דחוק להעמיד כך.
ב]. ובשו"ת חוות יאיר (סימן קל) עמד על קושית הט"ז ביז"ד (סימן שכב סק"ב) על הגמ' דנדרים (שם) שהקשה כמו שהבאנו בתחלה, שהרי אף אם אין מצוה, מ"מ הו"ל דשיל"מ מפני שבכדי להשאל,

וכל שבידו הוא בכלל דשיל"מ, [ועיין בס' נדרי זירוזין נדרים (ז), ועי"ע בראשונים בנדרים (נט), בגדר דשיל"מ, עיי"ש]. ותירץ החוות יאיר בתרומה הרי יש לו מצוה שהפריש תרומה ובירך עליה, ולכך לא היו דשיל"מ להתיר הפרשות, וסיים החו"י דאע"פ שבש"ס לא אמרו אלא שבנדרים יש מצוה משא"כ בתרומה, מ"מ צ"ל דנכלל בזה, שאין מצוה להשאל, והיינו דממילא יש הפסד שכן מצוה, ולא יגרע הפסד שכן המצוה מהפסד ממון ע"כ, ולדרכו יש ליישב השאלה האחרת שהעירו ממה דאיכא ברכה לבטלה, דאה"נ דהוי ברכה לבטלה ומה"ט גופא אמרו שם דלא הוי דשיל"מ, ואת"ש, ונצטרך לומר שגם בעלמא איכא ברכה לבטלה, ונצטרך לדחוק לפי"ז כאחד האוקימתות ה"ל.

אמנם יש לקדקד בדבריו של רבינו החוות יאיר שהרי אין מבואר דהוי ברכה לבטלה, ולא נקט אלא "הפסד מצוה", ומ"ש בתח"ד "והא דמצוה עביד בהפרשת תרומה, ובירך עליה", מ"מ לא הזכיר החו"י דיש בזה ברכה לבטלה, רק הפסד המצוה ולהכי דימה זאת להפסד ממון, ואם איתא שיש בזה ברכה לבטלה, הו"ל רבותא טפי דלהכי לא הוי דשיל"מ מפני ברכה לבטלה [וק"ק דכיון שיכול אח"כ לחזור ולעשות שוב פעם תרומה, א"כ יעשה אח"כ שוב תרומה, ויזכה במצוה, ויש ליישב מלבד שבגמ' בנדרים מבואר שבכך יהיה בטל, עיול"ד דמ"מ לעולם אנו מסתכלים על הפסד המצוה הראשונה כענין שאמרו (בחולין דף פז.) בחטף מצוה לחבירו ישלם עשרה זוזים, ולא יעול"ע ע"י שיתן לו מצוה אחרת וכדחזוין בתוס' (בבבא קמא צו:) ד"ה וחייבו, וכ"כ הרא"ש, ודלא כר"ת, וטעמם שזוהי מצוה אחרת, והראשונה הלכה לה, וה"נ בנידח"ד, ויש לפלפל בזה עוד), אלא שראיתי הלום בגליון מהרש"א עיז"ד (ט"ז ה"ל) שהביא את דברי החוות יאיר וכתב בשמו מפורש שהברכה תהיה למפרע לבטלה עיי"ש, וי"ל דאה"נ שהוא ס"ל כן שהברכה למפרע לבטלה, אולם והיינו לענין שממלא יש לו בזה "הפסד" מצות הברכה, (ועיין בחולין שם, מה שנסתפקו בגמ'). ולא לענין שיש לו "עביירה" של ברכה לבטלה, וכמו שיבואר להלן בעזה"י שיש לצדד דלא הוי איסור דברכה לבטלה, [אלא שעיקר דברי החוות יאיר דחוקים בגמ', וכמו שהעירו בשד"ח בפאת השדה אספ"ד ברכות סימן ט' סוד"ה וכבוד]. ומהאמור יוצא בפשטות שכאשר נשאל על תרומה ונעקרת למפרע, אין הברכה לבטלה, ובמילא מהש"ק לעיל מהגמ' בנדרים, וכן בעלמא על עיקר ההתרה אין מותרת את"ש, דלעולם אינו איסור ברכה לבטלה. ואכתי צ"ב מ"ט אינה לבטלה דכיון שנעקרה המצוה ליהוי איסור דברכה לבטלה.

ג] ובשו"ת חת"ס יו"ד (סימן ש"ק) עמד בהאי ענינא אם שאלה על תרומה גורמת לברכה לבטלה, וכתב דאע"פ דבחינם אין לשאול ולגרום ברכה שא"צ שנית, מ"מ אם אירע שהתחרט משום טעם, אין בית מייחוש לברכה ראשונה שהיתה לבטלה, שאין כאן ברכה לבטלה, כי כך מבוך אקב"ל להפריש תרומה וחלה, וענין הפרשתם היא באופן שישאר לו כל לשאול עליהם, וכה צונו להפריש אותם ע"ד כן, ע"כ וככ"י בשו"ת חת"ס אהע"ז (סימן צב.) ולדבריו מיושב שפי' ההערה מברכה לבטלה, ויש להוסיף פעמ"ש החו"מ (סימן קלז) ועיז"א דמן הדין היה צריך להיות שרשאי לברך תמיד, ואף במקומות שלא תקנו חז"ל, ואף שביכר צונו ורוצה לברך שנית וכיוצא, שהרי הוא מותר להשחית אולם כשחז"ל קבעו גדושת אסור יותר לברך אא"כ כפי התקנה, ומשא"כ בנידח"ד שגם זה בכלל ההיתר, ועיול"ד בזה, [ונע"ז] יש לבאר מש"כ לצדד בדעת החו"י דלעולם הוי לבטלה, אלא שכן רצון התורה, וכן נכלל בברכה רצונו, ולכן לא הוי עבירה למרות שיש לומר דהיא לבטלה ודו"ק]

ומצאתי נעת עוד בשו"ת חתם סופר בחי"ד (סימן רנג) שדן בגר קטן שמתבטלים אותו על דעת ב"ד ולא חוששים לכשימחה ויהיה יינו למפרע יין נסך שור ושאר קלקולים, וביאר דה"ט הוא מפני שכעת יש חזקה שהוא במצבו הראשון עיי"ש (ווע"ע בתוס' גיטין לג, ד"ה ואפקעינהו, ובאח" שם). ובתוך דבריו נחית גם לזה שלא חוששים לברכה לבטלה בשעת הטבילה עיין שם בד"ה אבל, ולסקה בד"ה ואי ג"כ העיר "ומכל שכן דקשאי אין מברכים מפני" (נ"ב). והיינו מפני דאשכחן שהחמירו בטובא בספק ברכות, וגם רבים ושלמים מהאח' ס"ל דאפילו בס"ס, לקולא, כדעו), ועל כרחק מפני שיש חזקה עיין שם. והוסיף עוד החת"ס דהגע בעצמן המפריש תרומה לא יברך, דלמא משתלי עה, ונוצצא בריך לבטלה, וכן לא יאכל אדם מן הכרי המתוקן וכו', דילמא מתשיל וכו' ע"כ (וציין להחוות יאיר ה"ל במה שהעיר ע"ד הס"ו, ומהו ג"כ יל"ד במש"כ לעיל בכוונת החו"י, שהרי החת"ס הביאו בשתיקה, אלא שכבר מבואר מדבריו שאינו תואם כ"כ לתשו החת"ס האחרת, וכי"ז כנראה שנשמע לפי"ש מההשד"ח והאחרונים דעמינא, והמשיך החת"ס שדעתו היא שאם אירע שאכל מן הכרי ונשאל אין לו לחוש במה שאכל טבלים מפני שהביתריא קאיבל, ושוב הזכיר ענין החזקה, ע"כ. וכעת יש להעיר ממה שהבאנו בשם החת"ס דס"ל שאינו לבטלה כלל, ואילו כאן משמע שהוא לבטלה אלא שאין לו לחוש לכך מפני שיש לו חזקה, (ולחכי ציין את החוות יאיר בשתיקה, ויבואר שפיר כמש"כ לעיל בס"ד בכוונת החוות יאיר שאין איסור, ומ"מ הוי לבטלה), ואמנם ממש"כ בסיום דבריו דבהיתריא קאיכיל, יל"פ בפשטות שהוא היתר לגמרי, וכדבריו ביז"ד ש"ך, ובאהע"ז, כנז, דאל"ה הלא יהיה לו לפחות חת"ס ששאר הביאנו, וכדו' (ועי' ביבמות ר"פ האשה רבה). אולם בדבריו משמע דהוי איסור אלא שלא היו צריכים לחוש לכך, מפני החזקה שיש לו, ויל"ב [ובמה שהזכיר החת"ס לדון באחד שאכל מן הכרי שנשאלו עליו, עיין בזה בשו"ת משה הלכות ח"ז סימן קג, ועיול"ד בזה, ואכמ"ל].

ד]. וכדברי החת"ס ה"ל דס"ל שאינה לבטלה כשבירך בהיתה, כך מאננו להכרתי ופלתו (סימן יט) שהסתפק בבירך על השחיטה והתחיל לשחוט אחת ונטרפה, אם יכול לשחוט אחרת וכו', וכתב בדנידון זה אינה ברכה לבטלה שכן האר המצוה לשחוט, ולא לחוש דילמא ימצא טריפה, דסמיכין אחזקת כשרות, והשוחט אע"פ שנמצאת טריפה עביד מצוה, ומצוה לא זה ממקומה, אלא ספיים שקשה לו לסמוך על סבא וזו ולהכנס בספק ברכה ע"כ, וה"ד בשד"ח באספ"ד ברכות (סימן א) אות כט) עיי"ש. ולע"ז נראה דאכתי יש חילוק בין החת"ס לסברת הכר"פ, דלהחת"ס אה"נ שע"י עקיירתו אינה מצוה, אלא שאינו לבטלה, אולם להכר"פ המצוה לעולם נשארת כמפורש בדבריו, ורק שהוא כמחוסר הנאה בעלמא. אמנם אף להחת"ס י"ל שכ"ז נכלל בציויי ה והוי מצוה, ודוחק, איברא שמשלשן הכר"פ יש ללמוד בב' דרכים,

א. שיש חזקת כשרות ב'. שהמצוה קיימת ואמנם הכל נכלל בדבריו, אולם לכאו הם ב' ישובים נפרדים.

ומ"מ חזינן מתוריהו את היסוד האמור שכל שכעת עושה בהיתר לשם מצוה, אע"פ שאע"פ שימצא הדבר לבטלה, מ"מ אין עליו חשש שכן הוא אופן קיום המצוה, ובזה מובן ג"כ מאי דמהינן התרה לשבועה אע"פ שהיא שבועה בשם, וכבר העיר כן העמודי אש (ה"ד בשד"ח ה"ל) ורצה לחדש העמודי אש שהכל תלוי בדעתו בעת הברכה. והשיב ע"ז השד"ח דלא דמי להחת"ס והכר"פ דהתם שאני שכן כלול בברכתו שאם ירצה ישאל עיי"ש, ומ"מ בסברת החת"ס נראה דמיושב שפיר גם הערה זו מהזכרת השם בשבועה, שמ"ך הותר הדבר, שהתורה התירה את השבועה בשם (ויש בזה גם מצוה, וכמש"כ הרמב"ם). והתירה להתיר את השבועה (ווע"ע ברא"ש בנדרים ת. ורקמיה ט.) ואת"ש, [והגם הלום מצאתי לרבינו הגר"ח בספרו בן איש חיל (שני אליהו ח"ג סימן ט) שהביא לחקור באדם שאסר על עצמו כל נכסיו והיו בהם אתרוגים, ולקחו אותם אנשים ובידכו עליהם בחג, ואח"כ נשאל לחכם והתיר לו נדרו, אם כל הברכות שבידכו הם שלא כדון משום שאינו "לכס", עיין שם שהאר"ך, וכתב לפשוט זאת מההיא דהוריות (:) גדולה עבירה לשמה וכו'. ע"כ, ובאמת דצע"ג היכן רואים מזה שהברכה אינה לבטלה לפי גדרי הדינים של ברכה לבטלה, דאע"פ שאפשר לומר שיהיה לו שכר טוב, מ"מ מצוה י"ל שלא קיים, וכן לא בריך כדון, [וכן מצאתי בשו"ת שמהה לאיש ח"א עמוד קצד שהעיר כן]. אמנם במקומו הבאתי בס"ד נידון דומה באדם שהניח תפילין זמן רב שנמצאו פסולות והבאנו משם רבינו הגר"ח בס' רב פעלים דס"ל דלא הוי כלא הניח תפילין וכו'. והרי הוא לשיתנו אתי שפיר, אולם כבר העירו ע"ז במקומו דבכ"ד בפר אנו מוצאים שאם נמצאו התפילין פסולות ה"ז כלא הניח תפילין, וברכותיו לבטלה, כידוע בפמ"ג ועוד הרכה, (ווע"ע בשו"ת חיים שאל סוס"ה בטעה ובירך על תפילין של ר"ת חוזר ומבכר על של רש"י, וי"ל דשא"ה שהיה לו להתבונן). וה"נ נימא בפשטות בנידח"ד שאע"פ שמתחבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (קידושין לט.), מ"מ מעשה ממש בודאי שאינו נחשב, ואע"פ דאנוסא כמאן דעביד, מ"מ עביד ממש בודאי א"א לומר כן לפי פשוטו, אא"כ נאמר שדמי במצאת כד האח האמורים לעיל שגם בגדרי ברכה לבטלה אינו בגדר ברכה לבטלה, כל שדעתנו היתה לברך כדון, וכדלעיל אות ג' עיי"ש, ודו"ק].

ה]. ובהאי שאילתא שהבאנו ע"ד הגמ' בנדרים העירוני דיש ליישב לכאו דאף אם יש שום איסור בהתרתו מ"מ זה נכלל שפיר בגדר דשיל"מ, משום דמצד עצמו לפי המציאות הרי יכול להתיר, והשבתי ע"ז דאה"נ שכבר מצאנו כיצו"ב בקידושין (סב.) שכל שבידו הדבר לאו כמחוסר מעשה וכו'. והקשו אלא מעתה הנותן פרוטה לשפחתו ואומר לה הרי את מקודשת לי לאחר שאשחרך ה"נ דהוי מקודשת. וכתב שם בחי הרד"ל (הנדפס בסוה"מ) משמע דהוי בידו כע"ז שערב בעשה, והוסיף כן משמע בקידושין (סד.) שאמרו בידו להשיאה לממזר, ומשמע דאע"פ שיש איסור מ"מ הוי בידו, עי"ד. אולם מצאתי כמה דס"ל שכל שיש איסור בדרכו לא הוי בידו וכיעוין בתוס' זבחים (לד.) ועוד, ובעיקר קושיותיו יש ליישב באו"א וכן מוכרח ממנו שהעיר בעצמו מהה"פ בקידושין סד. גבי ממוז, ובמה שהזכיר מותר השפחה אע"פ שעורב בעשה, יש לפלפל עוד לפמ"ש במקומו שיש בזה פלוגתא רבתי אם הוא איסור דאורייתא או איסור דרבנן, וי"א שאינו אלא מידת חסידות (עי' שד"ח כלכלי השין כלל כא משם הריטב"א). וכן ראיתי בחי הריטב"א לעולם (כתב), ווע"כ בחי רבינו קרקש דגיטין (לח) ובר"ן על הרי"ף (שם) שכתבו דהוי אסמכתא ולפי"ז לא קשה, וכדחזינון (שם ע"ב) דלצורך מצוה שרי, ועוד יש להאר"ך בזה, אלא שרבים חולקים ע"ז, כיעוין בחי הרמב"ן והרשב"א (בגיטין שם), וכן ברמב"ם ובמה שהזכיר בסוה"מ, ובתיווך עודו. ומ"מ אף לחולקים י"ל שלצורך שרי, כל שאינו עושה כן לחנינה כמש"כ הר"ן והרשב"א שם (ושו"ר) שכ"כ בגידינונו גופא בשו"ת תולדות יצחק מסאטמשאלו דיניי מילה כלל א), דו"ק היטב, ובאשר לענין להשיאה לממזר עדיין קשה. ובשלמא אם היה לו לענין קידושין גרידא, הנה נחלקו בזה הראשונים אם יש איסור בעצם קידושין, וכמש"ת במקומו, שיש אוסרים אף הליקוחין. עי' בחינוך ומנחת"ו ואכמ"ל. אולם כאן הרי מפורש שהנידון הוא בנישואין, ווע"ע ג"כ ברש"י שכתב בהדיא שבידי האב להשיאה לו על בעיירה.

ויש להוסיף עוד שף לסברת הרד"ל מ"מ הכא בנידון דשיל"מ שאני, שהרי לשיתט רש"י בביצה (ב.), וכן סברת האו"ה ועוד המובאים ביז"ד (סימן קב), המניעה היא מטעם שעד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, ואי"כ מה מקום לחלק בין איסור זה לאיסור אחר, וי"ל לשיתט הר"ן (בנדרים נב.) שהוא מטעם דהיתר בהיתר לא בטיל גמי יל"ק, ופטונו. [ושו"ר שהעיר בזה לפי דסינת הראשונים ה"ל בשד"ח באספ"ד ברכות בפאת השדה ר"ס ט משם ח"א עיין שם, ואכמ"ל.

ו]. ובעיקר הדבר שהבאנו בנשאל על התרומה והחלה, אם ברכים למפרע לבטלה או לא, חשבתי להעיר עוד באשר נתעוררתי לשאלה דומה והיא מההיא דיבמות (פרק יג) דמיואן קטנה עוקר למפרע, ובפשטות הרי קידושיה דחקון רבנן ככל קידושין הם, והיינו ע"י חופה וקידושין וכמבואר שם (ק"ג ובכ"ז). ובפשטות זה גם בברכה, דכלה בלא ברכה אסורה (כתובות ז). והשתא דנעקר למפרע למא לא נחוש לברכה לבטלה, ונעין קושיה ה"ל. ומצאתי בענ"ז דמיואן להגר"ח מבריסק על הרמב"ם (פ"ב מהל אישות סוף ה"ט) שהעיר כיצו"ב ממה שמבואר ביבמות (קח) דלאחר המיואן הוא מותר בקרבותיה והיא מותרת בקרוביו ועוד שאר דינים המורים שאינה כאשת מעולם, ומאידוך אמרו שם שהוא זכאי במציאתה ובמעשי ידיה והפרת נדריה, וביאר הגר"ח הטעם משום שטשהקדושין נפקעים למפרע אינו בכדי שנאמר שמעולם לא היו קידושין בעולם, אלא שלאחר המיואן דנין לו אתי מכאן ולהבא כאילו שמעולם לא נתקדשה, ולכן לענין להנשא מכאן ולהבא לקרוביה מותר, אולם במציאתה ומעש"י והפרת נדריה הרי הוא זכאי מפני שהיה נשוי לה, עיין שם. ועפי"ז את"ש מה שהעירו, דאינה ברכה לבטלה, שהרי הוא נקרא כבעלה כהנ"ל, והי"ה הנה מקום ליישב קושיותינו מעיקרא דגם בנשאל להכם ועוקר את הנדר למפרע, מ"מ אף שמעולם לא היתה כאן תרומה וחלה, אלא שהיתה כאן תרומה, ועליה חלה הברכה, אלא שמאן ולהבא היא נעקרה, אלא שמכמה דינים משמע שלגמרי נעקרה, ויל"ב.

אלא שבעיקר יסודו יש להעיר ממאי דאשכחן דכיון שנעקר

למפרע א"כ ביאותיו ביאת זנות (עי' בגמ' ר"פ בית שמאי), וכן שאר פריטים, ומצאתי שכבר העיר כן בספר דבר משה גיטין פ' השולח (אות פו) עיין שם, והביא שם לבאר כוונת הגר"ח דלעולם הוי ביטול למפרע לגמרי, ולא רק לענין מכאן ולהבא אלא שמ"מ ס"ל דמה שכבר נעשה נשאר על מקומו ע"ש. ולפי"ז נדחה הישוב שכתבנו לעיל שלגבי למפרע הדברים קיימים, אלא שעדיין יש מקום ליישב על דרך הנד' שגם לסברא זו אמרינן דאינה לבטלה, כיון שהמעשה נענשה יש בו שייכות שנשאר על מקומו, וממילא גם לענין ברכה כיון שחז"ל תקנו ברכה, שפיר עבד. ועיין.

ומענין לענין ראיתי להגר"ש שקאפ בשערי יוסר (שער החזקות פרק ט) שהאר"ך לבאר שיש אופנים שבטל המעשה למפרע ע"י מעשה אחר, ויש אופן שהוא בטל למפרע בתולדה, והנפ"מ לענין חזקה דלא חיישינן שיתבטל המעשה ע"י דבר אחר שיבטלו, מפני שגם כעת שנתבטל מ"מ אמרינן שהיה מעשה כזה, והביא שם מלשון הרא"ש (כ"פ הנודר מן המבוטל) שבירושמי נסתפקו אם נדרים הוי דשיל"מ, ואמרו דהוי דשיל"מ ומה שמצאנו שחכם עוקר הנדר מעיקרו, אינו אלא מכאן ולהבא. כלומר עיקר העיקור הוא מכאן ולהבא שהרי עד עתה היה אסור וכו', ע"כ. [וזה תואם לדברי הגר"ח הנ"ל]. ווע"ע גם בשערי יוסר (שער ז' פרק יח) עיין שם, ווע"ע בספר ארזא דבי רב (סימן כז). ואמנם לא מבואר בדבריו היסוד של מכאן ולהבא למפרע, מ"מ כבר ביארנו שגם מעצם זה חזינון שמה שהיה נשאר עשוי, א"כ את"ש שמה הקושיה הנ"ל דאינה ברכה לבטלה כיון שהיה לברכה מקום לחול, ועוד יש לפלפל בזה, ודו"ק, [ובזה יש ללמד זכות על מי שאכל מעיסה שהופרשה ממנה חלה, ואח"כ נשאלו עליה, שאין נחשב לו שאכל טבל, והזכרנו נידון זה לעיל (אות ג), ואכן לשאר ההסברים יש מקום לחלק בין ברכה לבטלה שאינה נחשבת לבטלה, כל שהיה בה צורך, לבין אכילת טבל שיש לומר דמ"מ ה"ז טבל, אע"פ שהוא באונס. אולם למה שנתבאר בתירוצים האחרונים שכל למפרע ה"ז לדינים של מכאן ולהבא אולם מה שנעשה עשוי, אזי גם לענין אכילת טבלים אין חשש שהרי כשאכל הוא אכל דבר כשר, וחיודשו, ודו"ק].

ו. ובכתובות (יא) איתא דגר קטן מטבילין אותו על דעת ב"ד ואומר רב יוסף הגדילו יכולים למחות, עיין רש"י שם. ועי' בספר הר צבי (שם) שסתפק בגוי קטן לענין הברכה דשמא ימחה כשיגדיל ונמצאת ברכה לבטלה למפרע. והביא מהאח' דלא חיישינן ליה ומוקמינן אחזקתיה, ושוב הקשה ממ"ש הפ"י שאין מברכים על נתינת צדקה שמא יחזור בו, ואע"פ שכעת חזינון ביה שרוצה לבק. [ויול"ז שכבר כתבנו שיש לחלק בין דבר שהוא לטובת המקבל דדוקאק שיש שאמרין שמא יחזור, בין משא"כ בסתם דברים שתלויים באחר כמו קידושין, וכדו'. דאה"נ שאין חוששים בזה לשמא תחזור בה האשה, (עי' בספר יוסף תואר יבמות בענ"ז). ואי"כ גם כאן י"ל שפיר דענין הטבילת דר אינו מצד טובה לגר, ואע"פ שאפשר שיש כאן חשש שמה לגר, אולם זה אינו עיקר הדבר, ובכה"ג שפיר סמכינן על מעשה דהשתא]. והנה תירץ הה"צ עפשטי"כ הריטב"א (חולין קו) בנטל דיו לאכילה ונמלך ולא אכל אין בכך כלום וכו' עיי"ש, ולכאזי יש לחלק כמש"כ בס"ד דיל' דשאני דהריטב"א דמייירי בקיום מצות נטילה דמוגדרת כמצוה בפני עצמה, וכי"מ קצת בלשוננו, ומשא"כ בעלמא שהברכה היא מיוחדת לדבר מסוים אזי י"ל דאה"נ אם לא יקיים את אותו דבר, אזי הואי ברכה לבטלה, ועיין בספר מנחת כהנת ח"ב (סימן סא) שכתב ליישב לפמ"ש (בנדרים נט.) שאפשר להשאל על תרומה ולי חוששים לברכה שבידכו עליה, ועל כרחק דכיוין שדעתו היה לקיים מצוה לא הוי ברכה לבטלה ע"כ. ואכן מדברי הגמ' נדדריים עולה ישוב גם לנידון זה, אולם יש לבאר שהגדר הוא מצד שיש שם מצוה בכל אופן שעליה חלה הברכה למרות שנעקר למעשה, אולם עצם מחשבתו לקיים מצוה אינו כלום, דהא בריך על דבר ונאנס הוי ברכה לבטלה, [ובעיקר דין ברכה על טבילת גר, (המבואר בפסחים ז) ראיתי הלום שבשט הלוי ח"ו סי קצא שדן אם הקטן מבכר או הבר"ה, והביא שיש מי שהזכיר שהבי"ד מברך, ממה שדן בשו"ת חת"ס י' רנז איך מברכים הלא יש חשש שיתנוח והוי ברכה לבטלה. ואי קת"ש הלא היו גוי ואין חשש, והשבה"ל דחה. דאף בגוי איכא חילול ה'. (וולענד"ז א' מוכרח דחא דמ"מ גוי אינו מצוה, וממילא בזה תלוי הקפידא ועוד שהרי כתב החזו"א שמדינא לא היה צריך להיות שום חשש בברכה לבטלה, שהרי מ"מ הוא משבח ומודה, ויש בזה כמה תירוצים, ומ"מ אינו חמור כ"כ, ויל"ב). ומ"מ למעשה נקט דהבי"ד מברכים, ושם מבואר שעצם הדבר שעומדים וממנינים להשגיח על הטבילה זוהי מצותם ומברכים ע"ז. עיי"ש. ולפי"ז י"ל בנידוינו שכלך הוא מברך, שזוהי מצות בית דין לעמוד ולהיות ממונים על כך. ושבו אפילו אם מיהא אח"כ אין שום חשש ששל ברכה לבטלה שהרי הם עושים מה שמוטל עליהם, ודו"ק].

ח]. העולה מן האמור שהמברך על תרומה ושאר דברים שאפשר להשאל עליהם אין לו לחוש לאשורות ברכה לבטלה, [מפני חזקה דהשתא, שכל אלו הטעמים המובאים בתשובת הנזכרת שם, אינם יוסר הנ"ל]. וכמרי"א אף אם נשאל אינה ברכה לבטלה כלל, [ובכך דברי הגמ' דנדרים מיישבים, בלא הדחקים שהבאנו. ושו"ר כן ובאמת שכן מוכח בהדיא בכל הסוגיה דנדרים, ולא חשש בה אדם כלל מצד הברכה, ודו"ק. ושו"ר כן בפאת השדה שם שהעיר לסייע לחת"ס מפשט חת"ס א' מיהא אח"כ אין שום חשש ששל ברכה לבטלה שבעלמא אין מי חושש ומפקפק בשאלה בתרומה ושאר דברים]. והבאנו לזה ב' ביאורים בס"ד, א. של החת"ס, שכן הוא צווי ה, ושכ"כ הכר"פ. ב. שיש לברכה לחול על מה שהיה לפני השאלה, וכל כה"ג שחלה הברכה כבר אינה לבטלה, והביאנו זאת בממה דרכים [ושו"ר שכ"כ בשו"ת הלכות קטנות ח"א (סימן מח) שכתב בקיצור, שאין כאן ברכה לבטלה, מאחר שחל שם חלה עליה לפי שעה, ואח"כ הוי כמו שנפרשה עכ"ל. ודו"ק, וכתבנו שגם החוות יאיר לא חלק כ"ז (ואדרבה יש לפרשו כ"ז כהאמור ששו"ר שכן לבטלה), ויש לציין לחיזוק הדבר, לדברי העמודי אש סימן ב', שהביא השד"ח, ושם הובאו כמה אח' דס"ל שכל שדעתו למצוה אין חשש עיי"ש, וכל המוכיח שם, ולהלן בסיומן זה ענף ג. הוא קל וחומר לנידון דידן, קאל דלא קי"ל כן וכדלהלן ענף ג' ואכמ"ל].

ומ"מ נראה שיש לעשות כן אלא לאיזה צורך, [ובגונו שנתערב החלה בעיסה, וכמש"כ בב"י והרמ"א שם, וכמז"כ נראה שאם נגעה החלה בשעת שריפתה באיזה כלי, וערך ליתון להכשירו, וכיוצא שיוכל להשאל ולחזור להפרישו, וכן כל כיצו"ב בזה). אולם סתם כך אין לעשות כן משום ברכה שאינה צריכה. ואמנם זה תלוי

בנידון דלהלן בסמוך אם חוזרים לברך בהפרשה שנית, [דאילו מצד הברכה הראשונה הלא נתבאר שיש לה על מה לחול], אולם ממ"נ אם חוזרים לברך שנית, הרי גורם ברכה שא"צ, ואם אינו חוזר לברך, הלא הוא נכנס בחשש ביטול ברכה, ונכנס פשטות הדין היה לו לברך, ולכן יש להזהר לכתחילה ולא להשאל בלא צורך ברוך, כנלענ"ד.

ולענין הברכה כשחוזר ומפריש שנית, עי' בברכ"י ביז"ד סימן שכגס ק"א שאינו חוזר לברך לחוש לדעת הס"ז שאין נשאלין על החלה, עיי"ש. וזה דלא כהחת"ס שס"ל לחזור ולברך. ואמנם נכון שמצד הברכה הראשונה היה לנו לחזור ולברך, שהרי הראשונה נעקרה, וחלה רק לפי שעה. [אמנם מצאתי בשו"ת הקל"ט ה"ל שכתב בסר"ד, שקרוב אני לומר שתועיל הברכה שיברך למה שפירש, ע"כ. אולם לענ"ד אינו מובן, וכנ"ל, ובאמת שאף הקל"ט לא בריא ליה מילתא. והלום ראיתי שכ"כ בחי הרש"ש (בנדרים שם) שאינו חוזר ומברך, ונקט שם טעם אחר שנחשב כתחלת המצוה, ומה שנשאל הוא רק הפסק בעלמא, אולם גם אינו מובן לענ"ד דהלא השאלה היא ביטול גמור, וגרע בחשש באמצע שעותיה-] אולם מחשש לדברי הס"ז יש מקום לומר כן, ומ"מ נראה שהמברך בשנית בודאי יש לו על מה לסמוך, וכדברי החת"ס הנ"ל. ובאשר לד' הס"ז הלא לא קי"ל כן כמבואר בכל הפו', וכן המנהג, וכמש"כ הברכ"י, ואכן אף הברכ"י לא כתב כן אלא "על צד היותר טוב", שלא יברך, "לחוש קצת" לדברי הס"ז. ודו"ק.

ב-

ט]. וכעת יש להתבונן באדם שבירך, אולם מצותו לא נשלמה, האם הואי ברכה לבטלה או לא, שהרי מצינו בענין שאלה בתרומה וכדו' הנ"ל, שדווקא שם שייכים ב' ההסברים שהבאנו בס"ד לענין שלא יהיה לבטלה, או כהחת"ס שכלול בברכה וצינונו כפי רצון ה'. או כההסבר שהבאנו בספיא ע"פ האח' שיש לברכה מקום לחול על מה שהיה קודם שאלה. משא"כ בנידון זה שבירך ולא נשלמה המצוה א"כ אין לברכה על מה לחול, ויוצא דכל כה"ג הוי ברכה לבטלה, אלא שנראה שיש בזה כמה אופנים ונזכרים, כדי לבארם בעזה"י.

הריטב"א בחי לחולין (קו) כתב דמי שנטל דיו לאכילה ובירך על הנטילה, ואח"כ נמלך מלאכלו רשאי, ואין מחייבים אותו לאכול משום ברכה לבטלה, עיין שם. והביאו החת"א במחזיק ברכה בקי"א (סימן קנח) ועיז"א, ובשד"ח באספ"ד ברכות (סימן א' אות כט) כתב שניראה שהרשב"א בתשו' ח"א (סימן יח) חולק ע"ז שכתב שם כלל לכמה מצוות שאין מברכים עליהם מפני שיש חשש שלא יתרצה חבירו ונמצא המעשה מתבטל ולכן לא תקנו ברכה, ומשמעתי אירעו שאם יבזר, ולי יתיקיים הדבר בין ברכה לבטלה, וכתב השד"ח דאע"פ שיש ליישב בדוחק, מ"מ לדעתו אין להכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, וידחוק עצמו לאכול ע"כ. וכוונתו בתירוצו נראה במה שרמו הוא, ע"פ דברי החת"ס באו"ח (סימן נד) שעד כאן לא מייירי הרשב"א שאלה בברכות על בעושים שהם לטובת חבירו, ואם חבירו לא ירצה תהיה ברכתו לבטלה, משא"כ בדברים שתלויים במצות ה' אזי אע"פ שהם שייכים עם עוד דעת אחרת, מ"מ צריך לברך. ואם הדעת אחרת תעכב בעוד הרי הוא אנוס, עכ"ז. ולפי"ז יתישבו בברכות בזה דבר העשוי לטובתו, אולם בנידון דנטי"י הרי הוא בפני עצמו שחז"ל תיקנו ע"ז ברכה ואז אם אירע שנמלך אינו לבטלה.

אולם נראה שזה דחוק מאד, וכנראה שלא נתכונן השד"ח והיינו דמ"מ כל כה"ג אינו נקרא אנוס, שהרי לא מייירי החת"ס שהוא אנוס אלא התם שדעתת אחרת מעכבת משא"כ בנידון דנטי"י. ולכן כתב שגם כאן ידחוק עצמו, וזה מלבד שהחת"ס לא מייירי בתשו' (הנ"ל) אלא שהוא אנוס, אולם אפשר דאה"נ שהברכה אה"נ דהיא לבטלה, כשאר עבירות שבאונס, ויש להוסיף רהיא לכך מתשו החת"ס ביז"ד (סימן שך) שהבאנו ע"ל שדווקא כשנשאל בתרומה אינה לבטלה מפני שכן הוא הציווי משא"כ בעלמא, וכמ"ש השד"ח עצמו לקמיה. משא"כ באופן זה, ואין לומר שגם בנידון דידן ובעלמא חז"ל תיקנו בכלל הברכה "וציונו", על מקרי אנוס, שהרי אין זה דבר המעוות לבא, וגם אינו דין או הלכה כשאלה בתרומה וכדו' שנאמר שהוא כלול לברכה ודו"ק, ווע"ע גם בשו"ע (סימן רו ס"ו) בנטל פרי לאוכלו ונפל צריך לומר בשכמ"ל למרות דהוי אנוס (ומקורו מירושלמי ברכות פ"ו), שו"ר תהל"י בפאת השדה שם סוד"ה והנה שהעיר על הישוב מהחת"ס דאדרבה לא כתב זאת החת"ס אלא התם כששי אנוס, אולם כאן אדברבה ישב ויאכל עיי"ש, ויש להוסיף עוד כמו שכתבנו בס"ד]. ובאמת שאינו אנוס כ"כ, ויותר נראה שרק מפני חשש ברכה שא"צ חיישינן לכתחילה, (הגם שאין בזה ברכה לבטלה), ולכן לכתחילה אין לעשות כן לכרע.

י]. ולפענ"ד יש להעיר עוד בעיקר הדימוי מתשו הרשב"א, לדברי הריטב"א. [ודרך אגב נזכיר עוד, אודות תשובה זו של הרשב"א, שראיתי דבר מפליא במחזיק ברכה (סימן תלב) שהביא שבספר הפרדס כת"י כתב ששמע מר' יהודה בנו של הרשב"א שאמר משמו, שכל אלו הטעמים המובאים בתשובת הנזכרת שם, אינם אלא תווה על אבני בוהו וכו', ומה שהביאם אינו אלא העתקה בעלמא, והוסיף שהעיקר בכל זה הוא שבמקום שתתיקנו חז"ל לברך מברכים, ובמקום שלא תיקנו לא מברכים (ובודאי שהטעמים רבים ונשגבים מבנית אדם לעומת ראשונים (כמלאכים), אלא שזה חידוש גדול, וכמה הארכיו בראשונים ואי, בטעם תקנת הברכות. ווע"ע משכ"ב בספר יוסף תואר עמ"ס יבמות בענין ברכה על יבום וחליצה]. ונראה שיש לחלק בפשטות שכאן לא מייירי הריטב"א אלא בענינו שבירך על נטילת ידיים, והיינו מפני דס"ל שנטילת ידיים היא מצוה בפני עצמה, והרי בריך על הדבר והשלימו, משא"כ באופנים שהזכיר הרשב"א ששם החשש שלא נתקיים המצוה, ואי"כ בודאי שהברכה לבטלה שהרי לא חל על ע"י מידי. ועוד יש לחלק, דבנידון הרשב"א הוי ברכה לבטלה מפני שבעת הברכה עצמה אינו בידו לקיים המצוה, ושו"ר שכבר התעוררו לחלק בזה כיעוין בשד"ח שם ד"ד דעד דבתשו הרשב"א מייירי שגם בעת הברכה אינו בידו, משא"כ בנידון דנטי"י הרי בעת הברכה דעתו לקיים אלא שאח"כ נמלך, ווע"ע בפאת השדה ד"ה ובמה לחלק באו"א דבנטילת ידיים הברכה על הנטילה, והיא מצוה בפני עצמה, שכל מכשירי מצוה שרשאי לברך עליה, אין לו לחוש דשמא לא יתיקיים המצוה עצמה, [וכן לענין שחיטה, ומיושבת הערת הכר"פ הנ"ל אות ד]. ושכן מדקדק בדברי הריטב"א הנ"ל שכתב "דכיון שנטל דיו גמרה לה ברכת הנטילה שעליה הוא מברך". (וכן קדקד כיוצא בזה בפאת השדה שם ד"ה



ויטמא את דיוו, עכ"ל.

וכתב הכף החיים כל זה שאנו חוששים את החשש הזה, זה דווקא אם אוון הכלי היה מנוגב מתחילה שאז אנו אומרים שמועיל התיקון הזה שיטפוף מים ראשונים ושניים בבת אחת, אבל אם הכלי היה רטוב מתחילה הרי כשנגע נטמאו המים שבאוון הכלי וטימאו את דיוו ואין להם עוד תיקון אלא עד שינגבם, ומסכם הכף החיים. שע"כ צריך להיזהר בשעת נט"י כשנוטל את הכלי

ליטול דיוו שצריך שאותה האוון שמחזיק שתהיה גנובה. והפסקי תשובות הביא את שער הציון ואת המשנ"ב וכתב, אמנם כבר כתבנו שיש המחמירים לאמר שאף המים שמגיעים לדיוו לפני הנטילה מקבלים טומאה מאותו הרגע שהחליט ליטול דיוו, ומטמאים המים שעל אוון הכלי ושוב אינם ניטורים, אף לא ברביעית מים ולא במים שניים כיון שלא באו על ידו מכח נטילה, ולכן מובן מנהג המדקדקים ויראי ה', שמנגבים היטב אוון הכלי לפני בואם ליטול ידיהם, או שאווזים הכלי במגבת על ידיהם, וגם הקפידו שידם תהיה יבשה בבואם ליטול ידיהם, דחששו שיתלחלה ידם מהמים שבאוון הכלי ושל טומאת את הידים, אבל שוב, ועוד טעם מדוע מקפידים על זה, מפני שלפעמים נוטלים ידים בקרב קהל רב, ויש אנשים שנוטלים ידיהם לפניו, ושמה יש ביניהם כאלו שאין נוטלים ידיהם כהוגן בשעירו רביעית בבת אחת, והרי לכנ"ע טימאו את המים שעל אוון הכלי, וחוזרים ומטמאים את דיוו, וכאמור בשו"ע הרי לא יועיל להם מים ראשונים ושניים לטהרם, ולכן הרגילו עצמם המדקדקים להקפיד תמיד על ניגוב אוון הכלי לצאת כל הדעות וכל החששות

והיוצא מכל הנ"ל שיש באמת צד להחמיר לנגב את אוון הכלי או להתמיר לתופסה במגבת כדי שלא טומאת את הידים, אבל במשנ"ב כתב לזה עצה פשוטה בסימן סק"ב ס"ק מ"ט שלא יצטרכו לכל הנ"ל על ידי שיטול רביעית בבת אחת על כל יד ויה, והרי רביעית זאת זוהי כמות שממילא בדרך כלל שופכים ברגילות על הידים, ואז לא צריך לחוש לחומרה זו של ניגוב אוון הכלי בין הנטילות

וגם תראה מה שהזכרתי לעיל בשער הציון אות מ"א שלא רק בין נטילה לנטילה אין צריך לנגב, אלא גם בנטילה ראשונה, שעדיין לא שפך על ידו רביעית מים, שאז גם שם אין צריך לנגב את אוון הכלי לפי שלא ויטמאו כלל המים שבגב הכלי, שזה כמו שנוגע בכלי שלא בשעת נטילה.

ויוצא שנט"י יכולה להיות בפשטות ללא צורך שום ניגוב לא היד ולא אוון הכלי, בהיותו שופך רביעית מים בבת אחת, וכמו שאמרנו, שכמות זאת זו כמות מים רגילה שרגיל לשפוף על כל יד, ולכן אין צריך לחשוש לכל הנ"ל ודו"ק.

עיקב קוסקס – תל ציון
אם מותר לתת או למכור דבר מאכל ליהודי שאינו מבכר

שאלה: האם מותר לתת או למכור דבר מאכל ליהודי שאינו מבכר.

תשובה: א. איתא בגמ' בחולין (ק"ז ע"ב) אמר ר' זירא אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אלא אם כן יודע בו שנטל דיו, והובא ברא"ש (שם פרק ח' סי' י"ח), ובר"מ (פרק ו' מהלכות ברכות הלכה י"ט), ובר"ף בברכות (סוף פרק ח'), ובטור או"ח סי' קס"ט ובשו"ע שם.

וברבינו יונה (על דברי הר"ף הנזכרים) כתב וז"ל: אוכל מחמת מאכיל צריך נט"י כלומר אע"פ שאינו נוגע בפת צריך ליטול דיוו, וגם האחר אין לו להאכילו עד שיטול דיוו משום ולפני עיור לא תתן מכשולו, עכ"ל. והובאו דבריו בד"מ או"ח סי' קס"ג והביאו הרמ"א להל' בשו"ע שם.

והנה בגמ' בעבודה זרה (ו' ע"ב) מבואר דאינו עובר בלאו דלפני עיור אלא היכא לדית ליה לדחייה מן האיסור, והא דתניא דהמושט כוס יין לנזיר ואבר מן החי לכן נח עובר בלפני עיור, היינו בדקאי בתרי עברי נהרא דלא מצי הנהיז והבן נח להגיע לאיסור בלא הנותן. ואע"פ כן מ"פ וברע"ו יונה דהנותן מאכל לחבירו שלא נטל דיוו עובר משום לפני עיור, ולא פירש דאיירי דוקא באדם שאין לו מאכל בביתו ואף אין לו אחר ממנו אוכל ואף הרמ"א בשו"ע סתם דבריו וכתב דאסור להאכיל למי שלא נטל דיוו משום לפני עיור לא תתן מכשולו. ומפשטות דבריהם משמע כדברי היד מלאכי (סי' שס"ג) שכתב וז"ל: לפני עיור דלא אמרינן רק בדקאי בתרי עברי נהרא לאו דוקא כשאינו יכול ליטולו מעצמו בשום אופן כלל, אלא כל שאין האיסור מזומן לפניו והוא מביאו לביתו וממין לפניו האיסור כקאי בתרי עברי חשבנין ליה, כן כתב הפרי"ח באו"ח סי' תצ"ו בכללי מנהג איסור כלל ל"ג, והרב משפטי שמואל סי' קל"ג, וכן מצאתי בספר דרך הקודש ד' יו"ד ע"א, ועיין עוד חוות יאיר סי' קפ"ה, ועכ"ל. [וכתב על זה השדי חמד (אמרו ואו"ו כלל כ"ו סק"ב) וז"ל: ובדאי אין סברא לומר דלא מערי הורגנים הנ"ל דחשיב כקאי בתרי עברי נהרא אלא דוקא כשהוא מזמין לביתו ונותן לפניו את האיסור אבל אם הוא לא הזמין אלא העובר בא מעצמו לביתו והוא מזמין לו האיסור לפניו לא חשיב כקאי בתרי עברי, דלא מסתבר כלל לחלק בהכי, אלא כוונתם דכל שאין האיסור עתה מוכן ביד העובר והוא מזמין לו חשיב כקאי בתרי עברי ועובר משום ולפני עיור].

ב. והנה בתוס' בשבת [מ' ע"א ד"ה בבא דרישא] כתבו דאף בדלא קאי בתרי עברי נהרא דליכא משום לפני עיור מ"מ איסור דרבנן איכא חשיב להפרישו מאיסור, וכן כתבו שם הרא"ש והר"ן.

אולם לעיין ב"ח (ו"ד סי' קנ"ב) שכתב וז"ל: וכתב המרדכי ריש פרק קמא דעבודה זרה (סי' תשצ"ה) בשם אביו ר' יואל הלוי להתיר ללכת בגדי כומרים שמרגנים בהם לעבודה זרה שקורין קלקלני"ש כל היכא דאיתא לכומרים אחריו אע"ג דברור דקנו לעבודה זרה שרי, עכ"ל. ואפשר דבכהאי גוונא אף ספרי דתן וכל דבר שרי, ולזה נהגו האידנא שמוכרין לגויים מחרוזות של קשרים הנקראים פטור הכלים אע"ג שמשבחינן בהם לעבודה זרה וסתמא לעבודה זרה הואיל ואית להו אחריו. אמנם בר"ן פרק קמא דעבודה זרה וכו', אבל במדקדקי הגהות מרדכי דשבת (סי' ת') השמיך כדברי הר"ן, וכן הוא בפרק קמא דשבת בתוס' (ג' ע"א ד"ה בבא דרישא) ואשר"י (סי' א'), עכ"ל הד"מ.

[ונראה מדברי המרדכי הנ"ל קשיא לדברי היד מלאכי הנ"ל אע"ג דהכא נמי אין הבגד מזומן לפניו כעת, דשאני בכהאי גוונא המרדכי דאין עושה האיסור באותה שעה שנותן לו היהודי את הבגד אלא לאח"ז ועד אז הבגד שקנה והבגד שברשותם מזומנים לפניו שווה, משא"כ בכהאי גוונא דהרבינו יונה והיד מלאכי

דעושה את האיסור באותה שעה שמקבל את הדבר לרשותו הרי באותה שעה אין איסור אחר מזומן לפניו], והביא דבריהם ברמ"א שם סעי' א') וז"ל: יש אומרים הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתה היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצ"ב או שלא יוכלו לקנות במק"א כל דבר, ויש מחמירין, ונהוג להקל כסברא ראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו, עכ"ל.

[ואע"ג דכתב הכא דנהוג להקל כסברא ראשונה, מ"מ בסי' קס"ג פסק דהנותן אוכל לאדם נטל דיוו עובר משום לפני עיור, ולא חי' דאיירי בכהאי גוונא דאין לו אוכל בביתו ואין לו אחר שיכול לבקש ממנו אוכל, דאין ענין דינא דהכא לדינא דתניתנא פת לאדם שלא נטל דיוו כמשנ"ל דשאני הכא דאין המקבל עובר האיסור בשעת הנתינה אלא לאחר זמן ובאותה שעה הרי החפץ שנתן לו והחפץ שברשותו מזומנים לפני בשווע].

איברא דיעויין בש"ך (שם סק"ו) שכתב על דברי הרמ"א הנ"ל וז"ל: יש אומרים וכי דס"ל דכי היכי דאמרינן בש"ס גבי נזיר דאסור להושיט לו כוס יין היינו דוקא בדקאי בתרי עברי נהרא הוא הדין הכא, ויש מחמירין וטובירן דמ"מ איסור מדרבנן איכא אפילו לא היו כמו תרי עברי נהרא, וכל זה לדעת הרב אבל לפענ"ד דלא פליגי דכנ"ע מודים להמרדכי ותוס' בפרק קמא דעבודת כוכבים דבעובד כוכבים או מומר שרי, והגמ"ר ותוס' הרא"ש בפרק קמא דשבת והר"ן פרק קמא דעבודת כוכבים מיירי בישראל שהוא חייב להפרישו מאיסור וככתב הרא"ש שם דלא גרע מישראל קטן אוכל נבילות שבית דין מצווים להפרישו כל שכן ישראל גדול משא"כ עובר כוכבים וישראל מומר שאינו חייב להפרישו, תדע שהרי כתב הרב בד"מ דדעת התוס' ריש פרק קמא דעבודת כוכבים כדעת המרדכי שם דשרי ולשוון הרא"ש ריש פרק קמא דעבודת כוכבים הוא כלשוון התוס' שם א"כ לפי דעת הרב יהיו דברי הרא"ש סותרים זה את זה, וכן רבינו ירוחם נתיב י"ז ריש ח"ו כתב כדברי התוס' ריש פרק קמא דעבודת כוכבים ובתניב י"ב ח"ג כתב כדברי התוס' ריש פרק קמא דשבת, אלא ודאי כדפי', עכ"ל הש"ך.

ומבואר דלדעת הרמ"א נחלקו הראשונים אי איכא איסור דרבנן של מסייע בכהאי גוונא דליכא משום לפני עיור וכגון דלא קאי בתרי עברי נהרא, אולם לדעת הש"ך לכנ"ע איכא איסור דרבנן של מסייע אף בכהאי גוונא דליכא משום לפני עיור אלא דס"ל למרדכי ולרא"ש וש"פ דאזלי בשיטתם דבעכו"ם ובישראל מומר אינו חייב להפרישם (וע"כ ליכא נמי איסור מסייע).

[ובדגול מרובה כתב על דברי הש"ך וז"ל: הא ודאי שישראל מומר אע"פ שחטא ישראל הוא וא"כ מה בינו לשאר ישראל לענין להפרישו מעבירה, אבל נהרא לענ"ד כותב הש"ך דאף בישראל אין מצווין להפרישו כי אם כשעובר בשוגג ויש ביד איש אחר להפרישו חייב להפרישו וכמו בקטן אוכל נבילות שהקטן שוגג הוא, ומשנה דריש פרק קמא דשבת בשוגג מיירי וכדמשמע מדברי רש"י שם בריש שבת דף ג' ע"א סוף דף ה' פטורי דאתי וכו' ע"ש, אבל בישראל דרוצה לעבור במזיד על איהו עבירה אפילו אינו מומר מגורו אין ישראל אחר מצווה להפרישו לדעת הש"ך, ומומר דנקט הש"ך הוא משום דהפוסקים במומר דברו ומומר מסתמא מזיד הוא ועוד דכל עובר עבירה במזיד יקרא מומר לאותו דבר].

ג. כתב המג"א [או"ח סי' קס"ג סק"ב] וז"ל: ואסור להאכיל למי שלא נטל דיוו וכי נ"ל דוקא כשנתן לו משלו אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיט לו שרי דהא אם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא אלא אם כן קאי בתרי עברי נהרא כדאיתא בע"א פרק קמא, ועמ"ש סי' שמ"ז, ואפשר דמ"מ איכא מסייע ידי עוברי עבירה, ועיין בתוס' בגיטין דף ס"א ובע"א דף כ"ה, ועיין בר"מ סוף פרק י' ממעשר שכתב שמוותו ליתן לחלוה על הארץ דמאי לתון ידו אם הדמאי הוא של עם הארץ אבל לא לתון פניו, ובדואר אפילו לתון ידו אסור, והוא הדין אם הדמאי של הרופא אסור, עכ"ל.

ובאילה רבא כתב וז"ל: אפילו כשהפרוסה של האוכל והיה יכול ליטלו בידו מ"מ הוי מסייע ידי עוברי עבירה, מ"א. וכן מבואר בש"ך יו"ד סי' קנ"א, עכ"ל. ומבואר דבריו דס"ל למ"א למסקנא דעכ"פ מסייע איכא אף בפרוסה של האוכל.

ובמחצית השקל (על המג"א שם) כתב וז"ל: לכאורה מאי דמבע"ל למ"א וכתב לשון אפשר פשיטא להש"ך ביו"ד סי' קנ"א סק"ו דלכנ"ע בגיו או מומר בליכא תרי עברי דנהרא אפילו איסור דרבנן ליכא, אבל בישראל אפילו ליכא תרי עברי דנהרא נהי דליכא לפני עיור מ"מ מדרבנן אסור, דהא לאפרושי מאיסורא חייב כל שכן שלא יסייע לכנ"ע, דלא כרמ"א שם שהביא שני דעות, וכן נראה מדברי מ"א גופיה לקמן סי' שני"ז, אולם נראה דשאני דנסתפק המ"א בנידון דהכא דהיינו להאכיל למי שלא נטל דיוו והוא נותן לתון פ' האוכל ואין האוכל נוגע בו אלא דעכ"פ הצריכו חז"ל נטילה דחשישין שמא יגע, וגם שקיל וטרי הש"ס בחולין דף ק"ז ע"א אי צריך נט"י ואע"ג דמסקין דצריך נטילה וכמ"ש בשו"ע, מ"מ עכ"פ איסור קיל מאילו אוכל הוא בעצמו בלי נט"י דודאי נוגע, וא"כ יש סברא להתיר להאכילו בליכא תרי עברי נהרא דיו"ל לפי לא מקרי מסייע ידי עוברי עבירה אדרבה מצילו מן האיסור שאם לא יאכילוהו הוא יאכל הוא בעצמו ויעשה איסור יותר חמור כנ"ל, עכ"ל המחצית השקל. ומ"ש המ"א ועיין בר"מ וכי פרי המחצית השקל דר"ל דמשמע התם דדוקא כשהוא לרפואה.

[ודבריו צ"ב דא"כ מ"מ ענין מ"ש ועיין ר"מ וכו' דהלא הר"מ לא איירי בכהאי גוונא דידן אלא איירי לענין להאכילו דמאי והתם ליכא הסברא הנ"ל להקל דמ"ל אוכל אינו מעושר על ידי עצמו או על ידי אחרים, והא דבסתם איסור איכא משום מסייע הלא כבר כתב המחצית השקל דר"ל דאף המ"א לא נסתפק בזה, וצ"ב].

איברא דיעויין בפמ"ג [אשל אברהם סק"ב] דכתב וז"ל: עיין מג"א, הנה לפני עיור לא תתן מכשול לאו הוה, ומסייע ידי עבירה דרבנן הוא עיין סי' שמ"ז אות ד' דבשם הכי בעכו"ם משמע שם לא גזרו לסייע, ולפי זה באיסור מושבא ודבנן בתרי עברי דנהרא כעין תורה תקנו ועובר לפני עיור לא תתן מכשול בדרבנן, ואמנם מסייע תורה עוברי עבירה י"ל בדרבנן הוה גזירה לגזירה, והביא דברי הר"מ ז"ל פרק י' דמעשר וכו' א"כ משמע דבדרבנן לא גזרו מסייע ועכ"פ לידו מותר, והא הדין מאכיל בנט"י דרבנן מותר לידו הוא אם של אוכל ולא קאי בתרי עברי נהרא, עכ"ל.

ונמצא דנחלקו האחרונים בדעת המ"א אי ס"ל דאיכא משום מסייע באיסור דרבנן (והיינו בכהאי גוונא דליכא משום לפני עיור אפילו מדרבנן וכגון דהאוכל של האוכל ולא קאי בתרי עברי נהרא).

ד. והנה העולה לנו עד כה לענין לתת או למכור דבר מאכל

ליהודי שאינו מבכר, דאם הוא אוכל את המאכל כעת פשטות דברי הרבינו יונה והרמ"א דיש בדבר משום לפני עיור (והיינו על פי דברי היד מלאכי וכמשנ"ל לעיל), אולם אם אינו אוכל את המאכל כעת אלא לקוחו עימו לכאורה דמי לדברי הרמ"א ביו"ד סי' קנ"א דכתב דמשום לפני עיור ליכא, אלא דנחלקו הראשונים אם איכא איסור משום מסייע, ולדעת הש"ך אף בכהאי גוונא לכנ"ע איכא משום איסור מסייע אולם בישראל מומר ס"ל לש"ך דלכנ"ע ליכא איסור משום מסייע (וא"כ בנידון דידן דיועד שאינו מבכר חשיב כמומר לענין זה ולכיוא משום מסייע, ועיויין בדברי הדגול מרובה על הש"ך שהובא לעיל, אלא אם כן נימא דתינוק שנשבה שאני אף לענין זה ונימא דחשיבי תינוקות שנשבו וצ"ת, ובדעת המ"א נחלקו האחרונים אי איכא משום מסייע כיון דהוא איסור דרבנן.

ה. אולם עיויין בשו"ת תורת חסד (מלובלין) או"ח סי' ה' דנשאל על הבתי משקאות שמוכרים מאכל ומשתה לכל הבא אליהם ובאים כמה שאוכלים בלי נט"י ובלי ברכת המוציא הם יש על בעל הבית חשש משום לפני עיור לא תתן מכשול, והעלה שם בתשובתו דמ"ש הרמ"א דאסור להאכיל למי שלא נטל דיוו משום לפני עיור היינו רק שנותן לו משלו במתנה דהא היו כמו תרי עברי נהרא דאינו יכול ליטלו מעצמו אבל כשקונה ממנו בכסף ליכא משום לפני עיור כיון שבדיו לקנות בכל מקום, ומשום מסייע ליכא דבאיסור דרבנן היכא דלא קאי בתרי עברי נהרא י"ל דליכא איסור דרבנן כלל (וכמו שהובא לעיל בשם הפמ"ג בדעת המ"א), ואפילו את"ל דאפילו בכהאי גוונא איכא איסורא דרבנן בשאר איסור דרבנן מ"מ י"ל דיש לחלק בין איסור דרבנן שאסור בהחלט ויש תורת אסור על אותו דבר ובין היכא שחוכמים גזרו רק חיוב על האדם כמו נט"י על אכילה וליכא על הפת שום איסור ובכהאי גוונא ודאי שרי, עכ"ז. וכן כתב בשו"ת בית יצחק (או"ח סי' כ"ט) (והובא בשדי חמד מערכה וא"ו כלל כ"ו אות ט"ז), וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (חלק ו' תשובה י"א), והובא להלכה בצ"ץ אליעזר (חלק י"ב סי' ס"ז).

והיינו דפי דברי הרמ"א דכתב דיש בנתינת פת למי שלא נטל דיוו משום לפני עיור, דהיינו מתמת שנותן לו הפת בחינם וע"כ חשיב כקאי בתרי עברי נהרא כיון דאין לו אדם אחר שיתן לו פת בחינם (ואיירי באדם שאין לו פת בביתו), אבל בקונה בכסף הוי ליכא משום לפני עיור כיון דאפשר לו לקנות במק"א וחשיב כעומד באותו צד של הנזה.

ולדבריהם עולה דאע"ג דבנתינת דבר בחינם איכא משום לפני עיור, במכירת דבר ליכא משום לפני עיור, ועוד דפעמים אף בנתינת דבר ליכא משום לפני עיור וכגון שיש למקבל אוכל בביתו או שיש לו אדם אחר שיכול לבקש ממנו אוכל בחינם.

[אולם פשטות דברי הרבינו יונה והרמ"א פני נראה כמשנ"ת על פי היד מלאכי, דדוחק הוא לומר דהרבינו יונה והרמ"א איירי דוקא באדם ארטלאי שאין לו דבר מאכל ומשתה בביתו וכן אין לו אדם אחר בעיר שיכול לבקש ממנו דבר מאכל בחינם, ועוד יש להעיר דאף לדבריהם דליכא משום לפני עיור מ"מ דעת האלהי רבא דאיכא משום מסייע לדעת המ"א].

ו. והנה עיויין במנחת שלמה (קמא סי' ל"ה סק"א) דכתב בענין מי שבא אילו אכילת חטוב אשר איננו שומר תורה ומצוות אבל עדיין יש לו אהבה לבני תורה וגם תומך במוסדות תורה ואם בעל הבית לא יכבדו במאכל ובמשתה כנהוג וכמו כן אף אם יבקש ממנו בנינים ובדרכי נועם ליטול דיוו ולבכר יראה הדבר כפגעה ועלבון כדאמרינן וירגיא אותו ויתכן דבגלל זה יותרח מן התורה ויבוא לידי שנאה וכעס על לומדי התורה, וכתב שם לחדש וז"ל: חושבני שנכון באמת לכבד אותו באכילה ושתיה ולא לחשוש כלל לאיסור לפני עיור לא תתן מכשול משום דאף שאין אומרים לאדם לעשות איסורא וזאת כדי להציל מאחרים מאיסורא רבה וכו' מ"מ בנידון זה הואיל וכל האיסור של הנותן לו לאכול הוא רק עבירה של נתינת מכשול וכיון שאם לא יתן לו לאכול הרי ישל האורח באיסור יותר גדול נמצא דליכא כלל שום עבירה כיון דליכא הכא שום נתינת מכשול אלא אדרבה יש כאן הצלה ממכשול גדול מאד על ידי ששהלחץ אותו בקום ועשה במכשול יותר קטן, ואף שכעין זה כתב הרעק"א (יו"ד סי' קפ"א סעי' ו') לענין אישה המקפת ראש האיש ומ"מ כתב רק בלשון "ואולי" שאני אכזה שהוא מונע מלכבדו הוא עצמו חשיב כמכשילו ביותר וכו', ולכן נראה דלפי חשדו שפיר רשאי לכבד אותו במאכל ומשתה וצריך לעשות כן אע"פ שזה בקום ועשה, וכע"ז פ' קרא דאל תוכח ל' פן ישנאך, דכיון שזה ללא הועיל הרי אתה מכשילו בלאו שלא תשנא את אחיך, ואעפ"כ הדבר צריך הכרע, עכ"ל הגרש"י.

אולם עיויין בחזו"א (שביעית סי' י"ב סק"ט) שכתב וז"ל: ונראה דהא דהקילו חכמים בספק אע"ג דספק מכשול ודאי אסור ליתן לפני עיור והיה ראוי להחמיר בספיקות, משום דאם באנו להחמיר בספיקות נמי נעשה מכשול שנמנע חסד ודרכי חיים ושולם מעצמנו ומהם וזו רק ע"ה ויחיבין אנתנו להחיותם ולהיטיב עמם, וכל שכן שלא להרבות שנאה ותחרות בינינו וביניהם ועוברין על לא תשנא ועוד כמה לאוין שאין איסור קל מאיסור זה שאנו באין להציל אותם ממנו וכו', והלכך שקלו חז"ל בפלס עד כמה שיש להתנהג לקונסם ולמשמור ידיו מהם ושלא לגרום מכשולים יותר גדולים להם ולנו, והכריעו לאסור למוכרים בזמן שהוא ודאי לעבירה ולהתיר בספק וזה הדרך הממוצעת והישרה עכ"ל ע"ש. ומבואר דס"ל דמשום כל הני טעמי לא התירו חז"ל אלא ספק (א"נ בכהאי גוונא שרק סופו עתיד לבוא לידי מכשול אולם כעת ליכא מכשול ע"ש) ולא בהדאי.

שמעון פלוני – רמות
אם שרי לילך לכתחילה מיל על מנת שלא יתחייב לחזור לנטילה
ידים
בשו"ע סי' קס"ג סעי' א' כתב אין מיים מצויים לפניו בריחוק יותר מד' מיילן לאחריו מילי טיול לידו במפה ואוכל פת וכו'. יל"ע במי שרוחק שלוש רבעי מיל אי שרי לו לילך עוד רבע מיל ואז יוכל לכרוך ידיו במפה או שמחוייב לחזור שלוש רבעי מיל, ולכאורה שרי שהרי עקשיו שוב אינו רוצה לאכול, אלא שא"כ השיעור הוא חצי מיל שהרי כל יותר מחצי מיל כבר עדיף לו להתקדם מלחזור, ואולי איה"נ רק השיעור נפק"מ דהא להתקדם ובמקומו אסור לו לאכול או נפק"מ ליושב בביתו שדינו כלאחריו.

יוסף אהרן בביון – נוה יעקב

בטעם שכשיש כמה ספקות בנטילת ידים ג"כ לא החמירו וטוהר
סי' ק"ס ס"ק מ"ט, כתב במשנ"ב דספק בנטילה טוהר דנטיילה דרבנן הוא ולא החמירו בספיקא, ואפילו הוי כל הספיקות יחד כשרים, ויל"ע מ"ש מכל מקום שמצינו המושג ספק ספיקא ויש לו כאן ב' צדדים להחמיר ולמה נקל הרי לא חשיב כספק, וי"ל דיש לחקור אם מה דמספק מקילים היינו דהוא מדיון שלא חששו לצד האיסור או דבמקום ספק לא העמידו חכמים דבריהם ואין דין נטילה ואם כצד ב' י"ל דלא איכפ"ל בכמה ספיקות כיון שלא דיברו חכמים שלא נטילה כשאני ודאי חיוב.

אולם יל"ע דהביא המחבר דיש מי שאומר שעם כל זאת אם יש לו מים אחרים יטול דיוו, וכתב במשנ"ב סק"ט דאם אינו מקיים כראוי קשה לעניות, ולכאורה כל זה שייך רק אם חייבו נטילה אבל אם אין כלל דין נטילה מן התורה מהכ"ט שיהא קשה לעניות. ובאמת גם להצד הראשון שהבאנו דהוא דין שלא חיישינן לצד שמחוייב בנטילה גם ק"ק דמ"מ למה יהיה קשה לעניות אם לא מחוייב בנטילה. וצ"ל דלא קשה משום שאין העניות מכח שלא נטל מה שמחוייב ואינו בגדר עונש כלל אלא העשירות מגיעה על ידי נט"י והיכא שלא נוטל אין לו את הסגולה לא להיות עני. אמנם א"כ יקשה לפי זה משי"כ במשנ"ב ס"ק נ"ג שאם יודע שנטל כהלכה ואח"כ מסתפק אם הסיח דעת או נגע במקום טיטוף יש לסמוך על חזקה ול"א שיש להחמיר משום עניות, ואולי גם על זה יש חזקה שנטל וליכא לחמור כנ"ל.

בטעם שצואה ממש חוצצת אפילו כנגד הבשר

סי' קס"א סק"ב במשנ"ב, צואה שתחת הציפורן היינו זוהמת הציפורנים שדרך להקצץ שם אבל צואה ממש אפילו כנגד הבשר מסתבר שלא חשיב נטילה אם מצאו שנשאר שם.

והנה הב"י הביא רשב"א שכתב דצואה ממש אינה חוצצת מב' סיבות א. שבדרך כלל היא רפויה ויכנסו שם מים כשיטול. ב. שאינו רוצה שתשאר שם ודאי להנטל עומדת, ובמשנ"ב העתיק מש"כ הרמב"ם בפי המשניות כמש"כ בשעה"צ אות ד' ולפלא על שכתב בפשיטותו כן והרשב"א נחלק על זה ובפרט שבב"י הביא דברי הרשב"א והשמיט דברי הרמב"ם. ונעצם דברי הרשב"א יש לתמוה בדעתו מש"כ שודאי רוצה להורידה כל שעה מה סברא שלא תחתוך אדרבא זהו סיבה לחציצה מחמת שאינה חלק מגופו כמו בכל מקום שמקפיד וצ"ע.

בטעם שמים שניים לא יקבלו טומאה מהראשונים

סי' קס"ב ס"ק י"ט, פעמים ר' צריך לשפוך ב' פעמים על דיוו דמים ראשונים מטוהרים הידים אבל הם עצמם טמאים שנטמאו בגגיעתם בידיו והשניים מטוהרים אותן, צ"ע אם המים נטמאו א"כ הם מטמאים הידים דמאי גרע במים שיצאו מידיו וחזרו לידיו שנטמאים שלכן הותקן להגביה ידיו וא"כ מה יועילו מים שניים הא נעשו מים שניים כמים ראשונים, ועוד יל"ע מי אמר שמים שניים סילקו כל מים ראשונים מהיד דדילמא מים ראשונים שבהם שיעור כמים שניים, ואולי בפשטות איכא רוב מים שניים או שלזה מהני ניגוב. ומצאתי להב"י בסי' קס"ב שהביא קו זו בשם הראב"ד שמוכא בכל בו. ומכא זה כתב שטומאה דאיירי הכא אינו טומאה ממש אלא מחמת לכלוך וזיעה, ולכן ס"ל דלא מהני נטילת מים ברביעית פעם אחת דעדיין איכא לכלוך וזיעה שאינו יויד רק לאחר מים שניים. אולם זה לשיטת הראב"ד דס"ל דתמיד בעי מים שניים אבל דעת המחבר דרביעית לכד מהניא וא"כ לשיטתו הנטילה מדין טומאה ממש וא"כ הדרא קושיות הראב"ד לדוכתה, [אין חדש תחת השמש ובתמיהה זו עמדו גדולי הראשונים והאחרונים. עיין להרשב"א בתוה"ב ש"ו ב"ו עמוד שצ"ז, ובבדק הבית שם מש"כ ליישב, ומה שהוסיף לתמוה הרשב"א במשמה"ב שם. ועיין חזו"א או"ח סי' כ"ד סק"ה מהר"מ בנעט בפי למרדכי פרק אלו דברים. ותרו"ץ. – המערכת]].

בטעם שהנוטל ידיו צריך לשפשפש זו בזו

סי' קס"ב ס"ק כ"ד הנוטל ידיו צריך לשפשפש זו בזו, וכתב במשנ"ב שצריך כדי להעביר הלכלוך היטיב והוא לכתחילה, ופלא הוא שהרי מיירי כשאין שום חציצה שם דא"כ עדיין יעכב בדעיבד הנטילה ומספק יש אומרים שצריך שוב נטילה כשירה, וגם הרי זה הסיבה שנוטל ג' פעמים כדי שירד הלכלוך על ידי נטילה ראשונה כמבואר במחבר א"כ על איהו לכלוך מיירי, ואי סתם לכלוך שאינו חוצץ מה המקור ולא הרי אם אחר שנטל ואוכל מתלכלכים ידיו ויועד מזה אין בזה שום חסיוון שלא תבנו על זה שום דין נקיון מלכלוך סתם ומאי גרע, והנה בסי' קס"ה כתב דאם עשה צרכיו ורוצה לאכול יכול ליטול פעם אחת בשביל אשר יצר ומשפשף ואח"כ נוטל פעם שניה בשביל נטילה לסעודה ומכרך על נט"י וכתב שם במשנ"ב סק"ג שהשפשפש אינו בזמן נטילה ראשונה ולכאורה הדבר נסתר מן השמשותף בפשטותו כהשפשוף הוא בגמר הנטילה ולא באמצעה והוא קודם הניגוב ולכאורה זהו סתירה.

וצ"ל מכל זה דנראה דענין השפשוף אינו מדין הסעודה כלל אלא מדין נקיות לברכה שלא ידבר אל המלך כשיש טיטוף לכלוך אע"פ שאינו ממש דבוק לידיו והוא צריך לכרך קודם ניגוב ולכן מכבדו הברכה שישפשפשו אולם שם דמכרך אשר יצר קודם נטילה שניה צריך הוא אז לשפשף וכן נלענ"ז. אחר כל זה מצאתי להב"י בסי' קנ"ח שהביא בשם רבינו ירוחם שראה לרבותיו נוהגים אחר שפשוף ידים מברכין קודם שיטילו עליהם מים שניים כיון שהשפשוף הוא מדין ברכה.

מ"ט שומרי גינות ופרדסים הטריחים להקפיד לילך לפחות עד טריח

סי' קס"ג סק"ג שומרי גינות ופרדסים כשצריכים לילך אחר מים אינם מחוייבים אלא פחות ממיל כמו מלאחריו משום שאין יכולים לעזוב שמיתם. והעיר הרב וזה שליט"א שהיה לו לכתוב משום שהיו כנמצא בביתו שלא הטריחוהו יותר שהרי זה מקומו, ועוד מדוע טיול כן צריך ללכת הרי אין יכול לעזוב שמירתו ואם יכול לשמור משם יוכל גם יתר ממיל.

ובתחילה היה י"ל דלא דמי לביתו שזה מקומו וקביעותו ונחשב

שיבן כה אינו במקומו הקבוע.
אולם אינו כן שהרי לא גרע ממה דאמרינן דרך לפניו דבלאו הכי הולך לשם חייב ללכת מיל. אולם הקושי הב' דמדוע מיל יש לו ללכת, בזה י"ל דאם מחוייב התורה צריך ליטול ידיו ודאי נכלל בזה אפשרות שיעזוב שמירתו ומש"כ במשנ"ב דאי אפשר



לעזוב שמירתו אינו מבחינה טכנית אלא מבחינה דינית שזהו גזל והפקעת חיובו אם הולך אולם מיל שזה שיעור מינימום נכלל בזה ששומר רק לא מהני שיוכל ליטול בתוך שיעור מיל.

אם צריך לכרוך שתי ידיו דוקא

סק"ה, ועיין בבאיאור"ל דלדעת המחבר מסתברא דצריך לכרוך שתי ידיו דווקא דאף שאוכל באחת שמא יגע בחברתה. אולם להרמ"א יש להקל בזה, וביאר בבאיאור"ל משום דאם אוכל בכף להרמ"א אין ידו השניה מכוסה ובכל זאת זה מהני.

וצ"ל דלא דמי כלל דגם רמ"א מודה דאם אוכל ומכסה במפה היות אוכלת כוידיו, ועוד דטעם הפוסקים יגע בידו השניה המגולה וגם רמ"א מודה בזה דצריך בשתי ידיו ומה שהתיר בכף הוא מפני שלא אוכל בידו כלל רק על ידי אמצעי אחר ובזה אין לחוש שמא יאכל על ידו.

בדיו העושה צרכיו ורוצה לאכול

סי' קס"ה סק"ב העושה צרכיו ורוצה לאכול יטול שתי פעמים וכתבו האחרונים דצריך לזהר שלא ליטול הראשון נטילה גמורה רק מעט משום נקיזות דאי לאו הכי נטהויו ידיו וכי.

הנה משמע שכונתו שיטול פחות משיעור המים ולא שיטול בלי כלי שהרי כתב בלשון מעט וצ"ע שלפי זה לא ממש האופן השני המובא בשו"ע לפי משי"כ המושג"ב סק"ג ששו"פ פעם אחת על ידיו בפחות מרביעית ומברך אשר יצר קודם גמר הנטילה ע"ש.

יעקב שפיגל – נוה יעקב

באם בנטילת ידים בעי כוונה לאכילה

סי' קס"ד סק"ג צריך להתנות מקודם שהיה עולה לו הנטילה לכתחילה לכל היום משום דנט"י בעי כוונה לאכילה, ולהפוסקים דלנטילה לא בעי כוונה י"ל דלהכי צריך תנאי דכיון דלכל היום הוא אין סומכים על שמירתו אלא אם התנה. וצ"ע לטעם הראשון מדוע בעי כוונה לנטילה שניה הרי הדין שבעי כוונה אינו מדין מצוות צריכות כוונה שהרי קי"ל בדרבנן שמצוות אין צריכות כוונה, ועוד דטעם הפוסקים שצריך כוונה ע"כ אינו מדין כוונת מצוות שהרי מצינו שם בסי' קנ"ט סעיף י"ג דכוונת נותן גם מהני והרי ודאי קיום מצוות נטילת ידים מקיים הנוטל ולא הנותן וע"כ הוא מדין שצריך להגדיר את מעשה הנטילה לא כסתם מעשה נקיון ושטיפה אלא נטילה כטבילה המסתרת וא"כ כיון שנטל פעם אחת לצורך סעודתו מהני זה לכל דבר ונחשב כנטילה ולא כשטיפה.

ואולי צ"ל דהכא איירי בנטילה שלא לצורך אכילה לדעת רמ"א וזה לא נחשב באמת לנטילה רק שטיפה כנקיון שהרי מייירי בקם ממיטתו או יצא מבית הכסא וזה אינו נטילה ממש ולכן צריך על זה תנאי שיחשב נטילה. אבל אם נוטל לאכילה שוב אין צריך שום תנאי אלא אם כן עושה הפסק בין הנטילה לאכילה כמש"כ במשנ"ב לקמן, ומש"כ במשנ"ב סק"ז דגם בנטילה לאכילה צריך לעשות תנאי צ"ל דהוא לטעם ש"ב שהוא משום שמירה שידיו ישארו נקיות, ויוצא לפי זה נפ"מ בין הטעמים אם בנוטל ידיו לסעודה צריך לעשות תנאי.

עוד יש לחקור אם התנאי גורם שלא צריך נטילה פעמים כיון שידיו נקיות ואז נטילה ראשונה עולה לו גם לאכילה שניה כאילו נטל פעמים גם לראשונה וגם לשניה. ולשון הביאור"ל סוף ד"ה לא מהני נראה כצד שני שכביכול ככהאי גוונא אין עליו חיוב נטילה ולא שיהיה בנטילה ראשונה. ונראה דחלו בשני הטעמים דלטעם ראשון שהוא מדין כוונה ע"כ היינו שבנטילה ראשונה מהני נטילה שניה אולם לטעם ש"ב שהוא מדין שמירה שלא יטנף ידיו י"ל דאין צריך נטילה כיון שידיו נקיות.

מרבדי עיקבזון – נוה יעקב

העומד תוך סעודה ונגע במקומות המכוסים אם צריך לחזור לייטול ולברך, ובכללו של הרדב"ז

הנה הרדב"ז בתשובה חלק א' (סי' רכ"ט) כתב בזה הלשון, ועיקרם של דברים לדעתי שכל שנהגו ישראל כסברת אחד מהפוסקים או דהוי אתריה דמר, העושה מצוה כדעת אותו פוסק חייב לברך שחזר הדבר להיות כאילו הוא תורה, שכיון שנהגו כאותו פוסק או דהוי אתריה דמר הו"ל אצלם כאילו אין בו מחלוקת כלל. בשו"ת קול אליהו חלק ב' (סימן כ"ח) הוכיח דמזן ס"ל דלא כהרדב"ז שהרי פסק מרן השו"ע (סי' תע"ג סעי' ז) בדין נטילה לטיבולו במשקה שאין לברך אלאמא דלית ליה האי כללא דהרדב"ז, וכן יש עוד ראיה שהיא בשו"ת אור לי בהשטמות (דף קצ"ה) ממה שפסק בסי' י"א טע"ב הי טיל ישראל ציצית בבגד בלי כוונה אם אין לו ציצית אחרת יש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר אבל לא יברך ואילו לדעת הרדב"ז כיון שהרמב"ם מריה דאתרא יש לפסוק דבריו נגד רש"י והרא"ש, וגם לברך עליו אלא ודאי דלא ס"ל כהרדב"ז. וכן בשו"ת שמן המשחה (סימן ט) הוכיח שדעת הרמ"א דלא כהרדב"ז.

הנה מרן החיד"א בספר שם הגדולים חלק ב' דף צ"ב בדיון ס"ת שאין בו תנין כתב שכווין שמרן השו"ע סי' ל"ו פסק דכשר בדיעבד אע"פ דר"ת הרא"ש פסלו ס"ת בלי תגין מ"מ בעת חיבור שו"ע שכתב דעת רבינו האי גאון ודעמיה וס"ל להכשיר ס"ת בלי תגין, לכן סת"ם בשו"ע להכשיר, ואע"פ שכתבנו בכמה מקומות שבענין ברכות יש להורות ספק דרבנן לקולא אפילו נגד מרן, מ"מ בענינו שהמחלוקת אינה בברכה אלא במצוות הס"ת עצמו אם שר הוא אם לאו שפיר דמי גם לברך כמו שחילק כיוצא בזה בשו"ת הרדב"ז חלק ב' סימן תרכ"ו.

הרי"ל שאם המחלוקת בדין המצה ממש ומרן פסק כחד מ"ד, ע"ז משתמשים עם כללו של הרדב"ז, שהברכה נמשכת אחר המצה. וכן פסק בשו"ת ישיב משה סי' רנ"ז, וכן פסק בשו"ת שואל ונשאל חלק ג' סי' קמ"ח בדיון אתרוג שנטילה פיטמות שאפשר לברך עליו בחול המועד כדעת מרן בצירוף דעת הרדב"ז שכיון שהמחלוקת היא במצה ומרן מכשיר אף הברכה נגזרת אחרי המצוה, וכן מסקנתו יביע אומר חלק י' סימן כ'.

הנה מרן בסימן קס"ד סעיף ב' פסק דמי שעומד בסעודה ונוצר שנגע בשוק וירך ויחזור ויטול ויברך. מקור הדין הזה בהרשב"א חלק א' סימן קצ"ב. אולם אגודה ביומא פרק הממונה דף קמ"ו פסק שיטול ולא ברך, וכן פסק ביים של שלמה (חולין פרק ח' סימן מ"א). והנה האחרונים נחלקו לענין הלכה, יש שפסקו כמו מרן, ויש שפסקו כמו ים של שלמה, וכן מסקנת בן איש חי פרשת קדושים אות כ"א, ר"ח ס"ק ט"ז.

הנה בספר הלכה בירוה דף ש"יב רצה להשתמש בכללו של

הרדב"ז, שכאן יש מחלוקת במצה ומרן פסק כמו מאן דאמר שנוטל ומברך, א"כ הברכה נמשכת אחרי מצוה, לכן אם נגע במקומות המכוסים באמצע סעודה ורוצה להמשיך לאכול פת חייב ליטול ולברך. ולכאורה דבריו צ"ע הרי ביים של שלמה ה"ל כתב שבמקרה כזה לא תקנו נטילה ורק מצד חומרא יחזור ויטול. הרי ראית שנחלקו אם אחד נגע במקומות המכוסים שבגופו, ש' לו חזקת חיוב או לא, כל מה שהפוסקים ה"ל פסקו כמו הרדב"ז הוא במקרה שיש לו חזקת חיוב אבל נחלקו אם חייב לברך או לא. אבל במקרה שלנו שיש כאלה שטוענים שאין שום חיוב נטילה בכלל, אין לו שום חזקת חיוב.

לכן אי אפשר להשתמש בכלל של הרדב"ז. וכענין זה פסק בספר הליכות עולם חלק ח' דף רפ"ג, שאפשר לסמוך על כלל של הרדב"ז בכל מקום. וכן פסק בספר ענין יצחק חלק א' דף רצ"ו כלל של הרדב"ז רק במקרה שיש לו חזקת חיוב, לכן הדרך ליכלל ספק דרבנן לקולא, לכן במקרה שנגע באמצע סעודה במקומות המכוסים וכדומה יטול אבל לא יברך, כמסקנת בן איש ח'.

ניסן גיטיידה – רמת בית שמש

מה שייכות המתנה להבאת מלח ותבלין במי שרוצה לאכול פת חריבה

משנ"ב סי' קס"ז ס"ק כ"ט אין צריך להמתין, "ומ"מ אם רוצה להמתין קודם הברכה עד שיביאו לפניו מלח ותבלין הרשות בידו ואין לחוש להפסק בין נטילה להמוציא כיון שהוא צורך סעודה," עכ"ל.

והוא תימה דהרי ה"אין צריך להמתין' הולך על אדם שרוצה לאכול פת חריבה, דהיינו פת ללא תבלין ומלח א"כ מה צורך סעודה בזה?

וטען ידידי ה"ה א.ת.ל. שליט"א שהמשנ"ב מדבר לפי דברי הרמב"ם המובא בשו"ע סעי' ו' שצורך אחרים מותר לדבר כך גם כאן לצורך אחרים מותר להמתין, אך זה קצת לא משמע כך מהמשנ"ב שאומר "עד שיביאו לפנינו" וכי משמע קצת שהוא צריך את זה.

והנ"ל בזה דאינו צריך להמתין נסוב על הדין הקודם דפת נקיה או מתובלת בתבלין או במלח וכי שאז אפילו שלא צריך להמתין להביא מלח מ"מ אם רוצה להמתין הרשות בידו וכי. אך הרב ר' מ' פ"פ שליט"א הראה לי דהמג"א שהוא המקור של המשנ"ב פה, אומר וכולהו של רוצה להמתין וכי משמע דלא כדברינו אלא שיכול להמתין בכל המקרים כולל ה"פת חריבה," ואפשר לדחוק שהכולהו של המג"א הולך על המקרים הראשונים דהרי בפת חריבה הוא לא הולך לאכול מלח אז ודאי דלא הוי צורך סעודה אלא רק הפת נקיה ומתובלת וכי ודחוק. ולכן הסביר הרב ה"גל שליט"א שסה"ק הזה מדבר על מקרה חדש שאדם שרוצה לאכול הפת חריבה אך בהמשך הסעודה יאכל מאכל עם המלח זה נקרא צורך סעודה ויכול להמתין לפני הברכה וזה נקרא צורך סעודה.

יצחק הלוי בירנבוים – נוה יעקב מרכז

הב"י בסימן קנ"ח מביא מהאורחות חיים מים ראשונים מצוה אחרונים חובה למאי נפקא מינה לבטולי הנך מקמי הנך שאם אכל עכשיו ואין לו מים אחרונים והוא צריך לאכול סעודה אחרת ביום כגון שלוש סעודות בשבת מבטל הסעודה האחרת ונוטל ידיו לברכת המזון מפני שכבר נתחייב בברכה וכו', וילה"ק ראשית דמדוע יבטל סעודה שלישית שיכרוך ידיו במפה, ועל זה יש ליישב דס"ל כהראשונים דלא מהני כריכת מפה אלא לתרומה, אבל עוד קשה הלשון לבטולי הנך מפני הנך והרי עדיין לא התחייב במים ראשונים שיצטרך לבטלם, ועוד חילוק ליה דאין מעבירין על המצוות דמכיון שעכשיו מוטל עליו מים אחרונים ודאי שיקדימם ומה צריך לומר מצד שמים אחרונים חובה וצ"ע.

יצחק טטור – תל ציון

בדיו תנית אוכל למי שספק אם יטול ידיו

כתב הרמ"א בסימן קס"ג סעי' ב' ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור עת"נ מכוול עכ"ל, ונסתפקתי האם מותר לתת לחם למי שהוא מסופק אם יטול ידיו או אסור, ושורש הספק האם גם ספק לפני עור נאסר או רק ודאי, והנה לכאורה איכא כמה ראיות מן התלמוד דגם ספק לפני עור אסור, יצא רש"י בראשונה מדברי הגמ' בב"מ דף ע"ה (ע"ב) דאיתא שם אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלה אותן שלא בעדים עובר משום לפני עור לא תתן מכשול, ופירש"י שעולה על רוחו של לזה לכפור, והנה שם אין זה ודאי שהלווה יכפור וע"מ דגם ספק לפני עור אסור, ועל ידו השני ממה דאיתא במ"ק (י"ז ע"א) דאמתא דבי רבי ראתה אחד שמכה את בנו הגדול ונידתה אותו משום דעבר על לפני עור לא תתן מכשול ופירש"י שם דכיון דגדול הוא "שטא" מבטע באבא והו"ל איהו מכשילו. ויבוא השלישי אלא דאיתא בקידושין (דף ל"ב ע"א) דרב הונא קרע חמיו באנפי רבה בריה כדי לראות אם יכעס או לא והקשתה הגמ' ודילמא רתח וקעבר אלפני עור לא תתן מכשול ומשמע דגם מספק היה אסור לרב הונא לנסות את בנו, ובראיה ה"ל מקידושין כבר עמד בספר עין יצחק להג"י אלחנן (חלק א"ח סימן י"ג אות א') וכתב דאפשר דשאני התם דהוי קרוב לדאי דהיה רתח והך דילמא הוא כעין המבואר בגיטין (דף מ') תד"ה חיישינן שמא, ועיין עוד בשו"ת צ"ץ אליעזר חלק ד' סימן ה' שהשיב על כל הראיות ה"ל ע"ש, והנה נודע שיטת הפני יהושע בתשובותיו סימן ג' דספק לפני עור מותר, ועיין שו"ת מהר"ם בריסק חלק ד' סימן ו' מש"כ לפלפל דבריו, ובשו"ת מנחת שי (שור) חלק ב' סימן ע"ח שסמך על דבריו [ולפי זה יישב הגאון ר' אהרן גוטמן צ"ל בקובץ התורני זכור לאברהם (שנת תשס"ב) תשס"ג עמוד של"א] קושיית המוצל מאש סימן מ"ה היאך מותר להשיבע את חמיו בעוד שידוע שחבירו נטבע לשקר משום שלא יאבד ממונו הא עובר בלפני עור ובלא תעשה חייב הרי לבזבז כל ממונו, ועיין בספר ילקוט הגרשוני ערך לפני עור מש"כ בזה, ולפי ה"ל דספק לפני עור מותר מיושב היטב דשמא לא ישבע לשקר].

וכ"כ בשו"ת מחנה חיים חלק ב' י"ד סימן מ"ה וחלק ב' ח"מ סימן מ"ו בסופו, ועיין עוד בשו"ח מערכת הוא"ו כלל כ"ו אות י"ד בארוכה. אלא דלכאורה יש להקשות דהרי איסור לפני עור הוא איסור דאורייתא וא"כ גם בספק גימא ספק דאורייתא לחומרא, וכבר הרגיש בזה בשו"ת לב אברהם וייןפלד חלק א' סימן מ"ד, וכבר נפתחה שאלה זו בכת הקודמים עיין בספר משנה ראשונה

עמ"ס שביעית פרק ה' משנה ו' בהא דאיתא התם דמותר למכור לחשוד כלי שמיחיד לאיסור ולהיתר והקשה המשנה ראשונה אמאי הרי הוי ספק לפני עור וספק דאורייתא לחומרא, ורצה לתרץ שם דתנית מכשול לא מקרי אלא כשהמכשול דוע בשעה שזה נותן לו אבל בספק אם יעשה בו מכשול אין זה נותן מכשול, וע"ש שדחה לתירוץ זה, ועיין עוד בספר מצודת דוד שפבער על המשניות שם מש"כ לתרץ בזה, ועיין עוד להגאון ר' יוסף ליברמן שליט"א בספרו משנת יוסף מה שהאר"ך בזה כיד ה' הטובה עלי, ועתה מצאתי בספר קול סופר למהר"ח סופר שם על המשניות שכתב וז"ל, מזה ראיה שמותר ליתן פת לעני ולא חיישינן שמא יאכל בלי נטילת ידים, וכן מותר למכור פת לכל עוברים ושבים ול"ח שמא יאכלו בלי נט"י עכ"ל, וע"כ נראה לדינא דאם מסופק אם יטול ידיו או לא מותר ליתן לו המאכל, ועיין עוד בזה למהר"א וולדינברג בספרו שביתת הים פרק י"ט ענף א'.

בענין נטלה לנטילת ידים אם צריכה טבילה

בשו"ת ציון לנפש חיה (לייטו) סימן ד' עלה ונסתפק אם כלי לנט"י צריך טבילה כיון שמדין תורה אי אפשר לאכול בלא נט"י, וכן נסתפק לענין חבלה דנפסק בחו"מ סימן צ"ז דאין חובלין כלי אוכל נפש, אם כלי לנט"י נחשב כלי אוכל נפש ונשאר בצ"ע, אמנם יעויין בבאיור הגר"א ביו"ד סימן ק"כ סקי' בשם הרשב"א דכל אשר יבוא באש תעבירו באש איהו דבר שבא באש שצריך להכשירו באש זה כלי סעודה שבוּלע, וא"כ כלי לנטילה דאין דרכו לבלוע אין צריך להטבילו, ועתה ראיתי להגאון ר' אפרים גרינבלט שליט"א בקובץ הדרום חוברת כ"ז (עמוד 69) דכתב להצריך טבילה לנטלה כיון שאפשר שישתמשו שם למשקין וכדומה והביא דברי הפר"ת ביו"ד סימן ק"כ סק"ת, ונראה דחומרא זו רק בנטלה של מתכת אבל בנטלה פלסטיק אין צריך להחמיר.

יוסף חיים אוהב ציון – ירושלים

בענין כורך ידיו במפה

בשו"ע סימן קס"ג סעיף א', אם אין מים מצויים לפניו וכי יטול ידיו במפה ואוכל פת. והנה לכאורה הכוונה באין מים מצויים לפניו הוא, שאינו יכול ליטול ידיו, והוא הדין נמי אם אין מצוי לפניו כלי כשר לנט"י דינו כמו כן שכורך ידיו במפה. ולכאורה זהו כוונת הח"א שהביא דבריו המשנ"ב בסימן קנ"ט סעי' ד' בס"ק כ"א, דמי שהוא בדרך ואין לו כלי אחר אלא הכובעים של לבדים שנחלקו השו"ע והאחרונים אם בשעת הדחק כשר לנט"י. כתב החיי אדם (כלל ל"ז ס"א) שיטול ולא יברך ויפרוך ידיו במפה והביאור לכאורה נראה הוא, מפני דלהשו"ע שבשעת הדחק כשר לנט"י, הרי יש לו מים וכלי ואינו יכול לאכול ע"י שכורך ידיו במפה לחוד, דלא מקרי אין מים מצויים לפניו, משא"כ למהרש"ל האוסר גם בשעת הדחק, לכן לא הואיל כלום בנטילת ידיו בכובעים, ודינו כמי שאין מים מצויים לפניו וכורך ידיו במפה.

וכן נראה לפרש מש"כ הח"א בכלל ל"ח ס"ג וה"ד במשנ"ב סעיף ח' ס"ק כ"ו, דאם הכניס ידיו בכלי שאינו מחובר לקרקע ואין לו מים אחרים לא יברך על נטילה זו ויאכל במפה, והטעם כנ"ל דלשיטת הבה"ר הרי נטל ידיו כדון וחולקלים על הבה"ר הרי אין מצוי לו מים אחרים ודינו שכורך ידיו במפה. וצ"ב לפי זה מש"כ בשעה"צ ס"ק נ"ד, בדשעת הדחק יש לצרף דעת הרמב"ם שמיקל ע"י כריכת מפה [ר"ל גם שלא בשעת הדחק] ואף דנדהת דעת הרמב"ם מהלכה כמבואר בסי' קס"ג מ"מ בצירוף טבילה זו שמתברר שיש לסמוך על זה עכ"ל. וצ"ב הרי הח"א מדבר באופן שאין לו מים אחרים שדינו כמי שאין מים מצויים לפניו שלכנ"ע כורך ידיו, ואפשר שהמשנ"ב הבין בדעת הח"א להקל גם באופן שימצא מים תוך מיל, ועכ"ז יש להקל בצירוף דעת הרמב"ם, וצ"ב.

יצחק זאב טוקר – רוממה

האם מי שיש לו גבס ונוטל רק יד אחת מברך על נטילת יד

יש לעיין במי שיש לו גבס או תחבושת בידו ויכול ליטול רק ידו אחת האם מברך על נטילת "ידים" או על נטילת "יד". מרן בשולחנו הלכות טבילת כלים יו"ד סימן ק"כ סעיף ג' כתב יברך על טבילת כלי ואם הם שנים או יותר מברך על טבילת כלים.

ולכאורה גם כאן אפשר לומר כך שבנוטל ידו אחת מברך על נטילת "יד" ובנוטל שתי ידיו מברך על נטילת ידים, אולם הפוסקים לא חילקו בזה ועל כרחך לומר שגם בכי האי גוונא מברך על נטילת ידים.

וצריך לומר שביאור הענין הוא דחז"ל התקינו הברכות לפי היות העולם ועל כן בדיון טבילת כלים דשכיחי אינשי טובא משטבילים כלי אחד או ב' כלים ולכן תיקנו ב' הניסאות ברכה, לא כן בנטילת ידים שברוב דעלמא נטילים שתי הידים אם אדם זה שיש לו גבס אריה הוא דרביע עליה וכשיחזור לאיתנו יטול שתי ידיו ולכן גם עכשיו נדיון על שם סופו ומברך כנוסח הגריל, ולחוש למי שנולד עם יד אחת לא חיישינן דלמיעוטא כגון זה לא מתקנינן ברכה נפרדת.

ומה שכתבתי שנידון על שם סופו, העריני ידידי הר' אהרון כהן שיש לדון בסבאר זו שהרי לגבי ברכת "שעשה לי כל צרכי" על נעילת הנעלים בתשעה באב וביוה"כ לאותם פוסקים שסוברים שיברך מצינו לסברא שמתבשר בשאר העולם כן נועלים ביום זה ולא מצינו שם לומר שיברך על שם סופו כלומר שמחר כן ינעל והטעם משום שהברכה היום היא על הטוב של היום ולא שייך לברך היום על המחר. ולפי זה יש לומר גם כאן שיברך על נטילת ידים בלשון רבים משום שאר העולם וכברכת שעשה לי כל צרכי, ועדיין יש מקום לחלק שברכת שיש שעשה לי כל צרכי מברך על טוב של אחרים וכאן זו ברכת המצוות, ועיין.

ולפי דבריו יקשה הרי מזוזות דמי לכלים שהרי שכקובע מזוזה קובעים בכל הבית ולמה לא תיקנו הברכה גם בלשון רבים כלומר על קביעת "מזוזות". ובספר גנזי הקודש בשולי הסכמת הגר"מ דייטש צ"ל כתב נשאלתי מאי טעמא מי שיש לו לקבוע ב' או ג' מזוזות אינו מברך לקבוע "מזוזות" בלשון רבים כמו שמברכים על טבילת כלים (כשיש לו לטבול הרבה).

והנה לכאורה יש לתרץ על פי מה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' רפ"ז סעיף ב' דהמנהג נתפשט שסומכין על מזוזה אחת שעושין על פתח בתיהם ולכן אין מברכין ג"כ רק לקבוע מזוזה. אולם הרי סיים שם ואינו נכון ואין להם על מה שיסמכו וכל ירא

שמים יתקן ביתו כדינו בכל הפתחים החייבים [וכתב שם הט"ז סק"ד על מה שכתב הרמ"א ואין להם על מה שיסמכו, וז"ל שכל מי שנגע ידאת אלקים בלבו ורוצה לשבת בטח ממורא רוחות רעות ח"ו יעשה מזוזה לכל פתחיו וכי ע"ש, וא"כ חוזרת השאלה למה לא יברך לקבוע מזוזות] ונ"ל משום דמזוזות אי אפשר לקבוע בפעם אחת שתיים אלא בזה אחר זה אבל בכלים הלא יכולים לטבול שתיים בפעם אחת.

ומו"ח הגאון נ"י השיב דחכמינו ז"ל לא רצו לתקן ברכה לקבוע מזוזות שלא נטעה כס"ד דגמי מנחות ל"ד דצריך ב' מזוזות מימין ומשמאל משא"כ כלים לא שייך לטעות והבן, ע"כ דבר הגנזי יוסף.

וראיתי לרב בן איש חי צ"ל בספרו רב פעלים באו"ח חלק א' שאלה ח' שדן בנושא וז"ל מי שיש לו מכח בידו אחת שכל אצבעותיו וכף ידו נפוחים ויש עליהם רטיה והיא כרוכה בחתיכת בגד כולה שאי אפשר להניח מים אפילו על מקצתה והרי הוא אוכל בידו השנית דוקא ושאל השואל איך יעשה בברכה של נט"י מאחר דאינו נוטל אלא רק אחת דוקא, אם יברך על נט"י או יברך על נטילת יד דכיון דנוטל רק יד אחת איך יאמר ידים דמחזי כשיקרא, תשובה לכאורה י"ל מברכת להדליק נר חנוכה אע"ג דמדליק כמה נרות, אך זה אינו דבאמת התם עיקר החיוב הוא נר אחד והשאר הוא מן המהדרין ולהכי תיקנו הברכה בלשון יחיד נר חנוכה.

איבאר מצינו בשו"ע יו"ד סי' ק"כ שפסק מרן ז"ל בסעי' ג' יברך על טבילת כלי ואם הם שנים או יותר יברך על טבילת כלים, וכתב הפר"ח ז"ל ס"ק י"א בדיעבד אם בירך על כלים רבים על טבילת כלי ועל כלי אחד על טבילת כלים יצא דאכלים בעלמא ואין, ויש מן האחרונים שהעתיקו דברי הפר"ח הנו אך הרב הכנה"ג ז"ל הגהי"י אות ח' כתב מ"ש הטור ומרן כן לאו לעיכובא אלא עצה טובה קמ"ל, אי נמי לא בא לומר על כלי אחד לא יברך טבילת כלים אלא בא לומר אם מטביל כלים הרבה לא יאמר על טבילת כלי עכ"ד.

איך שיהיה לסברת הכנה"ג יכול לברך בנ"ד על נטילת יד, ולסברת הפר"ח צריך לברך על נטילת יד ולא יברך על נטילת ידים כיון דנוטל ידו אחת דוקא דמאי שנא מדיון טבילת כלים כנז' כן נראה לכאורה.

מיהו אחר היישוב נ"ל בס"ד דיש לחלק ביניהם ד"ל התם עיקר התקנה של הטבילה היתה על כל כלי וכלי דאינו מוכרח להטביל שנים ושלושה ביחד ולכן המטביל כלי אחד יברך על טבילת כלי אבל גבי נטילה מוכרח לומר דהתקנה של הנטילה היתה על שתי הידים דאינו ראוי ליטול ידו אחת דוקא ורק זה אנוס הוא שאינו יכול ליטול אלא אחת ולכן צריך לברך על נטילת ידים גם אם נוטל יד אחת שכן היתה התקנה של הברכה מעיקרא לברך על נטילת ידים כי הם תיקנו הנטילה לשתי ידים בהכרח וכיון דכך היתה התקנה של הנטילה על שתי ידים אם נוטל רק יד אחת ואומר ידים לא מיחזי כשיקרא, ואדבראם איך על נטילת יד ראוי לגעור דמשנה מטבע חכמים הוא, וגדולה מאת מצינו להרא"ש ז"ל שהביאו מרן בב"י סי' ד' והב"ח בסי' קנ"ט שכתב דראוי היה לברך בשרחיית על נקיזות ידים אלא כיון שתיקנו לברך על נטילת ידים באכילה לפי שצריך ליטול מן הכלי ששמו נטלא בלשון התלמוד לכך תיקנו נמי לברך על נטילת ידים ע"ש, נמצא כדי שלא לשנות מטבע הברכה תיקנו לומר מטבע זה גם בנטילה דשרחיית, וכן כתב הכובש שתיקנו כך כדי שלא לשנות הברכה, ולפי זה גם בנ"ד לאו כל כמיניה לשנות מטבעו חז"ל לברך על נטילת ידים לשון רבים, עכ"ל הרב פעלים וע"ש באורך.

וחזו עיני בשו"ת שיה יצחק (ווייס) אור"ח סימן צ"ג שדן בזה ולאחר שדן בארוכה ושאל והרי מצינו כמה פעמים שאף של יחיד בלשון רבים אין קפיידא כמו כן אף בנוטל רק ידו אחת יכול לומר בלשון רבים על נטילת "ידים", אבל יש ליישב הדבר דהנה במג"א (סוף סי' קנ"ט) מכריע על פי ספר פני יצחק דגם מטביל ידיו אם טבל במים הכשרים לנטילה מברך על נטילת ידים אף שמטביל ידיו הרי דאין מקפידים אף שטובל אותם ואומר בלשון טבילת ע"ש, כמו כן בזה פתשגן הברכה הוא אומר אף כי נוטל רק ידו אחת. ועוד דהא קיימ"ל כהרמב"ם בהלכות ברכות (פרק ו' הלכה י"ח) דלט ידיו במפה או ידו אחת כשאינו נוטלה ואוכל ככר, והא דלט ידו אשר מכה עליה הרי היא ג"כ מטעם דאסור לאכול בלי נט"י ושפיר שיכול לומר הנוסח על נטילת ידים בלשון רבים דהרי גם ידו זו שאינה נוטלה מקיים בה דין חכמים בה'ל נטילה שלכל אותה [יד במפה] ודו"ק היטב ע"כ דבריו. ומה דשנתי עד עתה הוא לענין לכתחילה האין יברך אבל בדיעבד ואפילו באדם רגיל ובראי שנוטל שתי ידיו כדון אלא בירך "על נטילת יד" בלשון יחיד ג"כ יצא כמו שכתב מרן בסימן קס"ז סעיף י' במקום ברכת המוציא בירך שהכל נהיה בדברו או שאמר בריך רחמנא מלכא מארה דהאי פיתא יצא.

ובמשנ"ב שם ס"ק נ"ג יצא בדיעבד אבל לכתחילה אסור בשתינן דאף דברכות נאמרין בכל לשון היינו היכא דלא שינה כלל מנוסח הברכה אבל הכא הא שינה מנוסח שקבעו חז"ל בלשון הקודש ואפילו הכי יצא בדיעבד כיון שעל כל פנים הזכיר שם ומלכות וענין הברכה.

ולכן אפילו אם נטל ב' ידיו ויברך על נטילת יד בדיעבד יצא, ועיין עוד ברמב"ם פרק א' מהלכות ברכות הלכה ז'.

שמואל בצלאל – תל ציון

שיטת הב"י בדעת הרמב"ם דס"ל דאין צריך להגביה הידים לחולין בנוטל פעם אחת

כתב הב"י סי' קס"ב ז"ל, והרמב"ם אע"פ שהוא סובר שאין צריך מים שניים אלא לאכילת תרומה בלבד כתב בפרק ו' מהלכות ברכות (הלכה ט"ז) "מים הראשונים צריך להגביה ידיו למעלה עד שלא יצאו מים חוץ לפרק ויחזרו ויטמאו את הידים". ונראה דהיינו לומר שאם לאכילת חולין רצה לחלק רביעית מים חציה ללם ראשונים וחציה למים שניים וטל ראשונים ושניים חוץ לפרק וחזרו ליד טימאוה, עכ"ל. ואני שמעתי ולא אבין לא הקושיא ולא התירוץ, דממ"ג, אם ס"ל דלדעת הרמב"ם בעי למיטל רביעית בבת אחת על שתי ידיו, וע"כ הוקשה לו דמאי איכפת שיצאו וחזרו כיון שאין המים מטמאין [וכך יש להבין ממירוצו, ואין בכס"מ שם], צע"ג דמעולם לא הזכיר הרמב"ם דבעינן ליטול הרביעית בבת אחת, רק דס"ל דאי אפשר לנטילה בפחות מרביעית אע"ג

מעתה מים החוזרים חוץ לפרק חשיבי מים הבאים ממקו"א ולא יועיל להם ניגוב או הסרה ע"י שלישיים, דלא תיקנו שלישיים ונסתיימה סדר הנטילה.

וכעין סברא זו מצאתי במפרשי המשנה בידים שם, לדוגמא, עיין משנה אחרונה (פרק ב' ידיים משנה ב') שכתב בסוף דבריו: והא דאמרין לקמן יצאו חוץ לפרק וחזרו מטמאין את היד, לאו מכח השניים שנטמאו, אלא הראשונים כיון שלא טהרו מן השניים חוזרין ומטמאין, ואע"ג דכל כמה שלא יצאו חוץ לפרק לא מיטמו, כי יצאו וחזרו גרע טפי, וכו', וא"ת הא דאמרין דעד שלא נטל שניים מטמאין ככר של תרומה, ומשנטל שניים אין מטמאין, ואמאי הא נתערבו וכל טיפה יש משניהם, "צ"ל כיון דמצוותו בכך כל דרך נטילה לא גזרו, וחוץ לפרק שלא כמצוותו הוא גזרו טפי", וכמ"ש התוס' והרא"ש לענין נדוד וזבות שמטמאין המים ונותלין לידיים, כיון שאי אפשר בענין אחר. ומהאי טעמא נמי אמרין בסמוך נפלו ראשונים ושניים במקום אחד מטמאין ככר של תרומה, וכשניגב ידיו במפה ונגע ככר במפה טהור, כמ"ש הרב רפ"ק שהשניים טהרו את הראשונים, ומה בין מים שעל המפה למים שנפלו לטהר, אלא דכל דרך נטילה לא גזרו שאי אפשר בלא ניגוב, עכ"ל.

וחילי לכל סברא הנ"ל מלשונו המפורש של הר"ש והובא בבי" שם, דהנה בטור כתב "ואחר כך ישפשפם", וכתב הב"י דמשמע דהנטול דיו יצא לשפשפם, ומקורות הראשונים הוא מלשון התוספתא (פרק א' הלכה ב') ושם: הנטול ידיו צריך לשפשף, שפשפה בחברתה טמאה, בראשו או בכותל טהור, חזר ונגע בהן טמאה. אמנם רבינו שמשון שם פירש לשון התוספתא "צריך לשפשף" היינו לגנב, ע"ר"ש פי'. ומפרש לפי דרכו הא דאמרו בראשו או בכותל טהור, דכשניגב המים בראש או בכותל טהור, אבל אם חזר ונגע בהן טמאה, שאותן מים טמאים חזרו וטימאו את היד שנגע בהם. והוספיק הר"ש "אע"ג דכל כמה דלא שפשף מיטהרי בשפשוף, השתא דחזר ונגע גרע וצריך ליטול", עכ"ל. פי' אף דכל כמה שעדיין לא סיים הניגוב מיטהרי בניגוב זה אף שנוגע כל הזמן במים טמאים שבכותל, אמנם לא גרע כיון שהוא עסוק בדיו הניגוב וסדר הניגוב הוא כך, משא"כ כשחזר ונגע אחר הניגוב גרע וצריך נטילה מחדש. וביאר במשנה אחרונה (שם משנה ג') יסוד לו שכתבנו, ז"ל, ומ"ש הרב וכו', ר"ל כל כמה דלא גמר השפשוף הרי נוגע הוא ולא מיטמו, אחר שגמר השפשוף גרע, "והיינו טעמא דכל שהוא צורך הנטילה לא גזרו דלא סגי בלאו הכי והשפשוף נמי מצורך הנטילה, ולאחר שגמר שאין כאן צורך נטילה עוד טפי", עכ"ל. והוא הוא שאמרנו.

אמנם חילם של החולקים על זה הוא מלשונות האחרונים המכריחים דגם אחר שניים יש מקום לטהר ע"י שלישיים. הראשון, הוא ממש"ש המ"א לבאר דברי הרמ"א (סי' קס"ב סעי' א') שפסק כאו"ז המובא ב"י דאנו שנוהגים ליטול שלוש פעמים אין לחשו להצריך הגבהה, וכתב ב"י דאינו רואה טעם בדבריהם. אמנם הרמ"א פסק כדבריהם, ונתקשו האחרונים בדבריהם, דהא גם אחר שלישיים יחזרו הראשונים ויטמאו הידים, וכתב המ"א לבאר בתירוצו השני, דאזלו הני ראשונים כשיטת הרשב"א דס"ל דהשניים מטהרים הראשונים רק החשש שלא הגיעו השניים למקום הראשונים, אבל כששולש פעם ג' תו לא חיישין, דאמרין אם שניים לא הגיעו שלישיים הגיעו וטיהרום. ולכאורה מה יועילו שלישיים הא כיון דשניים לא הגיעו למקום ראשונים וחזרו ראשונים אחר שניים שוב לא יועיל טהרת השלישיים שהרי חזרו אחר שניים וטימאו היד ובענין ניגוב ונטילה מחדש. ע"כ דס"ל לנמ"א בפשיטות דגם שלישיים מטהרים שניים דחשיבי רק המים טמאים. (דחק ס"ל למ"א מוכרח גם מתירוצו הראשון. ולעצם התי' דמחזקת כמה תמיהות עיין להם במרפסן איגרי'). ואולי איכא למימר דס"ל להני ראשונים דכיון דתיקנו סדר הנטילה ג' פעמים, מדחיישין שמא יש לכלוך על היד החוצץ בנטילה, ע"כ אף אם ידיו נקיות תיקנו לעולם סדר הנטילה ג' פעמים, והרי אמרנו דכ"י שלא נסתיים סדר הנטילה שניים מטהרין הראשונים, הוא הדין לדעתם שלישיים יטהרו השניים, אבל אחר גמר סדר הנטילה שוב חזר הדין להיות המים החוזרים כדין מים הבאין ממקו"א ומטמאין היד עצמה, ודו"ק וצ"ע.

עוד חילם להכריח שלא כדברי משיטת הים של שלמה (חולין פרח' סי' ל"ג) והסכים לדבריו להלכה במ"א (סי' קס"ב סק"י) ואחריו במשנ"ב (שם סי' מ"ח) דאם נטל ידו אחת ב' פעמים ושפשפה בחברתה שאינה נטולה או שנטולה רק פ"א שמים ראשונים שעליה טמאים, שוב אין צריך ידו השניה הטהורה מב' נטילות ניגוב ונטילה חדשה רק די' לתת עליה מים פעם אחת להסיר מעליה טומאה אחת שבאה עליה ממים ראשונים הבאים מיד האחרת, ולא אמרו להצריך ניגוב ונטילה חדשה רק באם נטל יד אחת במים ראשונים והשניה לא נוטלה כלל (ולדעת המ"א על פי פמ"ג א"א שם סק"י גם אם השניה נוטלה פעם אחת ונגועה על בזה, וכן דעת המשנ"ב עיין להם) ושפשפם זה בזה דאי יש לאותן מים ב' טומאות, א' משום אוהת יד שיש עליה מים ראשונים הטמאים, ב' עכשיו נתווסף עליהם טומאה נוספת מיד טמאה לגמרי (ולמ"א על פי פמ"ג בנגיעת המים במים שבדי שניה), ובב' טומאות הצריכו ניגוב ונטילה חדשה. הרי מוכרח דס"ל דמים טמאים הבאים על ידו הטהורה מב' נטילות יועילו להם מים שלישיים לסלק מים טמאים ולא יאמר שמים טמאין שבאו ממקו"א מטמאים היד להצריך ניגוב ונטילה חדשה. הוא הדין לכאורה לדעתם מים ראשונים שיחזרו אחר נטילה שניה שהיד טהורה לגמרי, יועילו לו הסרת מים אלו ע"י השלישיים.

ואני תמה על דבר ראייתם. דגם אם נקבל סברת היש"ש, הא גם איהו ס"ל דאם יגע בידו הטהורה אחר שניים במים ראשונים שעל הכותל תטמא ידו ויצטרך לניגוב ונטילה חדשה, דהרי משנה ותוספתא שלמה שנינו על זה, וכמרי"ו לדעת הפמ"ג (הובא בשערי צ"ח סי' ל"ו) גם איהו יודע שאם נגע בהם "אחר" שלא נטל ידיו צריך לגנב ולחזור וליטול כראוי, (ופסקה המשנ"ב שם ס"ק מ"ה וכן היא דעת הדרך החיים דלא כמחצית השקל עיין שער"צ שם). ע"כ דגם לדעתו טומאה אחת מן הכותל או ע"י אחר מטמאת לגמרי, והטעם לכאורה דהא חשיב מים שבאו ממקו"א המטמאין היד לגמרי, וכדין צורך וקיסם וע"ש. וע"כ דהבין דנגיעת ידים זו בזו לא חשיבי ממקו"א וע"כ בעינן ב' טומאות להצריך ניגוב ונטילה, ולכל הנ"ל מי יימא להו דמים החוזרים מחוץ לפרק יחא דינו כשפשף ידו בחברתו, אולי ידמה למים שעל הכותל או

ע"י אחר. ואפשר גם באולי כדבריהם, אך עיקר הדברים, שאין מקום להביא ראי' ממי שלא כתב טעם לחלק דבריו על מנת שנדע אנו אין לחלק ולפרש דבריו.

עוד נקודה יש לספק בכל זה, דגם לפי הבנתי שמים ראשונים החוזרים אחר שניים מטמאין היד עצמה ובענין נטילה חדשה, יש לספק האם נצטרך גם ניגוב או דדי בראשונים ושניים חדשים לבד, ולכאורה לגירסת רש"י דשניים מטהרין הראשונים בכ"מ, אפשר דדי יהיה בראשונים ושניים בלא ניגוב. ואולי לכל ש"ר יש לדמותו לדין נטל מקצת ידיו דידו טמאה כמו שהיתה וצריך ראשונים ושניים רק לא יצטרך לניגוב, עיין ב"י שם, ובשו"ע סעיף ג' ובמשנ"ב ס"ק כ"ז ובשעה"צ ס"ק כ"ב וכ"ד ודו"ק. ולענ"ד יצטרך ניגוב גמור.

ובאמת רבות נפלאתי שלא מצאתי למי מהפוסקים שידבר בדבר הנוגע להלכה ולמעשה בכל נטילה ונטילה (למי שאינו נוטל רביעית בבת אחת), עד שאנה ה' לידי תכף להדפסה ספר ביאור מרדכי למהר"מ בנעט, ומצאתי שהארץ הרבה בענין זה, ותורף דבריו להוכיח שמטמאין את היד אבל מהני שניים ושלישיים שיועילו להם שניים, בחזרתם אחר שניים נטמא גוף היד ולא יועיל ניגוב או הסרה ע"י שלישיים. אלא שלדעתו הסוברים ליטול ג' פעמים ס"ל שכן יועיל. ע"ר"ש מה שהארץ. ובסוף דבריו כתב: וכללא דמילתא ד"ל אם חזרו מחוץ לפרק לתוך הפרק קודם ששפך השניים מטמאין את היד אבל מהני שניים ושלישיים בכי האי וכו', אבל לראש"ש אם חזרו אחר ששפך השניים אפילו שלישיים וניגוב לא מהני, אבל מ"מ אם חזרו קודם ששפך השניים ודאי דמהני השניים לחוד, או ע"כ"פ מהני להם השניים והשלישים אף בלי ניגוב, וכו'. ודבר מוכרח הוא מלשונא דמתני' שאין המים האחרונים מטהרין וכו' ומלשון הספר כאן כדפרישית "ואין לספק בו", עכ"ל.

ועדיין מבקש אני מהני צורכי מרבנן נא ישימו עינם על ספק זה ולהודיעני הדרך ישכון אור ושכמ"ה.

טעם דאי אפשר לקיים מצות הגבהת ידיו רק ע"י נטילת אחר על ידי

כתב המשנ"ב סי' קס"ב סק"ג דאי אפשר לקיים מצות הגבהת ידיו אלא בששופך אחר על ידיו, כדששופך בעצמו, בעל כרחו ישפיל ידיו כשבא ליטול הכלי על ידו השני, וכמו שכתוב לקמיה בסעיף ד' ע"ר"ש, ואם אין לו אחר, יטול מרביעית על כל יד, דבנטל מרביעית בבת אחת אין צריך להגביה ידיו וכדלקמיה, ע"כ. ואני שמעתי ולא אבין מ"ט כתב דאי אפשר לקיים מצות ההגבהה רק בשופך אחר על ידיו, הא אפשר ואפשר ע"י שישפוך מים ראשונים ושניים על כל יד ויד בפני עצמה, וכפי שנתן המשנ"ב עצמו עצה זו לקמן ס"ק מ"ט, דאשכח שאם יטול רק פ"א פחות מרביעית על ידו אחת הרי הוא מטמא אזני הכלי כשנטולו ביד זו ליטול היד האחרת, וכשיקח אזני הכלי ביד ששפך עתה על מנת ליטול שניים על הראשונה תטמא ידו מאזני הכלי ויצטרך ניגוב ונטילה חדשה, ע"כ נתן העצה זו שישפוך רביעית בבת אחת על כל יד ויד, או שישפוך מים ראשונים ושניים על כל יד ויד בפני עצמה, א"כ הוא הדין הכא יעשה כנ"ל ויקיים המצוה אף בלא נטילת אחר על ידיו.

[לבד מכו"ז יש לתמוה על כל הני האחרונים המובאים במשנ"ב ס"ק מ"ט ושעה"צ ס"ק מ"א חדשו לטומאה מאזני הכלי, מ"ט לא חשו יותר מזה לטומאת היד עצמה כשמשפילה ליטול הכלי (שניים). ובשלמא לשיטת הרשב"א דמקום הנטילה עד פיסת האצבעות, וכשנטול יד עד פיסת אדני שוב ליכא למיחש לחזרת מים, איכא למימר שפיר דכיון שהמנהג כיום ליטול עד סוף פיסת היד שוב ליכא למיחש לחזרה רק להא דהמים עצמם טמאים ויטמאו אזני הכלי, אך לכלל הראשונים הדחשש הוא מחזרת מים ולדעתם איכא למיחש כנ"ל גם במקום הדורע, א"כ שוב יקשה כנ"ל. ואולי דס"ל לגמרי נרשב"א, או דגם אי ס"ל כהני ראשונים הא כבר כתב הרשב"א דליכא למיחש ליציאת המים עד מקום הדורע, הביאו הב"י, והעתיקו המשנ"ב לעיל סק"א ושעה"צ שם סק"ה. אמנם האמת אינה ביונות אין מקום לקושי הנ"ל רק לשיטת החזו"א דס"ל דגם מים ראשונים החוזרים קודם השניים מטמאים היד, ונצטרך ליישב כנ"ל. אמנם לדעת המשנ"ב גם אם יש מקום לחשוש לסברת שאר ראשונים ויחזרו מים ראשונים על ידו עדיין לא חשיב טומאה ממקו"א ומים שניים יטהרו הראשונים, וע"כ לדעתו דאי החשש הוא מה שיקבל טומאה מאזני הכלי, ופשוט, ודו"ק].

וכי תימא ליישב תמיהתנו דהתם מייירי המשנ"ב "לקיים מצות הגבהת ידיו", וזה אינו שייך כשנטול רביעית בבת אחת או כשישפוך ראשונים ושניים על כל יד בפנ"ו, וכדכתב המשנ"ב עצמו שם בהמשך דבריו: ואם אין לו אחר, יטול מרביעית על כל יד, דבנטל מרביעית בבת אחת אין צריך להגביה ידיו, אין זה נכון כלל, א' דמי יימא לן דאיכא "מצוה" להגביה הידים, ואולי שוה נטילת רביעית "דאין צריך" להגביה ידיו לנטילה בפחות דאיכא מצוה להגביה דו"ק, ב' מעיקרא פירכא דגם כששופך ראשונים ושניים על כל יד ויד בפנ"ע איכא למצוה זו, ובפרט להרשב"א דפסקינן כותיה, וכדכתב המשנ"ב שם סק"ג דלדעת הרשב"א המובא בב"י "צריך מדינת לזיחר בזה" להיות ידיו בהגבהה בעת הנתינה גופא, וכדביאר בשעה"צ שם סק"י, א"כ ודאי אפשר לקיים מצות ההגבהה אף שלא ע"י אחר, בכיום מצוות ההגבהה בכל יד ויד בפנ"ע בהגבתו בעת הנטילה.

אמנם אחרי ביונות דבבר אין מקום לקושי' כלל וצדקו דברי המשנ"ב וצדקו וישר הוא, דכתב כן המשנ"ב לעיל רק לעצם צורך ההגבהה לשיטת הרשב"א דפסק המחבר כותיה והוא מעיקר הדין עד פיסת האצבעות, ובאופ"ז אכן אין שום דרך לקיים המצוה גם אם יטול ראשונים ושניים על כל יד בפנ"ע, דהא עיקר מצוות ההגבהה באופן הנ"ל הוא כיון דחיישין ותר יוכל לצמצם ולא יבואו שניים למקום ראשונים, ואין שנינו ותר ממקום ראשונים והם עשמים ייין ראשונים, ובאופן הנ"ל "מוכרח דנחביה ידיו עד הניגוב" כמבואר בשו"ע ובמשנ"ב שם, ולא יוכל להשפיל ידו ליטול הכלי, דחיישין שיחזרו וכנ"ל, ובאופן הנ"ל שנטול "רק עד פיסת האצבעות" אכן אי אפשר לקיים מצות ההגבהה "עד הניגוב" רק ע"י נטילה מתא. ורק באופן שנטול עד סוף פיסת האצבעות שייך הא דאמרו בההיא דסוטה "מצוה להגביה ידיו בשעת נטילה", דרק באופן הנ"ל איכא למיחש לחזרת טומאה "ושהגבהה תועיל

לזה", אבל כשנטול עד סוף פיסת היד, אמנם איכא טומאה על מים ראשונים, ושניים מטהרים אותם, אך דין ומצות הגבהה ליכא, דגם אם יחזרו לא יטמאו ולמה יגביה, ופשוט.

וגם לש"ר דחשו ליציאת מים וחזרתם אחר השניים, ליכא למצות הגבהה רק באם יעמיד ידיו בהגבהה עד הניגוב, דהא אין שניים מטהרים חוץ לפרק, ואם יחזיר אחר שניים יטמאו היד, וא"כ גם לשיטתם ליכא מצוה הנ"ל רק ע"י נטילה מאחר, דאם יגביה בראשונה אף אם לדעת המשנ"ב יוכל להשפיל עד נטילה שניה, הלא אחר שיטול יד אחת פעם שניה שוב לא יוכל להשפיל כדי ליטול הכלי וליטול השניה פעם שנית, דיחזרו ראשונים ויטמאו, ופשוט.

משא"כ התם דכל הענין הוא טומאת היד מאזני הכלי ודאי יועיל שישפוך ב' פעמים על כל יד בפנ"ע.

ובאמת אחר שכתבתי כל הנ"ל תמתינה על עצמי איך עלה על דעתי להקשות כנ"ל במקום שאין שום ריח קושי' והדברים ברורים, ורק שלא יבואו לטעות בטעות פשוטה כזו חשבתי אולי יש מקום להדפיס.

ואיך שיהיה הרווחנו אחת מכ"ז, דע"כ ההיא עצה שכתב המשנ"ב לקמן כדי שלא לטמאות אזני הכלי, יועיל אך ורק בנטילה עד סוף פיסת היד, דאיל"ה הא יחזרו ראשונים ויטמאו היד ושוב לכונ"ע בעי ניגוב ונטילה חדשה.

יחודה הלל – רמת בית שמש

בדיון קבלת טומאה בנטילה ברביעית ובדעת ר"ת בזה.

כתב השו"ע בסי' קס"ב סעי' ד' כדשישפוך על כל יד רביעית ויכל אח"כ לשפשפם זו בזו, וכתב על זה המשנ"ב שם בס"ק מ"ב, ר"ל שיאחזו הכלי לדרכו וישפוך על כל יד ויד בפנ"ע רביעית בבת אחת אחר ששפך רביעית רק על יד אחת תקבל טומאה ע"י נגיעתה בחברתה, עכ"ל. הרי דפשיטא ליה דאף אם נטל יד אחת ברביעית מקבלת היא טומאה כשנוגעת בחברתה. וכן הוא בסמוך בס"ק מ"ח דהביא פלוגתת האחרונים האם בכהאי גוונא צריך לגנב היד ואח"כ ליטול או דסגי ליטול שוב אף ללא ניגוב, אך לכונ"ע נטמאה היד, אך כתב על זה דכתב הח"א דאם כבר בירך לא יברך שוב, וביאר בשעה"צ שם ס"ק ל"ט בזה"ל, דזה הדין גופא שהסכים המ"א דרביעית לא מהני ואם נגע בהם אחר או ידו השניה לא בריא ליה עיין בנשמת אדם, וכן בהגר"ז מוכח דס"ל לדעת הב"י רביעית מהני ע"ש, עכ"ל. ולשון הנשמת אדם בכלל מ' סק"א, והמענין במ"א יראה שהוא מוספק בדבר, ובאמת מסתימת הפוסקים משמע דברביעית אין חשש כלל עכ"ל, הרי דס"ל דאין קבלת טומאה אחר נטילה מרביעית, ומש"כ דהמ"א מוספק בדבר כוונתו דהא המ"א כתב להלדי בריה היסמין דאין קבלת טומאה ברביעית, ובסוף הש"ס העצה משום מדברי השו"ע בסעי' ד' ויתירץ ב' תירוצים ובפשטות תלוי הדבר בב' תירוצים אלו, ע"ר"ש היטב (ויעיין בשעה"צ ס"ק ל"ה וצ"ע).

ובאמת דלהח"א אתי שפיר היטב דברי השו"ע בסעי' ד' דמחמת חשש נגיעה כתב ג' צעות, שישפוך על ב' ידיו בבת אחת, או ישפוך עליהם אחר, או יטול כל יד מרביעית, וצ"ע דבשלמא העצות הראשונות פותרות את ענין הנגיעה דהא נטל ב' ידיו כאחד, אך העצה השלישית לכאורה לא הועילה דעדיין אין חשש שיגע בידו הנטולה ע"י דו שאינה נטולה ויטמאה, ומדברי המשנ"ב ס"ק מ"ב הנ"ל נראה דביאר דברי השו"ע דעיקר כוונתו דיטול ברציפות שתי ידיו בזה אחר זה וממילא אין חשש נגיעה, אך להח"א אתי שפיר בפשיטות ספי, דכל שנטל ידו אחת מרביעית תו אין חשש טומאה ע"י נגיעה כלל, ועיין בזה.

והנה בב"י סי' קט"ו הביא דברי ר"ת דאם נטל בידו אחת מן הכלי יכול ליטול ממנה לידו השניה, והביא מתרומת הדשן בשם ר"ת בזה"ל, על מנהג העולם שזורקין מן הכלי לידו אחת ואח"כ משפשפה בחברתה שפיר דמי כיון שמתחילה נטל מן הכלי וכו', והא דתניא שוב יד אחת ואחפתה בחברתה טמאה התם איירי שאינו מתכוין אלא ליטול ידו אחת ולכך שפשף בחברתה טמאה, עכ"ל. וכתב הב"י דזה דוחק ואין לסמוך על זה. אמנם בבדק הבית כתב על זה דאם איתא לר"ת זה דוקא ברביעית, ע"ר"ש, ודחה בחריפות החילוק לענין כוונה וכתב דתלמיד טועה כתבו ע"ר"ש, וכן במשנ"ב שם ס"ק מ"ח דאם ראשונים דלדעת ר"ת אלא רק לשפוך מיד לחברתה אך לא לשפשף דאם ישפשף יוגע בה תקבל טומאה בנגיעתה מחברתה ע"ש.

אמנם אף דלהלכה הדין עם הב"י והאחרונים מ"מ כיון דכן איתא בהדיא בפסקי תוס' שלפנינו בסוטה פ"א, והביאם בתרומת הדשן הנ"ל (בסמין רז"ט) כלשונם א"כ למד דאין זה טעות התלמיד, וחובה עליו ליישב דבריהם. ולהח"א הנ"ל יש להצדיק דברי ר"ת דמייירי ברביעית כמ"ש הב"י בדעתו, אך התיי' גם לשפשף משום אחר דנטל ידו אחת מרביעית תו לא שייך בה קבלת טומאה כלל ואף אם תיגע בחברתה ושתאר טהורה, והמשכ"ז דכתב בשם האחרונים דלא כן לשיטתו קאזיל דמכריע דלא כהח"א אך רק לענין ברכה חש לדעתו.

והא דחילק ר"ת בין נתכוין ליטול שתי ידיו ללא נתכוין, נראה ביאורו על פי מחלוקת הראשונים הדובאה בסי' קט"ו סעי' ג' האם בעינן כוונה לנט"י או לא, ע"ר"ש שהארץ בזה, ומסקנתו דהרשב"א דעה יחידאה בזה להצריך כוונה ושאר פוסקים לא הצריכו כוונה, ועל כן לכתחילה יש לחוש להרשב"א, וכן פסק בשו"ע, ולדעתו אין זה מעכב דביעבד, אמנם המ"א שם בס"ק כ"ה הביא דגם תוס' ס"ל כהרשב"א והכריע דמעכב גם דביעבד ע"ר"ש, ועיין משנ"ב שם שפסק כהשו"ע. מ"מ י"ל דתוס' דהביא המ"א ור"ת הנ"ל בחדא מחתא קיימו, ומשום הכי אם נתכוין מתחילה ליטול רק יד אחת וזה מעכב דביעבד, ועל כן בכהאי גוונא נשארה ידו בטומאתה אף דנטלה מרביעית. והנה המ"א בסי' קט"ו סק"ז הביא דברי תרומת הדשן בשם ר"ת לענין נטילה מידו לחברתה ודברי הב"י עלה דתלמיד טועה כתבו וסיים על זה "ועיין סימן קס"ב סעיף ד' ה", ועיין מחצית השקל שביאר כוונתו בזה בל"ש התרומות הדשן לענין שפשוט, ע"ר"ש. ולדבריו אולי יל"ד באופ"א, דנחביה בזה למ"ש בעצמו שם דיש צד דאין כלל קבלת טומאה ברביעית וממילא אתי שפיר היטב ד' ר"ת, ובפרט לשיטתו דיש דין כוונה בנט"י, ודו"ק.

ובדעת השו"ע דנתבאר לעיל דא"ש דבריו טפי כהח"א, וכן הביא בשעה"צ הנ"ל דלמד הגר"ז בדעתו, י"ל דלשיטתו קאזיל דדחה דברי ר"ת משום דס"ל דאין מעכב דין כוונה בנט"י, ובאמת מצד

דין טומאה ברביעית יכול לסבור כר"ת בנקודה זו, וכן נראה מדבריו בסי' קט"ו דהביא דדעת הרשב"א יחידאה בזה, ולא הביא לדברי תוס' דהביא המ"א, ומשום הכי לא למד כן בדעת ר"ת נמי, ודחה דבריו, ודו"ק בכ"ז.

מרדכי ברג – אלעד

בענין מחלוקת הרמב"ם והראב"ד בנטילה לחצאין

סי' קס"ב סעי' ג' נטל מקצת ידו וחזר והוסיף ונטל הנשאר מידו הרי ידו טמאה כמו שהיתה דאין נטילה לחצאין, ואם עדיין יש על מקצת היד שנטל בתחילה טופח על מנת להטפיה הרי זו טהורה, בד"א במים ראשונים אבל בשניים נוטל מקצת ידיו וחזרו ומוסיף על מקצתו עכ"ל. העתיק לשון הרמב"ם ממקואות (פרק י"א הלכה ז') וע"ש בהשגות, א"א: טעה בזה שהלכה כרבי יוסי עם ר"מ שאין מוסיפים על הראשונים אבל צריך שהיה שם רביעית ואין טופח להטפיה מועיל בזה לפי שאין שם שיעור נטילה, וא"כ לדעת הראב"ד לא מועיל בכהאי גוונא טופח על מנת להטפית, ועיין כס"מ שכתב טעמו דס"ל דהגמ' בגיטין שהסתפקה בדין זה דוקא אם היה רביעית במקצת שנטל ועיין עוד שם טעם אחר.

מ"מ גם הראב"ד שפילג לא איירי אלא לענין נטילה לתרומה אבל לענין נט"י לחולין ס"ל דמהני כשיש טופח על מנת להטפיה וכמו שהביא הב"י מהכל בו דעת הראב"ד, והחילוק אפשר לומר על פי מה שס"ל להראב"ד (שם) שכל טעם הנטילה בחולין הוא מטעם לכלוך וזיעה ולא טומאה ממש היא ולכן בנטילה זו מועיל גם כשאין טופח על מנת להטפית. וגם מש"כ הרמב"ם הרי איירי לענין תרומה ולא לחולין שהרי ס"ל דאין דין מים שניים לחולין ובכ"י ביאר דלכן לא אמר הרמב"ם דין דאין מוסיפין על מים הראשונים בהלכות ברכות.

ובעצם השגת הראב"ד צ"ב דהרמב"ם ס"ל כר"מ הרי סיים בסוף ההלכה דבמים שניים מוסיף וזהו דוקא לדעת ר"י ולא לדעת ר"מ, ועוד שהרמב"ם באין טופח על מנת להטפיה ס"ל דטמאה כמו שהיתה ולר"מ מהני (ועיין ספר נאום דוד מה שיישב בזה). ובביאור דעת הרמב"ם כתב כבר מרן בכס"מ דס"ל כדשיש טופח על מנת להטפיה הכל נטילה אחת היא ולא כמים שניים חשיבא.

ובביאור מחלוקתם ראתי בשיעורי גיטין למרן הגרא"מ ברמן זללה"ה, שביאר על פי מה שנחלקו רש"י והר"ש בביאור מה דדחי הגמ' בגיטין דילמא לענין מקוואות שאני (הדין שמועיל טופח על מנת להטפיה) דרש"י פירש דמה שמועיל במקוואות הוא משום חיבור ובנט"י אין הגידון משום חיבור אלא אם נטילה כתיקונה מתקיימת כשעושה לחצאין או לא, ובר"ש פרק ז' שוה ר' (ד"ה ורבנן) דבגיטין משמע דרבנן ס"ל דטופח להטפיה אינו חיבור ומדבריו נראה שלמד שכל דחיית הגמ' דאין דטופח להטפיה משמיה הוא לר"י דוקא איש רבנן פליגי עליה אבל ממילא אינו הגמ' בנט"י הוא אם מהני חיבור, וביאר עפ"י דהרמב"ם ס"ל כהר"ש דמועיל חיבור בנט"י ומה שהגמ' דחתה דרבי יהודה היא ספוקי מספקא ליה ולא דחתה לגמרי וכמו שנקט הכס"מ וכן שספיקא דרבנן הוא ספיקו לקולא וחשיב חיבור ומוסיפין אבל חשוב הנטילה השניה בטופח על מנת להטפיה מוסיפין אבל הראב"ד ס"ל כרש"י דדחיית הגמ' בדמקה מועיל מדין חיבור ובנט"י בעינן נטילה בבת אחת ולא בחיבורין ולכן סובר שחשיב נטילה שניה אף שהוא טופח על מנת להטפיה ואין מוסיפין במים ראשונים.

אליה קרואני – בית גן

אל מערכת הגליון הפופואר והנאדר בקודש "אליבא דהלכתא" אשר כותליו מלא וגדוש בשמועות טובים ומיוחדים נחמדים למראה, המלאים זיו ונוגה בפקימ, ומתוקים כלל חיוך אשר טועמים בהם טעם מתוק מדבש ונופת צופים, כה יתן ד' וכה יוסיף תת חסדו עליכם להגדיל תורה ולהאדירה כמשאת נפשכם הטהורה.

הנני להציע בזה שאלה גדולה, אשר זה עידן עידינם דשקלו וטרו בי מדרשא כדברים הנידונים, ואמרתיו אשיחה דברי וע"י לפלול ודיבוק חברים, תתברר ותרווה שמעתתא ויהיו הדברים שמחים, בעזר קל עליון חי העולמים.

בדיון ברכת אשר יצר סמוך ליציאה

הצעת דברי השו"ע בדוכותין – ביאור דבריו לפו"ר

שו"ע סי' קס"ה ס"א - הנה בגידון זה שהטיל מים קודם סעודה ובא ליטול ידיו מבואר בשו"ע כמה דרכים בענין קידש יכלכל דרכיו בסדר ברכותיו, א. שיטול ידיו ב"פ על הראשונה יברך אשר יצר, ועל הנטילה השני' יברך ענט"י. ב. שיטול פ"א וישפשף ידיו יברך אשר יצר, ובשעת ניגוב יברך ענט"י [וע"ע משנ"ב (סק"ב) ובחזו"א לענין מעשה]. והנה דרך א' לא להטיל בפוסקי' והיינו ליטול ידיו ולברך ענט"י והמוציא ואח"כ לברך אשר יצר, וצ"ב אמאי – ובמשנ"ב (שם סק"ב) כ' הטעם לפי שחובה חל עליו מיד כשעושה צרכיו ואין לאחורה כ"כ עכ"ד. הנה מבואר דבדבריו דעצם האיחור מעכב, ובפשטות מבואר בזה דיש להסמך ברכת אשר יצר תיכף לאחר עשיית צרכיו, ולא לאחרת אפי' לא נהני מועט.

קושיא גדולה מדברי המשנ"ב בב' מקומות בהלכות ברכת השחר
ויש להקשות ממש"כ במשנ"ב (סי' ז' סק"ו) דכיון שנחלקו הפוסקים במי שיצא לצרכיו ולא בירך אשר יצר, ושוב נפנה פ"א, האם יברך ב"פ אשר יצר או לא, ולדינא נקטינן דלא יברך שנים, וכ' במשנ"ב: "דנכון לזיחר כשיצא מברכה לברך מיד, שמא יצטרך לנקביו נוספת ולא יוכל לברך על הראשונים, ויפסיד הברכה" עכ"ד. ומבואר בפשטות דלולי זה אין קפידא בדבר מה שיאחר קצת הברכה, וד"ו סותר להמבואר בדוכתין בהל' אשר יצר. [דרחוק מאד לומר דה"נ בדוכותין הכי הוי טעמא שמא יצטרך עוד הפעם וכהחשש הנ"ל, ומתרי טעמי לא נראה כן א. דהרי לדעת המחבר דס"ל דיכול לברך על הקודם ל"ש לומר כן, וגם עצם הדבר רחוק שיהי' חשש בזמן מועט כ"כ כדי שיעור נטילה וברכה, שהוא על הרוב כמה רגעים ספורים] וצ"ע טובא.
וביותר ישלה"ק ממש"כ במשנ"ב (סי' ז' סוס"ק ו') במי שקם לבילה ויוצא לנקביו טוב שיברך אשר יצר מיד, ולא ימתין עד אור הבוקר, שמא יצטרך בבוקר פעם נוספת ויפסיד הברכה. ומשמע דמלבד זאת לא הוי אכפ"ל מיד, וצ"ע טובא דהא אייריין הכא בזמן מופלג למאד - עד אור הבוקר - ואפ"ה כל מה דחיישין אינו אלא משום שמא יצטרך פעם נוספת, ולא מדברין מידי מהאי מילתא דמשום עיקר דינא צריך להסמיכו, והוא פלא והפלא וצע"ג.

ילמדו שזה יותר חמור מראשון הנוגע בידיים ועשו כן כדי להרחיקו שלא יגעו וז"כ ביאר בההערות דזה כוונת רש"י שיוהר מלטנפס "ומלטמאם" היינו שלא יגע בכתיבי הקודש ואז יצטרך ליטול ידיו כשבלי הלקט וחיי אדם. ומי שיגע בסתם טומאה באמצע הסעודה דהיינו לא בכתיבי הקודש אלא בטומאה רגילה ודאי שלא יצטרך ליטול ידיו דשבע ליה טומאה וכולנו טמאי מותים וכ"כ בביאור הלכה. וכן בחזו"א סי' כ"ה סק"ב.

בהא דיעבק נתן לעשיו לאכול לחם ובדין מכירת אוכל לאנשים שלא מברכים

ברמ"א קס"ג ס"ד כתב ואסור לאכול למי שלא נטל ידיו משום לפני עור לא תתן מכשול. במעדני אשר השנה בפרשת תולדות הקשה איך יעקב נתן לעשיו לחם וניד עדישים הא עשיו היה בחזקת שלא יכרך, והביא דבפנים יפות פרשת תולדות כתב דיעקב לא רצה לתת לעשיו את הלחם משום שלא נטל ידיו ועשיו לא רצה ליטול דאמר שהוא עיף ולכן אמר לו עשיו הלעיטני ויש שיטה בגמ' בחולין דבמאכיל אחרים האוכל א"צ נט"י [להלכה נפסק לא כך], ועל מה שכתבו בסי' קס"ט שלא יתן אלא למי שידוע בו שיברך תי' המעדני אשר בכמה אופנים א. עשיו לא היה מצוה על ברכות ועל נט"י לכך לא היה איסור ליעקב לתת לעשיו. ב. כיון שעשיו אמר אנוכי הולך למות הואי פיקו"נ [י"לע בתי זה]. ג. לא נתן לו באמת עד שראה איך שנטל ידיו ויברך. [עוד יש לציין דבשו"ת הרמ"א כ' דרק אברהם קיים כה"ת ולא שאר האבות]. במהרש"ם ח"ו סי' י"א נשאל בבתי משקאות שנותנים לאכול ולשתות בכסף לכל הבאים ורבים המתפרצים מן הישראלים אוכלים בלא נט"י ובלא ברכת המוציא האם אסור משום לפנ"ע והסיק דאין איסור, ואף איסור מסייע אין דחוקא במסייע בגופו או בממונו דרך שאלה יש איסור אבל דרך מכירה אין איסור דברשותו של לוקח הוא. בספר מעשה איש עמוד רל"ד מבאי שהחזו"א נשאל האם מותר לפתוח קיוסק כשידעים שיבואו אלו שאוכלים ושותים בלי ברכה והשיב דאם ישימו שלט גדול עם ברכת שהכל אין לימנע מלמכור להם [לכאור' היה לגבי נט"י באופן שאוכלים שם, שישוימו שלט לברך ענט"י].

בדין נגע במקומות מטונפים ויש לו אוכל בפיו

במ"ב סי' קס"ד סק"ח ואם נגע בעוד הפרוסה בפיו אסור לבלוע עד שישול ידיו [מגן אברהם]. וראיתי בקונטרס קובץ פסקי הלכות [מ"ד אהרן קרול זצ"ל] שהגריש"א שליט"א אמר בדאופן שהוא כבר לעס את האוכל מותר לו לבלוע דלעוס כבלוע ורק באופן שלא לעס אז אסור לבלוע.

ענין אמן על ברכת המוציא של אדם שלא נוטל ידיו

כתב בהליכות שלמה פ"ד הערה 85 ולענין ענייית אמן אחרי מי שלא נטל ידיו כשמברך המוציא כתב רבינו בחי' כתי' למסכת ברכות מ"ה. להסתפק בזה וז"ל: צ"ע באוכל בלא נט"י אם יש לענות אמן כשמברך המוציא. וראיתי בספר לב חיים סי' ב' שהאר"ק בזה ומסיק דאינו חשוב מברך על אכילת איסור מטעם אחר מפני שעל פחות מכזית פטור מנטילה ומברך המוציא, ונמצא שהברכה קאי גם על פחות מכזית דאינו אכילת איסור, ולענ"ד אין ברור דכין שבדעתו עכ"פ לאכול הרבה אסור מתחילת האכילה בלא נט"י, עכ"ל.

כמה עיונים מספר משנה הלכה

א. בדין דמפה כתב בספר משנה הלכה [ספר זה הוא ספר הערות והארות על המ"ב. ואין זה שו"ת משנה הלכות]. עי' בב"י ריש סי' קנ"ח במ"ש שם בשם א"ח דמשמע דההיתר דמפה באין לו מים הוא רק שצריך לאכול מחמת רעבון דמשמע לכאור' דכשרוצה לאכול שלא מחמת רעבון אין בזה ההיתר של מפה אף שהוא אכילה של מצוה כגון משום ענין של סעודה שלישית בשבת וכדומה וצ"ע. עכ"ל. ויש להוסיף בזה שהחיד"א בספרו מעגל טוב כתב בפני"א נטע בפסיה ולא היו לו מים לנט"י ולא היה אוכל שיעור ברהמ"ז וגם בשב"ב, והיה לו צער גדול על סעודות שבת שלא אכלו כדון.
ב. במ"ב קס"ג סק"ו הביא מהא"ר דאם אין לו מפה יכול לאכול ביד, וכ' המ"ב דאטו בגברא ערטלאי עסקינן ולכן חולק, וכ' במשנה הלכה לכאור' דכין קשה כ"כ דחיי' בודאי צריך שהיה המפה נקי וממילא שלא יהא נמצא מפה נקי י"ל דשיכח טובא.
ג. הסתפק המשנה הלכה אם יש לו מפה תוך מיל לאחריי אם כיוו נט"י דצריך לחזור אחריי מיל, וכתב ובפשוטו לא נראה כן משום דכיון דבאמת אינו מקיים המצוה והוא רק זהירות מליגע בהאוכל מסתדר דרק אם אפשר לו חייב בזה אבל אם א"א לו פטור מהזהירות זו וצ"ע.
ד. הסתפק שם אם אין לו לא מפה ולא כף אם חייב לאכול בפיו בלא לגנוע כשאפשר לו בכך, וכתב דעכ"פ נראה דזה ודאי דהיהיו יש בזה.

ברכת ענט"י בשעת הניגוב

בשו"ת שלמת חיים סי' ק"ס בסידור אשי ישראל אחר סדר התפלה דף צ"ט כתב וז"ל: קודם סעודה נוטלין ידיהם כדון ובשעת הניגוב מברכין ענ"י, וקשה הלא כתב הט"ז בעת איהו ברכה אסור לעשות שום דבר ובמג"א כתב אפי' תשמיש קל, תשובה: מבואר בסי' קנ"ח בא"ח שגם הניגוב שייך להמצוה ע"פ הגמ' בסוטה ופשיטא דאין בזה קפיידא, ועי' בספר שערי הברכה.

בשי' החזו"א דצריך שהידים יהיו נגובות לפני הנטילה

כידוע שנחלקו המ"ב בסי' קס"ב והחזו"א ביש מים על ידיו לפני הנטילה האם צריך לגבב ידיו, בביאור הלכה סי' קס"ב ד"ה הנוטל כתב לגבי מי ששופך קצת מהרביעית על ידו כדי להסיר הלכלוך אפי' אם זה נחשב רק הכנה לנטילה [ולא מהנטילה עצמה] א"צ לגבב ידיו שהוא דומה למה שבי' בסי' ק"ס ס"י"א דנוגע במים קודם נטילה לא נפסלו המים, אך החזו"א חולק על המ"ב וכ' בסי' כ"ד ד"ה נטל מקצת, "ולכונ"י אִם נפלו מעט מים על ידו שלא בדרך נטילה צריך לגבבן ואם נטל ולא גבב נטילתו פסולה וכן עמא דבר, ואין להקשות לשי' החזו"א מסי' קס"א ס"ב מדינא דצבע שהיו ידיו צבועות בדיו וכן מטבח שיש דם על ידיו, הנה מצבע לא קשה לדיו לא היה אחד מן משקין, ומדום שעל גבי"ח ל"ק אף על שדם היו א' מי משקין, מ"מ י"ל ששופך שם על דם יבש ולא על דם לח וכן אמר לי מרן הגרח"ק שליט"א, ואיה"נ אם יהיה לטבח דם לח על היד יצטרך לגבב את הדם לדעת החזו"א. לכאור'.

יוסף חיים הלוי בינרנבנים - קרית ספר

כמה הערות והארות בדיני חציצה בנט"י

א

כ' השו"ע (סי' קס"א ס"א) צריך לזהר מחציצה שכל דבר שחוצץ בטבילה חוצץ בנטילה, דכל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון, וכ' המ"ב בהקדמתו אף דמה"ת לא הוי חציצה אא"כ היה החציצה על רוב בשר הגוף, מדוברגן אסור אפי' היה החציצה על מיעוט הגוף גזירה אטו רובו, אך לא אסרו חז"ל אא"כ דרך בנ"א להקפיד עליו שישאר כך אף שעתה בעת הטבילה אין מקפיד ע"ז, ושוב כ' דאם היה רק על מיעוט היד אינו אסור אא"כ הדרך להקפיד ע"ז עכ"ד, ומסתימתו נראה לכאור' דלענין הקפדה לא אזלי בתר ידי' אלא על דרך בנ"א ולכן אם הוא מקפיד רובו העולם אין מקפידין בטלה דעתו ואינו חוצץ, וה"נ משמע מלשון הרשב"א שהביאו השו"ע לק (ס"ב) וז"ל כל דבר שאינו מקפיד עליו אינו חוצץ היה דרכו של זה להקפיד וזה אין דרכו להקפיד למי שדרכו חוצץ למי שאין דרכו אינו חוצץ, ומשמע לכאור' לתרי גיסא דאם הדרך להקפיד והוא אינו מקפיד אינו חוצץ ומאיידך אם אין הדרך להקפיד והוא מקפיד חוצץ, ומיהו הא תינח אם אין הדרך להקפיד והוא מקפיד דסו"ס כיון שהוא מקפיד אזלי בתריה וחוצץ, אבל אם הדרך להקפיד והוא אינו מקפיד למה אזלי בתריה הא נימא בטלה דעתו כיון הדרך להקפיד ע"ז, ובאמת מדברי הרשב"א דס"ב לק"מ שהוא מיידי בצעק או טבח וידיו צבועות מהצבע או הדם דכיון שאומנתם בכך ומורגלים בזה הלכלוך אין מקפידין ע"ז כלל ומשמע דדוקא באומנן או נשים שדרךן לצבוע ידיהן לנוי לא אמרי' אצלם בטלה דעתן אבל שאר בני אדם שאין אומנתם בכך שפיר י"ל דבטלה דעתן וחוצץ.

ולמעשה כן מבואר במ"ב בסמוך (סק"י) דכ' הרמ"א דלא נהגו לנקר הטיט שתחת הצפרנים לנטילה משום דהוי כמיעוט שאינו מקפיד כן אין מקפידין ע"ז לנטילה אבל אם היה מקפיד צריך לנקרן וכן עיקר, וכ' ע"ז המ"ב בשם המ"א והיש"ש דמלשון הרמ"א שלפנינו משמע דאע"פ שהרוב אינן מקפידין אם הוא מקפיד אזלי בתריה וחוצץ, כיון דסו"ס איהו מקפיד ואף דהוי מיעוט מ"מ כל שהוא מקפיד ה"ה בכלל גזירת חז"ל דמיעוט המקפיד חוצץ, ולהיפך אם רוב העולם מקפידין והוא אינו מקפיד באנו בזה למחלוקת המבוארת במ"ב (סק"י) דעת הטור דאינו חוצץ אבל דעת המ"א דלא אזלי בתריה כ"א בתר רוב בני אדם. והעולה בידינו שדעת המ"ב דבכל אופן אזלי לחומרא, וצ"ע טעמו של דבר הא אם נפרש הדטעם דלא אזלי בתריה משום דבטלה דעתו לדעת רוב בנ"א א"כ למה לא נימא הכי גם להיפך דאם כל העולם אין מקפידין והוא מקפיד למה יחצוץ הא נימא דבטלה דעתו לדעת רוב העולם דלא מקפידין ע"ז, וממיל"פ צריך להבין דאם תופסים לחומרא טעמא דבטלה דעתו לדעת הרוב למה לא ניזול בהא נמי לקולא דהא אם דעתו לקולא אינו דעת אף לחומרא לא ניזול בתריה דאין משמעות להקפתו, וכבר עמד ע"ז מורינו הר"ב הגר"י לוקסנבורג שליט"א בדעות הפו' בהל' נדה.

דהנה ביוד" (סי' קצ"ח ס"א) כ' השו"ע צריך שלא יהיה עליה שום דבר החוצץ אפי' כ"ש, אם דרך בנ"א לפעמים להקפיד עליו חוצץ אפי' אינה מקפדת עליו עתה או אפי' אינה מקפדת עליו לעולם כיון שדרך רוב בנ"א להקפיד עליו חוצץ עכ"ל ועמד הט"ז על חילוקי הלשונות דברישא כ' אם דרך בנ"א לפעמים להקפיד ולא נקט רובא, ואילו בסיפא כ' דאם דרך רוב בנ"א להקפיד ומשמע דקפדינן ארובא אבל כוין לו אינו חוצץ, והוציא מזה הט"ז חידוש לדינא דאם דרך מקצת בנ"א להקפיד וגם זו האשה רגילה לפעמים להקפיד רק עכשיו אינה מקפדת או אפי' אינה מקפדת בשום פעם אף רוב בנ"א מקפידין ע"ז חוצץ, מיהו אם רק מקצת בנ"א מקפידין וזה אינה מקפדת לעולם לא הוה חציצה אצלה עכ"ד. ומבואר דל"א בטלה דעתה וחוצץ אלא רק כשרוב בנ"א דרכם להקפיד או כשהיא מקפדת עליו בזמנים אחרים, ומעתה לכאור' י"ל דה"ה להיפך אם דרך רוב העולם שלא להקפיד ורק היא אחד מקפדת דג"כ נימא בטלה דעתה ולא חוצץ, אמנם כבר נסתפק בזה הב"י (שם ד"ה או אפי') והעלה בזה פלוגתא דרבוותא, דעת הרשב"א דאינו חוצץ ודעת הרמב"ם דחוצץ וכן הכריעו הדרכ"מ בשם המרדכי והב"ח דחוצץ והובא בט"ז וש"י שם, ואף על דעתם יש לעמוד כנ"ל איך אזלי לחומרא לתרי גיסא. הלא ממנ"פ היא איך מייחסים חשיבות לדעתה אחר שלקולא לא מתחשבים בדעתה.

ובכדי לישב במובה זו צריך להקדים ספק זה האם חומרא זו דמחמירים לתרי גיסא היא רק בחציצה דרבנן או גם בחציצה דאוריתא דהיינו אף ברובו המקפידים מחמירים לתרי גיסא, וכגון דכל העולם מקפידין והוא אינו מקפיד דבהא פשיטא דבטלה דעתו וחוצץ, וכן להיפך דרוב העולם אינו מקפיד והיא מקפדת (ומשכח"ל אליבא דהגאונים דכל מקום שער נידון לעצמו וצבעה השער לנוי) דחוצץ ולא אמרי' בטלה דעתה דסו"ס כיון שמקפדת הו"ל רוב המקפיד דחוצץ מה"ת, או"ד אמרי' בטלה דעתה ואינו חוצץ, והנה ממה שנסתפק הב"י והעלה בזה מחלוקת הרמב"ם והרשב"א נ' דשייך רק בחציצה דרבנן אבל בחציצה דאורייתא אמרי' בטלה דעתה דכן נראה שנחלקו רק במילתא דרבנן עירש"י ואין לומר דבדאורייתא לא אמרי' בטלה דעתו לקולא רק לחומרא, דהנה בגמ' שבת (צב.) אמרי גבי מלאכ' הוצאה דאף דאנשי הוצל היו מוציאין על ראשן בטלה דעתן אצל כ"א, חזי דאף ההוצאה מכלל ל"ט מלאכות ואיסורו מה"ת אזלי לקולא (ועי"ש בתורה"א ואת"ל דמשכח"ל אף גבי איסור דש אך אמנעם מהתם יש לדחות דמיייר ברמונים דאיסורם מדרבנן, וכן מהשעה"צ לפנינו ס"ק י"א בשם הרשב"א אין להוכיח דמיייר גבי נט"י דרבנן, מיהו בעיקר דבריו א"ש דהרשב"א לשיטתו דס"ל דלא אזלי בתר ידידי אלא בתר דרך בנ"א כמו שהוכיח ממנו הב"י (שם), ולא סמך עליו המ"ב אלא בתורת צירוף. עוד יש להוכיח מדיון פת הבאה בביטנין לק' (סי' קס"ח ס"ז) דהכריע המחבר דאם קבע עליהם סעוד' אבל אכל פחות משיעור קביעו"ס דאחרים בטלה דעתו, והא בשבוע ואכל שיעור' כביצה הוי נכנס לספק בהמ"ז דאורייתא, חזי דאפי' בספק מה"ת אמרי' בטלה דעתו ומברך מעין ג' (ולמעשה זהו עיקר קושיות הרעק"א שם על האבן העזר עי"ש בתירוציו) ושוב הראוני לדברי הריטב"א נדרים (סז) דהבעל מיפר נדר אשתו אפי' אמרה שלא על דעתו נדרה דבטלה דעתה ואין פיה ולבה שוים ומכ"ז חזי דאפי' במילי דאורייתא אמרי' בטל"ז אף לקולא.

ומעתה אם נימא דלא החמירו הפי' כן אלא במילתא דרבנן לא קשיא כ"כ רק קושיא די"ל דכיון דכל יסוד גזירת חכמים

במילתא חציצה הוא אטו רובו המקפיד דחוצץ מה"ת א"כ י"ל דבכלל גזירה זו החמירו על כל מיעוט המקפיד אפי' המקפידין אינם אלא מיעוט דלא פליג בתקנתם בין יחידים למרובים, וטעם גדול יש בדבר דאם נתיר לאותה אשה המקפדת לטבול עם דבר החוצץ לדעתה משום דבטלה דעתה נחוש שלבסוף תטבול גם במיעוט המקפיד לכל העולם (או עכ"פ במיעוט המקפיד בפע"א) דלא תחלק בין מיעוט המקפיד דידה למיעוט המקפיד דאחרני ותקל ראש בכולם, לכן לא בטלו חז"ל דעתה והחמירו עליה שחוצץ, ודוגמא לדבר מציונ גבי דם בתולים (יו"ד סי' קצ"ג) שכ' הב"י בשם הרא"ש דהטעם שהחמירו בה בין הגיע זמנה לראות ובין לא הגיע זמנה ובין ראתה ובין שלא ראתה (ר"ל אפי' קטנה שלא ראתה מעולם) משום דבעילת מצוה לכל היא מסורה ואין הכל בקיאין בחילוק בין הבתולות לכן הסכימו חז"ל להשוות כולם וליתן להם דין בוגרת (והביאו הש"ך ק"צ סק"ב), וה"נ בדיני חציצה החמירו ליתן על הכל דין חציצה.

ואם כנים הדברים אפשר ליישב בכחי דעת רבותיו של רש"י (שבת נז.) דס"ל דכ"מ שגזרו חכמים בחציצה הוא אף בעיילי מיא, ותמה עליהם רש"י טובא הא במידי דלא מיהדק ועיילי מיא מאי חוצץ איכא עי"ש, והנראה ליישב דהם סברו דאם אדם מרגיש שיש עליו דבר חוצץ בין ברובו מקפיד (ומשכח"ל שטובלב בבגדיה יעיון פ"ת רש"י סי' קצ"ח), או במיעוטו המקפיד אע"פ דעיילי מיא חוצץ, כיון דמרגשת בעצמה שיש עליה איהא דבר שמפריע לה הרגשת מים ומרגשת לפי דעתה שיש בה איהא דבר שחוצץ ומקפידה עליו לפיכך גזרו עליו חז"ל שלא תטבול בו אע"פ שעיילי מים גזירה אטו תטבול עם דברים החוצצים ברובן או מיעוטן שלא עיילא בהו מיא ולא תחלק בניהם כיון שהיא לפי דעתה לא מרגשת כ"כ החילוק בין עיילי מיא ללא עיילי מיא, ומצינו חבר לגזירה זו בדברי הרמב"ם דכ' הטור (שם סכ"ח) משמו לא תאחוז בה חברתה בשעת הטבילה אפי' רפתה דיהא דגזרו רפתה אטו לא רפתה (ועי"ש בב"י).

והשתא לפי"ז ניתן ליישב סברת הסדרי טהרה (שיי"ט סק"ג) שהעלה בדעת רבותיו של רש"י דלא אסרו היכא דעיילי מיא אלא במקפיד אבל באינו מקפיד אף ברובא שרי (ועיון בפ"ת שם סק"ד הציוז בזה והטעם שהכריחו לאוקמין כן) ותמה עליו הפ"ת דלא מסתבר לחלק בין מיעוט המקפיד דחוצץ לרוב שאינו מקפיד דל"ג בעיילי מיא הא מאחר דס"ל דכל מאי דגזרו רבנן בלא עיילי ה"נ גזרו בעיילי מה טעם לחלק עירש"י, אמנם דמפגשנ"ת יש ליישב שפיר דלא גזרו חז"ל אלא במיעוט המקפיד דבהא שייך לומר הך טעמא דאם נתיר לה בעיילי מיא תבוא לטבול אף בלא עיילי אבל ברובו ואינו מקפיד לא חששו שאם נתיר לה לטבול ברובו וא"מ בעיילי מיא תבוא לטבול גם בלא עיילי מיא, דכיון דעיילי מיא ולא מקפדת עליו כלל אינה חושבת עליו ולא מוריא היתר לעצמה לטבול אף בלא עיילי מיא כיון שידועת שהטעם שהתירו לה חכמים לטבול עמו הוא מחמת דעיילי מיא ואינה מקפדת וממ"י תדע לזהר שלא לטבול בלא עיילי מיא ודו"ק.

ב

כ' הבה"ל ד"ה מקפיד אף דמבואר ביוד" (שם סי"ד) בהגה דאם מקפדת אפי' בדבר לח חוצץ לענ"ד ברור דהרמב"ם שם דס"ל טעם לח הוא מפני שנמחה במים עי"כ דלא ס"ל כן כדמוכח שם בב"י גופא בהעתיקו דברי המרדכי עי"ש ורק דהרמ"א חשש שם לענין טבילה לדברי הרוקח והמרדכי דטעם לח הוא משום שאינה מקפדת וכאן לעניינו לענין נט"י בודאי יש להקל כדעת הרמב"ם. עכ"ל.

ומיהו קצת תימא דהאש"ח (שם סק"ב) הוכיח מדברי הרמ"א הללו בסי"ד דמקורו מהמרדכי דאם מקפדת אזלי בתר ידיה אפי' כל העולם אין מקפידים והיא מקפדת אזלי בתריה ובכ"י פטט שכן דעת הרמב"ם, וכך הכריע המ"ב הא כמשנ"ת ומעתה תיקשי למה בבט"י היקל המ"ב בדבר לח ומקפיד דאינו חוצץ ולא חשש לרמ"א ולמרדכי, ועוד צ"ב דהנה בסד"ט (שם סק"ל) כ' בדעת המרדכי דס"ל דגם בלח אין המים נכנסים אלא דכיון דאינו נדבק כ"כ ויורד ע"י מים אין מקפידין עליו. אבל אם מקפדת כיון דהוי מיעוט המקפיד חוצץ והכי משמע מהרמ"א וכ"נ כונת הש"ך דאל"כ איך הוכיח הש"ך (סק"ב) מנינה הלא בעיילי מיא מה אהני קפיידתה וצ"ב אלא עי"כ דחלוק נט"י מטבילה דבטבילה החמירו טפי מנט"י. כמבואר ברוקח הביאו הדרכ"מ (שם סק"ד) ובכ"י (סו"ס קצ"ח) לענין בעלת חטטים דבנט"י אין מחמירים להסירים אבל בטבילה מחמירים להסירים, וכך העלה הט"ז סק"ט, והש"ך ס"ק כ"ב, ועפ"י הכריע המ"ב לפנינו להקל כרמב"ם, וע"פ משנ"ת לעיל (אות א) מובן היטב חילוף הדינים דאע"פ דכל דרבנן כעין דאורייתא תקון מ"מ מטבילה חששו טפי משא"כ בנט"י סמך על הרמב"ם דל"ח אינו חוצץ במציאות, ואפי' במקפיד י"ל דבטלו דעתה כמבואר בשעה"צ סק"א בשם הרשב"א, ובנט"י דרמ"א אף אאנשים שפיר י"ל דאזלי בתר רובא דעלמא דלא מקפידים ע"ז ושפיר אמרי' בטלו דעתו [ועיון בב"י] שם בישוב הסתירה בין חידושו בחולין לתורה"ב הארוך והקצר שהעלה חילוק מעין זה עי"ש ודו"ק].

אברהם שקלאר - ברכפלד

שו"ת מאת הגר"ח קניבסקי שליט"א

שאלה: כ' החזו"א (סי' כ"ד סק"ל) במ"ב כתב להכריע דבעשה צרכיו יברך וכן נגנע בצואה אבל לא בשאר דברים וכו' ורש"ל מפקפק על הראשונים ז"ל שאמרו לברך גם באמצע הסעודה, **ונהגו כן, והמברך לא הפסיד** עכ"ד.

נראה מסתימתו שההוראה כמהרש"ל לפי שנהגו העולם כדבריו (כפי שנקטו הפמ"ג ודה"ח קצשו"ע הגר"י בן אש חי כה"ח ועוד) רק המברך לא הפסיד.

ומאיידך בסי' כ"ה סק"ט כ' וז"ל והמברך לא הפסיד והמיקל משום ספק ברכה כדעת רש"ל אין מוחין בידו עכ"ל, **ומשמע קצת להיפך דהעיקר במ"ב דיברך** אלא שהמיקל משום סב"ל כדעת רש"ל אין למחות בידו, אבל לכתחילה ינהיג עצמו שיברך.

תשובה: שניהן שוין (א.ה. נ' דר"ל דהחזו"א בב' המקומות כונתו אחת).

שאלה: האם כשמקנה צואת בנו או מחליף טיטול לקטן באמצע הסעודה האם גם ככה"ג יכול להקל ולסמוך על הרש"ל או שבכה"ג חמיר טפי דמתעסק בצואה טפי וי"ל.

תשובה: לכאור' היינו הך.

שאלה: כ' המ"ב (סי' ק"ע ס"א) היו מסובין בסעודה ויצא אחד להטיל מים נוטל ידו אחת וכ' המ"ב וצריך לברך ענט"י אם רוצה לאכול [מ"א], **ולא נתבאר במ"ב מהו השיעור שצריך עוד לאכול**, ולעיל (סי' קנ"ח ס"ב) כ' השו"ע יי מי שאומר שאם אינו אוכל אלא פחות מכביצה יטול ידיו ולא יברך וכ' בשעה"צ דהרבה מן האחרונים פסקו כשו"ע, אך דעת הגר"א דעל שיעור כזית צריך נטילה מדינא ובברכה.

ובארחות רבינו הובא משם כתר' שמרן החזו"א שליט"א בירך ענט"י בסעודת שבת ומובא שהיה אוכל רק כזית, אלמא דס"ל כהגר"א דהעיקר לדינא דגם על כזית מברכים. **ונסתפקתי** האם להגר"א אף ביוצא לבית הכסא באמצע הסעודה ודעתו לאכול אח"כ רק כזית האם גם ככה"ג יברך או שיש כאן צירוף ב' טעמים שלא לברך וצ"ע.

תשובה: גם כזית.

שאלה: כ' המ"ב (סי' קס"ד ס"ק ד') ומ"מ נראה דהכל לפי ערך הדחק בדבחק גדול יש לסמוך על התנאי אף עכשיו וכו' עכ"ל, ובחזו"א (סי' כ"ד סק"ל) **כ' דאם יוצא לדרך לכר"ע נכון שיטול ידיו ויתנה וא"צ להתחיל בסעודה ולהפסיק ולצאת לברך** עכ"ל, וקצ"ע דהלא החזו"א כתב (סי' כ"ה סק"ח) דהנוטל ידיו ואינו בא עכשיו לאכול אין לו קיום מצוה דרבנן לא בשעת נטילה ולא בשעת אכילה אלא שרשאי לאכול כיון דידיו נוטלות ולפיכך אינו מברך על נט"י, ולפי"ז קשה למה כ' החזו"א דא"צ להתחיל בסעודה ולהפסיק, **הלא כה"ג עדיף טפי שלא יפסיד המצוה ננט"י ואת הברכה**, ועוד דאם יסיח דעתו או יטמא ידיו יפסיד הנט"י משא"כ תוך הסעודה יכול לסמוך על המהרש"ל וצ"ע.

תשובה: אין חייב.

שאלה: כ' המ"ב (שם סק"א) נוטל אדם ידיו שחרית ומתנה עליהם כל היום בפיו או עכ"פ שיכוין בלבו שיעלה לו נטילה זו, יש לדון האם מועיל תנאי זה גם אחר נט"י קודם שחסיח דעתו או עכ"פ באמצע שעוסק בנט"י או מהני רק קודם הנטילה.

תשובה: קודם הנטילה.

שאלה: כ' המ"ב (שם סק"ד) בשם הפוסקים דאם הכניס ידיו בבתי ידים מיד אחר הנטילה ולא הוציאן מועיל דתו ליכא חשש היסח הדעת דבודאי נשמרו ידיו עכ"ל, י"לע האם להכניס ידיו לבתי ידים מועיל גם כשלא התנה בפירוש בפה או במחשבה בשעת נט"י שיועיל לכל האכילות שיאכל היום, משום דסגי מה שבמציאות נשמרו ידיו, או"ד בעינן שיתנה בפירוש.

תשובה: אם חשב מועיל.

שאלה: שאלתי את כתור"א שליט"א בענין אכילת גלידה ע"י גביע העשוי ממוזנות האם יש לחוש למה שנינים ע"ג הגביע משום טיבולו במשקה וליטול ידיו, והשיבני דלא מסתברא. ונתקשע הלומדים בטעם הדבר למה א"צ לחוש לאלו המים משום טיבולו במשקה.

תשובה: יצא בלי כונה. [א.ה. ר"ל דאין כונתו שימס מן הגלידה על הגביע ולכן אינו בכלל טיבולו במשקה].

שאלה: כ' השו"ע (סי' קס"ב ס"ד) אם נגע בהם אחר שלא נטל ידיו בעודן לחות מן המים צריך לגבגב ולחזור וליטול שו"ל טמאם. יש להסתפק האם גם כשנגע במים קטן טמאן, או"ד כיון שאין עליו חובת קיום מצוות אלא משום חינוך, והחינוך הוא על אביו, או"ד יש עליהם דין טומאה משום דין חינוך של אביו, ואכת' צ"ב שמא אין תורת חיובו ליטול ידיו משום טומאה אלא רק משום להרגיל עצמו בכך **ונ"מ בקטן פחות מגיל חינוך דלדברי הכל לא יטמא המים וצ"ע**.

תשובה: קטן כגדול.

שאלה: כ' השו"ע (סי' ק"ס ס"י"א) מים שיש לו ספק אם נעשה בהם מלא או לאו וכו' טהור. כ' הבה"ל (ד"ה מים) ומשמע בפמ"ג דיוכל לברך עליהם ג"כ אחרי שהרשוהו חז"ל ליטול באותם מים עכ"ל, ובחזו"א (סי' כ"ג ס"ק י"ב) נתקשה על דבריו וז"ל נראה דהנוטל ממים מסופקים אינו טהור ודאי אלא טהור מספק שלא הכשירו מים פסולים מספק אלא טיהור את הידים מספק ולפיכך ראוי שלא לברך מספק וכו' ובהב"ל כ' בשם הפמ"ג דיברך וכן משמע קצת לשון השו"ע וצ"ע.

ולכאור' צריך להבין הלא סו"ס כיון שלולי שנטל ידיו היה אסור באכילה וכך ע"י נט"י הותר באכילה נמצא שהנט"י התירתו באכילה ולמה לא יברך עליה כמו כל נט"י המתירתו באכילה ורק ע"י נט"י הותר באכילה נמצא שהנט"י התירתו באכילה ולמה לא יברך עליה כמו כל נט"י שהברכה היא על מה שהותר באכילה ולא על עצם הנטילה (דהא הנוטל ידיו ומתנה עליהם על כל היום לא מברך)

תשובה (בע"פ): כיון שיש ספק שמא נפסלו המים ולצד זה נמצא שבברכתו לבטלה לכן מתחילה התירו לו חכמים ליטול ידיו ולאכול בלא ברכה על הנט"י ואין תקנת הברכה ע"מ שהתירו לו לאכול דהא יש הרבה אוכלים שמותר לאכול בלא נט"י אלא הברכה על נטילה במים כשרים.

אברהם שקלאר - ברכפלד

הנובת הרה"ג אשר חנניה שליט"א:

במה שכתבתי בגיליון אליבא דהלכתא 25 בעוגיות רוגלך שיש עליהם משקה של מי סוכר טופח ע"מ להטפיה, להליץ בעד המקילים לאוכלם בלי נט"י, משום ד"ל שיש בזה שני צדדים להקל, א' ש"א שמשקה מבושל דינו כאוכל ול"צ נט"י, ב' בצירוף המג"א (בסי קס"ח ס"ק ז) שכתב בדבש שעל המרקחת דכיון שעומד לאכילה ל"צ נט"י, והעירו ע"ז הרבה אברכים הדצירוף שצירפתי את דברי המג"א לקולא אינו צירוף כלל, דכל חידושו דהמג"א דכיון שעומד לאכילה דינו כאוכל, זהו רק בדבש שרגילים ליעד אותו לאכילה, אבל בשאר משקין פשוט שלא מהני כלל מחשבת אכילה להחשיבו לאוכל, וכמש"כ החזו"א בהל טבוי" (סי ד' ס"ק כ') שדוקא בדבש שיש מיוחדים אותו לאכילה פשיטא לגמי שדינו כאוכל, אבל לא בשאר משקין עיי"ש, וכן נסתייעו לזה ממאי דאמרין בשבת (דף י"ט ע"ב) דדבש מעיקרא אוכל והשתא אוכל, דש"מ שדבש יש לו דין מיוחד שנחשב לאוכל יותר משאר משקין כ"ל. ועוד הדין דמשקה הבא לאוכל דינו כאוכל, לא מהני בדבר שחל עליו שם משקה כני"ד, כמבואר במהרי"ט (בסי ע"ז), ומה שהמג"א חידש בדבש דנהפך לאוכל אע"פ שהיה לפני"כ משקה, זה דין מיוחד בדבש כיון שעומד עכשיו לאכילה, כמבואר בחזו"א הנ"ל עיי"ש.

א) והריני להשיב מעט כמיסת הפנאי. בשו"ת פנים מאירות ח"ג (סי כ"ג) הביא את המג"א והוחלוקים עליו, וכתב ע"ז שגר' לו להביא ראיה מוכרחת למג"א שאין להשיב עליה משבת (דף קמ"ד ע"ב), שהגמי הביאה את הדין דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי, והקשו ע"ז ממאי דאמרין דזב שחולב את העז, החלב טמא, ואי אמרת משקה הבא לאוכל כאוכל דמי, במה נכשר החלב ליטמא ע"י חליבת הזב, כשחלב את החלב לאוכל, ותירצה דכדאי"י בטיפה המלוכלכת בפי הדד עיי"ש, דש"מ דאי לא טיפת חלב שבפי הדד שדינה כמשקה, החלב עצמו דינו כאוכל דאינו מטמא טו"מ, ואין לחלק דהתם לא ירד לתורת משקה שהי' בלוע, אבל בדבש שירד לתורת משקה שוב אינו נעשה אוכל, זה אינו, מיד דהוי אדבש שנקרש או שחשב עליו לאוכלין, נהפך המשקה שהיה מתחילה לאוכל, הכי נימא דכוותיה כיון שנותנו לתוך האוכל חשיב כאוכל, ואינו מכשיר ולא חשיב טיבולו במשקה וכו', וכן פי' רש"י ביומא (דף פ' ע"ב) ד"ה אכשורא אוכלא מבשרה הבא למתק את האוכל, אוכלא הוא עכ"ל, ומבואר בדבריו דנשיטא להי' במג"א שאין הבדל בין דבש לחלב ושאר משקין, מדהביא ראיה למג"א בדבש שדינו כאוכל, ממה שהגמי בשבת אמרה כן בחלב, ומהגמי ורש"י ביומא שאמרן כן בשאר משקין עיי"ש ביומא, וכן מבואר בדבריו דס"ל דאין הבדל בין משקה הבא לאוכל שלא היה עליו שם משקה מעולם, למשקה הבא לאוכל שהיה עליו שם משקה לפני"כ, ואפי' כשהיה עליו שם משקה לפני"כ, בכל זאת כשבא לאוכל נהפך להיות דינו כאוכל, מדהביא ראיה מדבש שבא לאוכל שדינו כאוכל, אע"פ שהיה עליו שם משקה לפני"כ, ולא חילק בזה בין דבש לשאר משקין.

ב) וכן הוא בערוה"ש (סי קנ"ח ס"ק ט') שציינתו עליו בתשובה, שכתב שם וז"ל: ולענ"ד אנ"ג אדמת הוא כדברי הדיעה אחרונה [הט"ז], מ"מ לדינא העיקר כדיעה ראשונה [מג"א], דדאי משום עצם הדבש הוי משקה, אבל הא אמרין בשבת (דף קמ"ד) דמשקה הבא לאוכל אוכל הוא, וביומא (דף פ') כל אכשורי אוכלא אוכלא הוא ע"ש, והכא הרי בא לאוכל להכשיר את האוכל וא"צ נטילה, ואין לחלק ולומר משום דהתם לא היה עליו שם משקה קודם שבא לאוכל, לכן כשבא לאוכל נעשה אוכל, אבל כשם היתה עליהם שם משקה מקודם, דאינו כן דגם בכאן אמרין כן, דעתה בעת שאנו מחייבים אותו בנטילה מפני המשקין, כבר נתערב עם האוכל והכשיר את האוכל, ואין חיוב אא"כ "נתן עתה דבר מאכל לתוך משקה" עכ"ל. ומדציין לגמי בשבת ויומא הנ"ל משום הקפוא הפ"מ דמייירי בחלב ושאר משקין כנ"ל, והביא מזה ראיה שדינו כאוכל, מבואר דס"ל שאין חילוק בין דבש לחלב ושאר משקין ובכולם אמרין שדינם כאוכל, וכן מורה כל הריסת דבריו שלא מחלק בין דבש לשאר משקין. וכן מבואר בהדיא בדבריו שאפי' שהיה עליו שם משקה לפני"כ, כנ"ז כשבא לאוכל לתקנו ולהטעימו בטל ממנו שם משקה, וחשיב כאוכל שאינו מטמא טומאת משקין, ול"צ ע"ז נט"י, ולפ"ז אין צורך לפלפל הפלאל של הרב משה יהודה הלפרין שליט"א, מתי חל במים תורת משקה, האם רק כשפותח את הברז, ואם פותח את הברז כדי לעשות מהמים מי סוכר לרוגלך, הו"ל כמשקה הבא לאוכל שדינו כאוכל, דבלא"ה ג"כ דינו כמשקה הבא לאוכל שדינו כאוכל לדעת הפ"מ וערוה"ש כ"ל.

ואפשר שאין זה סותר לדברי המהרי"ט (בסי ע"ו) שהוכיח שאם היה עליו שם משקה לפני"כ, אפי' שבא לאוכל דינו כמשקה, ד"ל דהמהרי"ט מייירי באופן שבישל לרוטב בתבשיל לא רק כדי לתקן את האוכל, אלא גם מפני שרוצה בטעם הטוב של הרוטב, והרוטב הוא משקה חשוב בפני עצמו, לכן כשהיה עליו שם משקה לפני"כ, לא בטל ממנו שם משקה, גם אחרי שבא לאוכל והתבשל עמו, כיון שנשאר כמשקה חשוב בפנ"ע, אבל בנתן מעט רוטב באוכל רק כדי לתקנו ולהטעימו, כמו מעט דבש שעל המרקחת, או מעט מי סוכר שעל הרוגלך, שכל כולו הוא רק להטעים את האוכל כתבלין נוסף באוכל, ואין לו שום חשיבות בפנ"ע, בזה י"ל כמו המג"א ודעימיה דכיון שעומד לאכילה, ואין לו שום חשיבות דמשקה בפנ"ע, דינו כאוכל ולא מטמא טו"מ, ול"צ ע"ז נט"י. ועל דרך זו יש לישב גם את הראיה שהביא המהרי"ט והחזו"א שם ועוד אחרונים מהמשני שתורות (דף מ"א) הרוטב והגריסין שיש עליהם משקה טופח הרי אלו תחילה עיי"ש. ד"ל הרוטב שעליהם אינו רוטב שבא להטעימם, אלא זה רוטב שנשאר עליהם מהרוטב של

התבשיל, שהוא רוטב חשוב בפנ"ע ויש לו דין משקה כנ"ל. ואע"פ שמהחזו"א ועוד פוסקים לא משמע כדרך זו, עכ"פ כיון שמצינו כמה אחרונים שלמדו כן במג"א, יש מקום לעשות מזה צירוף לקולא, ולא שאני בא להכריע כאחרונים אלו, דאין יבוא יתוש כמוני להכריע בין גדולי האחרונים, רק הבאתי שיש מקום לעשות מדעת אחרונים אלו צירוף לקולא, בצירוף עוד קולא ש"א שעל משקה מבושל ל"צ נט"י, ולא סמכתי ע"ז למעשה, וצדדתי יותר שצריך להחמיר ליטול ידים באכילת רוגלך שיש עליהם מי סוכר טופח ע"מ להטפיה, רק הלצתי זכות על המקילים בזה.

ג) ומה שהעיר עלי הרב יהודה ברזילי שליט"א (באות ב') עיויין במש"כ בגיליון הקודם. במש"כ שהמטבל בגבינה רכה ושמתנ ל"צ נט"י, דלא חשיב למשקה כיון שהם קרושים, ודמי למש"כ הרמב"ם דחלב שקרש דינו כאוכל, ותמה ע"ז דשיעור של קרוש במשקין הוא שאין בו טופח ע"מ להטפיה, כמבואר במשניות וברמב"ם, וזה ל"ש בגבינה רכה שודאי יש בה טופח ע"מ להטפיה. הנה זה לשון הרמב"ם (פ"ט מ' מטמא"י"ה הל' ב') הרוטב והגריסין והחלב שקרשו הרי הם כאוכלין וכו' הרי בהם "משקה" טופח הרי הם כמשקין וכו' עיי"ש, לכאו למה הרמב"ם הוסיף מילת טופח היה לו לכתוב ואם היה טופח הרי הם כמשקין, מזה נר' שכוונת הרמב"ם לומר שדוקא אם נשאר עליהם מעט שנגרר כמשקה ויש בו טופח ע"מ להטפיה דינם כמשקין, אבל אם כל החלב נקפא לגבינה אפי' שנשאר בו לחות טבעית דטופח ע"מ להטפיה דינו כאוכל.

והדברים מבוארים יותר בתשו' הרדב"ז ח"ב (סי פ"ג, ובחלקים שבתוך הספר ח"ד סי' פ"ג) שכתב שם וז"ל: כללא דמלתא כי שאר משקין חוץ מהטל והמים שנתעבו ונתקשרו וכו', אין להם תורת משקה כלל אפי' חשב עליהם למשקין, ואם נתקשו ונתעבו מעט ועדיין הם נגרים, שם משקה עליהם אם חשב עליהם למשקה וכו' עכ"ל, עיי"ש שהאריך להביא ראיות לזה, ולכאור מה תלה את זה אם הם נגריין כמשקה או לא, הרי לא תליה בזה כלל, אלא אפי' שנקפאו לגמרי, אם יש בהם לחות דטופח ע"מ להטפיה דינם כמשקה, א"ו כדאמרן דבנקפאו כה"ג ודאי דינם כאוכל, ורק אם הם נגריים כמשקה או נשאר בהם טופח ע"מ להטפיה ממה שנגרר עליהם כמשקה, צריך נט"י, אבל בלא"ה ל"צ נט"י. ודברי הרדב"ז אלו הביאים המג"א (בסי קנ"ח ס"ק ז) בקיצור נמרץ [ויש שם ט"ס בציון של נט"י מטה יוסף דלהלן, מטה יהודה (סי' קנ"ח ס"ק ה')] ועוד אחרונים.

וגדולה מזו כ' בשו"ת מטה יוסף או"ח ח"ב (סי' י"ח ס"ק י"ד) וז"ל: חלב ומי חלב הרי הם כחלב וכו', והוא אחר שעושים גבינה נשאר אחרייו חלב מעורב עם אוכל צף מלמעלה, ואותו הנשאר נקרא מי חלב, ובלשון חז"ל נקרא נסיובי דחלבא, אבל ממימי החלב, דהיינו המים הנשארים אחר שבישלו הניסויב, והוציאו ממנה האוכל הצף מלמעלה, נר' דלאו משקה הוא וכו', דלא ראינו מי ששותה אותו כלל משום דלא חשיבי, וכיון דלא חשיבי לאו משקה הוא, ואפי' אם הוא טובל האוכל במימי חלב בטלה דעתו אצל כל אדם, ונ"ל דהיינו דוקא בעוד שהאוכל הזה הנשאר אחר הגבינה מעורב עם המי חלב ולא נקפא עדיין, אבל אם קפאו והוציאו האוכל הזה מן המים, והוא האוכל שקורים אותו בלעז ריקוט"א ובערבי קאריש"א, אותו האוכל אינו משקה כלל. וחלב חמוץ שמשליכין לתוכו קיבה ומקפיאין אותה וכו', נר' דצריך נטילה דאינה קפויה לגמרי אלא מעט, ועדיין היא ניגירת, וכל שניגר שם משקה עליו, וכמ"ש מהרדב"ז (בסי פ"ג) וכו' עכ"ל, עיי"ש שהאריך להוכיח שחלב תלוי אם הוא נגור כמשקה או לא.

ולכאור דבריו צ"ע דמה לי שמימי חלב לא חשוב למשקה, סו"ס יש בו רוטב ולחות מהחלב, ולמה ל"צ נט"י ע"ז, ועוד כשמפריד את החלב הקפוא ממימי חלב, למה נקט בפשטות שהמטביל את החלב הקפוא ל"צ נט"י, ולא בשר שאם יש בו לחות דטופח ע"מ להטפיה, צריך נט"י, כמו שמצאו תמיד סוסמור לזמן שמפרידים אותו מהמים שעליו, ודאי יש בו עדיין לחות דטופח ע"מ להטפיה, ועוד כשדן על חלב חמוץ שמקפיאים אותו בקיבה למה תלה לחיוב של נט"י? במה שהוא נגור כמשקה, היה לו לומר שהוא נשאר בו לחות דטופח ע"מ להטפיה צריך נט"י. מכל זה מוכח שס"ל שדוקא אם נשאר על החלב שנקפא משקה שיש לו חשיבות של משקה, או שנשאר כמשקה זה משוה שיש לו טופח ע"מ להטפיה, דבר ככה"ז שטמא טומאת משקין, אבל אם נשאר עליו דבר שאינו חשוב למשקה, אפי' שנגרר ונשפך כמשקה אין דינו כמשקה שמטמא טו"מ, וכ"ש אם נשאר עליו רק הלחות הטבעית של הגבינה, אינו נחשב למשקה. ולכן תלה את הדין של נט"י, רק באם נשאר בו משקה נגור, או לא. ודברי המטה יוסף אלו הביאו האחרונים, עיין בכה"ח (סי' קנ"ח ס"ק ל"ד) עיי"ש.

והגדר של נגור כמשקה, נר' דהוא כמש"כ האחרונים בביאור ההבדל שבין בלילה רכה לבלילה עבה, באיסור לישא בשבת, דבלילה רכה היינו, גם שנשפך כמשקה, אפי' באיטיות גדולה דמשקה עב, וזאת כמ"ש גושים גושים ונשפך בהמשך א' כמשקה, דבן כבלילה עבה, וזהו גם ההבדל בני"ד בין אם הוא נגור או לא נגור כמשקה, ובגבינה ושמתנ כזו אייריין שאינה נגירת כמשקה, אלא נופלת גושים גושים, ולכן כתבתי שדינה כאוכל אפי' שיש בה לחות דטופח ע"מ להטפיה, דבהכי מייירי שאלת הרב חושאל שרצה להטעימו כמשקה רק מטעם שאינה נלעסת כאוכל, ועז"ל השבתי שאין זו סיבה להחשיבה למשקה, אלא דינה כאוכל של"צ נט"י ע"ז.

ד) ומה שהוספתי להביא את דברי המג"א שכ' בדבש שנחשב עליו לאוכלין כנ"ל, דינו כאוכלין, ובחלב שלא עשה בו מעשה לעשותו משקין, י"ל שגם הט"ז הוא חושב עליו לאוכלין דינו כאוכלין, והעיר ע"ז דהמשנ"ב חילק בין דבש לחמאה, שבדבש

מכתבים ותגובות

הביא את דברי המג"א, ובחמאה כתב שצריך נט"י. כבר נתבאר לעיל (ס"ק א') שיש אחרונים דס"ל שלדעת המג"א אין הבדל בין דבש לשאר משקין, ומה שהמשנ"ב בחלב הכריע דלא כהמג"א, זה לא אומר שא"א לצרף את דעת המג"א ודעימיה דס"ל דאף בחלב שחישב עליו לאוכלין דינו כאוכל, כסנף לקולא כמשנ"ל. אלא שבאמת דברי בזה לא ברורים, וכמו שהעיד קצת מזה הרב משה יהודה הלפרין שליט"א שגר מדברי שאני רוצה לישב את הט"ז עם הרמב"ם, וזה אינו, דמרב שקיצרתי לא שמתי לב שלא בארתי כלל מה אני רוצה לומר בדברי המג"א שהבאתי, וגם לא הבאתי את עיקר הדברים שבמג"א הנצרך למה שרציתי ללמוד מהמג"א, דהנה בגבינה שדינה כאוכל זה אינו מטעם הראשון דהמג"א משום שהוא טפל לאוכל וחשב עליו לאוכל, אלא מהטעם השני שבמג"א משום שנקפא כאוכל וחשב עליו לאוכל, לכן אפי' שחזר ונימוח למג"א דינו כאוכל, לפ"ז רציתי לומר שבגבינה וכיו"ב אפי' אם מעט מהשכבה העליונה שלה נימוחה ונשפכת כמשקה סמך, ל"צ נט"י ע"ז, כיון שחישב עליה לאוכל ואוכלה כאוכל, ולא שותה אותה כמשקה, ואפשר שגם הט"ז יודה בזה דכחשיב עליו לאוכל ואוכלו כאוכל ל"צ נט"י ע"ז, כיון שלא עשה גבינה בחלב לעשותו למשקה, ומה שהעיר ע"ז שגם בחלב מעשה החליבה חשיב למעשה לעשותו למשקה, אפשר שצודק בזה, אך אפשר שכונת הט"ז שעושה מעשה להופכו מאוכל למשקה וחלב שמכונס בגוף הבהמה לא חשיב למעשה גמור להופכו מאוכל למשקה, ולאפס הפנאי אין בידי לעיין בזה.

ה) במש"כ שדברי הקול אליהו שכתב שהגדרת אוכל תלוי אם אוכלים אותו דרך לעיסה או לא, אינו ענין לעניינו, ולגבי נט"י אפי' שאינו נלעס כאוכל, כיון שאינו נגור כמשקה אלא נקפא שלפנימין שיש מחסור בחלב מיייריין גבינה מבאקת חלב עם מים, ובזה ל"ש דברי הרמב"ם דחלב שנקפא דינו כאוכל, כיון שזה מים. אינני בקי במציאות, אך כמדומה שאם מייצרים את הגבינה מבאקת חלב חייבים לכתוב את זה במריכיים של הגבינה, ואם זה לא כתוב במריכיים שיש הגבינה נר' שאין לחוש לזה. ומה שהעיר עוד שא"א שלא יתערב טיפת מים בחלב, ובמים כל שיש בו טופח ע"מ להטפיה מטמא טו"מ. י"ל דבטל ברוב כמש"כ שם. עוד י"ל דכיון שהגבינה נחשבת לאוכל, והמעט מים שנתערב בה לא ניכר כלל כמשקה בפנ"ע אלא טפל ובטל בגבינה, וחושב עליו לאוכל אינו מטמא טו"מ, כמשנ"ל (בס"ק א' ב') שלדעת כמה אחרונים ככה"ג גם בשאר משקין אינו מטמא טו"מ למג"א, ואע"ג דהתם אייריין במשקה שבא להטעים את האוכל, ומים אינם באים את החלב, עכ"פ כיון שמתערבים מאלהים משטיפות המכונה במים ולא ניכרים בגבינה וחישב עליהם לאוכל, י"ל שדינם כאוכל כנ"ל. והשתדלתי להשיב בעיקר על עיקרי הדברים שהעירו האברכים על מש"כ, דלעומס השיעבודא דאוי הגדול שעלי אין בידי להשיב על כל פרט ופרט, וצור ישראל יצילנו משגיאות, שלא נכשל בדבר הל'.

במש"כ להקל באוכל כמה חתיכות של דבר שטיבולו במשקה כגון מלפפון חמוץ שחתוך לחתיכות פחות מכזית, וכן יתנים שבימינו שאין בהם כזית, אם אוכל אותם עם כל, ד"ל בזה דתיי חומרי לא עבדין, א' דבשר"ע (סי קנ"ח סעיף ג') הביא שבפחות מכזית י"א של"צ נט"י, ב' ש"א שהאוכל ע"ז כלי ל"צ נט"י, א"כ יש להקל בזה של"צ נט"י. והעירו ע"ז דמה שבכל חתיכה יש בה פחות מכזית, אין בזה שום טעם להקל של"צ נט"י, לפי מש"כ האחרונים דמה שפחות מכזית ל"צ נט"י הוא משום שאינו קביעות, וזה ל"ש באוכל כמה חתיכות שכ"א פחות מכזית, דסוף סוף כיון שאוכל כמה חתיכות הוי קביעות וחייב בנט"י, ועיין למשנ"ב (בס"ק י'), שכתב דבפירורין דקים שיש בכולם כזית מצטרפים וצריך נט"י, וכן בחתיכות קטנות פחות מכזית כולם יש כביצה, צריך לברר על הנטילה, וכעין זה כתב גם ככה"ח (ס"ק ט') עכתו"ל השואל בקיצור.

א) האמת שכשכתבתי דבר זה, כתבתי לפום ריהטא המונח בזכרוני שכתוב באחרונים שבפחות מכזית אף בטיבולו במשקה ל"צ נט"י [ציינתי בקיצור נמרץ לדברי השו"ע (בסעיף ג') דמייירי בפת פחות מכזית], ולא עיינתי בדברי הפוסקים לראות אם זה נאמר רק כשאוכל פחות מכזית, אם גם באוכל כמה חתיכות שיש בכולם כזית רק שכל א' מהם הוא פחות מכזית, רק תליתי לומר שאף ככה"ח י"ל של"צ נט"י, אך כעת מצאתי בסי פקודת אלעזר ח"ב (סי קנ"ח דף ר' ע"א) שהסתפק בזה וז"ל: מספקא לי אם קודם אכילה חתך כל הפת לחתיכות קטנות שכל א' פחות מכביצה, שנמצא בשעת אכילה אינו נוגע בחתיכה כביצה פת אם יברך על נט"י, איכא למימר כיון שאין אוכל פחות מכביצה מקבל טומאת אוכלין וכו', או דלמא הא דאין אוכל פחות מכביצה מקבל טומאת אוכלין, היינו דוקא אם אינו אוכל אלא פחות מכביצה משא"כ בנד"ד, לכן מצטרפים כולם לשיעור כביצה אעפ"י שהם חתיכות דקות ומקבלות טומאת אוכלין, ועד"ז מוזי מספקא לי בענין פת פחות מכזית הנוצר בפוסקים, אם אינו מזה מספקא פחות מכזית בכל א', אם דייניין להו לכל א' בפ"ע וא"צ נט"י, או דלמא מצטרפים להדדי לשיעור כזית אעפ"י שאין שם חתיכה

שיש בה כזית מצד עצמה וצריך נט"י עכ"ל. ואחרי שהאריך להוכיח שדעת הרמב"ם היא שכל שלא חיברם לגוף א' של כביצה לא מצטרפים לטמא טומאת אוכלים, ושהראב"ד חולק וס"ל שמצטרפים, כתב (בסוף דף ר' ע"ב) וז"ל: נמצא שענין חתיכות קטנות הנוגעים זה בזה אם מצטרפות לכביצה לטמא טומאת אוכלין הנה הוא מחלוק' הרמב"ם והראב"ד ז"ל, שצריך לטבל טיבול שני במורו, אבל על אכילת מצה שהוא פחות מכזית א"צ נטילה כדאמרין בסוכה ובברכות, נמצא מה שנוטל עבור הטיבול וכו', עיי"ש שהאריך בדבריו, עוד כתב שם (בדף ח' ע"ב) וז"ל: ומספקא לי לומר דהרוקח ז"ל כוונתו לפשוט מאי דמספקא לי דלמש"כ האוכל פחות מכזית א"צ נט"י, אם מייירי דוקא שאינו אוכל כי אם פחות מכזית פעם א', אבל אם אוכל פחות מכזית הרבה פעמים שבצירוף כולם יש שיעור צריך נט"י, הגם שאוכלם פחות פחות מכזית, או דלמא לא שנו וכל שאינו תופס בידו בפעם א' כשיעור חיוב נט"י, אלא פחות פחות פחות משיעור חיוב נט"י, ומספ"ל לכאורה אם הרוקח ז"ל נחת ללמדנו פישוט ספק הנזכר, דלדידיה דפחות מכביצה אי"צ נט"י, הנה בנד"ד דאוכל כזית בברכת המוציא ועל אכילת מצה, וכזית כבורך, וכזית ואפיקומן, כיון שלא תופס לאכול כשיעור חיוב נט"י בפעם א' אי"צ נט"י, אא"כ משום דבר שטיבולו במשקה כנזכר וכו' עכ"ל עיי"ש.

ומבואר בדבריו דס"ל דהרוקח פשט את ספקו לקולא, דבאוכל חתיכות פחות מכביצה אפי' שבצירוף כולם יש יותר מכביצה י"ל של"צ נט"י, ולא יברך על נט"י, על אכילה זו, וממילא נפשו גם הספק לגבי פחות מכזית של"צ נט"י כלל, אפי' שאוכל כמה חתיכות, ובצירוף כולם יש יותר מכזית, בכ"ז כיון שבכל א' יש פחות מכזית ל"צ נט"י ע"ז, כמבואר בדבריו שעל הספק דפחות מכזית, הביא לפשוט את זה מדברי הרוקח שכתב על פחות מכביצה של"צ נט"י אפי' שחישב כזיתים שיש בהם כביצה, א"כ ה"ה בפחות מכזית של"צ נט"י כלל, וכן הוא בריש דבריו שתלה לשני הספיקות דפחות מכביצה, ופחות מכזית זב"ז כנ"ל. ועע"ש בפקודת אלעזר (דף ח' ע"א וט' ע"א) שהביא י"ל דברי הברכי"י, ודבריו בשו"ת חיים שא"ל (ח"ב סי' ל"ח) שדין טיבולו במשקה פחות מכזית שוה לפת פחות מכזית, ובשניהם ל"צ נטילה כלל והסכים עמו עיי"ש.

ב) ולענ"ד דברי הרוקח מורים בהדיא כדברי הפקודת אלעזר, שהרי כל אדם בליל הסדר אוכל כמה כזיתים שיש בהם יותר מכביצה, ואעפ"י כתב הרוקח שמשום זה אין לברך על נט"י, כיון שכל כזית הוא פחות מכביצה, וזהו כדברי הפקודת אלעזר, ואף שראיתי לאיזה אחרונים שנדחקו לומר דהרוקח מייירי באדם שאין לו רק כזית א' בליל הסדר, לענ"ד הוא דוחק גדול מאד, דהרי הרוקח כותב את ההלכה הכללית לכל עם ישראל איך להתנהג בליל הסדר, ועז"ק קאי דמשום הכזית מצה ל"צ נט"י, ומהיכא חיתי לומר שדיבר על מקרה רחוק דאדם שאין לו רק כזית או בליל הסדר, ולא על כלל ישראל שרובם ככולם דוגמים שיהיה להם לפחות ארבעה כזיתות בליל הסדר. ואע"פ שהמשנ"ב (בס"ק י') כתב דבפירורין שיש בכולם יותר מכביצה יטול ידים עם ברכה, ומקורו מדברי שר"ע הרב (סעיף ב') עיי"ש. לענ"ד לא ברור שאין לחוש בזה לסב"ל, מאחר דבמקור דין זה ברוקח כמעט מפורש שאפי' שיש בכולם יותר מכביצה ל"צ נט"י, כדברי הפקודת אלעזר, שיש דראיתי שכתב לחיוב פחות מכזית מרן (בסי קס"ח סעיף י') דפירורין של לחם מברך עליהם המוציא, א"כ ה"ה לענין נט"י, הוא תמוה דהרי בפירורין גם בפחות מכזית מברך עליהם המוציא, ואיזו ראיה יש מכאן שפירורין שיש בכולם כביצה צריך נט"י עם ברכה. שר"ע שכן הקשה עליו בס' תהלה לדוד (ר"ס קנ"ח) והניח את דבריו בצ"ע עיי"ש.

ומש"כ כה"ח בשם שו"ת שנות חיים (סי' רל"ט) דבאוכל כביצה חתיכות של פחות פחות מכביצה בכא"פ, צריך נט"י, עיי"ש בשנות חיים שבאר לדברי הרוקח לפי גירסת הח"י, דאם אוכל פחות פחות מכזית לא מצטרף לכביצה להתחייב בנט"י, משום דפחות מכזית בפני עצמו אין בו שייכות נטילה כלל עכתו"ד עיי"ש. וזה קצת סייעאת לדברי הפקודת אלעזר דפחות מכזית לאו כלום הוא ולא מצטרף לכזית, ואע"פ שביותר מכזית השנות חיים חולק על הפקודת אלעזר וס"ל שמצטרף לכביצה, עכ"פ בפחות מכזית לפי מה שפירש ברוקח הוא כדברי הפקודת אלעזר.

ג) ומה שטען דבאחרונים מבואר דמה שפחות מכזית ל"צ נט"י, זהו משום דאינו בקיעות, ולא ל"ש באוכל כמה חתיכות שיש בכל א' פחות מכזית, וזה"ש כיון שאוכל כמה חתיכות ויש בכולם כזית הוי קביעות, אינו כ"כ בדקדוק, דבאחרונים משמע דמה שעל כזית צריך נט"י בלי ברכה, היינו משום שכזית יש לו חשיבות לברך עליו ברכה אחרונה, לפ"ז י"ל דכמו שלגבי כביצה מצינו לאחרונים [ממרחש"ק בשנות חיים הנ"ל] פקודת אלעזר [ועוד אחרונים] שדנו שמא רק על כביצה שלימה שיש לו חשיבות לטמא טומאת אוכלין יתקנו נט"י עם ברכה, אבל בלא"ה ל"צ נט"י עם ברכה, וכן צידד הפקודת אלעזר ע"פ הרוקח כנ"ל, וכ"מ קצת מהמג"א (בס"ק ד'), עיין בגר"א דאכמ"ל, כך גם לגבי כזית י"ל דלא יתקנו נט"י בלי ברכה, רק על אוכל חשוב של כזית שלימה שחייב עליה ברכה אחרונה,

כמו שהפקודת אלעזר השווה את שני הספקות אלו לספק א'. סוף דבר כיון ששיטת הפקודת אלעזר לא נפלאת ולא רחוקה היא, ויש לה פנים וסמוכים בהל' כמשנ"ר עד כאן קצת מזה, חזי לאיצטורפי לעוד ספק לקולא, שמא אף באוכל כמה חתיכות שאין בכל א' מהם כזית ל"צ נט"ו, ושמא באוכל עם כלי ל"צ נט"ו, ויש לומר בזה דתרי חומרי לא עבדינן, בפרט שבנ"ד דחתיכות מלפפון חמוץ וזיתים שאוכלם בכלי, יש טוענים שמחמת מה שהם כבושים חשיב כתרי חומרי, ואפי' שיש בהם כזית ל"צ נט"ו, משום דתרי חומרי לא עבדינן, וראיתי שכ"כ איזה ספרים, אלא שעלנ"ד לא נר' לצרף את זה כטעם נוסף לקולא, כמש"כ קצת מזה בתשרי, ומעוד טעמים שאכמ"ל, עכ"פ בצירוף הטעם של הפקודת אלעזר א"ל דחזי גם טעם זה לאיצטורפי להקל, ואי"כ באוכל אותם בכף שיש בזה כעין ג' צדדים להקל, א' שאוכל בכף, ב' שאוכל חתיכות שכל א' מהם פחות מכזית, ג' שהם כבושים וי"א דכבוש כמבושל, יש להחשיב את זה לפחות כתרי חומרי, ויש להקל בזה בשעת הדחק לאוכלם בלי נט"ו, כמו שהעלתי בעוניי שם בתשרי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הלכה.

הדינים העולים מהנ"ל

א. האוכל חתיכות לחם שכל א' מהם פחות מכביצה בלי קליפתה [אנביעים וחמש סמ"ק], אע"פ שיש אומרים שיברך על זה על נט"ו כיון שבצירוף כולם יש יותר מכביצה, נר' שיש לחוש בזה לספק ברכות ולא יברך ע"ז על נטילת ידים, בפרט אם כל חתיכה היא פחות מכזית [אך יש לדעת דכזית דשלושים סמ"ק זה הרבה פחות משלושים גרם לחם שהעולם מחשיבים אותו לכזית, כן שמעתי מיודעי דבר שבירור הטיב דבר זה].

ב. האוכל עם כלי חתיכות מלפפון חמוץ שאין בכל א' מהם כזית, או זיתים שבמינו שאין בכל א' מהם כזית, ובשעת הדחק קצת, יש להקל לאוכלם כך בלי נטילת ידים

לכבוד גליון "אליבא דהלכתא".

רצוני להודות לכם על גליונכם הנפלא המלא וגדוש בראשונים ובאחרונים בעיון ובבקיאות, רק רצוני להעיר כמה הערות קטנות.

במחלוקת קבלה והפשט

א. בגליון מס' 23 בלאמתה של הלכה האריך מרן הראש ישיבה הגר"י הלל שליט"א להביא פוסקים שכל דברי האר"י הקדוש הם מפי אליהו הנביא ולכן אין לזוז מפסקיו, וכל החולק עליו כחולק על השכינה ח"ו, והן אמת שכן דעת חו"ר הספרדים, אך יש להעיר למה לא הביא דברי שו"ת באגרותיו שנדפסה בספר בית רבי והובאה בספר אגרות בעל התניא הנד"מ (עמוד צ"ז) וז"ל, וידוע לנו בבירור גמור שהגאון החסיד (הגר"א) ב"י אינו מאמין בקבלת האר"י ז"ל בכללה שהיא מפי אליהו ז"ל, ואינו מעט מוציאי מפי אליהו ז"ל והשאר מתכמתו הגדולה, ואין חיוב להאמין בה וכו' וגם הכתבים נשתבשו מאוד עכ"ל, אתה הראת לדעת שדעת הגר"א שאין כל קבלת האר"זל מפי אליהו, אמנם הגר"ז שם חולק וסובר שכולה מפי אליהו ושכן שיטת חכמי הספרדים, ועיין עוד בספר שומר אמונים (ויכוח א' אות י"ז) ובהקדמת עץ חיים למרחקו".

בגליון מס' 24 במכתבים ותגובות הקשה חכם אחד על מרן החי"א שכתב דאילו היה רואה מרן הבית יוסף את דברי האר"י ז"ל היה חוזר בו ולכן אם מרן חולק על האר"יז"ל הלכה כהאר"י ז"ל, והדבר לכאורה תמוה וכי מרן לא היה בן דורו של האר"י ז"ל, ומנהיג את בני קהילתו, ומרן ראה את כל הלכותיו כנון הכחת שני זוגי תפילין, לבשית בגדי לבן בשבת, ולא מזכיר אותו בכלל בספריו. ובמערכת שם תרצו דידוע דהאר"י ז"ל לא רצה ללמד את ספר קבתי בית יוסף קבלה ואמר שנשמתו אינה מוסוגלת לקבל חכמה יותר אלא על פי דרך הרמ"ק ז"ל וסימן לדבר שבכל פעם ששיב מרן לפניו ללמוד תיכף כשהתחיל לגלות לו סוד התחיל מרן הבית יוסף לישן עד שהוא בעצמו ראה שאינו ראוי לכך ופסק מללמוד. וכתבו שם הרי לפנינו יקר סהדותם מהר"ש שלומל דמזן ז"ל לא נגלה לו מתורת האר"י ז"ל כלל ומוכין דהאר"י גילה דעתו רק בין קבוצת תלמידיו חברים מקשיבים שזכו לרדות דבש מגווית האר"י הח"י לא נתפרסם דעתו וכלל בחיי מרן עכת"ד, ולענ"ד קושיא במקומה עומדת ולקמן נכתב, והנה מה שכתבו שם דכלל זה מוסכם ומפורסם ביהודא נדקטינן כוותיה דהאר"י ז"ל (אף שאין מפורש כן בזהוה) נגד סברת הפוסקים, דע דכלל זה כלל וכלל לא מוסכם, עיין בספר טהרת המים לר"א מפסלוביק ז"ל (שיורי טהרה מערכת י"א ע"ב דף ה' ע"ז) שכתב שהלכה כמזן נגד דעת האר"י, וכן בספר מעט מים לר"א מפסלוביק (סי' ב' י"ט) גבי עשבי דדברא שהאר"י פסק לברך בפה ומרן פסק שהכל, ופסק נמזן.

וכן בספר ברכת יוסף לר"י ידיד (חלק א' עמוד ק"א) דאמרינן ספק ברכות ככל דעת האר"י ז"ל (ולא כהאור לציון חלק ב' במבוא) וכ"כ בספר פרי צדיק (דניי ברכות אות כ"ד) לר"ש קצין. וכן בספר פקודת אלעזר לר"א בן שובו (סי' קע"ד דף כ"ז ע"ד ד"ה ונלע"ז) וכן בספר אגרות משה (או"ח ח"ד סי' ג').

ועיין עוד בפרט שאילתי יעב"י (ח"א סי' מ"ד) שכתב דלא כהחיד"א שכתב דאילו היה רואה את דברי האר"יז"ל היה חוזר בו, וכן בספר מכתב לחזקיהו (לשד"ח) (סי' ז' דף ל"ג ע"ד) תמה על דברי החיד"א הג"ל, וכן בספר יריעות האהול (שמ"ח גאגין צ"ז ע"א), ובספר כפי אהרון לר"א עזריאל (ח"כ סי' ח') ועוד. הן אמת שיש הלכות שבהם כהאר"י ז"ל כגון לברך ברכות השחר אם לא התחייב בהם ועוד, אך זה כבר קבלו קהילות הספרדים הוראת האר"י בזה, אך במה שלא קיבלו לא. ופוק חזי דרוב העם לא מניחים שני זוגות תפילין ביחד.

ולגופו של ענין במה שכתבו שדעת האר"י ז"ל לא נתפרסמה למרן כלל, ולענ"ד הדבר תמוה דמן אמת שמרן הבית יוסף לא למד תורת האר"י ז"ל אבל היינו רק כנוונות ויחודים וצרופי שמות הקדוש, אבל במנהגים שניכרים לעין כל איך שייך לומר שמרן הבית יוסף לא ראה זאת, הא ידוע דמרן הבית יוסף והאר"י ז"ל התפללו באותו בית הכנסת (כידוע מהמעשה שמרן הבית יוסף האריך בתפלה בגלל המפתחות ועוד מעשה ואכמ"ל) וכי לא ראה שלהאר"י ותלמידיו יש שני זוגות תפילין,

ועוד שהרי הביאו שם שמרן הבית יוסף ישב ללמוד קבלה לפני האר"י ז"ל והתנמנם, ומסתמא האר"י ז"ל היה עם תפילין כל היום וכי לא ראה שיש לו שני זוגות תפילין, וכי לא נפגשו האר"יז"ל או תלמידיו בשבת וראה שהם לבושים בבגדי לבן, ועוד קשה קושיא עצומה למה לא הודיע האר"י ז"ל או תלמידיו למרן הבית יוסף שיטת האר"י ז"ל בשני זוגות תפילין דיודעים שישמע להם. ויש שכתבו שלדעת האר"י ז"ל אם לא מניח שתי תפילין ביחד הוה קרקפתא דלא מנח תפילין, ולכן נראה מוכרח מכל זה דמרן הבית יוסף ידע מכל אשר נעשה ובכל זאת לא אבה לשנות, וכל אשר יאמר אליכם יוסף תעשו.

אבישי נגר – בני ברק

תגובת המערכת:

א) מה ששאלת, מדוע לא הבאנו מדברי האגרת הנז', תמניה עליך וכי לזאת תקרא ראייה, והאם על כגון דא נוכל לסמוך, על לה"ר שהפיצו מחרחרי ריב ומדון ממתנגדיו, ועל פי זאת האגרת רצונך לבנות את שיטת הגר"א, לומר שכן היה דעתו, וכאילו ח"ו! לא החשיב לרבינו האר"י זיע"א. ועוד גדולה מזו דלפנינו עדות חזקה המכחישה באופן מפורש וברור לדברי האגרת הנ"ל, מתלמידיו ונאמן ביתו כמחור"ר חיים מוואליצין ז"ל בהקדמתו לפירוש רבו לספרא דצניעותא שכתב שם וז"ל: ומדי דברי בגדולות ובנפלאות קדושת תורתו של רבינו הגדול נ"ע, זכור ואזכרנו אשר תשוח עלי נפשי ויקד יקוד בלבי כאש בוערת, אשר לקחה אזני דבת רבים בורים ריקים וכו' אשר לא ראו אור תורתו וקדושתו מימיהם וכו' בפה ולשון וכו' להטיל מום וכו' באומרם שהרב הקדוש ד'י רוח אלהין קדישין ביה האר"י ז"ל לא היה נחשב בעיניו ח"ו וכו'. תאלכמנה שפתי שקר וכו' עיני ראו יקר תפארת קדושת האר"י ז"ל בעיני רבינו הגדול נ"ע כי מדי דברי עמו אודותיו אירתע כולא גופיה ואמר מה נאמר ונדבר מקדוש ה' איש אלהים קדוש ונורא כמחור, ונגלו לו תעלומות חכמה, ומעת אשר זכה לגילוי אליהו ז"ל, פעמיים הגודל השגתו למעלה מהפלא. גם על כתיב הקדוש שלו התבונן רבינו הרבה עליהם שיהיו עולים במקויר הדברים בזוהר הקדוש ובתיקונים, וגם ההוספות אשר רבו בהם מתלמידים אחרים, שלא יצאו מתחת ידי רח"ו ז"ל, שלא עמדו בסוד קדוש ה' על אמיתות עמקות כוונתו, במקויר הדברים, והרח"ו ז"ל לבד שהיה מבין עמקות פנימיות הדברים איה מקום כבודם במקורם, כאשר העיד האר"י ז"ל בעצמו וכו' עכ"ל. (גירסא זו מדוייקת על פי דברי ספר "מגן וציה" להגאון המקובל הרב יצחק אייזיק חבר ז"ל, ע"יש דף נ"ד סוף ע"א.) ונראה ברור כי מנמגד דברי הגר"ח מוואליצין אלו, הוא לסתור הדיבה שבדברי האגרת הנז', כי הגר"א ז"ל אינו מאמין בקבלת האר"יז"ל בכללה שהיא מפי אליהו אלא רק מעט מוציע. ועז"י בא הגר"ח להכחיש הנז', ולאשר ולקיים דגם רבינו הגר"א ז"ל דעתו ברורה שקבלת האר"יז"ל כולה מפי אליהו ז"ל, ומעת אשר זכה לגילוי אליהו ז"ל איז הוכפלה קדושתו פעמיים, ואשר לסיבה זו דכ"ד מקובלים מפי אליהו, יש להכריע כוותיה גם לענין דינא, כל שידוע שכן דעתו בבירור, היינו מש"כ הרח"ו ז"ל בשמו. וממה שמצאנו להגר"א ז"ל שהיה עמל ומתייעל על לימודם של כתבי האר"י, ולהעלותם למקורותיהם שבזוהר, מבואר מזה שהתייחס והחשיב מרן כתבי האר"יז"ל כתורת אמת מסיני, וכערך שאר ספרי חז"ל, והוסף שם עוד דלסמוך ע"ז לענין הלכה קשה, וזאת מכיון שנעתרעבו בתו"ד האר"יז"ל מדברי שאר התלמידים, שלא עמדו על אמיתות כוונתו כהרח"ו ז"ל. ועז"י דייק בהקדמה לספר תשבון פרטי המצוות דכ"ז הוא מפני כי בכתבים שלפניו היו מעורבים השמועות שכתב הרח"ו ז"ל עם מה ששמע מזולתו מהתלמידים, ולא כפי שמסורדים הח' שערים לפנינו כיום שמצויין על כל דיבור אם הוא מזולתו וכו'.

וכ"ז כתבנו ליישב קושיות המקשין, אבל לדידן אין אנו צריכים כלל לכל זה, מאחר דלפנינו עדותו הנאמנה והמפורשת של הרח"ו ז"ל בהקדמה לעץ חיים שכתב וז"ל: והיא אליהו ז"ל נגלה לו תמיד "וזה ידעתי מפיו נאמנה", עכ"ל. וכ"כ בהקדמתו לשער הכוונות וז"ל: היא הביאתו ליד גילוי אליהו הנביא, שהיה נגלה אליו תמיד, ומדבר עמו פה אל פה, ולמדו זאת החכמה, עכ"ל. א"כ מה מקום יש לדון בזה בכלל כאשר נשמע כן מפי האר"יז"ל שמעיד כן על עצמו, ומי זה יבוא אחר המלך, (ועיין עוד באגרות הבה"ש שלומל אגרת א' עמוד י"ב, ואגרת ג' עמוד ל"ז, ושם עמוד נ"ב, ועמוד 60.)

ומה שהקשו דהלא ק"יל לא בשמים היא (ב"מ נ"ט ע"ב). הנה כבר כתב בשו"ת תת"ס (חלק ו' בליקוטים סי' צ"ח) דאיכא שתי בחינות של גילוי אליהו, דמשתגמלה בנשמתו בלבד בלא תמלכבש בגופו הרי הוא מלאך ואנ"פ ששלמד תורה ומגלה דינים אין לקבוע הלכה על פי דבריו דלא בשמים היא, אך כשמתגלה בלבוש גופו הרי הוא מגדולי חכמי ישראל ותשבי יתרץ קושיות ואבעיות ואליו תשמעון כי מי כמחורו מורה. עכתו"ד. (וכבר האריך ביישוב חק מורינו ראש הישיבה בתשובתו הרמתה שבשו"ת וישב הים חלק ב' סי' י"ד ע"ש העי"ש ותרו"י). ומטעם הנ"ל פוסקים אנו כהאר"יז"ל ואפילו נגד הפוסקים, והוא משום דק"יל שכ"ד מקובלים מפי אליהו הנביא זכ"ל. וכמש"כ בשו"ת דברי יוסף אירגאס ז"ל סי' ג', ובשו"ת חיים שאל חלק ב' סי' י' אות ג', ושם בחלק א' או"ח סי' א', ובמחזיק ברכה או"ח סי' רפ"ב, ועיין עוד בספר אות חיים ושולם סי' ל"ד סעי' ב' סוף סק"ג.

ב) מה ששאלת וכי לא ראה מרן הב"י שלהאר"י ותלמידיו יש שני זוגות תפילין, ועז"י בנית לב כובד קושייתך. קר' וז' לא הבנתי ללל דהלא גם מרן בעצמו ודאי שהניח שני זוגות תפילין, דנאה דורש נאה מקיים, שכן פסק להדיא בשולחנו הטהור או"ח סי' י"ד סעי' ב' וז"ל: ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם וכו', כי מקום יש בראש להניח שני תפילין וכו', והלא דאיהו כמכון להניחם בתורת ספק, ולהאר"יז"ל תרווייהו איצטריכו כי שניהם אמת. אבל הני טעמי דברים שבלב הן, והאדם יראה לעינים.

עוד הזכרת בשאלתך דאין לא היו ניכרים ומצויינים תלמידי האר"יז"ל בשב"כ בבגדי לבן שעליהם. ובמחמכ"מ, וכי האר"יז"ל מנהג זה בדאו מלבד, ויחל אתה מנהג עתיק יומין, כי בודאי לא יעלה על דעתך שהיו לבושים בגדי שחורים כישמעאלים

הדומין לשעירים (קידושין ע"ב ע"א). ובגמ' שבת (דף כ"ה ע"ב) כך היה מנהגו של רבי יהודה בר אלעאי, ערב שבת מביאים לו עריבה מליאה חמין ורוחץ פניו ידיו ורגליו ומתעטף ויושב בסדינן המצוייצין ודומה למלאך ה' צבאות וכו'. וברש"י קידושין (שם ד"ה דומים) ביאר הדמיון למלאכי השרת שהיה לבוש לבנים עי"ש, וביפה ללב חלק ג' סי' רס"ב סק"א ודוק. והאר"יז"ל לא בא אלא לאשר ולקיים מנהג זה. ובודאי וברור כי בצפת באותו דור דעה רבים הם שהיו מתעטפים בלבן לכבוד שבת, ואכמ"ל.

והכלל והעיקר הגדול להבין ענין זה היאך לא נתפרסמו מנהגי האר"יז"ל בחיי מרן בפרהסיא. בהקדים, דהנה כאשר בא האר"יז"ל לצפת בשנת הש"ל, היתה עיר מליאה חכמים וסופרים כידוע, ובאותה העת היה האר"י זיע"א רך בשנים בן ל"ו, כאשר מרן הב"י ז"ל כבר היה מופלג בזקנה, זקן ויושב בישיבה כבן שמונים ושתיים שנה (כי נולד בשנת הרמ"ח) והיה נחשב אז לגדול דורו, ומפורסם בכל קצוי ארץ, טרוד להנהיג קהל עדתו, ולהשיב לשואליו בדבר ה' זו הלכה.

והנה סיבת עלייתו של האר"יז"ל ממצרים לצפת, הוא מחמת היותו אנוס על פי הדיבור ללכת ללמד להרח"ו ז"ל חכמת האמת, ומלבד מטרה ברורה זו לא היה עדיין במחשבתו שום כוונה ורצון לפרסם ולגלות תורתו ומנהגיו לאחרים, וזלת להרח"ו ז"ל בלבד, (ואפשר כי יודע היה צדיק שכן גזרה חכמתו יתברך דעדיין לא מטי' זימניה להתגלות אור תורתו בעולם, וכבר האריך לבאר ענין זה בהרחבה ג"ע הרחיד"א בספר שה"ג (מערכת א' דף י"א) בערך רבינו אלעזר בעל ספר רוקח, ע"ש ותרו"י), ואדרבה היה חפץ בכל כחו ומשתדל להסתיר בכל מה דאפשר דרכי הנהגותו וענין השגתו וידעתו לבני אדם, וכל אותו הזמן שהיה בצפת ת"ו היה מצטער וחרד על דבר זה, ומזהיר ומוכיח להרח"ו ז"ל ומתרה בו בכל מיני אזהרות שאם יגלה עניינו ימשך מזה נזק גדול להרח"ו, ולהאר"י בעצמו, ולכל העולם כולו, שלא שנתגלגלו הדברים ואכן נודע הדבר להר"מ אלשיך ושאר חכמי הדור והחלו להתקבץ סביבו קבוצת תלמידים חברים מקשיבים, ובתוכם מגדולי חכמי צפת המפורסמים. ואף שרצה האר"י זיע"א כמה פעמים לשלח כולם מעליו לא עלתה בידו, עד כי הקול נשמע בית יוסף, לאמור אור"י עלה ממצרים הו האיש מרעיש הארץ וכו' וכשנפגשו יחד בסעודת האירוסין לבתו של האר"יז"ל עם בנו של מהר"ק, תהי ליה אקנקניה, ומצא בו יותר ממה ששמע, עד שמרוב התפעלותו אמר לאשתו כי אין זה כי אם נשמה אחת מהנביאים הראשונים, וההפציר בו מרן הב"י לצרפו ג"כ לקבוצת תלמידיו, אלא שהאר"יז"ל דחאו בטענה כי נשמתו אינה מסוגלת לקבל חכמה יותר אלא על פי הדרך של הרמ"ק ז"ל, ובכל זאת עדיין לא הפסיק מהלפציר בו עד שראה בעצמו שאינו ראוי לכך כי תיכף כשהתחיל האר"יז"ל לגלות לו סוד היה מתנמנם וכו'. ומפורש כ"ז בדברי הרח"ו ז"ל ובאגרות שלושים אתה הראת לדעת כי מלבד זאת שהאר"יז"ל גילה דעתו רק בין קבוצת תלמידיו, באופן שלא היו הדברים כלל וכלל לפרוסם באותה העת. ואכן בחיי האר"יז"ל עדיין לא נודעו מנהגיו כלל לרבים, וגם בהנהגת תלמידיו לא היה באפשר כלל להראות בדבר הניכר לעין שנינו כל דהו בין מה שנהגו כלו לשאר העם וכנ"ל. וגדולה מזו נלמד מדברי הרש"י כי גם לאחר פטירת האר"יז"ל, במשך כל ימי חייו אביו הרח"ו ז"ל (שנפטר בשנת הש"פ) עדיין לא הוכיחו כלל מנהגי האר"יז"ל, ומעולם לא ראה להרח"ו ז"ל שהיה מוכיב למי שהיה עושה לפניו היפך דעת ומנהג רבו, והוסף דגם אצל אביו הרח"ו ז"ל בעצמו לא היו ניכרים כלפי חוץ מנהגי רבו, ורק כאשר היה עולה כט"ש, אז היו מרגישים בשינוי מנהגו, וז"ל בשו"ת באר מים חיים (סי' י"ט): וחזרוני בימי בחרותי בהיות אבא מארי אזלה"ה בחייו, והיו מתפללים בפניו או תוקעין בפניו או עושין איהו דבר בפניו כדא רצונו, ועכ"ז לא היה רוצה ליסר ולהוכיח לשום אדם ואדרבה היה שותק וכו'. אבל בזמן שהוא היה נעשה שליח ציבור, אז בהכרח היה מתפלל כרצונו, ומשם היינו למדים ושותים צאצא את דבריו ואת תפלתו ואת מנהגיו, וזה היה קודם שנתפשטו דבריו וספריו בפי כל הבריות, אבל עתה שזכינו אל ספריו כבר מלאה הארץ דעה את ה' ומלאו פני תבל תבונה, עכ"ל.

ג) מה שהוספת בשאלתך מדוע לא הזכיר מרן הב"י להאר"יז"ל בספריו. וחסדני בבקשה הביאז ספר מספריו רצונך שיזכירו, אם כיוונתך לספר בית יוסף האר"יז"ל בשנת הש"ן, והאר"י זיע"א, אז בגיל ט"ו. או בספר שו"ע הנדפס בשנת שכ"ה, ובאותו העת האר"י זיע"א בן שלושים מתבודד על אי בתוך נהר הנילוס. וגם המקום היחיד שהזכירו והוא בשו"ת אבקת רוכל סי' קל"ז (הנדפס כמאתיים ואת מנהגיו, וזה היה קודם שנתפשטו דבריו התייחסותו אליו וכמ"ש הרחיד"א ז"ל בשו"ג (מערכת י"ד אות של"ב) וז"ל: גם בתוך שו"ת מרן כ"י ראיתי שכתבו שם שאלה ששאל החכם השלם המקובל כמה"ר יצחק אשכנזי. ולפי הרושם בדעתי היתה השאלה כדנון א' מדיני ממונות והיה מצד צדיים בשאלה מבלי הזכיר שום ספר. ומרן יסד תשובתו על השאלה, וכתב נראה שהחכם השלם השואל אמר צד זה משום ס' פוסק זה, וכתב דבר זה לצאת י"ח פוסק זה, וכיוצא. כל התשובה כמעט לבאר דברי השאלה שעל אדני פז סברת הפוסקים היא, והסכים למה שנראה שנטה דעת הרב השואל, עכ"ל.

ד) מה שהזכרת מדברי כמה פוסקים מחו"ר הספרדים, אשר לפי הבנתך נראים כחולקים (ולדוגמא, מה שצייתת להביא ראייה מס' פקודת אלעזר, ע"יש במקום הנז', וממצא היפך מש"כ מוהנ"ל על שאר הראיות שבאות על הכלל דנקטי' כוותיה דהאר"יז"ל נגד הפוסקים, או דאמרינן ספק ברכות גם נגד דעת האר"יז"ל. הנה מאחר דזה ברור כמשמ בצהרים שרוב בניו ומנין פוסקי קהילות הספרדים המה בספרתם כולם כאחד נקטו להדיא לכל הני כללי להלכה ובראשם ג"ע הרחיד"א ז"ל ואחריו החזיק מורינו הבן איש חי אשר דבריהם תמיד הם נר להגלינו, ולאורם הולכים כל בית ישראל, ודעות החולקים שהזכרת, מספר יתיו ונער יכתבם. ומש"כ דדוקא במקום שנהגו כהאר"יז"ל נקטי' כוותיה הוה הוא מכח המנהג ולא משום דק"ל כוותיה נגד סברת הפוסקים. א"כ הודעיני במה ובאיזה דבר מצאת דאין אנו נוהגים כהאר"יז"ל במחלוקת הפוסקים.

ה) נ"ב: מש"כ דיש שכתבו שלדעת האר"יז"ל אם לא מניח שתי תפילין ביחד הוה קרקפתא דלא מנח תפילין. כבר כתב מורינו ראש הישיבה בשו"ת וישב הים חלק ב' סי' ג' אות י"ב דצ"ל דהרב מצת שימורים שכן כתב (בדף ס"א ע"ב) מיייר לגבי אותם שהם לומדי חכמת הקבלה והם ת"ח ומתחסדים שראויים לאצטלא זו להניח שניהם כאחד דחל עליהם חיוב קיום המצוה ע"ד הסוד. אבל מעולם לא אמרו כן לגבי ההמונים שאינם יוצאים ידי חובתם בהנחת זוג אחד בלבד, ע"יש.

ומש"כ דמסתמא היה האר"יז"ל עם תפילין כל היום. הנה מדברי שעה"כ אין שום משמעות והכרח דכך היה נוהג, או דאיכא בזה ענין ע"ד הסוד, ואדרבה ממש"כ בריש דרוש ה' דתפילין (דף ח' ע"א) שביאר שם הטעם שהיו חכמים הראשונים מניחים התפילין בראשם כלי היום. משמע דהאיצנא לא נהוג בהא, וע"יש שביאר הטעם מדוע עיקר מצות התפילין הוא דוקא בבוקר בעת התפלה ולא בשאר היום, ע"יש.

וגם אם נימא דיש בזה צד מעלה להניח תפילין כל היום, מ"מ זה פשוט דהנחת שני זוגות יחד על פי הסוד הוא דוקא בסדר התפלה דשחרית. ומש"כ עוד דכבר פשוט כי האר"יז"ל והבית יוסף התפללו יחד באותו הביהכנ"ס. ורמזת שכן למדת מתו"ד המעשה שהביא המגיה לאגרות הר"ש שלומל (דפוס אר"צ) ה"ה הרב שאול דיין ז"ל, ולמהעשה המובא בספר מעשה צדיקים להמר"א כלפון (הר' רבס' האר"י וגוריו עמוד ט"ו-רס"ז ע"יש). הנה זה ברור דמעשה הנז' אין עדיין שום הכרח להחליט שהיו מתפללים יחד דרך קבע, ובפרט לפי מש"כ בשעה"כ (דף מ"ח ע"ב) וז"ל: וזמן הרבה התפלל מו"ל בביתו בעשרה וכו' א"כ כמה זמן כבר נשאר בתוך אותה תקופה קצרה דשנה וקצת ירחין ששהה בצפת, שנוכל לומר שהיו מתפללים יחד באותו ביהכנ"ס ולהקשות דא"כ איך באותו הזמן לא שם ליבו, ולא נתן עיניו, זקן הדור מרן הב"י, להסתכל ולנסות להתנחות אחר מנהג האר"יז"ל שהיה אז רך בשנים כבן ל"ו.

לכבוד המערכת החשובה מאד "אליבא דהלכתא".

נטילת ידים בשפע

על דבר שאלת הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך" האם היוצא מבית הכסא ראוי שיטול ידיו בהרבה מים, וכהא דאיתא בשו"ע (סי' דקל"ח סעי' י') דאע"פ ששיעורם (דנטילת ידים לסעודה) ברביעית יוסף ליטול בשפע".

הנה טעם לענין זה ליטול בשפע, מבואר בקישור"ע (סימן מ' סעיף ד') וז"ל: "שיעור המים קשה לשער בצמצום, וצריכין לשפוך על כל יד מים חשפ, דאמר רב חסדא, אנא משני מלא חפני מיאי ויהבי לי מלא בשפי טיבוחת". ומשמע עדיין כי הוא משום שקשה לשער בצמצום. וכן מתבאר מדברי הביאור"ל אהא דאיתא בשו"ע (סי' סק"א סעי' ד'): "שיעור נט"ו כל היד עד הקנה של זרוע, ויש אומרים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד, וראוי לנהוג כדעת הראשון. והאריך בביאור"ל (ד"ה וראוי לנהוג) להוכיח דחייב לנהוג כן כל אדם מדינא ולא מטעם חומרא, וסיים לבסוף: "ודע עוד דכהיום שנוהגין העולם כדעה הראשונה ליטול כל היד מאד טוב ליהור שלא לצמצם בשיעור מים אלא יטלנה בשפע דאם יצמצם רק כשיעור רביעית עומד מלא שישאר חלק מהיד בלי נטילה וצריך להשגיח הרבה על זה", עכ"ל. הרי שריבוי המים הוא כדי לוודא שנטל את כל היד.

וכטעם זה הביא הגה"ק מבוטשאטש בספרו אשל אברהם (סימן קס"א) וז"ל: "ושמעיני מרבה מ' אבא ז"ל מ"כ בק' בוטשאטש יצ"ו שפקפק על המרבים בנטילת ידים לסעודה מ"ש בשו"ע על פי משחז"ל מלא חפנט וכו' כי אין הכוונה להרבות רק במה שיש לו צד תועלת אם מצד שיהיה בטוח שיהיו המים בשיכיה אחת על כל מקום כל דהו השייך לנטילת ידים ויותר אין להרבות. מעין זה שמעתי קצת מדומה אצלי שמהג"ל שמעתי ואולי יש סמך קצת לזה ממה שאמר הכתוב רק לשטף מים רבים אליו לא יגיעו, ולדעת הרא"ש יש לפרש מלא חפנט על למטה באצבעות וכנ"ל ואין צריך כלל להרבות מרביעית לתועלת כלל היסט, עכ"ל. [ועיין עוד שו"ת התעוררות תשובה (חלק ג' סימן נ"ג, ובמהדו"ת או"ח חלק א' סימן ע"ז) דענין זה נאמר רק על השכיפה הראשונה].

ואם כי בספר נמוקי אורח חיים (סימן קנ"ח) האריך הגה"ק בעל מנחת אלעזר ממונקאטש ז"ע לדחות טעם זה, ואדרבה בסידור האר"יז"ל מפורש שיהיה לערות עליהם הרבה מים, עי"יש באריכות. מ"מ יש להעיר ממה שכתב בתוך דבריו לדחות את דברי רבי אבא מבוטשאטש בזה הלשון: "ומה זה צריך לחשוב שהיו יוסף וסימיה אחת ויעבור על כל תשחית הלא לא שייך זה בימינו שהמים מצויים", ומשמע דבמקום שאין המים מצויים ראוי למעט.

ועיין בית ברוך (על חי"י"א כלל ל"ו סעיף א') דבזמנינו בארצנו הקדושה שהמים אינן מצויים בשפע אסור להרבות בזה, והוא גם בכלל המצוות שבין אדם לחבירו וכן יבידו הרבה מים. ושהגר"י סלנטר כשאין תלמיד שמרבה לציוק מים בשפע ביקשו להמנע מזה כי אין מחובתו של שואב המים לכתת רגליו כדי שהוא יוכל להדר במצוות נט"ו, עי"יש.

עכ"פ חזינן שכבר חיפשו הפוסקים להסביר ענין ריבוי המים בנטילת ידים לסעודה, ואם כן הבו דלא לוסיקי עלה ליוצא מבית הכסא שנטילתו קל מנט"ו לסעודה, ונחלקו הפוסקים האם צריך כלל נטילה בכלי, עיין כך החיים (סימן ד' אות ס"א) שהביא שיטות הפוסקים בזה. ואף שלכתחילה טוב ליטול בכלי דוקא, וכמו שכתב בבאור האר"י (סימן ד' סעיף ז') שכל מקום שכתוב נטילה ולא דחיצה ביהור דוקא בכלי. מ"מ ברור שאינו לעיכובא כל כך כמו בנט"ו לסעודה.

ושיעור נטילה להיוצא מבית הכסא כתב במשנ"ב (סימן ד' ס"ק ל"ח) דהנטילה תהיה עד הפרק ועכ"פ עד סוף קשרי אצבעותיו. ובשו"ת ארץ צבי (חלק ב' סימן א') כתב בענין נטילת ידים שחרית, וז"ל: ראוי להזכיר ולהזהיר כל איש בביתו ליטול ידיו בשחרית כשניעור ממיטתו כל ידיו ולכל הפחות כל אצבעותיו עד סוף קשרי אצבעותיו כמפורש בשו"ע (סימן ד' סעיף ב') ובמג"א והרב ז"ל, ובעוונותינו הרבים רוב ההמון והנשים אין נזהרין בזה רק נוטלין ראשי אצבעותיהן בלבד, והטעות נאחז מחמת שנקרא נעג"ל וואסע"ר, ע"כ סוברין שאין צריך ליטול

רק הצפרנים לבד, והיא טעות גדול, ומפורש בפוסקים (סימן ד') דלכתחילה צריך ליטול כל ידיו עד פרק הזרוע, ובדיעבד סגי עד סוף קשרי אצבעותיו אבל לכל הפחות בעיניו כל האצבעות, וצריך להזהיר בזה ביותר לנשים שכל תיקוני מאכלים על ידיהם כמו"ש בהרב ז"ל (סימן ד' סעיף ב') במהדו"ת, ומצוה לפרסם זה, עכ"ל. וכבר העיר בזה אאזמ"ר שליט"א בשו"ת משנת יוסף (חלק ה' סימן ו') דהטעם שקורין נעג"ל ואסע"ר, כי על פי המקובלים רוח הרעה שורה בתחילה על הצפרנים, ודרך הסדק שבין הצפרנים לבשר מתפשטת לאצבעות. הרי שלעיקובה הוא עד סוף קשרי אצבעותיו ולכתחילה עד הפרק, ואם כן לפי טעם רבי אבא הני"ל וכדמשמע מקישו"ע וביאור"ל אין מקום לענין זה, דבדואי כשנוטל מכלי אפילו אם אינו מדקדק כל כך מגיעים המים לקשרי אצבעותיו.

אהרן ליברמן ראש כולל "אור עמרם" ומח"ס "משנת אהרן" – בני ברק

הלאכיל למי שלא נטל ידיו

בשו"ע אור"ח (סימן קס"ג סעיף ב') כתב, ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, משום לפני עור לא תתן מכשול, ע"כ. והסתפקתי, אם נותן לחם לאדם שלובש כפפות על ידיו, האם מותר או שאסור, מפני שיש לחוש שיוריד הלה הכפפות, ונמצא שייאכל בלי נטילה, וצ"ע.

גמליאל הכהן רבינוביץ מח"ס "גם אני אודך" – בני ברק

לכבוד מערכת גליון "אליבא דהלכתא".

בגליון מס' 26 נתעוררו שוב בענין מה שכתוב במשנ"ב סימן קנ"ו גבי גר שנתגייר "בזמן הבית" שניתוסף על ידי הצינזורה. יש לציין, דבמשנ"ב מהדורת "לשם" העירוי בזה בסימן תרל"ז סק"ב שהוא הוספת הצינור, ואילו כאן לא כתבו כלום.

עוד יש להוסיף, דנראה שלפעמים ניתוספו תיבות בשותפות המשכילים האחרים, יראה נא הוצה בביאור"ל סוף סימן של"ט גבי ריקודין נערים עם בתולות שניתוסף ארבעה פעמים דכוונתו לבחורים בני בלי תרבות, ובדואי דבר זה היה למכשול בהתנהגותם, וכן במשנ"ב סוף חלק ה' ניתוסף גבי העמדת שוטרים להשגיח על זה, שהוא דוקא בזמן שהיה כח בית דין פיה, (אלא דגם בספר אהבת חסד כתוב, שהוא בלי תרבות, ללא סוגריים).

ומכאן תוכחת מגולה ג"כ, למוציאי משנ"ב מהדורת "המאיר", שכתבו להשגיחו על צורת הדף של דפוס וילנא, אחרי שמקום הדפסת המשנ"ב היתה בוורשא.

ויתגדל תורתינו ביתר שאת על ידכם לזכות הרבים.

דוד אריה שלינגר מח"ס "ארץ דשא" על משנ"ב – ירושלים

לכבוד מערכת הגליון הנפלא "אליבא דהלכתא".

רציתי להעלות לפני הלומדים ספק שהתעוררתי בו בעת האחרונה אשר המים בארצנו ח"ו מתדלדלים, מה שגורם ליקור עלות המים.

והנה כידוע יש דין ליטול ידים לסעודה בשפע (סי' קנ"ח סעי' י') ויש לדון האם בזמנינו יש בזה דין של חב לאחרני שעל ידי נטילה כזו בשפע גורם לעוד ירידת המפלס מה שחלילה עלול לגרום לעוד ייקור במים כאשר יכול בדיעבד ליטול ידיו ברביעית אחת, וצ"ע.

כ. כהן – נהן – ירושלים

לכבוד הקובץ הבהיר והחשוב מאד "אליבא דהלכתא".

בענין מים שנעשה בהם מלאכה
בגליון אב תשס"ח הסתפק ידידי וחביבי הרב הגאון המובהק מו"ה גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א מח"ס "גם אני אודך". בענין מים שנעשו בהם מלאכה, איך הדין יהיה במפלי מים שיש כהיום מפלי מים שעובדים ונוצרים על ידי חשמל, שבחשמל מעלה ומוריד את המים כמו שאנו רואים בכניסה למלונות ולאולמי שמחות, האם מיקרי מים אלו מים שנעשו בהם מלאכה ופסולים, או לא. ע"כ.

לפום ריהטא נראה לי אני העני דמותר ליטול ממים אלו את ידיו, והטעם כיון דלא נעשו בהמים אלו שום מלאכה, דהא רק החשמל גניע את המים ועו"ז נגרום שהמים עולים ויורדים, אבל המים עצמן לא עושים שום פעולה, ולכן יהיה מותר ליטול ממים כאלו את ידיו, וכבר כתב המשנ"ב כמה פעמים בשם האחרונים שם סי' ק"ס סעיף ב' שאם אין המים עושין שום פעולה מותר ליטול בהם את ידיו.

ומה שנסתפק עוד שם איך הדין יהיה באדם שהדליק את הנר בכוס של שמן וזת שום בכוס גם מים, והשמן עולה למעלה והמים נשארים למטה, האם ככהאי גוונא מיקרי מים שנעשו בהם מלאכה ואסור להשתמש בהם או לא, ע"כ.

נראה לי דאסור ליטול במים אלו את ידיו, והואיל ונעשו בהם מלאכה, שהרי נתנו לכבות בהם את האש, דאמטו להי' שם בכוס עם השמן גם מים כדי שיכבו האש, ודומה למאי דפסק המחבר שם סימן הנזכר סעיף ג' מים שלפני הנפח וכו' פסולים מפני שבידוע שנעשה בהם מלאכה דהיינו שכיבה בהם את הברזל, כמוהו הכא, כיון שמכוון לכבות במים את האש נעשה במים פעולה ומיקרי מים שנעשו בהם מלאכה ופסולים לנטילה ידים.

ביקרא דאורייתא וברכת כתיבה וחתימה טובה
שמעון אריאל הכהן שוורץ מח"ס "ביאורי אש" על התורה
– בני ברק

לכבוד מערכת הנכבדת מזכי הרבים המפוארים "אליבא דהלכתא".

היות כמדומני לא ראיתי אשר דן והעיר בגליונות אחרונות מס' 25-26 בהערה נחוצה והמצויה דלהלן של הגאון הגדול מוהר"ר חיים פינחס שיינברג שליט"א, לכך אני שולח לכם התיקד כדי לפרסם למען זיכוי הרבים בס"ד.

הערת מההג"צ רבי חיים פינחס שיינברג שליט"א ראש ישיבת "תורה אור" א. הנה נט"ו טענה כוונה וכמבואר במחבר סי' קנ"ט סעי' י"ג וז"ל ולכתחילה יכיון הנוטל לנטילה המכשרת לאכילה ע"כ. ב' ולא סגי אפילו בכוונת אכילה גרידא, אלא בעינן כוונה לאכילת פת וכמבואר בשו"ע סימן קנ"ח סעי' ז'

וז"ל נטל ידיו לדבר שטיבולו במשקה ואח"כ רוצה לאכול לחם יש מי שנראה מדבריו שאין אותה נטילה עולה לו ואין צריך לומר אם נטל ידיו שלא לאכול ואח"כ נמלך ואכל. הגה, ואם לא הסיח דעתו יטול בלא ברכה ע"כ, ועיי"ש במשנ"ב ס"ק כ"ח ול"ב דאין לברך מדאיכא פלוגתא ואולי כבר יצא בנטילה ראשונה, וכעיי"ז במשנ"ב סי' קנ"ט ס"ק ע', ועיין עוד בביאור"ל סימן תע"ה סעי' א' בד"ה יטול וכו' במי שלא הסיח את דעתו משמירת ידיו בין כרספ למוציא מצה.

עדמש"כ בגליון מס' 26 עמוד כ"א בשו"ת ממרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א ע"ד הנהגת מרן החזו"א זצ"ל ששפסף ידים אחר הקידוש וכו', והמעתיק העיז לתמוה ממש"כ משנ"ב סי' קס"א ס"ק י"ג, אתמהא על התקפתו, כאילו נעלם מעיני מרנן גדולים, ואציין מה נעלם מהמעתיק המתמנה, מה דפסק ערוך השולחן יו"ד סי' קצ"ח סוף סעי' פ"ח, וכן שם בספר טהרת ישראל, ומש"כ חזו"א יו"ד סי' צ"ד סוף סק"ח, ויל"ע דלפי מש"כ לבאר החזו"א דאולי כהאי גוונא גרע מעשה נטילה מטבילה עיישה, אגב שמענו דגם מרן הגר"ר יצחק זאב סולוביצקי זצ"ל במריסק היה נוהג להחמיר כעין זה, דהיינו אם מים של נט"י לא נקלטו על עור היד, כדמצוי בחורף, ודו"ק.

הרב א. י. הופמן –ירושלים

להרה"ג עורכי הגליון "אליבא דהלכתא".

א. ראיתי מש"כ הרב ש. א. שליט"א בגליון האחרון לתמוה למה לא הזכיר ראש הישיבה שליט"א במאמריו, דברי החת"ס הידועים דכל המערב דברי קבלה עם ההלכות הפסוקות וכו', ומדוע התעלם מדבריו, ובאמת שבספריו הבהיר שו"ת וישב הים חלק א' סימן ח' חלק ג' אות ה' הרחיב מאד בענינים אלו ושם הביא דברי החת"ס, ואעתיק לשונו שם: ומעתה כמה יש לתמוה לכאורה על גאון ישראל ותפארתו החתם סופר ז"ל (בשו"ת אור"ח סימן נ"א) שכתב וז"ל: וכן אני אומר ל המערב דברי קבלה עם ההלכות הפסוקות חייב משום זויע כלאים וכו' עכ"ל וכבר תמנה עליו בספרי האחרונים ז"ל, עיין בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ב' סימן ע"ח אות ד'). והאמת שלא יעלה על הדעת על מרן החת"ס שיאמר בדרים כאלו, כפשוטן וכהוייתן, שהם מגדלים דרכי הפסיקה המקובלים בכל ספרי האחרונים וככל הני"ל, אלא ודאי כוונתו לגבי דברים שאינם מפורשים בכתבי הוזהר והארי"י ז"ל ובאים לפרשם על פי סברא, ולחדש מהם דינים ולפרש על פיהם סוגיות הש"ס, וכן לא יעשה וכו' עיי"ש.

הראת לדעת שאכן הביא דברי החת"ס ופירשם באופנים מסויימים כנ"ל, וכשלעצמי הייתי סבור לדון בקרקע ולפרש דברי החת"ס באופן"א, והוא על פי דברי המהר"ח במאמר "פסיקותיו של אברהם אבינו עיה" שהאריך כנגד האומרים שדי להם בנגלות התורה כפי שהאריך להביא רה"י בתשובתו שם, אך שם האריך ג"כ נגד המתריצים כל הקושיות שיש בחלק הנגלה ואומרים שעל פי הסוד יובן וביאר שם דכל חלק בתורתנו הקדושה הוא שלמות עצמית ואין בו שום חיסרון כלל וצריכים אנו לעמול ולמצוא שישו בו דרך הפשט דייקא (עיין "כתבים חדשים למהר"ח" הוצאת אהבת שלום מאמר פסיעותיו של אאע"ה אות ל.), ואולי כעין זה יתפרשו דברי החת"ס ז"ל הדיקן שאנו עוסקין בצורתא דשמעתתא בחלק הנגלה אין לנו לערב סברות מחלק הנסתה, ומחובבתנו להבין ולהשכיל כל דין ודין על פי חלק הנגלה דייקא, והמערב ומבאר ההלכות הפסוקות עם דברי הקבלה עובר משום לא תזרע כלאים שהקפידה תורה על העירוביאי וכידוע שורש איסור כלאים, ורק במסקנת ההלכה לדעת מה יעשה ישראל נצטוונו ורמי עלינו לקיים כל דברי חז"ל ש"ס ופוסקים וגם לרבות דברי הוזה"ק ודברי האריז"ל, וכן כשיש מחלוקת הפוסקים הקבלה תכריע כי בא זה וגילה על זה וממנו נדע מה כוונת דברי התנאים והאמוראים בלשונם הסתום, וכאשר נתבארו הדברים באר היטב בתשובותיו של ראש הישיבה שליט"א.

ש. עוד יש להעיר במה שהקטש שם באות ב' למה לא לימד הארי"י ז"ל את מרן הב"י חכמה זו, ולא עוד שגם הדינים והמנהגים לא לימדו, והנה שורש ענין זה מבואר בדברי הר"ש שלומל (הארי"י וגוריו אגרת ג') וז"ל שם: והוא בעצמו (מרן הב"י) ישב לפני חכמתו של הארי"י ז"ל ולמד ממנו סתרי תורה, והרי"י ז"ל לא רצה ללמדו ואמר שנשמתו אינה מסוגלת לקבל חכמה יותר, אלא על פי הדרך של רמ"ק ז"ל. וסימן לדבר שבכל פעם שישב מהר"י קארו לפניו ללמוד, תיכף שהתחיל לגלות לו סוד, התחיל מהרי"ק ע"ה לישן ולנמנם עד שהוא בעצמו ראה והכיר שאינו ראוי לכך, ופסק מללמוד, עכ"ל, מדוייק בדבריו דלא כמש"כ הרה"כ שם שמנע מרן הארי"י ז"ל מללמדו אלא שמרן הב"י ז"ל פסק מללמוד. ואין להקשות למה לא לימדו ההלכות והמנהגים לכה"פ, דפשוט שלא היה רבינו האריז"ל מתעסק בלימוד ההלכות במטרה בפני"ע, אלא היה עסקו עם גדולי הדור דשם ללמדם עומק החכמה ואגב היה מבאר המעשים הנצרכים להעשות לאור הקדמותיו, ולכן מרן הב"י שפסק מללמוד החכמה לפי דרך רבינו הארי"י לא למד את המנהגים וההלכות היוצאים מדבריו כנלע"ד.

ישועה ישראל – אלעד

לכבוד מערכת הירחון הנפלא "אליבא דהלכתא".

תודה רבה על הגליונות הגדושים בחידושי תורה נפלאים ותוכנו להמשיך את ההלכה בהרמת קץ התורה.

בגליון מס' 24 בעמוד י' דנו בענין האם יועיל להפקיר או להקנות במתנה על מנת שהמנוסה לא יעבור באיסור. והנה בנוסף לאיסור הכללי של לאו דלפני עור של מתכוון לאכול בשר חיזיר יש להוסיף דעת הפוסקים שהאריך בזה הגרי"י פרלא בור"ס (חלק ב' ל"ת ז"א) שיש איסור מיוחד בגניבה לעשות מעשה גניבה אף אם גונב את החפץ שהוא שלו.

עוד תימה גדולה בעיני המאמר האחרון בחוברת הני"ל מיהו רבי ישראל מלובלין ובפרט שבעל המאמר מצדד מאד שהוא גאון וישראל המהר"ל זי"ע והירי ברור ממנו על המחבר שיהא שהמעשה ההוא הוא שגיאה של אותו גדול ומה לנו מיהו זה שטעה ובפרט ליחוס לגדולי האומה!!!

ואפילו אילו היה הני"ל מקטני האומה ראיתי להעתיק מה

שכתב הגר"ח זוננפלד במכתבו שנדפס בספר מרא דארץ ישראל (חלק ג' מכתב קכ"ט) וז"ל נפלאתי שהביא מעשה על אחד שביזה ת"ח, ואם יחזור בתשובה שלמה יהיה חקוק לדורות בבזיון והוא בעל תשובה אין להזכיר לפניו מעשיו והוא מענין לא תונו עכ"ל.

ובטוחני ששגגה יצאה מאתכם בזה.

ישראל פרוביין – ירושלים

בענין גרים בזמן הזה

אל כבוד הרה"ג ר' יהודה הלל שליט"א
ראשית עלינו להודות על כל אשר חולל בעסק לימוד ההלכה בעיון בעסק ובפלפול, בנשיאות מורינו הגאון רבינו יעקב הלל שליט"א.

אן. ראיתי מה שכתב בענין קבלת גרים בזמן הזה, דפשטות הסוגיא בכריתות [דף ח] שאסור בקהל אם נימא דדעת חכמים דאסור בקהל, ושכן הוא גם מבואר בחזון איש בסוגיא דכריתות שם, והסיק דלדעת גדולי הראשונים גם בזה"ז כ"ז שלא הביא קרבן הרי הוא אסור בקהל, זולת דלדינא אינו כן לפי שהר"מ לא הזכיר זין זה, עכ"ד.

לעניתי פשוט וברור, לא עלתה על דעת רבותא, שמי שנתגייר בזמן הזה יחא אסור בקהל, לא היתה כזאת בישראל לדון בזה כלל, וכפי שיבואר.

תוכן הסוגיא כך הוא, דכל גר צריך להביא קרבן הגר, ואיתא שם לדעת ראב"י כל זמן שלא הביא קרבן הגר הרי הוא מחוסר כפרה ואסור בקדשים, ולדעת חכמים כל זמן שלא הביא קרבן הגר בא לאכשוריה נפשיה למעיל בקהל, ואח"כ מייתי דברי רבי דסדר הגרות הוא מילה וטבילה והרצאת דמים, ואח"כ מקשה הש"ס אלא מעתה האידנא [שאין לנו קרבתות] לא נקבל גרים, ומשני דכתיב לדורותיכם כתיב, ע"כ תוכן הסוגיא.

ונחלקו הראשונים, וג' מחלוקות בדבר, א. דעת רש"י ותוס' ור"ג דחכמים ס"ל דגר שלא הביא קרבן אסור בקהל, ואף ראב"י מסכים לזה, ב. דעת רבינו גרשום, דלדעת חכמים אסור בקהל, ולדעת ראב"י מותר בקהל, ג. דעת הר"מ כפי הנראה דאף לדעת חכמים מותר בקהל, שהרי כתב בפייה"מ האין הלכה כראב"י, ומאיך לא הזכיר בספר יד החזקה שאסור בקהל, וכתב בחזו"א דכנראה דעת הר"מ דמה שאמרו דכל זמן שלא הביא קרבן אינו כשר למעיל לקהל ישראל, היינו לקדושת ישראל לענין אכילת קדשים, ודין זה שאסור בקדשים הביא הר"מ.

והנה במה דהש"ס פריך אלא מעתה האידנא לא נקבל גרים יש לפרש בב' פנים.

א' - אלא מעתה שקרבן הגר מעכבת את הכניסה לקהל ישראל, א"כ לא נקבל גרים בזמן הזה, ועי"ז משני שמפורש בתורה דין הגר נוהג רק לדורותיכם, וא"כ משמע ליה להש"ס דנוהג גרות אף לענין היתר כניסה לקהל ישראל, [ובחזו"א הקשה מניין ליה להש"ס ענין זה, אולי אף שהוא גר מ"מ אסור ליכנס לקהל ישראל לנישואין, אכן הדבר ניהא בפשוטו עפ"י מה שיבואר לקמן מהני"ב].

ב' - אלא מעתה שגרות הוא בג' דברים מילה וטבילה וקרבן, א"כ למה אין הקרבן מעכב את הגרות לגמרי, ולמה רק אסור בקהל ובקדשים, עי"ז משני דגרות נוהגת אף בזה"ז, אף בלא קרבן, ולפירוש זה הרי נמצא שאין שום זכר בש"ס לחלק בין זמן הבית לבין זמן הזה, וממילא דלמ"ד דגר אסור בקהל ישראל לנישואין, הרי שכן הדין אף בזמן הזה.

הרה"ג הני"ל כתב דפשטות הסוגיא מכרחת כפירוש השני, באופן דלפיי"ז אין שום מקור לחלק בין זמן הזה ובין זמן הבית, וממילא פשוט דלדעת כל הראשונים ופשטות הסוגיא גר בזמה"ז אסור בקהל, זולת מדעת הר"מ דכו"ע ס"ל דגר מותר לבוא בקהל ישראל לנישואין, ורק לענין קדשים הוא דאסור וכנ"ל.

ב]. והעלה שם להוכיח דפשטות הסוגיא מכרחת כפירוש השני, מלשון הש"ס דפריך אלא מעתה לא נקבל גרים, ואם נימא [כפירוש א'] דכל כוונת הש"ס להקשות רק למה בזמן הזה אין הקרבן מעכב את הכניסה לקהל ישראל לנישואין, א"כ למה אמר הש"ס בלשון לא נקבל גרים, הרי ע"כ מקבלים אותם, ולכ הנידון הוא רק לענין היתר כניסה לנישואין, ולימא א"כ האידנא יהו אסורים לבוא בקהל, עכ"ד.

אמנם מכח דקדוק זה אין להוכיח ענין זה, שהרי לשון זה של קבלת גרים מצינו בתלמוד גם כלפי הענין של כניסה לקהל ישראל לנישואין, כי יסוד הך מילתא שהגר אסור בקהל ישראל לפני קרבן הגר, יסודו משום שלא נשלם הגרות לענין כניסה לקהל ישראל לנישואין, ועי" מה שאנו מכשירין אותן לקהל ישראל יש כאן קבלת גרות מושלמת, ולכן נקרא בלשון זה, וכפי שיבואר.

בהגהות יד שאול יו"ד סי' רס"ב הקשה על המבואר בירושלמי דמאי [פ"ב ה"ז ז.) דאין מקבלין גרים מעמון ומואב, דפריך שם למאן דחייש למיעוטא, דא"כ גר שבא להתגייר אין מקבלין אותו שמא מעמון ומואב הוא, ומשמע דאין מקבלין אותם לגרות, וקשה דהאי מקרא מלא דיבר הכתוב כאן דעמוני ומואבי אף דור עשירי אסור בקהל ל' לנישואין, הא לגרות מקבלין אותו והגירות חלה, וצ"ע בזה.

אשר נראה ברור דכוונת הירושלמי הוא שאין מקבלין אותו לגרות לענין נישואין, אלא דבדואי צ"ע לשון הירושלמי, דאין זה שייך כלל לקבלת גירות, אלא איסור ביאה בעלמא הוא דגר עמוני ומואב אסורין.

ובירושלמי יבמות [פ"ח ה"ג] איתא, בשעה שבאה רות נתחדשה הלכה בבית המדרש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, ואמר לה בועז אילו באת אצלניו מאתמול שלשום י'לא היינו מקבלין אותך" שעדיין לא נתחדשה הלכה, והעירוד דהא ודאי מקבלין כל גר עמוני ומואבי, ואך שאסורין הן בקהל, ועי"כ דכוונת הירושלמי הוא שלא היו מקבלין אותה לענין היתר נישואין, אלא דצריך ביאור לשון זה שאין מקבלין, וצ"ע.

[ובמכילתא פרשת בשלח איתא, ו"א אומר נשבע המקום בכסא הכבוד שלו, שאם יבוא מכל האומות שיקבלוהו, ולעמלק ולביתו לא יקבלוהו, ובספר מגילת אסתר על הסמ"ג

לאוין קט"ו הקשה מהא דגיטין נז. דמבני בניו של המן למדו תורה בב"ב, דמשמע שחלה הגרות, עוד ה' מדכתיב ורבים מעמי הארץ מתיהדים, וידוע שהיו אלו מזרע עמלק, ולכן העלה דמה שאין מקבלין גרים מעמלק היינו לענין היתר נישואין].

ואשר ע"כ דביאור הדברים עפ"י לשון הר"מ בפ"ב איסו"ב היי"ז כל הגויים כולם כשיתיגרייו ויקבלו עליהן כל המצוות של תורה והעבדים כשישתחררו הרי ין כן ישראל לכל דבר שנאמר הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר, ומותר להכנס בקהל ה' מיד [לישא אשה] וכו', חוץ מארבעה עממין בלבד, והם עמון ומואב ומצרים ואדום, שהאומות האלו כשיתיגריי מהן אדם הרי הוא כישראל לכל דבר אלא מעוכבין לענין ביאה בקהל ע"כ, הרי מפורש ומבואר מדברי הר"מ דהיתר הכניסה לקהל ה' הרי הוא חלק מדין הגרות, ואלו ארבעה עממים לא נשלם דין גרות לגמרי להיותם מותרים לישא אשה מקהל ה'.

באופן דלפיי"ז נראה דכל הראשונים פירשו כפירוש הראשון, דהש"ס פריך אלא מעתה לא נקבל גרים לנישואין, ועי"ז משני דכתיב לדורותיכם, דבזמן הזה מקבלים גרים לנישואין, וכפי שהאריך בזכר יצחק [סי' ל'] דבזמן הזה הטבילה עולה לו להגר במקום טבילה וקרבן, יעוי"ש.

ג]. מה שהביא הרה"ג הני"ל מדברי התוס' שכתבו בהא דאיתא בכריתות שם ובזר"ה [דף לאנ] דמי שנתגייר צריך שיפירש רובע לקינו להקריבו כשיבינה הבית, והקשו בתוס' מ"ש מכל זב וזבה שאין צריכין להפריש קרבנותיהם, ותיצו בתוס' דהוא לפי שקרבן זה בא להכשירו בקדשים, והביא הרב הני"ל להוכיח דדעת התוס' דגר בזה"ז אסור בקהל.

זה טעות, כי כונת התוס' היא דמייד כשיבינה הבית יחא עליו חובה להביא קרבנו, וכל זמן שלא יביא קרבנו הרי זה אסור לינשא בקהל, וכן הביא דבריהם בזכר יצחק [סי' ל], ואמנם בזכר יצחק האריך שם לבאר דעל ידי חסרון קרבן הגר לא נשלמה הגרות לגמרי [לענין נישואין וקדשים], ומכח זה תמה על דברי התוס' דהיאך אפשר שבזמן הזה יחא מותר בקהל, ומיד כשיבינה הבית יחא אסור, הרי בזמן הזה שאין קרבן מעכב ע"כ נשלמה הגרות בלא קרבן, והיאך יתחדש עליו חובת גרות כשיבינה הבית, הא מיהת דעת התוס' ברורה דבזמן הזה מותר, ולאחר מכן יאסר, ועי"כ דקרבן הגר אינו השלמת גרות, אלא דין נוסף המעכבו לינשא בקהל, וחסרון קרבן מעכבו ליכנס לקהל ישראל, ולכן רק כשיבינה הבית נאסר ליכנס לקהל ישראל.

ד]. ומה שהביא מדברי החזו"א שכתב שלדעת המפרשים דס"ל דכל זמן שלא הביא קרבנו אסור בקהל, הרי גם בזמן הזה אסור בקהל, לא עלתה על דעת החזו"א מעולם דכבר היה, והחזו"א לא דיבר כלל על זמן הזה, אלא שם דיבר לענין עבד שנשתחרר, דלדעת המפרשים דכל גר אסור בקהל, ה"נ עבד כן הדין, אך כל זה מייירי בזמן הבית, אך בזמן הזה ודאי מותר בקהל.

ה]. אמנם צדק הרה"ג הני"ל לדקדק כן ממה שהש"ס מקשה אלא מעתה רק אחר דמייתי דהגר צריך ליכנס לגרות על ידי מילה וטבילה והרצאת דמים, דמשמע דהש"ס מקשה על עיקר הדין שצריך קרבן, למה אין זה מעכב, וכפי פירוש הב', [וכפי הנראה כן נראה גם בגבורת ארי מכות [דף ז.], ומצאתי שבאמת בנודע ביהודה משמע קצת כדבריו, אכן מתוך דברי הנו"ב מבואר דאיכא ב' כתובים לדורותיכם, אשר מזה נלמד שגר בזמן הזה דינו לכל דבר ככשרי ישראל, וכפי שיבואר.

והוא בנודע ביהודה מהדו"ת אור"ח [סי' פ"ח] שהאריך טובא במה דכתיב בכל מקום בתורה לדורותיכם, ובפרשת שלח [פט"ו פ"ד] כתוב בלשון זה, וכי יגור אתכם גר או אשר בתוכם **לדורותיכם** ועשה אשה ריח ניחוח לה' כאשר תעשו כן יעשה, הקהל חוקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם **לדורותיכם** ככם כגר יהיה לפני ה'.

ועי"ז כתב בנו"ב וז"ל, נראה משום דבכריתות דף ח. איתא אלא מעתה האידנא דליכא קרבן לא נקבל גרים, אמר רב אחא ב"י וכי יגור וגו' לדורותיכם, ואומר אני עד כאן לא שמענו מקרא קמא דוכי יגור אתכם גר או וגו' לדורותיכם אלא שמקבלים גרים גם עתה בלי הבאת קרבן, אבל אכתי נוכל לומר דמה שכתב אח"כ בפסוק שאחריו חוקה אחת לכם ולגר הגר וגו' משפט אחד כיו שלא יהיה שום הפחש בכל משפטי התורה בין האזרח בישראל ובין הגר זהו דוקא בגר שנתגייר בכל פרטי משפטי הגר דהיינו בזמן הבית שהביא קרבנו אבל עכשיו אף שמקבלים גרים אכתי לא נאמר בהם תורה אחת ומשפט אחד, קמ"ל בקרא הזה עצמו חקה אחת לכם ולגר הגר חקת עולם, ונמצא חקת עולם מוסב למעלה להיות הנסכים נוהגים לעולם לפי שתחלת הפסוק כי תבאו אל ארץ מושבותיכם הוא אמינא שדוקא לדור ההוא הבאים אל הארץ נאמר מצוה זו קמ"ל חקת עולם לדורותיכם ככם כגר מוסב להדיד לדורותיכם ככם כגר ולהיות תורה אחת ומשפט אחד לנו ולגר.

סוף דבר למדנו מכל דברינו, דלדעת הראשונים דס"ל דגר אסור בקהל קודם שיביא קרבנו, איז בודאי שכוונת הש"ס היא כפירוש הא', דבזה"ז דליכא קרבן יחא אסור בקהל, ועי"ז משני דכתיב לדורותיכם, אם נימא כפירוש השני, וכדברי הנו"ב, דכתיב ב' פעמים לדורותיכם, א. דאין הקרבן מעכב, ב. דמותר בקהל בזמן הזה, ולדעת הר"מ דס"ל דליכא למ"ד דגר אסור בקהל לפני שיביא קרבנו, שפיר יש לפרש כפירוש הב', דלדידה הרי אין שום מ"ד דאסור בקהל, והדברים פשוטים וברורים.

מרדכי קרליבן ירושלים
לכבוד המערכת הנכבדה של הגליון החשוב "אליבא דהלכתא" השלום והברכה!
אין יד מילים בכדי לתאר את חשיבותו הגדולה של גליון זה אשר היוו ממש כספר על הסימנים המדוברים.
הנה זה זמן רב שמנקרת במחויי שאלה אשר לא מצאתי לה תשובה או הסבר באיזה ספר או חיבור וכתע שראיתי שהכנס עוסקים בהל' נטילת ידיים [אמנם של סעודה אבל מעניין לעניין באותו עניין ואם לא עכשיו אימתן] והנני מוסרה



לאברכים היקרים דבי מדרשא העוסקים בענייין זה ובפרט לחברי המערכת ואם תזכר שאלתי להגיע לראש הישיבה,על אחת כמה וכמה טובה כפולה.
הנה מרן בסימן ד' סעיף יח הביא את הדברים הצריכים נט"י ואחד מהם 'המשמש מטתו' ומלבד דברי המחבר ואזהרותיו למי שאינו מקפיד, וכבר האריכו בספרים הקד' על גודל החיוב שיש ליטול אחרי קיום המצוה ואם לא אורחותיו מקולקלים וכו'.

ולעצם השאלה, לא ידוע לי על שום מקום שכתוב שיש לאדם לקום ממיטתו לפני שנרדם [או באמצע הלילה] אם נגע במקומות המכוסים או חיךך בשערו או הרג כינה וכו' וכי אם עשה אחד מהדברים שמרן הזכיר בעודו על מיטתו לפני שיירדם [ואם כתוב באיזה שהוא מקום אחרת צריך הדבר ביאור והסבר ע"ז וממילא תהיה תשובה לשאלה] אלא שמרן בא להשמיע לנו מה הם הדברים המחייבים נט"י בשעה שהאדם ער וצריך ללמוד או לומר דברים שבקדושה ויש לו להזהר על כך וכמו שכתב ובמצב של לפני השינה שהוא על מיטתו (והוא לפני "השראת רוח רעה של הלילה ע"י שנתו) בדאי שאין שום חיוב לקום כדי ליטול על כך את ידיו וא"כ הוא הדין בתשמיש המטה: המחבר בא להשמיע שזה דבר המטמא ויש לאדם לשטוף את עצמו בנטילת ידיים בכדי שיוכל לומר דברים שבקדושה אם שמש מיטתו והוא קם ואינו ממשיך לישון [במיוחד שהזמן המובחר ע"פ חז"ל לתשה"מ הוא באשמורה האחרונה שהיא לפני הקימה לתפילה וללימוד וכן] או ששימש ביום וכו' ומדוע שיהיה דבר זה שונה משאר הדברים שמרן הזכיר באותו סעיף ללא שום הבדל ביניהם. ולכן הסברא אומרת כשאדם קרא כבר ק"ש שעל המטה ועלה על יצועו ושמש מיטתו ורוצה להמשיך לישון, לשם מה יטול את ידיו אם הוא הולך "להחיל עליו את טומאת הלילה החמורה שהיא מטמאה אוכלין וכו'. ויתכן שגם הספרים הקדושים שכתבו שיש ליטול ידיים אחרי התשמיש הוא בגלל מה שהסברנו לעיל (דאדם שלא נוטל ידיו אחרי התשמיש וממשיך את סדר יומו כרגיל אורחותיו וכו') וגם הם יודו שאם הולך לישן מיד או ממשיך לישון אין צורך כעת ליטול לפני שנרדם .

יה"ר שתזכו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא ותכוננו לאמת תמיד ולזכות את הציבור בדברים חדשים ונפלאים.

א.ב. - אשדזה.

בענין נטילה במי הים

בגליון מס' 26 דן ה"ר יצחק מרסיאנו בדברי המשנ"ב, דלכאורה דבריו סותרים בענין אי שרי ליטול במי הים, יעוי"ש. וכבר עמד בזה בשו"ת מנחת יצחק (חלק י סי' י"ד סק"א). ועיין עוד בדברי הדעת' ובהגרות שו"ת מהר"ש שבהיא המנח" שם. עוד שם, דן ה"ר ישראל אנוקוה בסתירת דברי השו"ע בין מים מלוחים למלח שריסקו, והביא למהריק"ש בערך לחם שעמד בזה ועוד. יש לציון שבשו"ת מהר"י פראגי' (סי' י"ט) כתב "וראיתי מחכמי ירושלים תוב"ז שמגיהין בדברי מרן ומוחקין תיבת "וחמלח" ואומרים דאגב ריהטא וכו'. ולמ"ד יש טעם נכון לחלק בין המים המלוחים למי המלח, דמי מלח ראויים לאדם לטבול בהם מאכלו, ואין סברא לפסול את הראוי לאדם משום שאינו ראוי לבהמה, ואדבריה עיקר הכשר המים הוא בראויים לאדם ע"י הדחק וכו'" יעוי"ש.

בענין צבע המכסה כל היד

עוד שם, ה"ר מ.ש. - רמת שלמה הקשה על מש"כ בביאור"ה (סי' קס"א ד"ה והוי דיו) ליישב דברי החיי אדם שפסק דבעלי אומנויות שלא מקפידים על הלכלוך אינו חציצה גם אם מכסה כל היד. ופירש הביאור"ה הטעם "דבענין זה לא שייך לגזור רובו שאין מקפיד רובו המקפיד וכו' דלא שכיח בהם הקפדה וכו'". והקשה ה"ר הנז' הלא כאן איירי בכל היד, וק"ל ביבמות (ע"ח ע"ב) דבכולו אף שאין מקפיד חוצץ, יעוי"ש. וקושיא זו נדפסה בגליון הנז' בשם הגאון ר' שמחה בונם ולדנברג זצ"ל. והנה הראמב"ם בהלכות מקוואות לא הביא להך דינא דנכבולו אף שהיטן מקפיד חוצץ. וכתב בלחם ושמלה (סי' קצ"ח שמלה סק"ב), דלאו הלכתא היא. יעוי"ש טעמו. וא"כ אפשר דס"ל לביאור"ה כוותיה.

אולם עדיין צ"ע, דהא הביאור"ל בא ליישב דברי החיי אדם, וזאת כנה בספרו כמנת אדם (כלל ק"ט סק"ג) שצ"ע מדוע הרמב"ם השמיט להך דינא. ומבואר דס"ל דבכולו חוצץ גם באין מקפיד, והדרא קושיא לדוכתא. [לבד ממה שמצינו להרבה אחרונים שס"ל שהך מימרא הלכתא היא גם לדעת הר"ן]

ומצאתי שהגאון בעל "מנחת שבת" בחיבורו "שערי עדן" על הלכות נט"י (סי' מי' ס"ק פ') הביא דברי ה"פני אריה" שסובר ג"כ כחחיי אדם, ופירש הטעם "כיון דבמועט הגוף הוא. הרי הוא בטל לגבי הגוף והוי ככל מועט שאין מקפיד דאינו חוצץ". והיינו דלא אזלינן בתר היד לבדה כ"א אחר כל גופו. ומ"מ אין זה אלא יישוב לקושיית הביאור"ה, אבל תירוצו צ"ע וכמו שהקשה ה"ר מ.ש. מרמת שלמה.

ושוב ראיתי בספר "אפקי מגינים" (סי' קס"א סק"א) שדקדק לשון הרשב"א (בתורת הבית) שכתב "מי שהוי ידיו צבועות" משמע אפילו כולו. וכן מה שכתב עוד הרשב"א "וכן הנשים שדרךן לצבוע ידיהן לנוי וכו'" משמע שצובעות כל היד ולא רק אצבע אחת. [וכנראה שזה ג"כ הבנתו של החיי אדם ומיושב מה שתמה הביאור"ל "ולא ידעתי מקורו"]. וכתב לבאר דבנוי הנשים עושות כן בכונה. וכן בעלי אומנויות מתכוונים לעשות כן להודיע אומנותן, ולכן אפילו בכולו אינו חוצץ דהוי כגופן ממש, עיי"ש.

מיעוט שאין מקפיד אם צריך רביעית

עוד שם, במדור "הוראת הלכה" הובא דברי האול"צ (פרק י"א הלכה י') דכיום שאין נשים מקפידות להסיר טבעותיהן, אינה חציצה. אולם התצטרך לשפוך רביעית בבת אחת כדי שלא יחזרו המים שעל הטבעת ויטמאו את היד וכדין מי שיש לו רטיה, [והובא להלכה בספר פסק"ט סי' קס"א סק"ן].

והקשו "דלכאורה כל מיעוט שאין מקפיד אין צריך רביעית מחמת שבטל לגבי הגוף, משא"כ ברטיה דחוצצת אלא דמי שיש לו מכח די' שישטול שלא במקום הרטיה ומיירי שאינו יכול להסירה עכשיו לכן אינה בטלה לגבי היד וכו', אבל דברים "הערות והארות".

ובאמת חילוק זה כתוב בהדיא בשו"ע הרב (סי' קס"ב סעי' ט"ז) ז"ל: "בד"א ברטיה שבוודאי סופה להסירה אלא שאין יכול להסירה עכשיו ולכן אינה בטלה לגבי היד וכו', אבל דברים שאין חוצצין מפני מיעוטן שאינן מקפידין עליהם להסירן לעולם, הרי הם בטלים לגבי היד לגמרי, ואין לחוש למים שעליהם שיחזרו ויטמאו היד וכו'". וכ"כ הגאון בעל "מנחת שבת" בחיבורו "שערי עדן" (סי' מי' ס"ק פ"ב). אולם מדברי המג"א (סי' קס"א סק"ד) מבואר שאין זה פשוט כלל. שהקשה על מש"כ השו"ע "אבל במיעוט שאין מקפיד אין לחוש" וא"ת הלא כתב לקמן סי' קס"ב דאם נמצא דבר על היד דטמא, וצ"ל דשאני הכא כיון שהוא דבוק בטל לגבי היד. "א"נ דמיירי הכא שנטל מרביעית". ולפי תירוצו השני מבואר דס"ל דגם במיעוט שאין מקפיד צריך דוקא רביעית. ועיין במאמ"ר (סק"ה) שהסכים עם תירוץ זה להלכה ולא עם תירוץ קמא של המג"א, והובא בכה"ח (ס"ק י"ב). וא"כ אפשר שזה המקור לסברת האול"צ. ועיין עוד בדברי התורת חיים (סופו, סי' קס"ב ס"ק י"ט) שהאריך בביאור דברי המג"א.

אברהם בטאט - ביתר עילית

לכבוד האוצר היקר "אליבא דהלכתא".

א. כמה שנסתפק הרב גמליאל הכהן רבינוביץ במפל מים שפועל ע"י כוח חשמל האם נפסלו המים לנטילה. הנה לשון הרמב"ם (הלכות ברכות פרק ו הלכה ח') "כל מים שנעשו בהם מלאכה נעשו שופכין ופסולין לנטילת ידים וכו'" ומלשונו של הרמב"ם מוכח שפסול מלאכה הוא משום שהמים נעשים כשופכין ולכן עוד מביא דוגמא של הדחת כלים ואם הכלים נקיים או חדשים לא נפסלו מטעם הנ"ל שאינם כשופכין, אך כלים לא נקיים נפסלו משום שהמים כשופכים, וכן פסק השו"ע (סי' ק"ס סעי' ב').

ומזה נייתי ונלמד שמים אלו שבמפלים לא נפסלים משום שהמים אינם כשופכין ונשארו נקיים. (ועיין עוד בזה בספר הליכות עולם חלק א' עמוד של"ז).

וכן נותן להוסף סברא להקל מדברי הכסף משנה על הרמב"ם הנ"ל שכתב שמים שנעשו בהם מלאכה פסולין בין בכלי בין בקרקע והיינו כמים שאינם נובעים אבל במים נובעים או במי מקוה נראה מדברי הרמב"ם שלא נפסלו מדכתב מים שאובים שהדיח בהם וכו', ומשמע מלשונו שדוקא במים שאובין פוסלת מלאכה. ולכאורה המים שבמפלים הללו הם שאובים (שנעשו באופן מלאכותי ולא טבעי) א"כ אם נימא שפועלת החשמל שפועלת בהם הוי מלאכה נפסלו, אלא דחזוי הוית לערוך השולחן (סימן ק"ס סעי' י"ב) שכתב שמים שבקרקע (שאובים) פסולים בעשיית מלאכה בפחות מארבעים סאה, ומזה נלמד שאם יש מי סאה במים שאובים שבקרקע הינם כמי מקוה וא"כ לא פוסלת בהם מלאכה, אלא דנראה שמלשון המשנ"ב (ס"ק כ"ד) לא ברור כ"כ שאכן שוו מים שאובים ביותר מארבעים סאה למי מקוה (שאינם שאובים).

ב. בספקו השני בכוסיות שמן ששמו מים מתחת לשמן כדי שהשמן יהיה גבוה יותר נראה דתלוי במחלוקת הבית מנוחה והדמשק אליעזר בהעמיד בקבוק יין צונן במים צוננים כדי שלא יתחמם, להבית מנוחה מקרי מלאכה והמים נפסלו מפני שפועלים ביין להעמיד צינתו, אך להדמשק אליעזר שרי, וכן הביא הבן איש חי (אחרי קדושים ס"ז) והערוך השולחן (סי' ק"ס סעי' ח') מכין שארן המים פועלים בגוף היין רק משמרים מצב קיים, וא"כ אף הכא כיון שהמים פועלים להעמיד השמן על מידה סמוימת שחפץ בה מקרי שעושים מלאכה והיוו פסולים. ולדעה השניה כיון שאינם מתערבים בגוף השמן ואינם משפיעים עליו אינם נפסלים אך עדיין אי אפשר להתעלם שהמים נמאסים מפעולה זאת והיוו אסורים מצד מיאוס, וראה לשעה"צ אות י"ג "ואם היה בגד וכו' ושהה בתוך המים ועי"ז נמאס אפשר שהוא בכלל שופכין וכמו בשתה כלב"י עכ"ז. ובפרט אם השמן מהסוגים שמצויין עליהם לא למאכל, ואינש בדילי מינה.

ג. כמה שמצאו סתירה במי ים שפסולים לנטילה על פי המשנ"ב בסימן ק"ס ס"ק ל"ח ומצד שני בסימן קנ"ט ס"ק מ"ה מדייקים במשנ"ב שמי ים כשרים לנטילה, כבר נשאר בסתירה זו בצ"ע בשו"ת אוצרות יוסף סימן ו' (בסוף ספר הלכה ברורה לגר"ד יוסף) ובין השיטין הביא שם נסיון לתרץ דהכוונה במילים "ואין לו כל שילם" דהיינו כלי עם מים כשרים ולא שהכלי ריק וישאב מן הים.

עוד נראה שאפשר לפרש כוונת המשנ"ב (בסימן קנ"ט ס"ק מ"ה) "ואין לו כל שילם" דהיינו שאין לו להשתמש בכלי שלם ואפילו שיש לו דלא מהני לנטילה ורק בכלי מנוקב יש הכי תימצי ליטול ידים (לטבול).

וכן נותן לתרץ דבסימן קנ"ט איירי בדיעבד שאין לו אפשרות להרתיח את מי הים אין לו אפשרות להשיג מים אחרים יסמוך על הפוסקים שמכשירים מי ים אפילו בלא הרתחה וזה עדיף מפתרון באמצעות כלי מנוקב בהשקה, רק רצה לחדש שבמקרה שאין לו כלי שלם לשאוב בו מי ים, ורק כלי מנוקב בפרשותו כיצד יעשה. ובסימן ק"ס איירי שאינו נמצא בספינה אך בפרשותו מי ים ויש לו אמצעים ואפשרות להרתיח יעשה כן לחשוש לפוסקים שפסולים מי ים ללא הרתחה.

ד. עוד אציין בדבש"ת "מים חיים" (להגר"י משאש זצ"ל) חלק א' סימן כ"ו נשאל האם מי הים כשרים לנטילה והעלה דכשרים א' סימן ח') והרוצה לדייק בדברי בעי"ש (סימן ק"ס סעי' ברייתו כשר (זולת אביה דברים מפורשים) ולכן נוטה להעמיד דברי מרן בשו"ע דאיירי במים שהטילו בהם מלח וכדומה ולא שהם כך מבריייתו, ומצא לו רב שגם הלך בדרך זו בשו"ת "נדיב לב" (חלק א"ח סימן ז', ובספר אחר ראיתי: מצויין מקור לשלם א' סימן ח') והרוצה לדייק בדברי בעי"ש (סימן ק"ס סעי' ט') יוכל לקבל דבריו שהרי כתב מרן: "מים מלוחים" ולא כתב "מי ים" ובפרט שבסעיף י פסק מרן שנטולים לידים בכל דבר

שבריייתו מן המים כגון יבחושים וכדומה וברור שאף יבחושין אלו לא ראויים למאכל כלל וכן הם גם מלוחים מחמת מי הים (אם נשאבו ממי ים, אך פשט לשון השו"ע שמתהוים גם במים שאובים לא מלוחים).

ומצאתי רש"י מפורש שמציין שהמלח נברא מן המים והוא במסכת מועד קטן י"א ע"א ד"ה "טוויא באחור" פירש"י "במלח שהמלח נברא מן המים כדגים".

אהוד ברדס - רמת בית שמש

לכבוד מערכת הגליון הנכבד והנפלא "אליבא דהלכתא" באנו בזה בכמה הוספות ותגובות ועוד כמה עניינים שנתחדשו בס"ד בקצירת האומר ובקיצור הענין.

קפנדריא-אמירת פסוק האם חשיבא כנכנס להתפלל
בענין זה הארכנו במקומו ובסוף הענין כתבנו הנפ"מ לדינא ונשמטו משם כמה דינים, ורק רצינו כאן להביא נידון לדעת הפוסקים דל"מ פסוק לקפנדריא מה הדין אם נכנס כדי לקרוא לחבירו דמהני לזה פסוק ואח"כ רוצה לקצר דרכו האם גם זה כלול בהאי דינא דנכנס שלא ע"מ לקצר דרכו, ובפשטות ע"כ שכן דהא נכנס להתפלל זה כבר דין נוסף בשו"ע. ומ"מ יל"ע האם כשמתחילה נכנס גם לקרא לחבירו וגם לקצר דרכו האם כבר יהינא אמי פסוק או לא ודו"ק היטב לפמשנ"ת בדבריו שם. וכמ"כ יל"ע למ"ד שנוכנס להתפלל מצוה לצאת מצד אחר האם הנכנס לקרל לחבירו ואמר פסול ג"כ נחשב כנכנס להתפלל, ולכאור ע"כ שלא דא"כ לא משכח"ל גוונא דמצוה וי"ל.

בענין קביע"ת לתורה-חילוק בין אברכי' למורי הוראה
במה שהעירו בענין קבי"ע לתורה באברכים הלומדים במסגרת שמקבלים תגמול כספי, והבאנו שו"א דהצד שאי"ז נחשב כלומד בשכר אלא הוי כשכר בטלה וכו', והעירו דמ"מ עיקה"ד דל"ח קבי"ע נאמר בדין ושם ג"כ ע"כ שאי"ז אלא שכר בטלה דא"כ הוי דין שנטול שכר שדיניו בטלים עיי"ש, והעירוני די"ל שבאברכים אי"ז שכר בטלה אלא יותר מזה דשכ"כ היינו שנותן לו מה שיכל להרויח באותה שעה, אך כאן זה תקציב בתור אפשרות קיומ ו היינו בתור הכרח למחייה וכה"ג יתכן לומר שאי"ז כלל תשלום דדוקא שכר בטלה הרי יתכן שבאמת יתבטל באותו רגע, אלא שנותנים לו כאילו עבד בעבודה פחותה, אך כאן אי"ז על השעות אלא כביכול דבר צדדי שיוכל להתקיים ויל"ע בזה.

בנגיעה במקומות מכוסים בשער הראש והזקן

במה שהבאנו במעשה דהאר"י, דמבר בכף החיים דזקן יש לו דין של הפנים ול"ח כמקומות המכוסים וכו', העירוני דמנ"ל כלל לנט"י בנגיעה בשער שלא במקום שורשי השיער. ועיינתי בזה בפסקי תשובות סי' ד' אות כ"ד שמברו שם דבנוגע מתחת לכיפה או לכונע (כשהולך כזה במקיעות) צריך נטילה, והביא בזה בשם השבט הלוי וזכורני שכן שמעתי בשם היביע אומר, ועי"פ י"ל דבגד משוי ליה מקום מכוסה אך אולי הישיער לא יעוי"ש בפס"ת שכתב דבשיער הזקן והפיאות לא אסרו אפי' חיובן וי"ל דזה מצד שחשיב פנים ומה שהבאנו מהרף החיים. אך שכתב דבמקומות הגלויים שבראש אפי' חיובן לא אסרו. ותחת הכיפה א"כ לא נאסר אלא בחיובן וצ"ע ממשמעות הכף החיים דו"ק ועיין.

בענין ניוגב ידים במכונת יבוש- הע' וחילוק בזה.

בגליון הקודם (מס' 24) בתשובות ופסקים כ' הגר"י"י שוב בשם ספר נהרות איתן דינוגב במכונה לא גרע משאר ניוגב, וא"כ מה שע"י הלחץ אויר חם מתנגבות ידיו חשיב כמנוגב בפועל עיי"ש ולכאור באמת י"ב מה דעת המחמירים לומר דל"מ. וי"ל דהם מבינים דכמו שאחד מונענע את הידים ועיי"כ יפלו וישרו ממנו המים, לא יחשב כניוגב אלא כשנתייבשו מאליהם ה"נ בלחץ אויר שהרוח מסלקת את המים מהצלה, ודווקא ניוגב שהוא כביכול שואב את המים אל תוך המגבת בזה מהני, ועל כן סברו דבמכונה שמעיפה את הרוח מהידיים ל"מ, ואומנם אם היא מיבשת את המים יל"ד האם ההום מאבד את המים או שכאילו מכניסים אל תוך היד ויש לפלפל.

בהנ"ל הערה עמש"כ בגליון הקודם.

ושם בתוך הדברים כתב דמ"מ יש ליזהר שלא ירים ידיו כלפי מעלה שאח"כ המים ירדו שוב ע"י הרוח של המכונה וכו' עיי"ש. ויל"ע במאי דפשיט"ל שיש בעי' כזו. דהה"נ שעל מש"כ הרמ"א בסי' קס"ב סו"ב ב' שו"א דבשפך ג"פ א"צ ליזהר וכו', וכתב הביאור"ל דזה שמוש שס"ל כדוע שאין חשש אלא בנטל עד קשרי אצבעותיו וכו' ומשו"ה ל"ח לזה דאי לא נטל בשני' אותם מים מ"מ בשלישית נטל עיי"ש דלדיןן איישינן לדעה האחרת שהחשש שמא יצאו המים מכף היד (ובל"א"ה צ"ב מדוע לא נחשוש שמא המים השניים הגיעו למקום שהמים הראשונים לא הגיעו ואז"כ השניים טמאים כאילו הם ראשונים והשלישים לא הגיעו לשם דוק"ה), אכן מ"מ הרי מפורש בשו"ע דבנטל רביעית בפע"א [ובמ"ב סק"ב] כד"ש אם נטל כל יד דרביעית], אין בעי' וא"כ אין דנהיגא ליטול מים בשפע ודאי שאין לחוש לזה. (וייל"ע להבנת הב"י בדעת הערוך שהחשש הוא שמא נטמאו המים מהזרוע. האם יהני מה ששפך רביעית. אכן בחזו"א [סי' כ"ד ס"ק ט"ו ד"ה הערוך] כתב דאין כוונת הערוך לזה. וא"כ ממ"נ אין לחוש דהשו"ע לא ס"ל כהערוך ודו"ק)

בענין עושה צרכיו ורוצה לאלו

בשו"ע סי' קס"ה מבר' ב' פעות בזה עיי"ש ואמכ"ל. ורק באנו להעיר דפוסקי דורנו (יעוי' בפסקי תשרי בשם החזו"א והקה"י שכן נהגו. ועיני שכן כתב בילק"י [כאן] נקטו למעשה שיטול ויברך כרגיל ואח"כ יברך אשר יצר, ואומנם יש להוסיף שיש עוד דרך והיא שיטול ידיו בצורה שהיא לא לא כשריה לנט"י והינו ע"י הברז, אכן בכך דעות דגם ברו חשיב ללי, ועל כן מימתי דבר שיש שניות שאז ודאי אין כאן כח גברא. אומנם הגרע"א הבין שיש דעה דל"ב כח נותן כלל, ואף שבביאור"ל לעיל קנט ד"ה ואם ב"י דדוקא שם במה שמשכנשך ידיו בכלי חשיב כח גברא משא"כ בחבית מוטה עיי"ש וה"נ בברז שאינו טובל ידיו בתוך כלי חסר כאן כח גברא ודוק"ה, מ"מ לחוש ללכת הגרע"א אם ירצה יגע במנעליו וכדו' ואז יטול, ואז אין בעי', והיינו כמבוי בכף החיים כשעשה את כל ההיכי"ת שלא תעלה לו נטילה

ל"ש לומר שגורם ברכה שאינה צריכה בנגיעה במקו"מ כיון שבאמת צריך לברך ורק לצאת יד"ח השי' שאינו צריך לברך נוגע ע"כ במקו"מ, ועתה יש לפלפל דמ"מ יש לו אפשרות לברך בתחילה ענט"י ואח"כ אש"י צ וי"ל דו"ק

בדין מי שאין לו מים, ואוכל ע"י כף וכדו', ואוכל ע"י אחר.

הנה בסי' קס"ג מבר' דפליגי השו"ע והרמ"א במי שאין לו מים מצויים וכו' דלשו"ע ילוט ידיו במפה ולרמ"א מהני לאכול ע"י כף וכמברו במ"ב סק"ז ובביאור"ל ד"ה ידיו דדעת הרמ"א מוקשית דמנ"ל להתיר כשידיו מגולות דילמא דווקא מפה שידיו מכוסות, ומסתבר דלרמ"א יהני בכיסוי יד אחת עיי"ש (ולכאור י"ל דגם אם נחמיר בכף וכו' זה משום שאין לו כלל כיסוי משא"כ כשיד אחת מכוסה עדיפא מיניה כמבוי בביאור"ל שע"י שהיא מכוסה יזכור טפי, ולפי"ז נוכל להקל במה דנהוג עלמא לכסות הלחם בשקית וכד' ולא את הידים. דזה עדיף מכף וכנ"ל ועכ"פ צע"ג ודו"ק). ויש לחקור עוד לדעת הרמ"א דיעוי' בסעיף ב' שם דדין מגריפה כדין אוכל ע"י אחר דתרווייהו צריכים נטילה, וכבר התבאר דס"ל לרמ"א דבשעת הדחק כשאין לו מים מהני אכילה ע"י כף, וא"כ לכאור יהני אכילה ע"י אחר דתרווייהו אותו ענין שאינו נוגע באוכל, ומעתה יל"ע יותר דבב' אנשים נימא דכל אחד יאכיל את השני ושניהם לא יצטרכו נטילה (בשעת הדחק) או"ד י"ל שכשהמאכיל הוא גם אוכל ל"מ, וייל"ע עוד בזה ותן לחכם ויחכם.

בברכת התורה
אליהו ברכה - בני ברק

א. מה שהביא הרב יצחק אוהב ציון שליט"א ממרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בענין לשבת עם הגב לספרים דאין זה איסור אלא רק לכתחילה וכשאין ברירה אין ברירה, יש לציון שגם אני שאלתי למרן שליט"א במכתב איך בני ביתו יושבים בשולחן עם הגב לספרים וענה: א"א בע"א.
ב. כמה שדנו חכמי ורבני בית ההוראה של אהבת שלום באשה שאינה מורידה את הטבעת בשעת לישנה האם יכולה ליטול ידים עם הטבעת, וכתבו דמסברא היה נראה דבטלה דעתה, אך באור לציון פ"א ה"י כתב שיכולות ליטול עם הטבעת. יש לציון שראיתי בחבורת קובץ פסקי הלכות ממרן הגר"ש אלישיב שליט"א [שאלות ששאלו ר' אהרון קרול זצ"ל] שאם משאירה תמיד הטבעת אין צריכה להוריד לנט"י.

ג. במדור שי"ח הלכה זנו האם יש דין זה קלי ואנוהו במי הנטילה והספל, והגרנח"ק שליט"א השיב לא שמענו. יש לציון בזה שלגבי ציצית כתוב ברש"י ב"ק ט': טלית נאה, והאדרת' בעובר אורח סי' ר"א הק' דא"ר שיהיה הידור לקנות בית יפה כיון שע"י זה מקיימים מצות מזוזה, וע"י בשערי שמועות [להגאון רמ"ש שפירא זצ"ל] בסוכה סט: שזן בשאהל זו והביא שהגר"ז שאל כן. והשערי שמועות מתרץ שם לחלק בין מזוזה לטלית, דבטלית שם הצציצה הוא על הגבד, גם "טלית מצוייצת", משא"כ בבית, עיי"ש ויל"ע בזה, ולדון לנט"י.

ד. במה שהסתפק הרב אי"ש שפירא שליט"א האם הא דספק ידים טהורות (בספק היה שיעור וספק נעשה מלאכה וכדומה) האם גם לענין נט"י לתפילה או שחרית, יש דין זה. שאלתי כן למרן הגרנח"ק שליט"א במכתב וענה דזה דין רק בנט"י לסעודה.

יוסף חיים הלוי בירנבוים - קרית ספר

ראיתי אצל הרה"ג ר' מ. קרליבך בענין ספק דרבנן לקולא אם הוא לכתחילה, ויש להעיר בדבריו א. מש"כ להתמיה על המל"מ אם הוא דין מיוחד שספק ידיים טהור אמאי סובר הראב"ד דאם יש לו מים יטול ידיו שוב. אינו מובן דאין כונת המל"מ דלא חייבו כלל נטילה במקום ספק אלא הדתירו תלתות שידיו לא נטמאו ושנטל כדיון בכל ספק ידים אפשר תלתות להקל אבל לא אומרים לכתחלה תלתות לקולא כשאפשר להחמיר (והרי גם ס"ט ברה"ר הלכתא גמירי לה) ומעין מה שאמרו רוב מצוייין אצל שחיטה מומחין ומ"מ אם אפשר צריך לברר.

ב. מש"כ לדמות דברי האמ"ל לדברי האמ"ר בחומרות הראב"ד משום דשיל"מ, אינו מובן דהמ"ב מחלק בין הבא לכתחלה ליטול ידים דאם אפשר לא יכניס עצמו לספק "דלא גרע ממה דקי"ל בדשיל"מ להחמיר דהא יכול לעשות בהיתר וה"ז כן הוא" הרי לא כתב אלא דלא גרע מדשיל"מ דחזינון שם הסב דלכתחילה לא מקילים באיסור דרבנן ולא שייך כאן ממש דין דשיל"מ וסברת הראב"ד הוא כיוון דאפשר לצאת בקל מהספק ומיירי שכבר נטל ידיו ובהו לא שייך דשיל"מ, וכן שמענו במ"ב ומש"כ מ"ב להחמיר כשבא לכתחילה ליטול ידיו כ"כ גם הפמ"ג קנט מ"ז ח'. משום אין עושין ספקא דרבנן לכתחלה, וכ"כ מל"מ שם בספ מים שאובין ובהו גם הרמב"ם מודה ולא נחלק אלא אם ליטול שוב וכבר כתבו האחרונים דסובר כדעת התוס' בעירובין דלא אמרינן מיא בנהרא זילו טבולו בדבר שאין עיקרו מן התורה.

ג. מש"כ לחלק בין מצוה לאיסור ועי"ז בין אם נט"י יסודו להתיר איסור אכילה או מצוה, גוף דבריו בשניהם אמת הם דברים נפלאים אבל לכאורה דין נטילה במקום ספק לא תלוי בזה דהנה המרח"ש שם כתב להוכיח מחלת חו"ל דאמרינן ספק לקולא ולא אמרינן דשיל"מ ואין חיוב להחמיר בזה דלא אמרו בזה דשיל"מ והרי נחלקו הט"ז ומג"א אם פוסלת חלה הוא מצוה או רק מתיר כמש"כ רע"א ריש הל' שחיטה ע"כ דגם באיסור א"צ להחמיר אלא כשאפשר לתקן ע"י תיקון מן הצד אבל כשהספק אם חייב עכשיו לעשות משהו (כגון לטבול כלי עיי"ש) לא מחמירנן מעיקר הדין, ועיין עוד די' הוה"ח סי' סט סג אות ד' וז"ל דלא מצינו דשיל"מ זולת באיסור חפצא... אבל באיסור גברי לא מצינו בשום מקום להחמיר מחמת שיש לו מתירין דאל"כ מה נעשה בכל ספיקא בתחומין וכן בטבילת טמאין" ע"ש שהביא שיש שלא סברו כן ובכללם אמ"ל שכתב דשיל"מ לענין נט"י ודבריו נחלקו הט"ז ומג"א אם פוסלת חלה לכתחילה, ובאמת צ"ע מה שזן קה"י שם בספק ברכות שמדין דשיל"מ יתחייב בברכה וצ"ע מה יענה אספק טבילה בטומאה דרבנן וטבילה בספק מים שאובין דאין בזה דין דשיל"מ.

דוד שיפרין - קרית ספר

המשך בעמוד ד'

יד החזקה

באיסור להאכיל למי שלא נטל ידים

דברי השו"ע והרמ"א

כתב השו"ע בסימן קס"ג סעי' ב', המאכיל לאחרים אינו צריך נטילת ידים, והאוכל צריך נטילת ידים אעפ"י שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל, והוא הדין לאוכל במגרפה שצריך נט"י, והוסף הרמ"א ואסור להאכיל למי שלא נטל ידיו משום לפני עור לא תתן מכשול (הרי"י סוף פרק אלו דברים) עכ"ל. וציין על זה בביאור הגר"א כמ"ש בפרק כ"ה שם לא יתן וכו', והיינו כוונתו לגמ' בחולין שם בדף ק"ז ע"ב אמר ר"י אמר רב לא יתן אדם פרוסה לתוך פיו של שמש אל"כ שיועד בו שנטל ידיו, ולמד הרי"י ונמשך אחריו הרמ"א, דלאו דוקא שמש אלא כל אדם אסור משום לפני עור, וצ"ל דהא דקאמר ר"י אמר רב שמש מפני דזה דבר המצוי שנמצא בסעודה ונותנים לו אפילו שלא נטל ידיו, אמנם השו"ע לא הזכיר כלל הכא דין דאסור לתת למי שלא נטל ידיו, ובסימן קס"ט דיניי השמש כתב בסעיף ב' – ואסור ליתן לת פרוסה אל"כ יודע בו שנטל ידיו עכ"ל. והיינו כדברי הגמ' בחולין דאיירי בשמש מפני דזה המצוי, ולא הביא דהוא הדין בכל אדם דנקט כלשון הגמ', אבל דאי דמודה לרמ"א דהוא הדין בכל אדם דמאי שנט.

דברי המ"א והפמ"ג

כתב המ"א על דברי הרמ"א הנ"ל בסימן קס"ג סק"ב וז"ל, נ"ל דדוקא כשנתן לו משלו, אבל אם הפרוסה של האוכל רק שהוא מושיטו לו שרי, דהא אם לא היה מושיט לו נוטלו ממילא, אל"כ דקאי בתרי עברי דנהרא כדאיתא בעובדה זרה פרק קמא, ועיין מ"ש בסימן שמ"ז, ואפשר דמ"מ איכא מסייע ידי עוברי עבירה, ועיין בתוס' גיטין דף ס"א ובעבודה זרה דף נ"ה, ועיין ברמב"ם סוף פרק י' ממעשר שכתב שמותר ליתן לחולה ע"ה דמאי לתוך ידו אם הדמאי הוא של ע"ה, אבל לא לתוך פיו, ובודאי אפילו לתוך ידו אסור, והוא הדין עם הדמאי של רופא אסור עכ"ל. וביאר דבריו בפמ"ג שם, דכוונת המ"א דהרי איכא איסור לפני עור וזה הוי מדאורייתא, ויש מסייע וזה מדרבנן, ובתרי עברי דנהרא [דהיינו שלא יכול להגיע לזה בלי שנותן לו] הוי איסור דאורייתא של לפני עור, ובאופן שיכול לקחת לבד הוי מסייע שאסור מדרבנן, ומשום הכי אומר המ"א דאם הפרוסה של האוכל יש מסייע מדרבנן ולא הוי לפני עור דאורייתא, ועל זה הביא המ"א את הרמב"ם שכתב דדמאי של החולה מותר ליתן לחולה, אבל ודאי אסור ליתן לתוך ידו אפילו שהיו של החולה [ולתוך פיו תמיד אסור דהוי כמאכילן] וכן דמאי של רופא אסור, והוכיח מזה המ"א דתרי דרבנן דהיינו גם מסייע שהאוכל הוי של האוכל וגם דמאי מותר דהוי גזירה לגזירה, וכל מה דמסייע אסור מדרבנן זהו רק באופן שהאיסור הוי מדאורייתא, כגון טבל ודאי, והוא הדין הכא אם הפת של האוכל דהוי מסייע מדרבנן ונט"י הוי גם מדרבנן שרי דהוי גזירה לגזירה [אל"כ לתוך פיו] כן נראה בקצה דברי הפמ"ג יעו"ש דהאר"ך בזה, אמנם בא"ר מבואר דנקט בדברי המ"א דגם מסייע באיסור דרבנן אסור, וכן הביא המשנ"ב בשם אחרונים [ומצאתי בהגהות על הא"ר דכבר ציין למחלוקת הפמ"ג והא"ר בדעת המ"א] ואין להקשות דלדברי הפמ"ג אמאי סתם הרמ"א דבריו הרי תליא באם פת של האוכל או לא בדפת של האוכל בידו שרי, דלא קשיא כלל דכאן אין זה מקומו לפרש, דמקומו בהלכות לפני עור, רק הכא כתב שאיכא לפני עור, וביאורו בהלכות לפני עור.

מו"מ בדברי הפמ"ג

והנה בעיקר דבריו התבסס המ"א על דברי הרמב"ם בהלכות מעשר דשרי לרופא לתת דמאי לחולה אם הדמאי של החולה, וזה כבר אומר הפמ"ג דאין לומר דמה דהתרי הרמב"ם מפני שהוא חולה, דלא מצאנו דחולה שאין בו סכנה התירו לו איסוריו דרבנן, אבל איכא להקשות דהרי איירי בדמאי, וא"כ י"ל דדוקא שם דהוי מסייע דרבנן וספק איסור דרבנן לא גזרו, משא"כ הכא בנט"י דהוי ודאי דרבנן מניין להוכיח מדמאי שלא גזרו אולי גזרו גם בתרי דרבנן ושם הקלו מחמת דהוי ספק. ונראה להוכיח ממהכא, דלמד הפמ"ג בדברי המ"א כדבריו האתותן דאורייתא בסימן ד' שחקר בדין דמאי האם הוי איסור עצמי דהיינו דגם אם נתברר אח"כ שהפרישו ממנו מעשר מ"מ עבר על איסור דרבנן דגזרו שלא לאכול דמאי, או דכל איסוריו הוא רק לצד שלא הופרש ואם הוברר אח"כ שהופרש לא עבר איסור, ויעו"ש דהביא ראיה מכרעת מגמ' בחולין דהוי איסור עצמי וגם באופן שהוברר שהופרש מ"מ עבר על איסור דמאי, וא"כ י"ל דלמד הפמ"ג בדברי המ"א דהוי איסור עצמי וא"כ גם עם עשרו מ"מ הוי ודאי דרבנן דמכיון דלא ידוע לנו גזרו רבנן איסור על דמאי זה, ומשום הכי הוכיח משם המ"א דבתרי דרבנן לא גזרו [עכ"פ בידו, דלתת לתוך פיו אסור כמ"ש שם]. אמנם בכס"מ שם כתב על דברי הרמב"ם וז"ל, שם בירושלמי והטעם פשוט שאין לחבר להאכיל בידו דבר איסור בפיו, ומיהו בתוך ידו לא גזרו כיון שהוא חולה, והוא ספק שהרי מצוי לו, ורופא לאו מידי עביד וכו' וא"כ מבואר בכס"מ דכל מה דהתירו שם רק מפני דחולה וספק, ואמנם בפמ"ג שם ציין ועיין בכ"מ ונראה דזה כוונתו. היוצא מכל הנ"ל איכא איסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, והוי מדין לפני עור, ונחלקו הפמ"ג והא"ר בדעת המ"א האם במסייע ואיסור דרבנן הוי אסור או לא, והוי מחלוקת כללית בדין לפני עור.

דברי הרמב"ם

כתב הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ברכות הלכה י"ח וז"ל לט אדם את ידיו במפה ואוכל בהן פת או דבר שטיבולו במשקה אעפ"י שלא נטל ידיו, המאכיל לאחרים אינו צריך נט"י, והאוכל צריך נט"י אע"פ שאחר נותן לתוך פיו ואינו נוגע במאכל, והוא הדין לאוכל במגרפה שצריך נט"י. ובהלכה י"ט אסור להאכיל מי שלא נטל ידיו ואעפ"י שהוא נותן לתוך פיו, ואסור לזלזל בנט"י וציוויים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר, אפילו אין לו מים אלא כדי שתיה נוטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל שותה במקצתן עכ"ל. ודברי הרמב"ם צ"ע ראשית דאחר שכתב בהלכה י"ח דהאוכל שותה נט"י אעפ"י שאחר נותן לתוך פיו, א"כ מבואר דנט"י נאמר על האוכל גם באופן שלא נוגע באוכל, וא"כ מה כותב הרמב"ם בהלכה י"ט דאסור להאכיל למי שלא נטל ידים אפילו שנותן לתוך פיו, הרי כבר כתב דגם על אכילה בלי נגיעה חייב בנט"י, וא"כ פשיטא דאם נותן לו לאכול בלי נט"י איכא לפני עור, ומה חידש דאפילו נותן לתוך פיו, ועוד ולי"ע דמה הקשר בין הלכה זו של לפני עור להמשך ההלכה שם

הרב אברהם מרדכי וינפלד כולל "אליבא דהלכתא" תל ציון

ברמב"ם, דכתב אסור להאכיל למי שלא נטל ידיו וכו' ואסור לזלזל בנט"י וציוויים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר אפילו אין לו מים וכו', משמע ברמב"ם דכל הדינים הללו שייכים זה לזה, דכתב ואסור לזלזל וציוויים הרבה וכו' משמע דכל הדינים הללו הוו חומר בנט"י, וצ"ע דהרי מה דאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו הוי דין כללי של לפני עור ושייך בכל התורה כולה ולא הוי דין בדוקא בנט"י, ועוד צ"ע דהרי כתב הרמב"ם דאע"פ שנותן לתוך פיו, מבואר דכל שכן לתת לתוך ידיו אסור, והרי זה כתב הרמב"ם בהלכות מעשר [שהבאנו לעיל] דדמאי לתוך ידו מותר לתת דאינו שלו, וא"כ איך סתם הרמב"ם הדברים וכתב דאסור, והרי דאם שלו הוא שרי כמו בדמאי, אם לא דנימא כדברי הכס"מ דרק בדמאי דהוי חולה וספק התיר הרמב"ם, אבל לדברי המ"א צ"ע סתירת הרמב"ם.

ביאור חדש בדברי הרמב"ם

ונראה לומר בס"ד בדברי הרמב"ם, דהרי הרמב"ם כתב אסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, ולא הזכיר שמש [וכבר עמד על זה בשעה"צ בסימן קס"ט ס"ק י"א], ונראה דלמד הרמב"ם דנאמר בגמ' דין בנט"י, שכלק ממצות נט"י מוטל גם על בני אדם לא להאכיל אחרים בלי נט"י, ולא הוי כלל דין לפני עור, אלא הוי דין מיוחד בנט"י, שכלק מהמצוה ליטול ידיו אסור לו להאכיל אחרים בלי נט"י, והדברים מדוייקים ברמב"ם דלא הזכיר כלל לפני עור ולא מסייע לדבר עבירה, ובכל המקומות שהוי מדין לפני עור כתב הרמב"ם שם להדיא דהוי מדין לפני עור, כמו בפרק ב' מהלכות מלוה ולוה הלכה ז', ובפרק ה' מהלכות גניבה הלכה א', וגזילה ואבידה, וכן בפרק ה' מהלכות חובל ומזיק הלכה י"ג, ובעוד מקומות [וגם בהלכות מעשר שהבאנו לעיל שלא הזכיר שם הרמב"ם לפני עור מ"מ חילק בין ידו, לתת לתוך פיו, לבין שלו, או חביון] משא"כ הכא סתם הדברים, ולא הזכיר כלל לא לפני עור, ולא מסייע, ונראה דלמד הרמב"ם דין זה מדברי הגמ', דמה הוצרך ר"י אמר רב לומר שאסור ליתן לשמש אלא אם כן יודע בו שנטל ידיו, דהרי דין כללי הוא של לפני עור ובכל התורה זה שייך, ומה חידש לנו ר"י אמר רב בנט"י, ולמד מכאן הרמב"ם דר"י אמר רב חידש דהוי דין מיוחד בנט"י, שחלק ממצות נט"י הוא גם לא להאכיל אחרים בלי נט"י, ולכן אמר דוקא בנט"י ואמר ר"י אמר רב שמש מפני דהוא המצוי הנמצא בסעודה, אבל הוא הדין כל אדם, ואתי שפיר הקשר בין הדינים ברמב"ם, דהרמב"ם בהלכה זו בא לומר לן דין זהירות בנט"י, שאסור להאכיל למי שלא נטל ידיו, ואסור לזלזל, וגם באופן שיש לו קצת מים חייב ליטול ידיו, וכל דינים אלו מקורם מדין זהירות בנט"י, ומשום הכי שייכים זה לזה.

ראיה לחידוש הנ"ל

ומצאנו בעוד מקום דלדאוג לאחרים שיקיימו את המצוה הוי חלק מהמצוה, בגמ' בבא בתרא דף ט' ע"א א"ר אלעזר גדול המעשה יותר מן העושה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום, וכן פסק הרמב"ם בפרק י' מהלכות מתנות עניים הלכה ו' הכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן שכרו גדול משכר הנותן, שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום וכו', מבואר דכחלק ממצות הצדקה מוטל עליו לדאוג שאחרים יתנו דאל"כ מה שייך גדול המעשה יותר מן העושה הא הוו שני מצות נפדרות זה מצות צדקה וזה מצוה אחרת אלא ע"כ דהכל הוי מצות הצדקה וכחלק ממצות הצדקה לדאוג שגם אחרים יתנו, ומדוייקים הדברים ברמב"ם שגם בהלכות נט"י וגם בהלכות צדקה הביא הרמב"ם שם באותו הפרק גודל המצוה, דבהלכות נט"י כתב הרמב"ם אסור לזלזל בנט"י וציוויים הרבה צוו חכמים והזהירו על הדבר וכו', וכן בהלכות צדקה כתב הרמב"ם שם בריש הפרק חייבין אנו להזהר במצות צדקה יותר מכל מצות עשה שהצדקה סימן לצדיק דע אברהם אבינו שנאמר כי ידעתי למען אשר יצוה את בניו לעשות צדקה וכו' יעו"ש דהאר"ך וכן בהלכה ב' וג', ולמש"נ אתי שפיר נפלא וכמו דביארנו דכחלק מהזהירות ואיסור לזלזל זה גם לדאוג שאחרים לא יעברו על זה ולכן כתב הרמב"ם גם בהלכות נט"י וגם בהלכות צדקה חובת הזהירות במצוות הללו.

יישוב דברי הרמב"ם

ועל פי זה יש ליישב דברי הרמב"ם, דהרי מכיון דאיירי הכא באיסור מיוחד בנט"י וא"כ משום הכי הוצרך לומר הרמב"ם דלא רק דאמרו דכחלק ממצות נט"י להזהר שלא לתת לאחרים. אלא אפילו לתת לפיהם אסור, דהיה מקום לומר דה"נ דאסור לאכול בלא בלא נוגע, אבל מנין לנו לומר שאיכא גם איסור להאכיל למי שלא נטל ידיו גם בלא נוגע דזה הוי איסור חדש מדין הזהירות בנט"י ואולי את האיסור הזה חידשו רק באופן שנוגע שחמור יותר [דהרי חזינן בגמ' דאיכא צד דאוכל בלא נוגע אין צריך כלל ליטול דיון] וזה אומר הרמב"ם אע"פ שנותן לתוך פיו וכמו דכתוב בגמ' לפיו של שמש וכל שכן לתוך ידיו דזה יותר חמור ואתי שפיר הסתירה מדברי הרמב"ם בהלכות מעשר, דשם הוי הלכה של לפני עור והוי גדרים אחרים ומשום הכי בפיו אסור, בידו מותר באינו של ע"ה, משא"כ הכא בנט"י דהוי חלק ממצות נט"י שלא לתת לאחרים בלי נט"י וא"כ גם בשל האוכל ונותן לו ביד אסור דהוי איסור חדש שלא להאכיל לאחרים בלא נט"י וגם בשל אוכל וביד מ"מ מאכיל ואסור.

בחיוב נטילה דאיכא מקצת מים

והנה כתב הרמב"ם שם אפילו אין לו מים אלא כדי שתיה נוטל ידיו במקצתן ואח"כ אוכל ושותה במקצתן ויעויין בכ"מ ולח"מ שם דמקור הרמב"ם מגמ' בעירובין דף כ"א ע"ב ממעשה דר"ע שאפילו שהיה לו מים כדי שתיה נטל במקצתן, ותוס' שם בסוגיא כתבו דר"ע החמיר על עצמו דמצד הדין פטור דאיכא סכנה, אמנם ברמב"ם משמע דחייב מצד הדין דכתב בלשון ציוו דהוי נוטל ידיו במקצתן וכו', ויל"ע דמדוע חייב אע"ג דודאי לא איירי בסכנת נפשות דזה הרי דוחה כל התורה חוץ מג' עבירות אבל מ"מ גם הכא איכא סכנה כמבואר בלח"מ כאן וא"כ מדוע חייב ולא מפורש זה בשאר מצוות, ולמש"נ דבנט"י איכא דין זהירות מיוחד שאסור לזלזל וכש"נ דמשום הכי אסור להאכיל לאחרים אפילו שבאיסורים אחרים שרי במקום דליכא לפני עור [כגון תרי דרבנן] וא"כ משום הכי גם במקום סכנה אסור.

ספרים חדשים

בהוצאתנו

שיטתה על מוסכת בבא קמא

לרבינו יעקב קאשטנר [טהריק"ש] זלה"ה

הראשונה מסכת"י

ב' ברכים

שער התפלה

הדיןשי חכונות לחינו האר"י ז"ה

ביתוך עצם בת"ק

רכיני חיים וישאל לזה"ה

מדבר קדמות

השלם

הג"ע רבינו חיים יוסף דוד אבולפא [הוד"א]

אלה"ה

ציורים ט"ו יספתחות

הדושי רבינו משה טאיימראן זלה"ה

ספר המעלות

הראשונה מסכת"י

הקדמות רחובות הנהר

לרבינו הרש"ש זלה"ה

עם ביאור דהוט יצוינים

אספקלריא דנהר"א

לרגארי רבי יעקב משה דלל עקלין"א

ראש ישיבת "חברת אהבה שלום"

קיצור מולחן ערוך השלם

להג"ד רפאל ברוך טולידאט זלה"ה

אב"י מקס

טהריה מוסדות כי ברכים

התרגשות הלב

ההג"ד והישוע צבי מייכל טפירא זצ"ל

בעל ספר היקון חצות

מאיר טוב

ביאור על ספר משלי יאויב

להג"ד יום טוב דוד הלוי שליט"א

חמדת דניאל

עניני אור"ח יסודיכ

ההג"ג דניאל בודיאני שליט"א

ר"ם ישיבת "ארי ברוך"

הוצאת "אהבת שלום"

טל': 02-53700970 פקס: 02-5370088

הגיליון הבא יעסוק בהלכות בציעת הפת, סימונים קס"ו - קס"ח

רשימת כוללי הערב "אליבא דהלכתא"

רוממה - בבית המדרש הגדול "משכן יצחק" רח' ראש פניה.6
ביתר עילית - בבית הכנסת "דרכי תבונה" רח' פחד יצחק.12
רמות - בבית הכנסת "מנן אבות" רח' אשיר'הם.5
תל ציון - בבית הכנסת "בני תורה" רח' אהבת אמת.17
נה יעקב - בבית הכנסת "היכל ניסים" חניכי הישיבות רח' זוזין

רמות בית שמש - בבית הכנסת "משכן רפאל" רח' נחל שורק.20
בית וקן - בבית הכנסת "מנן אברכים" רח' חיד"א.21
רמת שלמה - בבית הכנסת "אהל יוסף" רח' הרב זוליס.8
ברכפלד - בבית המדרש חזון איש רח' רשב"י.21
אלעד - בבית הכנסת "בית אליהו" רח' הלל.24

כתובת המערכת: רח' אבן יהושע 24 ירושלים. ת.ד. 50526 , פקס: 02-5370088 כתובת דוא"ל למשלוח הערות והארות: alibadehilcheta@gmail.com

רשת כוללי ערב

אליבא דהלכתא

שטי"י ישיבת חברת אהבת שלום

רכסים - בבית המדרש קטורת
תמיד רח' הדקל.36
קריית ספר - בבית המדרש
מאור חיים רח' תנאים
המשפט.2

נה יעקב מרכז - בית הכנסת חניכי הישיבות רח' ויקטור וילויס
גבעתי שאל - בבית המדרש משכן באב"ד רח' בעל השאילתות.20
נאולה - בבית המדרש "עין החיים" רח' בני ברית.18
אדני המירה - בבית המדרש "שער מרדכי" שכל ארזי הבירה.47
בני ברק - בבית המדרש חניכי הישיבות רח' עזרא.60